ЧЕРВОНА КНИГА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ:

ТВАРИННИЙ СВІТ

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ЧЕРВОНА КНИГА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: ТВАРИННИЙ СВІТ

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ДОВІДНИК

Вінниця
ПрАТ «Вінницька обласна друкарня»
2017

УДК 502.172:592/599 (477.62)
ББК 28.088 (4УКР-4ДОН)
Ч - 45

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
Ч – 45 Червона книга Донецької області: тваринний світ. Науково-інформаційний довідник / За ред. В.Д. Залевського (безхребетні), О. І. Бронскова (хребетні). – Вінниця: ПрАТ «Вінницька обласна друкарня», 2017. – 452 с.
ISBN 978-966-

Наведені відомості про 374 види рідкісних і зникаючих тварин Донецької області (серед яких 189 видів занесені до Червоної книги України та 185 – підлягають особливій охороні у межах області). Для кожного виду наводяться таксономічна належність, природоохоронний статус, ареал розповсюдження та поширення в країні та області, чисельність і фактори, що загрожують існуванню виду, біологічні особливості, заходи, що вживаються з охорони та такі, що слід запровадити. Видові нариси проілюстровано фотографіями та картосхемами розповсюдження виду в області, де наводяться відомості з літературних джерел і оригінальні дані авторів нарисів.

Для зоологів, працівників природоохоронних структур, співробітників лісового та мисливського господарства, викладачів вузів, студентів, вчителів, школярів та широких кіл громадськості.

Red Data Book of Donetsk Region: Animals. Scientific information guide / Editor by V.D.Zalevskiy (Invertebrata) and A.I.Bronskov (Vertebrata) – Vinnytsia: PJSC «Vinnytsia Regional Printing House», 2017. – 452 p. – In Ukrainian.

Information is provided on 374 species of rare and endangered animals in the Donetsk region (among which 189 species are included in the Red Data Book of Ukraine, and 185 are subject to special protection within the Region). Taxonomic affiliation, nature conservation status, distribution range and distribution in the country and the region, the number and factors that threaten the species, biological characteristics, adopted measures of protection and those that should be implemented are given for each species. Species essays are illustrated with color photos and distribution maps in the area, which provide information from literary sources and original information by authors of the essays.

The book is intended for zoologists, environmentalists, forestry and hunting workers, university lecturers, students, teachers, schoolchildren and the general public.

Автори та укладачі:
Андрющенко Ю. О., Бронсков О. І., Буй Г. О., Власенко В. М., Вєтров В. В., Височин М. О., Годлевська О. В., Гольдін П. Є., Гончаров Г. Л., Грищенко В. М., Гураль-Сверлова Н. В., Дьяков В. А., Загороднюк І. В., Залевський В. Д., Зиненко О. І., Зуяков А. І., Клетьонкін В. Г., Куліш А. В., Мельниченко Б. Г., Молодан Г. М., Мосін Г. Г., Новіков О. О., Пилипенко Д. В., Погребняк О. І., Сідоровський С. А., Сіренко В. О., Скубак Є. М., Тараненко Л. І., Тімошенков В. А., Тупіков А. І., Шабанов Д. А., Шабанов О. В., Шам В. А., Шандиков Г. О., Чайка М. О.

ISBN 978-966

© Колектив авторів
© Департамент екології та природних ресурсів Донецької ОДА
© ПрАТ «Винницька обласна друкарня», 2017
© Бронсков О., Чайка М. (макет мапи), 2017

ЗМІСТ

Вступ 7

Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України
від 11.09.2017 р. №333 «Про затвердження Переліку видів тварин,
що підлягають особливій охороні на території Донецької області» 9

Перелік видів тварин Донецької області, які занесені до Червоної книги України 14

Карта Донецької області 18

Прийняті скорочення 19

Тип Кільчасті черви 20

Клас Малощетинкові черви 20

Клас Пояскові 22

Тип Молюски 24

Клас Двостулкові 24

Клас Черевоногі 26

Тип Членистоногі 26

Клас Зяброногі раки 38

Клас Павукоподібні 40

Клас Губоногі 53

Клас Комахи 55

Тип Хордові 224

Клас Міноги 224

Клас Променепері риби 226

Клас Земноводні 253

Клас Плазуни 260

Клас Птахи 268

Клас Ссавці 373

Закон України «Про Червону книгу України» 408

Перелік використаних джерел інформації 417

Алфавітний покажчик українських назв тварин 440

Алфавітний покажчик латинських назв тварин 444

Алфавітний покажчик російських назв тварин 448

ШАНОВНИЙ ЧИТАЧУ!

Охорона природних багатств, зокрема, різноманіття флори і фауни нашого краю, є одним з пріоритетних завдань влади, виконання якого потребує злагодженої роботи не тільки її органів, але й широкого кола науковців і громадськості.

Повний, актуальний перелік рідкісних видів тварин Донецької області, що викладений в цьому виданні, є не тільки інструментом для впровадження відповідних дій. Він дає можливість громадянам поширити знання про природні скарби рідного краю. Адже разом з усіма заходами, спрямованими на збереження та примноження біорізноманіття, вирішальне значення набуває екологічне виховання та формування нової екологічної свідомості у населення.

На жаль, господарська діяльність, відсутність можливості здійснювати українською владою повноваження на частині території області, бойові дії не дозволяють забезпечувати ефективне управління біорізноманіттям, впроваджувати природоохоронні заходи щодо інвентаризації сучасного стану популяцій рідкісних видів тварин, виявлення нових місць їх існування. Тому це видання, систематизуючи багаторічні напрацювання фахівців, визначає напрямки наступних досліджень для уточнення та отримання нових відомостей про стан рідкісної фауни регіону.

Сподіваюсь, що кожен, хто прочитає цю книгу, не залишиться байдужим до природи Донеччини! Вважаю, що її зміст буде корисним для широкого кола читачів: як для природокористувачів, так і для науковців, природоохоронців, громадськості!

Голова Донецької облдержадміністрації,
керівник обласної військово-цивільної
адміністрації П.І. Жебрівський

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

У своїх руках Ви тримаєте видання, яке ознайомить Вас з рідкісними на території Донецької області видами тварин. Це, безумовно, знакова подія. Наша область отримала природоохоронний документ, що відкриває нові можливості для збереження унікальної природи нашого краю. Наведена інформація стане підґрунтям для подальших робіт науковців, дозволить ефективніше розробляти та реалізовувати заходи, спрямовані на охорону та відтворення природи, буде корисною для кожного краєзнавця та любителя природи.

Треба визнати, що ця книга затрималась на декілька років, тому що подібне видання – «Червона книга Донецької області. Рослинний світ» – було підготовлено та надруковано ще у 2010 році. З іншого боку, за наявності значної кількості наукових публікацій про рідкісну флору Донеччини, це видання можна вважати першою розгорнутою узагальненою публікацією про рідкісну фауну Донецької області, підготовку якої здійснив великий колектив висококваліфікованих науковців всієї країни.

В Донецькій області щороку збільшується площа територій природно-заповідного фонду, але повністю охопити заповіданням всі місця перебування тварин, які потерпають від господарської діяльності, забруднення навколишнього середовища та рекреаційного навантаження, неможливо.

Сподіваюсь, що «Червона книга Донецької області: тваринний світ» буде сприяти всебічній охороні фауни області, відновленню і збереженню популяцій рідкісних видів тварин, дбайливому і раціональному природокористуванню, створенню, де це можливо, нових об'єктів природно-заповідного фонду – на благо Донеччини, на благо всіх українців і майбутніх поколінь.

Без сумніву, ми повинні пам'ятати головне: зберігаючи природу – ми бережемо нашу країну, наше майбутнє!

Директор департаменту екології
та природних ресурсів Донецької
облдержадміністрації С.П. Натрус

ЧЕРВОНА КНИГА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ТВАРИННИЙ СВІТ

ВСТУП

Тваринний світ кожної території є невід'ємною складовою буття та культури народу, що її населяє. Він органічно входить до фольклору, образотворчого мистецтва і навіть державної символіки багатьох країн. Для наших предків, що жили в оточенні багатоликої природи та її створінь, кожне з них мало велике значення, уособлювало в собі певні риси і якості; від тварин, нарешті, залежало фізичне виживання народів у минулі часи. Та з розвитком науки і техніки в останні 200 років у людства з'явилися доти небачені можливості поліпшити своє існування і зробити його набагато комфортнішим. Цей процес потребує також споживання небаченої раніше кількості природних ресурсів, що вже призвело до антропогенної трансформації більшості екосистем у масштабах всієї планети у бік деградації та руйнування. Дуже наглядним проявом такої деградації є суттєве зменшення біологічного різноманіття – зникнення чи значне скорочення чисельності багатьох видів як хребетних, так і безхребетних тварин. Це відбувається меншою мірою шляхом прямого знищення (наприклад, при полюванні), а здебільшого – непрямого, під час господарського освоєння території, що унеможливлює існування на ній більшості видів природної фауни.

Донецька область повною мірою віддзеркалює цю глобальну тенденцію, являючи собою приклад швидкого перетворення незайманого Дикого Поля на суперурбанізований регіон з величезною концентрацією важкої та гірничодобувної промисловості, дуже високим рівнем забруднення навколишнього середовища, інтенсивним сільським господарством і, як наслідок, прогресуючим скороченням площі та різноманітності природних біоценозів, повним зникненням чи занепадом багатьох видів тварин, до цього процвітаючих та численних. У межах Донеччини на площі 26 517 км^2 розташовано 52 міста і 1249 сільських населених пунктів, більше 70% її території наразі розорано, а у відносно природному стані перебуває менше, 10%. Запас міцності екосистем дедалі меншає і ми наближаємося до критичної межі безповоротного розбалансування екологічної рівноваги. На це вказують такі показові симптоми, як масове поширення сторонніх видів тварин і швидке зникнення видів, раніше настільки масових, що з ними навіть вели боротьбу.

В цих умовах зусилля нашої держави та суспільства із збереження тваринного світу потребують багаторазового посилення і усвідомлення кожним громадянином важливості цієї справи. В Україні з 1980 року видається Червона книга України (ЧКУ), яка є офіційним державним документом про сучасний стан видів фауни України, які перебувають під загрозою зникнення, та про заходи щодо їх збереження і науково обґрунтованого відтворення. У 2009 році вийшло вже третє її видання, що враховує положення багатьох міжнародних договорів та конвенцій по охороні біологічного різноманіття, стороною яких стала Україна за останній час.

Відповідно до статей 37, 37-1, 44 Закону України «Про тваринний світ», провідними зоологами Донецького національного університету, національних природних парків «Меотида» та «Святі гори», Українського степового природного заповідника на основі багаторічних досліджень, що були проведені на теренах області, і з урахуванням думки колег з прилеглих областей та всієї України був складений Перелік рідкісних видів тварин, які потребують особливої охорони на території Донецької області, але не увійшли до ЧКУ. На жаль, деякі види на стадії погодження із зацікавленими центральними органами виконавчої влади були виключені з первинного Переліку.

Цей Перелік був затверджений 11 вересня 2017 року наказом Міністерства екології та природних ресурсів №333, що повинно стати вагомим внеском у справу збереження оточуючого середовища. На його основі видається дана Червона книга Донецької області, покликана інформувати як державні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, так і широкі кола громадськості про сучасний стан, чисельність та поширення рідкісних видів тварин, фактори, що загрожують їх існуванню, та надати рекомендації щодо їх збереження.

Крім видів з вказаного Переліку, до сучасного видання «Червоної книги Донецької області: тваринний світ» включені відомості про види тварин, які охороняються у межах всієї країни та занесені до Червоної книги України (2009), і зустрічаються на території області.

Таким чином, до цього видання увійшло 374 види тварин з наступним розподілом їх по класах: пояскові кільчасті черви (Clitellata) – 2; двостулкові молюски (Bivalvia) – 1; черевоногі молюски (Gastropoda) – 11; зяброногі раки (Branchiopoda) – 1; павукоподібні (Arachnida) – 12; губоногі (Chilopoda) – 1; комахи (Insecta) – 168; міноги (Petromyzontida) – 1; променепері риби (Actinopterygii) – 26; земноводні (Amphibia) – 6; плазуни (Reptylia) – 7; птахи (Aves) – 104; ссавці (Mammalia) – 34.

Червона книга Донецької області є, перш за все, ілюстрованим довідником по рідкісних видах тварин Донеччини. Опис кожного виду подається за схемою, що подібна до такої ж у Червоній книзі України (2009), з урахуванням регіональної специфіки.

Систематичний розподіл, наукові назви безхребетних наведені за офіційно затвердженим Переліком та ЧКУ (2009) з уточненнями відповідно до офіційного сайту Міжнародної спілки охорони природи http://www.iucnredlist.org/ станом на 1 вересня 2017 року.

Систематика міног та променеперих риб, а також їх назви російською мовою наводяться за роботою Ю.В. Мовчана (2009). Наукові назви міног і риб та їх назви українською мовою наведені за офіційно затвердженим Переліком видів…(2017) та за ЧКУ (2009), з уточненнями відповідно до офіційного сайту Міжнародної

спілки охорони природи http://www.iucnredlist.org/ станом на 1 вересня 2017 року.

Систематика, латинські та російські назви амфібій наводяться відповідно до монографії Є. М. Писанця (2007), систематика та назви рептилій, українські назви амфібій –за роботою В. Е. Куриленка, Ю. Г. Вервеса (1998). Систематика, латинські та російські назви птахів наводяться за монографією Л. С. Степаняна (1990), українські назви птахів – за зведенням Г. В. Фесенка, А. А. Бокотея (2000). Систематика ссавців дана згідно з публікаціями І. В. Загороднюка, І. Г. Ємельянова (2012), українські назви наведено з урахуванням ЧКУ (2009) та Переліку видів…(2017).

Далі наводиться інформація про належність виду до основних таксономічних груп, та, за необхідності, сучасне трактування систематичного положення чи назви виду.

У рубриці Природоохоронний статус наведено статус виду за Червоним списком МСОП чи Європейським червоним списком, Червоною книгою України, визначається відповідний статус у регіоні.

Згідно із критеріями Міжнародного Союзу Охорони Природи, було застосовано такі статуси:

EX (Extinct) – зниклий;

EW (Extinct in the Wild) – зниклий у дикому стані;

CR (Critically Endangered) – такий, що перебуває у критичному стані;

EN (Endangered) – такий, що перебуває у небезпечному стані;

VU (Vulnerable) – вразливий;

NT (Near Threatened) – близький до стану загрози зникнення.

У видів, що у списку МСОП мають статус LC (Least Concern) – відносно благополучний, в характеристиці цей статус не наводився.

Статуси видів відповідають офіційному сайту МСОП http://www.iucnredlist.org/ станом на 1 вересня 2017 року.

У Донецькій області виду надавався охоронний статус, аналогічний до такого у ЧКУ, при цьому малося на увазі таке:

зниклий – вид, який не відмічається у межах області попри проведені повномасштабні дослідницькі роботи в оптимальну пору року на відповідних біотопах;

зникаючий – вид, який за останні 20 років суттєво скоротив свою чисельність та/або ареал й існує ймовірність його зникнення з території області у найближчі 10 років. Цей статус надано і видам, що не реєструвалися в області протягом останніх 20 років, але при проведенні додаткових дослідних робіт ймовірність знаходження виду у межах області не виключена;

вразливий – вид, який останні 20 років скорочує свою чисельність або ареал, але не так суттєво. Через відсутність охоронних заходів може потрапити до статусу «зникаючий»;

рідкісний – виду надається такий статус, якщо: він має природну малу чисельність; поширення виду дуже обмежене у просторі; має вузьку екологічну амплітуду; знаходиться на межі ареалу; його чисельність поступово зменшується;

неоцінений – вид, брак даних про чисельність і поширення його в області не дозволяє віднести даний вид до певної охоронної категорії, але відомо, що він може знаходитися у стані, який потребує охорони.

У рубриці Ареал виду та його поширення у регіоні наводяться стислі дані про поширення виду у світі та в Україні, більш детально – про зустрічі виду на Донеччині.

Місця існування. Даються відомості про типові і характерні місця перебування виду під час розмноження, міграцій чи зимівлі.

Чисельність та основні лімітуючі фактори. По можливості наведено дані про чисельність в хронологічному порядку і за регіонами в області. У цій же рубриці на підставі аналізу чисельності та поширення зроблено висновки і охарактеризовано як природні, так і антропогенні фактори, що призвели до скорочення чисельності виду, порушення його середовища існування, а також створили потенційну загрозу існуванню рідкісних видів.

Особливості біології. У цій рубриці вказуються деякі біологічні особливості виду: особливості поведінки, терміни прильоту, відльоту, особливості розмноження, харчування та інші. За потреби наводяться основні відмінності будови або зовнішнього вигляду від близьких видів.

Прийняті заходи охорони. Розміщено відомості про вжиті заходи охорони видів. У цій же рубриці вказано об'єкти природно-заповідного фонду, де охороняється даний вид. Крім того, вказано наявність виду у певних додатках Міжнародних конвенцій (Бернська, Боннська та ін.), які наводяться за О. Годлевською, та ін. (2010)

Рекомендації щодо збереження виду у природних умовах. Наводяться основні заходи щодо практичної організації охорони виду на території області.

У кінці нарису наводяться джерела, з яких використовувалися інформація для написання нарису, у тому числі особисті повідомлення спостерігачів, що не є авторами нарису.

До кожного нарису додається картосхема, де за наявності даних відображене розповсюдження видів і статус їх перебування у межах області. Умовні позначення, що використовуються на картах, наведені на с. 19. Макет картосхеми розроблено Бронсковим О.І. та Чайкою М.О.

Крім того, до кожного нарису додається зображення тварини даного виду. Автори нарисів висловлюють щиру подяку фотографам, які надали свої роботи для ілюстрації довідника, чим внесли вагомий внесок у створення цього видання. Прізвища авторів фотографій вказані на відповідних сторінках.

О. І. Бронсков, В. Д. Залевський

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

11.09.2017 № 333

**Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
29 вересня 2017 р.
за № 1202/31070**

Про затвердження Переліку видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Донецької області

Відповідно до статті 44 Закону України «Про тваринний світ», абзацу двадцять другого підпункту 37 пункту 4 Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 32, та з метою охорони, використання і відтворення видів тварин, які не занесені до Червоної книги України, але мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Перелік видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Донецької області (далі – Перелік) (додається).

2. Державній екологічній інспекції України (Яковлєв І.О.) забезпечити контроль за охороною, раціональним використанням і відтворенням видів тварин, занесених до Переліку.

3. Управлінню охорони біорізноманіття та біобезпеки (Мовчан М.М.) у встановленому порядку подати цей наказ на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра екології та природних ресурсів України Полуйка В.Ю.

Міністр **О. Семерак**

ПОГОДЖЕНО:

Перший заступник Міністра
аграрної політики та продовольства України М. Мартинюк

Президент Національної академії наук України
академік НАН України Б.Є. Патон

Заступник Голови
Державної екологічної інспекції України В.В. Канцурак

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства екології
та природних ресурсів України
11.09.2017 № 333

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
29 вересня 2017 р.
за № 1202/31070

ПЕРЕЛІК
видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Донецької області

1	*Cochlicopa nitens*	Агатівка широка
2	*Pupilla triplicata*	Равлик моховий тризубий
3	*Aegopinella minor*	Равлик блискучий малий
4	*Helicopsis dejecta*	Равлик степовий схиловий
5	*Cochlodina laminata*	Равлик замкнений блискучий
6	*Discus ruderatus*	Равлик дисковидний звичайний
7	*Nesovitrea hammonis*	Равлик блискучий покреслений
8	*Helicopsis martynovi*	Равлик степовий Мартинова
9	*Gyraulus rossmaessleri*	Котушка Россмесслера
10	*Gyraulus acronicus*	Котушка зігнута
11	*Gyraulus laevis*	Котушка гладенька
12	*Sphaerium personatum*	Горошинка сплющена
13	*Lepidunis apus*	Щитень весняний
14	*Atypus muralis*	Атіпус мураліс
15	*Atypus piceus*	Атіпус піцеус
16	*Eresus kollari*	Ерезус колларі
17	*Uloborus walckenaerius*	Улоборус Валкенера
18	*Latrodectus tredecimguttatus*	Каракурт
19	*Argiope lobata*	Аргіопа лобата
20	*Argyroneta aquatica*	Павук-сріблянка
21	*Dolomedes fimbriatus*	Доломедес фімбріатус
22	*Dolomedes plantarius*	Доломедес плантаріус
23	*Zodarion thoni*	Зодаріон тоні
24	*Micrommata virescens*	Мікромата зелена
25	*Synema globosum*	Сінема глобозум
26	*Nigrobaetis (Takobia) muticus*	Баетіс мутікус
27	*Cloeon (Similecloeon) simile*	Клоеон сіміле
28	*Paraleptophlebia submarginata*	Паралептофлебія субмаргіната
29	*Serratella ignita*	Серрателла вогняна
30	*Ephemera vulgata*	Ефемера звичайна
31	*Caenis luctuosa*	Ценіс луктуоза
32	*Zwicknia bifrons*	Цвікнія дволика
33	*Lestes macrostigma*	Лютка великовічкова
34	*Coenagrion scitulum*	Стрілка гарна
35	*Epitheca bimaculata*	Епітека двоплямиста
36	*Leucorrhinia pectoralis*	Білоноска болотна
37	*Sympetrum danae*	Тонкочеревець чорний

38	*Sympetrum fonscolombei*	Тонкочеревець Фонсколомба
39	*Ameles heldreichi*	Амелес Хелдриха
40	*Onconotus laxmanni*	Лаксманів севчук
41	*Aphelocheirus aestivalis*	Афелохірус літній
42	*Osmylus fulvicephalus*	Осміл жовтоголовий
43	*Mantispa lobata*	Мантіспа лобата
44	*Taphoxenus gigas*	Тафоксенус великий
45	*Carabus (Morphocarabus) excellens*	Турун чудовий
46	*Platycerus caraboides*	Рогачик жужелицеподібний
47	*Sisyphys schaefferi*	Сізіф Шеффера
48	*Chioneosoma pulvereum*	Хрущ мучнистий
49	*Protaetia lugubris*	Бронзівка мармурова
50	*Protaetia hungarica*	Бронзівка угорська
51	*Protaetia aeruginosa*	Бронзівка велика зелена
52	*Gnorimus variabilis*	Пістряк чорний
53	*Pygopleurus vulpes*	Хрущик-лисичка
54	*Omias borysthenicus*	Оміас дніпровський
55	*Barypeithes lebedevi*	Баріпеітес Лебедєва
56	*Ergates faber*	Вусач-тесляр
57	*Cerambyx scopolii*	Малий дубовий вусач
58	*Plateumaris bracata*	Платеумаріс браката
59	*Cryptocephalus octomaculatus*	Скритоголов восьмиплямистий
60	*Cryptocephalus pini*	Скритоголов сосновий
61	*Chrysochares asiatica*	Хрізохарес азіатський
62	*Timarcha tenebricosa*	Листоїд чорнотілковий
63	*Argopus bicolor*	Агропус двокольоровий
64	*Colias myrmidone*	Жовтюх шапранець
65	*Muschampia tessellum*	Головчак мозаїчний
66	*Pyrgus sidae*	Головчак Сида
67	*Euphydryas aurinia*	Рябець Авринія
68	*Euphydryas maturna*	Рябець великий, Матурна
69	*Arethusana arethusa*	Оксамитниця Аретуса
70	*Melanargia russiae*	Мереживниця російська
71	*Pseudophilotes vicrama*	Синявець Вікрама
72	*Phengaris arion*	Синявець Аріон
73	*Phengarisalcon*	Синявець Алькон
74	*Polyommatus anteros*	Синявець Антерос
75	*Smerinthus ocellatus*	Вічковий бражник
76	*Utetheisa pulchella*	Ведмедиця червонокрапкова
77	*Chelis maculosa mannerheimi*	Ведмедиця плямиста Маннергейма
78	*Colpa sexmaculata*	Сколія шестикрапкова
79	*Scolia fuciformis*	Сколія фуциформіс
80	*Parnopes grandior*	Парнопес великий
81	*Stilbum cyanurum*	Стильбум синій
82	*Hedychrum nobile*	Гедихрум благородний
83	*Chrysis zetterstedti*	Хризис Цеттерштедта
84	*Chrysis comparata*	Хризис компарата
85	*Chrysis fulgida*	Хризис блискучий
86	*Chrysis pulchella*	Хризис гарний
87	*Pterocheilus phaleratus*	Птерохеілус прикрашений
88	*Katamenes dimidiatus*	Катаменес половинчастий

89	*Jucancistrocerus caspicus*	Юканцістроцерус каспійський
90	*Bembix olivacea*	Бембікс середземноморський
91	*Andrena (Andrena) nycthemera*	Андрена чорно-біла
92	*Andrena (Euandrena) colonialis*	Андрена колоніальна
93	*Andrena (Ulandrena) osychniukae*	Андрена Осичнюк
94	*Andrena (Euandrena) asperula*	Андрена шершава
95	*Andrena (Melandrena) albopunctata*	Андрена білоплямиста
96	*Andrena (Scitandrena) scita*	Андрена витончена
97	*Camptopoeum friesei*	Камптопеум Фрізе
98	*Halictus (Tytthalictus) asperulus*	Галікт шершавий
99	*Halictus (Hexataenites) resurgens*	Галікт відроджений
100	*Evylaeus (Truncevylaeus) corvinus*	Евилеус воронячий
101	*Lasioglossum (Ebmeria) costulatum*	Ласіоглосум реберчатобокий
102	*Halictus (Mucoreohalictus) mucoreus*	Селадонія щільноопушена
103	*Pseudapis bispinosa*	Псевдапіс двошиповий
104	*Icteranthidium laterale*	Іктерантідіум широкий
105	*Hoplitis (Alcidamea) caularis*	Гоплітіс стебловий
106	*Osmia (Neosmia) bicolor*	Осмія двокольорова
107	*Osmia (Erythrosmia) andrenoides*	Осмія андреноподібна
108	*Colletes nasutus*	Колет носатий
109	*Melitta (Cilissa) budensis*	Меліта будська
110	*Macropis (Macropis) frivaldskyi*	Макропіс Фрівалдського
111	*Dasypoda (Megadasypoda) braccata*	Дазипода шаровидна
112	*Anthophora (Pyganthophora) erschowi*	Антофора Єршова
113	*Eucera (Synhalonia) velutina*	Евцера (Довговуса бджола) оксамитова
114	*Ammobates (Ammobates) vinctus*	Амобатес оперезаний
115	*Nomada pectoralis*	Номада пекторальна
116	*Mallota eurasiatica*	Малота євроазійська
117	*Merodon alexandri*	Зубарик Олександра
118	*Doros profuges*	Дорос сітчастий
119	*Bombylius sticticus*	Бренівка стіктікус
120	*Dalmannia marginata*	Далманія окантована
121	*Anguilla anguilla*	Річковий вугор
122	*Ballerus ballerus*	Синець
123	*Ballerus sapa*	Клепець
124	*Aspius aspius*	Білизна
125	*Petroleuciscus borysthenicus*	Бобирець звичайний
126	*Leuciscus idus*	В'язь
127	*Phoxinus phoxinus*	Гольян звичайний
128	*Misgurnus fossilis*	В'юн звичайний
129	*Barbatula barbatula*	Слиж європейський
130	*Silurus glanis*	Сом європейський
131	*Babka gymnotrachelus*	Бичок-гонець
132	*Lissotriton vulgaris*	Тритон звичайний
133	*Bombina bombina*	Кумка звичайна
134	*Bufo bufo*	Ропуха звичайна
135	*Bufo viridis*	Ропуха зелена
136	*Hyla arborea*	Рахкавка звичайна
137	*Rana arvalis*	Жаба гостроморда
138	*Emys orbicularis*	Черепаха болотяна
139	*Anguis fragilis*	Веретільниця ламка

140	*Gavia arctica*	Гагара чорношия
141	*Podiceps ruficollis*	Пірникоза мала
142	*Podiceps nigricollis*	Пірникоза чорношия
143	*Podiceps grisegena*	Пірникоза сірощока
144	*Botaurus stellaris*	Бугай
145	*Nycticorax nycticorax*	Квак
146	*Egretta alba*	Чепура велика
147	*Egretta garzetta*	Чепура мала
148	*Ardea purpurea*	Чапля руда
149	*Ciconia ciconia*	Лелека білий
150	*Cygnus olor*	Лебідь-шипун
151	*Cygnus cygnus*	Лебідь-кликун
152	*Tadorna tadorna*	Галагаз
153	*Pernis apivorus*	Осоїд
154	*Falco subbuteo*	Підсоколик великий
155	*Falco columbarius*	Підсоколик малий
156	*Falco vespertinus*	Кібчик
157	*Porzana parva*	Погонич малий
158	*Crex crex*	Деркач
159	*Charadrius dubius*	Пісочник малий
160	*Lymnocryptes minimus*	Баранець малий
161	*Larus melanocephalus*	Мартин середземноморський
162	*Larus ridibundus*	Мартин звичайний
163	*Larus genei*	Мартин тонкодзьобий
164	*Chlidonias niger*	Крячок чорний
165	*Chlidonias leucopterus*	Крячок білокрилий
166	*Chlidonias hybrida*	Крячок білощокий
167	*Athene noctua*	Сич хатній
168	*Dendrocopos minor*	Дятел малий
169	*Riparia riparia*	Ластівка берегова
170	*Calandrella cinerea*	Жайворонок малий
171	*Melanocorypha calandra*	Жайворонок степовий
172	*Motacilla feldegg*	Плиска чорноголова
173	*Ficedula hypoleuca*	Мухоловка строката
174	*Ficedula parva*	Мухоловка мала
175	*Oenanthe pleshanka*	Кам'янка лиса
176	*Oenanthe isabellina*	Кам'янка попеляста
177	*Phoenicurus phoenicurus*	Горихвістка звичайна
178	*Aegithalos caudatos*	Синиця довгохвоста
179	*Remiz pendulinus*	Ремез
180	*Parus ater*	Синиця чорна
181	*Carpodacus erythrinus*	Чечевиця
182	*Talpa europaea*	Кріт європейський
183	*Neomys fodiens*	Рясоніжка велика
184	*Spermophilus pygmaeus*	Ховрах малий
185	*Dryomys nitedula*	Вовчок лісовий

Заступник начальника Управління охорони біорізноманіття та біобезпеки –
начальник відділу охорони рослинного світу М.М. Мовчан

ПЕРЕЛІК
видів тварин Донецької області, які занесені до Червоної книги України

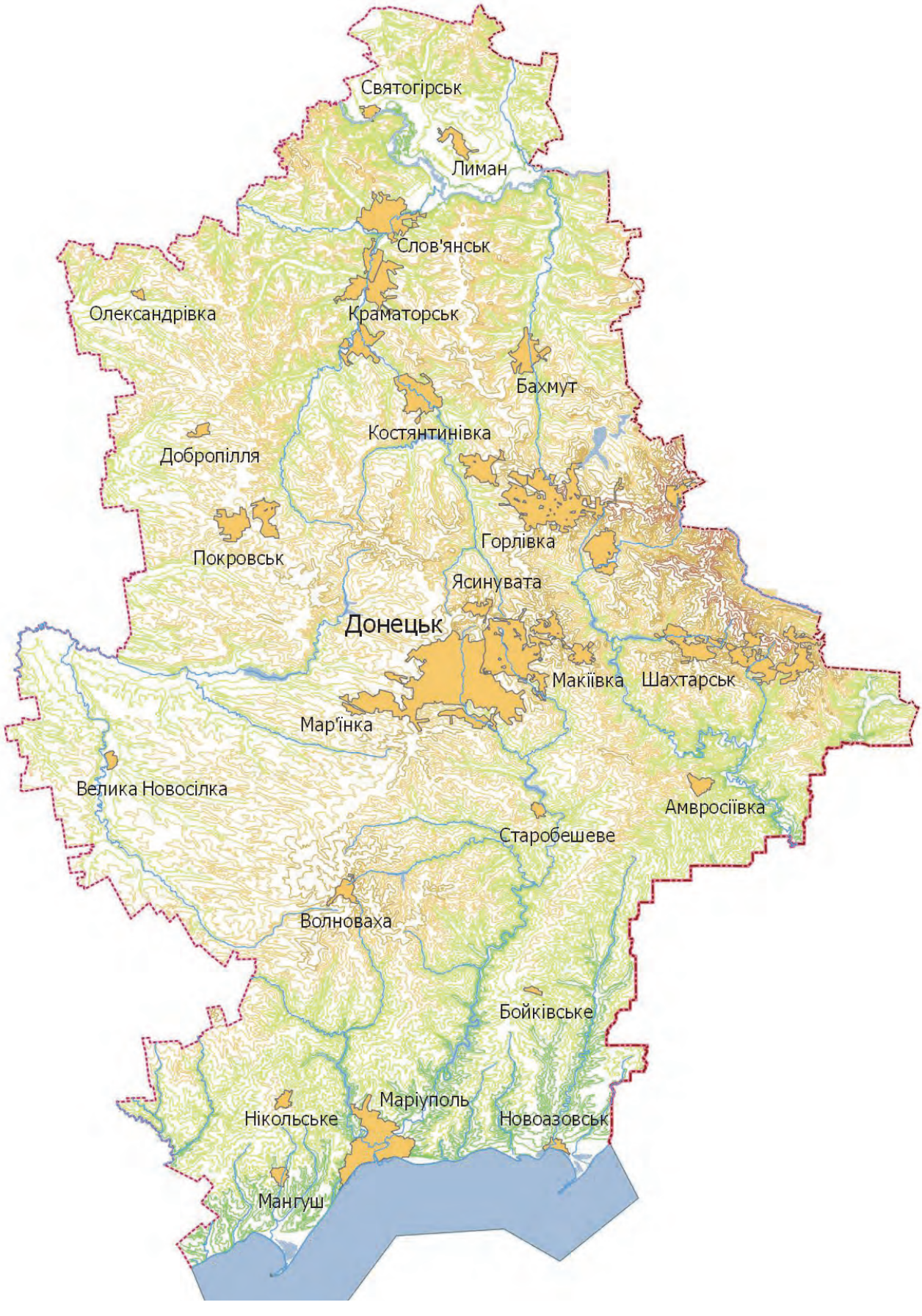
1	*Eisenia gordejef*	Ейзенія Гордєєва
2	*Hirudo medicinalis*	П'явка медична
3	*Scutigera coleoptrata*	Мухоловка звичайна
4	*Calopteryx virgo*	Красуня діва
5	*Anax imperator*	Дозорець-імператор
6	*Sympetrum pedemontanum*	Бабка перев'язана
7	*Iris polystictica*	Ірис плямистокрилий
8	*Saga pedo*	Дибка степова
9	*Calosoma sycophanta*	Красотіл пахучий
10	*Carabus hungaricus*	Турун угорський
11	*Carabus bessarabicus*	Турун бесарабський
12	*Emus hirtus*	Стафілін волохатий
13	*Ceratophyus polyceros*	Цератофій багаторогий
14	*Osmoderma coriarium*	Жук-самітник
15	*Lucanus cervus*	Жук-олень
16	*Aromia moschata*	Вусач мускусний
17	*Purpuricenus kaehleri*	Вусач-червонокрил Келлера
18	*Dorcadion equestre*	Вусач земляний-хрестоносець
19	*Brachycerus sinuatus*	Брахіцерус зморшкуватий
20	*Lixus canescens*	Ліксус катрановий
21	*Mantispa styriaca*	Мантіспа штирійська
22	*Bittacus italicus*	Комарівка італійська
23	*Boreus westwoodi*	Льодовичник Вествуда
24	*Acherontia atropos*	Бражник мертва голова
25	*Marumba quercus*	Бражник дубовий
26	*Hemaris croatica*	Бражник хорватський
27	*Hemaris tityus*	Бражник скабіозовий
28	*Proserpinus proserpina*	Бражник прозерпіна
29	*Papilio machaon*	Махаон
30	*Iphiclides podalirius*	Подалірій
31	*Zerynthia polyxena*	Поліксена
32	*Parnassius mnemosyne*	Мнемозина
33	*Zegris eupheme*	Зегрис евфема
34	*Hamearis lucina*	Люцина
35	*Hipparchia statilinus*	Сатир залізний
36	*Esperarge climene*	Клімена
37	*Neolycaena rhymnus*	Синявець римнус
38	*Pseudophilotes bavius*	Синявець бавій
39	*Saturnia pyri*	Сатурнія велика
40	*Catocala fraxini*	Стрічкарка блакитна
41	*Catocala sponsa*	Стрічкарка орденська малинова
42	*Cucullia argentina*	Каптурниця сріблясta
43	*Staurophora celsia*	Совка розкішна
44	*Periphanes delphinii*	Совка сокиркова
45	*Zygaena laeta*	Красик веселий

46	*Polochrum repandum*	Сапіга-полохрум
47	*Megascolia maculata*	Сколія-гігант
48	*Discoelius zonalis*	Дисцелія зональна
49	*Eumenes tripunctatus*	Евмен трикрапковий
50	*Sphex flavipennis*	Сфекс жовтокрилий
51	*Sphex funerarius*	Сфекс рудуватий
52	*Larra anathema*	Лярра анафемська
53	*Stizoides tridentatus*	Стизоїд тризубий
54	*Melitturga clavicornis*	Мелітурга булавовуса
55	*Andrena (Euandrena) chrysopus*	Андрена золотонога
56	*Andrena (Didonia) stepposa*	Андрена степова
57	*Melitta (Cilissa) wankowiczi*	Мелітта Ванковича
58	*Dasypoda (Megadasypoda) spinigera*	Дазипода шипоносна
59	*Megachile (Xanthosarus) giraudi*	Мегахіла Жіро
60	*Hoplitis fulva*	Гоплітіс рудий
61	*Xylocopa valga*	Ксилокопа звичайна
62	*Xylocopa violacea*	Ксилокопа фіолетова
63	*Bombus muscorum*	Джміль моховий
64	*Bombus (Subterraneobombus) fragrans*	Джміль пахучий
65	*Bombus (Megabombus) argillaceus*	Джміль глинистий
66	*Bombus armeniacus*	Джміль вірменський
67	*Bombus laesus*	Джміль лезус
68	*Bombus ruderatus*	Джміль червонуватий
69	*Bombus (Thoracobombus) zonatus*	Джміль оперезаний
70	*Tapinoma kinburni*	Тапінома кінбурнська
71	*Ctenophora festiva*	Ктенофора прикрашена
72	*Satanas gigas*	Ктир велетенський
73	*Asilus crabroniformis*	Ктир шершнеподібний
74	*Merodon nigritarsis*	Зубарик чорнолапий
75	*Pelecocera latifrons*	Пелекоцера широколоба
76	*Psarus abdominalis*	Псарус черевастий
77	*Eudontomyzon mariae*	Мінога українська
78	*Acipenser ruthenus*	Стерлядь прісноводна
79	*Acipenser gueldenstaedtii*	Осетер російський
80	*Acipenser stellatus*	Севрюга звичайна
81	*Huso huso*	Білуга звичайна
82	*Leuciscus danilewskii*	Ялець Данилевського
83	*Rutilis fresii*	Вирезуб причорноморський
84	*Chondrostoma variabile*	Підуст волзький
85	*Alburnoides rossicus*	Бистрянка російська
86	*Alburnus leobergi*	Шемая азовська
87	*Carassius carassius*	Карась звичайний
88	*Cobitis melanoleuca*	Щипавка сибирська
89	*Lota lota*	Минь річковий
90	*Chelidonichthys lucernus*	Тригла жовта
91	*Gymnocephalus acerinus*	Йорж носар
92	*Benthophilus stellatus*	Бичок-пуголовок зірчастий
93	*Coronella austriaca*	Мідянка звичайна

94	*Hierophis caspius*	Полоз жовточеревий
95	*Elaphe dione*	Полоз візерунковий
96	*Vipera nikolskii*	Гадюка Нікольського
97	*Vipera renardi*	Гадюка степова
98	*Pelecanus onocrotalus*	Пелікан рожевий
99	*Pelecanus crispus*	Пелікан кучерявий
100	*Phalacrocorax pygmaeus*	Баклан малий
101	*Ardeola ralloides*	Чапля жовта
102	*Platalea leucorodia*	Косар
103	*Plegadis Falcinellus*	Коровайка
104	*Ciconia nigra*	Лелека чорний
105	*Rufibrenta ruficollis*	Казарка червоновола
106	*Anser erythropus*	Гуска мала
107	*Tadorna ferruginea*	Огар
108	*Anas strepera*	Нерозень
109	*Netta rufina*	Чернь червонодзьоба
110	*Aythya nyroca*	Чернь білоока
111	*Bucephala clangula*	Гоголь
112	*Mergus serrator*	Крех середній
113	*Pandion haliaetus*	Скопа
114	*Milvus migrans*	Шуліка чорний
115	*Circus cyaneus*	Лунь польовий
116	*Circus macrourus*	Лунь степовий
117	*Circus pygargus*	Лунь лучний
118	*Accipiter brevipes*	Яструб коротконогий
119	*Buteo rufinus*	Канюк степовий
120	*Circaetus gallicus*	Змієїд
121	*Hieraaetus pennatus*	Орел-карлик
122	*Aquila rapax*	Орел степовий
123	*Aquila clanga*	Підорлик великий
124	*Aquila pomarina*	Підорлик малий
125	*Aquila heliaca*	Могильник
126	*Aquila chrysaëtos*	Беркут
127	*Haliaeetus albicilla*	Орлан-білохвіст
128	*Neophron percnopterus*	Стерв'ятник
129	*Falco cherrug*	Балабан
130	*Falco peregrinus*	Сапсан
131	*Falco naumanni*	Боривітер степовий
132	*Grus grus*	Журавель сірий
133	*Anthropoides virgo*	Журавель степовий
134	*Otis tarda*	Дрохва
135	*Tetrax tetrax*	Хохітва
136	*Burhinus oedicnemus*	Лежень
137	*Charadrius hiaticula*	Пісочник великий
138	*Charadrius alexandrinus*	Пісочник морський
139	*Himantopus himantopus*	Кулик-довгоніг
140	*Recurvrostra avosetta*	Чоботар
141	*Haemotopus ostralegus*	Кулик-сорока

142	*Tringa stagnatilis*	Коловодник ставковий
143	*Gallinago media*	Баранець великий
144	*Numenius arquata*	Кульон великий
145	*Numenius phaeopus*	Кульон середній
146	*Glareola pratincola*	Дерихвіст лучний
147	*Glareola nordmanni*	Дерихвіст степовий
148	*Larus ichthyaetus*	Мартин каспійський
149	*Hydroprogne caspia*	Крячок каспійський
150	*Sterna albifrons*	Крячок малий
151	*Columba oenas*	Голуб-синяк
152	*Bubo bubo*	Пугач
153	*Asio flammeus*	Сова болотяна
154	*Otus scops*	Совка
155	*Tito alba*	Сипуха
156	*Coracias garrulus*	Сиворакша
157	*Lanius excubitor*	Сорокопуд сірий
158	*Sturnus roseus*	Шпак рожевий
159	*Emberiza melanocephala*	Вівсянка чорноголова
160	*Spermophilus suslicus*	Ховрах крапчастий
161	*Sicista strandi*	Мишівка Штранда
162	*Sicista subtilis*	Мишівка степова
163	*Allactaga jaculus*	Тушканчик великий
164	*Cricetulus migratorius*	Хом'ячок сірий
165	*Cricetus cricetus*	Хом'як звичайний
166	*Lagurus lagurus*	Строкатка степова
167	*Ellobius talpinus*	Сліпачок звичайний
168	*Hemiechinus auritus*	Їжак вухатий
169	*Desmana moschata*	Хохуля руська
170	*Myotis nattereri*	Нічниця Наттерера
171	*Myotis dasycneme*	Нічниця ставкова
172	*Myotis brandtii*	Нічниця Брандта
173	*Myotis aurascens*	Нічниця степова
174	*Myotis daubentonii*	Нічниця водяна
175	*Plecotus auritus*	Вухань звичайний
176	*Nyctalus leisleri*	Вечірниця мала
177	*Nyctalus noctula*	Вечірниця руда
178	*Pipistrellus kuhli*	Нетопир середземноморський
179	*Pipistrellus nathusii*	Нетопир Натузіуса
180	*Pipistrellus pipistrellus*	Нетопир карлик
181	*Pipistrellus pygmaeus*	Нетопир пігмей
182	*Vespertilio murinus*	Лилик двоколірний
183	*Eptesicus serotinus*	Кажан пізній
184	*Mustela erminea*	Горностай
185	*Mustela putorius*	Тхір лісовий
186	*Mustela eversmanii*	Тхір степовий
187	*Vormela peregusna*	Перегузня
188	*Lutra lutra*	Видра річкова
189	*Phocoena phocoena*	Морська свиня (Азовка)

КАРТА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ПРИЙНЯТІ СКОРОЧЕННЯ:

ВБУ – водно-болотне угіддя;

МСОП – Міжнародна спілка охорони природи;

НПП – національний природний парк;

ПЗФ – природно-заповідний фонд;

РЛП – регіональний ландшафтний парк;

УСПЗ – Український степовий природний заповідник;

ЧКУ – Червона книга України;

р-н – район.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

– старі знахідки

– актуальні знахідки (гніздування – для птахів)

– непідтверджені знахідки

– зустрічі птахів під час міграцій

– зустрічі птахів під час зимівлі

– суцільний ареал під час розмноження

– суцільний ареал під час зимівлі

ТИП КІЛЬЧАСТІ ЧЕРВИ — ANNELIDA

КЛАС МАЛОЩЕТИНКОВІ ЧЕРВИ — OLIGOCHAETA

ЕЙЗЕНІЯ ГОРДЄЄВА

Эйзения Гордеева
Eisenia gordejeffi (Michaelsen, 1899)

Ряд Дощовики – Lumbricomorpha
Родина Люмбрициди – Lumbricidae

У світовій фауні нараховується 7 видів цього роду, у Донецькій області – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. На території області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює підень Східно-Європейської рівнини: басейни р.Дон та частково р.Дніпро. В Україні знайдений в Дніпровській, Житомирській, Запорізькій, Харківській областях. На Донеччині – у Волноваському р-ні.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє байрачні та заплавні ліси. Знайдений також в лісових посадках і під посівами багаторічних трав.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Головні загрози – розорювання цілинних земель, забруднення отрутохімікатами та надмірним внесенням добрив, інші порушення нормальних умов природного середовища, його господарське освоєння.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Відноситься до власне грунтових видів черв'яків, що харчуються грунтовим перегноєм. Гермафродит. Розмножуються, відкладаючи кокони, усередині яких відбувається запліднення і розвиток яєць.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць існування та збереження заселених біотопів.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 2009.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: https://mirpriroda.ru/eyzeniya-gordeeva.html

КЛАС ПОЯСКОВІ — CLITELLATA

П’ЯВКА МЕДИЧНА

Пиявка медицинская
Hirudo medicinalis Linnaeus, 1758

Ряд Безхоботні п’явки- Arhynchobdellida
Родина Медичні п’явки – Hirudinidae

У світовій фауні нараховується 1 вид цього роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вид, занесений до Червоного списку МСОП, категорія – майже під загрозою (NT). Статус в ЧКУ – вразливий. На території області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений від Західної Європи до Південного Уралу та Алтайських гір; в Україні – у Поліссі та Лісостепу. Відомі знахідки на території НПП «Святі Гори», відділення «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє ставки, водойми, що періодично пересихають, заплавні водойми, невеликі озера. Існуванню виду сприяють наявність у водоймі жаб та відвідування його великими ссавцями (великою рогатою худобою та кіньми), наявність сприятливої для відкладання коконів узбережної смуги, достатнє прогрівання води.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Але на окремих ділянках (р.Грузький Єланчик) – масовий вид. На чисельність впливає забруднення, знищення та висихання водойм, масовий вилов, меліоративні заходи.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Відкладає свої кокони у вологому ґрунті біля водойми. Живиться кров’ю земноводних, переважно жаб, а також ссавців – великої рогатої худоби та коней, що заходять у воду. Можуть обходитися без їжі майже шість місяців. У природних умовах досягає статевої зрілості у 2–3 роки. Тривалість життя – до 5–6 років

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території НПП «Святі Гори», УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць існування та збереження заселених біотопів.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 2009;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Смірнов Н.А.

ТИП МОЛЮСКИ — MOLLUSCA

КЛАС ДВОСТУЛКОВІ — BIVALVIA

ГОРОШИНКА СПЛЮЩЕНА

Горошинка сплющенная
Pisidium personatum Malm, 1855

Ряд Венероїди – Veneroida
Родина Кулькові – Spheriidae

Рід налічує близько 30 видів, з яких 15 представлені у фауні України, для Донецької області точний видовий склад досі не з'ясований.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Палеарктичний вид. Спорадично поширений по всій території України. Найхарактерніший для гірських і височинних ділянок: Карпат, Криму, Подільської височини. У Донецькій області був виявлений в околицях с. Богородичне (Слов'янський р-н).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у водоймах різного типу, але надає перевагу джерелам.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду на території Донецької області спеціально не досліджувалася, загалом по Україні – лише зрідка перевищувала 10 екз./м^2. Головна загроза – зміни гідрологічного режиму, пов'язані з господарською діяльністю.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає дві генерації протягом року.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів. Запобігання змінам гідрологічного режиму місцевості.

Джерела інформації:
Стадниченко, 1984; Piechocki, Dyduch-Falniowska, 1993; Корнюшин, 2002.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

ТИП МОЛЮСКИ — MOLLUSCA
КЛАС ЧЕРЕВОНОГІ — GASTROPODA

АГАТІВКА ШИРОКА

Агатовка широкая
Cochlicopa nitens (Gallenstein, 1848)

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Агатівки – Cochlicopidae

Рід налічує близько 10 видів, з яких 3 представлені у фауні України та в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

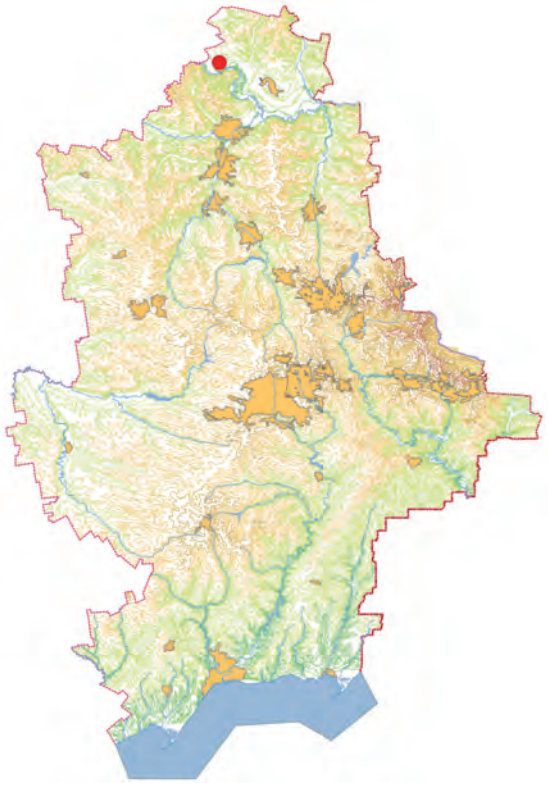
У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид широко, але спорадично поширений у межах Палеарктики. Аналогічна картина спостерігається також на території України, де він зустрічається значно рідше, ніж інші представники роду Cochlicopa. У Донецькій області поки що відмічений лише у межах території НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гігрофільний та кальцефільний вид. Найчастіше зустрічається по берегах водойм, населяє також інші вологі та перезволожені біотопи: болота, вологі лісові ділянки тощо. Тримається в лісовій підстилці, серед вологих кам'яних розсипів або на ділянках з високою травою.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Головні загрози – антропогенна трансформація заселених молюсками біотопів, порушення гідрологічного режиму.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Харчується гумусом, зів'ялим листям трав'янистих рослин, нижчими грибами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид зустрічається на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів, з особливою увагою до їх гідрологічного режиму.

Джерела інформації:
Frömming, 1954; Шилейко, 1984; Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК СТЕПОВИЙ ОМАНЛИВИЙ

Улитка степная обманчивая
Helicopsis dejecta (Cristofori et Jan, 1831)

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики подібні, або равлики несправжні – Hygromiidae

Рід налічує близько 20 видів, з яких 8 представлені у фауні України та 2 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

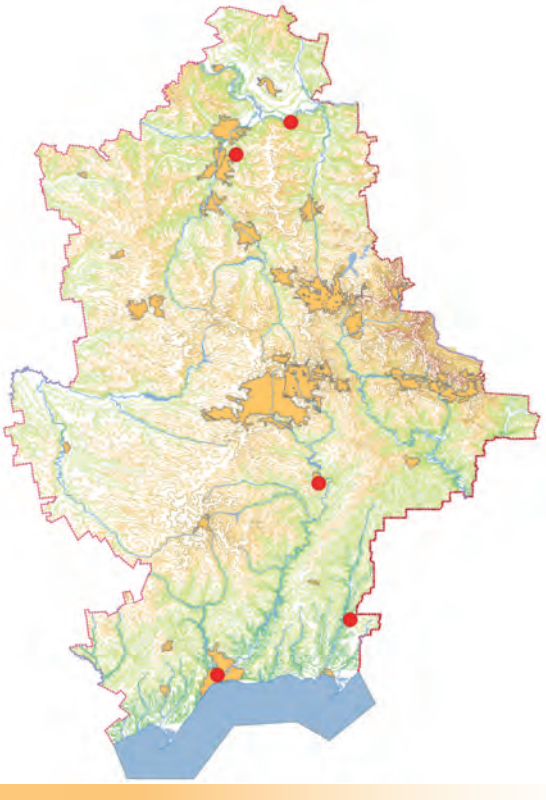
У межах області – неоцінений вид.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Розповсюджений у причорноморських країнах. На території України зустрічається в Криму, а також спорадично по всій степовій зоні поза межами Кримського п-ова. Поширення виду в Україні вимагає уточнення через його зовнішню (конхологічну) подібність з іншими представниками роду *Helicopsis*. Поки що відомо декілька достовірних знахідок у Новоазовському та Старобешівському р-нах Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степовий вид.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧИ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Подібно до інших видів роду, може утворювати досить щільні колонії у придатних біотопах. Місця перебування молюсків досить легко визначаються завдяки накопиченню на поверхні ґрунту великої кількості порожніх черепашок. Проте прихований спосіб життя значно ускладнює облік живих особин. Головна загроза – антропогенна трансформація заселених молюсками біотопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Не досліджені. Очевидно, має однорічний життєвий цикл із досягненням статевої зрілості у другій половині літа – на початку осені.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид зустрічається на території відділення «Хомутовський степ» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Уточнення ареалу виду та інвентаризація виявлених колоній. Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, 2010; Гураль-Сверлова, 2012; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК БЛИСКУЧИЙ МАЛИЙ

Улитка блестящая малая
Aegopinella minor (Stabile, 1864)

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики блискучі – Zonitidae

Рід налічує 7 видів, з яких 4 представлені у фауні України та 1 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Спорадично зустрічається від Альп до Середньоросійської височини та Кавказу. Широко розповсюджений на території України. Зарєєстрований у байрачних і заплавних лісах у різних частинах Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє переважно теплі сухі біотопи: луки, чагарники, рідше – ліси. Проте в умовах степової зони може бути приурочений саме до лісів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Головні загрози – антропогенна трансформація заселених молюсками біотопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

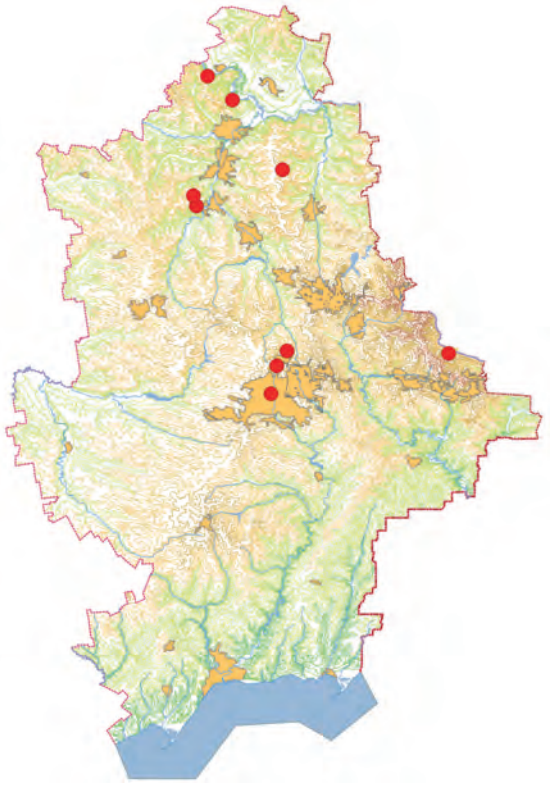
Не досліджені. Інші види роду *Aegopinella* харчуються дрібними безхребетними (зокрема, молюсками та енхітреїдами) та рослинними рештками.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Frömming, 1954; Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК СТЕПОВИЙ МАРТИНОВА

Улитка степная Мартынова
Helicopsis martynovi Gural-Sverlova, 2010

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики подібні, або равлики несправжні – Hygromiidae

Рід налічує близько 20 видів, з яких 8 представлені у фауні України та 2 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – неоцінений вид (з не встановленим точно ареалом).

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Імовірно, є ендеміком Донецької височини, або його ареал захоплює також прилеглі до неї території на південному сході України. До цього часу достовірно відомий лише зі Слов'янського р-ну Донецької області, де знаходиться й типове місцезнаходження. Ареал виду вимагає уточнення, що значно ускладнює неможливість надійної диференціації багатьох вітчизняних представників роду *Helicopsis* лише на підставі морфологічних ознак (будова черепашки).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степовий вид. У типовому місцезнаходженні населяє відкриті схили з крейдовими відслоненнями.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧИ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Подібно до інших видів роду, може утворювати досить щільні колонії у придатних біотопах. Місця перебування молюсків досить легко визначаються завдяки накопиченню на поверхні ґрунту великої кількості порожніх черепашок. Проте прихований спосіб життя значно ускладнює облік живих особин. Головна загроза – антропогенна трансформація заселених молюсками біотопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Не досліджені. Очевидно, має однорічний життєвий цикл із досягненням статевої зрілості у другій половині літа – на початку осені.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Уточнення ареалу виду та інвентаризація виявлених колоній. Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, 2010; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК ЗАМКНЕНИЙ БЛИСКУЧИЙ

Улитка запертая блестящая
Cochlodina laminata (Montagu, 1803)

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики замкнені – Clausiliidae

Рід налічує 15 або 16 видів, з яких 2 або 3 види представлені у фауні України та 1 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

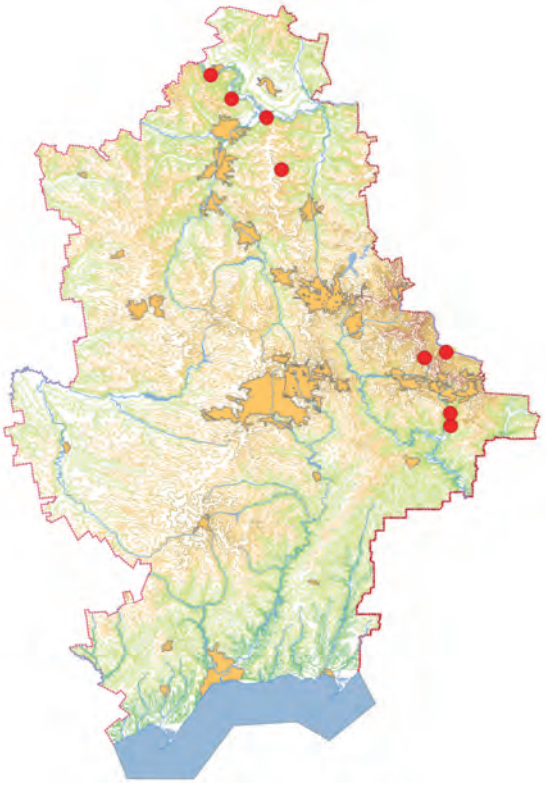
У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Більша частина Європи. Широко поширений у лісовій та лісостеповій зонах України. Зрідка заходить у степову зону, де пов'язаний із заплавними та байрачними лісами. У Донецькій області знайдений переважно в окремих лісових біотопах Слов'янського і Шахтарського р-нів.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Лісовий вид. Менш вимогливий до вологості порівняно з багатьма іншими розповсюдженими на території України представниками родини *Clausiliidae*. Уникає багнистих і сухих ділянок. Рідше зустрічається у старих парках, утворених на місці колишніх лісових масивів. Тримається у листовій підстилці, гниючій деревині, на вкритих мохом стовбурах дерев.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Головна загроза – знищення заселених молюсками лісів або надмірне антропогенне навантаження на лісові біотопи.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Подібно до інших видів з родини *Clausiliidae*, харчується переважно гниючими рослинними рештками та гіфами грибів. Копуляція відбувається в серпні. У серпні або на початку вересня відкладає 10-15 яєць близько 2 мм у діаметрі. Через 3 тижні з яєць вилуплюються ювенільні особини. Їх ріст закінчується наприкінці другого року життя.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид зустрічається на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками лісових біотопів.

Джерела інформації:
Frömming, 1954; Лихарев, 1964; Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК ДИСКОВИЙ ЗВИЧАЙНИЙ

Улитка дисковая обыкновенная
Discus ruderatus (Férussac, 1821)

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики дискові – Endodontidae

Рід налічує близько 20 видів, з яких 3 представлені у фауні України та 1 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Палеоарктичний вид. Широко розповсюджений на території України, проте у степовій зоні зустрічається порівняно рідко. Зареєстрований в окремих лісових біотопах Донецької області, зокрема, на території НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє переважно лісові біотопи. Може зустрічатися також на вологих луках і болотах. Часто тримається у гниючій деревині, а також під опалим листям або камінням.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Головні загрози – знищення заселених молюсками лісів, надмірне антропогенне навантаження на лісові біотопи, прибирання мертвої деревини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дані відсутні. Близький вид (*Discus rotundatus*) досягає статевої зрілості на другому або третьому році життя; тривалість життя становить від 2,5 до 3,5 року.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид зустрічається на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками лісових біотопів.

Джерела інформації:
Frömming, 1954; Kužnik-Kowalska, 1999; Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК БЛИСКУЧИЙ ПОКРЕСЛЕНИЙ

Улитка блестящая исчерченная
Nesovitrea hammonis (Ström, 1765)

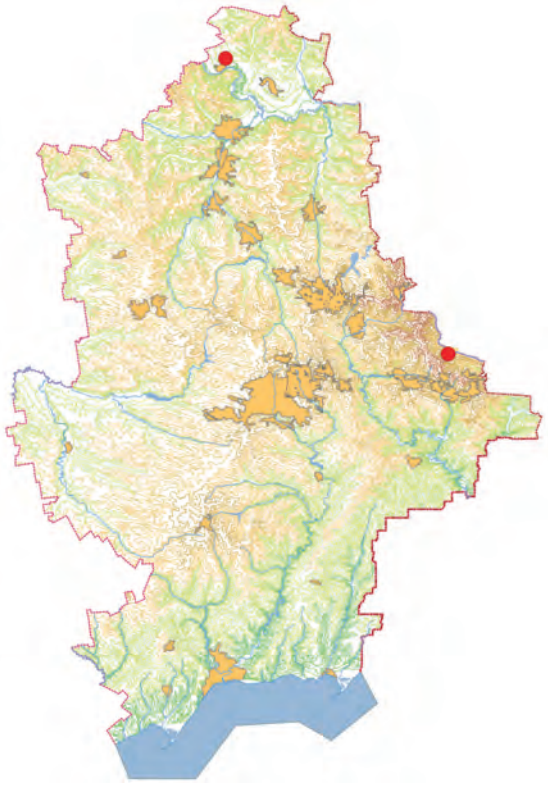
Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики несправжні – *Hygromiidae*

Рід *Nesovitrea* налічує близько 10 видів, з яких 2 представлені у фауні України та 1 – у Донецькій області. Зараз розповсюджені на території України види частіше виділяють до окремого роду *Perpolita* з 3 видами у світовій фауні.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Палеоарктичний вид. Широко розповсюджений на території України, проте у степовій зоні зустрічається порівняно рідко. Зареєстрований у байрачному лісі поблизу с. Грабово (Шахтарський р-н) і на території НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Населяє різноманітні вологі та помірно сухі біотопи: листяні та хвойні ліси, вологі луки, болота.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Головна загроза – знищення заселених молюсками лісів або надмірне антропогенне навантаження на лісові біотопи.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Дані відсутні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид зустрічається на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження заселених молюсками лісових біотопів.

Джерела інформації:
Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Balashov et al., 2013.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

РАВЛИК МОХОВИЙ ТРИЗУБИЙ

Улитка моховая трехзубая
Pupilla triplicata (Studer, 1820)

Ряд Геофіли – Geophila
Родина Равлики мохові – Pupillidae

Рід налічує близько 40 видів, з яких 5 представлені у фауні України та 1 або 2 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Палеоарктичний вид. Розповсюджений переважно у степовій зоні України та в Криму; відомі також поодинокі знахідки на заході України. Зарєстрований у різних частинах Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє сухі відкриті біотопи, переважно у передгір'ях та на височинах. На півдні та південному сході України може зустрічатися також у лісах та інших формах деревно-чагарникової рослинності. Кальцефільний вид.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧИ ФАКТОРИ

Чисельність виду спеціально не досліджувалася. Головні загрози – антропогенна трансформація заселених молюсками біотопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

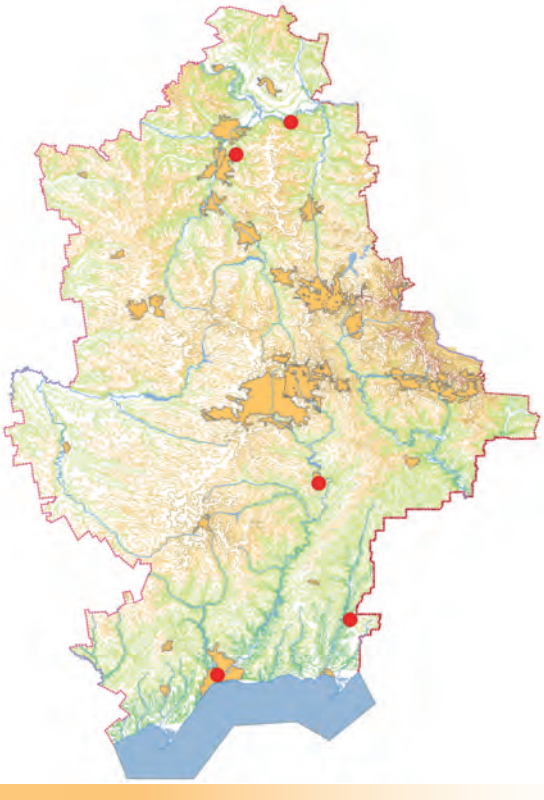
Не досліджені. Близький вид (*Pupilla muscorum*) досягає статевої зрілості на другому або третьому році життя та, імовірно, розмножується переважно протягом одного сезону.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид охороняється на території відділення «Хомутовський степ» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Шилейко, 1984; Pokryszko, 2001; Schileyko, 1998-2007; Гураль-Сверлова, Гураль, 2012; Balashov et al., 2013.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

КОТУШКА РОСМЕСЛЕРА

Катушка Россмесслера
Gyraulus rossmaessleri (Auerswald, 1852)

Ряд Сидячоокі – Basommatophora
Родина Котушкові – Planorbidae

Рід налічує близько 60 видів, з яких 5 представлені у фауні України та в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Голарктичний вид. Спорадично розповсюджений по усіх основних річкових басейнах України. У Донецькій області виявлений у басейні Сіверського Дінця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Часто зустрічається в тимчасових водоймах, оскільки добре переносить тривале пересихання водойм улітку. Зрідка оселяється в ріпалі річок, де швидкість течії не перевищує 0,1 м/с. У літній період найчастіше зустрічається на глибині від 5 до 35 см. Тримається у скупченнях нитчастих водоростей, у заростях вищих водних рослин.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У басейні середньої течії Сіверського Дінця середня щільність поселень становить 3 екз./м^2. Головна загроза – антропогенні зміни гідротопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Живиться дрібними органічними частинками, осілими на листі рослин або інших підводних субстратах, а також напіврозкладеними тканинами відмерлої водної рослинності. Кладка довжиною 1,5-1,7 мм містить 1-4 яйцеві капсули довжиною 0,7 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені. Вид зустрічається на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Стадниченко, 1990; Уваева, 2007; Уваева, Гураль, 2008.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

КОТУШКА ЗІГНУТА

Катушка изогнутая
Gyraulus acronicus (Férussac, 1807)

Ряд Сидячоокі – Basommatophora
Родина Котушкові – Planorbidae

Рід налічує близько 60 видів, з яких 5 представлені у фауні України та в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Голарктичний вид. Спорадично розповсюджений по усіх основних річкових басейнах України. У Донецькій області виявлений у басейні Сіверського Донця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Найсприятливіші умови знаходить у постійних водоймах, де течія відсутня або її швидкість не перевищує 0,1 м/с. У літній період найчастіше зустрічається на глибині від 10 до 35 см. Тримається в заростях різноманітної водної рослинності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У басейні середньої течії Сіверського Дінця середня щільність поселень становить 6 екз./м2. Головна загроза – антропогенні зміни гідротопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Живиться дрібними органічними частинками, осілими на листі рослин або інших підводних субстратах, а також напіврозкладеними тканинами відмерлої водної рослинності. Яйця відкладає у травні. Кладка довжиною до 2,7 мм містить від 2 до 6 яйцевих капсул довжиною 0,52-0,71 мм, прикріплюється до водної рослинності. Відмирання дорослих особин починається з середини червня та закінчується на початку серпня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Стадниченко, 1990; Уваева, 2007; Уваева, Гураль, 2008.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

КОТУШКА ГЛАДЕНЬКА

Катушка гладкая
Gyraulus laevis (Alder, 1838)

Ряд Сидячоокі – Basommatophora
Родина Котушкові – Planorbidae

Рід налічує близько 60 видів, з яких 5 представлені у фауні України та в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Голарктичний вид. Спорадично розповсюджений по усіх основних річкових басейнах України. У Донецькій області виявлений у басейні Сіверського Донця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Найсприятливіші умови знаходить у постійних водоймах зі швидкістю течії до 0,2 м/с. Часто оселяється у мочажинах із джерельним живленням. У літній період найчастіше зустрічається на глибині від 10 до 45 см. Тримається у скупченнях нитчастих водоростей, у мохових купинах та заростях вищих водних рослин.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У басейні середньої течії Сіверського Дінця середня щільність поселень становить 4 екз./м2. Головна загроза – антропогенні зміни гідротопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Живиться дрібними органічними частинками, осілими на листі рослин або інших підводних субстратах, а також напіврозкладеними тканинами відмерлої водної рослинності. Кладка довжиною до 2,7 мм містить 4-6 яйцевих капсул довжиною 0,45-0,51 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони досі не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження заселених молюсками біотопів.

Джерела інформації:
Стадниченко, 1990; Уваева, 2007; Уваева, Гураль, 2008.

Автор: Гураль-Сверлова Н.В.
Фото: Гураль-Сверлова Н.В.

ТИП ЧЛЕНИСТОНОГІ — ARTHROPODA

КЛАС ЗЯБРОНОГІ РАКИ — BRANCHIOPODA

ЩИТЕНЬ ВЕСНЯНИЙ

Щитень весенний
Lepidurus apus (Linnaeus, 1758)

Ряд Щитні – Notostraca
Родина Щитні – Triopsidae

У світовій фауні відомо 20 видів цього роду, в Україні і на території Донецької області живе 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид має великий ареал, який охоплює Європу і Малу Азію. На території Україні виявлений у Харківській, Київській, Одеській, Житомирській та Тернопільській областях. У Донецькій області може траплятися по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зазвичай трапляється в тимчасових заплавних водоймах усіх типів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена, але зазвичай не дуже висока. Зменшення чисельності пов'язане з хімічним та органічним забрудненням водойм, знищенням водойм у зв'язку із сільськогосподарською діяльністю, змінами гідрологічних умов і урбанізацією.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Трапляється вже з березня до середини червня, як тільки починає сходити сніг. Всеїдні. Перебувають переважно на дні, риючись у мулі і відшукуючи там свою здобич – дрібних безхребетних і мікроскопічні органічні та рослинні рештки. Можуть також відфільтровувати планктон із води. При великій щільності можуть поїдати один одного.

Розмножуються як шляхом партеногенезу, так і за участі самців. Самки деякий час виношують яйця в спеціальних яйцевих мішках на черевці, де формуються цисти (розміром близько 0,5 мм), які вони потім відкладають у ґрунт, де цисти зимують. Наступної весни, за сприятливих умов, з них починають виходити личинки. Молоді щитні ростуть дуже швидко і за 2 тижні після вилуплення вже можуть відкладати свої власні яйця. Цисти можуть існувати в стадії сплячки багато років і в сухих умовах легко розповсюджуються вітром і тваринами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Охороняється на території Харківської області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення природних оселищ виду. Охорона природних оселищ від промислового та побутового забруднення. Створення природних резерватів у місцях існування.

Джерела інформації:
Сидоровский, 2012; Сидоровский, 2014; Сідоровський, 2015.

Автор: Сідоровський С.А., Залевський В.Д.
Фото: Сідоровський С.А.

ТИП ЧЛЕНИСТОНОГІ — ARTHROPODA

КЛАС ПАВУКОПОДІБНІ — ARACHNIDA

АТІПУС МУРАЛІС

Атипус муралис
Atypus muralis Bertkau, 1890

Ряд Araneae – Павуки
Родина Atypidae – Атіпіди

У світовій фауні нараховується 32 види роду, з яких в Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Вид зустрічається від Центральної Європи на схід до Туркменістану. В Донецькій області знайдений в НПП «Святі Гори», містах Сіверськ, Ясинувата, Амвросіївському, Нікольському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Сухі відкриті трав'яні ділянки. Байрачні ліси.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Ведуть прихований спосіб життя. Живуть в глибоких норах (35-80 см), які вистилюють павутинням. На поверхні землі утворює горизонтальну ловчу трубку завдовжки до 13 см, яка маскується частинками грунту і рослинними залишками. Утворюють невеликі колонії. Сезон розмноження наступає з середини літа. Самці шукають нори самок, де і здійснюється копуляція. Самка відкладає яйця через 8-9 місяців після копуляції. Павучата вилупляються наступним літом. Харчуються комахами, які попадають в трубку нори.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення та збереження місць існування.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Серопян А.Р.

АТІПУС ПІЦЕУС

Паук-землекоп
Atypus piceus (Sulzer, 1776)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Atypidae – Атіпіди

У світовій фауні нараховується 32 види роду, з яких в Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Вид зустрічається від Європи до Молдавії та в Ірані. В Донецькій області знайдений на території НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Зустрічається на сухих луках і схилах з незначною рослинністю.

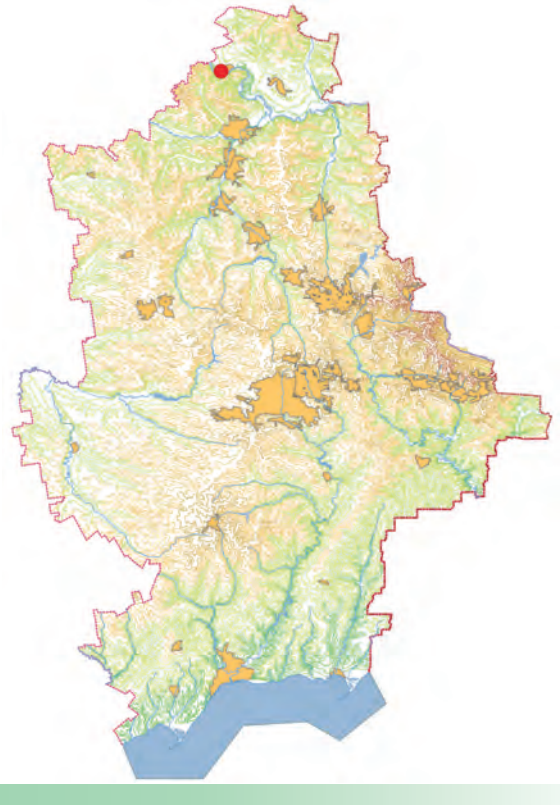
ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Дорослі павуки живуть в норах, які будують в ґрунті для захоплення здобичі на глибину 20-25 см та діаметром 12-15 мм. Надземна частина трубки – 7-9 см завдовжки. Період розмноження триває з червня до липня, коли самці починають шукати самку. Самка може мати в рік від 70 до 160 павучат, які з'являються на світ упродовж осені і зимують у норі матері. Навесні вони покидають притулок матері. Самка живе до 8 років.
Цей вид може вкусити людину. Біль описана як легка палаюча, з деякими асоційованими локальними почервоніннями, які незабаром зникають.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення місць мешкання. Збереження біотопів.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/1023

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Cédric Rosier

ЕРЕЗУС КОЛЛАРІ

Эрезус чёрный
Eresus kollari Rossi, 1846

Ряд Araneae – Павуки
Родина Ересіди – Eresidae

У світовій фауні нараховується 16 видів цього роду. В Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Широко розповсюджений в Палеарктичній зоні – від Іспанії до Центральної Азії та Новосибірської області; в Україні – в степовій та лісостеповій зонах. Знахідки відомі з багатьох міст Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на сухих схилах балок південної експозиції, крейдяних відслоненнях, іноді в сухих борах та березняках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Мешкає в колоніях в норах глибиною до 10 см та діаметром близько 1 см, які вкриті павутинням. Над трубкою утворює полог, який функціонує як ловильна сітка. Харчується жуками, двокрилими, метеликами, які попадаються в сітку. Під час розмноження самці можуть залишати помешкання в пошуках самки. Самка створює лінзоподібний кокон, діаметром 8-10 мм (приблизно 65-100 яєць), який протягом дня виносить до сонячних місць. Павучата залишають нору самки наприкінці літа для пошуку місця для зимівлі.
Цей вид може вкусити людину. Укус викликає біль, лихоманко-подібні симптоми і збільшення частоти серцевих скорочень. Самопочуття та симптоми швидко полегшуються, але біль та скутість руху в пошкодженій частині тіла можуть тривати протягом кількох днів.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць мешкання. Збереження біотопів.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/342/Eresus_kollari

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Юречко Р.

УЛОБОРУС ВАЛКЕНЕРА

Улоборус Валкенера
Uloborus walckenaerius Latreille, 1806

Ряд Araneae – Павуки
Родина Павуки-улобориди – Uloboridae

У світовій фауні нараховується 75 видів цього роду. В Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений в Палеарктиці, зокрема: Росії, Західній, Південній Європі і частині Північної Європи, Іспанії, Португалії, Алжирі, Тунісі, Лівії, Єгипті, Ізраїлі, Йорданії, Лівані, Грузії, Вірменії, Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Туркменістані, Узбекистані, південній частині Афганістану, Китаї, Монголії, Японії і о. Сахалін. В Донецькій області знайдений в басейні Сіверського Донця та Приазов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє теплі відкриті місцевості, насамперед, степові ділянки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Головна загроза – зміна природних місць існування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Ловча павутинка повна, колесовидна (діаметром 13-18 см), що має 2 (іноді 3) радіальні смужки, розташована на висоті близько 10 см над землею. У першому випадку павук постійно тримається в центрі мережі. Статевозрілі самці і самки зустрічаються влітку (з червня до серпня). Копуляція супроводжується танцями самця і відбувається на ловчій павутині самки або поблизу неї. Яйцевий кокон тільки в перші дні охороняється самкою. Число яєць в коконі – 70-100.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних місць існування.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008.,
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/1399.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцкий О.І.

КАРАКУРТ

Каракурт
Latrodectus tredecimguttatus (Rossi, 1790)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Павуки-тенетники – Theridiidae

У світовій фауні нараховується 31 вид цього роду.
В Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

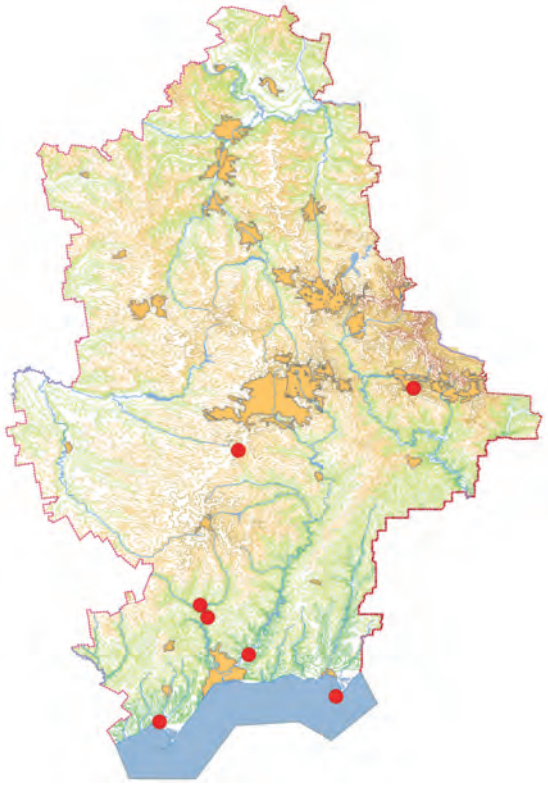
Розповсюджений від Нідерландів до Китаю. В Україні зустрічаються на Півдні, зокрема, в Причорномор'ї та Приазов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на піщаних та кам'янистих степових ділянках, приморських пляжах, солонкуватих луках. Може заселяти господарські будівлі в населених пунктах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. В локальних скупченнях може бути високою (до 30 осіб на 100 м^2). Характерні природні значні коливання чисельності завдяки плодючості виду. В регіоні зменшення чисельності пов'язане з випасом худоби.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Для житла і розмноження самка будує лігво в поглибленнях ґрунту, часто в норах гризунів, розтягуючи біля входу ловчі тенета з неправильно переплетених ниток. Зимують яйця в коконах, які по два – чотири підвішуються в лігво. Молодь виходить в квітні і розноситься на павутині вітром. До червня павуки стають статевозрілими. З настанням спеки самки і самці мігрують, розшукуючи захищені місця, де влаштовуються тимчасові тенета для спарювання. Після цього самки знову бродять у пошуках місць для пристрою постійного лігва, де поміщають кокони.
Один з найнебезпечніших видів павуків. Відомі летальні випадки у людей та сільськогосподарських тварин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Охороняється на територіях НПП «Меотида» та РЛП «Донецький кряж».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та збереження місць існування.

Джерела інформації:
Прокопенко, Мартынов., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Бронсков О.І.

АРГИОПА ЛОБАТА

Аргиопа дольчатая
Argiope lobata (Pallas, 1772)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Павуки-круглопряди – Araneidae

У світовій фауні нараховується 83 види цього роду. В Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Поширений від Південної Європи до Центральної Азії та Китаю, у Північній та Південній Африці, Індії та північній Австралії. В регіоні відмічений у південній та східній частинах області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Населяє сухі дуже теплі трав'янисті місця.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Невизначена. Трансформація природних біотопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Період спарювання починається з кінця червня або на початку липня. Навколо гнізда однієї самки скупчуються 3-4 самця, але копуляція відбувається лише з найбільш активним.
У шлюбний період самка розширює або заново будує гніздо – ловчу павутину. Одна самка за сезон відкладає до 3 коконів, рідко 4. Плодючість досить висока. В одному коконі від 100 до більш ніж 1000 яєць. Ембріональний розвиток яєць в природі протікає 9-12 днів. Після відродження починається масове розселення і протягом 2 днів всі павучки розселяються.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення та збереження природних оселищ виду

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/739/Argiope_lobata.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

ПАВУК-СРІБЛЯНКА

Паук-серебрянка
Argyroneta aquatica (Clerck, 1757)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Павуки-цибеіди – Cybaeidae

У світовій фауні нараховується 1 вид цього роду.
В Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

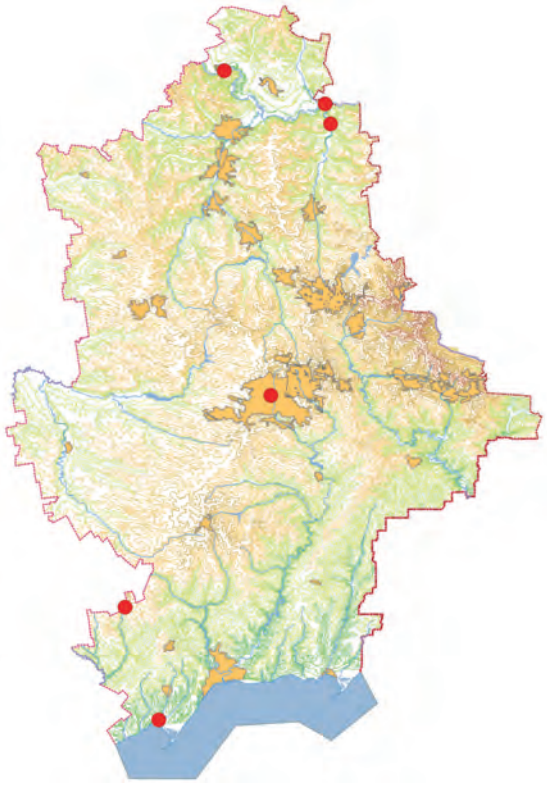
Ареал охоплює Європу, Туреччину, Кавказ, від Європейської частини Росії до Середньої Азії, Китай, Корею, Японію. Поширений по всій території Донецької області.

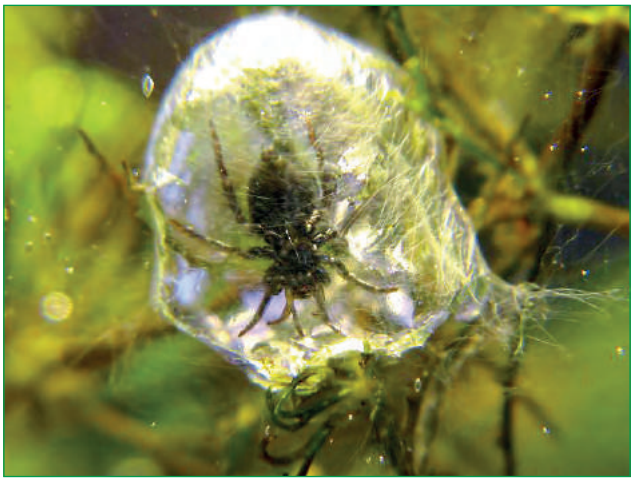
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Живе в чистих, густо заростих прісноводних стоячих (або з повільною течією) водоймах, залишає воду винятково.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Живе під водою. При зануренні у воду, завдяки волоскам черевця, які вкриті особливою жирною речовиною, павук затримує повітря у вигляді кульки і тому воно під водою здається срібним. Цього повітря вистачає на декілька годин. Будує дзвіноподібне або воронкоподібне гніздо під водою із павутинок, прикріплюючи його до різних підводних предметів, і наповнює його повітрям. Гніздо досягає величини лісового горіха. Самці і самки живуть поряд в гніздах. Яйця відкладаються в кокон із павутини, в якому міститься повітря. У коконі в кінці травня зазвичай буває 50-100 яєць. У липні з'являється другий кокон, а наприкінці літа може з'явитися й третій. Через 3-4 тижні з'являються павучата, які продовжують жити у коконі 2-4 тижні. Потім вони линяють: перше покоління – у червні-липні, друге покоління – у серпні. Після цього павучата залишають свій притулок. Зимує сріблянка або у спеціально збудованому коконі, або в порожній мушлі черевоногих молюсків. Живиться переважно різноманітними дрібними рачками та личинками комах. Отруйний павук.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/201/Argyroneta_aquatica.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: http: //arachnoboards.comgallerywater-spider-in-its-bell.4192#media

ДОЛОМЕДЕС ФІМБРІАТУС

Охотник каёмчатый
Dolomedes fimbriatus (Clerck, 1757)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Павуки-пізауріди – Pisauridae

У світовій фауні нараховується 97 видів цього роду. В Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює Європу, Кавказ, Росію до Центральної Азії, Японію. Розповсюджений на більшій частині території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Стоячі водойми та водойми з повільною течією, болота, заливні луки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде напівводний спосіб життя, швидко бігає не тільки по суші, а й по воді і може пірнати.
Парування павуків відбувається в травні – червні. Приблизно через місяць після копуляції самка плете кокон і відкладає в нього від декількох десятків до декількох сотен яєць. Самка всюди носить кокон з собою, а перед виходом з яєць молодих павуків підвішує кокон на прибережній рослинності і якийсь час охороняє його. Харчується комахами, яких може ловити як на березі, так і на воді. Крім того, павуки цього виду можуть полювати і в верхніх шарах води, нападаючи на личинок амфібій і мальків риб.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та збереження природних місць існування.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/411.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

ДОЛОМЕДЕС ПЛАНТАРІУС

Охотник полосатый

Dolomedes plantarius (Clerck, 1757)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Павуки-пізауріди – Pisauridae

У світовій фауні нараховується 97 видів цього роду. В Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до списку МСОП, статус – вразливий (V). На території Донецької області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

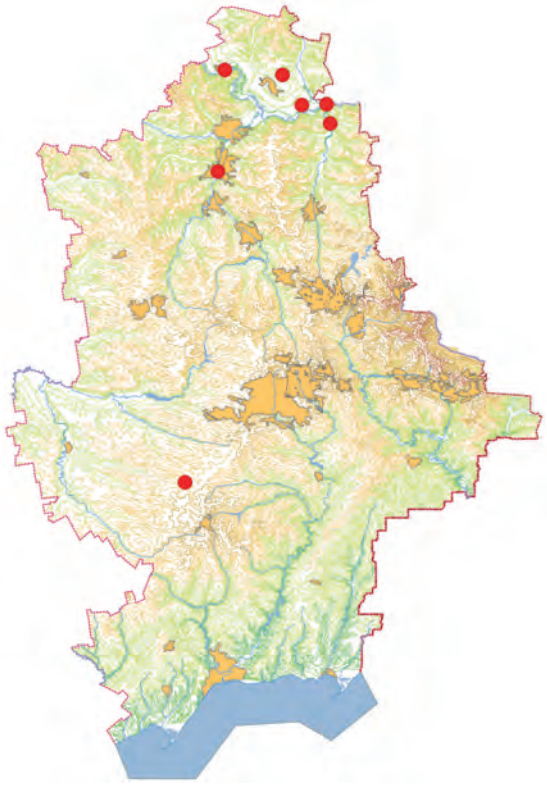
Ареал охоплює Європейські країни та Європейську частину Російської Федерації. Розповсюджений на більшій частині території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Береги стоячих водойм та водойм з повільною течією з прибережною рослинністю, болота, заливні луки, водно-болотні угіддя.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Головні загрози – висихання та сільськогосподарське забруднення водойм, знищення місць існування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Спарювання відбувається навесні (в квітні-травні). Через 3-4 тижні після спарювання самка відкладає яйця у виготовлений нею жовтувато-коричневий кокон, що містить 500-600 яєць. Протягом 1 місяця, аж до вилуплення молодих павучків, самка ретельно охороняє кокон і всюди тягає його за собою, утримуючи в хеліцерах. Живляться комахами, переслідуючи свою здобич.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та збереження природних місць існування.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/1068.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

ЗОДАРІОН ТОНІ

Зодарион тони
Zodarion thoni Nosek, 1905

Ряд Araneae – Павуки
Родина Zodariidae – Павуки-мурахоїди

У світовій фауні нараховується 157 видів цього роду, з яких в Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Ареал охоплює Східну Європу до Азербайджану. В Донецькій області знайдений в окремих районах на сході та півдні області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Осикові насадження кам'янистого степу, вапнякові та гранітні відслонення на степових ділянках, лісові колки у степу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Павуки будують трубчастий притулок, який зовні обклеєний шматочками грунту, дрібним камінням, рослинними залишками. Полюють вночі, іноді вдень, у вільний від полювання час залишаються в притулку. Харчуються майже виключно мурахами. Копуляція відбувається в літню пору (з травня до вересня). Кокон з яйцями розміщується в притулку і постійно охороняється самкою. В коконі – 25-50 яєць.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення місць мешкання. Збереження біотопів.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Jørgen Lissner
http://www.jorgenlissner.dk/images/Pictures/Zodarion_thoni_male_JL6854_28658.JPG

МІКРОМАТА ЗЕЛЕНА

Микромата зеленоватая
Micrommata virescens (Clerck, 1757)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Sparassidae – Гигантські крабові павуки

У світовій фауні нараховується 6 видів цього роду.
В Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

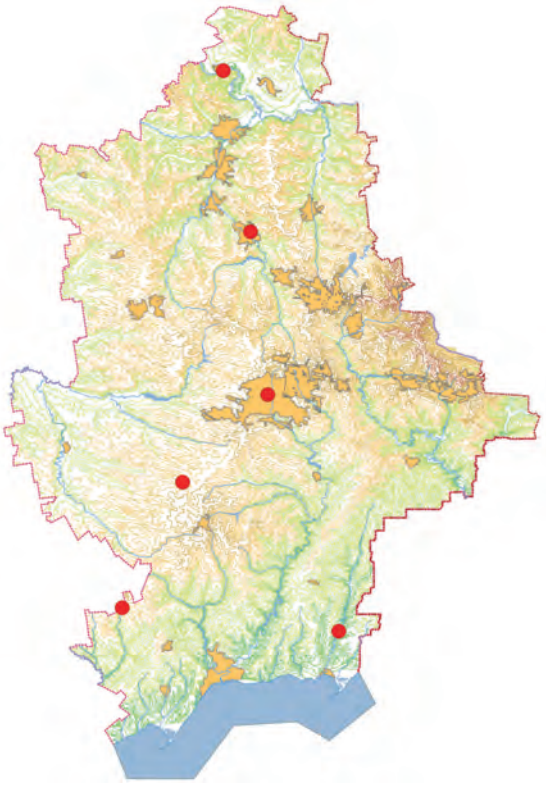
Поширений в Палеарктиці, зокрема: Європа, Туреччина, Кавказ, Росія до Середньої Азії, Китай, Корея, Японія. Розповсюджений на більшій частині території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Світлі листяні, зокрема дубові ліси, узлісся, байрачні ліси у степу, поросли чагарниками сухі газони.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. На чилельність впливає зміна природних місць існування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дорослих тварин можна зустріти переважно в травні і червні, самка усамітнюється вже в серпні. Після парування самка будує гніздо з листя, яке пов'язане павутиною. Вона прикріплює його частіше над землею і охороняє до моменту появи потомства.
Полює вдень, чекаючи свою здобич в траві або кущах. Сітку з павутини не будує. Харчується різними комахами і безхребетними. Здатний дуже швидко пересуватися будь-якою поверхнею і здійснювати великі стрибки. Тривалість життя складає близько 18 місяців.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Знаходиться під охороною на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних місць існування.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2008;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/1422/Micrommata_virescens.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

СІНЕМА ГЛОБОЗУМ

Синема шаровидная
Synema globosum (Fabricius, 1775)

Ряд Araneae – Павуки
Родина Thomisidae – Павуки-бокоходи

У світовій фауні нараховується 122 види цього роду. В Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Населяє Європу, Туреччину, Кавказ, Росію до Середньої Азії, Китай, Корею, Японію. Відмічений в декількох місцях Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Байрачні ліси у степу, галявини у відкритих дубових лісах в лісостепу, парки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. На чисельність впливає зміна природних місць існування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Період копуляції один на рік – навесні і на початку літа. Незабаром після копуляції самка приступає до виготовлення кокона і до відкладання яєць. Форма кокона зазвичай чечевицеподібна. Павуки не будують ловчої сітки і відносяться до бродячих форм. Полюють на квітках, у траві, на стовбурах дерев, каменях, грунті.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та збереження природних місць існування.

Джерела інформації:
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2013;
Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V., 2017;
Інтернет-ресурс: https://araneae.unibe.ch/data/521/Synema_globosum.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

ТИП ЧЛЕНИСТОНОГІ — ARTHROPODA

КЛАС ГУБОНОГІ — CHILOPODA

МУХОЛОВКА ЗВИЧАЙНА

Мухоловка обыкновенная
Scutigera coleoptrata (Linnaeus, 1758)

Ряд Скутигери – Scutigeromorpha
Родина Скутигери – Scutigeridae

У світовій фауні відомо близько 30 видів роду *Scutigera*. На території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вид занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

В природних умовах розповсюджений в Південній і Центральній Європі, Південній Африці та на Кавказі. В Україні – Гірський Крим. Останнім часом вид розповсюджується по всій території України. В Донецькій області – звичайний синантропний вид

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В природних умовах оселяється в тріщинах скель, під камінням, деревами, в опалих листях. В будівлях віддає перевагу підвалам, цокольним приміщенням.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена, але в синантропних умовах – звичайний вид.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Активна і вдень, і вночі. Мухоловка – хижак, споживає мух, тарганів, павуків, молей та інших членистоногих, яких вбиває отрутою, а потім з'їдає. Розмноження відбувається наприкінці весни або на початку літа. У період розмноження самець та самиця при зустрічі постукують одне одного вусиками. Самка відкладає яйця по одному та спочатку носить їх з собою. Загальна кількість яєць становить 60-150. З яйця виходить личинка з неповною кількістю ніг. Після кожної линьки кількість ніг збільшується. Тривалість життя 3-7 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних біотопів.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 2009; Высочин и др., 2010; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017б.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Залевський В.Д.

ТИП ЧЛЕНИСТОНОГІ — ARTHROPODA

КЛАС КОМАХИ — INSECTA

БАЕТІС МУТІКУС

Бетис мутикус
Alainites muticus (Linnaeus, 1758)
(*Baetis muticus* (Linnaeus, 1758))

Ряд Ephemeroptera – Одноденки
Родина Baetidae – Одноденки двохвості

Один з 19 видів роду у світовій фауні на території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

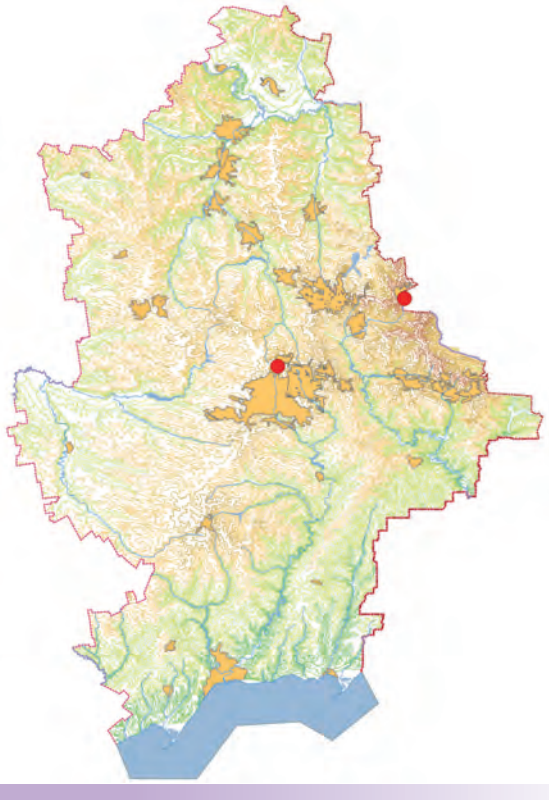
Ареал охоплює Палеарктику. В Донецькій області відомий з окремих ділянок центральної та східної частини, зокрема, в долині р.Булавін, де популяція виду географічно ізольована від основного ареалу.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В регіоні населяє холодні водотоки Донецького кряжу, зокрема, в байрачних лісах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Основна загроза – забруднення водних об'єктів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Популяції виду в регіоні, як і інші популяції цього виду в Східній Україні повністю перейшли на облігатне партеногенетичне розмноження – телітокію (коли в потомстві з'являються лише самки). Зимує на стадії личинки. Німфи – гарні плавці. Живляться шляхом збирання тонкого твердого органічного детриту з опадами. У березні та квітні можна зустріти личинок молодшого віку. Крилаті стадії першого покоління зареєстровані з середини травня до середини червня. Личинки другого покоління починають з'являтися в перші дні червня. Вони розвиваються дуже швидко, ймовірно, через високу температуру води в цей період. Політ крилатих стадій другого покоління триває від другої половина липня до кінця серпня. Період вилуплення личинок першого покоління досить довгий: починається він у серпні і триває протягом всіх осінніх місяців.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Мартинов, Годунько, 2010; Мартинов, 2013a; Мартинов, 2013b; Інтернет-ресурс: http://www.nhm.ac.uk/our-science/data/uk-species/species/alainites_muticus.html

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: http://news.bbcimg.co.uk/media/images/60319000/jpg/_60319787_iron_blue_mayfly_(alainites_muticus)_(c)_stuart_crofts.jpg

КЛЕОН СІМІЛЕ

Клеон симиле
Cloeon simile Eaton, 1870

Ряд Одноденки – Ephemeroptera
Родина Одноденки двохвості – Baetidae

У світовій фауні нараховується 75 видів цього роду, в Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розповсюджений в Палеарктиці. В Україні виявлений на водосховищах р. Дніпро та р. Південний Буг, каналі Дніпро-Донбас, у проточних водоймах Українських Карпат. В Донецькій області виявлений в Бахмутському та Шахтарському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зазвичай зустрічається біля прісноводних водотоків: річок, струмків серед лісу зі швидкою течією та кам'янистим ґрунтом.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Нечисленний. Основна загроза – забруднення водних об'єктів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

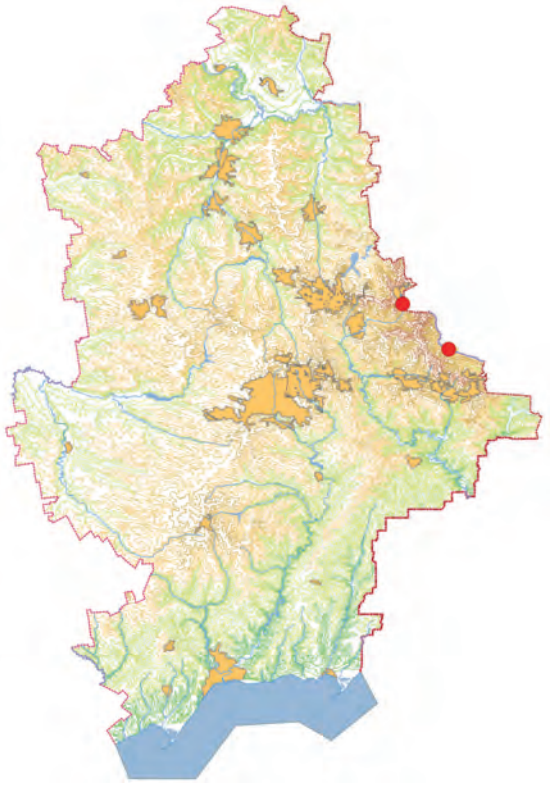
Личинки середнього та старшого віку реєструвались у жовтні та листопаді. Вид зимує у формі личинки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Мартинов, Годунько, 2010; Мартынов, 2014; Martynov, 2016.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Mariusz Oparski

ПАРАЛЕПТОФЛЕБІЯ СУБМАРГІНАТА

Паралептофлебия субмаргината
Paraleptophlebia submarginata (Stephens, 1835)

Ряд Одноденки – Ephemeroptera
Родина Тонкожилкові одноденки – Leptophlebiidae

У світовій фауні нараховується 54 види цього роду, в Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

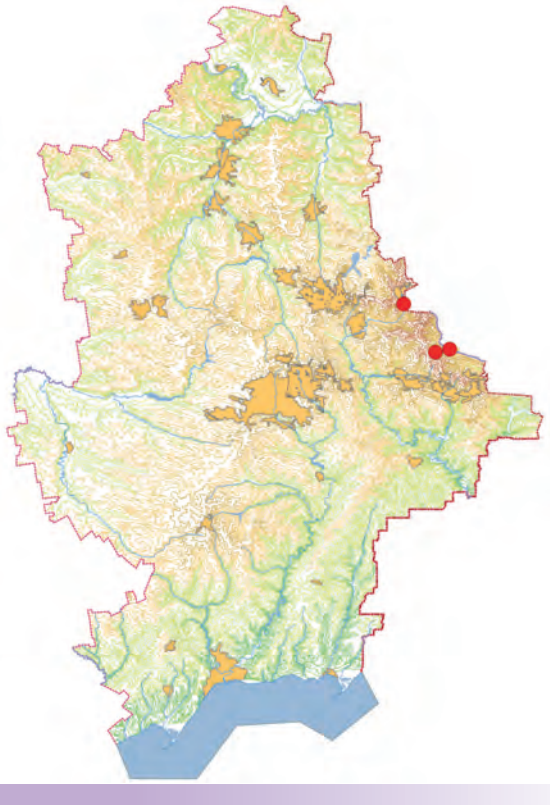
Розповсюджений в Палеарктиці. В Україні виявлений на водосховищах р. Дніпро та р. Південний Буг, каналі Дніпро-Донбас, у проточних водоймах Українських Карпат. В Донецькій області виявлений в Бахмутському та Шахтарському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зазвичай зустрічається біля прісноводних водотоків: річок, струмків серед лісу з бистрою течією та кам'янистим ґрунтом, місцями – замуленими ділянками; восени повністю покривається опалим листям.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Нечисленний. Забруднення водних об'єктів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Самка відкладає до 1000 яєць. Личинки пристосовані до проживання як в проточних, так і стоячих водних об'єктах. Зимує в стадії личинки різного віку. Німфи погано плавають, вони повзають по стеблах, залишках деревини, листях. Поява крилатих осіб зареєстрована з середини квітня до кінця травня, у найвищій кількості – у першій декаді травня. Найбільш інтенсивне зростання кількості личинок спостерігається наприкінці літа – восени.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Мартинов, Годунько, 2010; Мартынов, 2014; Martynov, 2016.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

СЕРРАТЕЛЛА ВОГНЯНА

Подёнка красновато-коричневая
Serratella ignita (Poda, 1761)

Ряд Одноденки – Ephemeroptera
Родина Ефемереліди – Ephemerellidae

У світовій фауні нараховується 17 видів цього роду, в Донецькій області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Розповсюджений в Палеарктиці. У Східній Україні населяє лише водні об'єкти Донецької височини.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Зустрічається біля прісноводних водотоків: річок, струмків з кам'янистим дном та течією, а також перекатами.

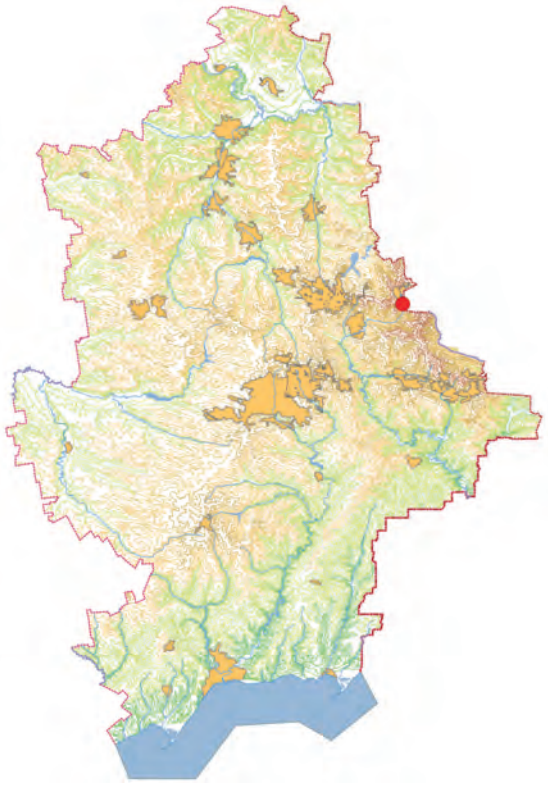
ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Чисельність невизначена. У місцях знахідок щільність складає 1,4 екз/м^2. Основна загроза – забруднення водних об'єктів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Зрілі личинки і крилаті стадії реєструються в середині липня. У межах Європи є надзвичайно екологічно гнучким і може мати одне-два покоління на рік, зимуючи як у фазі личинки, так і у фазі яйця, або в обох фазах одночасно. Німфи зустрічаються на водяних рослинах, а також на нижніх частинах великих каменів.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення та охорона природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Мартынов, 2014; Martynov, 2016.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Falatico P.
http://aramel.free.fr/INSECTES7.shtml

ОДНОДЕНКА (ЕФЕМЕРА) ЗВИЧАЙНА

Подёнка обыкновенная
Ephemera vulgata Linnaeus, 1758

Ряд Одноденки – Ephemeroptera
Родина Одноденкові – Ephemeridae

У світовій фауні нараховується 51 вид, в Донецькій області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює більшу частину Європи. В Донецькій області вид розповсюджений локальними популяціями.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Звичайно зустрічається біля річок, струмків з повільною течією, озер, в тому числі, на холодноводних водотоках Донецького кряжу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В місцях мешкання – звичайний вид. На чисельність впливає забруднення водних об'єктів, зокрема, пестицидами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літ починається з травня і продовжується до серпня. Ця активність відбувається вранці та ввечері, а в інші часи залежить від температури та погоди. Самки відкладають яйця в воду. Розвиток личинок відбувається в прісній воді. Типовими місцями розвитку личинок є замулені коріння дерев, опущені в воду уздовж берегів, на ділянках як з течією, так і без неї. Личинки в мулі влаштовують собі нірки, де звичайно і знаходяться. Харчуються личинки рослинним і тваринним планктоном.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Martynov A.V., 2013; Мартынов А.В., 2014; Martynov A.V., 2016.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: N. Kluge & L. Sheyko
http://www.insecta.bio.spbu.ru/z/Eph-fig/photo-vulgata(Ephemera).htm

ЦЕНІС ЛУКТУОЗА

Ценис луктуоза
Caenis luctuosa (Burmeister, 1839)

Ряд Одноденки – Ephemeroptera
Родина Ценіди – Caenidae

У світовій фауні нараховується 145 видів цього роду, в Донецькій області зустрічається 4 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розповсюджений в Палеарктиці. В Україні виявлений у басейнах рік Прип'ять і Дністер, каналах Сіверський Донець-Донбас-Кривий Ріг, Дніпро-Кривий Ріг, Північнокримському каналі та на водосховищах р. Дніпро. Для Донецької області вказується з Бахмутського р-ну та території відділення УСПЗ «Кам'яні Могили».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається біля прісноводних водотоків: річок, струмків з кам'янистим дном та течією, а також, перекатами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність неоцінена. У місцях знахідок щільність складає 1,4 екз/м^2. Основна загроза – забруднення водних об'єктів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

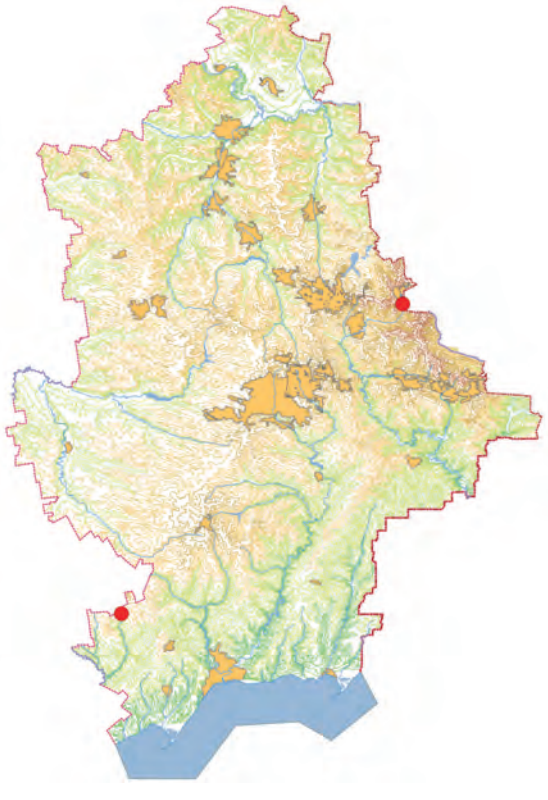
У межах Східної України має дві генерації, зимуючи у стадії личинки. Личинки, готові до виходу, були зареєстровані на початку травня та з початку серпня до середини вересня. Поява дорослих, як правило, відбувається з води на камені або рослинному стеблі під час сутінків.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Мартинов, Годунько, 2010; Martynov, 2016.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: https://www.naturespot.org.uk/species/anglers-curse

ВЕСНЯНКА (ЦВІКНІЯ) ДВОЛИКА

Веснянка короткохвостая двулобая
Zwicknia (Capnia) bifrons (Newman, 1838)

Ряд Веснянки – Plecoptera
Родина Капніїди – Capniidae

Один з 10 видів світової фауни роду *Zwicknia*, в Україні і на території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

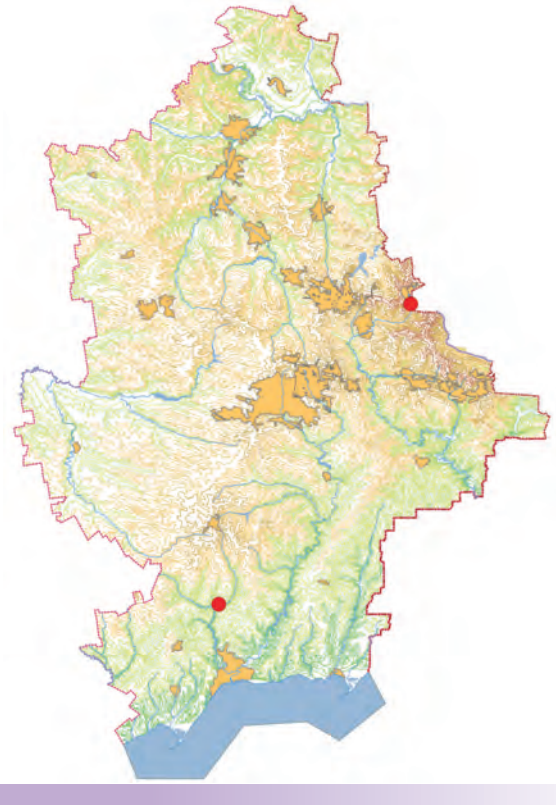
Західнопалеарктичний вид, що поширений, в основному, в гірських районах Центральної Європи та на частині Росії (північ, північний-захід і центр європейської частини, Валдайська височина). В Донецькій області знайдений в околицях м. Дебальцево (р. Булавін), с. Гранітне Нікольського району (права притока р. Кальміус).

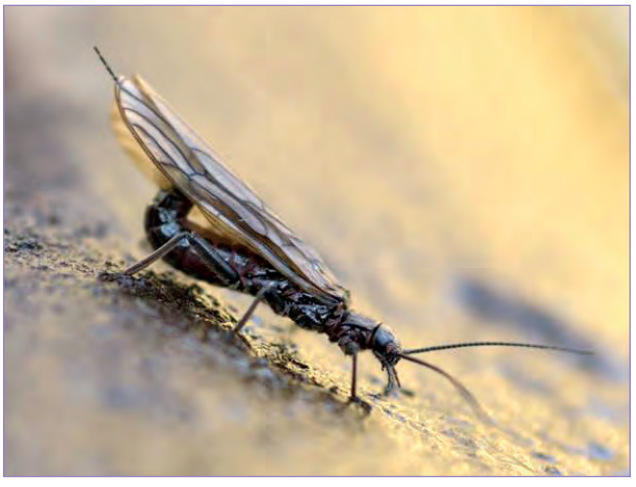
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Личинки живуть в чистих річках передгір'їв і рівнин і в великих струмках на гравійному ґрунті.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В місцях знахідок чисельність висока. На чисельність впливає, ймовірно, забруднення водних об'єктів, зокрема, пестицидами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Розвиток відбувається протягом одного року. Унікальністю виду є яйцеживородіння. Личинка після четвертої-п'ятої линьки (загальна кількість линьок – 12–16), навесні, при піднятті температури води та збільшенні тривалості дня, переходить у діапаузу. Відновлення росту та линяння відбувається восени (на початку або наприкінці сезону) і триває всю зиму. Імаго живуть довго – до 6 тижнів. Вихід імаго починається з кінець лютого – початку березня. Велику кількість імаго реєстрували вже на початку березня, на сніговому покриві вздовж берега річки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Дяків, Мартинов, 2013.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Martin Stoltze

ЛЮТКА ВЕЛИКОВІЧКОВА

Лютка крупноглазковая
Lestes macrostigma (Eversmann, 1836)

Ряд Бабки – Odonata
Родина Лютки – Lestidae

У світовій фауні нараховується близько 120 видів роду. В Донецькій області, як і на території України, зустрічається 7 видів.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

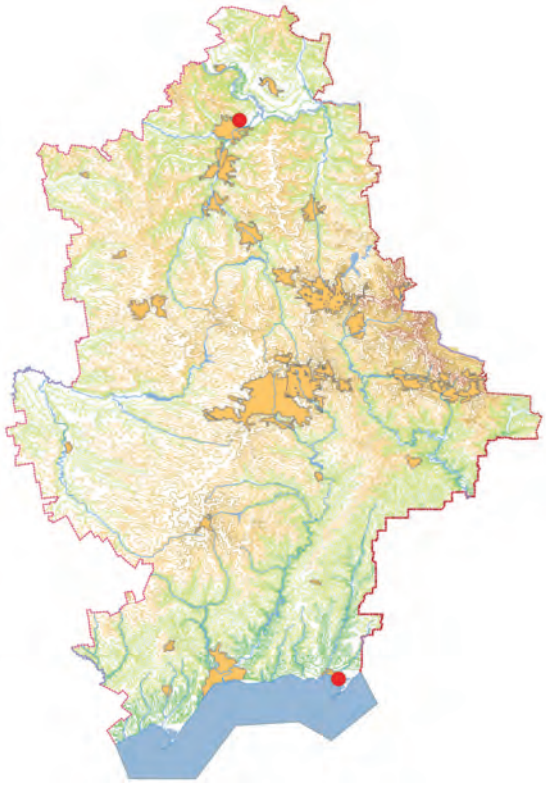
В межах Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид поширений від Південно-Східної Франції на заході до Монголії на сході, від м.Омськ на півночі до Північної Африки на півдні. У Західній Європі вид найбільш широко поширений в Середземномор'ї. На території України вид зареєстрований в 7 адміністративних областях: Одеській, Херсонській, Кіровоградській, Вінницькій, Харківській, Донецькій, Чернігівській та АР Крим. В Донецькій області знайдений в межах Північного Приазов'я, зокрема, на косах Азовського моря, та в околицях м. Слов'янськ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє густо зарослі осоками стоячі (пересихаючі) солоні водойми, лимани вздовж узбережжя морів, солоних озерах на відстані від моря, наприклад, занедбаних солоних котлованів, солонкуватих боліт та степових озер. В Донецькій області розвиток проходить у тимчасових, стоячих солоних водоймах з вкрай не-

стабільним сольовим режимом, глибиною не більше 30 см, з бідним видовим складом водної рослинності. В серпні водойми пересихають і залишаються без води до осіннього наповнення їх дощовими водами. У зимовий період водойми повністю промерзають.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Формує локальні мікропопуляції, які не залишають водойми, в якому проходить розвиток, навіть після його пересихання. Імаго літають невисоко над водоймою, дотримуючись заростей осоки, в товщі якої вони тримаються. Навіть після пересихання водойми вони не покидають її. Літ імаго починається з другої половини травня і продовжується до середини червня. Яйця відкладає в стебла осоки вже через декілька діб після виходу імаго. Яйця відкладаються в серединну або верхню частини стебел, а тому більша частина кладок, після осіннього наповнення водойм дощовими водами, залишаються над поверхнею і при промерзанні водойм взимку не пошкоджуються. Загалом яйця розвиваються 9-10 місяців. Початок виходу личинок першого віку відмічений з середини березня і продовжується до середини квітня. Личинки харчуються дрібними ракоподібними та дрібним планктоном.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Місця існування на Кривій косі охороняються у межах НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Мартынов, Мартынов, 2008а; Lambret, Cohez, Janczak, 2009; Мартынов, Никулина, 2017а.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Смірнов Н.А.

КРАСУНЯ ДІВА

Красотка – девушка
Calopteryx virgo (Linnaeus, 1758)

Ряд Бабки – Odonata
Родина Красуні – Calopterygidae

В світовій фауні нараховується близько 27 видів роду *Calopteryx*. В Україні і на території Донецької області зустрічається 2 види цього роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий; в межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Населяє більшу частину Європи, Алжир, Західну та Центральну Азію, частину західного і східного Сибіру. В Україні поширений в правобережній частині, рідше – на сході. В Донецькій області зустрічається, зазвичай, в басейні р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В регіоні зустрічається вздовж берегів річок, струмків та інших водотоків, які мають надводну рослинність.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена, в окремих місцях – звичайний вид.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Має дворічну генерацію. Імаго активні з травня до вересня. Літають біля водойм. Самка може відкладати до 300 яєць у тканини листків і стебел водяних рослин через надрізи, які вона робить яйцекладом. Личинки розвиваються на мілководді проточних водойм, зарослих водною рослинністю, зрідка – в стоячих та слабо проточних водоймах, протягом 2-3 років. Німфа малорухома, тримається на глибині 0,5-1 м. Воліє чисту воду. Але німфи і дорослі можуть зустрічатись і на захаращених сміттям і забруднених органічними відходами річках. Дорослі бабки та личинки – хижаки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина місць існування знаходиться у межах територій природно-заповідного фонду, зокрема, НПП «Святі Гори», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Зуївський».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Червона книга України…, 2009; Martynov, 2010.

Особисті повідомлення:
Дьяков В.А.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Смірнов Н.А.

СТРІЛКА ГАРНА

Стрелка красивая
Coenagrion scitulum (Rambur, 1842)

Ряд Бабки – Odonata
Родина Стрілки – Coenagrionidae

У світовій фауні нараховується близько 40 видів роду. В Україні зустрічається 9 видів, в Донецькій області – 3 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Україні – дуже рідкісний вид. В межах Донецької області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал виду охоплює території від Західної Європи і Північної Африки до західних прикаспійських регіонів Південного Кавказу, ізольовано – східну частину Казахстану, Киргизстану і Таджикистану. Протягом останніх двох десятиліть ареал розширюється на північ Європейського континенту. В межах Україні виявлено в дельті Дніпра (Херсонська область) та Південному Криму (околиці м.Алушти). На території Донецької області зареєстрований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє переважно сонячні неглибокі стоячі водойми з багатими затопленими рослинами, а також трав'яні калюжі, ставки і болота. Можуть постійно жити і у річках з повільною течією.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літ проходить у травні-червні. Яйця відкладаються самками на нижню сторону плаваючих і занурених у воду листя водних рослин, а також, в тканини мертвих рослин і в занурені у воду стовбури дерев. Самець супроводжує самку при відкладанні нею яєць. Личинка напівпрозора, завдяки чому стає практично непомітною серед водної рослинності. Личинки тримаються на глибині 0,1-0,5 м. Їх розвиток триває близько року.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Мартынов, 2010; Мартынов, Никулина, 2017а;

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: LibellenWissen.de
https:// http://www.libellenwissen.de

ЕПІТЕКА ДВОПЛЯМИСТА

Бабка двупятнистая
Epitheca bimaculata Charpentier, 1825

Ряд Бабки – Odonata
Родина Бабки – Corduliidae

У світовій фауні нараховується близько 12 видів роду. В України і зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В межах Донецької області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Зустрічається в Європі, широко поширений по всій європейській частині Росії, а також на території Сибіру і Далекого Сходу. В Україні вид зареєстрований в Західному Лісостепу, Прикарпатті, в Житомирській, Київській, Полтавській, Харківській, Одеській та Херсонській областях. В межах Донецької області відмічений в Лиманському районі поблизу с. Іллічівка, на озері Чернецьке.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Різні типи стоячих водойм, особливо невеликих і заростих плаваючими гідрофітами, але досить глибоких. Має тенденцію зустрічатися в лісових ландшафтах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. На заході України – надзвичайно рідкісний, в Київській області – звичайний вид.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Період льоту за різними даними – травень – червень. Живе доросла бабка всього 2 тижні. Самка відкладає яйця в воду у вигляді довгого шнура, який вона випускає під час низького польоту при торканні кінцем черевця поверхні води. Личинки ведуть придонний спосіб життя. Закінчують розвиток за 2-3 роки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Martynov, 2010.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Каролінський Є.

ДОЗОРЕЦЬ-ІМПЕРАТОР

Дозорщик-император
Anax imperator Leach, 1815

Ряд Бабки – Odonata
Родина Коромисла – Aeshnidae

У світовій фауні відомо 30 видів цього роду, в Україні і на території Донецької області зустрічається 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вид, занесений до ЧКУ, статус – вразливий, в межах Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Населяє Західну і Східну Європу (на півночі – до Швеції та країн Балтії), Північну і Центральну Африку, Західну Азію та Північну Індію, Кавказ, Закавказзя і Середню Азію. В Україні і в Донецькій області розповсюджений по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В регіоні зустрічається вздовж берегів річок, озер, ставків з добре розвиненою водною та прибережною рослинністю. Може віддалятися від водойм на значні відстані і полювати у відкритому степу та вздовж полезахисних лісосмуг.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Неоцінена, але зазвичай не дуже висока; в окремих місцях – звичайний. Зменшення чисельності пов'язане з хімічним та органічним забрудненням водойм, знищенням водної та надводної рослинності.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго активні з середини травня до вересня. Хижаки, живляться дрібними літаючими комахами, зокрема, кровососами. Як правило, імаго зустрічаються поодинокими особинами. Дорослі особи літають над поверхнею води, при цьому самці патрулюють індивідуальні ділянки. Самиці відкладають яйця поодинці у тканинах плаваючих листків і стебел водяних рослин. Личинки теж хижаки: підстерігаючи здобич (дрібних ракоподібних, п'явок, пуголовок, личинок водяних комах тощо), тривалий час можуть сидіти нерухомо на дні або серед водоростей. Личинка – одна з найбільших серед личинок інших бабок (досягають 60 мм), протягом життя вона линяє близько 12 разів. Молоді імаго зустрічаються і на відстані від водойм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина місць існування знаходиться у межах територій природно-заповідного фонду, зокрема УСПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Клебан-Бик».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона природних оселищ виду (водойм та прибережних смуг) від промислового та побутового забруднення.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017а, 2017б.
Особисті повідомлення:
Бронсков О.І., Дьяков В.А.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Бронсков О.І.

БАБКА ПЕРЕВ'ЯЗАНА

Сжатобрюх перевязанный
Sympetrum pedemontanum (Müller in Allioni, 1766)

Ряд Бабки – Odonata
Родина Бабки справжні – Libellulidae

У світовій фауні нараховується близько 63 види цього роду. В Україні зустрічається 9 видів, на території Донецької області – 6.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Транспалеарктичний вид, який розповсюджений від Південної та частково Середньої Європи через весь Південний Сибір до Примор'я та Сахаліну; відомий також з Китаю та Монголії. В Україні трапляється в західному Лісостепу, Прикарпатті та на невеликих висотах Карпат, в Закарпатській низовині, в Київській, Чернігівській, Полтавській, Миколаївській областях.
На Донеччині утворює локальні популяції на території Донецького кряжу, Приазовської височини і в Придонцов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Різноманітні теплі стоячі або слабопроточні водойми, як правило, неглибокі. Може заселяти і штучні водойми (канави, канали, комплекси ставків тощо).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В межах Україні – рідкісний вид. Трапляються поодинокі особи, ніколи не буває масовим. В регіоні утворює локальні, хоча і досить численні популяції. Основний лімітуючій фактор – забруднення водойм.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літ імаго проходить з середини липня до середини вересня. Личинки надають перевагу слабопроточним водоймам, струмкам з повільною течією, проточним озерам, озерам у заплавах річок. Личинка дуже чутлива до чистоти води і не переносить її забруднення. Самка відкладає яйця як правило в тандемі із самцем, кидаючи їх у воду, і лише зрідка біля урізу води, у мокрий мул. Личинки розвиваються приблизно 1 рік. Виплоджуються дорослі бабки над водою, на травинках, що стирчать з води, на висоті не більше 10 см. Політ слабкий, порхаючий, бабки не можуть активно протистояти вітру і шукають затишний притулок. Імаго часто зустрічаються на відстані від водойм. Живляться дрібними літаючими комахами. Цей вид може бути індикатором якості води у водоймах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду, покращення стану прісноводних екосистем, контроль та боротьба з антропогенним забрудненням.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Червона книга України…, 2009; Martynov, 2010; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017а.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Каролінський Є.

БІЛОНОСКА БОЛОТНА

Стрекоза болотная
Leucorrhinia pectoralis Charpentier, 1825

Ряд Бабки – Odonata
Родина Бабки справжні – Libellulidae

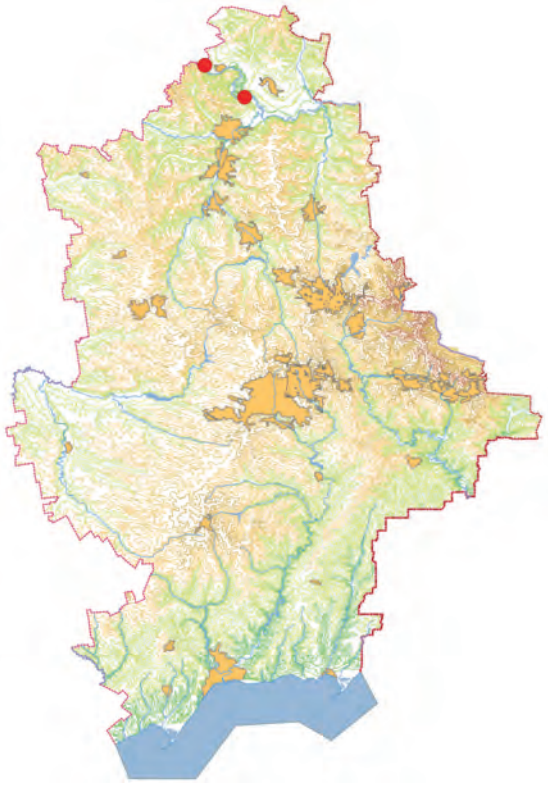
У світовій фауні нараховується близько 16 видів роду *Leucorrhinia*. На території України, як і Донецької області, зустрічається 6 видів цього роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Палеарктичний вид, який поширений починаючи від материкової частини Західної Європи до Західно – Сибірської рівнини, з відокремленою популяцією, знайденою навколо Новосибірська, і в російських горах Алтаю; Кавказькі гори. В Україні зареєстрований в Західноукраїнському Поліссі, Західному Лісостепу, Придкарпатті, Закарпатті, в Житомирській, Київській, Чернігівській, Полтавській, Харківській та Херсонській областях. В Донецькій області відомий кількома знахідками в Слов'янському районі (поблизу с. Богородичне, Маяки).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє відносно широкий спектр прісноводних водойм, таких, як болота, болотисті канави, лісові озера, стариці, найчастіше в лісових ландшафтах. Середовище існування дуже змінюється в залежності від регіону.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Вид місцями звичайний, але частіше нечисленний або рідкісний. На Донеччині – неоцінений. На локальному рівні – на чисельність впливає погіршення стану біотопів: осушення, забруднення лісових боліт і озер, знищення навколоводної рослинності.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Період льоту – з початку травня до кінця липня. Окремі особини зустрічаються і в серпні. Дорослі літають над поверхнею води, молоді імаго часто зустрічаються на відстані від водойм. Живляться дрібними літаючими комахами. Личинки живуть в різного типу стоячих або повільно поточних водоймах, тримаючись, зазвичай, в густій, напівзануреній і плаваючій водній рослинності, найчастіше в болотах, рідше – в заплавах річок. Самка відкладає яйця в супроводі самця, в польоті, скидаючи їх у воду. Стадія яйця триває протягом 1 місяця. Розвиток личинки триває приблизно 2 роки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Martynov, 2010;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Каролінський Є.

ТОНКОЧЕРЕВЕЦЬ ЧОРНИЙ

Сжатобрюх чёрный
Sympetrum danae Sulzer, 1776

Ряд Бабки – Odonata
Родина Бабки справжні – Libellulidae

У світовій фауні нараховується близько 63 видів цього роду. В Україні зустрічається 9 видів, на території Донецької області – 6 видів.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В межах Донецької області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Населяє північну та середню смугу Європи, Сибіру та Далекого Сходу, Кавказ, Середню та Центральну Азію, Північну Америку. В Україні поширений переважно в лісовій зоні; південніше дуже локальний. В Донецькій області відмічений у Слов'янському (біля с. Богородичне, старе русло р.Сіверський Донець) та Лиманському (біля с.Ярова) р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Вид тримається стоячих, здебільшого невеликих, часом заболочених або тимчасових водойм з кислою водою. Іноді може зустрічатися біля великих озер і дренажних канав.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні рідкісний вид. На Донеччині чисельність не визначена. Зміна ареалу та чисельності можуть бути пов'язані з кліматичними перетвореннями. Локально – осушення та забруднення водойм.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літ відбувається з середини липня до початку жовтня. Самки відкладають яйця за участю самця на краю водойми у вологий мох або ґрунт. Личинки розвиваються переважно в невеликих стоячих водоймах, а також в слабопроточних водоймах. Дорослі зазвичай сидять на присаді поблизу води та роблять короткі мисливські вильоти за літаючими комахами. Молоді імаго часто зустрічаються на відстані від водойм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Martynov, 2010; Титар,2013; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Каролінський Є.

ТОНКОЧЕРЕВЕЦЬ ФОНСКОЛОМБА

Сжатобрюх Фонсколомба
Sympetrum fonscolombii Selys, 1840

Ряд Бабки – Odonata
Родина Бабки справжні – Libellulidae

У світовій фауні нараховується близько 63 видів цього роду. В Україні зустрічається 9 видів, на території Донецької області – 6 видів.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В межах Донецької області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Широко розповсюджений з півдня до півночі Африки, у Південній Європі та більшості країн Центральної Європи, європейській та південно-європейській Росії, Ближньому Сході, Азії. В Україні зареєстрований в двох місцях Львівської та в одному Івано-Франківської областей, а також Київській області та в Криму. На Донеччині знайдений тільки у відділенні «Кам'яні Могили» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Теплі прісноводні водойми з розрідженою рослинністю, часто відкриті та мілководні, такі, як кар'єрні озера, піщані ями, новоутворені ставки та прибережні лагуни. Стійкий до солонкуватих вод та періодично пересихаючих водойм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У межах ареалу – звичайний, місцями масовий вид (в теплих країнах). В Україні дуже рідкісний вид. На Донеччині чисельність не визначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Для виду характерна активна поведінка, особливо у самців. Літ відбувається з червня до середини серпня. Самки відкладають яйця за участю самця. Личинки розвиваються переважно в теплих невеликих стоячих водоймах, а також в слабопроточних водоймах. Бабки часто сидять на очереті, виглядаючи здобич. Активно мігруючий вид, який під час сезонних міграцій досягає Західного Сибіру та Південного Уралу. Це обумовлює можливість нових знахідок виду на території області.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Охороняється на території ПЗФ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду.

Джерела інформації:
Горб, Павлюк, Спурис, 2000; Мартынов, Мартынов, 2008б; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Каролінський Є.

АМЕЛЕС ХЕЛДРИХА

Богомольчик Гельдрейха
Ameles heldreichi Brunner, 1882

Ряд Богомоли – Mantoptera
Родина Богомоли – Mantidae

У світовій фауні відомо 27 видів роду, в Україні і на території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює країни Середземномор'я до Каспійського моря. В Україні зустрічається в Криму та південній частині на північ до Дніпропетровської області. Розповсюдження у Донецькій області потребує уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Сухі трав'янисті степові ділянки, чагарники у передгір'ях та на схилах балок і ярів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перетворення неповне. Яйця відкладає групами у вигляді оотеки, яка зимує. Личинки трапляються пізньою весною, протягом того ж літа, після кількох линьок, досягає стадії імаго. Хижак, харчується комахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Определитель насекомых Европейской части…, 1964;
Редкие насекомые, 1982;
Бригадиренко, 2003.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Степовий Р.

ІРИС ПЛЯМИСТОКРИЛИЙ

Богомол пятнистокрылый
Iris polystictica Fischer-Waldheim, 1746

Ряд Богомоли – Mantoptera
Родина Тараходіди – Tarachodidae

У світовій фауні відомо приблизно 14 видів роду, в Україні і на території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вид, занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, в межах Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює Північне Причорномор'я, південно-східну частину європейської Росії, Закавказя, Близький Схід, Середню Азію, Південний Сибір. В Україні зустрічається в степовій зоні та в Криму. В Донецькій області знайдений на території УСПЗ, НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Сухі трав'янисті степові ділянки, чагарники у передгір'ях та на схилах балок і ярів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена, зустрічаються лише поодинокі екземпляри.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Одна генерація. Зимує на стадії яйця. Перетворення неповне. Личинки трапляються на початку червня до середини серпня, проходять 5-10 линьок. Імаго з'являються на початку серпня до жовтня. Всі стадії – активні хижаки. Самці вміють літати, самиці не здатні до польоту.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Потенційні місця існування знаходяться у межах територій ПЗФ, зокрема УСПЗ, НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О.І.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Бронсков О.І.

ЛАКСМАНІВ СЕВЧУК

Севчук Лаксманна
Onconotus laxmanni (Pallas, 1771)

Ряд Прямокрилі – Orthoptera
Родина Коники справжні – Tettigoniidae

У світовій фауні нараховується 3 види роду *Onconotus*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ендемік степів. Ареал охоплює степову зону Південної Європи та від Молдови та України на заході до Казахстану та півдня Сибіру на сході. В Донецькій області зустрічається на окремих ізольованих степових ділянках.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє різнотравно-дерновинно-злакові степи з переважанням злакових рослин, віддаючи перевагу більш зволоженим і затіненим ділянкам, старі поклади з повністю відновленим рослинним покривом.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні. Лімітуючі фактори – зменшення площ цілинних степів, надмірний випас, застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Зимують яйця. Наприкінці весни відбувається відродження личинок, які линяють 5 разів. На початку липня формуються імаго. Відкладання яєць відбувається в кінці липня – початку серпня, через 1,5-2 тижні після спарювання. Самка відкладає всього 50-70 яєць групами по 4-6 штук. Дорослі коники активні до кінця серпня – початку вересня. Типовий фітофаг. Личинки харчуються зеленими частками бобових і злакових культур, а також молодими зернами злаків. Личинки та імаго днем ховаються в тріщинах землі, в норах гризунів або в густому травостої; активні в сутінках, вночі і перед світанком.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина місць існування знаходиться у межах територій ПЗФ, зокрема УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників, збереження цілинних степових ділянок.

Джерела інформації:
Егоров, 2010; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Соколков Ю.

ДИБКА СТЕПОВА

Дыбка степная
Saga pedo (Pallas, 1771)

Ряд Прямокрилі – Orthoptera
Родина Коники справжні – Tettigoniidae

Один з 11 видів у світовій фауні роду, в України і на території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до Червоної книги МСОП, статус – вразливий (VU), Європейського червоного списку (V), до ЧКУ, статус – рідкісний. В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює Південну Європу, Молдову, Грузію, Казахстан, Киргизстан, ділянки нерозораних степів Росії. В Україні вид розповсюджений в степовій зоні та в Криму. В Донецькій області зустрічається на окремих ізольованих степових ділянках.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степові (зокрема, ковилові цілинні) та остепнені ділянки з густим різнотрав'ям і розрідженим чагарником.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Причини зменшення чисельності: розорювання степів, перевипас, застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид представлений самками, що розмножуються партеногенетично. Перетворення неповне, личинка схожа на дорослих осіб і мешкає у схожих з ними умовах. Генерація однорічна. Яйця відкладаються в ґрунт або частини рослин групами чи поодинці. Зимує у фазі яйця. Навесні, на початку травня, з'являються личинки. Розвиток відбувається до початку липня, коли після декількох линьок з'являються дорослі особини, які живуть і відкладають яйця до осені. Хижак-засадник, який підстерігає свою здобич (саранові, клопи, жуки).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина місць існування знаходиться у межах територій ПЗФ, зокрема, УСПЗ, РЛП «Краматорський», НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 2009; Курячий, 2010; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Бронсков О.І.

АФЕЛОХІРУС ЛІТНІЙ

Плавт летний
Aphelocheirus aestivalis (Fabricius, 1794)

Ряд Напівтвердокрилі – Hemiptera
Родина Афелохейриди – Aphelocheiridae

Рід налічує понад 60 видів, в Україні і на території Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Ареал охоплює Європу та Північну Азію, Африку. В Україні відомий переважно з північних регіонів. Розповсюдження на території Донецької області потребує уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Чисті річки та струмки зі швидкою течією, іноді озера, часом на великій глибині.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Можливі загрози – забруднення та зареґульованість водотоків, використання їх для господарських потреб.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Водний реофільний вид. Дихає киснем, розчиненим у воді, тому на поверхні з'являється рідко. Самки відкладають яйця в травні-червні. Личинки першої стадії закопуються в ґрунт. На зимівлю йдуть личинки другої стадії. За наступне літо личинка робить ще три линьки і йде на другу зимівлю на п'ятій, останній стадії. Перелинявши на імаго на третій рік життя, спаровуються, відкладають яйця і незабаром вмирають. Хижак, харчується личинками водних комах та іншими дрібними донними безхребетними.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення та охорона природних оселищ виду, запобігання забрудненню водних об'єктів.

Джерела інформації:
Редкие насекомые, 1982;
Червона книга Харківської…, 2013;

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Marianne Müller
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aphelocheirus_aestivalis.jpg?uselang=uk

ОСМІЛ ЖОВТОГОЛОВИЙ

Осмил желтоголовый
Osmylus fulvicephalus (Scopoli, 1763)

Ряд Сітчастокрилі – Neuroptera
Родина Осміліди – Osmylidae

У світовій фауні нараховується 24 види роду *Osmylus*, в Україні зустрічається 3 види цього роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює Центральну Європу, Європейську частину Росії. В Україні цей вид відзначався в Чернігівській, Донецькій, Луганській областях та в Криму.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Імаго зустрічається по берегах невеликих річок під пологом лісу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні. Личинки не переносять забруднення водойм. Важливим фактором, що лімітує їх чисельність, може бути водопій худоби в місцях проживання личинок, при якому личинки знищуються фізично.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

У сонячну погоду в місцях проживання спостерігаються рої по кілька десятків особин. Яйця відкладають поблизу берега, з яких через 5–6 днів виходять личинки. Вони швидко бігають по дну водойми та по вологому ґрунту на березі. Личинка живе тільки в проточній воді, харчується дрібними комахами, в основному личинками двокрилих *Chironomidae*. Після зимівлі личинка заляльковується серед прибережних органічних решток.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, охорона малих річок, особливо тих, в яких даний вид може бути виявлений.

Джерела інформації:
Захаренко, Кривохатский, 1993;
Бригадиренко, 2003.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Соколков Ю.

МАНТІСПА ЛОБАТА

Мантиспа скорлупчатая
Mantispa lobata Navás, 1912

Ряд Сітчастокрилі – Neuroptera
Родина Мантіспи – Mantispidae

У світовій фауні нараховується 96 видів роду *Mantispa,* в Україні зустрічається 3 види цього роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює південь Західної Європи, Північну Африку, Україну, Туреччину, Закавказзя, Казахстан, Середню Азію, Монголію, Північний Китай; південь і південний схід Європейської частини Росії, Північний Кавказ, південь Сибіру. Розповсюдження на території Донецької області потребує уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на степових та остепнених лугових ділянках з куртинами ксерофітних чагарників, а також в лісостепу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні. Лімітуючі фактори не з'ясовані.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Личинки-хижаки, в першому віці зимують під відсталою корою дерев. Перезимувавши, проникають в кокони павуків або гнізда перетинчастокрилих, що жалять. Розвиток шляхом гіперметаморфози. Дорослі особи виявлені на кущах мигдалю, одинично на ільмі і підросту сосни. В останній декаді червня зустрічаються лише самці, в кінці липня – переважно статевозрілі самки. Відзначено поїдання мантіспами двокрилих (мух середнього розміру). Як місця засідки використовують великі трав'янисті рослини, чагарники і дерева.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ В ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних місць мешкання виду.

Джерела інформації:
Захаренко, Кривохатський, 1993;
Бригадиренко, 2003.

Укладач: Залевський В.Д.
http://nature.chita.ru/Insects/Neuroptera/mantispa_lobata.htm

МАНТІСПА ШТИРІЙСЬКА (ЗВИЧАЙНА)

Мантиспа обыкновенная
Mantispa styriaca (Poda, 1761)

Ряд Сітчастокрилі – Neuroptera
Родина Мантиспи – Mantispidae

У світовій фауні нараховується 96 видів роду *Mantispa*, в Україні зустрічається 3 види цього роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює Європу (окрім північних районів), Північну Африку, Малу та Середню Азію, Казахстан, Південний Сибір, Монголію. В Україні цей вид відзначався в південних областях та в Криму, в Донецькій області знайдений у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешкає на узліссях лісу та чагарників.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На окремих ділянках (зокрема, у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ) – звичайний. Лімітуючі фактори не з'ясовані.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго активні з початку травня до вересня. Самки відкладають яйця восени. Личинки зимують групами у схованках. Навесні личинка активно пересуваючись, знаходить кокон павука (тарантула), проникає в нього, линяє, після чого починає живитися яйцями павуків. Потім личинка знову линяє і набуває С-подібної форми. Вона доїдає яйця павука і павучат, що вилуплюються, після чого плете всередині кокона павука свій кокон, в якому заляльковується. Закінчивши розвиток, лялечка виходить з кокона, заповзає в тріщини ґрунту і там перетворюється на імаго.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Охороняється на території відділення «Хомутовський степ» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона природних оселищ виду, зокрема, шляхом створення ентомологічних заказників в місцях мешкання жертв його личинок.

Джерела інформації:
Бригадиренко, 2003;
Червона книга України…, 2009;
Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Залевський В.Д.
Фото: Слуцький О.І.

ТАФОКСЕНУС ВЕЛИКИЙ

Тафоксенус гигантский
Taphoxenus gigas (Fischer von Waldheim, 1823)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-туруни – Carabidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Євроазіатський вид. Степи і напівпустелі рівнин півдня Європейської рівнини, Казахстану і Південного Сибіру. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Степові ділянки з розрідженою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Чисельність виду низька. Поодинокі знахідки. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням цілинних степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Великий (24-31 мм) чорний слабоблискучий жук. Вид з нічною активністю, на день часто йде в нори гризунів. Пов'язаний з цілинними степами. Хижак.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялись.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Заборона розорювання цілинних степів і використання їх під випас, випалювання сухої трави на степових ділянках. Виявлення та охорона місць проживання. Контроль за діяльністю землекористувачів. Створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Крижанівський, 1983; Тіллі, 1991; Красная книга Оренбургской…, 1998; Леонтьєва, Кривопалова, 1999.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Жаков О.

КРАСОТІЛ ПАХУЧИЙ

Красотел пахучий
Calosoma sycophanta (Linnaeus, 1758)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-туруни – Carabidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до Європейського червоного списку (V); до ЧКУ, статус – вразливий. На території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал дуже широкий – охоплює Південну та Середню Європу, Кавказ, Передню Азію, Середню Азію, Західний Сибір, Північну Африку; акліматизований у Північній Америці у США. В Україні поширений майже на усій території. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Святі Гори», РЛП «Донецький кряж».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Поширений у широколистяних (особливо дубових), мішаних, іноді соснових лісах, а також у парках і полезахисних смугах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Вид локальний. Чисельність незначна. Порушення місць перебування в результаті проведення суцільних рубок лісу; використання хімічних засобів захисту лісу, зокрема пестицидів, до яких жуки дуже чутливі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Активний хижак. Жуки і личинки поїдають переважно гусінь і лялечок нічних метеликів, у тому числі господарсько-небезпечних видів (зелена дубова та інші листовійки та п'ядуни раннього весняного комплексу, непарний шовкопряд, соснова совка, сосновий п'ядун та ін.). Полює як на ґрунті, так і на деревах. Зимують жуки у ґрунті та підстилці. Живуть декілька років, добре літають.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється на територіях ПЗФ Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Не допускати порушеннь місць перебування в результаті проведення суцільних рубок лісу; використання хімічних засобів захисту лісу, зокрема пестицидів, до яких жуки дуже чутливі. Створення в місцях перебування виду ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Мандзюк О.С.

ТУРУН УГОРСЬКИЙ

Жужелица венгерская

Carabus (Pachystus) hungaricus (Fabricius, 1792)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-туруни – Carabidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Політопний вид. В Україні представлений одним ендемічним для країни підвидом *C. h. gastridulus Fischer*, 1823 (Крим) та підвидами *C. h. scythus Motsch.*, 1847 (степова зона та крайній південний лісостеп України, Молдова) і *C. h. mingens* (крайній схід степу України, південна Росія, передгір'я Кавказу до р. Волга). Ареал виду простягається від Центральної Європи до західного Казахстану. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. У 1987 році знайдений у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ, також є знахідка у НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Цілинний степ, нерозорані ділянки балок, перелогів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна: поодинокі особини. Іноді (в окремі роки на цілинних ділянках) локально численний (до 5–10 особин на 100 м^2). Чисельність різко зменшується внаслідок розорювання цілинних степових ділянок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Завдовжки 28-34 мм. Зоофаг широкого профілю. Однота дворічна генерація. Зимують дорослі жуки, рідше личинки старшого віку. Парування і відкладання яєць відбувається навесні. Молоді жуки з'являються в першій половині літа (з личинок, що перезимували) і на початку осені.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється у степових природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Запобігання розорюванню цілинних степів. Створення в місцях перебування виду ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 1994; Різун, Коновалова, Яницький, 2000; Löbl, Smetana, 2003; Пучков, 2008; Губин, 2010; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ТУРУН БЕСАРАБСЬКИЙ

Жужелица бесарабская
Carabus (Tomocarabus) bessarabicus
(Fischer von Waldheim, 1823)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-туруни – Carabidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна Україна, Центральна та Південна Росія, степи Західного Сибіру та Казахстану. У Донецькій області знайдений на степових ділянках. Місця існування виду не вивчені. Зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Цілинний степ, нерозорані ділянки балок, перелогів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зареєстровані тільки поодинокі особини. Чисельність різко зменшується внаслідок розорювання цілинних степових ділянок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Завдовжки 19–26 мм. Одно- або дворічна генерація. Зимують жуки, рідше личинки старшого віку. Парування і відкладання яєць відбувається навесні. Молоді жуки з'являються в першій половині літа і зустрічаються до початку осені. Вони заселяють цілинні ділянки степу, байраки, рідше піщаний степ (Херсонська область). Зоофаг широкого профілю.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у степових природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заборона розорювання цілинних степів. Створення в місцях перебування виду ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Определитель насекомых…, 1965; Червона книга України…, 1994; Різун, Коновалова, Яницький, 2000; Löbl, Smetana, 2003; Пучков, 2008; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Обидов Д.В.

ТУРУН ЧУДОВИЙ

Жужелица выдающаяся
Carabus excellens Fabricius, 1798

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-туруни – Carabidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширений в Україні, Молдавії, Білорусії, а також на північному сході Румунії, південному сході Польщі і в Росії (Курська область). В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешканець лісостепових ландшафтів, відкритих просторів, суходільних луків, сухих піщаних берегів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням цілинних степів і використання їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках, забудовою.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тіла – 22-28 мм; у підвиду *C. frivaldskyi* (Kraatz, 1887) до 31 мм. Верхня сторона тіла синя, фіолетово-чорна, бронзова або мідно-червона, краї більш яскраві, іншого кольору. Тіло жука довгасте, трохи сплощене. Особливості біології не досліджені. Жуки і личинки – хижаки, харчуються безхребетними.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заборона розорювання цілинних степів та чагарників і використання їх під випас, випалювання сухої трави на степових ділянках. Необхідні виявлення та охорона місць проживання, створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Красная книга Воронежской..., 2011.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Обидов Д.В.

РОГАЧИК ЖУЖЕЛИЦЕПОДІБНИЙ

Рогачик синий
Platycerus caraboides (Linnaeus, 1758)

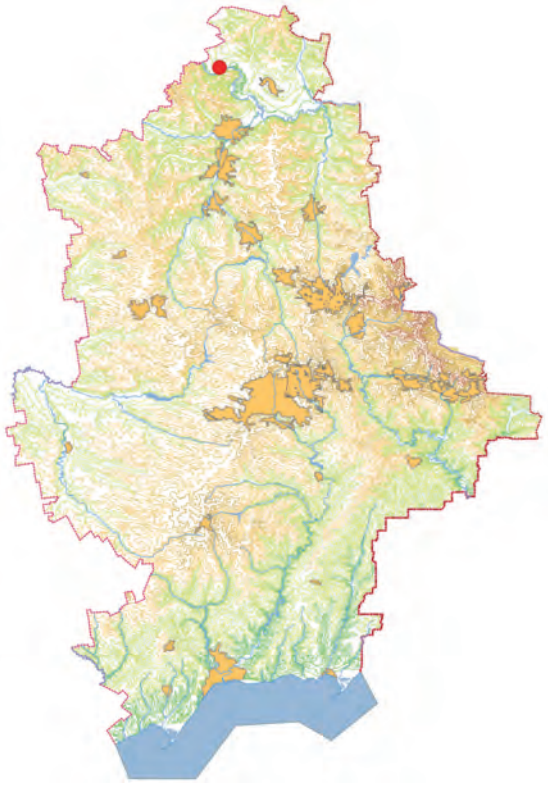
Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Рогачі – Lucanidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Вид зустрічається на півдні та в центрі Західної Європи (на північ до півдня Швеції), в Латвії, Білорусі, Молдові, Україні, в європейській частині Росії.
В Україні зустрічається в лісовій та лісостеповій зонах, по долинах річок може заходити в степову зону. В Донецькій області вказаний для м. Святогірськ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Заселяє широколистяні ліси різних типів. Надає перевагу вологим місцям. Тримається на галявинах, просіках та узліссі, а також серед лісу. На території Донецької області зустрічається зрідка в дубових лісах по берегах річки Сіверський Донець та в байрачних лісах Донецького кряжу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Зустрічається зрідка. Основні причини низької чисельності: вид знаходиться в області на межі ареалу; рубка дерев і видалення з лісів мертвої деревини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Імаго довжиною 9-12 мм, проявляють активність з травня до липня. Щодо живлення імаго відомостей немає. Личинка розвивається в гниючій деревині різних листяних дерев, переважно дуба. Генерація триває один чи два роки. Імаго виходить із лялечки восени та не проявляє активності до наступної весни.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не впроваджувались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Охорона лісових масивів. Рекомендується до охорони в НПП «Святі Гори».

Джерела інформації:
Catalogue…, 2016; Мартынов, 1997;
Інтернет-ресурс: https://www.zin.ru/animalia/coleoptera/rus/lucan12.htm.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Клетьонкін В.Г.

СІЗІФ ШЕФФЕРА

Сизиф Шеффера
Sisyphus schaefferi (Linnaeus, 1758)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

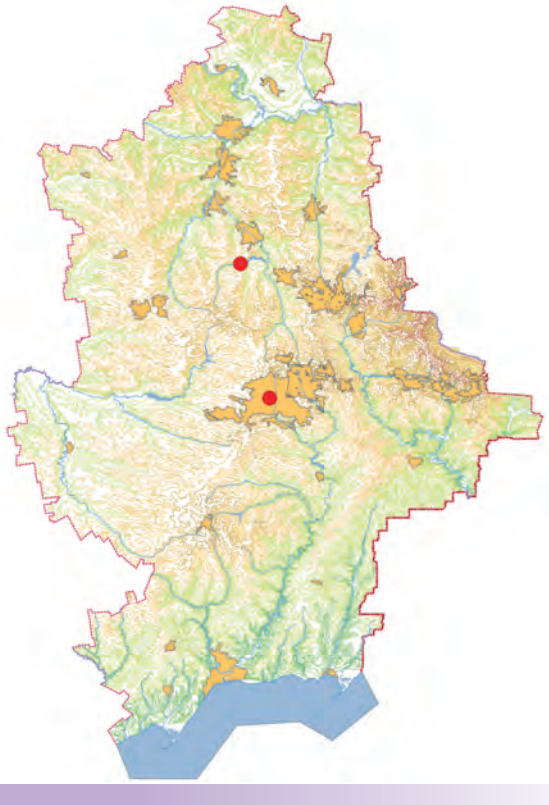
За сучасними даними вид складається з 2 підвидів, з яких на території України мешкає номінативний підвид *S. schaefferi schaefferi* (Linnaeus, 1758). Підвид широко розповсюджений у Середній та Південній Європі, Північній Африці, Україні, на півдні європейської частини Росії, на Кавказі, в Західному Казахстані та на Копетдазі.

В Україні зустрічається в степовій та частково лісостеповій зонах; на північ – до Івано-Франківської, Вінницької, Кіровоградської, Дніпропетровської, Полтавської, Харківської та Луганської областей, на південь – до берегів Чорного та Азовського морів, включаючи Крим. В межах цього ареалу зустрічається локальними популяціями.

У Донецькій області відмічений у м. Донецьк та смт. Олексієво-Дружківка.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє степові ділянки на чорноземі, каштанових та крейдяних ґрунтах, де є випас корів, коней, овець. Може залітати в балкові ліси. На даний час на території Східної України стабільні популяції збереглися в місцях, де є поселення бабаків.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка і спорадично. Основні фактори зниження чисельності – розорювання степів, вимирання диких степових копитних та зменшення в останні десятиріччя поголів'я домашніх копитних тварин, що зайняли нішу диких, вимирання бабаків.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго довжиною 6-13 мм. Імаго проявляють активність з квітня по серпень в теплі сонячні дні. Живляться свіжим послідом корів, коней, овець, бабаків та людей. Може факультативно живитися на трупах хребетних. Для розмноження віддають перевагу овечому та бабаковому посліду. Самець та самиця виготовляють з нього кульку діаметром близько 10-15 мм та відкочують її на певну відстань. У сприятливому місці закопують в ґрунт; поки самиця готує нірку, самець охороняє кульку. В нірці самка змінює форму запасів з кулі на грушовидну і в тонкий кінець відкладає яйце. Після чого самець з самкою вирушають виготовляти наступну кульку, яку відкотять в інше місце, щоб закопати і відкласти наступне яйце. Одна пара виготовляє близько 9 кульок. Личинка живиться всередині «груші», при цьому власні виділення викидає назовні через тимчасові отвори, що вона проробляє, а потім замуровує. Може давати одне чи два покоління в рік. Зимують імаго.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не впроваджувались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду. Відтворення популяцій степових копитних та бабаків.

Джерела інформації:
Fabre J.-H., 1899; Савченко, 1938; Мартынов, 1997; Кабаков, 2006; Catalogue…, 2016.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Лобода Б.М.

ХРУЩ МУЧНИСТИЙ

Хрущ белоопыленный
Chioneosoma (Chionotrogus) pulvereum (Knoch, 1801)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид зустрічається на сході України, в Білгородській, Ростовській, Воронезькій, Волгоградській та Астраханській областях Росії, в Калмикії, у східному Передкавказзі, в Казахстані до прикаспійських та приаральських пустель. В Україні зустрічається на пісках річки Сіверський Донець в Харківській, Луганській та Донецькій областях. В Донецькій області відмічений у Лиманському районі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В Україні заселяє слабозарослі та барханного типу піски надлучної тераси річки Сіверський Донець та деяких її притоків.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка. Основні фактори зниження чисельності – закріплення та заліснення річкових пісків, антропогенне навантаження на місця існування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго довжиною 14,7-20 мм. Імаго літають у квітні і травні в сутінках, проте в одній місцевості лише протягом декількох днів; вдень закопуються в пісок. Самиці майже не літають. Імаго не живляться. Личинки живуть у товщі піску, живляться корінням рослин. Тривалість генерації невідома, остання зимівля на стадії імаго.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не впроваджувались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду: залишків незакріплених пісків надлучної тераси річки Сіверський Донець.

Джерела інформації:
Савченко, 1938; Медведев, 1951; Мартынов, 1997; Шохин, 2007; Catalogue…, 2016; інтернет-ресурс: https://fauna-eu.org/.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Грибінніков К.О.

СТАФІЛІН ВОЛОХАТИЙ

Стафилин мохнатый
Emus hirtus (Linnaeus, 1758)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Стафіліниди – Staphylinidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

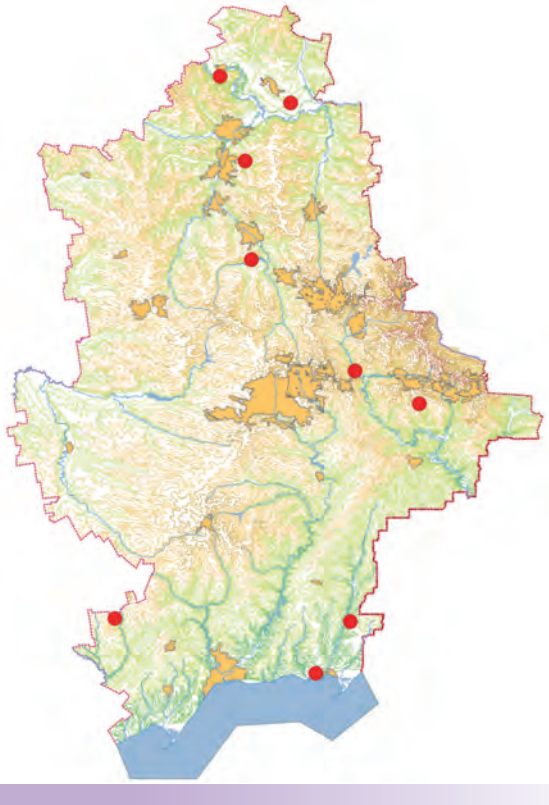
Європейсько-середземноморський вид. Зустрічається по всій території України. В Донецькій області зафіксований в УСПЗ, НПП «Святі Гори», «Меотида», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Донецький кряж», «Зуївський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Пасовища, а також іноді зустрічається на луках, галявинах та узліссях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже мала, вразливий вид, потребує постійного контролю. Чисельність знижується внаслідок різкого зменшення поголів'я великої рогатої худоби та скорочення площ пасовищ, інтенсивного застосування антигельмінтних препаратів у худоби, різноманітних порушень природних біотопів: хімічного забруднення середовища, рекреаційного навантаження тощо.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Єдиний вид роду *Emus*, один з найбільших стафілінід. Копрофільний вид, пов'язаний у своєму розвитку з екскрементами тварин, іноді – з іншими органічними речовинами, що розкладаються. Личинки та дорослі жуки – активні хижаки, які живляться дрібними комахами-копробіонтами, переважно двокрилими та твердокрилими; найчастіше трапляються на пасовищах в екскрементах великої рогатої худоби або коней. Імаго активні з травня (жуки, що перезимували) до жовтня (нове покоління жуків). Зимують імаго і, можливо, личинки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контрольований випас худоби в місцях виявлення виду, створення ентомологічних заказників на територіях існування локальних популяцій.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013;
Мартынов, Никулина, Губин, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

ЖУК-САМІТНИК

Отшельник обыкновенный
Osmoderma coriarium (DeGeer, 1774)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до Червоного списку МСОП, статус – вразливий (VU), Європейського червоного списку (EN), до ЧКУ, статус – вразливий. На території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

У Європі не заходить на захід далі Західної Німеччини, а на півночі – Швеції. В Росії зустрічається на півночі, в середній смузі і на півдні європейської частини. Південна межа в Україні проходить від гирла Дунаю (Ізмаїл), крізь Бендери, південь Вінницької області, Кіровоградську область, Полтаву та по середній течії Сіверського Донця (м. Святогірськ, Донецька область). На території Донецької області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований у НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє переважно широколистяні ліси та старі плодові сади.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний вид, трапляються окремі особини. Зникає внаслідок санітарних вирубок лісу, викорчовування старих дуплистих плодових дерев, застосування пестицидів у лісових масивах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тіло велике, масивне, завдовжки 22–35 мм. Комахи активні в липні – вересні. Літають надвечір та вночі, весь день ховаючись по гнилих дуплах. Самці жуків виділяють характерний, досить сильний запах для приваблення самиць. Личинки розвиваються за рахунок гнилої деревини в дуплах і порожнечах дерев: головним чином , дуба *(Quercus spp.)*, а також липи *(Tilia spp.)*, верби *(Salix spp.)*, бука *(Fagus sylvatica*), плодових *(Prunus spp., Pyrus spp., Malus domestica)*, а також деяких інших дерев. Генерація виду в Україні – не менше 2–3 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до списку Бернської конвенції (Додаток II). Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється на природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження санітарних вирубок лісу, викорчовування старих дуплистих плодових дерев, застосування пестицидів у лісових масивах. Створення природних резерватів старих широколистяних лісів; збереження та відновлення місць перебування виду, пов'язаних із традиційними сільськогосподарськими ландшафтами; збереження «острівців» природи, які залишилися у міських районах.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

БРОНЗІВКА МАРМУРОВА

Бронзовка мраморная
Protaetia (Liocola) marmorata (Fabricius, 1792)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид складається з 2 підвидів, з яких на території України мешкає номінативний підвид *P. marmorata* marmorata (Fabricius, 1792). Підвид зустрічається в лісовій та лісостеповій зонах від північного заходу Іспанії на заході до Байкалу на сході. Південна межа розповсюдження в Україні проходить через Одеську, Кіровоградську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську, північ Донецької та Луганську області.
В Донецькій області вказаний для м. Святогірськ та Слов'янського р-ну.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє широколистяні ліси, деревну рослинність вздовж річок, старі сади. Тримається на галявинах, просіках та узліссі, а також серед лісу. На території Донецької області зустрічається зрідка в листяних лісах по берегах р. Сіверський Донець.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка. Основні фактори зниження чисельності – вирубка старих та дуплястих дерев.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго довжиною 19,8-25,6 мм. Від інших великих бронзівок фауни України відрізняється вкороченою спереду борозенкою облямівки бокових країв передньоспинки. Імаго проявляють активність з кінця травня до кінця серпня в теплі сонячні дні. Живляться соком дерев, що витікає з пошкоджень. Інколи зустрічаються на квітках рослин. Личинка розвивається в трухлій деревині та в дуплах листяних дерев. Заляльковуються в коконі з решток деревини, скріплених власними виділеннями. Генерація триває один-два роки. Зимівля на стадії личинки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не розроблялись. Охороняється в НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона старих лісових масивів, збереження старих дуплистих дерев.

Джерела інформації:
Савченко, 1938; Медведев, 1964; Мартынов, 1997; Мартынов, 2012; Catalogue…, 2016.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Лобода Б.М.

БРОНЗІВКА УГОРСЬКА

Бронзовка венгерская
Protaetia (Phylhelena) ungarica (Herbst, 1790)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

За сучасними даними вид складається з 8 підвидів, з яких на території України мешкає номінативний підвид *P. ungarica ungarica* (Herbst, 1790). Підвид зустрічається в Італії, Австрії, Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговині, Чехії, Польщі, Словаччині, Угорщині, Македонії, Румунії, Болгарії, Туреччині, Молдові, Україні та у Росії на схід до Волги і на південь до Північного Кавказу.

В Україні зустрічається в степовій та частково лісостеповій (на Правобережжі) зонах; на північ – до Хмельницької, Вінницької, Київської, Харківської областей, на південь – до берегів Чорного та Азовського морів та Криму.

В Донецькій області відмічений у смт. Моспине, Старобешівському, Волноваському, Костянтинівському, Лиманському районах, на території відділень УСПЗ «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє цілинні степові ділянки на чорноземі, каштанових та крейдяних ґрунтах. Найбільш чисельна в степах, де збереглись поселення гризунів, ховрахів та бабаків. Легких ґрунтів уникає. Не селиться в сильнозволожених біотопах та в лісах. На території Донецької області зустрічається спорадично на цілинних ділянках степу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка. Основні фактори зниження чисельності – розорювання степів, вимирання ховрахів та бабаків.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго довжиною 14,2-24,6 мм. Від інших зелених бронзівок фауни України добре відрізняється матовим верхом тіла. Імаго проявляють активність з квітня до початку серпня в теплі сонячні дні. Живляться переважно рослинами родини айстрові, у яких вигризають квітколоже, частково суцвіття та стебло. Яйця відкладають в гніздову підстилку нір степових гризунів або в ґрунт, де є скупчення мертвих рослинних решток, якими живиться личинка. Заляльковується личинка в коконі, який будує із часток ґрунту, зцементованих її виділеннями. Дорослі жуки виходять з лялечки в серпні і залишаються в коконі до наступної весни. Генерація одно- або дворічна, зимує на стадії личинки або імаго.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділеннях УСПЗ «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили», РЛП «Краматорський».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду. Відтворення популяцій ховрахів та бабаків.

Джерела інформації:
Савченко, 1938; Медведев, 1947; Медведев, 1964; Мартынов, 1997; Catalogue…, 2016.
Інтернет-ресурс: https://fauna-eu.org/

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Новіков О.О.

БРОНЗІВКА ВЕЛИКА ЗЕЛЕНА

Бронзовка гладкая

Protaetia (Cetonischema) speciosissima (Scopoli, 1786)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид зустрічається в більшості країн Центральної та Південної Європи, а також в Молдові, Білорусі, Україні та у Росії на схід до Уралу і на південь до Волгоградської, Астраханської областей та Калмикії.

В Україні зустрічається в лісовій та лісостеповій зонах, по долинах річок може заходити у степову. Південна межа розповсюдження в Україні проходить через північ Одеської області, Кіровоградську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську, північ Донецької та Луганську області. В Донецькій області відмічений у м. Святогірськ, Слов'янському р-ні, м. Лиман.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє широколистяні ліси, деревну рослинність вздовж річок, старі сади та парки. Тримається здебільшого на галявинах, просіках та узліссі; серед крон та на стовбурах дерев. На території Донецької області зустрічається зрідка в листяних лісах по берегам р. Сіверський Донець та в байрачних лісах Донецького кряжу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка. Основні фактори зниження чисельності – вирубка старих та дуплистих дерев.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Від подібного *Protaetia speciosa* (Adams, 1817) відрізняється відсутністю матового жирного блиску верха тіла, крім того *P. speciosa* в Україні зустрічається лише в Криму, де *P. speciosissima* не зустрічається. Від інших великих бронзівок фауни України відрізняється відсутністю повздовжнього пунктированого поглиблення в задній половині кожного надкрила поблизу шва і відсутністю білих плям на тілі. Імаго проявляють активність з травня до вересня в теплі сонячні дні. Літають серед крон дерев та живляться їх соком, що витікає з пошкоджень. Інколи гризуть перезрілі плоди груш чи яблук. Личинка розвивається в трухлій деревині та в дуплах листяних дерев. Уникає частин стовбура, що знаходяться поблизу землі. Заляльковуються в коконі з решток деревини, скріплених власними виділеннями. Генерація триває до 3 років. Остання зимівля на стадії імаго.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона старих лісових масивів, збереження старих дуплистих дерев. Рекомендується до охорони в НПП «Святі Гори».

Джерела інформації:
Медведев, 1964; Мартынов, 1997; Catalogue…, 2016.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Лобода Б.М.

ЖУК-ОЛЕНЬ

Жук-олень
Lucanus cervus cervus (Linnaeus, 1758)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera.
Родина Жуки-олені – Lucanidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

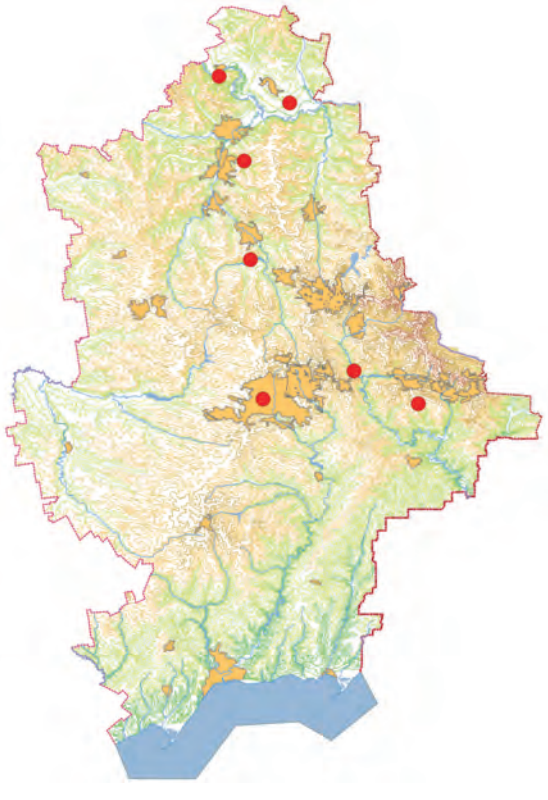
Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна та Середня Європа, Північна Африка. В Україні вид поширений майже на всій території, крім крайніх територій Піденного Сходу України. В Донецькій області зустрічається у байрачних старих лісах, дубравах. Зафіксований в УСПЗ, НПП «Святі Гори», «Меотида»; РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Донецький кряж».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Байрачні старі ліси, старі широколистяні ліси різних типів, але частіше дубові. Відкладають яйця в дупла, старі пні, стовбури, що впали, головним чином на дубі, іноді інших породах (бук, липа, верба, ясен, тополя, сосна, плодові).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається рідко, але локально у великій кількості. Зменшення кількості жука пов'язане з прийнятою методикою лісогосподарювання, за якою багато дерев не доживають свого природнього віку. Молоді посадки дерев не придатні для харчування та розмноження виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина самця сягає 50-80 мм (з рогами), самки – 30–50 мм. У самців голова з величезними рогами (верхні щелепи). Самки позбавлені рогів. П'яти- або шестиріч-на генерація. Відкладають яйця в дупла, старі пні, стовбури, що впали. Сапрофітофаг, живиться соком, що витікає з дерев. Личинки розвиваються в гнилій деревині.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Додатку III Бернської конвенції. Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

У місцях існування та розвитку личинки встановлення заборони на вирубку старих широколистяних дерев, ліквідацію захащеності, розчистку насаджених від старих пнів та повалених стовбурів. Організація ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Зуяков А.І.

ПІСТРЯК ЧОРНИЙ

Восковик-пестряк изменчивый
Gnorimus variabilis (Linnaeus, 1758)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Пластинчатовусі – Scarabaeidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид зустрічається на більшій частині Європи на північ до Англії, південної Скандинавії, південної Фінляндії; на південь до Піренейського півострова, Італії, Греції, Малої Азії; на схід до р. Волга. В Україні зустрічається в лісовій та лісостеповій зонах України, південна межа розповсюдження проходить через Вінницьку, Київську, Харківську, північ Донецької та Луганську області. В Донецькій області вказаний для м. Святогірськ та Слов'янського р-ну.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє старі дубові ліси. Тримається на галявинах, просіках та узліссі, а також серед лісу. На території Донецької області зустрічається зрідка в дубових лісах по берегам річки Сіверський Донець.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧИ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка. Основні фактори зниження чисельності – вирубка старих та дуплистих дерев.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго довжиною 17,4-22 мм. Від близьких видів фауни України відрізняється чорним забарвленням. Імаго проявляють активність з кінця травня до кінця липня в теплі сонячні дні. Живляться на квітках бузини та рослин родини селерові. Личинка розвивається в трухлій деревині, пнях та дуплах листяних дерев, переважно в дубах. Заляльковуються в коконі з решток деревини, скріплених власними виділеннями. Генерація триває один рік. Зимівля на стадії личинки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не впроваджувались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона старих лісових масивів, збереження старих дуплистих дерев. Рекомендується до охорони в НПП «Святі Гори».

Джерела інформації:
Савченко, 1938; Медведев, 1960; Мартынов, 1997; Catalogue..., 2016.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Роднєв М.В.

ХРУЩИК-ЛИСИЧКА

Хрущик-лисичка
Pygopleurus vulpes (Fabricius, 1781)

Ряд Твердокрилі – Coleoptera
Родина Хрущики волохаті – Glaphyridae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид зустрічається в Південній Європі, Україні, на півдні європейської частини Росії, Туреччині, Західному Казахстані. В Україні північна межа розповсюдження в середині минулого століття проходила через міста Вознесенськ, Кіровоград, Кременчук, Харків, Луганську область (відділення Луганського природного заповідника «Стрільцівський степ»); південна – по морському узбережжю, включаючи Крим. На даний час у багатьох місцях колишнього поширення зник. В Донецькій області відмічений у м. Донецьк, на території відділень УСПЗ «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Типовий мешканець цілинного степу на чорноземі. Тяжіють до місць, де зберігся тюльпан Шренка. Уникає піщаних масивів та річкових заплав. При розорюванні та на культурних землях вимирає.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається зрідка. Основні фактори зниження чисельності – розорювання цілинного степу, високе антропогенне навантаження на степові ділянки, що збереглися, знищення степових першоцвітів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго довжиною 9,7-14 мм. Забарвлення самців і самиць різниться. Імаго проявляють активність з кінця березня до початку червня в теплі сонячні дні. Живляться частинами квіток степових рослин: тюльпанів, адонісів, півоній, ірисів, кульбаб та інших. В місцях, де зустрічається тюльпан Шренка, віддають перевагу йому, при живленні на ньому зав'язь майже ніколи не пошкоджується, чому запобігають особливості будови жіночих генеративних органів квітки, і всі тюльпани, якими живилися жуки, дають насіння. Виліт жуків співпадає з початком цвітіння цієї рослини, хрущик-лисичка виступає одним із головних її запилювачів. Личинка живе на глибині 30-50 см в ґрунті на степовому плато, рідше – на схилах балок. Виходить з яйця наприкінці весни чи початку літа, а восени цього ж року заляльковується і перетворюється на імаго, що зимує.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділеннях УСПЗ «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду.

Джерела інформації:
Савченко, 1938; Медведев, 1960; Мартынов, 1997; Catalogue…, 2016.

Укладач: Новіков О.О.
Фото: Лобода Б.М.

ОМІАС ДНІПРОВСЬКИЙ

Омиас днепровский
Omias borysthenicus Korotyaev, 1991

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Довгоносики – Curculionidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Поширений у Молдові, Україні (Донецька, Дніпровська, Кіровоградська, Одеська області). В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Трапляється на трав'янистій рослинності ярів, схилах, останнім часом виявлений у лісосмугах і агроценозах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Дуже рідкісний вид, особливості біології якого та систематичне положення всередині роду становлять значний науковий інтерес. Кормові рослини не відомі. Життєвий цикл не відомий, найімовірніше, що розвивається у ґрунті. Всі відомі знахідки дорослих жуків зроблені у травні. Дорослий жук не літає, маючи низьку здатність до розселення. Усього відомо 30 екземплярів цього виду. Основними факторами впливу на його чисельність попередньо можна вважати механічну обробку ґрунту та застосування пестицидів.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Дослідження особливостей поширення, умов перебування, життєвого циклу та трофічних зв'язків. Збереження та охорона місць його перебування.

Джерела інформації:
Червона книга Дніпропетровської…, 2011.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Забалуєв І.А.

БАРИПЕЙТЕС ЛЕБЕДЄВА

Барипейтес Лебедева
Barypeithes lebedevi Roubal, 1926

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Довгоносики – Curculionidae

Рід налічує 37 видів, з яких у фауні України 8 видів.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Рідкісний вид з невеликою площею поширення в дібровах Східноєвропейської рівнини. Україна та середня полоса європейської частини Росії на схід до Удмуртії та Ульяновської області. На території України ареал обмежений сходом лісостепової зони. Вид трапляється лише в Харківській, Луганській і Донецькій областях. У Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Листяні ліси. Мешкає в лісовій підстилці та дернині.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з використанням пестицидів у лісах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Поліфаг, який трапляється на трав'янистих рослинах; факультативний сапроміцетофаг. Відмічене живлення на старих плазмодіях міксоміцета *Fuligo septica*, а також на свіжих цвілих друзках, що залишилися після рубки листяних дерев. Личинка розвивається в ґрунті. Імаго зустрічаються в травні-липні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць проживання. Створення природних резерватів у заплавних дібровах річки Сіверський Донець в місцях проживання виду. Припинення вирубування лісу на старовікових ділянках, що збереглися.

Джерела інформації:
Арнольди и др., 1965; Fremuth, 1971; Юнаков, 1998, 2003; Mazur, 2002; Yunakov et al., 2012; Червона книга Харківської…, 2013;

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ВУСАЧ ДУБОВИЙ МАЛИЙ

Усач малый дубовый
Cerambyx scopolii Fuessly, 1775

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-вусачі – Cerambycidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Пан'європейський вид європейського зоогеографічного комплексу. Ареал охоплює Європу, Кавказ, західну Росію, частково Малу Азію та північний Іран. У карпатському регіоні звичайний, часто масовий вид у передгір'ях. В гірській місцевості не зустрічається. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Жуки трапляються на зрубах в купах дров, на квітах арункусу, кмину та ін.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Чисельність пов'язана з видаленням в лісах пнів і залишків мертвих повномірних стовбурів дерев у місцях перебування виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Живляться соком дерев, який витікає з ранок на стовбурах, квітами та їх пилком. Літ триває з середини травня до початку липня. Скроні личинки склеротизовані, на задньому краї з реберцем, яке виступає. Довжина 20-43 мм, ширина 5-9 мм. Розвиваються на різних листяних породах. Заселяють всихаючі і зрубані дерева, а також пні. Лялечка, в лялечковій камері, розвивається впродовж 24 – 29 днів. Після лялечкового розвитку, який відбувається восени, дорослий жук зимує й покидає лялечкову камеру лише з настанням весни-літа наступного року. Життєвий цикл триває 2-4 роки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження пнів і залишків мертвих повномірних стовбурів кормових дерев у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Бартенев, 2003.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

ВУСАЧ-ТЕСЛЯР

Усач-плотник
Ergates faber (Linnaeus, 1767)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-вусачі – Cerambycidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Центральна і південна Європа, лісостепова зона європейської частини Росії, Кавказ, Північна Африка, Туреччина. В Україні поширений на Поліссі, місцями у гірському Криму, Карпатах, лісостеповій та степовій зонах. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Бори. Невеликі ділянки мішаних лісів, що містять повномірні перестійні соснові дерева та їхні пні.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Зміна чисельності пов'язана з видаленням в лісах пнів і залишків мертвих повномірних стовбурів сосни у місцях перебування виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Один з найбільших жуків нашої фауни, самиці досягають довжини до 60 мм, самці дрібніші – 23–34 мм. Жуки літають протягом другої половини літа – з кінця липня до середини вересня. Яйця відкладають у тріщини кори старих, хворих або, іноді, здорових дерев сосни. Личинка жовтувато-біла, завдовжки до 65 мм. Зазвичай розвиток триває 2-4 роки. Личинка гризе спочатку під корою і в заболоні, а потім прогризає хід у деревину, де й зимує. У всі наступні роки живиться в деревині. Перед лялькуванням близько до кори робить колисочку.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження пнів і залишків мертвих повномірних стовбурів сосни у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Зайцев, 1929; Плавильщиков, 1936; Бартенев, 2009; Catalogue..., 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ВУСАЧ МУСКУСНИЙ

Усач мускусный
Aromia moschata (Linnaeus, 1758)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-вусачі – Cerambycidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Транспалеарктика. Ареал простягається від берегів Атлантичного океану до берегів Тихого океану, від Північної Африки, півночі Казахстану, Алтаю, півночі Монголії, півночі Китаю, Японії на півдні і, майже, до північної зони тайги на півночі включно. Поширений майже по всій території України. Зустрічається практично по всій Донецькій області по долинам річок в заплавних лісах. Зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ, НПП «Меотида», «Святі Гори», РЛП «Краматорський» «Зуївський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешкає у вербових і мішаних насадженнях, де росте верба *(Salix)*. Займає в основному річкові долини, прирічкові ділянки тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна (поодинокі особини), але локально зареєстрований як звичайний вид. Чисельність може знижуватись внаслідок зменшення насаджень верби та вирубки старих дерев.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тіло велике, завдовжки 13-40 мм, у самців вусики довші за тіло, а у самиць – коротші. Виділяє запах, іноді досить сильний, циклічного ефіру розеноксиду. Жуки відвідують квітки для додаткового живлення. Літ жуків – з травня до вересня, пік чисельності припадає на другу половину липня. Личинка спочатку розвивається під корою, а потім у живій деревині представників роду верба *(Salix caprea, S. alba, S. viminalis)*. Рідше заселяє інші листяні породи (тополя, осика). Розвиток триває 2-4 роки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Створення ентомологічних заказників у місцях існування та розвитку гусені. Запобігання вирубці вербових дерев, де відбувається розвиток жуків.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010; Червона книга Харківської..., 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Смірнов Н.А.

ВУСАЧ ЧЕРВОНОКРИЛ КЕЛЛЕРА

Краснокрыл Келлера
Purpuricenus kaehleri (Linnaeus, 1758)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-вусачі – Cerambycidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

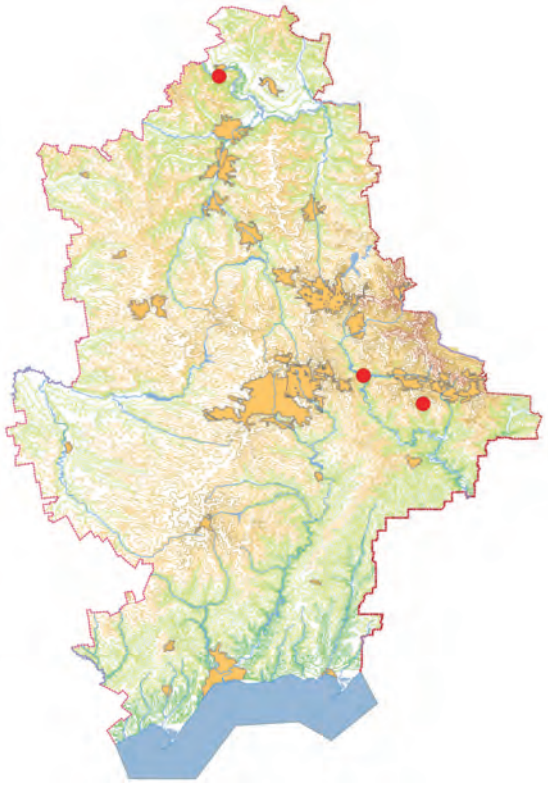
Поширений у західній Європі, європейській частині Росії, на Уралі, Кавказі та в Малій Азії. В Україні трапляється на півдні Полісся, у лісостепу, півночі степу, передгір'ях Карпат та Південному узбережжі Криму. На території Донецької області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований на території НПП «Святі Гори», РЛП «Зуївський» та «Донецький кряж».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Вид прив'язаний до листяних лісових угруповань. Переважно трапляється у заплавних лісах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна (поодинокі особини). Причини зміни чисельності: руйнування біотопів знаходження виду та санітарні вирубки.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тіла 9-22 мм. Жуки літають у червні-липні, іноді зустрічаються на квітках зонтичних рослин. Генерація 2-3 річна. Заселяє стовбури та гілки (мертві та відмираючі) дубів, плодових кісточкових, виноградну лозу, а також каштан, акацію, тополеві та ільмові.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється на територіях ПЗФ Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Організація природних резерватів у місцях існування виду зі збереженням середовища існування.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ВУСАЧ ЗЕМЛЯНИЙ ХРЕСТОНОСЕЦЬ

Усач земляной крестоносец
Dorcadion equestre (Laxmann, 1770)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-вусачі – Cerambycidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

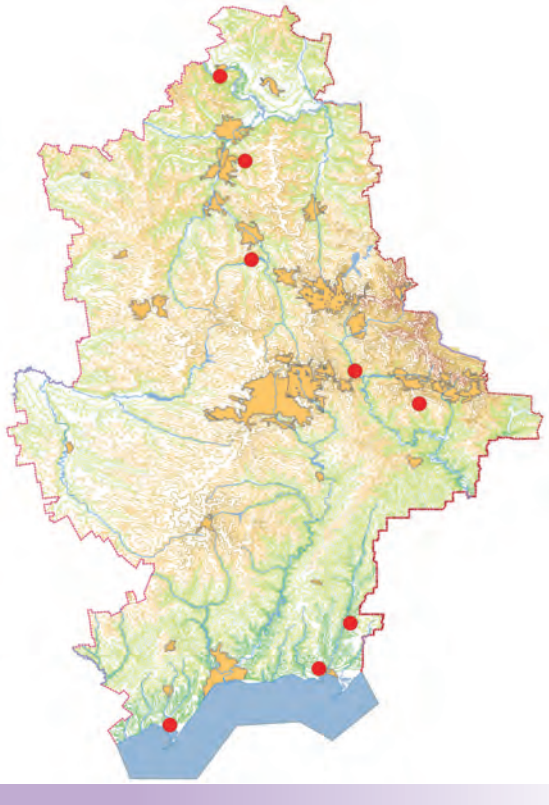
Західна Європа, Румунія, Угорщина, Болгарія (на південь до Греції), Молдова, чорноземна смуга Росії (на схід до р. Волга), Закавказзя. Заселяє лісостепову та степову зони України, передгірський та гірський Крим. У Донецькій області зафіксований у відділені «Хомутовський степ» УСПЗ, НПП «Святі Гори», «Меотида», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Донецький кряж», «Зуївський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє нерозорані ділянки: цілинний степ, байраки, узбіччя доріг (іноді негусті чагарники). Тяжіє до добре розігрітих сонцем ділянок з розрідженим травостоєм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Звичайний вид в місцях, що не зазнають антропогенного впливу. На даний час загрози для чисельності виду не існує.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Середніх розмірів – 13-20 мм. Жуки трапляються на ґрунті, не літають. Активні вдень. Живляться молодими пагонами та листками різноманітних злаків. Активні з кінця квітня до кінця червня. Личинки розвиваються в ґрунті, при розорюванні можуть переходити до живлення коренями культурних злаків. Генерація дворічна.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися. Як компонент біоценозу охороняється у степових природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Організація природних резерватів у місцях існування виду зі збереженням середовища існування.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010;
Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

ПЛАТЕУМАРІС БРАКАТА

Красноногая радужница
Plateumaris bracata (Scopoli, 1772)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Листоїди – Chrysomelidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Поширений в західній частині Палеарктиці від Іспанії до Центральної Азії. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Зарості очерету звичайного, заболочені місця. Дані потребують уточнення.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Біологія виду вивчена недостатньо.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення та збереження місць існування виду. Створення мікрозаказників у місцях існування виду.

Джерела інформації:
Горбунов, Ольшванг, 2008.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

СКРИТОГОЛОВ ВОСЬМИПЛЯМИСТИЙ

Скрытоглав восьмиточечный
Cryptocephalus octomaculatus Rossi, 1790

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Листоїди – Chrysomelidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Поширений з центральної та східної Європи на захід до Франції, на схід, до України, на південь до північної Італії. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

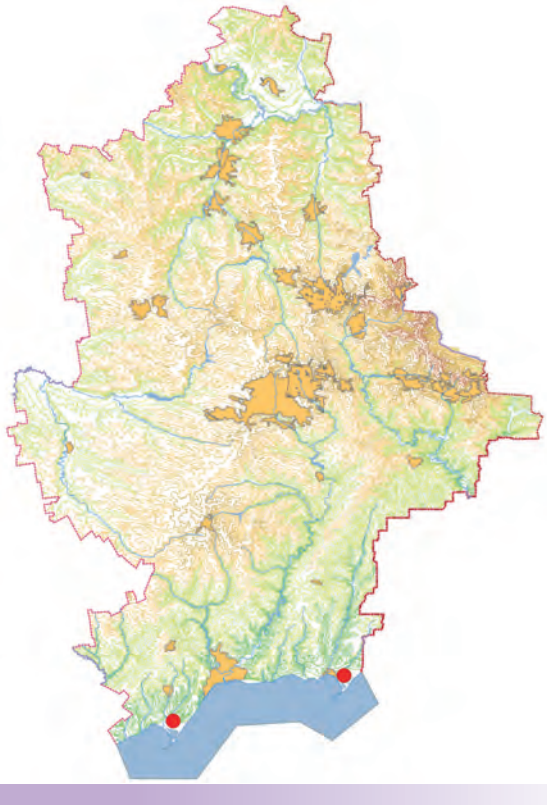
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Дані потребують уточнення.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Основні чинники зменшення кількості представників виду – застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Може досягати довжини близько 6 міліметрів. Жуків цього рідкісного виду можна зустріти з липня до вересня на гілках і листях дуба, берези та ліщини. Біологія виду вивчена недостатньо.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження місць існування виду, створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Сергеев, 2010; Лопатин, 2011.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Гуменюк В.І.

СКРИТОГОЛОВ СОСНОВИЙ

Скрытоглав жёлтый сосновый
Cryptocephalus pini (Linnaeus, 1758)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Листоїди – Chrysomelidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Зустрічається на території всієї Європи, особливо в її північній і центральній частинах, а також в Західному Сибіру. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Дані потребують уточнення.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Основні чинники зменшення кількості представників виду – застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Біологія виду вивчена недостатньо.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження місць існування виду, створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Лопатин, 2011.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ХРІЗОХАРЕС АЗІАТСЬКИЙ

Листоед азиатский
Chrysochares asiaticus (Pallas, 1771)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Листоїди – Chrysomelidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Глобальний ареал охоплює Середню Азію, південь і південний схід європейської частини Росії і Кавказ. Широко поширений в Передкавказзі. Найбільш великі популяції відомі з Воронезької, Саратовської областей Росії. В горах не відзначено. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Заселяє переважно степову і лісостепову зони, іноді засолені біотопи, лучні ділянки по днищах степових балок. Часто зустрічається на перелогових і цілинних степових ділянках, хоча відзначений і в агроценозах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх для випасу, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Один з найбільш великих і яскравих листоїдів. Відзначений на ластівневих *(Asclepiadaceae)*, зокрема, на *Cynanchum, Vincetoxicon, Calystegia*. Жуки активно літають з червня, утворюючи спорадичні скупчення в період спарювання. Личинки відзначені в ґрунті на коренях кормових рослин. Заляльковування відбувається в земляному коконі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Заборона розорювання цілинних степів і використання їх під випас, випалювання сухої трави на степових ділянках. Виявлення та охорона місць проживання, створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Медведев, Шапиро, 1965; Красная книга Ростовской…, 2004; неопубліковані відомості Л. Н. Медведева, В. И. Щурова

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Комаров Є.

ЛИСТОЇД ЧОРНОТІЛКОВИЙ

Тимарха чернотелкообразная
Timarcha tenebricosa (Fabricius, 1775)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Листоїди – Chrysomelidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

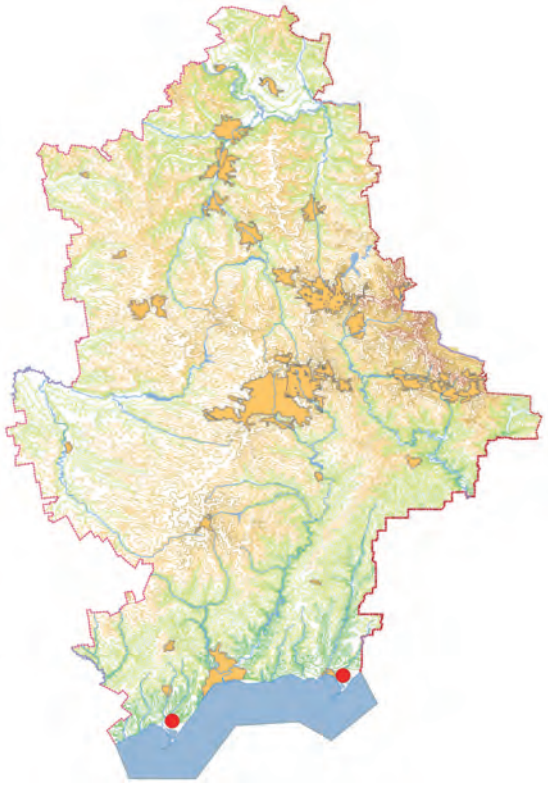
Зустрічається в Англії, західній і південній Європі від північної Іспанії до Болгарії, Туреччини, Кавказу. В Україні – в Криму (зазвичай у горах, передгір'ях, іноді в низинах), Луганській області (Провальський степ, Стрілецький степ), поодинокі знахідки і в інших степових районах України. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається зазвичай на відкритих місцях, що прогріваються. Восени дорослі жуки ховаються неглибоко в ґрунті, під камінням, у підстилці і перебувають там всю зиму.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використання їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Жуки з'являються з квітня до вересня. Кормовими рослинами є підмаренник справжній *(Galium verum)* і вівсюг *(Avena fatua)*. Навесні (кінець березня, квітень) жуки повзають по поверхні ґрунту й живляться на різних видах підмаренника. Як правило, трапляються на землі, хоча іноді для живлення піднімаються і на рослини. Можуть ховатися також у трав'янистій підстилці і під камінням. Яйця відкладаються в ґрунт неглибоко (до 5 см) поблизу кормових рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження місць існування виду, створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Красная книга Самарской…, 2009; Сергеев, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

АГРОПУС ДВОКОЛЬОРОВИЙ

Листоед двухцветный
Argopus bicolor Fischer von Waldheim, 1824

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Листоїди – Chrysomelidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Зустрічається на Балканах, в басейні Дунаю, Румунії, Україні, Кавказі. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

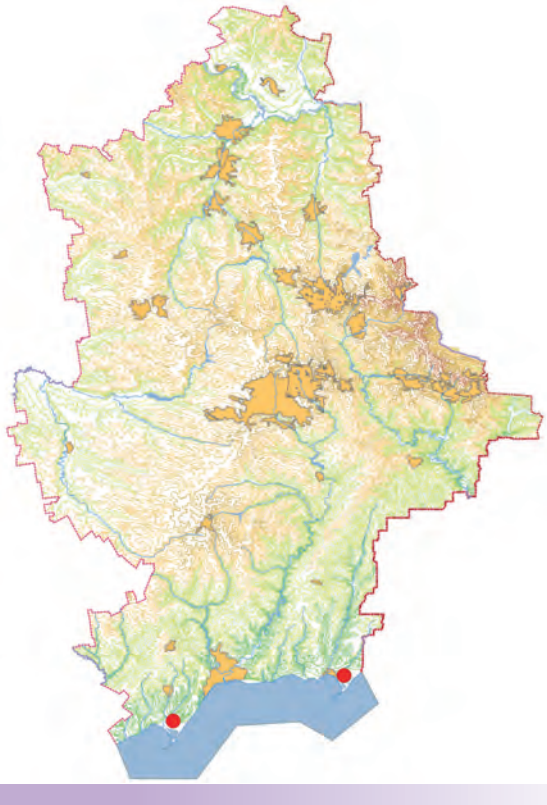
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Дані потребують уточнення.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Вкрай рідкісний. Негативні чинники вивчені недостатньо.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Біологія виду вивчена недостатньо.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП«Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження місць існування виду, створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Сергеев, 2010;
Інтернет-ресурс: https://fauna-eu.org/
(de Jong, Y.S.D.M. (ed.) (2011) Fauna Europaea version 2.4)

Фото: Lech Borowiec
Укладач: Зуяков А.І.

БРАХІЦЕРУС ЗМОРШКУВАТИЙ

Волнистый брахицерус
Brachycerus sinuatus (Olivier, 1807)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Брахіцериди – Brachyceridae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Занесений до ЧКУ, статус – недостатньо відомий, на території Донецької області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Балканський півострів, Мала Азія, Південна Україна (Одеська, Донецька області, Крим). В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначене. Зафіксований в НПП «Святі Гори» та у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Мешкає на відкритих ділянках по схилах гір, на яйлах, на приморських схилах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Поодинокі знахідки. Негативні чинники недостатньо вивчені.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Дорослі жуки живляться на дикорослій цибулі білоцвітій. Біологія розмноження не досліджена.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється на територіях ПЗФ Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Вивчення особливостей біології виду, з'ясування причин зміни його чисельності. Створення в місцях перебування виду ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Zumpt, 1937; Ангелов, 1978; Червона книга України…, 1994; Alonso-Zarazaga, Lyal, 1999; Арзанов, 2005; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Лобода Б.М.

ЦЕРАТОФІЙ БАГАТОРОГИЙ

Цератофий многорогий
Ceratophyus polyceros (Pallas, 1771)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Жуки-землерії – Geotrupidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Степи та напівпустелі Євразії від долини Дніпра на захід до Тургайського прогину, також вздовж східного узбережжя Аральського моря проникає в Середню Азію – на південь до північної межі Каракалпакії. В Україні на теперішній час реєструється на території Херсонської області. На території Донецької області заселяє переважно піщані ґрунти річкових долин, зафіксований на берегових терасах Сіверського Дінця, в НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє переважно піщані ґрунти річкових долин.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається поодинокими екземплярами, зрідка. Причини зміни чисельності: розорювання цілинних степових ділянок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Відносно великі жуки. Довжина тіла 18-28 мм. Генерація дворічна. Викопує під гноєм глибокі (до 1,5-2 м) нори з численними камерами, в які запасає гній для харчування своїх личинок, причому жук піклується про своє потомство. Активний в нічні години з травня до липня. Жук, що відродився з лялечки, зимує у норі. Харчується гноєм коней та великої рогатої худоби.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Недопущення розорювання цілинних степів, заліснення піщаних терас. Створення в місцях перебування виду ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 1994;
Різун, Коновалова, Яницький, 2000;
Мартинов 2002; Löbl, Smetana, 2003; Пучков, 2008;
Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тіллі О.С.

ЛІКСУС КАТРАНОВИЙ

Ликсус катрановый
Lixus canescens (Fischer-Waldheim, 1835)

Ряд Жуки – Coleoptera
Родина Довгоносики – Curculionidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північна частина Румунії, Молдова, нижнє Поволжя, Південний Урал. В Україні зареєстрований в лівобережному степу (ділянки сухого степу, кам'янисті схили морського узбережжя). В Донецькій області населяє ділянки цілинного південного степу. Зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ та НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Сухі приазовські степи.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Причини зміни чисельності: деградація його місць перебування (численні антропологічні фактори), а також збирання населенням кореневищ катрану.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго живиться листям, личинки – стеблами та кореневищами катрану (*Crambe maritima*). Парування – у травні. Самка відкладає 1–2 яйця у невеликі комірки стебла катрану, які сама і вигризає. Личинки виходять через 5–7 днів; поступово просуваються серединою стебел до кореневищ. Заляльковування – в кінці серпня. В одній рослині розвиваються від 1–2 до 5 жуків.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ, в НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заборона розорювання степових ділянок, обмеження випасу домашньої худоби. Для охорони потрібно виявити і взяти під охорону інші місця його перебування з детальним вивченням особливостей біології виду.

Джерела інформації:
Тер-Минасян, 1967; Воловник, 1984; Воловник, 1994; Червона книга України…, 1994; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

КОМАРІВКА ІТАЛІЙСЬКА

Биттак итальянский
Bittacus italicus (Müller, 1786)

Ряд Скорпіонові мухи – Mecoptera
Родина Комарівки або бітациди – Bittacidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

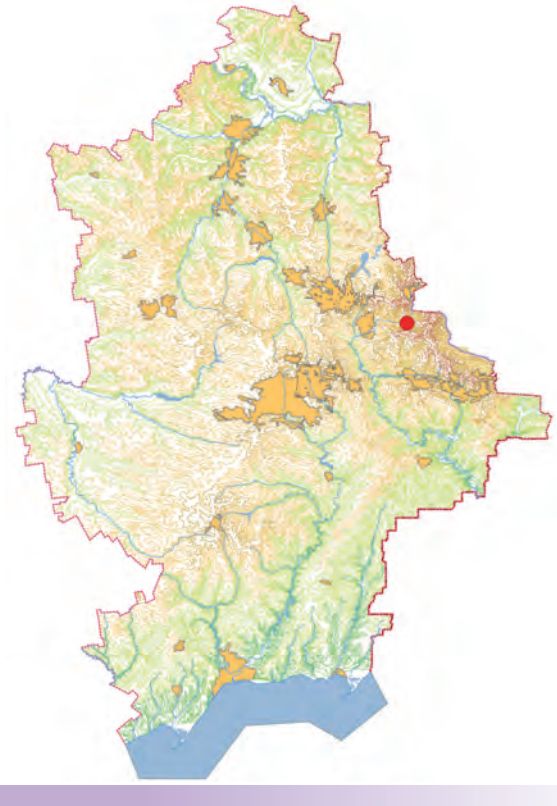
Центральна та Південна Європа, Росія (Кавказ, Урал); Україна: Черкаська, Сумська, Дніпропетровська і Херсонська області, Крим. Єдина знахідка у Донецькій області – в околицях смт. Ольховатка, біля м. Єнакієве.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Галявини та узлісся вологих листяних лісів, що межують з лугом, в заростях узбіччя.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасних даних про чисельність немає. Трапляється дрібними локальними популяціями. На чисельністіь впливає розорювання, викошування та забудова заплавних луків, впорядкування доріг (вирубка кущів і регулярне скошування трав'янистої рослинності), спалювання парів, набережних, ліквідація кущів, багатих трав'янистою рослинністю і польовими мошками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає одну генерацію на рік. Зазвичай ховаються під листками чагарників та трав, тримаючись за них довгими передніми ногами. Дорослі комахи з'являються з липня до вересня. Чекають жертв, часто протягом довгого часу, в нерухомості, в характерній позі, висячи на передніх ногах. Ловлять дрібних комах за допомогою центральних і задніх ніг. Полюють на різноманітних комах та павуків – ловлячи їх в польоті. Харчуються висмоктуючи вміст їхнього тіла. Личинки – сапрофаги, живляться мертвими та живими комахами і гниючими рослинними рештками під листяною підстилкою. Яйця по одному або по декілька штук відкладає в ґрунт між рослинами, де вони проводять зиму. Личинки з'являються навесні, заляльковуються у ґрунтових комірках наприкінці травня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області на застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та збереження місць існування (луки, придорожні кущі та трава і т.д.) та повторна натуралізація русел річок.

Джерела інформації:
Дорохова, Мартынова, 1987; Ермоленко, 1994, Попов, 2004; Червона книга України…, 2009; інтернет-ресурс: www.iop.krakow.pl/pckz/opisd8ff.html?id=112&je=pl.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Pierre Tillier http://observatoire.cettia-idf.fr/taxon/mecopteres/atlas/especes/238497-Bittacus_italicus

ЛЬОДОВИЧНИК ВЕСТВУДА

Ледничник Вествуда
Boreus westwoodi Hagen, 1866

Ряд Скорпіонові мухи – Mecoptera
Родина Льодовичники – Boreidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – неоцінений. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

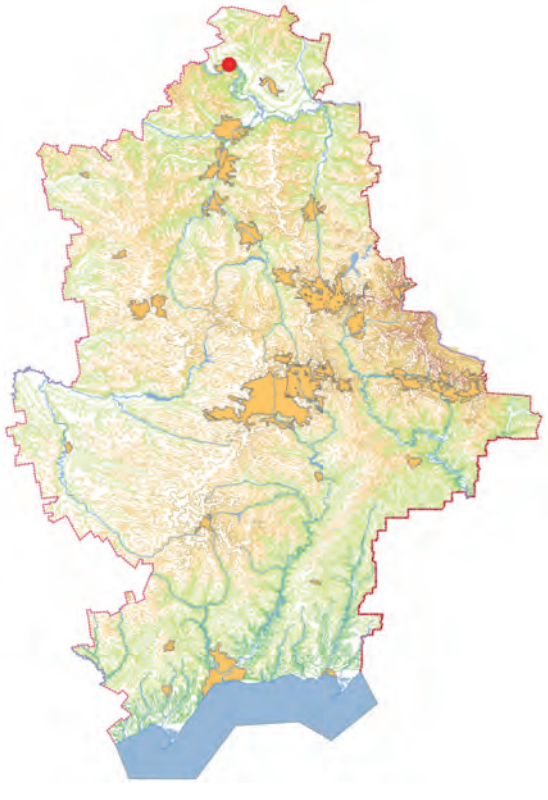
Північна та Центральна Європа. Україна: Полісся (Житомирська, Київська, Чернігівська області), Карпати. У Донецькій області відмічений в НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяють ліси, зустрічаються на моховому покриві вапнякових порід і дерев.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Відомості відсутні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго активні з жовтня до березеня. Безкрилі комахи. Під час морозів ховаються в моху, під час відлиг утворюють скупчення на снігу (до 0 °С). Влітку мають діапаузу. Імаго і личинки живляться ризоїдами мохів *Hylocomium splendens, Pleurozium schreberi, Hedwigia albicans, Polytrichum piliferum* та *Grimmia sp.* Не вживають живих або мертвих комах. Розмножуються на початку зими. Яйця відкладають на поверхні ґрунту під шаром моху. Личинки живуть на глибині декількох міліметрів в землі під моховими підкладками. Личинки розвиваються 9 місяців (грудень – серпень), у вересні заляльковуються. Через 4-8 тижнів з лялечок виходять дорослі комахи, які харчуються мохами. Тварини можуть стрибати на відстань до 20 см.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в Донецькій області не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контроль стану популяцій. Обстеження можливих місцезнаходжень, у разі виявлення виду – створення мікрозаказників.

Джерела інформації:
Дорохова, Мартынова, 1987; Ермоленко, 1994;
Червона книга України…, 2009.
Інтернет-ресурс:https://www.insekten-sachsen.de/.../TaxonomyBrowser.aspx?.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Josef Dvořák
https://www.biolib.cz/en/taxonimage/id22900/?taxonid=44429

КРАСИК ВЕСЕЛИЙ

Пестрянка лета
Zygaena laeta (Hübner, 1790)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Красики – Zygaenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий, на території Донецької області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південні райони Центральної та Східної Європи. В Україні знайдений у Криму, Запорізькій, Одеській, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Харківській, Полтавській, Черкаській, Київській, Житомирській, Чернігівській та Вінницькій областях. На території у Донецькій області трапляється на території, де збереглися природні лучно-степові біотопи, зокрема в НПП «Святі Гори» та у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Цілинні степи, луки, трав'яниста рослинність на схилах байраків.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Малочисленний по всьому ареалу. У місцях існування та розвитку гусені негативні фактори – нерегульований випас худоби та сінокосіння, розорювання та випалювання трав. Часто вражається паразитами *Cotesia zygaenarum*.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Розмах крил 25–32 мм. Впродовж червня-серпня розвивається одна генерація. Кормова рослина – миколайчики (*Eryngium campestre*). Гусінь світло-зелена з чорними, жовтими та білими крапками.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження біотопів, припинення надмірного випасу. У деяких випадках є доцільним розмноження у штучних умовах та повернення метеликів у природу.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Єфе К.О.

САТУРНІЯ ВЕЛИКА

Павлиноглазка грушовая
Saturnia pyri ([Denis & Schiffermuller], 1775)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатурнії – Saturniidae

Один з 2 видів середземноморського роду у фауні Європи та України

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

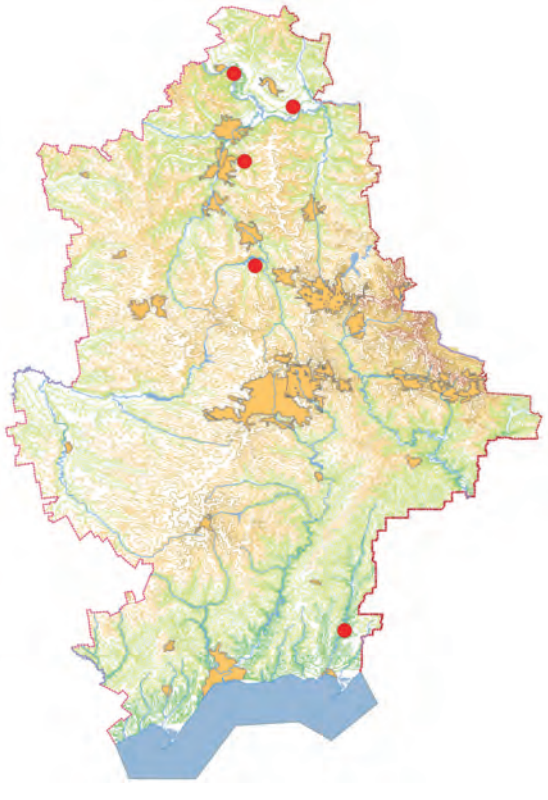
Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північно-Західна Африка, Південна, частково Центральна та Східна Європа, Мала Азія, Близький Схід, Кавказ та Закавказзя, Іран. В Україні зустрічається майже всюди, крім Карпат та Полісся. В Донецькій області зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у широколистяних (переважно долинних та заплавних) лісах, у рідколіссі, серед чагарникових пустирів, у парках та садах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна, лише на півдні у сприятливі роки локально звичайний. Причини зменшення чисельності: знищення природних біотопів (чагарників, рідколісся тощо), застосування пестицидів у лісах, парках та садах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго – у травні–червні, літають вночі. Часто прилітають на світло. Метелики не живляться. Гусінь живиться на плодових деревах, ясені, терені. Розвивається гусінь з кінця травня-червня до вересня. Заляльковується у прикореневій частині кормової рослини у твердому грушоподібному коричневого кольору коконі. Зимує лялечка. Найбільший метелик Європи. Розмах крил самця сягає 120 мм, самки – 150 мм. Статевий диморфізм невиразний.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Окремі популяції охороняються на природно-заповідних територіях області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування. Запобігання хімічній обробці та вирубці плодових дерев, старих садів.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Зуяков А.І.

БРАЖНИК МЕРТВА ГОЛОВА

Бражник мёртвая голова
Acherontia atropos (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражники – Sphingidae

Один з 3 видів тропічно-субтропічного роду, єдиний представник роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна, частково Центральна та Південно-Східна Європа, Кавказ та Закавказзя, Мала та Західна Азія, Північна Африка. В Україні може зустрічатися скрізь, але спорадично. Мігрант. В Донецькій області трапляється, переважно, на півдні. Вид зафіксований в НПП «Святі Гори», «Меотида»; відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на полях, городах, в рідколіссях, на схилах ярів, що поросли повієм звичайним.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У деякі роки нерідкісний вид, але загалом зустрічаються лише поодинокі особини. В кінці XIX ст. було зафіксовано його масове розмноження на півдні Київщини (околиці Фастова). Останні 5–10 років, у сприятливі роки, нерідкісний у Криму. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з погодними умовами. Інші причини: хімічна обробка пасльонових культур (особливо картоплі), викорчовування чагарників і руйнування місць перебування виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Протягом року розвиваються 2 генерації. Літ імаго відбувається у травні-липні та у серпні-жовтні. Метелики живляться соком дерев, іноді бджолиним медом. Активний у сутінках та вночі. Може мігрувати, долаючи значні відстані. Самки відкладають по одному 30-200 яєць на пасльонові (картопля, дурман, тощо). Гусінь іноді живиться і на інших рослинах (жасмин, бузок, повій, брусниця, малина). Лялечки зимують у ґрунті на глибині 15-20 см. Чутливі до холоду, взимку часто гинуть. Українська популяція, мабуть, досить регулярно поповнюється мігрантами з півдня. Розмах крил – 95-125 мм. Статевий диморфізм невиразний. Дуже великий метелик з характерною зовнішністю: вузькі видовжені крила та товсте веретеноподібне тіло.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Створення ентомологічних заказників у місцях існування та розвитку гусені. Запобігання хімічній обробці та вирубці плодових дерев, старих садів.

Джерела інформації:
Мартынов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Довгайло К.Е.

БРАЖНИК ДУБОВИЙ

Бражник дубовый
Marumba quercus ([Denis & Schiffermuller], 1775)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражники – Sphingidae

Один з 15 видів південно-палеарктичного і орієнтального роду, єдиний представник роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна, частково Центральна та Південно-Східна Європа, Кавказ та Закавказзя, мала та Західна Азія, західний Казахстан, Туркменістан. В Україні зустрічається у степовій та лісостеповій зонах. Зафіксований в НПП «Святі Гори», «Меотида»; відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у мішаних лісах, дібровах, рідколіссях, іноді – у лісосмугах та парках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. У деякі роки місцями нерідкісний вид, але загалом зустрічаються лише поодинокі особини. Причини зменшення чисельності не з'ясовані, найімовірніші: знищення природних біотопів, застосування пестицидів у лісах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго триває з травня до липня, метелики активні у сутінках та вночі, не живляться. Гусінь розвивається з липня до вересня на дубах, переважно молодих. Лялечки зимують у ґрунті. Розмах крил – 82–115 мм. Статевий диморфізм не досить виразний. Великий метелик з характерною зовнішністю: вузькі видовжені крила з хвилястим зовнішнім краєм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не впроваджувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

У місцях існування та розвитку гусені необхідно встановити лімітування випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборонити випалювання трав. Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Мартынов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Комаров Є.

БРАЖНИК ХОРВАТСЬКИЙ

Шмелевидка кроатская
Hemaris croatica (Esper, 1779)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражники – Sphingidae

Один з 3 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Альпи, Балкани, Угорщина, Донський регіон, Нижнє та Середнє Поволжя, Кавказ, Закавказзя, Мала та Передня Азія, Близький Схід, Південний Урал, Західний Казахстан. В Україні поширений у Криму, Донецькій та Луганській областях. Зафіксований в РЛП «Краматорський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на петрофітно-степових ділянках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. У південно-східному Криму чисельність коливається з 6–8-річним періодом, пікові значення становлять до 10-20 метеликів на одну годину маршрутного обліку. Такі значення тримаються 1–2 роки, потім наступає 5-6-річна депресія: імаго спостерігаються лише поодиноко. У степовій зоні причинами депресій

можуть бути скорочення місць перебування та погіршення їхнього стану внаслідок господарської діяльності (перевипас, викошування трав, пожежі, тощо).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Фенологія складна: дає 1 повну і ще до 2 часткових генерацій на рік. Літ метеликів триває з середини травня до середини серпня. У Криму в окремі роки зафіксована третя генерація (кінець серпня–вересень). Метелики активні вдень за сонячної погоди. У Гірському Криму та у Ласпі гусінь живиться листям та квітками головачки шкірястої, в західній частині ПБК та передгірного Криму кормова рослина – скабіоза сріблясta, у степовому Криму – головачка уральська. Самка відкладає близько 100 яєць, прикріплюючи їх по одному до листя кормової рослини. Розвиток яйця триває 3-4 дні, гусені – 18-22 дні, незимуючої лялечки – 13-17 днів. Зимує лялечка у ґрунті. Розмах крил 35-64 мм. Відрізняється від інших представників роду відсутністю прозорих ділянок на крилах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь у місцях існування та розвитку гусені, заборона випалювання рослинності. Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Зуяков А.І.

БРАЖНИК СКАБІОЗОВИЙ

Бражник скабиозовый
Hemaris tityus (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражники – Sphingidae

Один з 19 видів голарктичного роду, один з 3 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

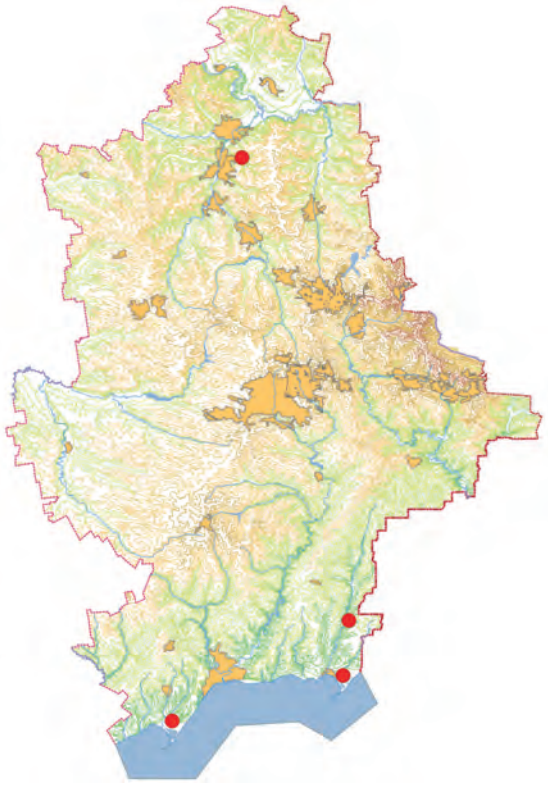
Європа, Південний Урал, Кавказ та Закавказзя, Західна Азія, Західний Казахстан, Західний Сибір. В Україні зустрічається майже повсюдно. Зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ та в НПП «Меотида», РЛП «Краматорський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на узліссях та лісових галявинах, ярах з чагарниками, рідколіссях, на різнотравних луках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У деякі роки місцями, наприклад, у Луганському ПЗ, нерідкісний вид, але загалом зустрічаються лише поодинокі особини. Причини зменшення чисельності: знищення природних біотопів, застосування пестицидів, випалювання трави.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго триває з кінця квітня до липня, метелики активні вдень, живляться нектаром квітів. У сприятливі роки можливий розвиток другої генерації (літ метеликів – у липні–серпні). Гусінь розвивається з травня до серпня на трав'янистих рослинах: свербіжниці, черсаку, скабіозі, підмареннику та на чагарниках (жимолості). Лялечки зимують у ґрунті, іноді на поверхні ґрунту серед рослинних залишків. Розмах крил – 29-33 мм. Статевий диморфізм невиразний.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь у місцях існування та розвитку гусені, заборона випалювання рослинності. Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування.

Джерела інформації:
Мартынов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Костюк І.Ю.

БРАЖНИК ПРОЗЕРПІНА

Бражник прозерпина
Proserpinus proserpina (Pallas, 1772)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражники – Sphingidae

Один з 7 видів голарктичного роду, єдиний представник роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Центральна, Південна та Південно-Східна Європа, південний Урал, Кавказ та Закавказзя, Західна та частково Центральна Азія, Казахстан. В Україні зустрічається майже повсюдно. В Донецькій області зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ та НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на узліссях та лісових галявинах, ярах з чагарниками, рідколіссях, на лісових просіках, різнотравних луках, у степах, на пустирищах, узбіччях доріг тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Здебільшого зустрічаються лише поодинокі особини. Причини зменшення чисельності: знищення природних біотопів, застосування пестицидів, випалювання трав.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Протягом року розвивається 1 генерація. Літ імаго триває з середини травня до червня, метелики активні у сутінках та вночі, живляться нектаром квітів. Гусінь розвивається з липня до серпня-вересня на онагрових та плакунових (плакун верболистий, зніт, енотера). Лялечки зимують у ґрунті. Розмах крил – 34-39 мм. Статевий диморфізм невиразний.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь у місцях існування та розвитку гусені, заборона випалювання рослинності. Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування.

Джерела інформації:
Мартынов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Гуменюк В.І.

БРАЖНИК ВІЧКОВИЙ

Бражник глазчатый
Smerinthus ocellata (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Бражники – Sphingidae

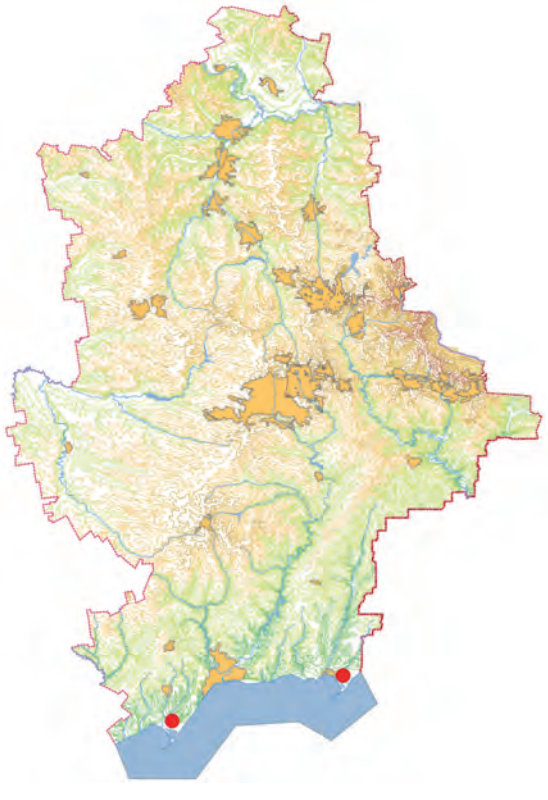

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Широко поширений у Європі (крім Крайньої Півночі), Південному Середземномор'ї, Малій Азії, на Кавказі, в Казахстані, Західному Сибіру, в Криму, в Приуралліі. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Населяє широколистяні та мішані ліси, лісосмуги, парки, сади, антропогенні ландшафти.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з використанням пестицидів та вирубкою старих дерев.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Довжина переднього крила 35-45 мм, розмах крил – 70-95 мм. За рік, залежно від ділянки ареалу, розвивається одне-два покоління: I – квітень – червень, II – липень – серпень. В деякі роки може давати три покоління. Причому чіткого поділу немає: одночасно можна знайти і метеликів, і гусениць всіх віків. Метелик не харчується. У разі небезпеки метелик демонструє нижні крила з очами-плямами, тремтячи при цьому верхніми крилами – приклад відлякуванням забарвленням і поведінкою. Гусениця досягає довжини 60-80 мм. Характерною видовою ознакою є синюватий колір рогу гусениці. Живиться гусінь на тополях і вербах, рідше на яблуні, липи, берези, вільхи, груші.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Організація ентомологічних резерватів в місцях існування виду з забороною вирубування старих дерев, спалювання рослинних залишків.

Джерела інформації:
Стриганова, Захаров, 2000; Мартынов, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Гуменюк В.І.

ПОЛІКСЕНА

Поликсена

Zerynthia polyxena ([Denis et Schiffermuller], 1775)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Один з 2 видів роду; єдиний вид у фауні України представлений номінативним підвидом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

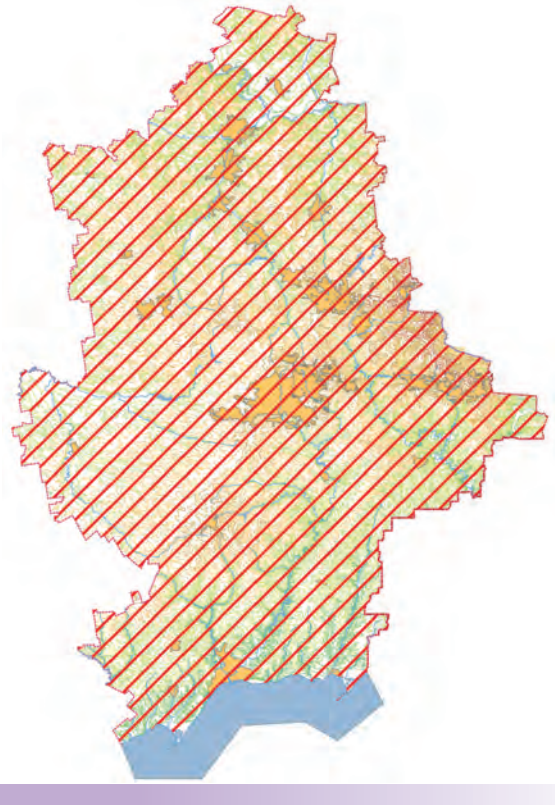
Ареал охоплює Південну, Південно-Східну Європу, Західний Кавказ. В Україні зустрічається майже всюди, крім високогір'я Карпат, деяких північних, західних та найбільш посушливих степових регіонів. В Донецькій області локальний вид, зафіксований в УСПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Локальний рідкісний вид, зустрічається у лісостепових біоценозах, байраках, на крейдяних відслоненнях, узліссях, галявинах байрачних та заплавних лісів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Подекуди чисельний вид; на окремих ділянках (площею до 5–8 га) кількість метеликів може досягати у пік льоту імаго до 30–100 особин на 1 га, але здебільшого

не перевищує 10–20 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: скорочення місць перебування виду внаслідок затоплювання й осушування заплав, урбанізації, рекреації, вирубування лісів тощо. Негативно впливають різкі коливання рівня води у водоймах протягом доби, що може спричиняти загибель гусені та лялечок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів – з середини квітня до початку червня. Самка відкладає від 1 до 30–32 яєць на листки, квіти та гілки верхньої частини хвилівника звичайного *(Aristolochia clematitis)*. Гусінь з'являється через 8-9 днів, її розвиток триває 4-5 тижнів (травень–червень). Лялечки прикріплюються до гілок рослини та зимують, іноді 2–3 сезони. Досить яскравий метелик із строкатим забарвленням. Розмах крил – 45-55 мм. Візерунок крил самця та самки ідентичний.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Окремі популяції охороняються на територіях ПЗФ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання рослинності у місцях існування та розвитку гусені. Створення ентомологічних заказників у місцях з високою чисельністю особин виду.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Зуяков А.І.

МНЕМОЗИНА

Мнемозина
Parnassius mnemosyne (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Один з близько 70 видів палеарктичного роду; один з 3 європейських видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює більшу частину Європи, Кавказ, Закавказзя, Малу Азію, гори Центральної Азії, Казахстан та південні райони Західного Сибіру. В Україні зустрічається майже на всій території, крім Криму та деяких посушливих районів степової зони. В Донецькій області локально розповсюджений вид. Зафіксований в РЛП «Краматорський» та НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на узліссях та галявинах листяних та мішаних лісів, у байраках, на луках, в долинах річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Локальний, але подекуди звичайний вид, на окремих ділянках у пік льоту імаго кількість може досягати до

50–150 особин на 1 га. У деяких популяціях чисельність зменшується. Причини зменшення чисельності: вирубування природних лісів, насадження деревних монокультур, рекреаційне навантаження, застосування пестицидів тощо.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів у зоні мішаних лісів починається наприкінці травня, у лісостеповій та степовій зоні – наприкінці квітня і триває до середини-кінця червня. Тривалість життя імаго близько 15 днів. Самка відкладає яйця на стебла рослин або на поверхню ґрунту, де вони зимують. Гусінь розвивається у квітні–травні, живиться листям рослин родини рястових. Заляльковується у коконах серед листя на поверхні ґрунту; лялечки розвиваються 2–5 тижнів. Розмах крил – 50–62 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Додатку II Бернської конвенції. Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Місця мешкання охороняються у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав'янистої рослинності у місцях існування та розвитку гусені. У місцях з високою чисельністю особин виду доцільним є створення ентомологічних заказників.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Смірнов Н.А

ЗЕГРИС ЕВФЕМА

Зегрис Евфема
Zegris eupheme (Esper, 1805)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Білани – Pieridae

Один з двох європейських видів невеликого палеарктичного роду. У фауні України представлений типовим підвидом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий. На території Донецької області –зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна та Західна Європа (Португалія, Іспанія), Північна Африка (Марокко), Мала Азія, Південно-Східна Європа, Кавказ, Закавказзя, Казахстан. В Україні у теперішній час зустрічається лише місцями у степовій зоні та Криму. Дуже локальний. На території Донецької області зафіксований в околицях м.Бахмут та біля с. Шевченко Шахтарського р-ну.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у цілинному степу, на ділянках степової рослинності біля морського узбережжя Азовського моря, іноді на рудеральній рослинності вздовж шляхів і зрошувальних каналів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Переважно незначна; подекуди (наприклад, уздовж шляхів біля БЗ «Асканія-Нова») кількість метеликів у пік льоту може досягати до 10 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: порушення місць перебування виду (розорювання цілинного степу, викошування та випалювання трав, інтенсивне випасання худоби).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів триває з середини квітня до травня, можливі міграції. Самки відкладають яйця на квіткові бруньки деяких хрестоцвітих. Гусінь з'являється через 5–8 діб, розвивається 17-40 діб, перетворюючись у кінці червня на лялечок, які зимують. Розмах крил – 40-49 мм. Загальний фон забарвлення крил – білий.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь у місцях існування та розвитку гусені, заборона випалювання трав. Створення ентомологічних заказників у місцях з високою чисельністю особин виду.

Джерела інформації:
Червона книга України…, 2009.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Савчук В.

ПОДАЛІРІЙ

Подалирий
Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Один з 2 видів роду; єдиний вид у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

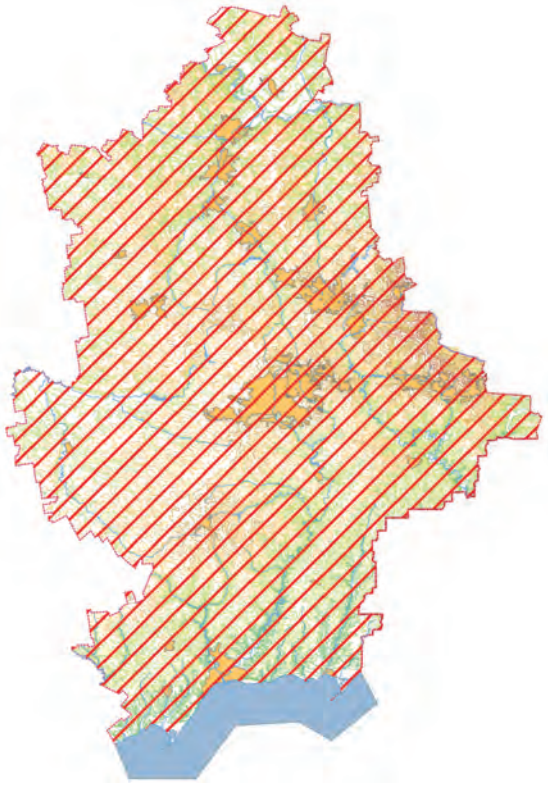
Помірні та субтропічні широти Європи, Західної (частково центральної) Азії, Північна Африка. В Україні зустрічається майже всюди, крім Полісся та високогір'я Карпат. В Донецькій області зафіксований в УСПЗ, НПП «Святі Гори», «Меотида», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Донецький кряж».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на узліссях, у чагарниках та поодиноких деревах, степових ярах, у садах, деяких парках, лісозахисних смугах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Нечисленний вид. Причини зменшення чисельності: знищення диких плодових дерев та чагарників, а також застосування пестицидів та надмірне випасання худоби.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 2 генерації на рік. Літ метеликів у травні-червні та з середини липня до серпня; у степовій зоні – майже безперервно з середини квітня до початку жовтня. Самка відкладає по 1-2 яйця на поверхню листків кормових рослин – диких або культурних розоцвітих (найчастіше гусінь знаходять на терені, глоді, абрикосі). Розвиток яєць триває 10-14 днів, гусені – 5-8 тижнів. Зимує лялечка. Розмах крил – 60-75 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Окремі популяції перебувають під охороною на територіях ПЗФ області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки плодових дерев, заборона випалювання рослинності у місцях існування та розвитку гусені. Створення ентомологічних заказників у місцях з високою чисельністю особин виду.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Мосін Г.Г.

МАХАОН

Махаон
Papilio machaon (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Косатцеві – Papilionidae

Один з близько 200 видів роду; у фауні України представлений номінативним підвидом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

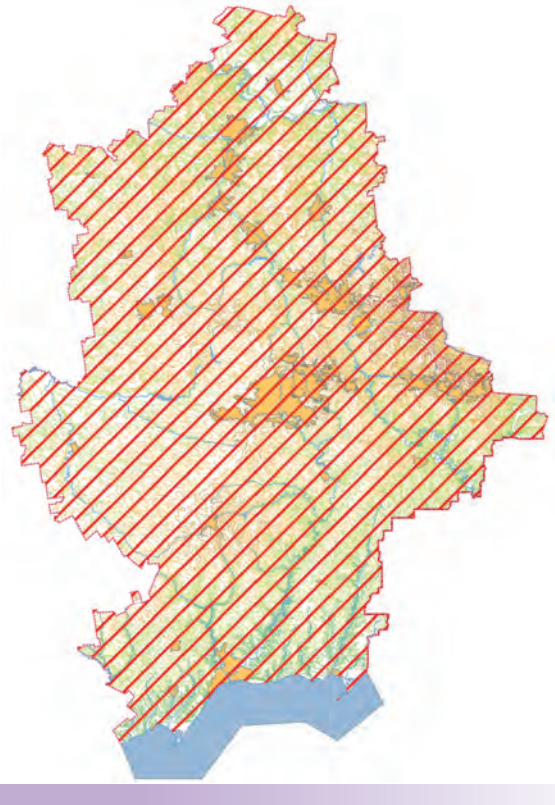
Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна Африка, Євразія (окрім тропічних регіонів), Північна Америка. В Україні і в Донецькій області зустрічається повсюдно, але рідкісно. Зафіксований в УСПЗ, НПП «Святі Гори», «Меотида», РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Донецький кряж», «Зуївський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Луки, трав'янисті балки, міські парки, великі галявини, городи, сади.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На окремих ділянках у декілька гектарів може досягати у пік льоту імаго до 10–20 особин на 1 ділянку, в основному не перевищує 0,1– 1 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: погіршення стану біотопів унаслідок господарської діяльності (застосування пестицидів, надмірне випасання худоби, викошування та випалювання трав тощо).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 2 (на півдні іноді 3) генерації на рік. Літ метеликів – з кінця квітня до вересня. Самка відкладає по 1–2 яйця на кормові рослини. Розвиток яєць триває 5–12 днів. Гусінь живиться на рослинах родини зонтичних. Зимує лялечка. Розмах крил – 69–92 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Охороняється на територіях ПЗФ області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, заборона випалювання рослинності у місцях існування та розвитку гусені. Створення ентомологічних заказників у місцях з високою чисельністю особин виду.

Джерела інформації:
Высочин и др., 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Зуяков А.І.

ЖОВТЮХ ШАПРАНЕЦЬ

Желтушка ракитниковая
Colias myrmidone (Esper, 1781)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Білани – Pieridae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Ареал виду – Центральна та Східна Європа, крім крайніх півночі та півдня.В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Сухі відкриті біотопи, де ростуть рокитники: сухі галявини, схили пагорбів, степові ділянки, особливо із вапняковими та щебенистими ґрунтами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Данні відсутні. На чисельність впливає знищення природних біотопів, надмірний випас худоби, весняне випалювання сухих трав'янистих залишків.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Метелик із розмахом крил 40–50 мм. Розвивається у двох, а іноді у трьох поколіннях. Метеликів можна зустріти з травня до вересня. Гусінь зелена, розвивається на рокитниках (*Chamaecytisus spp.*).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження степових ділянок, створення мікрозаказників. Запобігання знищенню природних біотопів, надмірному випасу худоби, весняному випалюванню сухих трав'янистих залишків.

Джерела інформації:
Некрутенко, Чиколовець, 2005;
Червона книга Харківської…, 2013;

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Гугля Ю.О.

ГОЛОВЧАК МОЗАЇЧНИЙ

Толстоголовка мозаичная
Muschampia tessellum (Hübner, 1803)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Головчаки – Hesperiidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

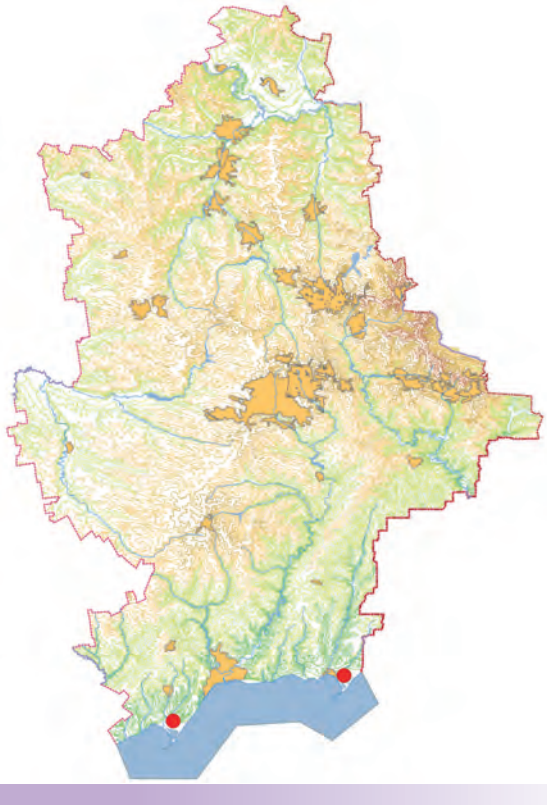
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південно-Східна Європа, Туреччина, Близький Схід, Середня Азія, південь Сибіру, Забайкалля, Казахстан, північний Китай, Монголія. Зустрічається на півдні лісової зони, в лісостепу і степу від центру України і далі на схід по всій європейській частині Росії, а також у південній частині Криму. Північна межа ареалу співпадає з Південними кордоном лісової зони. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє сухі злаково-різнотравні остепнені луки по долинах річок, лучні степи, степи, степові балки. На Кавказі метелики зустрічаються на гірських схилах з луговою або лучно-степовою рослинністю і невеликою чагарниковою рослинністю на висотах від 400 до 1500 м.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використання їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Розвивається в одному-двох поколіннях за рік. Метелики другого покоління відрізняються більш дрібними розмірами. Час льоту першого покоління – з кінця травня до кінця липня; другого покоління – з кінця липня – початку серпня до початку вересня. Метелики живляться на квітках трав'янистих рослин. У самців відзначається виражена територіальна поведінка. Самки відкладають яйця поштучно. Гусениці живляться на кормовій рослині – зопнику бульбоносному. Зимує яйце або гусениця третього віку в будиночку з листа кормової рослини, який на зиму відмирає і висихає. Лялечка в легкому коконі із згорнутого листя.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Створення мікрозаказників. Запобігання знищенню природних біотопів, надмірному випасу худоби, весняному випалюванню сухих трав'янистих залишків.

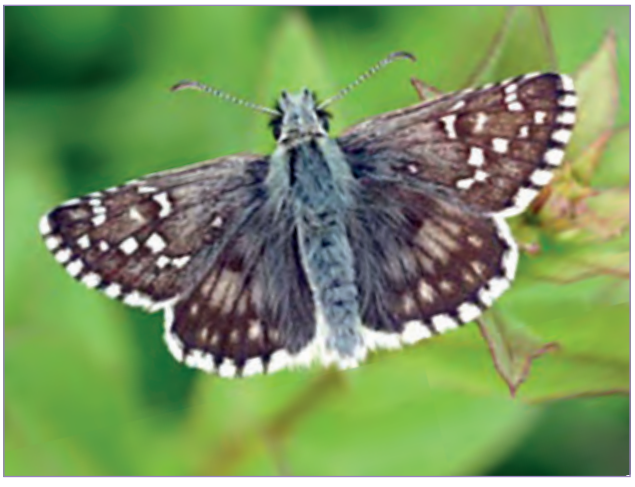
Джерела інформації:
Ганжа, 1976, 1980, 1994, 2007, 2008; Ганжа и др., 1991, 2000а; Львовский, Моргун, 2007; Сова, Ботман, Мартынов, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ГОЛОВЧАК СИДА

Толстоголовка сида
Pyrgus sidae (Esper, 1784)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Головчаки – Hesperiidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Західна Іспанія, Південно-Східна Франція, Італія, Балканський півострів, південь європейської частини Росії, Україна, Крим, Молдова, Туреччина, Іран, Кавказ і Закавказзя, Центральна Азія, Казахстан. Вид зустрічається локально. В Україні дуже локально мешкає в Луганській, Донецькій областях. У Криму відзначений у багатьох місцях гірської та передгірської частини півострова, на Керченському півострові і околицях озера Донузлав. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє степи різних типів (злаково-різнотравні, крейдяні тощо), остепнені схили.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використання їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Розвивається в одному поколінні за рік. Час льоту спостерігається з кінця травня до середини липня. Кормові рослини гусениць – різні мальви (*Malvaceae*), зокрема перстач і канатник. Метелики живляться на квітках родин *Umbelliferae, Plantago, Fabaceae*. Зимують гусениці в коконі зі сплетеного павутиною листя.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження степових ділянок, створення мікрозаказників. Запобігання знищенню природних біотопів, надмірному випасу худоби, весняному випалюванню сухих трав'янистих залишків.

Джерела інформації:
Некрутенко, Чиколовець, 2005; Львовский, Моргун, 2007; Сова, Ботман, Мартынов, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тихонов В.В.

РЯБЕЦЬ АВРИНІЯ

Шашечница Авриния
Euphydryas aurinia Rottemburg, 1775

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сонцевики – Nymphalidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Європа – центральна і південна. Україна, Росія – європейська частина, Сибір, Приамур'я, Примор'я. Кавказ, Казахстан, Середня Азія, Північно-Західний Китай, Монголія, Корея, Марокко, Алжир. Вид відрізняється також сильною індивідуальною мінливістю і в межах свого широкого ареалу утворює безліч підвидів. Номінативна форма відома з околиць Парижа. В Ірландії описаний підвид *E. a. hibernica Birch*., у Шотландії – *E. a. scotica Rops.* і т. д. Однак найбільша кількість різновидів відома зі східних районів Палеарктики. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Сирі місця – сирі луки, пасовища, поля, лісові галявини, драговини. В Європі характерне локальне поширення з великими розривами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина передніх крил – до 4,6 см. Час льоту – травень – червень. На півночі і в горах до липня, іноді до серпня. Гусінь живе спочатку в загальному гнізді, заляльковується в травні після зимівлі. Кормові рослини: сівець луговий, скабіоза *(Succisa pratensis)*, наперстянки *(Digitalis)*, подорожник *(Plantago)*, герань *(Geranium)*, бузина *(Sambucus)*, валеріана *(Valeriana)*, жимолость *(Lonicera)*, таволга *(Spiraea)*, калина *(Viburnum)* та ін. Яйця світло-коричневі овальної форми, зверху кілька сплощені. Самка розміщує їх купками на листя кормової рослини.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження лугових ділянок. Виявлення місць мешкання та створення мікрозаказників. Запобігання надмірному випасу худоби, випалюванню сухих трав'янистих залишків.

Джерела інформації:
Некрутенко, Чиколовець, 2005; Львовский, Моргун, 2007; Сова, Ботман, Мартынов, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тіхонов В.В.

РЯБЕЦЬ ВЕЛИКИЙ / МАТУРНА

Шашечница матурна
Euphydryas maturna (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сонцевики – Nymphalidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до Європейського Червоного списку (VU). В Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північно-палеарктичний вид. На території України поширений в лісовій та лісостеповій зонах. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Галявини та узлісся листяних лісів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів, луків і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Розмах крил 33–50 мм. Статевий диморфізм не дуже виразний, самки трошки крупніші за самців. Одна генерація на рік. Літ імаго – з кінця травня до червня. Метелики літають не швидко. Живляться та відпочивають на квітах. Самка відкладає по 30-40 яєць на нижню сторону кормової рослини (*Fraxinus, Syringa, Lonicera, Spiraea, Populus tremula, P. alba, Salix)*. Усього самка може відкласти до 200 яєць. Гусені живляться групами, скелетують молоде листя. Зимує гусінь останнього віку на ґрунті в листяному опаді. Після зимівлі гусінь змінює кормову рослину та живиться на *Scabiosa, Veronica, Salvia, Plantago, Viola, Digitalis* тощо. Лялечка розвивається близько двох тижнів.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до списку Бернської конвенції (Додаток II). Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження степових та лугових ділянок, просік. Створення мікрозаказників в місцях існування виду.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

ОКСАМИТНИЦЯ АРЕТУСА

Бархатница аретуза
Arethusana arethusa ([Denis et Schiffermuller], 1775)

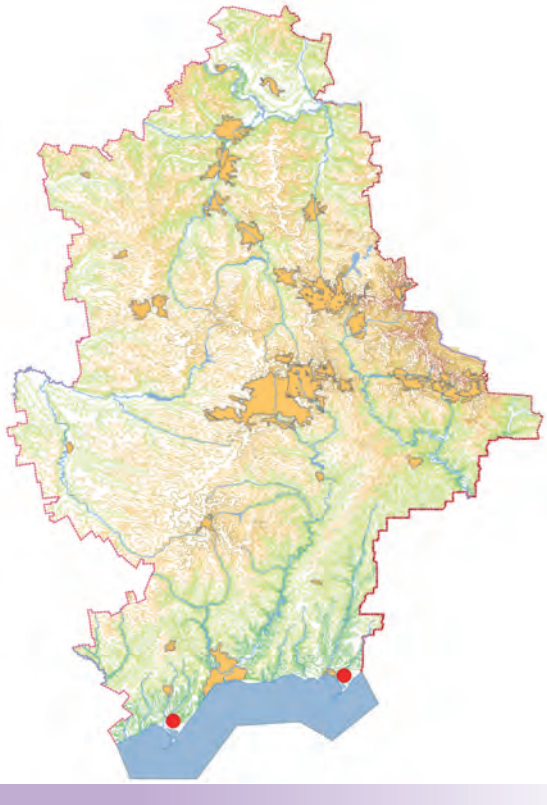
Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатири – Satyridae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Марокко, Південна і частково Середня і Східна Європа від Іспанії до Південного Уралу, Кавказ, Закавказзя, Мала та Центральна Азія, Казахстан, західний Китай, південь Західного Сибіру, на схід до Південного Алтаю. Степова зона східних областей України, європейської частини Росії і Казахстану. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Населяє сухі злаково-різнотравні степи, остепнені кам'янисті схили, передгірні і гірські степи на висотах до 2000 м. У заплавах річок вид вкрай рідко відзначається на степових терасах. На півночі ареалу зустрічається на збережених ділянках лучного степу в ярах, балках та на схилах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використання їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Довжина переднього крила – 19-25 мм. Статевий диморфізм виражений досить слабко. Гусениці розвиваються на *Bromus sp., Dactylis sp., Festuca sp., Poa sp.* Лялечка лежить на землі. Метелики часто сидять в сухих злакових заростях, на ґрунті або камінні, на кам'янистих і піщаних дорогах, харчуються на квітучих рослинах. У разі безпеки різко злітають і швидко перелітають на декілька метрів. Яйця розсіюються самкою на льоту над кормовою рослиною. Зимує гусениця першого віку в згорнутому листі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження степових ділянок, створення мікрозаказників в місцях існування виду. Запобігання надмірному випасу худоби, випалюванню сухих трав'янистих залишків.

Джерела інформації:
Львовский, Моргун, 2007; Сова, Ботман, Мартынов, 2010.
Збори И.А. Черничко.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тихонов В.В.

МЕРЕЖИВНИЦЯ РОСІЙСЬКА

Бархатница русская
Melanargia russiae (Esper, 1783)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатири – Satyridae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

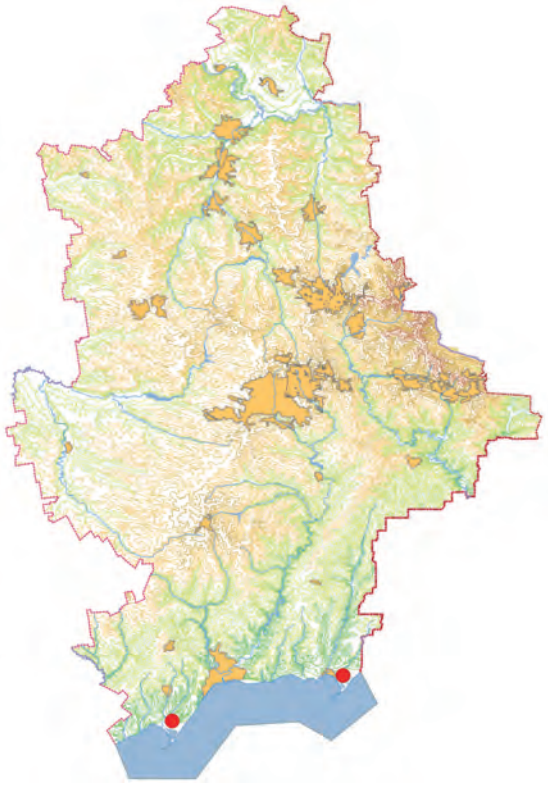
Північна Португалія, Південна Франція, північна і Східна Іспанія, Італія, Кавказ, Закавказзя, Східна Туреччина, Східна Україна та Південь Європейської частини Росії, Південь Західного і Середнього Сибіру, Алтай, Казахстан. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається переважно в степових і лучно-степових ценозах, посушливих рідколіссях. Також населяє степ різних типів, остепнені яри, луговини біля лісових масивів, гірські остепнені і чагарникові схили, поляни. На Південному Сході України переважно населяє кам'янисті остепнені балки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина переднього крила – 25-33 мм. Статевий диморфізм виражений слабко – самки забарвлені трохи темніше. Розвивається в одному поколінні за рік. Час льоту метеликів – з початку червня до середини липня, місцями до третьої декади липня. Часто харчуються на великих суцвіттях будяка, бобових. Самки відкладають по одному яйцю на листя і стебла кормової рослини (*Brachypodium, Bromus, Elytrigia, Phleum pratense*, тонконіг, ковила). Зимує стадія гусені. Гусінь зеленого кольору, з білими лініями, що проходять уздовж спини. Лялечка світло-коричневого кольору.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження степових ділянок, створення мікрозаказників в місцях існування виду. Запобігання надмірному випасу худоби, випалюванню сухих трав'янистих залишків.

Джерела інформації:
Моргун и др., 2005; Львовский, Моргун, 2007; Сова, Ботман, Мартынов, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тихонов В.В.

СИНЯВЕЦЬ ВІКРАМА

Голубянка Викрама
Pseudophilotes vicrama (Moore, 1865)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявці – Lycaenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний. Занесений до Європейського червоного списку (NT).

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Центральна та Східна Європа (крім північних теренів), Західна та Центральна Азія. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається дуже локально на ділянках цілинних степів та крейдяних відшарувань на схилах річкових терас.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність загалом невисока; в сприятливі роки звичайний вид у межах локальних популяцій. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках, заліснення.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Впродовж року розвивається дві генерації. Літ метеликів спостерігається з середини травня до серпня. Кормові рослини гусені – чебреці (*Thymus spp.*). Гусені – факультативні мірмекофіли.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувались. Як компонент біоценозу охороняється на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Організація ентомологічних резерватів у місцях існування виду із забороною створення лісових насаджень та надмірного випасу худоби.

Джерела інформації:
Плющ и др., 2005; Сова, Ботман, Мартынов, 2010;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тіхов В.

СИНЯВЕЦЬ АРІОН

Голубянка арион
Phengaris arion (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявці – Lycaenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Зустрічається майже по всій Палеарктиці від Європи на схід до Азії, але найбільш сконцентровані на території між Францією і Китаєм. В Донецькій області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в сухій місцевості з низькорослою рослинністю поряд з мурахами *Myrmica sabuleti* і *Myrmica scabrinodis*.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літає в одному поколінні – з червня до липня. Личинка зустрічається з серпня до травня. Кормові рослини *Thymus*. Спочатку гусені живуть на тім'яні (*Thymus serpyllum*), потім переходять у мурашники, де харчуються яйцями і лялечками мурах. Проживаючи в мурашниках, виділяють спеціальної секрет, який мурахи можуть використовувати в їжу.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць мешкання та уточнення статусу виду на території Донецької області. Організація ентомологічних резерватів в місцях існування виду з забороною надмірного випасу худоби, спалювання рослинних залишків.

Джерела інформації:
Стриганова, Захаров, 2000; Каталог чешуекрылых…, 2008; Сова, Ботман, Мартынов, 2010.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тіхонов В.В.

СИНЯВЕЦЬ АЛЬКОН

Голубянка алькон
Phengaris alcon (Denis & Schiffermüller), 1775

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявці – Lycaenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Глобальний ареал виду субтранспалеарктичний, охоплює величезну територію від Західної Європи до Примор'я. Мешкає на Балканах, в Карпатах, горах Великого і Малого Кавказу, Алтаю, Казахстану. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заселяє злаково-різнотравні луки в заплавах річок, остепнені луки на вододілах в поясі грабово-дубових лісів, мезофітні різнотравні угруповання в зоні букових і ялицево-букових лісів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов’язані з розорюванням степів, луків і використанням їх під випас, випалюванням сухої трав’янистої рослинності на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Характеризується вираженим статевим диморфізмом. Самці дрібніші. Залежно від висоти біотопу метелики з'являються з середини червня – початку липня і літають до початку серпня (середньогір’я). Приурочений до цвітіння кормової рослини – тирлича хрестоподібного (*Gentiana cruciata*), бобових, (*Lotus, Melilotus*), горечавкові (*Gentiana*). Гусені, ймовірно, вузькі олігофаги, зимують і заляльковуються в ґрунті, в гніздах деяких видів мурашок.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Організація ентомологічних резерватів в місцях існування виду із забороною надмірного випасу худоби, спалювання рослинних залишків.

Джерела інформації:
Красная книга Краснодарского... , 2001;
Коршунов, 2002.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тихонов В.В.

СИНЯВЕЦЬ АНТЕРОС

Голубянка антерос
Aricia anteros (Freyer, 1838)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявці – Lycaenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Хорватія, південно-Західна Сербія, Македонія, Албанія, Болгарія, Греція, Південна Румунія, Південна Україна (Миколаївська область), Туреччина, Закавказзя, Північний Кавказ. Вид історично наводився для Криму (вказівка сумнівна і потребує підтвердження). Для України історично наводився для околиць села Прибужжя Миколаївської області, де вид збирали у 1898 і 1939 роках. Єдине відоме сучасне місцезнаходження виду на території України – околиці м. Маріуполь Донецької області, де він вперше був виявлений у 2005-2006 роках.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє ділянки цілинних степів і кам'янистих відслонень з трав'янистою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина переднього крила – 14-17 мм. В Україні за рік розвивається в двох поколіннях – метелики активні у травні-червні та серпні-вересні. Високогірні популяції на Кавказі дають одне покоління на рік. Самці іноді збираються по берегах струмків, калюж. Метелики активно харчуються на квітучих рослинах, перш за все бобових. В безхмарну погоду більш активні переважно в першій половині дня. Самки відкладають яйця поштучно на нижню сторону листя герані (*Geranium*), аістніка (*Erodium*), асфоделуса (*Asphodelus*) – кормових рослин гусені. Яйця білі. Харчуються листям, а також вигризають стебла. Відзначені випадки канібалізму.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць мешкання виду на території області. Організація ентомологічних резерватів у місцях існування виду із забороною надмірного випасу худоби, спалювання рослинних залишків.

Джерела інформації:
Плющ и др., 2005; Плющ, Ботман, 2006; Львовский, Моргун, 2007.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тихонов В.В.

СИНЯВЕЦЬ РИМНУС

Голубянка Римнус
Neolycaena rhymnus (Eversmann, 1832)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявці – Lycaenidae

Єдиний представник великого центральноазіатського роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – неоцінений; в межах Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південно-східні райони Східно-Європейської рівнини, південний Урал та частково Казахстан. В Україні зустрічається у східних частинах лісостепу та степу. В Донецькій області локальний вид, зафіксований в НПП «Святі Гори», «Меотида», відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на ділянках кам'янистих степів та рідколісся із заростями карагани кущової, особливо на схилах річкових терас та ярів, рідколіссях, узліссях, чагарниках, степових ярах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У деяких популяціях численний. У пік льоту кількість імаго на окремих ділянках цілинного степу становить до 30–100 особин на 1 га; звичайна чисельність метеликів – 20 – 50 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: ймовірно, руйнування місць перебування виду (розорювання та заліснення степу), випалювання трави.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літ метеликів триває з другої половини травня до середини (іноді до кінця) червня. Самка відкладає яйця по одному на молоді стебла карагани кущової – єдиної кормової рослини гусені в Україні. Заляльковування відбувається на гілках карагани. Розмах крил – 22-26 мм. Статевий диморфізм невиражений. Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів – з серпня до вересня–жовтня (у гірському Криму – з липня). Гусінь живиться на рослинах родини злакових, розвивається з вересня до червня, зимує.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Окремі популяції охороняються на природно-заповідних територіях Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав'янистих рослин у місцях існування та розвитку гусені. Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування.

Джерела інформації:
Сова, Ботман, Мартынов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, Никулина, 2017.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Комаров Є.

СИНЯВЕЦЬ БАВІЙ

Голубянка Бавий
Pseudophilotes bavius (Eversmann, 1832)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Синявці – Lycaenidae

Представник монотипового підроду *Rubrapterus* Korshunov, 1987.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Марокко, Алжир, частково Південно-Східна Європа, Кавказ та Закавказзя, Туреччина, Близький Схід, Північний Іран, Північно-Західний Казахстан. В Україні зустрічається диз'юнктивно лише у декількох південних областях. Дуже локальний. На території Донецької області зафіксований в Бахмутському, Лиманському р-нах та м.Жданівка.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ділянки крейдяних та вапнякових відшарувань, на схилах річкових терас та ярів, у степу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На невеликих ділянках, що не перевищують декілька сотень квадратних метрів, у пік льоту може досягати до 20–25 особин на 1 ділянку, здебільшого, не перевищує 20–30 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: руйнування місць перебування виду (розорювання степу та його заліснення, урбанізація), надмірний випас худоби, випалювання трави.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів триває з кінця квітня – початку травня до середини червня. Самка відкладає яйця на квітки та стебла шавлій. Гусінь розвивається в квітках шавлії, іноді на її листях. Лялечка зимує у підстилці.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць існування виду на території області. Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав у місцях існування та розвитку гусені. Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Мартынов Вч., Плющ, 2013;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тихонов В.В.

ЛЮЦИНА

Люцина
Hamearis lucina (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ріодініди – Riodinidae

Єдиний представник тропічної родини у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Європа (крім північних регіонів) та частково Мала Азія. В Україні зустрічається у Карпатах та на Закарпатті, на півдні лісової зони, у лісостепу та місцями у степу. В Донецькій області рідкісний локальний вид, зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Краматорський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на лісових галявинах та узліссях, узбіччях шляхів, чагарниках у вологих місцях, захисних лісосмугах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна, за сприятливих умов у пік льоту чисельність метеликів іноді становить 10–20 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: заміна природних лісів штучними лісонасадженнями, що призводить до збіднення трав'яного покриву; надмірне випасання худоби, викошування та випалювання трави, урбанізація та збільшення рекреаційного навантаження на біотоп.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 2 генерації на рік. Літ імаго – з кінця квітня до початку червня та з липня до початку серпня. Самка відкладає по 1–2 яйця на нижню поверхню листя кормових рослин (первоцвіт, вербозілля). Гусінь з'являється через 2 тижні; розвивається у червні–липні та з вересня до квітня. Зимує гусінь молодшого віку у сухому листі на поверхні ґрунту. Розмах крил – 28–35 мм. Статевий диморфізм досить слабкий.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в Донецькій області не застосовувалися. Частина місць існування охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав у місцях існування та розвитку гусені. Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Слуцький О.І.

САТИР ЗАЛІЗНИЙ

Сатир железный
Hipparchia statilinus (Hufnagel, 1766)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатири – Satyridae

Один з 25 видів роду; єдиний представник підроду *Neohipparchia* у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна, Центральна та Східна Європа (крім північних районів), Північна Африка, Мала Азія та Кавказ. В Україні зустрічається на Поліссі, у лісостеповій та степовій зонах, гірському Криму. В Донецькій області рідкісний локальний вид, зафіксований в НПП «Меотида».

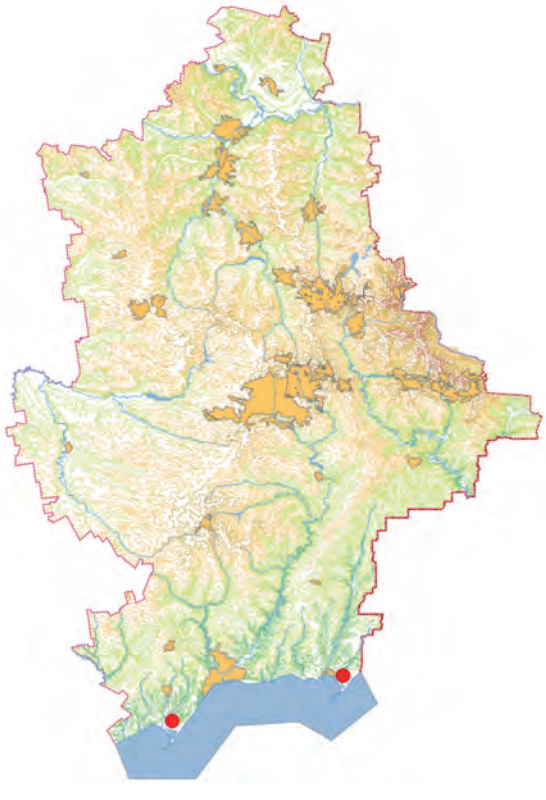
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на ділянках цілинного степу, кам'янистих крутосхилах з розрідженою трав'янистою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У пік льоту за сприятливих умов досягає: на Поліссі – 1-5 особин на 1 га, в Херсонській області – 5-10, Гірському Криму – 5-20, на сході степової зони – 100-300 особин на 1 га. Причини зменшення чисельності: руйнування біотопів виду (вирубування лісів, розорювання цілинних степів, випалювання трав тощо).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів – з серпня до вересня–жовтня (у гірському Криму – з липня). Гусінь живиться на рослинах родини злакових, розвивається з вересня до червня, зимує. Розмах крил – 42–53 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав'янистої рослинності у місцях існування та розвитку гусені. Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Сова, Ботман, Мартынов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тіхонов В.В.

КЛІМЕНА

Сатир Климена
Esperarge climene (Esper, 1783)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Сатири – Satyridae

Вид монотипного роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна, Центральна та східна Європа (крім північних районів), північна Африка, Мала Азія, Кавказ та Закавказзя. В Україні зустрічається в основному на сході степової зони. Дуже локальний. На території Донецької області зафіксований біля м.Святогірськ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на ділянках цілинного степу, кам'янистих крутосхилах з розрідженою трав'янистою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна, переважно 0,1-2 особини на 1 га, лише у відділі «Провальський степ» Луганського природного заповідника у пік льоту кількість імаго на окремих ділянках може становити до 5-10 на 1 га. Причини зменшення чисельності: руйнування місць перебування виду (викорчовування рідколісся і чагарників), надмірний випас худоби, викошування та випалювання рослинності, урбанізація.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Літ метеликів – з серпня до вересня–жовтня (у гірському Криму – з липня). Гусінь живиться на рослинах родини злакових, розвивається з вересня до червня, зимує. Розмах крил – 42–53 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав у місцях існування та розвитку гусені. Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Тіхонов В.

СТРІЧКАРКА ОРДЕНСЬКА МАЛИНОВА

Лента орденская малиновая
Catocala sponsa (Linnaeus, 1767)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совки – Noctuidae

Один з 240 видів роду, один з 18 видів фауни України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений у Європі (на півночі до Полярного кола), в Малій Азії та Північній Африці. В Україні розповсюджений на всій території. В Донецькій області зафіксований у відділенні «Кам'яні Могили» УСПЗ, в НПП «Святі Гори», РЛП «Краматорський».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у широколистяних лісах тополі, осики, верби, ясена, дуба, клена, у рідколіссях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Була численною 10–15.07.1996 у Кремінському лісництві біля оз. Линеве, також у 2002–2003 р.р.; масово – 9–15.07.2002 у Луганському заповіднику. Звичайний у Карпатах (гірські райони Івано-Франківської та Чернівецької областей). Причини зменшення чисельності в Донецькій області: застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає 1 генерацію на рік. Зимують яйця. Гусінь відроджується в кінці квітня, живе поодинці, живиться листям дуба кам'яного та дуба звичайного, каштана їстівного. Розвиток гусені триває приблизно 24 доби. Заляльковується у білих нещільних шовковистих коконах між листям або на стовбурах (у тріщинах кори) дерев у червні – липні. Літ імаго – з третьої декади червня до вересня. Метелики активні вдень, близько 10–17 години, рідше зустрічаються присмерком та вночі. Живляться соком, що витікає з пошкоджених стовбурів дерев.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися. Окремі популяції охороняються на природно-заповідних територіях Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження біотопів та створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду. Запобігання хімічній обробці широколистяних лісів та вирубуванню старих дерев.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Костюк І.Ю.

СТРІЧКАРКА БЛАКИТНА

Ленточница голубая
Catocala fraxini (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совки – Noctuidae

Один з 240 видів роду; один з 18 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений всюди в Палеарктиці та в Україні. На території Донецької області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у широколистяних лісах тополі, осики, верби, ясеня, дуба, берези, клена та у рідколіссі.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна (поодинокі особини). Була численною (до 12 особин за 1 ніч лову) на околицях м. Севастополя. Причини зменшення чисельності: застосування пестицидів для знищення шкідників лісу та садово-паркових культур.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго – з липня до жовтня. Активний у сутінках та вночі. Відкладає у тріщини кори дерев по 1 або кілька яєць (всього до 900). Навесні з них виходить гусінь, яка розвивається до 48 діб (з травня до липня). Живиться листям тополі, осики, верби, ясена, дуба, берези, клена, вільхи та ін. Заляльковується у липні між листками дерев у нещільному коконі. Розмах крил – 78-108 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду. Заборона хімічної обробки широколистяних лісів та обмеження вирубки старих дерев.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Костюк І.Ю.

КАПТУРНИЦЯ СРІБЛЯСТА

Капюшонница серебристая
Cucullia argentina (Fabricius, 1787)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совки – Noctuidae

Один з 225 видів роду; один з 32 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений локально у Центральній та Східній Європі, на Кавказі, у Малій, Передній та Центральній Азії, на схід до Монголії, Афганістану та Пакистану. В Україні відмічений в Одеській, Херсонській, Донецькій, Луганській, Сумській областях, м. Харкові та у Криму. Вид зафіксований в НПП «Святі Гори». На території Донецької області загальне розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В Донецькій області заселяє степові та напівпустельні ділянки, остепнені схили холмів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна (поодинокі особини). Причини зменшення чисельності: розорювання цілинних ділянок степу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Ксерофільний вид. Дає 1 генерацію на рік. Літ імаго триває з кінця травня (окремі особини літають з кінця квітня) до третьої декади серпня. Гусінь живиться цілодобово на квітках різних видів полину, дорослу гусінь знаходили в липні та вересні – жовтні. Заселяє степові та напівпустельні ділянки, остепнені схили гір. Розмах крил – 28-36 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не застосовувалися. Як компонент біоценозу охороняється у природно-заповідних об'єктах Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування. Обмеження випасу худоби та сінокосіння, заборона випалювання рослинності у місцях існування та розвитку гусені.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Костюк І.Ю.

СОВКА РОЗКІШНА

Совка роскошная
Staurophora celsia (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совки – Noctuidae

Єдиний вид роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний, на території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Європа та Палеарктична Азія, крім півночі, досягає Монголії та Тибету. В Україні зустрічається локально на Поліссі, у Лісостепу, Степу та Криму. На території Донецької області загальне розповсюдження виду не визначено. Зафіксований в НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Заселяє лугові біоценози, заплавні ліси.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Незначна (поодинокі особини). Був звичайним видом у Дніпровсько-Орільському заповіднику в кінці серпня 1996–1998 р.р. Причини зменшення чисельності: осушування боліт та інші меліоративні роботи, деградація біотопів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Дає одну генерацію на рік. Літ імаго – у серпні-вересні. Зимують яйця. Гусінь живиться з червня до серпня на корінні та дерні злаків: щучників, куничників, біловуса, мітлиці, пахучої трави тощо. Заляльковується у ґрунті в кінці липня – серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення місць мешкання виду на території області. Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях його перебування. Обмеження випасу худоби та сінокосіння, заборона випалювання трав у місцях існування та розвитку гусені.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Костюк І.Ю.

СОВКА СОКИРКОВА

Совка шпориковая
Periphanes delphinii (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Совки – Noctuidae

Один з 3 видів роду, один з 2 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий, на території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

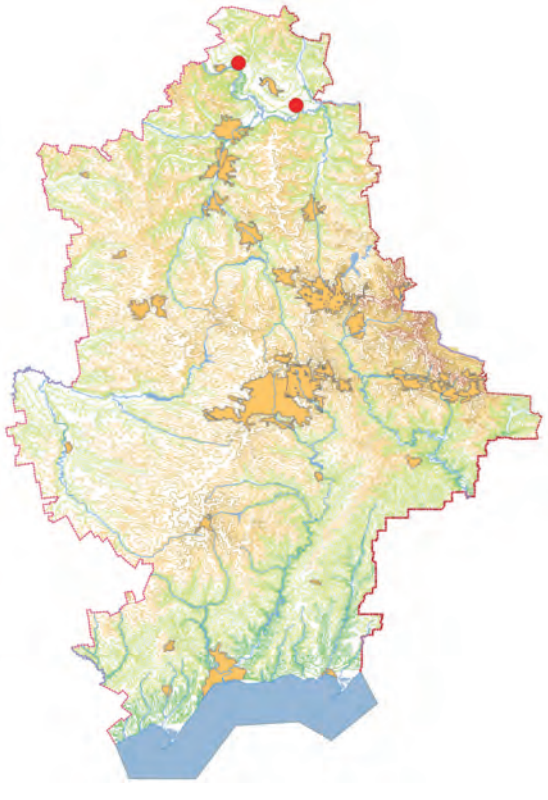
Середземноморський вид, поширений в Європі (крім півночі), на Кавказі та Південному Уралі і Приураллі, в Малій, Передній та Центральній Азії, Північній Африці. В Україні зустрічається майже всюди. Вид зафіксований в НПП «Святі Гори». На території Донецької області загальне розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на луках, остепнених схилах пагорбів, в парках, садах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Влітку 2004 року спостерігали масово (до 30–40 метеликів за добу) у степових районах Криму. Причини зменшення чисельності: розорювання степів, лук, застосування пестицидів у садах та парках, надмірне випасання худоби на луках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

У степових районах дає 2 покоління на рік. Метелики 1 генерації літають з кінця квітня до червня, другої – у липні–вересні. Гусінь живиться квітками та плодами сокирок та аконітів. Зимує лялечка у ґрунті. Розмах крил – 24–36 мм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць існування виду на території області. Обмеження випасу худоби та сінокосіння, хімічної обробки сільгоспугідь, заборона випалювання трав'янистої рослинності у місцях існування та розвитку гусені. Доцільним є збереження біотопів виду та створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Костюк І.Ю.

ВЕДМЕДИЦЯ ЧЕРВОНОКРАПКОВА

Медведица красноточечная
Utetheisa pulchella (Linnaeus, 1758)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ведмедиці – Arctiidae

Єдиний вид роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Зустрічається в Африці, Південній Європі, Центральній і Південній Азії на схід до М'янми (Бірма). Ареал охоплює центральні та південні райони Євразії, Африку, Австралію, о. Нова Гвінея. В Україні – Київська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Херсонська та Донецька області та Крим. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Різноманітні сухі біотопи, зокрема, узлісся і лісові галявини, луки, степові ділянки, піщані арени. Повсюдно тримається відкритих ділянок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Відомості відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використанням їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Розмах крил – 29-42 мм. Імовірно, в умовах України вид дає до 3 генерацій на рік (імаго зустрічається у травні, липні, вересні). Гусениці розвиваються на різних видах трав'янистих рослин: подорожнику, незабудці, геліотропі, синяку та ін. Заляльковується в коконі у ґрунті або в підстилці з опалого листя.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Створення ентомологічних резерватів в місцях існування виду із забороною надмірного випасу худоби, спалювання рослинних залишків, застосування пестицидів, зрошування земель.

Джерела інформації:
Лампert, 1913; Шелюжко, 1941; Красная книга СССР, 1984; Корнелио, 1986.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Проклов В.

ВЕДМЕДИЦЯ ПЛЯМИСТА МАННЕРГЕЙМА

Медведица пятнистая Маннергейма
Chelismaculosa mannerheimi (Duponchel, 1836)

Ряд Лускокрилі – Lepidoptera
Родина Ведмедиці – Arctiidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Ареал виду охоплює середню та південну Європу, північний Кавказ, Казахстан, Китай, південний Урал, південний західного Сибіру. В Україні поширений у східних областях, зрідка трапляється у Криму. В Донецькій області розповсюдження виду не визначено.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Мешкає на пагорбах тарізнотравних луках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Дані відсутні. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані з розорюванням степів і використання їх під випас, випалюванням сухої трави на степових ділянках, заліснення.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Невеликий, але досить красивий метелик. Розмах крил 30–35 мм.
Статевий диморфізм майже невиражений – вусики самців гребінчасті, у самиць – щетинкоподібні.Дає одну генерацію на рік. Метелики літають у червні. Метелики активні глибоко у ночі та у ранкових сутінках. Самці літають у пошуках самиць, добре летять на світло, самиці малорухливі, ведуть скритий спосіб життя, сидячи у траві, на світло ніколи не летять. Гусінь живиться листям підмаренника (*Galium*) та інших трав'янистих рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Створення ентомологічних резерватів в місцях існування виду з забороною надмірного випасу худоби, спалювання рослинних залишків, застосування пестицидів, зрошування земель.

Джерела інформації:
Каталог чешуекрылых…, 2008;
Красная книга Самарской…, 2009.

Укладач: Зуяков А.І.
Фото: Бірюков А.А.

САПІГА-ПОЛОХРУМ

Сапига-полохрум
Polochrum repandum Spinola, 1805

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Сапігієві оси – Sapigidae

Єдиний вид роду в фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює Центральну і Південну Європу, Кавказ, Близький Схід, Малу та Середню Азію. В Україні знайдений в Київській, Черкаській і Запорізькій областях та в Криму. У Донецькій області розповсюджений по всій території.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Населяє переважно природні біотопи з деревною та чагарниковою рослинністю, захисні лісосмуги, сади, зустрічається у населених пунктах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна (поодинокі особини). Причини зміни чисельності: вирубування сухих дерев, зменшення кількості дерев'яних споруд, надмірне застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

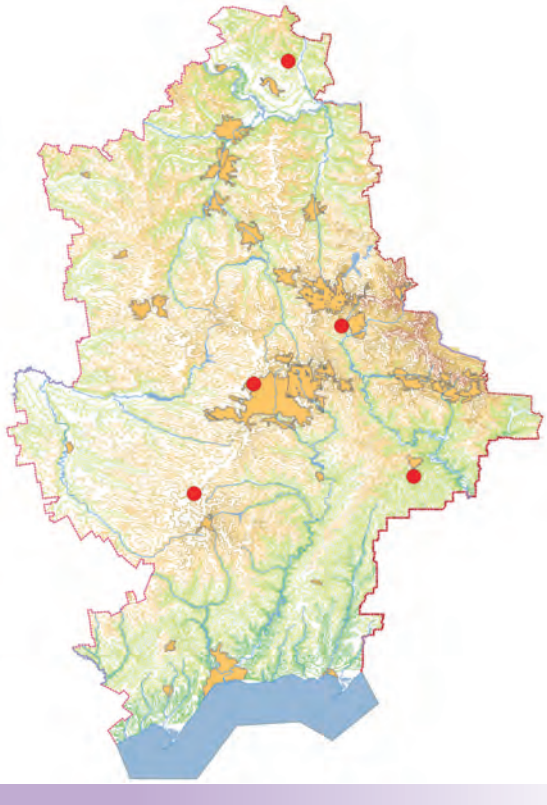
Літ імаго – у червні–серпні. Личинки – інквіліни бджіл-ксилокоп, поїдають запаси їжі (пилок і нектар) у гнізді господаря. Заляльковуються в широкому веретеноподібному цупкому коконі малинового кольору.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Місця мешкання охороняються на територіях природно-заповідних об'єктів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Не розроблялися. Потрібно докладніше вивчити особливості біології виду, виявити і взяти під охорону місця його перебування.

Джерела інформації:
Иванов, Фатерыга, 2005;
Червона книга України…, 2009; Амолин, 2016.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Cathy
https://www.galerie-insecte.org/galerie/esp-page.php?genre=Polochrum&espece=repandum

СКОЛІЯ ШЕСТИКРАПКОВА

Сколия шеститочечная
Colpa sexmaculata (Fabricius, 1781)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Сколієві оси – Scoliidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Південна та Південно-Східна Європа, Північний Кавказ, Закавказзя. В Україні поширений в лісостеповій та степовій зонах: Одеська, Херсонська, Миколаївська, Донецька, Луганська, Харківська, Полтавська, Дніпропетровська, Запорізька, Київська області та у Криму.
В Донецькій області відмічений в Костянтинівському, Мангушському та Новоазовському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Основними місцями існування цього стенотопного, псамофільного виду є ділянки приморських псамофітних степів, які є на півдні рівнини в Причорноморській та Прикаспійській низовинах, а також надзаплавні піщані тераси великих річок та їх притоків, що протікають цими низовинами. В Донецькій області вид відмічений не лише на ділянках приморських псамофітних степів Приазов'я, а й на локальних ділянках псамофітного степу в зональних степових ландшафтах (РЛП «Клебан-Бик»).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Нечисленний вид. Лімітуючі фактори не вивчені, можливо, дефіцит кормової бази та місць, придатних для існування виду. Антропогенне навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Порівняно велика оса. За способом життя личинки є паразитоїдами жуків роду *Anoxia*. Імаго – антофаги, літають з третьої декади липня до початку вересня. Найчисельніший в першій половині серпня. Екологія та біономія виду вивчені недостатньо.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Охороняється в РЛП «Клебан-Бик».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження та охорона місць існування виду. Зниження антропогенного навантаження.

Джерела інформації:
Штейнберг, 1962; Тобиас, 1978; Амолин, 2005; Амолин, 2012; Фатерыга, Шоренко, 2012; Амолин, 2016.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Клетьонкін В.Г.

СКОЛІЯ ФУЦИФОРМІС

Сколия фуциформис
Scolia fuciformis Scopoli, 1786

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Сколієві оси – Scoliidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Євроазійський степовий вид. Західна, Південна та Південно-Східна Європа, Мала Азія, Північна Африка, Закавказзя, на сході ареалу сягає Іркутська. В Україні поширений в степовій зоні материкової частини та головним чином в рівнинній частні Криму. В Донецькій області відмічений в м. Донецьку, Старобешівському, Мангушському та Новоазовському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Вид зустрічається в степових біотопах. В Донецькій області імаго відмічені виключно в степових стаціях (ділянки різнотравно-типчаково-ковилових і приморських псамофітних степів) на квітах *Teucrium polium, Melilotus officinalis*.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний. Лімітуючі фактори не вивчені, можливо дефіцит місць, придатних для існування виду. Антропогенне навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Оса середнього розміру. Довжина тіла 16-22 мм. За способом життя личинки є паразитоїдами пластинчатовусих жуків. Самиця сколії паралізує жука і відкладає на нього яйце, в подальшому личинка розвивається за рахунок жертви. Імаго – антофаги, літають в червні-серпні. Екологія та біономія виду практично не вивчені.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду. Зниження антропогенного навантаження.

Джерела інформації:
Штейнберг, 1962; Тобиас, 1978;
Амолин, 2005; Амолин, 2012; Фатерыга, Шоренко, 2012; Амолин, 2016;

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: insettiitaliani.it
http://www.insettiitaliani.it/gallerie/hymenoptera/scoliidae/scolia%20fuciformis.php

СКОЛІЯ-ГІГАНТ

Сколия-гигант
Megascolia maculata (Drury, 1773)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Сколієві оси – Scoliidae

Один з близько 45 видів роду *Scolia* у фауні Палеарктики та один з 7 видів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

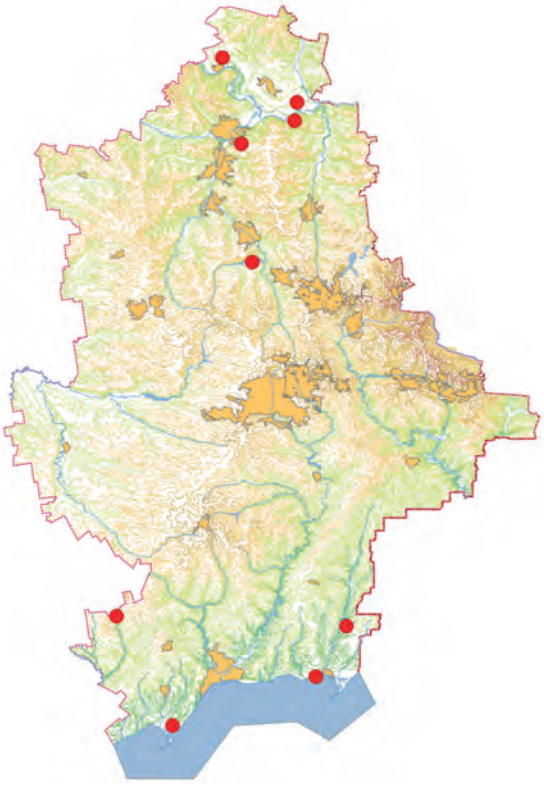
Охоплює Південну Європу, Північну Африку, Туреччину, країни Близького Сходу, Західну та Середню Азію, Крим, Кавказ, Закавказзя. На території Росії – південь європейської частини. В Україні переважно на півдні від лінії Київ – Харків (на Лівобережній Україні знайдений на півночі Чернігівської області). Спорадично трапляється по всій території Донецької області.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Локально поширений євритопний вид, що мешкає в зоні інтенсивної господарської діяльності. Населяє степи, рідколісся, ліси, і різні порушені біотопи. Іноді трапляється в зелених зонах міст, в населених пунктах сільського типу і в дачних масивах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічаються відносно рідко (поодинокі особини), проте інколи, поблизу тваринницьких ферм, трапляється досить велика кількість сколій. Основними

лімітуючими факторами є безконтрольне застосування інсектицидів і агротехнічних заходів з обробки ґрунту та захисту рослин, що призводить до знищення личинок господарів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид населяє практично всі степові та лісові біоценози, а також рудеральні ландшафти, агроценози і урболандшафти, в яких зустрічаються великі пластинчатовусі жуки – господарі личинок сколії. Основними господарями сколії-гіганта є личинки жука-носорога, а також, можливо, травневого (*Melolontha*) і мармурового (або білого) (*Polyphylla*) хрущів. Дає 1 генерацію на рік. Літ імаго – з середини травня до серпня включно. Імаго – фітофаг, харчується на різних квітучих рослинах родин *Asteraceae, Liliaceae* і ін. Самка заривається у компостні купи та ґрунт, де, прокладаючи ходи, відшукує личинок господарів, паралізує їх уколом жала в грудний нервовий вузол, після чого відкладає одне яйце. Личинка сколії харчується личинкою господаря, з'їдаючи її повністю, потім сплітає легкий кокон і зимує. Личинка зимує у ґрунті в довгасто-овальному коконі. Перетворення в лялечку відбувається навесні – у кінці квітня–травня, після нетривалого розвитку з'являються дорослі особини, які виходять на поверхню для харчування і спарювання.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Місця існування охороняються на територіях природно-заповідних об'єктів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Створення мікрозаказників на територіях ареалу з природними біоценозами і максимальною чисельністю жуків-господарів і самих сколій. У місцях масового розмноження цього виду (біля ферм) доцільно залишати компостні купи, які заселяються видами жуків-господарів.

Джерела інформації:
Шешурак, Вобленко, 1996, 1997;
Красная книга Краснодарского…, 2007;
Червона книга України…, 2009;
Фатерыга, Шоренко, 2012; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Мосін Г.Г.

ПАРНОПЕС ВЕЛИКИЙ

Парнопес крупный
Parnopes grandior Pallas, 1771

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

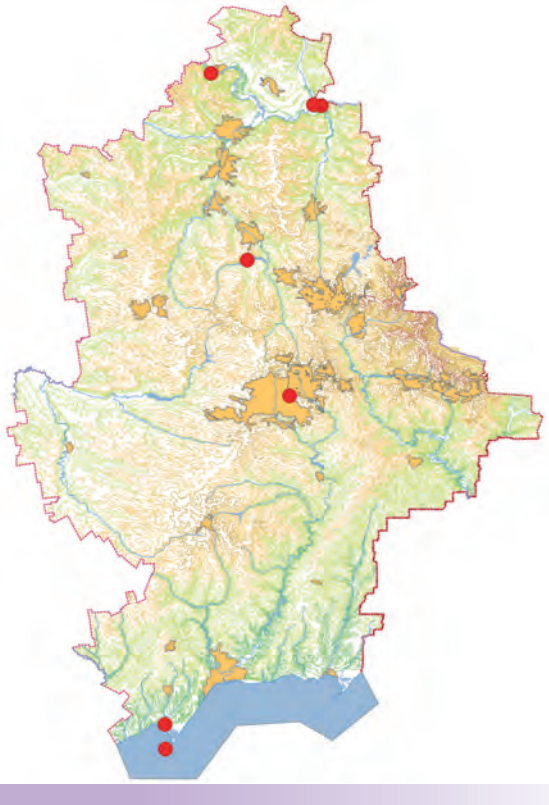
Західнопалеарктичний вид: зустрічається у Північній Африці, Середній та Південній Європі, Сирії, Палестині, Кавказі, Ірані, Середній Азії. В Україні вказаний із Донецької, Луганської, Харківської областей та АР Крим. В Донецькій області відмічений в Бахмутському, Костянтинівському, Мангушському, Лиманському та Слов'янському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Місця існування цього виду – місця гніздування ос господарів роду *Bembix* (відомо 8 видів-господарів) на відкритих піщаних ділянках з ксерофільною рослинністю. Локально трапляються в яружно-балкових, схилових та рівнинних біотопах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний. Лімітуючими факторами можуть бути заростання піщаних ділянок рудеральною рослинністю, розорювання та заліснення пісків, зарегулювання стоку річок, інтенсивне випасання та перевипас худоби, широке застосування пестицидів, рекреаційне навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тіла 8-14 мм. За способом життя – паразитоїд. Личинка розвивається за рахунок зрілих личинок риючих ос-крабронід роду *Bembix*. Самиця відкладає яйця у гнізді господаря, коли останній доставляє провізію в комірки, або самостійно розкопуючи ґрунт. Молода личинка починає живитися господарем після його заляльковування. Свій доволі тонкий кокон влаштовує в середині кокону господаря. Імаго активні з кінця червня до кінця серпня, часто трапляються на квітах *Helichrysum arenarium, Teucrium polium, Armeria sp.*

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не вживались. Частина місць мешкання охороняється в РЛП "Клебан-Бик".

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду.

Джерела інформації:
Никольская, 1978; Червона книга Харківської…, 2013; Красная книга Республики Крым, 2015; Мартынова, 2016; Інтернет-ресурси: https://ru.wikipedia.org/wiki/Chrysis_fulgida; https://vespa-g2n.jimdo.com/chrysioidea/chrysididae/chrysis-fulgida; http://www.chrysis.net/database/ chr_scheda.php?rif=Parnopes_grandior.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Клетьонкін В.Г.

СТИЛЬБУМ СИНІЙ

Стильбум зеленоватый
Stilbum cyanurum (Forster, 1771)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Транспалеарктичний вид. Південна та Центральна Європа, Африка, Західна, Середня, Південна та Південно-Східна Азія, Індонезія, Австралія і Океанія. В Україні відомий з півдня та сходу (Харківська область). Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Вид зустрічається в місцях існування своїх господарів – цілинні ділянки (узлісся та галявини, ділянки, які поросли деревами і кущами, яри, балки, сухі степові ландшафти) з багатою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний. Лімітуючими факторами є знищення місць гніздування видів-господарів, рекреаційне навантаження, надмірне використання пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тіла 8-19 мм. За способом життя личинки є паразитоїдами ос і бджіл з екологічної групи ліпників (які будують гнізда із землі на поверхні каменів тощо) з родів *Megachile, Chalicodoma, Sceliphron, Delta, Eumenes, Katamenes, Odynerus* та *Rhynchium*. Відмічений в гніздах *Sceliphron destillatorium*. Самиця відкладає яйце на дорослу личинку або лялечку господаря. Імаго живляться нектаром квітів. Літають у червні-серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території області заходи охорони не вживались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення нових популяцій виду. Збереження та охорона місць існування видів-господарів Стильбума синього.

Джерела інформації:
Никольская, 1978, Красная книга Республики Крым, 2014; Мартынова, 2015. Інтернет-ресурси: http://coleop123.narod.ru/hymenoptera/Stilbum_cyanurum.htm; http://www.chrysis.net/database/chr_scheda.php?rif=Stilbum cyanurum; https://collections.museumvictoria.com.au/species/8611.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Alessio Perboni
http://www.chrysis.net/chrysis/research/stilbum_cyanurum/index.htm

ГЕДІХРУМ БЛАГОРОДНИЙ

Гедихрум благородный
Hedychrum nobile Scopoli, 1763

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

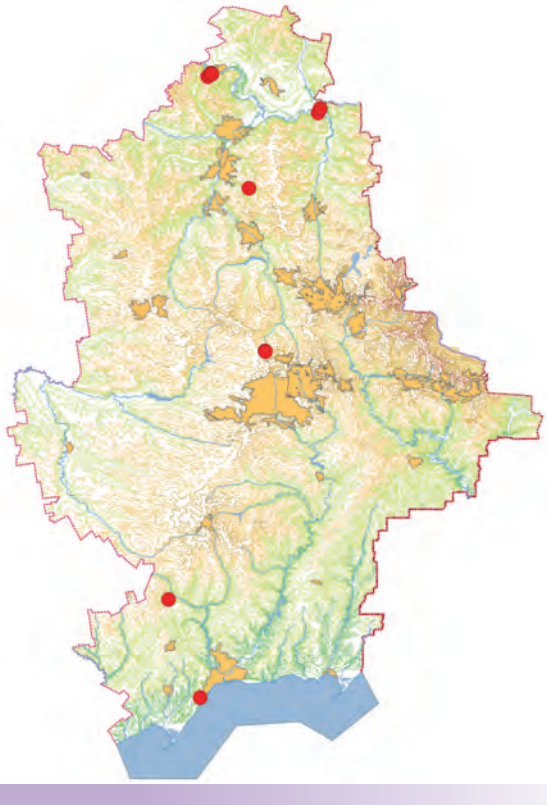
Транспалеарктичний вид (від Європи, Північної Африки до Сибіру). В Україні зустрічається на сході: Харківська, Донецька та Луганська області. В Донецькій області відмічений в Нікольському, Ясинуватському, Костянтинівському, Слов'янському, Бахмутському р-нах та м. Маріуполь.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Відкриті лучні та лісові ділянки з піщаними ґрунтами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний. В межах області, як і по всій Україні, локально розповсюджений. Може траплятись масово в місцях концентрації видів-господарів. Лімітуючими факторами є знищення місць гніздування видів-господарів, рекреаційне навантаження, надмірне використання пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тіла 6-10 мм. Характерний статевий диморфізм. За способом життя личинки є паразитоїдами перетинчастокрилих з родів *Cerceris, Ancistrocerus, Halictus, Osmia, Chalicodoma, Anthidium*. Самиця відкладає яйце в комірку за відсутності господаря. Імаго – антофаги, живляться переважно на квітках айстрових. Літають з травня до вересня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території області заходи охорони не вживались. Окремі популяції мешкають на території НПП «Святі Гори» та РЛП «Краматорський».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується пошук нових популяцій виду. Збереження та охорона місць існування видів-господарів гедіхрума шляхетного.

Джерела інформації:
Никольская, 1978; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынова, 2016. Інтернет-ресурси: https://uk.wikipedia.org/wiki/Hedychrum_nobile; http://www.chrysis.net/database/chr_scheda.php?rif=Hedychrum_nobile; https://vespa-g2n.jimdo.com/chrysioidea/chrysididae/hedychrum-nobile.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Wolfgang Rutkies
http://bayern.hymis.net/species/&tree_h=9.29631

ХРИЗИС ЦЕТТЕРШТЕДТА

Хризис Цеттерштедта
Chrysis zetterstedti Dahlbom, 1845

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

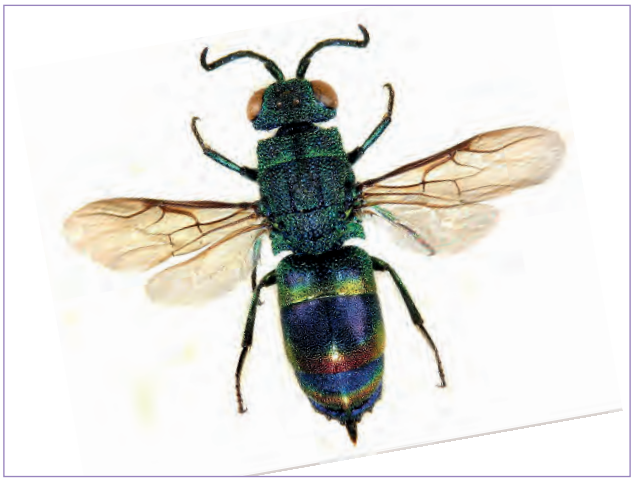
Транспалеарктичний вид: зустрічається від Північної Європи до Сибіру. В Україні вказаний із Донецької та Харківської областей. В Донецькій області відмічений в містах Донецьк, Маріуполь, Костянтинівському, Нікольському, Новоазовському та Ясинуватському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Місцями існування цього виду є місця гніздування ос-господарів на степових та піщаних ділянках, у нежилих та жилих населених пунктах, узліссях, галявинах, садах, суходільних та заплавних луках тощо. Зустрічається на живій та мертвій деревині (гілки та стовбури, пеньки).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність не визначена. Лімітуючі фактори не вивчені.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

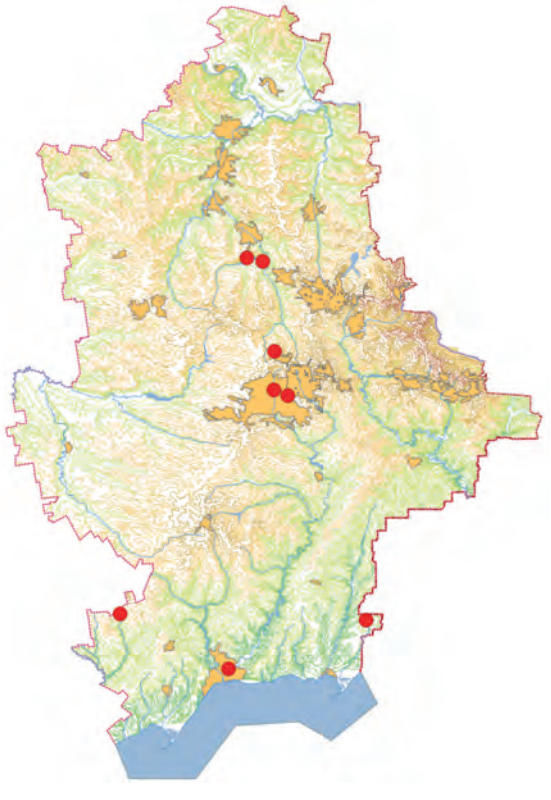
Довжина тіла 6-9 мм. Господарі невідомі, можливо оса-евменіна *Euodynerus notatus (Jurine) (Hymenoptera, Vespidae: Eumeninae)*, виведені також з гнізд Ancistrocerus. Літають у травні-серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не вживалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення нових місць існування. Збереження та охорона місць гніздування видів-господарів.

Джерела інформації:
Никольская, 1978; Мартынова, 2016;
Інтернет-ресурси:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Chrysis_zetterstedti;
https://zookeys.pensoft.net/articles.php?id=6164.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Мартынова К.
https://uk.wikipedia.org/wiki/Chrysis_zetterstedti

ХРИЗИС ХОРОШИЙ

Хризис хорошенький
Chrysis pulchella Spinola, 1808

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Європа (крім півночі), Північний Африка, Мала та Західна Азія. В Україні вказаний із Донецької та Луганської областей. В Донецькій області відмічений в Нікольському, Костянтинівському, Лиманському р-нах та м. Маріуполь.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Місця існування цього виду є місця гніздування оси-господаря *Psiliglossa odyneroides* на кам'янистих урвищах, скельних виступах, степових та піщаних ділянках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Чисельність не визначена. Лімітуючі фактори не вивчені.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Довжина тіла 6-8 мм. За способом життя личинки є паразитоїдами оси-евмена *Psiliglossa odyneroides*. Імаго – антофаги.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Охороняється у відділенні «Кам'яні Могили» УЗСП та РЛП «Клебан-Бик».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження та охорона місць існування виду.

Джерела інформації:
Нікольська, 1978; Мартынова, 2016.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: http://macroid.ru/showphoto.php?photo=159848

ХРИЗИС КОМПАРАТА

Хризис компарата
Chrysis comparata Lepeletier, 1806

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Південь Західної Палеарктики. Вказаний з ряду країн Європи (крім півночі) – Болгарія, Франція, Греція, Італія, Голландія і Західної Азії. В Україні вказаний із Донецької та Харківської областей. В Донецькій області відмічений у Шахтарському, Лиманському та Бахмутському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Місцями існування цього виду є місця гніздування бджіл-господарів на степових та піщаних ділянках, у населених пунктах, узліссях, галявинах, заліснених ярках, суходільних та заплавних лук тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Чисельність не визначена. Лімітуючі фактори не вивчені.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Довжина тіла 8-12 мм. Паразитоїди бджіл-мегахілід *Anthidium manicatum, Pseudoanthidium lituratum* та *Megachile sp. (Megachilidae)*. Літають у червні-серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не вживалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення нових місць існування. Збереження та охорона місць гніздування видів-господарів.

Джерела інформації:
Никольская, 1978; Мартынова, 2016.
Інтернет-ресурси:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Chrysis_zetterstedti;
https://alchetron.com/Chrysis-comparata-2121671-W;
https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Chrysis%20comparata.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Vicente Santamaría Saldaña
http://faunasilvestredehormaza.blogspot.com/2014/08/chrysis-comparata.html

ХРИЗИС БЛИСКУЧИЙ

Хризис блестящий
Chrysis fulgida Linnaeus, 1761

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Оси-блистянки – Chrysididae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Транс-палеарктичний вид: зустрічається від Західної Європи до Далекого Сходу Росії та Китаю. В Україні вказаний із Донецької та Харківської областей. В Донецькій області відмічений в Бахмутському, Костянтинівському та Ясинуватському р-нах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Місцями існування цього виду є місця гніздування ос-господарів на степових та піщаних ділянках у нежилих та жилих населених пунктах, узліссях, галявинах, садах та лісових ділянках (соснові бори, вільшаники, діброви), суходільних луках тощо. Зустрічається на мертвій деревині (гілки та стовбури).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Чисельність не визначена. Лімітуючі фактори не вивчені.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Довжина тіла 7-12 мм. За способом життя личинки є клептопаразитами ос-евменін *Symmorphus allobrogus, S. bifasciatus, S. crassicornis* та *S. murarius*, також, можливо, *Ancistrocerus parietum (Vespidae: Eumeninae)* і піщані оси *Trypoxylon figulus, Ectemnius cavifrons, Crabro scutellatus, Agrogorytes mystaceus*. Імаго – антофаги. Відвідують квіти *Apiaceae*. Літають у травні-вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не вживалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження та охорона місць існування виду.

Джерела інформації:
Никольская, 1978; Мартынова, 2016;
Інтернет-ресурс:
https://ru.wikipedia.org/wiki/Chrysis_fulgida;
https://vespa-g2n.jimdo.com/chrysioidea/chrysididae/chrysis-fulgida.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Josef Dvořák
https://www.biolib.cz/en/image/id158132/

ДИСЦЕЛІЯ ЗОНАЛЬНА

Дисцелия зональная
Discoelius zonalis (Panzer, 1801)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Складчастокрилі оси – Vespidae

Один з двох видів реліктового роду *Discoelius* в фауні України, один з 3-6 видів в фауні Палеарктики.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

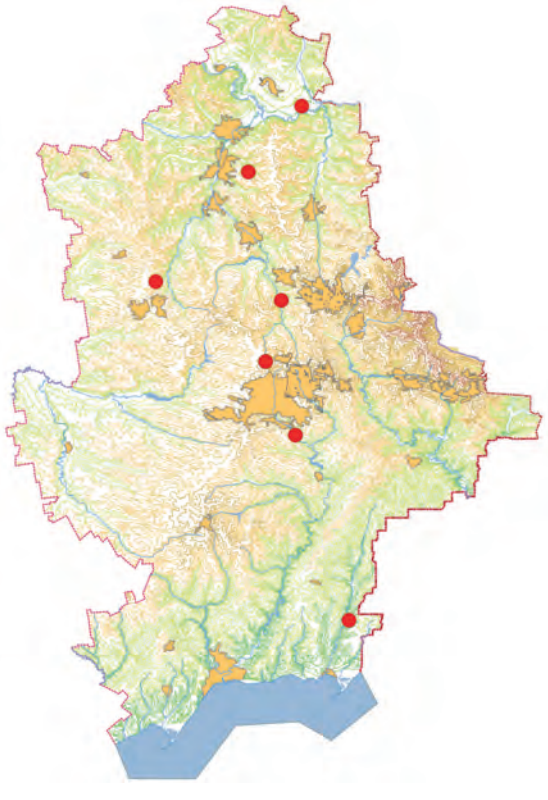
Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений у Палеарктиці – від Західної Європи до Далекого Сходу, на Алтаї, у Сибіру, на Кавказі, в Ірані, Казахстані, Кореї, Китаї, Малій Азії. У Донецькій області відмічений у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ та в заплаві р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

В Україні зустрічається скрізь, але в степовій зоні переважно в байрачних та заплавних лісах. Трапляється у різноманітних біотопах, уникаючи повністю відкритих просторів і густих лісів. Найбільш часто трапляється у різноманітних перелісках, по берегах водойм, заростих деревною рослинністю. Вид урботолерантний, здатний гніздитися поруч із людиною – у садах, парках, на присадибних ділянках, за умови певного ступеня їх занедбаності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Малочисленний вид. Причини зміни чисельності: санітарні вирубки лісу, вирубування лісів під забудову, що скорочує доступні місця для гніздування (сухі дерева), а також через застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дендробіонт. Імаго – антофіли. На рік дає дві генерації. Літає протягом усього теплого періоду року. Гнізда будує в порожнинах, головним чином у старих ходах комах-ксилофагів, також охоче заселяє штучні гніздові конструкції з пучків стебел очерету. Комірки розділяються перегородками із пережованих та змішаних зі слиною вирізок листя (зазвичай рослин роду *Rosa*). Яйце відкладається в порожній осередок і підвішує її до стінок за допомогою нитки. Потім самка заповнює осередок гусеницями і запечатує її. Гнізда зазвичай містять кілька осередків. Самиці полюють на гусінь метеликів родин *Tortricidae, Gelechiidae, Galleriidae* і *Pyraustidae*, а також личинок павутинних пильщиків (*Pamphiliidae*).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Охороняється на територіях природно-заповідних об'єктів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження біотопів, сприятливих для існування виду, сухих дерев в місцях мешкання виду під час проведення санітарних рубок. Враховуючи, що вид є корисним ентомофагом, якій добре заселяє штучні гніздові конструкції (очеретяні пучки, вулики Фабру), – встановлення таких конструкцій на деревах у лісових біотопах і на присадибних ділянках.

Джерела інформації:
Курзенко,1978; Амолін и др., 2009, 2016; Червона книга України…, 2009; Фатерыга, Иванов, 2010; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Pieter van Breugel
http://eunis.eea.europa.eu/species/215955

ЕВМЕН ТРИКРАПКОВИЙ

Эвмен трёхточечный
Eumenes tripunctatus (Christ, 1791)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Складчастокрилі оси – Vespidae

Один з більш ніж 50 видів роду *Eumenes* в фауні Палеарктики, один з 10 видів в фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ірано-Туранський вид. Ареал – від України (пролягає західна межа ареалу) до Монголії та Китаю. В Україні – у Донецькій, Харківській, Полтавській, Херсонській і Запорізькій областях і в Криму. Розповсюдження на території Донецької області потребує уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Степовий вид. Зустрічається винятково на ділянках псамофітних степів. В Донецькій області спостерігається на піщаній боровій терасі головного русла ріки Сіверський Донець, на ділянках зі збереженою степовою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже низька. Протягом останніх 50-ти років вид не реєструється в багатьох районах Харківської і Полтавської областей і Криму, де він жив раніше. Відомі окремі знахідки. Відносно висока чисельність виду локально зберігається на псамофітних ділянках Північного Приазов'я. Причини зміни чисельності виду: скорочення площ цілинних псамофітних степів, знищення кормових рослин та місць гніздування імаго внаслідок весняних випалювань сухої рослинності, надмірного випасу свійських тварин, сінокосу, лісогосподарських робіт – вирубок, закладки нових лісових масивів на місці знищених лісових ділянок. Також важливе значення має високе рекреаційне навантаження в місцях гніздування виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

На рік дає 2 генерації. Літає протягом усього теплого періоду року. Споруджують на рослинах однокоміркові гнізда із землі у формі округлого глечика з горлечком. Імаго – антофіли, личинки – ентомофаги.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації стану популяцій виду на території області. Надання заповідного статусу всім збереженим ділянкам цілинних псамофітних степів, придатним для гніздування та живлення.

Джерела інформації:
Курзенко,1978; Амолин, 2002, 2016; Фатерыга, 2005;
Амолин, Фатерыга, 2009;
Червона книга України…, 2009;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Казенас В.М.

ПТЕРОХЕІЛУС ПРИКРАШЕНИЙ

Оса складчастокрылая украшенная
Pterocheilus phaleratus (Panzer, 1797)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Складчастокрилі оси – Vespidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Західна Європа (крім Великобританії та Крайньої Півночі), Білорусь, Україна, Південь і, частково, середня полоса європейської частини Росії, Північний і Східний Казахстан.
Відомості з розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Мешкає на відкритих, добре освітлених слабозакріплених пісках, узліссях соснових лісів на піщаних ділянках тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Нечисленний. Лімітуючіми факторами є дефіцит місць, які відповідають біологічним потребам виду. Рекреаційне навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Невелика оса. Довжина тіла 6-9 мм (самиці 7-9 мм, самці 6-7 мм). Будують гнізда в глинистому чи піщаному ґрунті, який самиці носять в "кошику", що утворений дуже розвиненими, вкритими довгими волосками нижньогубними щупиками. Хід веде кілька сантиметрів вертикально вниз і закінчується горизонтальною розгалуженою окремою камерою. Яйце приклеюється до стелі. Імаго живляться нектаром квітів. Літають з травня до вересня. Найчисельніші – у червні-липні. Личинок вигодовують паралізованими гусеницями *Psychidae u Noctuidae*.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
На території області заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення нових популяцій виду. Збереження та охорона місць існування. Зниження антропогенного навантаження.

Джерела інформації:
Тобиас, 1978; SORG, M.& W. STENMANS, 2009;
Красная книга Нижегородской…,2014;
Інтернет-ресурс:
https://vespa-g2n.jimdo.com/vespoidea/eumenidae/pterocheilus-phaleratus.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Piluca Alvarez
http://www.biodiversidadvirtual.org/insectarium/Pterocheilus-phaleratus-(Panzer-1797)-img432477.html

КАТАМЕНЕС ПОЛОВИНЧАСТИЙ

Катаменес степной
Katamenes dimidiatus (Brullé, 1832)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Складчастокрилі оси – Vespidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Давньосередземноморський петрофітно-степовий вид, який сягає Індо-Малайської області. Південь Балканського півострова, Крит, Кіпр, Мала Азія, Кавказ, Поволжя. На схід досягає Монголії та Північно-Західного Китаю. На території Східно-Європейської рівнини вид представлений особливою кольоровою варіацією та розповсюджений в степових ландшафтах рівнинної частини Криму, Донецького кряжа і Приазовської височини. В Донецькій області відмічений в околицях м. Донецьк, смт. Велика Новосілка, с.Роздольне, відділеннях «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешкає на ділянках петрофітних та справжніх степів (схили балок з виходами корінних гірських порід), а також в урбо- і техноландшафтах Донецького кряжу (терикони вугільних шахт, міські квартали на східних околицях м. Донецьк).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Нечисленний. Лімітуючими факторами є знищення степової рослинності через перевипас, розорювання, заліснення, створення сміттєзвалищ. Рекреаційне навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Порівняно велика оса. Довжина 16-24 мм. Самиці будують одно- або багатокоміркові гнізда на поверхні каменів, скельних виступів, зазвичай на рівні землі. Гнізда будують з глини та дрібних камінців у вигляді своєрідних глечиків. Імаго живляться нектаром квітів. Літають з травня до вересня. Личинок вигодовують паралізованими гусеницями совок.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділеннях «Хомутовський степ» та «Кам'яні Могили» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду. Зниження антропогенного навантаження.

Джерела інформації:
Фатерыга, Иванов, 2009; Красная книга Республики Крым, 2015; Амолин, 2016.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Фатерига О.

ЮКАНЦІСТРОЦЕРУС КАСПІЙСЬКИЙ

Юканцисроцерус каспийский
Jucancistrocerus caspicus Giordani Soika, 1970

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Складчастокрилі оси – Vespidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Вид відомий із Туреччини, Ірану, Дагестану, Південно-Східної України. В Україні відмічений у Донецькій та Луганській областях. Територією України проходить північно-західна межа ареалу. В Донецькій області знайдений лише в околицях с. Дронівка Бахмутського р-ну.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Степовий вид. Гнізда будує в схилах глинистих урвищ.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Рідкісний вид на межі ареалу. Лімітуючіми факторами не вивчені.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Самиці будують одно- або багатокоміркові (до 9) гнізда в стінках глинистих урвищ. Оса вигризає горизонтальний гніздовий хід, пом'якшуючи глину рідиною, яку виділяють, і формують з неї маленькі грудочки. З цих грудочок самиці будують гніздову трубку довжиною 8-20 мм, яка відходить від гніздового ходу. Для живлення личинок запасають личинок довгохоботних жуків-довгоносиків, імовірно, з родів *Mecinus або Ceutorhynchus (Coleoptera, Curculiondiae)*. Яйця відкладають до початку запасання провізії. Імаго живляться нектаром квітів, зокрема масово відмічені на *Cirsium arvense*. Літають з другої декади червня до вересня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Заходи охорони на території області не вживалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Інвентаризація, збереження та охорона місць існування виду.

Джерела інформації:
E.Yildirim&J.Gusenleitner, 2001; Амолин, 2009; Фатерыга, Амолин, 2013; Інтернет-ресурс: http://www.antvid.org/Vespa/Gal/Jucancistrocerus%20caspicus.html.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Фатерыга О. http://antvid.org/Vespa/Gal/Jucancistrocerus %20caspicus.html

БЕМБІКС СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ

Бембекс средиземноморский
Bembix olivacea Fabricius, 1787

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Риючі оси-краброніди – Crabronidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Ареал охоплює Північно-Західну Африку та Південну Європу на північ до Австрії та Польщі, Закавказзя. В Україні відомий із Запорізької, Херсонської, Луганської, Харківської областей та АР Крим. В Донецькій області відмічений в околицях м. Новоазовська, с. Білосарайська коса.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Пустельно-степовий ксерофільний вид. Населяє відкриті піщані ділянки з ксерофітною рослинністю по борових терасах, заплавах річок та псаммофітні степи морських узбережжя (піщані коси).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Малочисленний вид. В області відомі окремі знахідки. Лімітуючіми факторами є зменшення площ біотопів, придатних існування виду внаслідок випалювання рослинності, руйнування місць гніздування при випасанні худоби. Антропогенне (рекреацйне) навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Порівняно велика оса. Довжина тіла 14-17 мм. Імаго – антофіли, літають в червні-серпні. Самки будують однокоміркові гнізда у піщаному ґрунті. Личинок вигодовують вбитими мухами, яких приносять щоденно протягом розвитку личинки. Полюють на мух родин *Tabanidae, Syrphidae, Muscidae, Calliphoridae, Sarcophagidae, Stomoxyidae и Tachinidae.*

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Проведення інвентаризації популяцій. Збереження та охорона місць існування виду. Зниження антропогенного навантаження.

Джерела інформації:
Пулавский, 1978; Казенас, 1978, 2001; Шоренко, Коновалов, 2010; Казенас, Байжанов, 2012; Амолин, 2016а.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Stanislav Krejčík
https://www.biolib.cz/en/image/id225865/

ЛЯРРА АНАФЕМСЬКА

Лярра анафемская
Larra anathema (Rossi, 1790)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Риючі оси-краброніди – Crabronidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – неоцінений, у Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

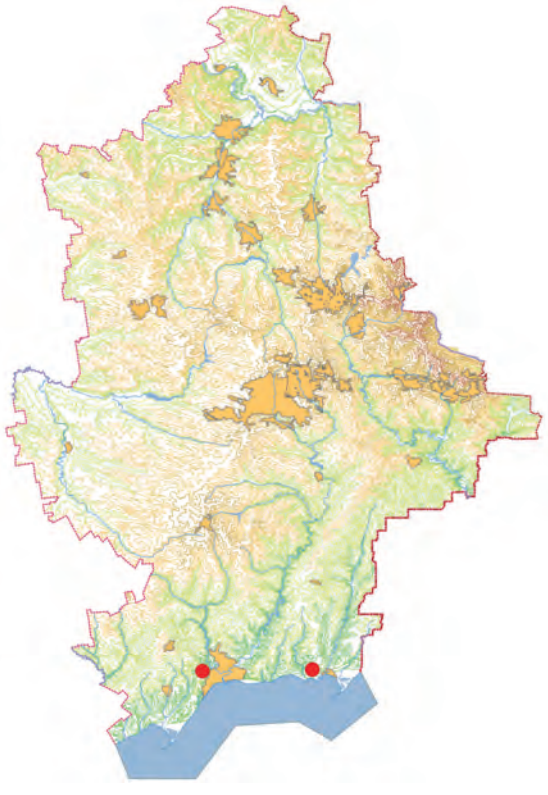
Охоплює Центральну та Південну Європу, Кавказ, Південно-Західну та Середню Азію, Північну Африку. В Україні знайдений у південних та південно-західних районах, а також, в Полтавськый і Черкаській областях. У Донецькій області відмічений біля м. Новоазовська.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу мезофітним та гігрофітним ділянкам з високим рівнем ґрунтових вод – місцям найбільшої концентрації своїх жертв – вовчків (*Gryllotalpa sp.*). Трапляється також на ентомофільній рослинності, де живляться імаго.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. На окремих ділянках цей вид звичайний, але малочисленний. Зменшення площ біотопів, придатних для життя виду, внаслідок осінніх та весняних випалювань сухої рослинності, витоптування місць гніздування при випасанні худоби та високому рекреаційному навантаженні. До прямого знищення виду призводить масове застосування пестицидів у сільському господарстві при вирощуванні овочевих культур на заплавних землях.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго – антофіли, живляться нектаром квіток зонтичних, молочайних, кермеку, чебрецю. Яйця і личинки розвиваються на вовчках (капустянках). Щоб відкласти яйця, оса переслідує вовчка у його норах під землею, виганяє на поверхню і паралізує на 5–6 хвилин. Після того як лярра відклала яйце, вовчок знову заривається у ґрунт. Розвиток яйця триває 5–6 днів, личинки – близько 12 днів. Після закінчення живлення личинка будує кокон з ґрунту, скріплюючи його слиною, в якому і зимує. Імаго літають в червні – серпні. Дає одну генерацію на рік. Корисний ентомофаг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження біотопів, сприятливих для існування виду. Проведення інвентаризації популяцій виду на території області; створення ентомологічних резерватів для збереження середовища у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Шоренко, 2005; Котенко, Вобленко, 2009. Червона книга України…, 2009. Амолин, 2016;

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Christian Schmid-Egger https://arthropodafotos.de/dbgesp.php?lang=eng&sc=0&ta=t_43_hym_apo_cra&act=0

СТИЗОЇД ТРИЗУБИЙ

Стизоид трёхзубый
Stizoides tridentatus (Fabricius, 1775)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Риючі оси-краброніди – Crabronidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Південна Європа, Південно-Західна та Середня Азія, Казахстан і Монголія. В Україні знайдений в Одеській, Донецькій і Харківській областях, а також у Криму.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Трапляється по схилах балок та ярів, віддає перевагу ксерофітним ділянкам із багатою ентомофільною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна (поодинокі особини). Причини зміни чисельності не з'ясовані. Можливо, зменшення чисельності господарів – інших видів риючих ос. Зменшення площ біотопів, придатних для життя виду як наслідок осінніх та весняних випалювань сухої рослинності, витоптування місць гніздування видів-господарів при випасанні худоби та підвищеному рекреаційному навантаженні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літ імаго триває з травня до кінця серпня. Дає 1 генерацію на рік. Імаго – антофіли, личинки – ентомофаги, імаго живляться нектаром квіток, в першу чергу зонтичних. Паразитує у гніздах риючих ос з роду *Sphex*.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Інвентаризація стану популяцій виду на території області, створення ентомологічних заказників у місцях перебування виду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Докладне вивчення особливостей біології виду, виявлення і взяття під охорону місць його перебування.

Джерела інформації:
Шоренко, 2005; Котенко, Вобленко, 2009; Червона книга України…, 2009; Амолин, 2016.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Saperda
http://macroclub.ru/gallery/showphoto.php/photo/9344

СФЕКС ЖОВТОКРИЛИЙ

Сфекс желтокрылый
Sphex flavipennis Fabricius, 1793

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Риючі оси-сфециди – Sphecidae

Один з 3-х відомих в фауні України видів роду *Sphex*

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Охоплює Південну Європу, Кавказ, Південно-Західну та Середню Азію, Північну Африку. В Україні поширений у Криму. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Мешкає на схилах балок, ярів степової зони, крутих берегів річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. Деградація та руйнування сприятливих для існування виду стацій через господарську діяльність людини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго літають з червня до серпня. Антофіли живляться нектаром квіток зонтичних, молочайних, конюшини, тамариксів. Гніздо робить у ґрунті. Для живлення личинок заготовляє саранових. Розвиток яєць триває 3-4 дні, личинок – 10–14. Зимує личинка у коконі. Дає одну генерацію на рік. Корисний ентомофаг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження біотопів, сприятливих для існування виду. У місцях перебування рекомендується створювати ентомологічні заказники.

Джерела інформації:
Шоренко, 2005; Амолин, 2016;
Червона книга України…, 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Francisco Rodriguez (Faluke)
http://www.biodiversidadvirtual.org/insectarium/Sphex-flavipennis-Fabricius-1793-img500590.html

СФЕКС РУДУВАТИЙ

Сфекс рыжеватый
Sphex funerarius Gussakovskij, 1934

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Риючі оси-сфециди – Sphecidae

Один з 3-х відомих в фауні України видів роду *Sphex*

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – неоцінений. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений по всій території Європи (крім Північної Європи), на Кавказі, Туреччині, в Середній Азії. В Україні знайдений в Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Херсонській, Полтавській, Дніпропетровській областях та у Криму. У Донецькій області відмічено в м. Донецьку та в заплаві р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Відкриті піщані ділянки із ксерофітною рослинністю на схилах балок, ярів, борових терас та заплав річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незначна. В області відомі поодинокі знахідки. Зменшення площ біотопів, придатних для життя виду внаслідок осінніх та весняних випалювань сухої рослинності, витоптування місць гніздування при випасанні худоби та підвищеному рівні рекреаційного навантаження, порушення регламентів застосування пестицидів у сільському господарстві.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Мешкає на схилах невисоких гір, балок, в долинах річок. Імаго літають з червня до серпня. Антофіли живляться нектаром квіток (зонтичних, молочайних та ін.). Гніздо будує у піщаному ґрунті, з горизонтальним і вертикальним ходами та 2–3 комірками. Для живлення личинок заготовляє паралізованих коників родів *Decticus і Platycleis*. Розвиток яєць триває 3–4 дні, личинок – 10–12. Зимує личинка в коконі. Дає 1 генерацію на рік. Корисний ентомофаг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації стану популяцій виду на території області. Збереження біотопів, сприятливих для існування виду. Створення ентомологічних резерватів у місцях перебування виду.

Джерела інформації:
Котенко и др., 2009; Червона книга України…, 2009; Шоренко, Коновалов, 2010; Амолин, 2016;

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Martin Říha
https://www.biolib.cz/en/image/id57260/

МЕЛІТУРГА БУЛАВОВУСА

Мелитурга булавоусая
Melitturga clavicornis (Latreille, 1806)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

Один із 8 видів палеарктичного підроду *Melitturga* палеарктично-палеотропічного роду *Melitturga* (всього 17 видів). Єдиний представник роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

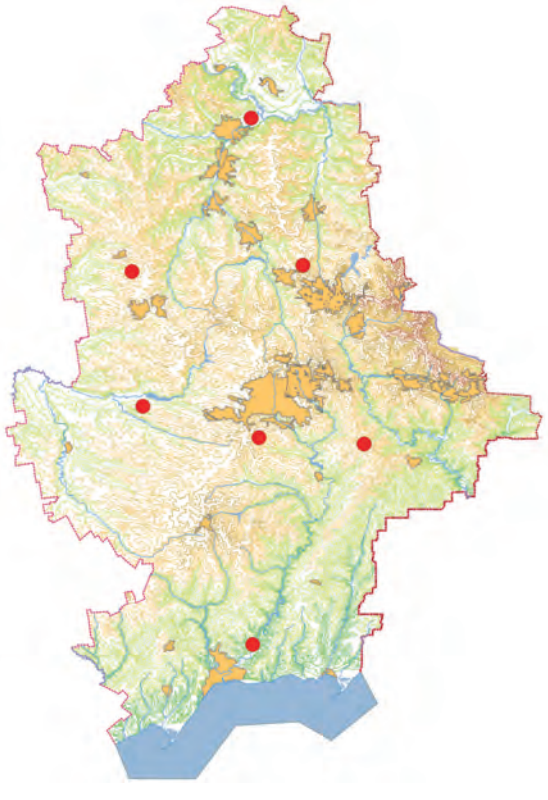
Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений у Південній та на півдні Середньої Європи, на півночі до Балтики, також зустрічається у Передкавказзі та Закавказзі, Середній та Малій Азії, на півдні Сибіру, в Ірані, на сході до Монголії та Китаю. В Україні поширений в степовій та лісостеповій зонах. Є лише поодинокі знахідки на Поліссі. Відсутній в гірських районах. В Донецькій області розповсюджений локально.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Трапляється на залишках лучних та справжніх степів, на непридатних для сільського господарства землях – ярах та яругах, узбіччях польових доріг і полезахисних лісосмуг тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зрідка зустрічається у степових біотопах, але на окремих ділянках багаторічних бобових культур (особливо на люцерні) може досягати до 200–300 особин на 1 га. Основними факторами, що призводять до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд під час оранки полів, луків або скошування рослин та загибель дорослих особин при обробках полів пестицидами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Звичайний на полях із бобовими культурами – еспарцетом, люцерною, конюшиною, люпином, буркуном білим та лікарським. Антофіл, досить тісно пов'язаний з бобовими, особливо з квітками люцерни. Літає з початку червня до початку серпня. Самки будують підземні гнізда поодиноко, переважно на ділянках з розрідженим травостоєм. Комірки еліпсоподібної форми розташовуються на глибині 20–35 см. Всередині комірки формується пилкова куля, на яку відкладається яйце. Важливий запилювач бобових рослин, в т.ч., сільськогосподарських, таких, як люцерна, конюшина.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в Донецькій області не застосовувалися. На території Донецької області охороняється в степових заказниках місцевого значення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації виду на території області, резервування усіх збережених ділянок, придатних для його гніздування. Створення заказників в інших місцях мешкання виду, охорона його кормових рослин.

Джерела інформації:
Осичнюк, 1977; Червона книга України…, 2009; Амолин, 20

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: John S. Ascher
http://www.discoverlife.org/mp/20p?see=I_JSA1058&res=640&flags=subgenus:

АНДРЕНА ЗОЛОТОНОГА

Андрена золотоногая
Andrena (Euandrena) chrysopus Pérez,1903

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

Один із 75 видів палеарктично-палеотропічного підроду *Euandrena* всесвітньо поширеного роду *Andrena* (близько 1500 видів). Один із 170 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Локально поширений у Південній і Центральній Європі, на півночі Балкан та у Туреччині. В Україні трапляється у Тернопільській, Черкаській, Херсонській, Донецькій, Харківській областях та в Криму.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Трапляється у світлих лісах, на лісових галявинах та узліссях, залишках лучних та сухих степів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісний вид, зустрічається лише в місцях, де росте спаржа – види роду *Asparagus*. Зникає внаслідок різкого зменшення чисельності спаржі – його основної кормової рослини, з якої він збирає пилок. Відомі поодинокі знахідки. Сучасний стан популяцій не досліджений. Основні лімітуючі фактори: знищення кормових рослин та місць гніздування бджоли внаслідок весняних випалювань, надмірного випасання свійських тварин (особливо кіз та овець), сінокосу та рекреації, скорочення площ цілинних степових ділянок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Має одну генерацію на рік. Літає з кінця квітня до липня. Риє гіллясті гнізда поодиноко у землі, не створюючи агрегацій. Комірки еліпсоїдної форми з кулястим пилковим хлібцем та яйцем розташовуються на глибині 6,5-14,5 см від поверхні ґрунту. Дорослі особини є вузькими оліголектами *Asparagus*, в тому числі *A.pallasii*, який занесений до ЧКУ. Андрена золотонога – головний запилювач цих рослин у природних умовах, тому має виняткове значення у їх збереженні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в Донецькій області не розроблялись. Охороняється в УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації стану популяції виду на території області, заповідання усіх природних ділянках, придатних для гніздування виду.

Джерела інформації:
Осичнюк, 1977; Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…,2013; Амолин, 2016.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Schwenninger https://apoidea-g2n.jimdo.com/andrenidae/andrena-chrysopus/

АНДРЕНА СТЕПОВА

Андрена степная
Andrena (Didonia) stepposa Osytshnjuk, 1977

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

Один із 7 видів палеарктично-палеотропічного підроду Didonia всесвітньо поширеного роду *Andrena* (близько 1500 видів). Один із 170 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до Червоного списку МСОП – перебуває у небезпечному стані (EN); до ЧКУ, статус – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид відомий лише за першоописом із УСПЗ (відділення «Хомутовський степ», долина р. Грузький Єланчик). Незважаючи на багаторічні планомірні пошуки, в інших регіонах не знайдений. Можливо, ендемічний вид.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається у справжніх та сухих степах, на луках і пасовищах та пов'язаний з квіткою *Nonnea pulla (Boraginaceae)*.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Неоцінена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Збирає пилок тільки з квітів *Nonnea pulla*. Літає навесні (квітень-травень). Дані про гніздування не відомі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в УСПЗ (відділення «Хомутовський степ»).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення досліджень для оцінки стану популяції, розповсюдження та біології виду. При знаходженні виду поза межами заповідника необхідно створювати заказники.

Джерела інформації:
Осичнюк, 1977;
Червона книга України…, 2009; Амолин, 2016.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Радченко В.Г.
http://redbook-ua.org/ru/item/andrena-didonia-stepposaosytshnjuk/

АНДРЕНА ЧОРНО-БІЛА

Андрена чёрно-белая
Andrena (Andrena) nycthemera Imhoff, 1868

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

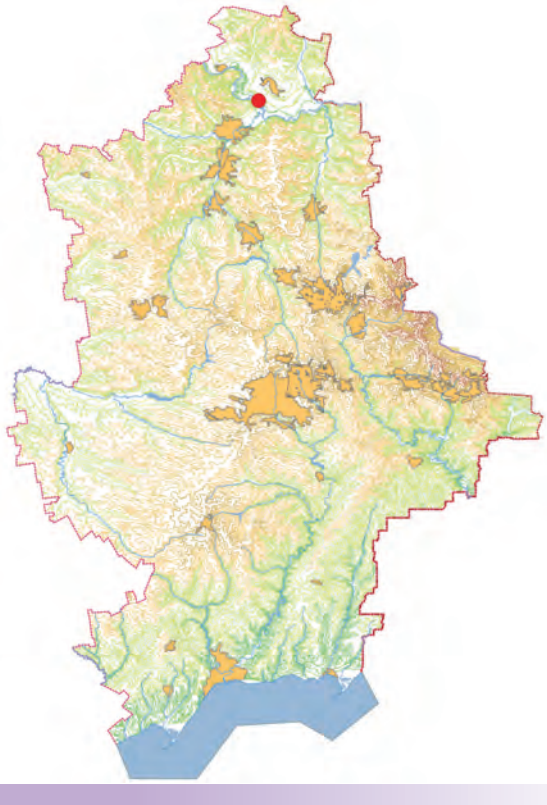
Ареал охоплює Європу на схід до Уралу, Середню Азію, Казахстан. У Донецькій області – долина р.Сіверський Донець.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Віддає перевагу вологим біотопам, які знаходяться на неочищених полях, рудеральних районах з піщаними набережними, піщаними ямами, каналами та канавами, де розташовані гнізда.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Під загрозою зникнення. Специфічні загрози для даного виду не задокументовані, але види можуть піддаватися впливу загальних загроз, що зачіпають бджіл, наприклад, знищення місць проживання та гніздування сільським господарством, надмірне використання інсектицидів та заростання річкових берегів.
На території Донецької області малочисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення місць існування виду (перевипас, рекреація).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздиться в агрегації на схилах і скелях: піщані луки, піщані і гравійні ямки на низьких рослинних схилах та крутих місцях, а також на горизонтальних поверхнях та на узбіччях доріг. Гнізда в різних видах піску: від суглинку до гумусових ґрунтів. Яйця відкладає в самозведених земляних гніздах, індивідуально або у малих колоніях, гніздо після виходу закриває. Одне покоління на рік. Комахи з одного покоління літають з кінця березня до початку травня, самки – оліголектичні, живляться, збираючи пилок з різних видів верб *(Salicaceae)*.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ З ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та збереження місць, придатних для гніздування, проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Красная книга Республики Крым…, 2015;
Амолин, 2016.
Інтернет-ресурс: http://www.wildbienen.de/eb-anyct.htm; http://www.iucnredlist.org/details/full/19198825/1.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Henk Wallays
https://calphotos.berkeley.edu/cgi/img_query?enlarge=0000+0000+0315+1589

АНДРЕНА КОЛОНІАЛЬНА

Андрена колониальная

Andrena (Euandrena) colonialis Morawitz, 1886

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Палеарктика і тропічна Африка; Україна, Росія (південь європейської частини), Азербайджан. Відмічена у Донецькій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Степовий вид, відмічений на ділянках петрофітних степів (схили балок з оголеннями корінних гірничих порід).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
На території Донецької області малочисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення ділянок місць існування виду (перевипас, рекреація).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Біологія не вивчена.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Проведення інвентаризації стану популяції виду на території області, виявлення і охорона місць існування. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
F. Gusenleitner & M. Schwarz, 2001;
Осичнюк, 1977; 2008;
Амолин, 2015,2016;
Алиев та ін., 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Andrena.*

АНДРЕНА ОСИЧНЮК

Андрена Осичнюк
Andrena (Ulandrena) osychniukae Osytshnjuk, 1977

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Західна Палеарктика, Євразія, Південно-Східна Європа, Македонія, Румунія; Західна Азія: Близький Схід, Іран, Туреччина, Азербайджан; основна частина України, Крим. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

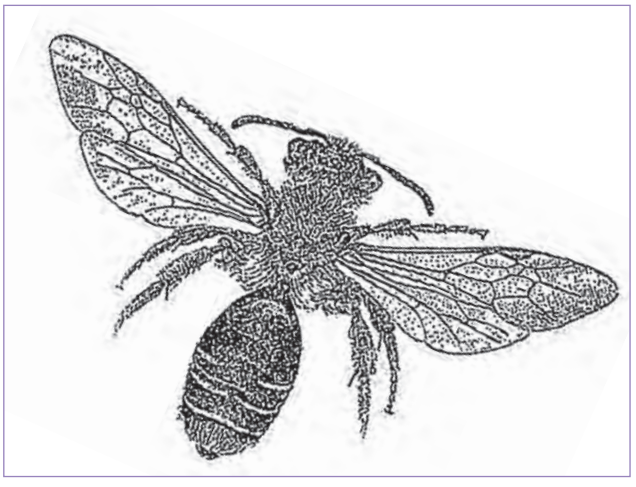
МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Віддає перевагу сухим степовим ділянкам, як на кримському узбережжі Чорного моря на покладах, полезахисних лісосмугах і сухих схилах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дані про чисельність і тенденції цього виду відсутні. Скорочення конкретних місць проживання ймовірно викликано загальними загрозами, такими як зміна землекористування, перетворення їх в інтенсивні сільськогосподарські угіддя. Це призводить до скорочення різноманітності диких квітучих рослин через скошування луків в період цвітіння та інтенсивне використання пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Має одне покоління на рік, яке літає з травня до червня. Самки відвідують в основному квіти *Asteraceae (Anthemis Ruthenica, Achilea leptophyl*, але рідко *Brassicaeae*).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Виявлення та збереження місць існування виду. Зниження рекреаційного навантаження.

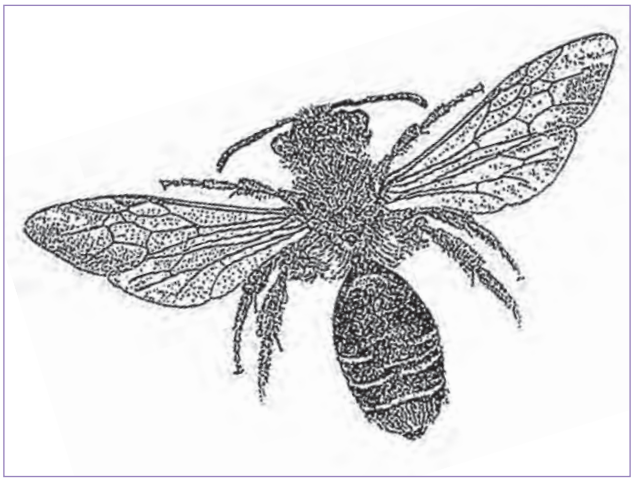
Джерела інформації:
Andrew Grace, 2010;
Canan Hazir, 2014;
Інтернет-ресурс:
http://www.iucnredlist.org/details/19198813/1.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Andrena*

АНДРЕНА ШЕРШАВА

Андрена шершавая
Andrena (Euandrena) asperula Osytshnjuk, 1977

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Середня Європа, Кавказ (Дагестан). В Україні – Крим. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ
Знайдено в середньогірському напівпустельному нагорно-ксерофитному ландшафті низинної зони. Мешкає в поливних садах та на рослинності сухих та кам'янистих схилів, по узбіччях доріг.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
На території Донецької області малочисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення місць існування виду (перевипас, рекреація).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Трофічні зв'язки: *Pyrus communis, Ononis antiquorum.* Біологія вивчена недостатньо.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення і охорона місць мешкання виду.

Джерела інформації:
Магеррамов, 2007.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Andrena*

АНДРЕНА БІЛОПЛЯМИСТА

Андрена белопятнистая
Andrena (Melandrena) albopunctata (Rossi, 1792)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Схід Південної і Середньої Європи, Північна Африка, Далекий Схід, Мала, Передня і Середня Азія, Україна, в Росії – Башкирія, Волгоградська область. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається найчастіше в аридних стаціях (на цілинних степових ділянках, біля узбіч доріг, в садах і на східних сухих схилах з травостоєм).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісний, особливо в степовій зоні. На території Донецької області – малочисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення ділянок в місцях існування виду (перевипас, рекреація).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літає з червня до серпеня, має 2 покоління. Самки відвідують квітки різних родин рослин – складноцвітих, бобових, хрестоцвітих (*Crataegus caucasica, Potentilla pedata, Ononis arvensis*).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вивчення поширення та біології виду на території області. На ділянках сухих цілинних степів доцільно створення ентомологічних мікрозаказників в місцях проживання виду.

Джерела інформації:
Красная книга Волгоградской…, 2004.
Магеррамов, 2007.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: John Ascher
http://www.discoverlife.org/mp/20p?see=I_JSA1532&res=640&guide=Apoidea_species&cl=AF&flags=col2

АНДРЕНА ВИТОНЧЕНА

Андрена изящная
Andrena (Scitandrena) scita Eversmann, 1852

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

Південний Палеарктичний підрід з одним видом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

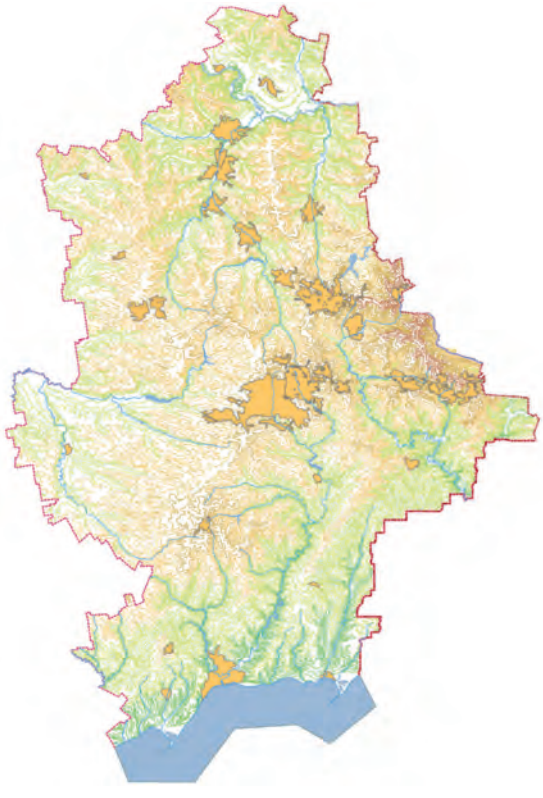
Середземноморський вид, що зустрічається в Центральній та Південній Європі, Малій та Середній Азії, Туреччині, на Кавказі, на захід – до Італії. У Росії мешкає на півдні степової зони на північному сході до Волгоградської і Саратовської областей. Відмічена у Донецькій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степовий рівнинний вид, що зустрічається виключно в сухих біотопах. Живе в низькорозташованих, напівпосушливих, низовинних та середніх степових ландшафтах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність видів в природі непостійна. В окремі роки численні спроби навіть побачити вид виявлялися безуспішними. Це пов'язано, мабуть, зі змінами клімату, що знижує площі кормових рослин.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літає в травні-червні. Гніздиться колоніями. Оліготрофи. Самки харчуються переважно на хрестоцвітих, вважаючи за краще серед них крупноцвіткові види (*Sisymbrium altissimum, Sinsapis arvensis, Erucastrum armoracioides, Sysymbrium altissimum, Nonnea., Achillea sp., Allium cepa, Medicago sp., Berteroa incana*). У помірних зонах бджоли виходять з ґрунту, де їх лялечки проводять зиму, коли температура досягає 20-30°С. Після копуляції самки шукають місця гніздування ("нори"), де вони створюють дрібні комірки, що містять кульки з пилком, змішаним з нектаром, на якій покладено яйце.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення і охорона місць існування виду.

Джерела інформації:
Красная книга Волгоградской…, 2004; Амолин, 2015; Юнусов, 2015; Прощалыкин и др., 2017.
Інтернет-ресурс:http://oblkompriroda.volgograd.ru/other/redbook/redbook/index.php-art=A48.htm

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: John Ascher
http://www.discoverlife.org/mp/20p?see=I_JSA1532&res=640&guide=Apoidea_species&cl=AF&flags=col2:

КАМПТОПЕУМ ФРІЗЕ

Камптопеум Фризе
Camptopoeum friesei Mocsáry, 1894

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Андреніди – Andrenidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Дуже рідкісний середземноморський вид. Зустрічається у Центральній та частині країн Східної Європі. В Росії відомий з Бєлгородської, Волгоградської та Ростовської областей, Кавказу та Башкирії. У Донецькій області зафіксований у Лиманському р-ні, біля с. Дронівка.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на степовій рослинності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісний маловивчений локальний вид, виключно чутливий до змін природного середовища. Лімітуючими факторами є: господарська діяльність, знищення місць через випалювання сухої рослинності, створення систем захисних лісонасаджень, що може призвести до зникнення виду в його локальних місцях гніздування; рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздяться як в невеликих, так у великих скупченнях (15 гнізд на 1 кв. м., загалом до 200 гнізд) на пологому трансформованому степовому схилі. Віддають перевагу місцям на рівних, горизонтальних ділянках, с глинистим ґрунтом майже без рослинності. Від одного основного проходу викопують більш-менш прямокутні бокові проходи, на кінцях яких створюються індивідуальні, горизонтально розташовані комірки. Після викопування комірки і укладання яйця самка закриває відповідну комірку і заповнює боковий коридор ґрунтом. Личинки розвиваються без кокону. Самець виходить на поверхню в середині літа наступного року, де самки вже його очікують. Літають в одному поколінні на рік з липня до серпня. Оліготрофи, спеціалізується на *Compositae (Asteracea),* можливо, тільки відвідує квітки складноцвітих: дзвіночки (*Centaurea)*, чортополох (*Cardueae*) і цикорій.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялися і не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження місць, придатних для гніздування та проведення інвентаризації місць існування виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження. Організація мікрозаказників. Проведення досліджень біології виду на території області.

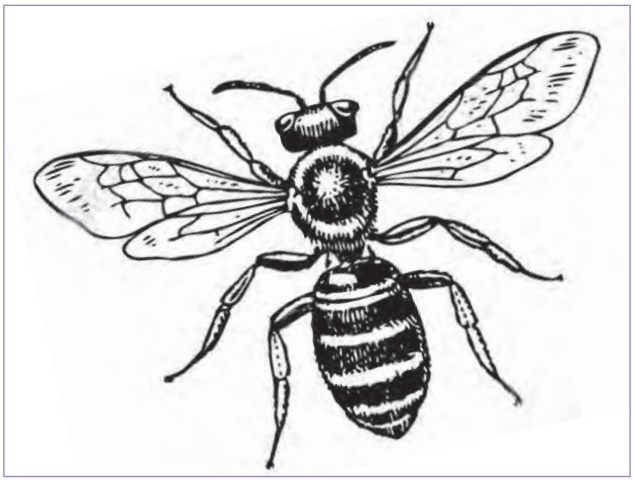
Джерела інформації:
Красная книга Волгоградской…, 2004; Амолин, 2015,2016;
Інтернет-ресурси: http://redwiki.ru/wiki/index.php?title=Camptopoeum_friesei;
http://www.wildbienen.de/eb-campt.htm;
http://www.wildbienen.de/eb-cfrie.htm.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: terraincognita96
http://www.flickriver.com/photos/tags/camptopoeum/interesting/

ГАЛІКТ ШЕРШАВИЙ

Галикт шероховатий
Halictus (Tytthalictus) asperulus Pérez, 1895

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Галіктіди – Halictidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Палеарктичний південно-західний вид, від Іберії та Магрибу до Ірану та Ізраїлю. Південь Європи, Австрія, Іспанія; Кавказ: Вірменія, Азербайджан, Грузія; Кіпр, Іран, Сирія, Туреччина, Україна. У Донецькій області – у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Знайдено в середньогірському степовому за участю ксерофільної рослинності в ландшафтному поясі. В гори підіймається до 1700 м.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасний стан популяції в області не досліджений. Лімітуючими факторами є знищення кормових рослин та місць гніздування через випалювання сухої рослинності. Рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літає з травня до серпня та вересня, відвідуючи *Mentha sp., Teucrium cyprium, Cistus villosus creticus, Pulicaria dysenterica, Rubus ulmifolius ssp. anatolicus; Phlomis sp. Onopordum carduchorum, Prunus sp., Astragalus sp.*

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження місць, придатних для гніздування, проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Алиев и др., 2007; Andrew Grace, 2010; Амолин, 2015.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Halictus*

ГАЛІКТ ВІДРОДЖЕНИЙ

Галикт возрожденный
Halictus (Hexataenites) resurgens Nurse 1903

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Галіктіди – Halictidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Східний, середземноморський та західно-азіатський вид. Південна Європа, Північно-Східна Африка, Центральна Азія. Цей вид був зареєстрований в Казахстані, Киргизстані, Таджикистані, Туркменістані, Узбекистані та Китаї. У Донецькій області знайдений у Північному Приазов'ї біля м. Новоазовськ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степовий вид, відмічений на ділянках псамофітних степів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність не оцінена. Лімітуючіми факторами є знищення кормових рослин та місць гніздування через випалювання сухої рослинності, рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Еусоціальний вид. Має 2 генерації на рік. Політроф, харчується на видах родів *Sonchus, Melilotus, Tanacetum, Onobrychis,* але віддають перевагу: *Achillea biebersteinii, Achillea sp., Aster canescens, Asteraceae sp., Brassica sp., Breea setosa, Chondrilla sp., Cichorium intybus, Cirsium sp., Dahlia sp., Geraniaceae sp., Lamiaceae sp., Mentha asiatica, Origanum tyttanthum, Papaver pavoninum, Rosa kokanica, Sysimbrium sp., Tagetes sp., Tamarix ramosissima, Tamarix sp., Taraxacum sp., Trifolium repens.*

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Алиев, 2005; Паули А. 2011;
Амолин, 2015; Прощалыкин и др., 2012;
Інтернет ресурси:
http://tb.plazi.org/GgServer/html/CB757A1FC17F4EB69F61F6DC2E6C7109;
http://www.atlashymenoptera.net/page.asp?id=199;
http://www.zoologie.umh.ac.be/hymenoptera/page.asp?ID=199;

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Gidip
https://guide-israel.ru/country/124887-spisok-vidov-pchyol-izrailya/

ЕВИЛЕУС ВОРОНЯЧИЙ

Эвилеус вороний
Evylaeus (Truncevylaeus) corvinus (Morawitz, 1877)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Галиктіди – Halictidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Європейсько-середземноморський вид, розповсюджений у Південно-Західній Палеарктиці, Ірані, на південь від Західного Палермо, Каталонії, Марокко до Вірменії, на північ до Франції (Сена), України (Луганськ), Німеччини, Словенії, Румунії, Угорщини, Югославії, Туреччини, Греції. Відомості про розповсюдження в Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Степовий вид, відмічений на ділянках псамофітних степів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасних даних про чисельність та її зміни немає.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Полілектичний вид. Живиться на квітах: *Scabiosa atropurpurea, Knautia arvensis, Eryngium campetsre, Daucus carota, Urospermum dalechampii*. Гніздиться в норах, в ґрунті. Самки літають з червня, самці – в серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення і охорона тих місць мешкання виду, що ще залишилися.

Джерела інформації:
Andrej Gogala, 1999; Andrew Grace, 2010;
Інтернет-ресурси:
http://www.atlashymenoptera.net/pagetaxon.asp?tx_id=3596;
http://biodiversityslovenia.net/listbees.htm;
http://eunis.eea.europa.eu/references/2408;
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/downloads/European_bees.pdf.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Sečovlje, Fontanigge
http://www.discoverlife.org/20/q?search=Lasioglossum+corvinum

ЛАСІОГЛОСУМ РЕБЕРЧАТОБОКИЙ

Ласиоглосум реберчатобокий
Lasioglossum (Ebmeria) costulatum (Kriechbaumer 1873)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Галіктіди – Halictidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Південна Європа, Марокко, Іран; в Німеччині в основному на півдні, зустрічається до висот 500 м; в Швейцарії – до 2000 м. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ліси, луки, піщані і гравійні ями рудеральних ділянок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасний стан популяції в області не досліджений. Причиною зниження чисельності є втрата відповідних місць гніздування і, перш за все, популяції дзвіночків, на яких спирається цей оліголектичний бджолиний вид. Таким чином, виживання Lasioglossum costulatum залежить від захисту природних заростей рудеральних областей і т. і., а також обмеження сінокосіння під час цвітіння квітів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гнізда в самовикопаних порожнинах на схилах, які утворюються внаслідок відшаровування ґрунту (пісок або льосова глина). Живлення сильно спеціалізоване (оліголектичне) на дзвонових рослинах (*Campanulaceae*) – Рапунцель (*Campanula rapunculus*), але також використовує пилок лабораторної трави (*Galium spec., Ruciaceae*) і ромашки (*Asteraceae*). Час льоту: травень-вересень. Дає 1 покоління на рік (з липня).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не вживались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження та охорона місць існування виду. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Інтернет-ресурс:
http://www.wildbienen.de/eb-lcost.htm.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Lukovec, Kras
http://www.discoverlife.org/mp/20q?search=Lasioglossum+costulatum&flags=subgenus:

СЕЛАДОНІЯ ЩІЛЬНООПУШЕНА

Селадония плотноопушенная
Halictus (Mucoreohalictus) mucoreus (Eversmann, 1852)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Галиктіди – Halictidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Поширений з Південної Європи до Центральної Азії. Цей вид був зареєстрований в Туркменістані і Китаї, в Центральній Азії: Казахстан, Киргизстан і Узбекистан. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Вид пов'язаний з сухими степовими ділянками покритими ксерофільною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Сучасний стан популяції в області не досліджений. Лімітуючими факторами є знищення кормових рослин та місць гніздування через випалювання сухої рослинності, проведення лісовпорядних робіт та рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Полілект. Живиться на *Achillea biebersteinii, Achillea sp., Apiaceae sp., Asteraceae sp., Brassica juncea, Brassica sp., Fabaceae sp., Halimodendron holodendron, Leguminosae sp., Melilotus officinalis subsp. suaveolens, Peganum harmala, Tamarix sp., Trifolium pretense, Trifolium repens, Vicia villosa.*

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не вживались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження місць, придатних для гніздування, проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Інтернет-ресурси:
http://tb.plazi.org/GgServer/html/FBC77B97F564661466BF2E62B4E4C3D0;
https://bdj.pensoft.net/article/15050/element/2/3693191/.

Укладач: Мосін Г.Г..
Фото: Брюхов В.
http://insecta.pro/ru/taxonomy/917642

ПСЕВДАПІС ДВОШИПОВИЙ

Псевдапис двухшиповий
Pseudapis (Nomiapis) bispinosa (Brullé, 1832)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Галіктіди – Halictidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Населяє країни Середземноморського басейну, Україну (основна частина) та Крим. Зустрічається в Південно-Європейській частині Росії. В Азії присутній в Туреччині та Пакистані. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Вид пов'язаний з лісовими біотопами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
В Донецькій області – невизначена.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Є полілектом. Самці і самки літають з травня до вересня. Гнізда утворює в ґрунті. Максимальна глибина гнізда в ґрунті досягає 100 см. Клітини розташовані в гнізді в скупченнях, але не мають навколишньої порожнини. Форма маси пилку всередині клітини – це злегка сплющений прямокутник. Маса пилку орієнтована щільно в нижній частині клітини. Орієнтація головного тунелю в ґрунті вертикальна. Головний тунель не має гілок. Вхід гнізда відкритий, коли самка залишає гніздо. Клітини повторно використовуються. Гнізда викопуються в горизонтальному ґрунті.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не вживались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Збереження та охорона місць існування виду. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Інтернет-ресурс:
http://www.iucnredlist.org/details/13339763/1

Укладач: Мосін Г.Г..
Фото: Andrej Gogala
http://www.discoverlife.org/mp/20q?search=Pseudapis+bispinosa&map=SATW
&flags=subgenus:

ІКТЕРАНТІДІУМ ШИРОКИЙ

Иктерантидиум широкий
Icteranthidium laterale (Latreille, 1809)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Мегахиліди – Megachilidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

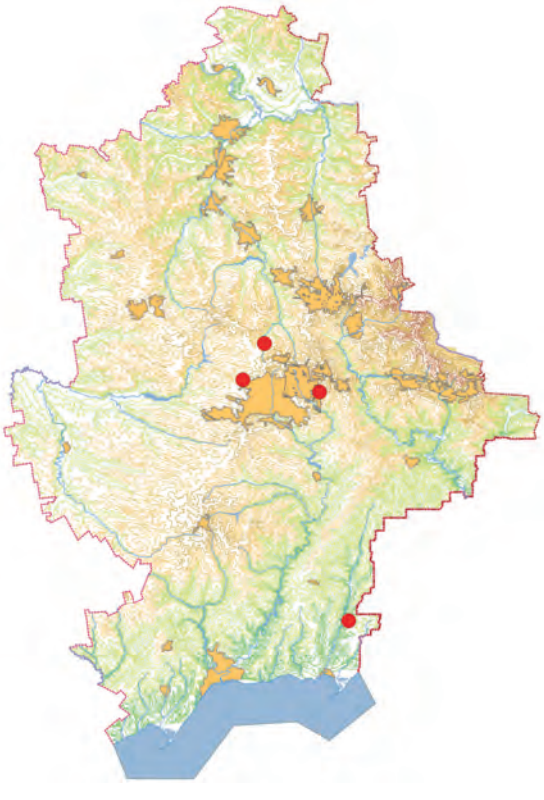
У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Древньо середземноморський псамофітний степовий вид. Ареал охоплює Південну, Східнут а Центральну Європу, Кавказ, Малу Азію, Казахстан, Центрально-азіатську частину колишнього СРСР, Північну Африку. В Донецькій області знайдений: на околиці м. Донецьк та Макіївка; у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ; в Ясинуватському р-ні, біля с. Кам'янка.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Степовий вид, відмічений на ділянках псамофітних степів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На території Донецької області нечисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення місць існування виду (перевипас, рекреація). Однією із причин скорочення чисельності багатьох рідкісних видів бджіл та ос є варварський видобуток кам'яного вугілля відкритим засобом на схилах степових ярів у межах Донецького кряжу, а також випалювання сухої рослинності в лучно-степових біотопах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Оліголект на квітках *Asteraceae*. Самки самостійно риють багатокамерні гніздав ґрунті з основним ходом. Вид приурочений до ділянок піщаного степу. Гнізда знаходили на схилах степових балок в супіщаному ґрунті. Льот відмічений з початку липня до кінця вересня. В околицяхм. Донецька імаго відмічений при харчуванні та зборі пилку на квітах татарника колючого (*Onopordum acanthium* L.).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона місць мешкання виду, що ще залишилися.

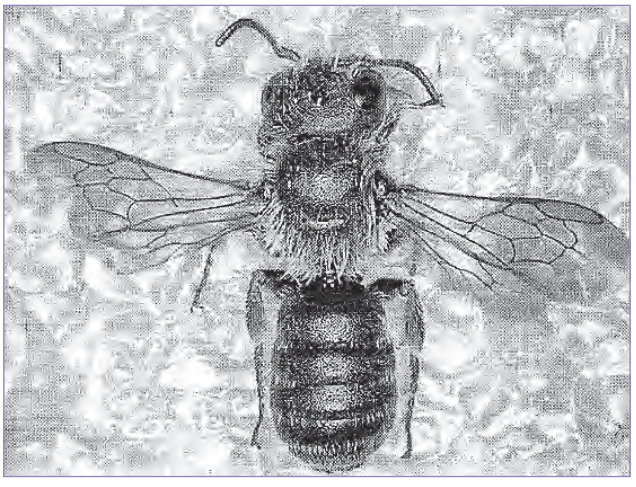
Джерела інформації:
Амолин,2005, 2008, 2015, 2016;
Амолин, Ярошенко, 2001;

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Jean Dexheimer
https://www.galerie-insecte.org/galerie/esp-page.php?genre=Icteranthidium&espece=laterale

ГОПЛІТІС СТЕБЛОВИЙ

Гоплитис стебельчатый
Hoplitis (Alcidamea) caularis (Morawitz, 1875)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Мегахіліди – Megachilidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Європа, Росія,Україна. Північна Азія: Казахстан, Грузія, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан. Південно-західна Азія: Сирія, Туреччина.В Україні – в Криму, у Донецькій області – в Північному Приазов'ї.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ
Зустрічається у справжніх та сухих степах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
На території Донецької області малочисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення місць існування виду (перевипас, рекреація).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Робить нори в стеблах отруйних рослин. Гніздовий матеріал – клітинні перегородки, виготовлені з листової целюлози. Квіткові вподобання – можливо, оліготрофічні на *Fabaceae*.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження місць, придатних для гніздування, та проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Фатерыга, 2014;
Амолин, 2016;
Інтернет-ресурс:
https://blogs.ethz.ch/osmiini/palaearctic-species/hoplitis/alcidamea/

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Hoplitis*

ОСМІЯ ДВОКОЛЬОРОВА

Осмия двуцветная
Osmia (Neosmia) bicolor (Schrank, 1781)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Мегахіліди – Megachilidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Поширений в Західній, Центральній, Північній та Східній Європі, крім Крайнього Півдня. В Україні відомий з Вінницької, Львівської, Дніпропетровської та Донецької областей.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Вид пов'язаний з лісовими біотопами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Сучасний стан популяції в області не досліджений. Лімітуючими факторами є знищення кормових рослин та місць гніздування через випалювання сухої рослинності, проведення лісовпорядних робіт. Рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Довжина тіла самиць становить 10-13 мм, самців – 9-12. Самиці будують одно- або багатокоміркові (до 5 комірок) гнізда в порожніх мушлях наземних черевоногих молюсків, які зверху маскує сухою хвоєю, листям, мохом тощо. Імаго живляться нектаром квітів рослин з 18 родин. Літають з квітня по кінця червня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони на території області не вживались. Необхідне збереження місць, придатних для гніздування та проведення інвентаризації виду на території області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Збереження та охорона місць існування виду. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Осичнюк, 1978; Красная книга Московской…, 2008;
Красная книга города Москвы, 2011;
Червона книга Харківської…, 2013;
Інтернет-ресурс:
www.bioimages.org.uk.

Автор: Клетьонкін В.Г.
Фото: Tristan Bantock
http://www.bwars.com/bee/megachilidae/osmia-bicolor

ОСМІЯ АНДРЕНОПОДІБНА

Осмия андреноподобная
Osmia (Erythrosmia) andrenoides Spinola, 1808

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Мегахіліди – Megachilidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Зустрічається в більшості Європейських країн, Росії та Україні; Північна Африка; Південно-Західна Азія. У Донецькій області зафіксований у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Природні степові, кам'янисті з невеликими кущами ландшафти.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасний стан популяції в області не досліджений. Лімітуючими факторами є знищення кормових рослин та місць гніздування через випалювання сухої рослинності, рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Місця гніздування: порожні раковини равликів малого і середнього розміру (наприклад, *Cepaea, Cernuella, Helicella, Helix, Pomatias, Theba*), які приховані під камінням. Кілька виявлених гнізд містять тільки 1 комірку. Гніздовий матеріал: комірка закривається перегородкою з листової целюлози (наприклад, з *Helianthemum, Potentilla*). Стінки гнізда складаються з листової целюлози (з дрібною галькою і крихтами ґрунту на внутрішній стороні). Віддають перевагу *Lamiaceae* (наприклад, *Acinos, Ajuga, Stachys, Teucrium*) і *Fabaceae.* Додаткові джерела пилку включають *Echium* (*Boraginaceae*), *Crassulaceae, Brassicaceae, Cistaceae, Antirrhineae* і *Campanulaceae.* Цей вид активний з травня до жовтня, ймовірно, має більше одного покоління.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони на території області не запроваджувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження місць, придатних для гніздування та проведення інвентаризації виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Амолин, 2015;
Інтернет-ресурси:
https://blogs.ethz.ch/osmiini/palaearctic-species/osmia/erythrosmia/;
http://dergipark.gov.tr/download/article-file/35539.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Dunkle Zweizahnbiene
http://apidae.eu/apidae_osmia.php?a=201

КОЛЕТ НОСАТИЙ

Коллет носатый
Colletes nasutus Smith, 1859

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Колетиди – Colletidae

Один з 459 видів роду *Colletes*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений у Центральній та Східній Європі: на південь до Швейцарії та Македонії, на північ до Литви, Боснії та Герцеговини; Вірменія, Туреччина, Іран та Сирія. В Україні зустрічається локально в усіх природно-кліматичних зонах. Відомий з Харківської та Дніпропетровської областей. У Донецькій області трапляється по берегам р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Населяє піщані та сухі степи, борові тераси.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Відомі поодинокі знахідки. Сучасний стан популяцій не досліджений. На території Донецької області нечисленний вид. Основними факторами, що призводять до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, зменшення кількості кормових рослин, знищення гнізд під час лісовпорядкувальних робіт, вирубок, закладки нових лісових масивів на місцях старих знищених лісових ділянок. Також, важливе значення має високе рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл. Вузький оліголект, тісно пов'язаний з рослинами воловика лікарського (*Anchusaofficinalis*). Є важливим запилювачем цієї рослини, яка широко застосовується у медицині. Гнізда будує у піщаному ґрунті. Типовий літній вид, в Україні літає у червні-липні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області спеціальні заходи охорони не вживалися. Окремі популяції виду охороняються на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Дослідження для визначення чисельності, тенденцій та загроз виду. Проведення інвентаризації виду на території області, заповідання природних ділянок, придатних для гніздування.

Джерела інформації:
Осичнюк, 1970;
Червона книга Дніпропетровської…, 2011;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Bogdan Tomozii
https://sites.google.com/site/beesofromania/wild-bee-photo-gallery/colletidae/colletes-nasutus

МЕЛІТА БУДСЬКА

Мелитта будская
Melitta (Cilissa) budensis (Mocsáry, 1878)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Меліттіди – Melittidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Угорщина, Росія (Ростовський морський канал), Україна, Вірменія, Казахстан, Туреччина. Присутній по всьому Чорному морю (в європейській та азіатській частинах). У Донецькій області зафіксований біля м. Лиман.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ
Рідкісний літній вид. Зазвичай зустрічаються на полях, луках, також трапляється на сухих степах та по боровим терасам.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Відомі поодинокі знахідки. Сучасний стан популяцій не досліджений. На території Донецької області малочисленний вид. Основними факторами, що призводять до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, зменшення кількості кормових рослин, знищення гнізд під час лісовпорядкувальних робіт, вирубок, закладки нових лісових масивів на місці старих знищених лісових ділянок, високе рекреаційне навантаження в місцях гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Антофіл. Вузький оліголект, пов'язаний з рослинами *Fabaceae (Viciacracca)* і є запилювачем цієї рослини. Політ дуже швидкий, самці шукають самок перш ніж перейти до наступної квітки. Гнізда будує у глинистому ґрунті. Типовий літній вид, в Україні літає липень – серпень.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
На території Донецької області спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Проведення досліджень для визначення чисельності населення, тенденцій та загроз виду. Виявлення і охорона місць мешкання виду, що ще залишилися. Проведення інвентаризації стану популяцій виду на території області, створення охоронюваних територій на природних ділянках, придатних для гніздування.

Джерела інформації:
Denis Michez & Connal Eardley, 2007;
Hikmet ÖZBEK, 2014;
Амолин, 2015.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Melitta*

МЕЛІТТА ВАНКОВИЧА

Мелитта Ванковича
Melitta (Cillisa) wankowiczi (Radoszkowski, 1891)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Меліттіди – Melittidae

Один із 37 видів підроду *Cilissa роду Melitta* (налічує 44 види), локально поширеного у світі (є окремі знахідки представників цього роду на всіх континентах, за винятком Австралії). Один із 7 видів роду у фауні України. Вид синонімізовано з *Melitta melanura* (Nylander, 1852), що стало відомо після юридичного закріплення назви в ЧКУ.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вид, занесений до Червоної книги МСОП, статус - перебуває у небезпечному стані (EN). Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Дуже рідкісний, локально поширений, палеарктичний вид, зареєстрований у Швеції, Австрії, Німеччині, Польщі, Румунії, Туреччині, Литві, Білорусі, Словаччині, Монголії. В Росії відомий з Бєлгородської, Воронезької, Волгоградської областей. В Україні трапляється в Донецькій, Сумській, Харківській областях.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу мезофітним біотопам – схилам балок із лучною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Відомі поодинокі знахідки. Сучасна чисельність не відома. На чисельність в першу чергу, впливає знищення кормових рослин – дзвоникових (*Campanulacea*), у тому числі занесених до ЧКУ, та місць гніздування бджоли внаслідок весняних випалювань сухої рослинності, надмірного випасу свійських тварин, сінокосу та надмірного рекреаційного навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літає у червні–серпні. Має одну генерацію на рік. Гніздування невідоме. Інші досліджені види цього роду будують гнізда в землі, де влаштовують сильно нахилені вниз комірки, які облицьовані воскоподібною речовиною. Корм для личинок заготовляється з пилку зі значною домішкою нектару і має кашоподібну форму. Антофіл, вузький оліголект, живиться нектаром та пилком рослин, вузько приурочений до квітів дзвоників (*Campanula*). Має значення як запилювач різних видів дзвоникових, у т.ч. занесених до ЧКУ.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області спеціальні заходи охорони не вживалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації стану популяцій виду на території області. Створення мікрозаказників в місцях, придатних для гніздування виду. Охорона його кормових рослин.

Джерела інформації:
Радченко, Песенко, 1994;
Червона книга України…, 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Радченко В.Г.
http://redbook-ua.org/ru/item/melitta-cilissa-wankowiczi-radoszkowski/

ДАЗИПОДА ШИПОНОСНА

Дазипода (мохноногая пчела) шипоносная
Dasypoda (Megadasypoda) spinigera Kohl, 1905

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Меліттіди – Melittidae

Один із 9 видів підроду *Megadasypoda* палеарктичного роду *Dasypoda* (налічує 36 видів). Один із 5 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Рідкісний понтійський вид, відомий з Болгарії, Греції, країн колишньої Югославії, Туреччині, Північного Кавказу та Закавказзя. В Україні знайдений на півдні України: Донецькій, Миколаївській, Одеській, Харківській, Херсонській областях та в Криму.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу піщаним степовим біотопам.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність знижується через різке зменшення кількості кормових рослин – скабіози (*Scabiosa*), коломонночка (*Succisella*) та інших видів рослин родини черсакові (*Dipsacaceae*), у тому числі занесених до ЧКУ, внаслідок весняних випалювань, надмірного випасу свійських тварин, обробки полів пестицидами, сінокосіння у ранні строки.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літає всередині літа, у червні–серпні. Має одну генерацію на рік. Гнізда будує у піщаному ґрунті. Інші досліджені види цього роду будують гнізда в землі, де влаштовують нічим не облицьовані комірки, в яких розташовують незвичайні пилкові хлібці з ніжками або гребнями знизу. Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин, приурочений до квітів родини черсакові (*Dipsacaceae*).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в деяких заповідниках України. Спеціальні заходи охорони виду на території області не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації популяцій виду на території області. Створення заказників у місцях, придатних для мешкання виду, та охорона його кормових рослин.

Джерела інформації:
Радченко, Песенко, 1989; Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Jelle Devalez
http://www.discoverlife.org/mp/20p?see=I_JDZ124&res=640&flags=subgenus:&mobile=1

ДАЗИПОДА ШАРОВИДНА

Дазипода шаровидная
Dasypoda (Megadasypoda) braccata Eversmann, 1852

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Меліттіди – Melittidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Поширений на півночі Італії, в Австрії, на Балканах, на півдні європейської частини Росії, Кавказі, Туреччині. В Україні відомий з Миколаївської, Полтавської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Харківської областей. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ
Віддає перевагу піщаним степовим біотопам. Іноді трапляється на схилах балок між полями сільськогосподарських культур.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Відомі поодинокі знахідки. Сучасний стан популяцій в області не досліджений. На чисельність, в першу чергу, впливає знищення кормових рослин та місць гніздування внаслідок весняних випалювань, надмірного випасу свійських тварин, обробки полів пестицидами, сінокосу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Антофіл. Оліголект, тісно пов'язаний з рослинами роду Скабіоза (*Scabiosa*). Гнізда будує у піщаному ґрунті. Генерація одноріча. Вид літній. Літає в червні-серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
На території Донецької області спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Рекомендується проведення інвентаризації виду на території області, створення природних резерватів на усіх збережених ділянках, придатних для гніздування.

Джерела інформації:
Радченко, 1987; Радченко, Песенко, 1989;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Jelle Devalez
http://www.discoverlife.org/mp/20p?see=I_JDZ81&res=640&flags=subgenus:

МАКРОПІС ФРІВАЛДСЬКОГО

Макропис Фривальдского
Macropis (Macropis) frivaldskyi Mocsáry, 1878

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Меліттіди – Melittidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Транспалеарктичний вид. Південна та Південно-Східна частина Європи та Далекий Схід Росії. Поширений в Угорщині, Словаччині, Румунії, на Балканах, Кавказі, Туреччині, Сирії. В Україні відомий з Сумської, Харківської і Донецької областей та Криму.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Водно-болотні угіддя у заплавах річок, береги озер, боліт і ставків з лучною, лучно-болотною рослинністю. Сирі галявини та пониззя листяних лісах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Відомі поодинокі знахідки. Сучасний стан популяцій в області не досліджений. Різке зменшення площ водно-болотних угідь, луків, де ростуть кормові рослини; знищення кормових рослин та місць гніздування внаслідок осушення, весняних випалювань, надмірного випасу свійських тварин, сінокосу та розорювання заплавних земель

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Антофіл, вузький оліголект, тісно пов'язаний із рослинами роду Вербозілля (*Lysimachia*). Гніздова біологія невідома. Генерація однорічна. Вид літній. Літає в червні-серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
На території Донецької області спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Проведення інвентаризації популяцій виду на території області. Резервування усіх збережених ділянок, придатних для гніздування виду.

Джерела інформації:
Фатерыга, Иванов, 2012;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Фатерыга А.В.

МЕГАХІЛА ЖИРО

Мегахила Жиро
Megachile (Xanthosarus) giraudi Gerstaecker, 1869

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Бджоли-мегахіліди – Megachilidae

Один із 39 видів голарктичного підроду *Xanthosarus* всесвітньо поширеного роду *Megachile* (близько 1500 видів). Один із 7 видів підроду в фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Середземноморський вид. Ареал охоплює Південну, Східну та Центральну Європу, Туреччину. В Україні вид знайдено у Донецькій та Тернопільській областях, а також в Криму.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Мешкає на ділянках петрофітного степу, на скельних виходах серед рідколісся.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісний вид. Останнім часом спостерігається зменшення як чисельності виду, так і площі його поширення внаслідок оранки або деградації цілинних степових ділянок під впливом надмірного випасу худоби.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Має одне покоління на рік, літ імаго триває з червня до кінця липня. Збирає пилок та нектар із рослин родини *Fabaceae* (*Onobrychis, Hedysarum, Hippocrepis*). Самки будують гнізда в порожнинах на поверхні крейдяних гір або між каменів, є вказівка про його поселення у землі. Гніздо складається з одного або декількох рядків комірок, які зроблені з пелюсток квітів (наприклад, *Linum*), а кришку гнізда будує з вискоблених волокон стебла рослин (зокрема, *Jurinea brachycephala* Klok.). Запилювач степових бобових рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Як компонент біоценозу охороняється в УСПЗ, РЛП «Клебан-Бик».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Доцільно створення нових степових резерватів у місцях мешкання виду.

Джерела інформації:
Радченко, 1987;
Ромасенко, 1990;
Филатов, 2006,
Червона книга України…, 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Радченко В.Г.
http://redbook-ua.org/item/megachile-xanthosarus-giraudigerstaecker/

ГОПЛІТІС РУДИЙ

Гоплитис рыжий

Hoplitis (Megalosmia) fulva (Eversmann, 1852)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Бджоли-мегахіліди – Megachilidae

Один із 7 видів палеарктичного підроду *Megalosmia*-широко поширеного у світі (за винятком Південної Америки та Австралії) роду *Hoplitis* (налічує 358 видів). Один із 2 видів підроду [також *Hoplitis princeps* (*Morawitz,* 1872)] в фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Південна, Східна й Центральна Європа, Кавказ, Туреччина, Сирія, Казахстан, Монголія, Китай. В Україні зареєстрований у Харківській, Полтавській, Херсонській, Донецькій і Луганській областях. В області зареєстрований на пісках заплави річки Сіверський Донець.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Трапляється у піщаних біотопах. Рідкісний напівпустельно-степовий палеарктичний вид, зустрічається локально, пов'язаний переважно з піщаними ґрунтами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Відомі поодинокі знахідки. Сучасний стан популяцій в області не досліджений. На чисельність, в першу чергу, впливає знищення кормових рослин та місць гніздування внаслідок весняних випалювань сухої рослинності, надмірного випасу свійських тварин, руйнування піщаних ґрунтів, зарегулювання русел річок та рекреаційного навантаження, збільшення насаджень штучних лісів на пісках у заплавах річок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл. Має одне покоління на рік, літає в червні та липні. Віддає перевагу квіткам *Fabaceae*. Будує багатокоміркові гроноподібні гнізда в готових порожнинах у ґрунті, комірки виготовляє із пережованих листів. Вид із недостатньо вивченою біологією гніздування.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Мешкання на охоронюваних територіях не встановлено. На території Донецької області спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць існування, оцінка чисельності та стану популяції виду, створення ентомологічних заказників в місцях його знаходження.

Джерела інформації:
Лебедев, 1933; Попов, 1962; Мариковская,1968;
Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Радченко В.Г.
http://redbook-ua.org/item/hoplitis-megalosmia-fulvaeversmann/

АНТОФОРА ЄРШОВА

Антофора Ершова
Anthophora (Pyganthophora) erschowi
Fedtschenko, 1841

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один з 416 видів роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Південно – палеарктичний вид, локально поширений від Марокко до Східного Китаю, на північ до Волгоградської області Росії. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

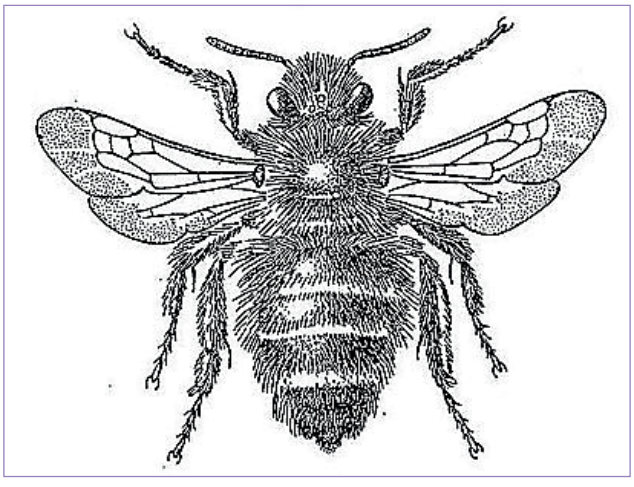
МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Зустрічається у справжніх та сухих степах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Поодинокі знахідки, сучасний стан чисельності та її динаміки не досліджений.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Моновольтинний весняно-ранньолітній вид. Літає в квітні-червні. Переважно відвідує квіти з родини Капустяні (*Brassicaceae*). У Ростовській області Росії вказаний як запилювач люцерни. На Кіпрі вказаний як запилювач *Ophrys (Orchidaceae*) шляхом псевдокопуляції самців.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи з охорони на території області не розроблялися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження місць, придатних для гніздування, проведення інвентаризації стану популяції виду на території області. Зниження рекреаційного навантаження.

Джерела інформації:
Радченко, Песенко, 1994;
Червона книга Дніпропетровської…, 2011.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Anthophora*

ЕВЦЕРА (ДОВГОВУСА БДЖОЛА) ОКСАМИТОВА

Эуцера шероховатая
Eucera (Synhalonia) velutina (Morawitz, 1873)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

В Європі близько 80 видів. Для СРСР вказувалося близько 50 видів.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Туреччина, Ізраїль. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ
Степовий вид. Поширений локально на степових ділянках схилів ярів та долин річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
На території Донецької області малочисленний вид. Причиною зміни чисельності є знищення місць існування виду (перевипас, рекреація).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Живиться на *Iris atropurpurea* та люцерні. Гніздяться в ґрунті.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи охорони не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Дослідження для визначення чисельності, тенденцій та загроз виду. Виявлення і охорона тих місць мешкання виду, що ще залишилися.

Джерела інформації:
Appendix, 2003;
AndrewGrace, 2010.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Eucera*

АМОБАТЕС ОПЕРЕЗАНИЙ

Амобатес опоясанный

Ammobates (Ammobates) vinctus Gerstäcker, 1869

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює південну Європу, Україну та Центрально-Європейську Росію. За межами Європи цей вид зустрічається на півдні Туреччини і в Тунісі. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешкає в різних відкритих лугових біотопах з оголеним ґрунтом, особливо, в степах і на пасовищах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невелика. Недостатньо вивчена. Основні лімітуючі фактори: заростання степових біотопів, заліснення степових природних територій і скорочення випасу на пасовищах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Це бджоли-зозулі, які паразитують на бджолах (*Anthophora*) і довгохвостих бджолах (*Tetralonia*). Тому вони літають тільки в одному поколінні з червня до серпня, при цьому їх господарі активні більш довше. U-образно вигнуті яйця прикріплюються стінкою в навколишній ґрунтовий субстрат. Як і інші бджоли-зозулі не володіють пристосуваннями для запилення і збору пилку. У рік буває одне покоління.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення і охорона місць мешкання виду. Проведення досліджень для визначення чисельності, тенденцій та загроз виду. Вид вимагає безперервно оголеного ґрунту у всіх його біотопах. Необхідні подальші дослідження в систематиці.

Джерела інформації:
Інтернет-ресурс: http://www.iucnredlist.org/details/full/19199415/1

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Josef Dvořák
https://www.biolib.cz/en/gallery/dir1363/

НОМАДА ПЕКТОРАЛЬНА

Номада пекторальная
Nomada pectoralis Morawitz, 1877

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Род *Nomada* є одним з найчисленніших родів родини *Apidae*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Внесений до Червоного списку МСОП, статус – відомостей недостатньо (DD). У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Мешкає в Західній Палеарктиці: Південна Європа, Північна Африка (Марокко, Туніс) і Близький Схід (Туреччина). Відомий з центральної частини України. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Трапляється по схилах балок та ярів, віддає перевагу ксерофітним ділянкам із багатою ентомофільною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невизначена. Популяції невеликі, але інформація про чисельність та її тенденції відсутня. На території Донецької області малочисленний вид.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Є гніздовим паразитом інших бджіл. Головним чином, з роду *Andrena*, але також *Agapostemon*, *Melitta, Eucera* і *Exomalopsis*. Більшість літають навесні, але деякі також роблять це влітку і восени. Дорослі обох статей відвідують квіти, щоб харчуватися нектаром,надають перевагу *Asteracea*. Самці слідують запаху бджоли-господаря і чекають самок поблизу їх гнізд.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення досліджень для визначення чисельності, тенденцій та загроз виду. Виявлення і охорона місць мешкання виду, що ще залишилися.

Джерела інформації:
Інтернет-ресурс: http://www.iucnredlist.org/details/full/19198745/1#research_needed

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Françoise Vaselli
https://www.galerie-insecte.org/galerie/esp-page.php?genre=Nomada&espece=pectoralis

КСИЛОКОПА ЗВИЧАЙНА

Пчела-плотник
Xylocopa (Xylocopa) valga Gerstäcker, 1872.

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 5 видів палеарктичного підроду *Xylocopa* всесвітньо поширеного роду *Xylocopa* (понад 400 видів), один із 3 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

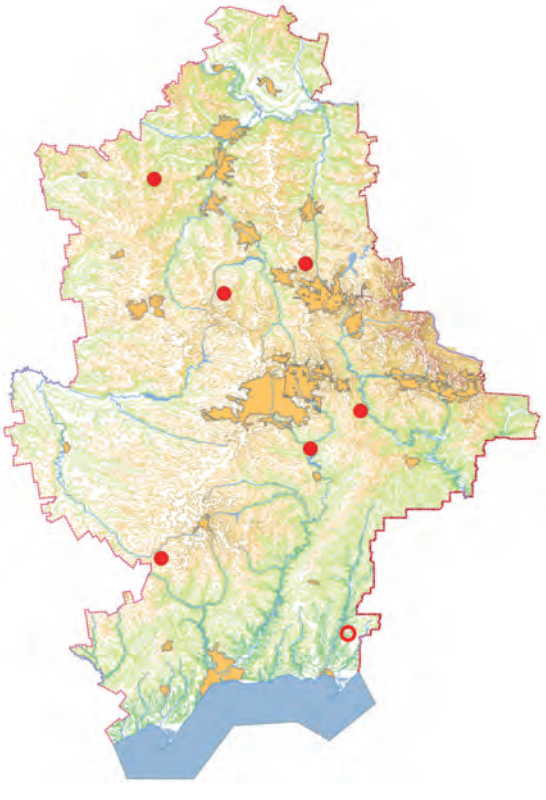
Палеарктичний вид, поширений від Середземномор'я: Центральна і Західна Європа, Близький Схід, Середня Азія, Казахстан, Монголія. В Росії зустрічається в європейській частині. Є вказівки про його знаходження в Індії та Австралії, куди цей вид, швидше за все, було завезено. В Україні зустрічається в усіх регіонах за винятком Полісся. В межах Донецької області трапляється локально по всій території.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Території з деревною рослинністю, де є сухі дерева; населені пункти.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Нечисленний, рідкісний вид, що мешкає на території з інтенсивним господарським і рекреаційним навантаженням. Зустрічається спорадично, чисельність невисока протягом всього ареалу. Найбільш численні популяції – на узбережжі морів. Відомі поодинокі знахідки. Чисельність зменшується через скорочення

доступних місць для гніздування (сухі дерева) внаслідок вирубування та випалювання полезахисних лісосмуг, ксерофітних рідколісся та степових схилів ярів, особливо на півдні України та в Криму. Значну негативну роль відіграє незаконне колекціонування в комерційних цілях.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго зустрічається з середини квітня до кінця вересня. Дає одну генерацію на рік, зимує імаго. Стара самка гине восени, але іноді зимує вдруге і навесні знову будує гніздо. Антофіл, полілект. Гнізда влаштовує в деревині (мертвих деревах, телеграфних стовпах, будівлях, коренях багаторічних рослин на схилах та яругах), де вигризає ходи, в яких будує до10–12 комірок лінійним рядом із перетинками з тирси. Кожна комірка містить пилкову масу у вигляді витягнутого тетраедра, на яку відкладається одне яйце. Після завершення будівництва самка залишається у гнізді, де охороняє та контролює розвиток свого потомства, до його народження восени. Молоді самки та самці зимують всередині ходів у деревині. Копуляція відбувається переважно навесні. Основними кормовими рослинами є представники *Lamiaceae* і *Fabaceae*. Найбільш часто зустрічається на *Colutea*. Субсоціальний вид, на якому можна досліджувати процеси виникнення справжньої соціальності у комах. У окремих видів цього роду вже знайдено примітивну соціальність із стерильною кастою робочих особин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в заповідниках степової та лісостепової зон і в Криму.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації виду на території області, створення заказників в місцях мешкання виду. Обмеження вирубок сухостійних дерев в місцях мешкання виду. Використання штучних гніздових конструкцій типу вуликів Фабра.

Джерела інформації:
Радченко, Песенко, 1994; Иванов, Филатов, Фатерыга, 2005; Червона книга України…, 2009; Амолин, 2016; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зуяков А.І.

КСИЛОКОПА ФІОЛЕТОВА

Ксилокопа фиолетовая
Xylocopa (Xylocopa) violacea (Linnaeus, 1758)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 5 видів палеарктичного підроду Xylocopa всесвітньо поширеного роду *Xylocopa* (понад 400 видів), один із 3 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Середземноморсько-азійський вид. Зустрічається по всій Європі, але переважно в її південній частині, на Кавказі, на Ближньому та Середньому Сході, в Туреччині, Північній Африці та Середній Азії. Є вказівки про його знаходження в Індії та Австралії, куди цей вид, швидше за все, було завезено. В Україні відомий з Криму, також зустрічається в окремих областях, переважно на півдні. Є поодинокі знахідки і в північних районах, частка з яких, імовірно, пов'язана з невірним визначенням цього виду і відноситься до *Xylocopa valga*. В Донецькій області відмічені поодинокі знахідки.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Території з сухою деревною рослинністю; населені пункти.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний вид. Чисельність знижується через скорочення доступних місць для гніздування (сухі дерева) внаслідок вирубування та випалювання полезахисних лісосмуг, ксерофітних рідколісся та степових схилів гір (особливо на півдні України та в Криму), незаконного колекціонування в комерційних цілях. Частіше зустрічається біля та в населених пунктах, де краще забезпечений місцями для гніздування та кормовою базою.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго зустрічаються з кінця квітня до вересня. Антофіл, полілект – відвідує квітки рослин з багатьох родин. Субсоціальний вид. Генерація одноріча, зимує імаго. Гнізда будує в деревині (мертвих деревах, телеграфних стовпах, будівлях). Корисний запилювач *Salvia officinalis* і *Salvia sclarea*, що культивуються в Криму.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в Донецькій області не застосовувалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації виду на території області, резервування усіх збережених ділянок, придатних для гніздування. Створення заказників в інших місцях мешкання виду.

Джерела інформації:
Иванов, Филатов, Фатерыга, 2005;
Червона книга України…, 2009; Амолин, 2016.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Fernando Laguna
http://www.biodiversidadvirtual.org/insectarium/Xylocopa-violacea-(Linnaeus-1758)-img725450.html

ДЖМІЛЬ МОХОВИЙ

Шмель моховой
Bombus (Bombus) muscorum (Linnaeus, 1758)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 13 видів підроду *Bombus роду Bombus* (понад 250 видів). Один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

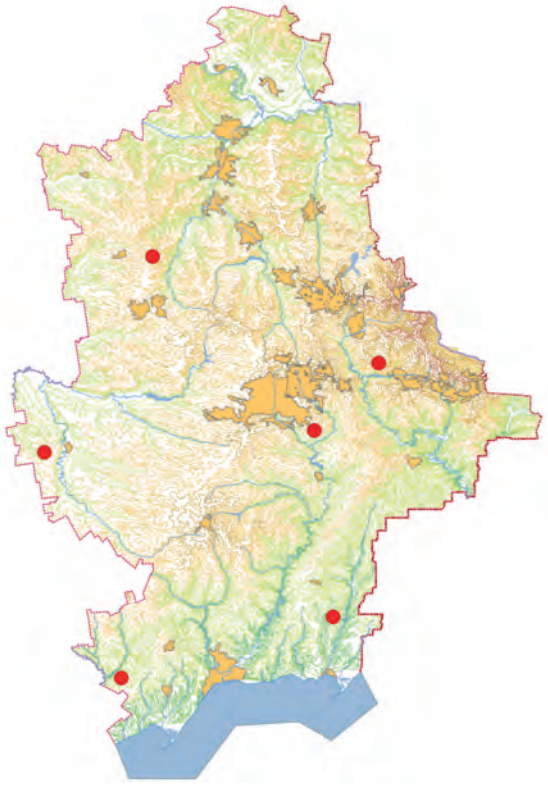
Широко поширений у Палеарктиці, але в усіх частинах ареалу зустрічається рідко. В Україні знайдений у більшості областей, в тому числі в Криму, де раніше не відмічався. У Донецькій області локально зустрічається по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Схили балок та яруг, узлісся полезахисних лісосмуг та лісів з багатою ентомофільною рослинністю, лісові галявини, великі парки в населених пунктах із незначним рекреаційним навантаженням.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасний стан чисельності не досліджений. Скрізь зустрічається рідко, але в окремих біотопах щільність виду може досягати 3–5 гнізд на 1 га. Основним фактором, що призводить до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд під час оранки полів або скошування рослин та загибель дорослих особин при обробках полів пестицидами. Найважливішу роль у зниженні чисельності, як і інших видів джмелів, відіграють осінні та весняні випалювання сухої рослинності по лісосмугах, балках, ярах. Внаслідок випалювання гинуть зимуючі самиці, знищуються весняні нектаро- та пилконоси, на яких живляться бджоли. До зниження чисельності та зникнення джмеля призводить випас свійських тварин, які знищують гнізда та кормову базу. На таких територіях трапляються майже виключно зальотні особини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин, полілект, відвідує квіти рослин багатьох родин. Соціальний вид. Самки запліднюються самцями восени, після чого зимують під землею в норах мишоподібних гризунів або під мохом чи листям. Навесні кожна молода матка самостійно будує гніздо в заглибленнях на поверхні землі під мохом або сухим листям. В гнізді вирощується до 100 стерильних робочих особин, які виконують усі роботи, а матка лише відкладає яйця. Наприкінці літа виводяться самці та майбутні матки. Матка живе 1 рік, а робочі особи від 1 до 3 місяців. Літає з квітня до вересня. За сезон розвивається одне покоління, яке складається із декількох виводків робочих особин, після чого вирощується репродуктивне потомство, особливо у першому виводку, значно менші за матку. Запилювач багатьох квіткових рослин, в тому числі сільськогосподарських, таких, як плодово-ягідні культури, конюшина, люцерна.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у заповідниках степової та лісостепової зон, в т.ч. в УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації виду на території області. Резервування усіх збережених ділянок, придатних для гніздування виду. Заповідання ділянок в інших місцях мешкання виду. Для відновлення чисельності виду доцільне створення мікрозаказників зі штучними гніздовими конструкціями для поселення джмелів.

Джерела інформації:
Радченко, 1989; Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…, 2013; Амолин, 2016; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Tello Neckheim
http://www.wikiwand.com/uk/Список видів джмелів України

ДЖМІЛЬ ПАХУЧИЙ

Шмель пахучий
Bombus (Subterraneobombus) fragrans (Pallas, 1771)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 10 видів голарктичного підроду *Subterraneobombus* роду *Bombus* (понад 250 видів). Один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

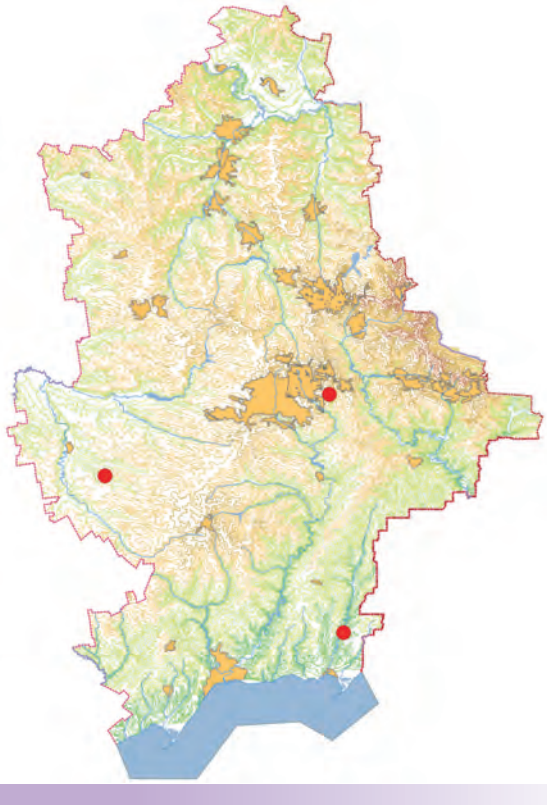
Поширений у степах центральної частини Палеарктики від Словакії, Угорщини до Західного Китаю, півночі Ірану та півночі Монголії; в Україні зустрічається в степовій зоні. За останні 100 років поширення виду значно скоротилося. Зокрема, він майже зник із більшої частини території Криму, де зустрічався на початку – середині минулого століття (сучасні знахідки є лише з території Керченського півострова). Також раніше були поодинокі знахідки виду й у лісостеповій зоні. У Донецькій області знайдений біля м. Донецьк, смт. Велика Новосілка, у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Справжні степи, схили балок та яруг, перелоги з колоніями ховрахів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зникаючий вид, зустрічається локально. В окремих біотопах щільність виду може досягати до 2–3 гнізд на 1 га. Зникає через скорочення площ степових ділянок та знищення гнізд під час сінокосіння та оранки земель, загибелі дорослих при обробках полів пестицидами. Це самий крупний вид джмелів, він може бути здобиччю для колекціонерів. Сучасний стан чисельності не досліджений. Основним фактором, що призводить до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму. Найважливішу роль у зниженні чисельності відіграє зникнення з території України і всієї Європи ховрахів, у норах яких самиці будують свої гнізда.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин; полілект, відвідує квіти рослин багатьох родин. Соціальний вид. Самиці запліднюються самцями восени, після чого йдуть на зимівлю. Навесні кожна молода матка самостійно будує гніздо у кинутих норах ховрахів, або під мохом чи листям. На відміну від більшості інших видів джмелів матки відкладають свої яйця не групою, а кожне в окремих комірках. Така особливість біології робить цей вид перспективним для штучного розведення. В гнізді вирощується 50-100 робочих особин, після чого приблизно така ж кількість репродуктивних особин – самців і майбутніх маток; статевої зрілості матки досягають навесні наступного року; матки живуть 1 рік, а робочі особини від 1 до 3 місяців. За сезон розвивається одне покоління, яке складається із декількох виводків робочих особин, після чого вирощується репродуктивне потомство. Літає з квітня до вересня. Запилювач багатьох степових рослин і таких, що культивуються в степовій зоні України, зокрема баштанових культур.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони в Донецькій області не застосовувалися. Охороняється в заповідниках степової зони.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації та резервування усіх існуючих колоній ховрахів на території області як місць потенційного знаходження джмеля пахучого. Заповідання ділянок в інших місцях мешкання виду.

Джерела інформації:
Радченко, 1989; Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Johann Neumayer

ДЖМІЛЬ ГЛИНИСТИЙ

Шмель глинистый
Bombus (Megabombus) argillaceus Smith, 1854

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 23 видів підроду *Megabombus* роду *Bombus* (понад 250 видів). один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий.
В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

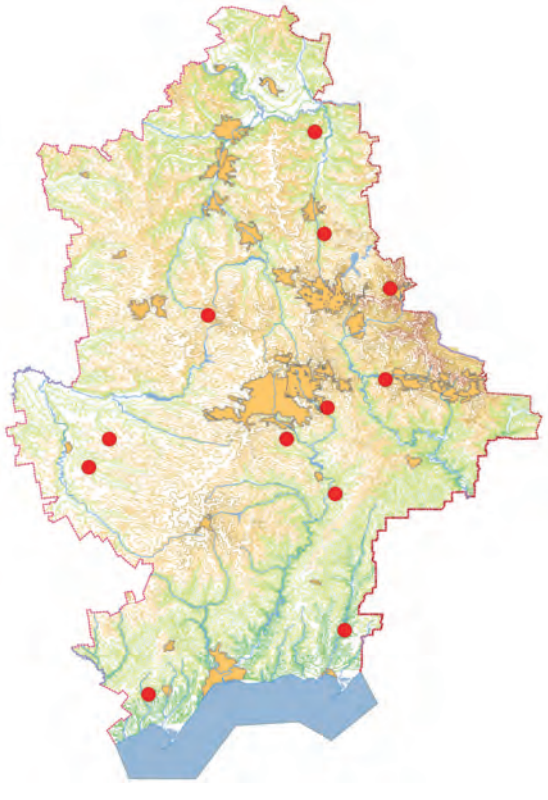
Вид відноситься до середземноморських видів; широко поширений у Центральній частині Палеарктики. Ареал включає Південну Європу, Малу Азію, Північну Африку. На території ближнього зарубіжжя зустрічається в Абхазії, Грузії, Росії. В Україні зустрічається в багатьох областях та в Криму. У Донецькій області локально трапляється по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Найчастіше трапляється по степовим балкам, де відсутній вплив господарської діяльності людини: випалювання сухої рослинності, випас свійських тварин, сінокосіння. Схили балок та яруг, узлісся полезахисних лісосмуг та лісів з багатою ентомофільною рослинністю, лісові галявини, великі парки в населених пунктах із незначним рекреаційним навантаженням.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність по Україні невідома. В основних біотопах зустрічається рідко. На окремих ділянках навесні можна спостерігати до 10 молодих маток на 1 га. Найважливішу роль у зниженні чисельності, як і інших видів джмелів, відіграють осінні та весняні випалювання сухої рослинності по лісосмугах, балках, ярах. Внаслідок випалювання

знищуються зимуючі самиці, гинуть весняні квітучі рослини – нектаро- та пилконоси, на яких живляться джмелі. До зниження чисельності та зникнення джмеля призводить регулярне сінокосіння та випас свійських тварин, які знищують гнізда й кормову базу. На таких територіях трапляються майже виключно зальотні особини. Крім того, до зниження чисельності призводять знищення гнізд цього виду під час оранки полів, лук, загибель дорослих особин при обробках полів пестицидами, знищення «сміттєвої» рослинності, що забезпечує «квітковий конвеєр» на пустирях і присадибних ділянках.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин, полілект, запилювач багатьох рослин. Трофічні зв'язки включають більшість бур'янів і культурних рослин з довжиною віночка більше 10 мм. Особливо привабливі рослини з родин *Lamiaceae, Asteraceae, Rhanunculaceae, Cucurbitaceae* та *Fabaceae*. Соціальний вид. Самки запліднюються самцями восени, після чого йдуть на зимівлю. Навесні кожна молода матка самостійно будує гніздо на поверхні землі або в норах мишоподібних гризунів. Перші робочі виходять в кінці квітня. Робочі особини цього виду не роблять окремих запасів пилку в гнізді, личинки харчуються через так звані кишені, які наповнюються свіжепринесеним пилком. За сезон розвивається одне покоління, що складається з декількох виводків. В одному гнізді вирощується 50–100 робочих особин та приблизно така ж кількість репродуктивних особин – самців та майбутніх маток. Літає з квітня до жовтня. Важливий запилювач багатьох квіткових рослин, у тому числі сільськогосподарських, таких, як плодово-ягідні, баштанні культури.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в заповідниках степової та лісостепової зон. Окремі популяції зберігаються в УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації виду на території області. Коректне застосування інсектицидів. Роз'яснювальна робота серед місцевого населення. Заповідання ділянок в інших місцях мешкання виду.

Джерела інформації:
Осычнюк, Радченко, 1989;
Красная книга Краснодарского… , 2007;
Червона книга України…, 2009;
Червона книга Харківської…, 2013; Амолин, 2016; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Gideon Pisanty
http://www.wikiwand.com/uk/Список видів джмелів України

ДЖМІЛЬ ВІРМЕНСЬКИЙ

Шмель армянский
Bombus (Thoracobombus) armeniacus Radoszkowski, 1877

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 52 видів підроду *Thoracobombus* роду *Bombus* (понад 250 видів). Один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий. В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид поширений від півдня Литви до передгір'я Паміру і Тянь-Шаню; Казахстан, Мала Азія, Закавказзя, південь Західного Сибіру та Урал. В Україні знайдений у Тернопільській, Черкаській, Херсонській, Кіровоградській, Донецькій, Харківській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській областях та у Криму.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Залишки справжніх степів, схили балок та яруг, узлісся полезахисних лісосмуг та лісів з багатою ентомофільною рослинністю. На початку XXI століття був відмічений у Полтавській області на полях із червоною конюшиною. Степовий вид, населяє незаймані ділянки степової рослинності, що збереглися в невеликій кількості по берегах річок, в балках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Невідома. Зустрічається дуже рідко. В більшості вказаних точок в Україні зареєстровані поодинокі знахідки.

Сучасний стан не досліджений. Основним фактором, що призводить до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд цього виду під час оранки полів, луків або скошування рослин та загибель дорослих осіб при обробках полів пестицидами. Найважливішу роль у зниженні чисельності, як і інших видів джмелів, відіграють осінні та весняні випалювання сухої рослинності по лісосмугах, балках, ярах. Внаслідок випалювань гинуть зимуючі самиці, знищуються весняні квітучі рослини – нектаро- та пилконоси, на яких живляться джмелі. До зниження чисельності та зникнення джмеля також призводять регулярне сінокосіння та випас свійських тварин, які знищують гнізда та кормову базу. На таких територіях трапляються майже виключно зальотні особини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин (воліють родини *Fabaceae*); полілект, відвідує квіти багатьох родин рослин. Соціальний вид. Гнізда підземні, як правило, в норах гризунів. Самки з'являються у другій половині квітня, перші робочі джмелі – в кінці травня – початку червня. Самиці запліднюються самцями восени, після чого йдуть на зимівлю, а навесні кожна молода матка самостійно будує гніздо. Молоді самки і самці з'являються в кінці липня. За сезон розвивається одне покоління, яке складається з декількох виводків робочих особин, після чого вирощується репродуктивне потомство. Літає з квітня до вересня. Запилювач багатьох рослин, в тому числі таких, що культивуються в степовій зоні України.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в УСПЗ (відділення «Хомутовський степ») та Чорноморському біосферному заповіднику.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації популяцій виду на території області. Резервування та заповідання усіх збережених ділянок, придатних для гніздування.

Джерела інформації:
Радченко, Песенко, 1994; Красная книга Краснодарского…, 2007;
Червона книга України…, 2009;
Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: John Ascher
http://www.discoverlife.org/mp/20p?see=I_JSA1542&res=640&flags=subgenus:

ДЖМІЛЬ ЛЕЗУС

Шмель лезус

Bombus (Thoracobombus) laesus Morawitz, 1875

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 52 видів підроду *Thoracobombus* роду *Bombus* (понад 250 видів). Один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений у Центральній та Західній Палеарктиці. В Україні відмічений у Передкарпатті, Карпатах, Дніпропетровській, Львівській,Чернівецькій, Одеській, Херсонській, Кіровоградській, Полтавській, Харківській, Донецькій областях та у Криму.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Залишки справжніх степів, схили балок та яруг, узлісся полезахисних лісосмуг та лісів з багатою ентомофільною рослинністю. Переважно зустрічається на степових ділянках, приурочений до степів південного типу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається дуже рідко. Сучасний стан не досліджений. Найважливішу роль у зниженні чисельності,

як і інших видів джмелів, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд цього виду під час оранки полів, лук або скошування рослин, загибель дорослих осіб при обробках полів пестицидами, випас свійських тварин, які знищують гнізда та кормову базу, під час осінніх та весняних випалювань сухої рослинності по лісосмугах, балках, ярах (при цьому гинуть зимуючі самиці, знищуються весняні квітучі рослини – нектаро- та пилконоси, на яких живляться джмелі. В більшості вказаних точок в області зареєстровані поодинокі знахідки.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин; полілект, відвідує квіти багатьох родин рослин. Соціальний вид. Самиці запліднюються самцями восени, після чого йдуть на зимівлю, а навесні кожна молода матка самостійно будує гніздо. За сезон розвивається одне покоління, яке складається із декількох виводків робочих особин, після чого вирощується репродуктивне потомство. Літає з квітня до вересня. Запилювач квіткових рослин, в тому числі сільськогосподарських, таких як, люцерна, конюшина, огірки, гарбузи, інші баштанові культури.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в заповідниках степової та лісостепової зон.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації виду на території області. Резервування та заповідання усіх збережених ділянок, придатних для гніздування виду.

Джерела інформації:
Радченко, 1989; Ефремова, 2002;
Червона книга України… , 2009;
Червона книга Харківської…, 2013.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Pierre Rasmont
http://www.atlashymenoptera.net/pagetaxon.asp?tx_id=4076

ДЖМІЛЬ ЧЕРВОНУВАТИЙ

Шмель красноватый
Bombus (Megabombus) ruderatus (Fabricius, 1775)

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 23 видів підроду *Megabombus* всевітньо поширеного роду *Bombus* (понад 250 видів). Один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Ареал охоплює територію Південної і Центральної Європи, європейську частину Росії на схід до Малої Азії. На території України вид зустрічається у західних, північних та центральних районах. За останнє десятиріччя зареєстрований у Харківській, Донецькій областях та у Криму. Нещодавно також підтверджено його знахідку на західному Поділлі та Закарпатті.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Схили балок та яруг, узлісся полезахисних лісосмуг та лісів з багатою ентомофільною рослинністю. Найчастіше трапляється по степових балках, де відсутній вплив господарської діяльності людини – випалювання сухої рослинності, випас свійських тварин, сінокосіння.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасний стан чисельності не досліджений. Зустрічається дуже рідко. Відомо лише декілька знахідок в Україні. Основним чинником, що призводить до зниження чисельності, є значне скорочення місць,

придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд цього виду під час оранки полів, луків або скошування рослин та загибель дорослих особин при обробках полів пестицидами. Найважливішу роль у зниженні чисельності, як і інших видів джмелів, відіграють осінні та весняні випалювання сухої рослинності по лісосмугах, балках, ярах, внаслідок чого гинуть зимуючі самиці, знищуються весняні квітучі рослини – нектаро- та пилконоси, на яких живляться джмелі. До зниження чисельності та зникнення джмеля призводить регулярне сінокосіння та випас свійських тварин, які знищують гнізда та кормову базу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин; полілект, відвідує квіти рослин багатьох родин. Трофічні зв'язки включають рослини з родин *Lamiaceae, Asteraceae, Plumbaginaceae* і *Fabaceae*. Соціальний вид. Самки запліднюються самцями восени, після чого зимують під землею в норах мишоподібних гризунів або під мохом чи листям. Навесні кожна молода матка самостійно будує гніздо на поверхні землі або в норах гризунів. Літає з квітня до жовтня. Самки, які перезимували, з'являються в середині – кінці квітня. Перші робочі особи виходять наприкінці травня. Молоді самки та самці з'являються наприкінці липня та зустрічаються до вересня. В одному гнізді вирощується до 100 робочих особин та приблизно така ж кількість репродуктивних особин – самців і майбутніх маток, статевої зрілості матки досягають навесні наступного року; матки живуть 1 рік, а робочі особини від – 1 до 3 місяців. Запилювач квіткових рослин, в тому числі сільськогосподарських, таких, як огірки, гарбузи та інших баштанних культур.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділенні «Хомутовський степ» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації виду на території області. Резервування усіх збережених ділянок, придатних для гніздування цього виду. Заповідання природних ділянок в інших місцях мешкання виду.

Джерела інформації:
Красная книга Краснодарского…, 2007; Червона книга України…, 2009; Червона книга Харківської…, 2013; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Hectonichus
http://www.wikiwand.com/uk/Список видів джмелів України

ДЖМІЛЬ ОПЕРЕЗАНИЙ

Шмель опоясаный
Bombus (Thoracobombus) zonatus Smith, 1854

Ряд Перетинчастокрилі – Hymenoptera
Родина Справжні бджоли – Apidae

Один із 52 видів підроду *Thoracobombus* роду *Bombus* (понад 250 видів). Один із 40 видів джмелів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

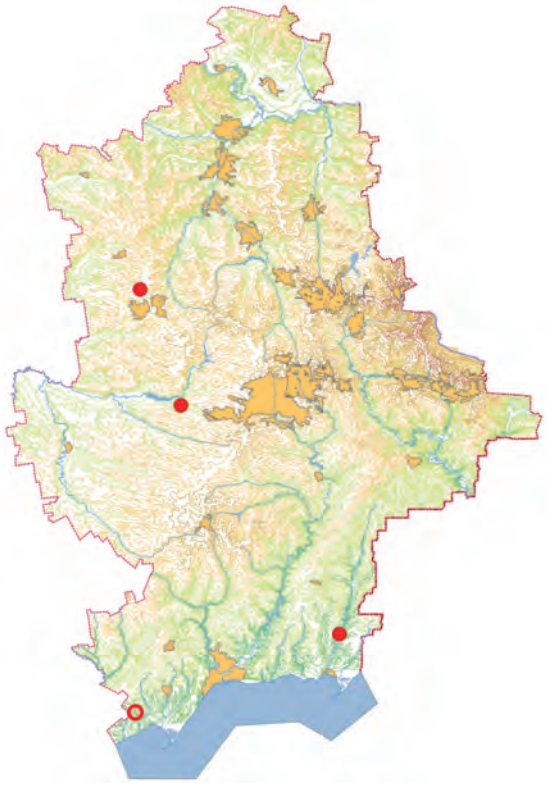
Палеарктичний середземноморський вид. Поширений у південній Європі, Малої Азії, Північній Африці та Північній Азії (крім Китаю), Грузії, Абхазії, Росії (центральна та південна частини). В Україні зустрічається в Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Харківській областях та в Криму.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Вид населяє причорноморські степи. Залишки справжніх степів, схили балок та яруг з багатою ентомофільною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Локально розповсюджений стенобіонтний, малочислений вид, що зустрічається в зоні інтенсивної сільськогосподарської діяльності. В регіоні вид представлено локальними, ізольованими популяціями в місцях проживання. В області зареєстровані поодинокі знахідки. Чисельність виду залежить від стану біотопів – степних ділянок з багатою мелітофільною рослинністю. Основним чинником, що призводить до зниження чисельності, є значне скорочення місць, придатних для гніздування та збору корму, знищення гнізд цього виду під час оранки полів, луків або скошування рослин та загибель дорослих особин при обробках полів пестицидами. Найважливішу роль у зниженні чисельності, як і інших видів джмелів, відіграють осінні та весняні випалювання сухої рослинності по балках, ярах, внаслідок чого гинуть зимуючі самиці, знищуються весняні квітучі рослини – нектаро- та пилконоси, на яких живляться джмелі. До зниження чисельності та зникнення джмеля призводить регулярне сінокосіння та випас свійських тварин, які знищують гнізда та кормову базу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Антофіл, живиться нектаром та пилком рослин; полілект, відвідує квіти рослин багатьох родин. Трофічні зв'язки включають практично всі нектаро- іпилконосні рослини даної території. Особливо привабливі рослини з родин *Fabaceae, Asteraceae, Plumbaginaceae, Dipsacaceaeu* і *Boraginaceae*. Соціальний вид. Молоді запліднені матки навесні після зимівлі самостійно будують гнізда в заглибленнях на поверхні землі під мохом або сухим листям. Потім усі роботи в гнізді та по заготівлі пилку і нектару виконують робочі особини, які літають з травня до серпня. Самці та нові молоді матки народжуються лише наприкінці літа та у вересні. Самки запліднюються самцями восени, після чого зимують під землею в нірках мишоподібних гризунів або під мохом чи листям. За сезон розвивається одне покоління, яке складається із декількох виводків робочих особин, після чого вирощується репродуктивне потомство. Літає з квітня до вересня. Гнізда наземного типу. В одному гнізді вирощується до 100-150 особин. Як і у інших представників підроду, в гніздах на воскових пакетах з розплодом розташовуються пилкові кишені. Ця особливість біології суттєво заважає його штучному розведенню в господарських цілях. Запилювач багатьох степових рослин і таких, що культивуються в степовій зоні України.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в заповідниках степової та лісостепової зон, в т.ч. в НПП «Меотида» та УСПЗ (відділення «Хомутовський степ»).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендується проведення інвентаризації виду на території області та резервування усіх збережених ділянок, придатних для гніздування. Заборона випалювання степової рослинності по балках та лиманах. Виявлення та заповідання інших місць мешкання виду в степовій зоні України.

Джерела інформації:
Радченко,1989; Ефремова, 2002;
Червона книга України…, 2009; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Göran Holmström
http://www.atlashymenoptera.net/pagetaxon.asp?tx_id=3032

ТАПІНОМА КІНБУРНСЬКА

Тапинома кинбурская
Tapinoma kinburni Karawajew, 1937,

Ряд Перетин частокрилі – Hymenoptera
Родина Мурашки – Formicidae

Один з 63 видів космополітного роду, в Палеарктиці – 20 видів, в Україні – 3.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Реліктовий європейський степовий вид, відомий з Нижньодніпровської піщаної арени (Херсонська та Миколаївська області), Донецького кряжу (поблизу м. Святогірськ Донецької області); довгий час вважався ендеміком України, але нещодавно був вказаний для Бєлгородської області Росії.

МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ

Мешкає на піщаних та вапнякових степових ділянках з розрідженою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На заповідних ділянках піщаного степу є звичайним видом, щільність гнізд може сягати 0,5 гн./м^2 , в інших районах відомі лише поодинокі знахідки. При випасі худоби чисельність різко знижується (в десятки разів), а при розорюванні степових ділянок вид зникає.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гнізда, часто дуже складної будови, споруджує в землі. Виходи з них у вигляді невеличких (діаметром 2–4 мм) отворів, оточених валиком з винесеного на поверхню ґрунту. Живляться дрібними членистоногими та їхніми рештками. Термофільний вид, який припиняє активність лише в найжаркіші післяполудневі години, коли температура на поверхні ґрунту досягає 40-45^0 С. Літ статевих особин – у червні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не вживалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Рекомендований до охорони у НПП «Святі Гори». Проведення досліджень для визначення сучасного стану популяцій виду на території області.

Джерела інформації:
Радченко, 1983; Радченко, 1985; Червона книга України…, 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Estella Ortega http://www.antwiki.org/wiki/Tapinoma_kinburni#mediaviewer/File:Tapinoma_kinburni_casent0280680_p_1_high.jpg

КТЕНОФОРА ПРИКРАШЕНА

Ктенофора украшенная
Ctenophora festiva Meigen, 1804

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Комарі-довгоноги – Tipulidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Середня смуга Південної Європи, Литва, Росія (південь європейської частини, південь Сходу Сибіру, Примор'я), Південний Китай. В Україні – Прикарпаття, центральна частина. Відомості про перебування в Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Старі широколистяні або мішані ліси.

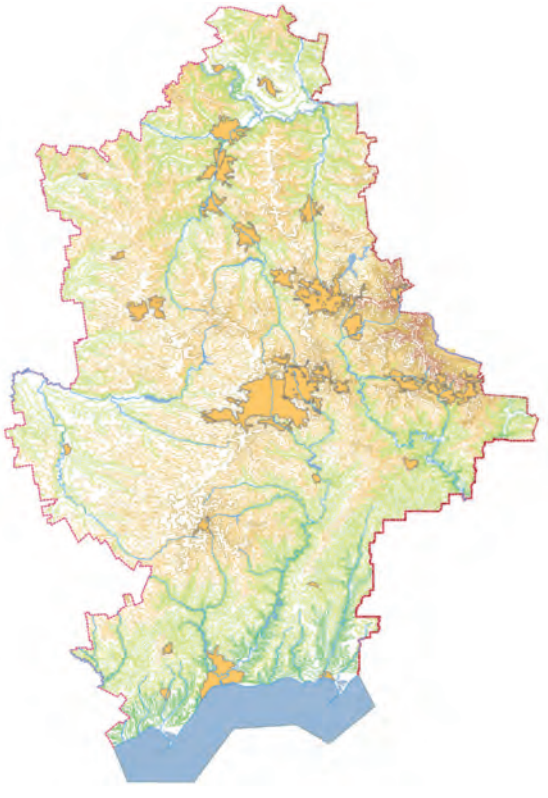
ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Сучасних даних про чисельність та її зміни немає. Причини зміни чисельності – санітарні чистки лісів (вирубування старих дерев).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Личинки живляться в трухлявій деревині дупел листяних дерев. Даних про біологію розмноження немає. Зустрічається в червні-липні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Не розроблені.

Джерела інформації:
Савченко, 1967; Савченко, 1973;
Червона книга України…, 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Tomáš Vrána
https://www.biolib.cz/en/image/id249039/

КТИР ШЕРШЕНЕПОДІБНИЙ

Ктирь шершневидный
Asilus crabroniformis (Linnaeus, 1758)

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Ктирі – Asilidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Більша частина Західної та Центральної Європи, Росія (північний захід, південний схід європейської частини, Північний Кавказ). В Україні – лісостеп (Сумська область) та зрідка степ (Донецька, Луганська та Одеська області).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Піщаний степ уздовж заплав річок, ліси (часто соснові) та луки в заплавах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний вид, реєструються поодинокі особини. Сучасних даних про чисельність немає. Вірогідно, зменшення чисельності спостерігалося через розорювання лук та узлісь, застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго з'являються у другій половині літа. Літають у серпні-вересні. Дає одну генерацію на рік. Личинки розвиваються у піщаному ґрунті. Характер живлення: дорослі мухи полюють вдень на личинок та дорослих саранових, двокрилих і жуків. Личинки також є хижаками.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи з охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження ділянок піщаного степу; створення природних резерватів; запобігання забрудненню ґрунтів.

Джерела інформації:
Єрмоленко, 2009;
Червона книга України…, 2009;
Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Marian Alvares
http://www.biodiversidadvirtual.org/insectarium/Asilus-crabroniformis-Linnaeus-1758-img759588.html

КТИР ВЕЛЕТЕНСЬКИЙ

Ктырь гигантский
Satanas gigas (Eversmann, 1855)

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Ктирі – Asilidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
Занесений до ЧКУ, статус – вразливий. У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Греція, Румунія, Росія (південний схід європейської частини). В Україні – піски в долині Дніпра, Південного Бугу та їхніх приток, дельта Дунаю; південний, східний Крим. Відомості про перебування в Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Цілинний степ; добре прогріті сонцем розріджені чагарники в байраках і передгір'ях, піщані арени та кучугури з розрідженим травостоєм по берегах річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Сучасних даних про чисельність немає. Спостерігалося зменшення чисельності через розорювання цілинних ділянок, залісення піщаних кучугур, застосування пестицидів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Дає одну генерацію на рік. Імаго з'являються влітку, личинки розвиваються у верхньому шарі ґрунту або трухлявій деревині, де й заляльковуються. Дорослі ктирі полюють удень на різноманітних, зокрема шкідливих комах – саранових, хрущів та ін. Личинки – хижаки, деколи живляться рослинними рештками.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Виявлення та збереження місць існування.

Джерела інформації:
Рихтер, 1969; Червона книга України… , 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Залевський В.Д.

БРЕНІВКА СТІКТІКУС

Бомбомия стиктиковая
Bombylius sticticus (Boisduval, 1835)

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзижчала – Bombyliidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид має ареал західно-центрально-палеарктичного типу, що охоплює південно-західну і центральну частину Палеарктики: мешкає в Центральній і Південній Європі, на півдні європейської частини Росії по лінії Самара-Уральськ, в Закавказзі, в Північній Африці, на Близькому Сході і в Середній Азії. Відомості про перебування в Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Пов'язаний зі степовими і напівпустельними біотопами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Нечисленний, локально поширений в регіоні вид, що заходить в Росію краєм глобального ареалу. На території регіону представлений нечисленними популяціями по берегах Таманської затоки Краснодарського краю, Кримського півострова, Південно-Східного узбережжя Азовського моря. Пов'язаний із степовою і псамофітною рослинністю, тому чисельність і ареал виду повністю залежать від збереження ценозів даних типів. Освоєння степових ландшафтів, надмірне рекреаційне навантаження на місцеперебування виду, пожежі, витоптування в результаті випасу худоби. Пряме знищення місць проживання: розчищення, розорювання степових біотопів, забудова територій, прокладання доріг. Некоректне застосування пестицидів в агроценозах, прилеглих до степових ландшафтів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго літають в червні, в цей же час відбувається спарювання і відкладання яєць. Період льоту триває 3-4 неділі. Мухи здатні до тривалого зависання над рослинністю, добре прогрітими ділянками ґрунту. Під час пошуку господарів для личинок снують на невеликій висоті в травостої, здійснюючи зигзагоподібні рухи. Імаго – нектаротрофи, харчуються на квітах, зазвичай з довгим віночком, таких, як зопник, шавлія сухостепова. Личинки паразитують на деяких жалких перетинчастокрилих.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Організація спеціалізованих ентомологічних заказників в місцях існування виду. Обмеження антропогенного навантаження на природні комплекси. Запобігання випасу худоби, сінокосіння та випалювання рослинності на землях існуючих особливо охоронюваних природних територій. Обережне застосування пестицидів в агроценозах, що знаходяться поблизу степових рефугіумів. Моніторинг регіональної популяції.

Джерела інформації:
Інтернет ресурс:
http://www.mprkk.ru/redbook/detail.php-ID_SPEC=16196.htm

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Виноградов С.
http://kharkov.naturalist.su/gallery/show_image.php?imageid=14170

ПЕЛЕКОЦЕРА ШИРОКОЛОБА

Пелекоцера широколобая
Pelecocera latifrons Loew, 1856

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзюрчалки – Syrphidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

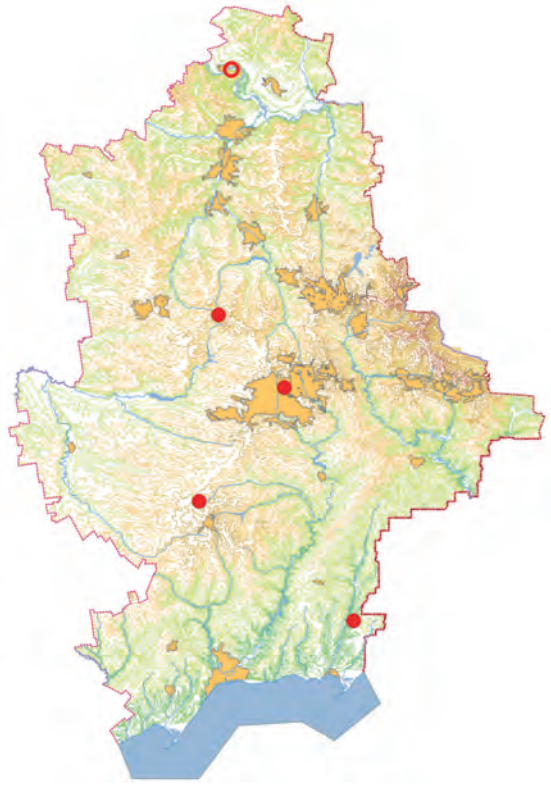
Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Західно-євразійський вузькосуббореальний (степовий) вид. Зустрічається у Західній Європі (Франція, Німеччина, Чехія, Словаччина, колишня Югославія, Угорщина, Румунія), в Україні, Росії (Воронезька область, Нижнє Поволжя) та на Близькому Сході (Ліван). В Україні – на Лівобережжі, де тяжіє до степової зони у Харківській і Донецькій областях. У Донецькій області відомий з відділення «Хомутівський степ» УСПЗ, Слов'янського р-ну, Великоанадольського лісу і Донецького ботанічного саду НАН України.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Трав'яниста рослинність степових ділянок, остепнених узлісь, галявини широколистяних лісів, трав'яниста рослинність парків, газонів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Характеризується низькою чисельністю. Дотепер чисельність виду в цілому знизилася, він став дуже локальним, але при цьому в місцях мешкання імаго можуть бути доволі звичайними. Відомо, що вид належить до комплексу рідкісних і зникаючих видів, які поза степовими заповідниками практично не зустрічаються. Причини зміни чисельності: ймовірно, критичним є зв'язок з певними зникаючими степовими рослинними асоціаціями або степовими видами рослин. В останні десять років реєструється поза територією степових заповідників. Ймовірно, для виду характерні циклічні коливання чисельності.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Ранньовесняний вид, дорослі мухи літають з кінця березня до початку травня. Імаго тримаються у травостої, навесні живляться на квітках пшінки (*Ficaria sp.*) та інших ранньовесняних рослин, характерним є також запилення терену степового (*Prunus stepposa*). Біологія личинок невідома.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Не здійснювалися. У Донецькій області стабільна популяція мешкає у відділенні УСПЗ «Хомутівський степ», Слов'янському р-ні, Великоанадольському лісі і в Донецькому ботанічному саду НАН України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона місць мешкання виду, особливо степових ділянок. Для підвищення ефективності охорони необхідне створення мережі степових заповідних територій.

Джерела інформації:
Скуфьин, Булли, 1987; Кузнецов, 1989; Попов, 1994,2009; Червона книга України…, 2009; Мартынов, 2017.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Лобода Б.
http://barry.fotopage.ru/gallery/show_image.php?imageid=6446

МАЛОТА ЄВРОАЗІЙСЬКА

Малота евроазийская
Mallota eurasiatica Stackelberg, 1950

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзюрчалки – Syrphidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС
У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ
Субтранспалеарктичний, суббареальний вид: європейська частина Росії, Сибір, південь Далекого Сходу Росія, Японія, Корея. Відомості по розповсюдженню у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Суходільні, мезофітні, заплавні луки, узлісся і лісові галявини

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
Сучасних даних про чисельність та її зміни немає. Причини зміни чисельності – санітарні чистки лісів (вирубування старих дерев).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Личинки є ксілофільними сапрофагами, розвиваються в напливах соку на стволах ільми *Ulmus propinqua*. Їх скупчення часто зустрічаються в сирих і в заповнених водою дуплах живих листяних дерев. Даних про біологію розмноження немає.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ
Спеціальні заходи з охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ
Не розроблені.

Джерела інформації:
Кривошеина, 2002;
Інтерне-ресурс:
http://bounb.eao.ru/files/bastak/files/assets/basic-html/page163.html.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Lauriaut
http://www.galerie-insecte.org/galerie/Mallota_eurasiatica.html

ЗУБАРИК ЧОРНОЛАПИЙ

Зубарик чернолапый
Merodon nigritarsis Róndani, 1845

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзюрчалки – Syrphidae

Раніше під назвою *M. spinipes* в літературі наводили як мінімум два різні види, а саме: *M. nigritarsis* Rondani, 1845 і *M. avidus* (Rossi, 1790), тому весь матеріал вимагає ревізії.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – рідкісний. У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Західно-євразійський (європейсько-малоазійсько-кавказький) південний суббореально-субтропічний вид, широко розповсюджений у Європі. В Україні достовірно відомий з Донецької (відділення «Кам'яні Могили» УСПЗ) та Харківської областей і Криму, але за межами заповідників майже не трапляється.

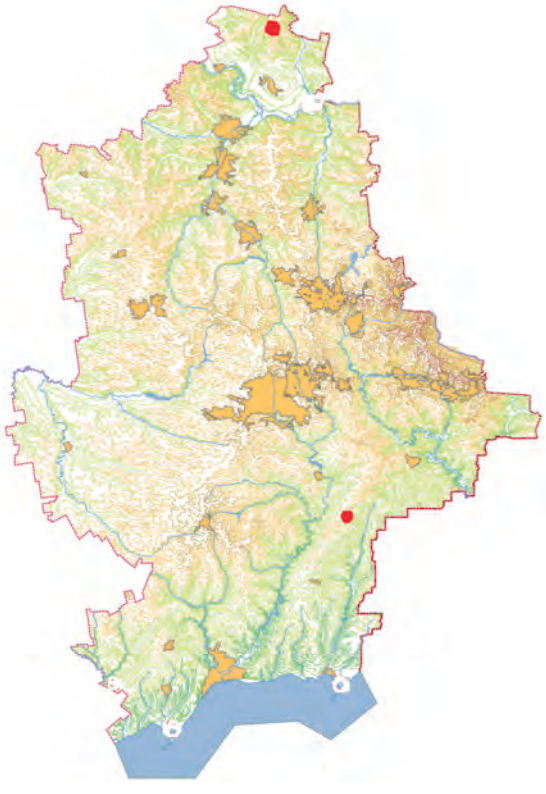
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на степових і остепнених ділянках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Деградація степів внаслідок розорювання; занадто мала територія не об'єднаних степових заповідників. Майже всі види роду в Україні або стали дуже рідкісними, або зустрічаються вкрай локально. У деяких заповідниках чисельність виду може бути досить високою (природні заповідники УСПЗ (відділення «Кам'яні Могили»), Карадазький), але за їх межами він майже вимер. Лімітуючі чинники – розорювання степів та, меншою мірою, знищення гарноквітучих цибулинних ефемероїдів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Степовий мезофіл. Імаго у відділенні «Кам'яні Могили» УСПЗ живляться на молочаї Сегієрова (*Euphorbia seguierana*). Личинки – облігатні фітофаги в цибулинах *Hyacinthaella pallasiana*. Личинці досить однієї цибулини для повного розвитку. На Лівобережній Україні вид є принаймні олігофагом. При дослідженнях виду на південному сході України і в Криму було встановлено, що личинки I віку в лабораторних умовах заселяють і живляться цибулинами *Leopoldia comosama* та *Ornithogalum ponticum*. Відомі личинки інших видів роду також є фітофагами і мешкають в підземних частинах живих рослин, головним чином в цибулинах. Вид моновольтинний, парування відбувається у середині червня. Самки відкладають яйця у землю. Личинки I віку проникають до цибулин *H. pallasiana* через стебловий отвір і потім, живлячись, формують всередині цибулини камеру. Личинка III (останнього) віку формує майже вертикальний хід під поверхнею ґрунту, в якому, ймовірно, зимує. Заляльковування відбувається весною. У самців, як і в інших видах роду Merodon, добре виражена територіальна поведінка.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Виявлені місця існування знаходяться у межах територій природно-заповідного фонду (відділення «Кам'яні Могили» УСПЗ). Інші спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Сувора охорона степових ділянок і популяцій цибулинних ефемероїдів. Виявлення місць існування та їх збереження.

Джерела інформації:
Попов, 1994, 1998, 2001, 2003; Червона книга України… , 2009.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Лобода Б.
http://barry.fotopage.ru/gallery/show_image.php?imageid=25325&lang=1

ЗУБАРИК ОЛЕКСАНДРА

Зубарик Александра
Merodon alexandri Popov, 2010

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзюрчалки – Syrphidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Вид описаний з північного Причорномор'я та Сходу України (Сумська, Харківська, Донецька, Луганська області) та з прикордонної частини Росії (Бєлгородська, Воронезька та Ростовська області). Тільки одне місце розташування виду в Правобережній Україні (с. Знам'янка, Кіровоградська область). В Донецькій області – с.с. Маяки, Гайдари, Брусівка, м. Ясинувата. Донецький кряж: Шахтарський р-н, район Савур-Могили.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Східно – Європейська лісостепова та степова зона (тільки в азональних природних лісах): галявини, зарості дерев, схили балок, а також в місцях, де є затоплені дубові ліси.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Даних про чисельність та її зміни немає.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид відноситься до весняних. Дорослі літають майже тільки в травні. Цей вид асоціюється з дубом (*Quercus robur L.*) в степових лісах. Дорослі мухи в цей час літають в низькій траві та активно відвідують та запилюють квіти *Stellaria holostea, Ornithogalum fischeranum, Fragaria sp., Crataegus sp*. Трофічніланцюги личинки напевно невідомі. В лабораторних умовах годували успішно цибулинами гіацинтових, а саме *Scilla siberica* і *Leopoldia comosa (L)*. Олігофаг. Цікаво, що не зустрічаються в дубових лісах, де ефемероїди-цибулинні рослини відсутні або рідкі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Не розроблені.

Джерела інформації:
Леженина, 1993; Popov, 2010.
Інтернет-ресурс:
https://www.researchgate.net/figure/306058017_fig5_Figs-25-26-Abdomen-of-Merodon-alexandri-spec-nov-dorsal-view-25-holotype.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Зображення особини *роду Merodon*

ДОРОС СІТЧАСТИЙ

Дорос сетчатый
Doros profuges Harris, 1780

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзюрчалки – Syrphidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Транспалеарктичний вид. Ареал цього виду простягається в цілому по всій Європі і поширюється далі через Сибір, а також на південь від Кавказу через Казахстан, Монголію та Китай до Японії. Відомості про перебування в Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Лісовий та лісостеповій вид, зустрічаються, також, уздовж різних водойм, особливо в лісах, на гнилих деревних стовбурах і на стовбурах, з яких течуть соки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Хоча фактори, що обумовлюють зниження чисельності цього виду, невідомі, вважається, що важливими можуть бути втрата та зміна середовища проживання через діяльність людини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Схожі на ос, але насправді вони нешкідливі. Дуже швидко літають і махають крилами. Забарвлення чорно-жовте. Формою тіла нагадують перетинчастокрилих – так вони маскуються від ворогів.

Період льоту короткий – з кінця травня до червня самці зустрічаються зрідка, а самки літають тільки в сонячних умовах. Дорослі найчастіше були помічені на краю лісу. Мухи літають як під пологом лісу, так і на галявинах і просіках, охоче відвідують суцвіття зонтичних (переважно *Heracleum*). Імаго харчуються нектаром або пилком рослин. Личинки хижачать в гніздах мурах в дуплах, в деревині або під корінням старих дерев (сапрофаги), де вони, можливо, живляться на мурашиній тлі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заборона будь-яких лісогосподарських заходів, що спрямовані на знищення старих дуплистих листяних дерев, заселених мурахами – природних середовищ існування личинок виду. Збереження місць існування виду шляхом заповідання. Розробка заходів його охорони.

Джерела інформації:
Інтернет ресурси:
http://www.arkive.org/wasp-hoverfly/doros-profuges/
https://en.wikipedia.org/wiki/Doros_profuges
http://eol.org/pages/749498/overview
http://www.hoverfly.org.uk/viewtopic.php?t=247
https://artfakta.artdatabanken.se/taxon/100861
http://oopt.aari.ru/rbdata/45/bio/10069
http://dl.krc.karelia.ru/collect/index.html?collec=insect&id=328.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Guillermo Boorh
http://www.biodiversidadvirtual.org/insectarium/Doros-profuges-(Harris-1780)-img923949.html

ПСАРУС ЧЕРЕВАСТИЙ

Псарус брюхастый
Psarus abdominalis (Fabricius, 1794)

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Дзюрчалки – Syrphidae

Представник монотипної триби.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ, статус – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Європейський вид, відомий із південної Швеції, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Франції, Австрії, Швейцарії, Італії, Чехії, Словаччини, Хорватії, Македонії, Угорщини, Румунії, Болгарії, Латвії, а також з центру і півдня європейської частини колишнього СРСР. У Східній Європі на півночі доходить до півдня Ленінградської області і Прибалтики, на сході – до Волги: Чувашія і Нижнє Поволжя. Є в Молдові. В Україні відомий із Закарпаття, а також з Степу і Лісостепу Лівобережжя, але тільки в декількох точках в Харківській, Донецькій і Луганській областях. У Донецькій області раніше зустрічався, ймовірно, по всій території, про що свідчать екземпляри виду, зібрані В.А. Ярошевським; у другій половині XIX століття на півдні Харківської губернії (нині північна частина Донецької області, околиці Слов'янська) (за даними колекції Зоологічного інституту РАН, Санкт-Петербург).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в сухих дубових лісах з пишним підліском та вздовж сонячних захищених лісових країв на вапняковому ґрунті. На Закарпатті на луках лісостепової смуги.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Останні спостереження були з центральної Франції та південної Німеччини та Нідерландів. В Україні чисельність катастрофічно знизилася, хоч у XIX ст. у Харківській губернії вид був звичайним. Всього на території Харківської і Луганської областях протягом XX ст. зібрано 8 екземплярів, в Закарпатті – 1 екземпляр. З Донецької обл. відомий всього 1 екземпляр. Лімітуючі чисельність фактори не встановлено; ймовірно, критичним є зв'язок виду з певними зникаючими рослинними асоціаціями або видами рослин, що й досі лишаються нез'ясованими.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго живляться на квітках скумпії (*Cotinus coggygria*). За літературними даними, імаго відловлювали на квітках *Veronica, Potentilla* і *Dianthus, Geranium, Berteroa*. Личинки та їхня біологія невідомі. Біологія розмноження практично не вивчена. В Україні літ імаго проходить з кінця травня до початку липня (головним чином у червні). На півдні ареалу імаго можуть зустрічатися в квітні, на півночі ареалу літ триває з червня до серпня. Моновольтинний вид. Літає вздовж лісових доріжок в лісах. Самці сидять на кінцях гілок та постійно переходять на сонячні ділянки. У спекотні дні, після дощу, цей вид відвідує тимчасові калюжі води на лісових доріжках, щоб пити.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення і охорона тих місць мешкання виду, що ще залишилися.

Джерела інформації:
Леженина, 1983, 1987; Попов, 1994, 2003;
Червона книга України…, 2009.
Інтернет-ресурс: http://lists.nottingham.ac.uk/

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Mengual,Ximo
http://syrphidae.myspecies.info/taxonomy/term/472

ДАЛМАНІЯ ОКАНТОВАНА

Далмания окаймлённая
Dalmannia marginata (Meigen, 1824)

Ряд Двокрилі – Diptera
Родина Великоголовки – Conopidae

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області рідкісний – неоцінений

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Рідкісний вид, поширений в Центральній і Південній Європі (південна Польща, Німеччина), а також далі на схід через Азію і Кавказ до східної Росії. Відомості про розповсюдження у Донецькій області потребують уточнення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Імаго частіше зустрічаються в степових і лісостепових біотопах, але деякі відмічені в широколистяних та змішаних лісах, де вони здебільшого пов'язані з галявинами і полянами. У поширенні і біотопічному розподілу виду, мабуть, велике значення мають екологічні умови господарів. Ці мухи були виявлені на залишках запущених крейдяних пасовищ з низькою рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Імаго зустрічаються досить рідко, оскільки в регіоні не дають високої чисельності.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Імаго цих мух зустрічаються на суцвіттях рослин з родин зонтичних, айстроцвітих, розоцвітих, бобових, лободових і ряду інших, на яких мухи отримують вуглеводне харчування. Спостереження показали, що самки активно переміщаються в пошуках додаткових джерел живлення. Вони виявляються на квітках і суцвіттях, де вони активно поглинають нектар. Рідше вони відзначаються на листі дерев, де збирають за допомогою хоботка клейкі цукристі виділення рослин. Самці часто виявляються групами по кілька особин, які активно перестрибують з одного місця на інше в пошуках самок. Личинки *Dalmannia* паразитують на-поодиноких бджілах *Halictus (Apidae)*.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не здійснювались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Не розроблені.

Джерела інформації:
Сергеев и др., 2008;
Інтернет-ресурс:
https://artfakta.artdatabanken.se/taxon/100794/artfaktablad.

Укладач: Мосін Г.Г.
Фото: Betül Özlem YURDAKUL
http://dogalhayat.org/property/diptera-251/

ТИП ХОРДОВІ – CHORDATA

КЛАС МІНОГИ – PETROMYZONTIDA

МІНОГА УКРАЇНСЬКА

Украинская минога
Eudontomyzon mariae (Berg, 1931)

Ряд Міногоподібні – Petromyzontiformes
Родина Міногові – Petromyzontidae

Один з 5 видів роду, один з 2 видів роду в сучасній фауні України й єдиний – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий.
В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Басейни Вісли, Німану, Одеру, Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Дніпра, Дону, Кубані, а також невеликі гірські річки Західного Кавказу. В Донецькій області трапляється у басейні Сіверського Дінця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Найбільш чисті річкові ділянки з підступаючою до берегів лісовою рослинністю і збереженим джерельним живленням, де чергуються відкладення чистого пухкого мулу з великими піщаними мілинами; також, переважно як нерестовища, невеликі лісові струмки з прозорою холодною водою, з піщаним, а іноді і дрібно-кам'янистим дном, часто зі звисаючим уздовж берегів корінням листяних дерев.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

До середини 1980-х років мінога українська на деяких ділянках Сіверського Дінця була досить поширеною, біля с. Богородичне за півгодини можна було добути кілька десятків піскорийок, що використовувалися рибалками як наживка. В даний час залишилося кілька невеликих і віддалених один від одного осередків мешкання, в яких щільність населення виду, судячи за кількістю загиблих після нересту дорослих особин, знаходиться на критично низькому рівні. До скорочення чисельності призвела деградація традиційних біотопів внаслідок порушення гідрологічного і заплавного режиму річок, їх господарського та рекреаційного (у тому числі добування піскорийок рибалками) використання. Наразі на території Донецької області знаходиться найбільше з відомих нерестовищ виду у басейні Сіверського Дінця, але в останні роки потерпає від виїдання ікри амурським чебачком Pseudarasbora parva та едифікаційної діяльності річкового бобра *Castor fiber*.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тіла до 27 см, можливо, більша. Прісноводна форма, не здійснює значних міграцій. Тривалість личинкової стадії – «піскорийки» – до 6 років. Піскорийки закопуються в ґрунті, харчуються детритом, фітопланктоном, донними водоростями та безхребетними. Метаморфоз починається у серпні-вересні, остаточно завершується навесні наступного року. Нерест в березні-квітні при температурі води 8-10°С, плодючість 2-7 тис. ікринок. Дорослі не харчуються, після нересту гинуть.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до додатку ІІІ Бернської конвенції. Мешкає на території НПП «Святі Гори», але спеціальних заходів охорони та збереження виду не запроваджувалось.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Оцінка чисельності виду, розробка планів дій щодо його охорони та збереження на території області. Виявлення місць мешкання та нерестовищ, введення заповідного режиму на деяких непорушених ділянках. Посилення роз'яснювальної роботи серед рибалок-любителів.

Джерела інформації:
Каталог коллекций…, 2003, Мовчан, 2009, Мовчан, 2011; Шандиков, 2012; Eschmeyer et al., 2017; Kottelat, Freyhof, 2007; Renaud, 2011.

Автори: Тараненко Л. І., Гончаров Г. Л.
Фото: Шандиков Г. О.

ТИП ХОРДОВІ – CHORDATA

КЛАС ПРОМЕНЕПЕРІ РИБИ – ACTINOPTERYGII

СТЕРЛЯДЬ ПРІСНОВОДНА

Стерлядь

Acipenser ruthenus Linnaeus, 1758

Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes
Родина Осетрові – Acipenseridae

Рід налічує 17 видів, з яких у фауні України – 5, в Донецькій області – 4.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП і Європейському Червоному списку має статус вразливий (VU), у ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Річки басейнів Чорного, Азовського, Каспійського, Балтійського, Білого, Баренцового і Карського морів. На території України раніше був звичайним видом в руслах великих річок, на даний час відзначаються малочисельні популяції лише в верхній і середній течії Дністра, пониззі Дунаю і у Десні (приток Дніпра). В регіоні у першій половині XX століття особини даного виду фіксувалися досить регулярно в нижній частині середньої течії річки Сіверський Донець. Є дані щодо вилову одиничних особин в низов'ї Кальміуса, опріснених ділянках Азовського моря.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ділянки великих річок з повільною течією і незамуленим піщаним, гальковим або хрящуватим дном. Вид вибагливий до якості води.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На підставі відсутності достовірних випадків вилову стерляді протягом 60-90 рр. XX ст. даний вид в басейні Сіверського Дінця вважався зниклим. Але вважаючи те, що протягом 2006-2009 рр. в його середній течії зафіксовано вилов декількох особин, слід сподіватися, за умови вжиття відповідних заходів, на можливість відновлення популяції. Чисельність виду на даний час не з'ясовано. Причинами фактичного зникнення виду є зміна гідрологічного режиму річок внаслідок будівництва гідроспоруд і штучного коригування рівня (витрат) води в річках, забруднення водотоків, зменшення типових нерестових і нагульних угідь, браконьєрський вилов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Донна реофільна риба. Єдиний прісноводний представник роду. Досягає ваги до 4 кг за довжини 80 см, зазвичай особини мають вагу 0,5-1,0 кг. Живиться переважно донними водними безхребетними: комахами і їх личинками, молюсками тощо. Статевої зрілості самці набувають на 4-5 році життя, самиці – на 5-7. Нерестяться не кожен рік, самці через 1-2, самиці – 3-4 роки. Ікру відкладає в квітні – червні за температури води близько 16-20°С на ділянках з помірною течією і глибиною, з гальковим дном. Плодючість – від 11 до 70 тис. ікринок. Ікра чорного кольору діаметром 1,7-2,5 мм. Інкубаційний період 6-11 діб. Молодь деякий час залишається на нерестовищах. Надалі держиться поодиноко або невеличкими групами. Щорічно здійснює невеликі за протягом зимувальні і нерестові міграції.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Розроблена технологія штучного відтворення виду. Вид охороняється Бернською (Додаток 3) та Боннською (Додаток 2) конвенціями.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації перспективних нерестових і нагульних угідь виду. Створення іхтіологічних заказників. Штучне відтворення. Боротьба з браконьєрством.

Джерела інформації:
Чернай, 1852; Аверин, 1923; Солодовников, 1930; Берг, 1948; Короткий, Харитонова, 1958; Денщик, 1994.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Куліш А. В.
Фото: Шандиков Г. О.

ОСЕТЕР РОСІЙСЬКИЙ

Русский осетр
Acipenser gueldenstaedtii Brandt et Ratzeburg, 1833

Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes
Родина Осетрові – Acipenseridae

Рід налічує 17 видів, з яких у фауні України – 5, в Донецькій області – 4.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП і Європейському Червоному списку має статус такий, що перебуває у критичному стані (CR), у ЧКУ – вразливий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Басейни Чорного, Азовського і Каспійського морів. У період нересту з Азовського моря підіймається у річки – Дон (до Задонська), рідше в Кубань (за гирло р. Лаби та її рукавів). В малих річках Донецької області не траплявся. Регіструвалися в межах прибережної смуги НПП «Меотида».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Живе у морі, на нерест йде у річки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У межах області зустрічається рідкісно і майже завжди тільки молоді особини. Основними причинами низької чисельності виду є будівництво гідроспоруд на річках Дон і Кубань та надмірний вилов, включно і браконьєрський.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прохідна риба. Має складну внутрішньовидову диференціацію на ярову й озиму форми. Ярова форма йде на нерест весною і нереститься цього року. Озима форма йде до річок восени, де зимують по ямах, а навесні наступного року, після повені, ідуть на дальні нерестовища. Ікру відкладають на ділянках річок з швидкою течією, твердим ґрунтом на глибині 4-10 метрів. Плодючість 80-840 тис. ікринок. Інкубаційний період залежить від температури води: 12-14°С – 10-14 діб; 16-18°С – 4-7 діб. Осетри упродовж свого життя нерестяться до 4-5 разів. Статевої зрілості самці азовського осетра досягають у 8-10-річному віці, самки – у 12-16 -річному віці. Молодь знаходиться у річках до осені, а потім скочується у море, де нагулюється на мілинах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Заборона промислового лову Україною та Росією осетра у 2000 році. Вид включено до додатку 2 Боннської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вкрай потрібно на міждержавному рівні скласти програму по будівництву штучних нерестовищ і забезпечити прохід до них дорослих особин в обхід гідроспоруд . Відтворення і збереження генофонду азовського осетра, створюючи батьківське поголів'я на риборозплідниках. Заборона лову риби у місцях нагулу молоді.

Джерела інформації:
Черфас, 1950 ; Лебедев и др., 1969; Щербуха, 2003; Шам, Молодан, 2010.
Особисті повідомлення: Фалєєв М. М.

Автор: Шам В. А.
Фото: Шандиков Г. О.

СЕВРЮГА ЗВИЧАЙНА

Севрюга
Acipenser stellatus Pallas, 1771

Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes
Родина Осетрові – Acipenseridae

Рід налічує 17 видів, з яких у фауні України – 5, в Донецькій області – 4.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП і Європейському Червоному списку має статус такий, що перебуває у критичному стані (CR), у ЧКУ – вразливий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Басейни Чорного, Азовського і Каспійського морів. З Чорного моря підіймається у Дніпро, Дністер, Дунай і Ріоні. З Азовського моря – у Дон (до Павловська) і Кубань (до Армавіра). В Азовському морі додержується північної та західної частин моря.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Живе у морі, на нерест заходить у ріки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Катастрофічне зниження чисельності відбулося наприкінці минулого століття завдяки нелімітованому вилову. Зараз у Дон заходять поодинокі особини, а у

річці Кубань природне відтворення практично не відбувається. Зникнення типових біотопів, зарегулювання стоку Дона і Кубані, забруднення води. Дуже технічно оснащений і організований браконьєрський лов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прохідна придонна риба. Від інших осетрових відрізняється сильно витягнутим мечовидним рилом. Вусики короткі, без бахромок. На нерест далеко не йде, тому нерестовища знаходяться значно нижче, ніж в інших. Севрюга має озиму та ярову форму. Озима форма йде до річок восени, де зимує по ямах і відкладає ікру весною і на початку літа наступного року. Ярова форма нереститься весною та на початку літа поточного року. У Кубані нерест проходить з кінця квітня – до кінця серпня, у Доні – травень-червень. Оптимальна температура для нересту 15-22°С. Плодючість – 35- 630 тисяч ікринок. Найбільш сприятливим часом для ікрометання – ранок та вечір. Ікра клейка. Розвиток продовжується 40-80 годин. Самці досягають статевої зрілості у віці 9-13 років, самки – 11-17 років. Нерест – кожний рік. У морі здійснює довгі кормові міграції. Живиться молюсками, рибою та крупними ракоподібними. Досягає довжини 220 см і ваги 80 кг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Заборона промислового лову у 2000 році Росією та Україною. Вид охороняється Бернською (Додаток 3) та Боннською (Додаток 2) конвенціями.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

З метою охорони генофонду необхідно ретельно вивчити і більш жорсткіше підійти до питання охорони місць нагулу та зимівлі севрюги, відкрити шляхи міграцій до нерестовищ. Створення штучних нерестовищ, шляхи до яких не закриті гідроспорудами.

Джерела інформації:
Лебедев и др., 1969; Щербуха, 2003; Мовчан, 2009; Шам, Молодан, 2010.
Особисті повідомлення: Фалєєв М. М.

Автор: Шам В. А.
Фото: Шандиков Г. О.

БІЛУГА ЗВИЧАЙНА

Белуга

Huso huso (Linnaeus, 1758)

Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes
Родина Осетрові – Acipenseridae

Один з 2-х видів роду. У фауні України представлений одним видом, який раніше відносили до підвиду – білуга чорноморська *Huso huso ponticus* Salnikov et Malatski.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП і Європейському Червоному списку має статус такий, що перебуває у критичному стані (CR), у ЧКУ – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Басейни Чорного, Азовського та Каспійського морів. З Чорного моря на нерест йде у річки – Дністер, Буг, Дніпро, Дунай. З Азовського – Дон, Кубань. В Україні зустрічається у західній і північній частині Азовського моря, північно-західній частині та біля берегів Кримського п-ва Чорного моря.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Більшу частину життя проводить в морі, для ікрометання заходить у річки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У 36-37 роках минулого століття вилов білуги складав понад 76 тис. тонн. Завдяки неконтрольованому ви-

лову у нашому столітті останній раз дорослу велику особину, вагою 800 кг, в Азовському морі виловлювали у 2000 році, і живу випустили у море. На наукових траленнях приблизно у 2005-2006 роках виловлювали особину, вагою 200 кг. Більше в Україні дорослих особин не реєстрували. Лімітуючими факторами, що сприяли різкому зниженню чисельності, стали: втрата нерестовищ внаслідок каскадного будівництва гідроспоруд, забруднення річкових та морських вод, браконьєрський лов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прохідна риба. Тіло велике, високе. Рот великий півмісячний. Зяберні перетинки зрощені між собою, утворюють незалежну згортку під міжзяберним проміжком. Вусики сплющені з боків. Статевозрілою стає за довжини тіла понад 140-150 см; самці у віці 12-15 років, самки – у 16-18 років. Існують ярові та озимі форми. Озимі йдуть на нерест восени і зимують у річках по ямах. Нерест у квітні – червні наступного року. Ярові нерестяться навесні поточного року. Нерестова температура – 8-17°С. Плодючість складає від 0,5 до 8 млн. ікринок. Ікра відкладається на ділянках з глибиною 8-20 м з швидкою течією та піщано-гальковим дном. Молодь живиться бентосними безхребетними і мілкою рибою, дорослі – хижаки (хамса, бички, оселедці та інші). Досягає довжини 5 м і ваги понад 1000 кг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид охороняється Бернською (Додаток 3) та Боннською (Додаток 2) конвенціями. Вилов заборонений Правилами рибальства у басейні Азовського моря (1976 р.) та Правилами рибальства у басейні Чорного моря (1983 р.).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Штучне відтворення з метою збереження генофонду. Заборона вилову риби у місцях нагулу молоді.

Джерела інформації:
Черфас, 1950; Лебедев и др., 1969; Мовчан, 2009; Шам, Молодан, 2010.
Особисті повідомлення: Молчанов А.

Автор: Шам В. А.
Фото: Шандиков Г. О.

РІЧКОВИЙ ВУГОР ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Речной угорь

Anguilla anguilla (Linnaeus, 1758)

Ряд Вугреподібні – Anguilliformes
Родина Вугреві – Anguillidae

Рід налічує 17 видів, з яких у фауні України 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП та Європейському Червоному спису має статус такого, що перебуває у критичному стані (CR). У водоймах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Атлантичний океан від Саргасового моря до східного узбережжя від Ісландії до Марокко. Балтійське, Баренцове, Біле, Норвезьке, Північне, Середземне, Чорне та Азовське моря, річкові системи у їх басейнах. У Донецькій області вид відмічався у водоймі-охолоджувачі Вуглегірської ТЕС та Клебан-Бикському водосховищі, куди вселявся у 1960-х – 1990-х роках з рибогосподарською метою і до того часу у басейні Сіверського Дінця не зустрічався, що надає підстави вважати його тут ненатуралізованим штучним вселенцем. Відомі знахідки біля морського узбережжя області. Вказаний для іхтіофауни річки Самара, але без уточнення місця реєстрації.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Природні популяції виду мешкають у широкому спектрі водних об'єктів, як прісноводних так і солонуватоводних, від невеликих струмків до великих річок та озер, що мають сполучення з морем, в естуаріях, лагунах та прибережних морських ділянках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Поодинокі зустрічі у Сіверському Дінці, водосховищах та Азовському морі. Регіон знаходиться на Південно-східній межі ареалу виду, тому лімітуючім фактором є відстань та небезпечність шляху від місць розмноження до місць нагулу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тривалість життя до 20 років, досягає довжини тіла до 1,3 м. У прісних водах катадромний вид. Після тривалої міграції дорослі особини нерестують у глибинах Саргасового моря і після цього гинуть. Плодючість до 9 млн. ікринок. Молодь із використанням Гольфстріму мігрує до берегів Європи та Північної Африки, а основна частина ще далі – у річки та озера. Під час міграції молодь проходить стадії лептоцефала та «скляного» вугра, що зовнішньо різняться одна від одної і від стадії «жовтого» вугра, на якій відбувається нагул і протягом якої вугор веде придонний одиночний, переважно нічний, спосіб життя. На цій стадії він живиться у прісних водах головним чином рибою, ракоподібними та личинками комах, а у солонуватих – м'якунами, ракоподібними та поліхетами. Під час нерестової міграції, на стадії «сріблястого» вугра, морфологічні ознаки також змінюються.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Мешкає на території РЛП «Клебан-Бик» як штучний рибогосподарський вселенець, та заходить на територію НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Пошук постійних місць мешкання у природних водоймах та оцінка чисельності. Відновлення шляхів міграції зменшенням кількості гребель та обладнанням тих, що залишилися, рибопропускними спорудами. Заборона вилову у природних популяціях. Надання виду національного природоохоронного статусу.

Джерела інформації:
Денщик, 1994; Каталог коллекций…, 2003; Кочет, 2006; Мовчан, 2011; Шам, Молодан, 2010; Eschmeyer et al., 2017; Freyhof, Brooks, 2011; Kottelat, Freyhof, 2007.

Автор: Гончаров Г. Л.
Фото: Шандиков Г. О.

ЯЛЕЦЬ ДАНИЛЕВСЬКОГО

Елец Данилевского
Leuciscus danilewskii (Kessler, 1877)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Один з майже 30 видів великого політипічного роду; один з 2 видів роду в фауні України. Систематичне положення залишається дискусійним: деякі автори вважають його лише підвидом яльця звичайного *Leuciscus leuciscus danilewskii* (Kessler, 1877).

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ендемік басейну Дону. В даний час зустрічається головним чином в нижній течії Дону і в Сіверському Дінці, трапляється також в нижній частині Краснооскольського водосховища, поблизу греблі. Область поширення скорочується.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу ділянкам з чистою водою і досить швидкою течією, піщаним або піщано-глинистим твердим дном. Тримається на глибинах 0,5-3 м.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Рідкісний вид, чисельність якого швидко скорочується. У 50-ті роки він був ще досить звичайний в Дінці. В травні 1971 року Ю. В. Мовчан в околицях м. Ізюма

зібрав і дослідив 64 екземпляри. Даних про чисельність в Донецькій області немає, в 80-х роках мали місце поодинокі випадки вилову. Ймовірно, на багатьох ділянках Дінця він зник. Головними факторами зниження чисельності є зарегулювання стоку Сіверського Дінця, в результаті чого змінився режим річки, швидкість течії впала, з'явилося багато замулених місць; піщані ділянки як біотоп випадають через високу літню концентрацію на них відпочиваючих. Негативно впливає цвітіння води і забруднення її промисловими стоками, що неодноразово викликало масову загибель риби.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вивчені недостатньо, відомості мають фрагментарний характер. Являє собою реофільну форму, яка веде придонний спосіб життя, тримається невеликими зграями. Зовні і способом життя не відрізняється від звичайного яльця, однак останній не зустрічається в басейні Сіверського Дінця. Досягає довжини 20 см і ваги 75 г. Нерест в першій половині квітня, при температурі води 5-6°С, плодючість 6-11 тисяч ікринок. Харчується переважно личинками комах, в основному Diptera, дрібними молюсками, водоростями, детритом. Тривалість життя – 5-7 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина русла Сіверського Дінця та його приток включені в охоронну зону НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні додаткові дослідження з метою виявлення розповсюдження і чисельності виду. Слід організувати роз'яснювальну роботу серед місцевого населення, в першу чергу, рибалок-любителів, у випадках вилову обов'язково відпускати назад у водойму.

Джерела інформації:
Короткий, Харитонова, 1958;
Мовчан, Смірнов, 1981; Мовчан, 2009.
Особисті повідомлення: Куліш А. В.

Автор: Тараненко Л. І.
Фото: Гончаров Г. Л., Шандиков Г. О.

БОБИРЕЦЬ ЗВИЧАЙНИЙ

Бобырец, калинка
Petroleuciscus borysthenicus (Kessler, 1859)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Рід налічує 6 видів, з яких у сучасній фауні України 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Річки басейну Егейського моря, Західного, Північного та Східного Причорномор'я, окрім Криму, Півночі та Півдня Азовського моря, окрім басейну Дону. У Донецькій області зустрічається лише у річках Приазов'я.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Рівнинні річки, нижні течії гірських річок, лимани та озера. Тримаються переважно у теплих водах, на ділянках з піщаним або мулисто-піщаним дном, прибережних ділянках великих озер та лиманів, іноді з солонуватою водою та низьким вмістом кисню.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У межах Донецької області чисельність невідома, розповсюдження дуже обмежене. У межах усього ареалу спостерігається зниження чисельності, ймовірніше усього, внаслідок трансформації оселищ у результаті гідробудівництва та гідромеліоративних робіт.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тривалість життя до 8 років, самиці, зазвичай, досягають розміру 110 мм, самці – 80 см. Осіла риба, що переважно тримається невеликими зграйками у заростях вищої водної рослинності біля дна і активна протягом світлого періоду доби. Самиці вперше нерестяться у віці 2-3 роки, самці часто раніше. Нерестяться у групах до 150 особин у квітні-червні, при температурі води вище 12°С, на ділянках глибиною до 1м із зануреною вищою водною рослинністю, на піщаному або піщано-мулистому субстраті. Нерест порційний, 2-3 порції клейкої ікри відкладаються серед вищої водної рослинності або на неї. Дорослі живляться переважно комахами та їх личинками, а також споживають інших придонних безхребетних, планктон, водорості.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні охоронні заходи на території області не здійснювались, мешкання виду на території об'єктів ПЗФ регіону у їх сучасних межах малоймовірне. Можливо, мешкає на території ландшафтного заказника «Міус» Луганської області, розташованого на кордоні з Донецькою областю.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні додаткові дослідження особливостей розповсюдження виду в області, чисельності популяцій та факторів, що їх обумовлюють. На їх підставі необхідно розробити план дій щодо охорони та збереження виду у регіоні. У будь-якому випадку заходи щодо запобігання обмілінню та втраті водності річок Приазов'я необхідні та сприятимуть збереженню виду в іхтіофауні Донеччини.

Джерела інформації:
Денщик, 1994; Каталог коллекций…, 2003, Мовчан, 2011; Eschmeyer et al., 2017; Kottelat, Freyhof, 2007.

Автор: Гончаров Г. Л.
Фото: Шандиков Г. О.

В'ЯЗЬ

Язь
Leuciscus idus (Linnaeus, 1758)

Ряд Cypriniformes – Коропоподібні
Родина Cyprinidae – Коропові

Рід налічує близько 30 видів, в Україні – 5 видів, в Донецькій області – 4 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Розповсюджений від басейну Рейна на схід до Західної Якутії. В Україні зустрічається на всій території, за винятком річок Криму, передгірних та гірських ділянок річок Карпат. У Донецькій області зустрічається в Сіверському Донці та деяких його притоках, а також Краснооскільському водосховищі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Місцями існування в'язя є рівнинні річки, великі озера та водосховища. Він полюбляє глибокі ділянки річок зі спокійною течією, як з піщаним, так і з мулистим ґрунтом. Типовий *біотоп* – різноманітні поглиблення та ями, завалені поваленими деревами, корягами. В'язь часто зустрічається біля паль мостів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність всюди невисока і постійно знижується.

Це пов'язане зі зміною гідрологічного режиму водойм, що призводить до зникнення типових біотопів та місць, придатних для нересту, ускладнює нерестові міграції. Негативний вплив на чисельність також спричиняють забруднення води та надмірний вилов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводна риба. Досягає довжини 60 см та маси 4–6 кг. Харчується їжею як рослинного, так і тваринного походження (черви, ракоподібні, комахи та їх личинки). Восени та навесні харчується як хижак, переважно жабами, дрібною рибою, молюсками. Проявляє як денну, так і нічну активність. Статевої зрілості досягає в 3–5 років. Самці дрібніші за самок. Нерест зграйний, відбувається дуже рано, у березні – квітні, на розливах річок, іноді на швидких перекатах або в місцях впадіння струмків при температурі води 3–5ºС та вище. Ікра відкладається за один раз. Ікринки клейкі, жовтуватого кольору, відкладаються на рослинність або каміння. Плодючість – 40–110 тис. ікринок. У переднерестовий період в'язь здійснює невеликі міграції уверх за течією, заходячи в притоки річок, де часто і відбувається нерест. Молодь тримається невеликими зграйками на меншій глибині в заростях водної рослинності.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Не здійснювались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Створення іхтіологічних заказників, де буде відбуватись відновлення чисельності цього виду. Регулювання любительського рибальства, роз'яснювальна робота серед рибалок.

Джерела інформації:
Солодовников, 1927; Берг, 1949;
Промысловые рыбы СССР, 1949;
Каталог коллекций, 2003.

Автори: Тараненко Л. І., Погребняк О.І., Куліш А. В.
Фото: Шандиков Г. О.

ВИРЕЗУБ ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ

Вырезуб

Rutilus frisii (Nordmann, 1840)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Один з 9 видів роду, з яких 4 у сучасній фауні України та 3 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Чорне та Азовське моря і річки їх басейнів. В Донецькій області трапляється біля морського узбережжя, до побудови греблі Луганської ТЕС поблизу м. Щастя досить часто відмічався у Сіверському Дінці у межах Донецької області і вище за течією.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Живе в лиманах і опріснених ділянках морів. На нерест підіймається у річки зі швидкою течією. У Дністрі та Доні відома прісноводна форма, що нагулюється в умовах водосховищ і підіймається на нерест у верхів'я річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На морських ділянках Азовського моря зустрічається дуже рідко. У 1994-1996 роки траплялись в уловах поодинокі особини вагою до 1кг біля Кривої коси. Є свідоцтва лову на початку 2000 та восени 2011 років в пригирлових ділянках Дону та прибережній смузі с. Седове. В Сіверському Донці у останні десятиліття достовірні знахідки відсутні, повідомлення про вилов рибалками-любителями поодинокі і потребують перевірки. Скорочення чисельності відбувається головним чином внаслідок втрати нерестовищ через гідротехнічне будівництво, а також внаслідок забруднення води та надмірний вилов, особливо у період нерестової міграції та на нерестовищах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Дуже обережна і полохлива риба, яка може досягати довжини тіла близько 70 см та більше 8 кг ваги, тривалість життя – дещо більше 10 років. Живиться в опріснених ділянках моря та водосховищах головним чином молюсками, тому має міцні глоткові зуби. Напівпрохідна риба, ікру вперше відкладає у віці 4-5 років, при досягненні довжини тіла більше 40 см. Нерест з квітня до середини травня за середньодобової температури води 10-11ºС. Ікру відкладає на кам'янисте дно на мілководних ділянках зі швидкою течією. Плодючість до 260 тис. ікринок. Молодь залишається у річці до осені, де живиться мілкими ракоподібними, водоростями, а потім скочується за течією у морські лимани чи водосховища, де і нагулюється до статевої зрілості.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатку III Бернської конвенції.
Специфічні заходи охорони не запроваджувались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні додаткові дослідження виду з метою уточнення його розповсюдження в регіоні та оцінки чисельності. Обладнання рибопропускними спорудами гребель на річках Оскол і Сіверський Донець як передумова відновлення нерестової популяції. У потенційних місцях нересту необхідно організувати охорону та збереження водних об'єктів з наданням природоохоронного статусу. Доцільне штучне відтворення чисельності як потенційно дуже цінного промислового виду.

Джерела інформації:
Мовчан, 2009, 2011; Подушка, 2008;
Eschmeyer et al., 2017; Kottelat, Freyhof, 2007.
Особисті повідомлення: Фалєєв М. М.

Автори: Шам В. А., Гончаров Г. Л.
Фото: Бучко В. В., Бронсков О. І.

ПІДУСТ ВОЛЗЬКИЙ

Подуст волжский
Chondrostoma variabile Jakowlew, 1870

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Cyprinidae – Коропові

Рід налічує 34 види, з яких в Україні, зокрема в Донецькій області, зустрічається 2. Раніше розглядався як один з двох підвидів Chondrostoma nasus, які достовірно розрізняються між собою за будовою глоткових зубів.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. В регіоні – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений в басейнах Дону, Волги, Уралу та Емби. В Україні відомий тільки з Сіверського Дінця та деяких його приток. Відмічений у фауні каналу Сіверський Донець – Донбас.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Тримається руслової частини річок, надає перевагу ділянкам зі швидкою течією. Найчастіше трапляється поблизу дна, нерідко підіймається до верхніх шарів води. Уникає стоячої води, тому в озерах та водосховищах майже не зустрічається. Надає перевагу ділянкам із хрящуватим або хрящувато-гальковим ґрунтом, але нерідко зустрічається і на мулистому дні.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Останнім часом чисельність виду низька. За останнє десятиріччя відомі нечисельні знахідки на деяких ділянках річки Сіверський Донець, хоча раніше тут був звичайним видом. Головними чинниками зменшення чисельності цього виду є зникнення типових біотопів, зарегульованість річок та забруднення води промисловими та побутовими стоками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Річна придонна реофільна риба. У Сіверському Дінці середня довжина підуста становить 15-20 см при масі 100-150 г. Їжа головним чином складається з водоростей, які підусти зішкрябують з каміння, затоплених стовбурів дерев, паль тощо, у зв'язку з чим підуст має нижній рот у вигляді поперечної щілини, та різноманітної їжі тваринного походження. Навесні живиться ікрою свого та інших видів риб. Незважаючи на нижнє положення рота, підуст часто живиться біля поверхні води, для чого перевертається догори черевом. Нижня щелепа вкрита роговим чехликом. Глоткові зуби однорядні. Тримається донних шарів води. Зазвичай утворює зграї, але часто трапляються поодинокі особини. Статевозрілим підуст стає в 3–4 роки. Нерест відбувається в квітні-травні при температурі води близько 6˚С . У самців під час нересту тіло вкривається епітеліальними горбками. В цей період риба здійснює міграції уверх за течією. Плодючість – від 1,5 до 12 тис. ікринок. Ікра приклеюється до ґрунту. Тривалість життя – 5-7 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Деякі місця існування входять до складу НПП «Святі гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне термінове створення іхтіологічних заказників в місцях найбільшого скупчення цього виду з метою відтворення популяції та спостережень за його чисельністю, включення акваторії Сіверського Дінця до НПП «Святі Гори».

Джерела інформації:
Солодовников, 1927; Берг, 1949;
Промысловые рыбы СССР, 1949; Мовчан, Смірнов, 1981;
Каталог коллекций, 2003; Колесник, Старко, Фоменко, 2007.
Особисті повідомлення: Павлов С. В.

Автор: Погребняк О. І.
Фото: Гончаров Г. Л., Бронсков О. І.

БИСТРЯНКА РОСІЙСЬКА

Быстрянка русская
Alburnoides rossicus Berg, 1924

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Рід налічує 5 видів, що мешкають у водоймах Європи та Азії, в Україні – 3 види, один з яких зустрічається в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений в басейнах Балтійського, Чорного, Азовського та Каспійського морів. У межах України зустрічається в басейнах Дністра, Південного Бугу, Дніпра та Дону. У Донецькій області бистрянка зустрічалась у Сіверському Дінці та в річках Північного Приазов'я.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в струмках та річках зі швидкою течією. Переважно тримається відкритих ділянок, але не ігнорує і затишків. Найулюбленішими місцями перебування бистрянки є перекати, гирлові ділянки річок та взагалі місця з добре аерованою водою. Дотримується верхніх шарів води. Зрідка може траплятися в озерах, водосховищах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Відмічалася в першій половині XX століття у річці Кальчик, нині достовірних даних про її наявність немає. Остання знахідка для Сіверського Дінця відноситься до 1954 р. Відомі поодинокі знахідки. Враховуючи те, що басейн Сіверського Дінця в межах Донецької області майже не вивчався, можна припустити, що бистрянка в невеликій чисельності могла зберегтися на окремих його ділянках. Скорочення чисельності відбувається внаслідок знищення типових біотопів, чому, головним чином, сприяє зарегульованість річок, а також забруднення води.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводний реофільний вид. Максимальна довжина – 13 см, маса – до 30 г. Найчастіше тримається зграями, часто разом з верховодкою та іншими дрібними рибами. Живиться планктоном, дрібними комахами та їх личинками, а також наземними комахами, що падають у воду. Меншу роль в харчуванні відіграють водорості. Статевозрілою стає в 2 роки. Нерест відбувається в місцях зі швидкою течією та твердим ґрунтом у травні – червні. Плодючість – до 8 тис. ікринок. Нерест порціонний, ікра відкладається на кам'янистий ґрунт. У переднерестовий період основа парних та анального плавців набуває жовтогарячого або червоного кольору; голова та верхня частина тіла самця вкривається епітеліальними горбками. Тривалість життя – 5–6 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Не здійснювались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення ділянок, де зберігся цей вид, та надання їм природоохоронного статусу, включення акваторії Сіверського Дінця до складу НПП «Святі Гори».

Джерела інформації:
Солодовников, 1924; Берг, 1949; Короткий, Харитонова, 1958; Мовчан, Смірнов, 1983; Денщик, 1994; Дирипаско, 2002; Каталог коллекций, 2003; Мовчан, 2005.

Автор: Погребняк О. І.
Фото: Гончаров Г. Л., Шандиков Г. О.

ШЕМАЯ АЗОВСЬКА

Шемая азовская
Alburnus leobergi Freyhof et Kottelat, 2007

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Один з понад 20 видів роду, один з 4 видів роду у фауні України та 2 – у Донецькій області. Раніше цей вид розглядався як підвид *Chalcalburnus chalcoides mento* (Heckel, 1836).

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Басейн Азовського моря. Заходить до Дону і Кубані, пригирлові опріснені ділянки інших річок. В Донецькій області зустрічається біля Білосарайської та Кривої кіс, вздовж побережжя моря.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Живе в опріснених (до11%) морських і лиманних водах, нереститься у річках; прісноводна форма – нагулюється у гирлах річок, нереститься у притоках великих рік.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Наприкінці XIX ст. вилов у Азовському морі складав близько 2 млн. шт. за рік. У 1945-47 роках вилов складав 200 ц. У теперішній час чисельність дуже невелика, але у Таганрозькій затоці в прибережній зоні Донецької області майже кожного року (навесні і восени) реєструються у незначній кількості. Лімітуючі ми факторами є знищення нерестовищ унаслідок будівництва гідротехнічних об'єктів, забруднення води, браконьєрський лов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прохідна зграйна риба. Тіло видовжене, невисоке. Рот кінцевий. Спина темно-зелена з синюватим вилиском, плавці сіруваті, черевце світле. В Азовському морі утворилося декілька популяцій – донська, кубанська та річок північного узбережжя (Кальміус, Берда, Обіточна). Найбільш чисельною є популяція кубанської шемаї. Досягає довжини 40 см і маси до 470 г. Статева зрілість настає у 2-3 роки. Плодючість від 15,5 до 38 тис. ікринок. Нереститься з кінця квітня до початку липня за температури води – 15-21°С у місцях з помірною течією, кам'янистим або піщаним дном на глибині до 40-50 см ікрометання порційне (не менше 2-3 порцій), нерест відбувається у сутінках або вночі. Інкубаційний період триває 3-7 діб. Молодь довгий час перебуває у річці у місцях нересту, живиться планктоном. Скочується з кінця жовтня або навесні наступного року.

Потрапляючи у море, інтенсивно нагулюється, дотримуючись переважно районів північного та східного узбережжя (Крива і Білосарайська коси), харчуючись від фітопланктону до молоді риб.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включена до додатку 3 Бернської конвенції. Вилов заборонений Правилами рибальства у басейні Чорного моря (1983) та Правилами рибальства у внутрішніх водоймах України (1985).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Пошук місць нагулу шемаї та організація там морських заповідних ділянок, заборона вилову риби у межах об'єктів ПЗФ. На річках Приазов'я організувати штучне відтворення.

Джерела інформації:
Черфас, 1950; Лебедев и др., 1969; Дерипаско и др., 2001; Болтачов, 2009; Шам, Молодан, 2010.
Особисті повідомлення: Ахріменко І. І.

Автор: Шам В. А.
Фото: Бронсков О. І.

ГОЛЬЯН ЗВИЧАЙНИЙ

Речной гольян
Phoxinus phoxinus (Linnaeus, 1758)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Рід налічує 19 видів, з яких у сучасній фауні України 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

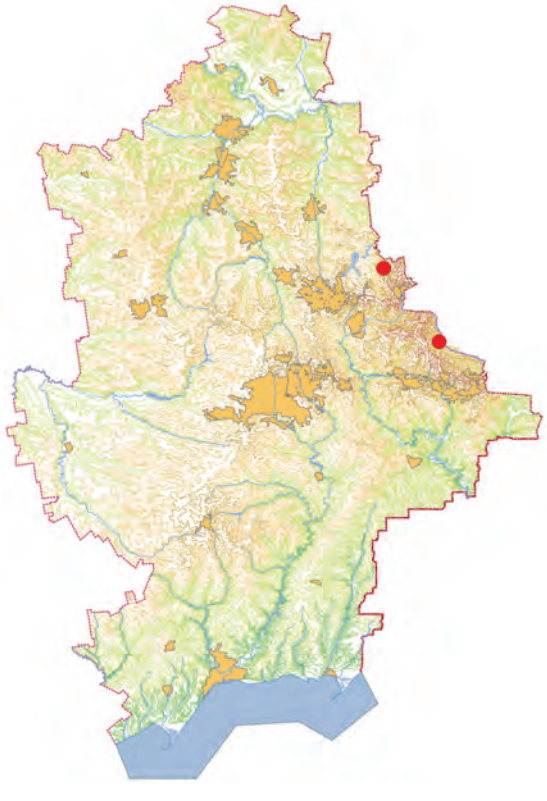
У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Широкий ареал у Євразії, річки басейнів півночі Атлантичного океану, Північного та Балтійського морів, Північного Льодовитого та півночі Тихого океану, від заходу Франції до басейну Анадиру. Є у верхніх течіях Дону, Волги та Уралу, а також на півдні Криму. У Донецькій області знайдений у річці Скелевата (притоці Лугані), а також на кордоні з Луганською областю у річці Міус. Найближчі до цих місць зустрічей знаходяться у притоках Дніпра та у притоках середнього Дону.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Широкий спектр холодних та добре аерованих вод, від малих швидкотекучих струмків до великих глибоких оліготрофних озер.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Окремі нечислені популяції виду на південній межі ареалу. Лімітуючим фактором, окрім клімату, може бути антропогенна трансформація оселищ внаслідок забруднення водойм та гідротехнічного будівництва.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Зграйний реофільний вид. Тривалість життя – до 11 років, максимальна довжина до 120 мм. Перший нерест переважно на другому році життя, протягом квітня-червня, інколи довше, при температурі води вище 7°С. Нерест порційний, клейка ікра відкладається переважно на течії або у хвильовій зоні (зоні прибою) на кам'янистий субстрат. Плодючість до 600 ікринок. Живиться дрібними безхребетними, водоростями, детритом.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не запроваджувались, місця знахідок знаходяться поза межами об'єктів ПЗФ регіону, хоча територія ландшафтного заказника «Міус» Луганської області охоплює місця знахідок виду, розташовані на кордоні з Донецькою областю.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.

Необхідні додаткові дослідження з метою уточнення розповсюдження, оцінки чисельності та встановлення популяційних трендів. На підставі з'ясування факторів, що їх обумовлюють, необхідно розробити план дій щодо охорони та збереження виду. Для збереження осель необхідно створювати ландшафтні заказники у місцях мешкання виду на території області.

Джерела інформації:
Денщик, 1994; Каталог коллекций…, 2003; Мовчан, 2011; Eschmeyer et al., 2017; Kottelat, Freyhof, 2007.

Автор: Гончаров Г. Л.
Фото: Шандиков Г. О.

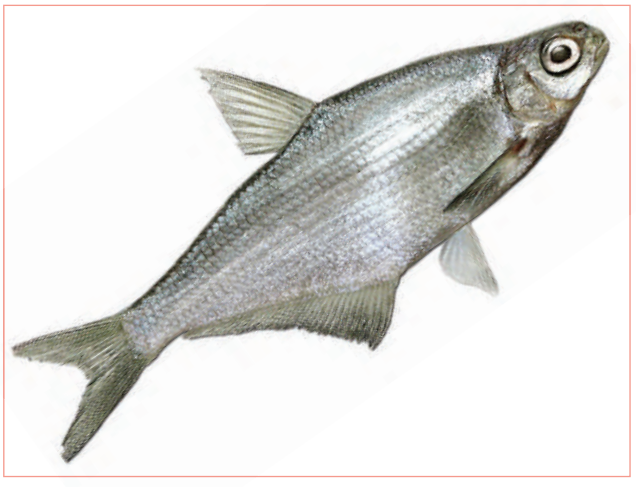
КЛЕПЕЦЬ

Белоглазка

Ballerus sapa (Pallas, 1814)

Ряд Cypriniformes – Коропоподібні
Родина Cyprinidae – Коропові

Рід налічує близько 6-ти видів, які присутні у фауні України, у тому числі в Донецькій області – 5.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Річки Чорного, Азовського, Каспійського і Аральського морів. На території України вид поширений у басейнах Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Дніпра, Дону з їх притоками, у великих річках Північного Приазов'я. В межах Донецької області зустрічається на окремих ділянках в верхній частині середньої течії річки Сіверський Донець і в річці Берда. На ділянках річок Міус і її притоки Кринка в межах України не встановлена.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в річних біотопах з прискореною течією, в глибоких місцях з відносно незамуленим дном, іноді з помірно розвинутою рослинністю. Вид вибагливий до якості води.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Малочисленний вид. Знахідки нерегулярні й одиничні. Основні лімітуючі фактори: знищення типових нерестових і нагульних угідь внаслідок зарегулювання річок, замулення, заростання і висихання водотоків; надмірний вилов риболовами-любителями; браконьєрство; погіршення якості води.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводна, відносно реофільна риба. Веде придонний спосіб життя. Досягає ваги 0,8 кг за довжини 30 см, але зазвичай значно менша. Мирна риба, здебільшого живиться донними безхребетними: червами, личинками комах, дрібними молюсками тощо. Досягає статевої зрілості на 3-4 році. Нереститься в квітні – травні за температури води 10-14°С під час підйому води в повінь на ділянках з повільною течією і твердим дном помірно зарослим минулорічною рослинністю. Абсолютна плодючість самиць вагою 100-200 г. становить 8-30 тис. ікринок. Майже через 6 діб викльовуються личинки. Росте дуже повільно. Не утворює великих зграй. Здійснює невеликі нерестові і зимувальні міграції. В низов'ях річок може утворювати напівпрохідну форму, де для нагулу освоює естуарні частини моря.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина місць існування знаходиться у межах територій природно-заповідного фонду області. Вид занесений до додатку 3 Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вивчення стану популяції, умов її відтворення. Створення іхтіологічних заказників для реофільних риб. Регулювання любительського рибальства. Боротьба з браконьєрством

Джерела інформації:
Чернай, 1852; Солодовников, 1930.
Особисті повідомлення:
Павлов С. В., Погребняк А. І.

Автори: Куліш А. В., Погребняк О. І.
Фото: Шандиков Г. О.

СИНЕЦЬ

Синец

Ballerus ballerus (Linnaeus, 1758)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Рід налічує близько 6-ти видів, які присутні у фауні України, у тому числі в Донецькій області – 5.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Розповсюджений у басейнах Балтійського, Чорного, Азовського та Каспійського морів. У Донецькій області зустрічається в корінному руслі Сіверського Дінця, а також в річках Північного Приазов'я (Берда, Кальміус).

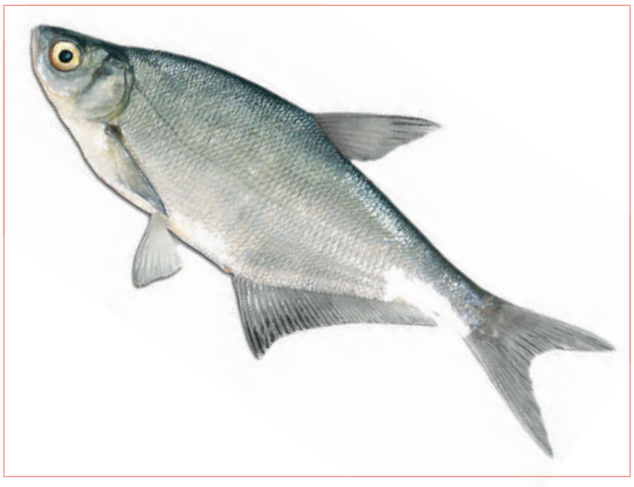
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Переважно річкова риба, але може зустрічатися у великих озерах та водосховищах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У середній течії р. Сіверський Донець зустрічається локально. Всюди нечислений. Повідомлення про знахідки цього виду пов'язані з роками, коли відбувались великі повені, що пояснюється переднерестовим скупченням. Головні чинники зменшення чисельності виду – зарегульованість річок, зменшення кількості місць, придатних для нересту, погіршення якості води, неконтрольований вилов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводна річково-озерна риба. Частіше тримається руслової частини ріки, але під час повені може потрапляти в озера. Досягає довжини 45 см та маси 1,5 кг, звичайно – 15–25 см. Веде зграйний спосіб життя. Розмір зграй збільшується восени, коли синець йде на зимівлю, та навесні, у переднерестовий період. Влітку частіше зустрічаються поодинокі особини. Значних міграцій не здійснює. Молодь веде придонний спосіб життя та живиться головним чином донними безхребетними організмами, водоростями та детритом. Основою їжі дорослих особин є зоопланктон, другорядну роль відіграють бентос та рослини. В річках росте повільно, в озерах та водосховищах з доброю кормовою базою темп росту значно збільшується. Статевозрілим стає в 3–4 роки. Нерест відбувається в квітні – травні в затоках, на річкових мілинах з помірною течією, розливах річок, коли температура води досягне 13–14°С. Нерест одноразовий. Плодючість – 4-30 тис. ікринок. Ікра прозора, клейка, відкладається на тогорічну рослинність.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи не розроблялись. Вид занесений до додатку 3 Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Дослідження стану популяції цього виду в межах Донецької області. Створення іхтіологічних заказників у місцях найбільшої скупченості реофільних видів риб. Розробка та впровадження технологій штучного відтворення виду.

Джерела інформації:
Берг, 1949; Промысловые рыбы СССР, 1949; Мовчан, Смірнов, 1981; Дирипаско, 2002; Каталог коллекций, 2003.
Особисті повідомлення: Павлов С. В.

Автори: Погребняк О.І. Куліш А. В.
Фото: Шандиков Г. О.

БІЛИЗНА

Обыкновенный жерех
Aspius aspius (Linnaeus, 1758)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Коропові – Cyprinidae

Рід налічує 2 види, із них у сучасній фауні України 1 вид. В останніх фауністичних зведеннях білизну відносять до роду *Leuciscus* – яльці.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Великі річкові системи басейнів Північного, Балтійського, Чорного (за винятком Криму та Північного Сходу Туреччини), Азовського та Каспійського морів. На території Донецької області достовірні зустрічі лише у Сіверському Дінці та водоймах його заплави. Вказується також для сучасної іхтіофауни річки Самара, без уточнення місць реєстрації та для узбережжя Азовського моря у районі Кривої коси.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Корінні русла великих та середніх річок, рідше гирла, озера та водосховища. Мешкає головним чином у чистій проточній воді на глибоких ділянках з помірною та повільною течією, чистим піщаним або слабко замуленим дном, не уникає і слабко проточних вод.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У межах Донецької області чисельність виду не оцінена, у наявності лише інформація про випадкові зустрічі поодиноких екземплярів. Зниження чисельності може відбуватися головним чином через евтрофікацію водойм і пов'язане з цим цвітіння води, а також внаслідок зменшення проточності, що викликає зникнення типових оселищ у результаті обміління та замулення.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тривалість життя більше 10 років, довжина тіла до 800 мм. У дорослому стані веде переважно одиночний пелагічний спосіб життя. Існують напівпрохідні популяції. Нереститься вперше у віці 3-5 років, клейку ікру відкладає за один раз на течії на твердий грунт або занурену рослинність. Нерест починається при температурі води 4-6°С, триває протягом тижня-двох, переважно наприкінці березня – на початку квітня. Плодючість до 300 тис. ікринок, можливо, більша. І молодь, і дорослі живляться переважно пелагічними рибами, зокрема верховодкою *Alburnus alburnus*.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не запроваджувались, довготривале мешкання виду у водних об'єктах у сучасних межах територій ПЗФ регіону малоймовірне. Вид внесено до додатку III Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні додаткові дослідження з метою уточнення розповсюдження в регіоні, оцінки чисельності та виявлення популяційних трендів. На підставі з'ясування факторів, що їх обумовлюють, необхідно розробити план дій щодо охорони та збереження виду. У будь-якому випадку необхідно зберігати та включати до складу територій ПЗФ регіону високого рангу (заповідників, національних та регіональних ландшафтних парків) ділянки корінного русла Сіверського Дінця, особливо з перекатами та незамуленим твердим дном. Доцільно також обмежити любительський вилов.

Джерела інформації:
Денщик, 1994; Каталог коллекций…, 2003; Мовчан, 2011; Шам, Молодан, 2010; Eschmeyer et al., 2017; Kottelat, Freyhof, 2007.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автор: Гончаров Г. Л.
Фото: Гончаров Г. Л., Бронсков О. І.

КАРАСЬ ЗВИЧАЙНИЙ

Обыкновенный карась
Carassius carassius (Linnaeus, 1758)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Cyprinidae – Коропові

Рід налічує 4 види, з яких у фауні України і Донецької області – 3.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

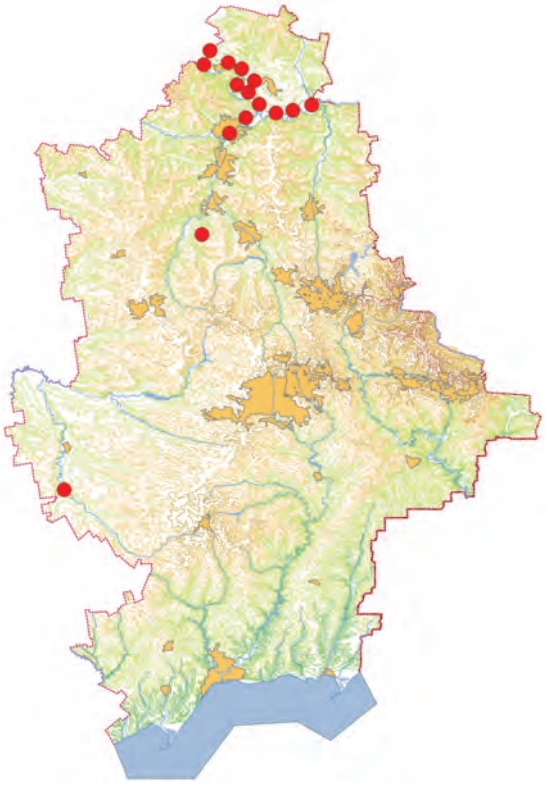
Водойми Північної, Центральної і Східної Європи, Сибіру в басейнах річок Північного Льодовитого океану, басейну річок Каспійського моря. На території України раніше був поширеним і звичайним видом в водозбірних басейнах всіх річок, за винятком водойм Криму. В регіоні на даний час відзначається лише в деяких водоймах заплави річки Сіверський Донець, значно рідше, спорадично в басейнах її приток. Є дані щодо знахідок звичайного карася в заплаві річки Мокрі Яли.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заплавні озера зі значним шаром мулу на дні і заростями водної рослинності, особливо м'якої. Інколи ставки, заливи річок зі слабкою течією.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У першій частині XX століття – чисельний, зустрічався у басейнах всіх річок, які мають заплавні водойми,

а також у більшості руслових ставків. Різке зниження чисельності і ареалу виду спостерігається, починаючи з 70-х років. Його популяції мають дуже низьку щільність, відмічається подальше погіршення їх стану. Фактори, що сприяють вимиранню виду: зникнення типових місць існування (висихання заплавних озер внаслідок штучного регулювання витрат води під час весняних повеней, іригація, знищення лісів у заплаві, висихання річкових систем), біологічний прес зі сторони *Carassius auratus* (харчова і біотопічна конкуренція, прогресуюча міжвидова гібридизація), нерегульований любительський лов, браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Осілий стагнофільний вид. Досягає довжини 50 см за ваги 2 кг, зазвичай зустрічаються особини вагою 0,1-0,2 кг. В дистрофних і перенаселених водоймах перероджується в низькотілу карликову форму. Дихає через шкіру і кишечник. Живиться тваринною (нижчі ракоподібні, личинки комах, дрібні молюски) і рослинною (м'яка рослинність) їжею. Статевої зрілості набуває в 2-3-річному віці. Нерест відбувається в травні-червні за температури води 16-18°С. Фітофіл. Плодючість досить висока. Ікра клейка. Інкубаційний період триває 3-4 доби. Зазвичай молодь і дорослі особини держаться окремо невеликими зграями, при цьому з віком – на більшій глибині. Міграцій не здійснює.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Окремі місця існування входять до складу заповідного фонду області. Спеціальні заходи не розроблені.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації водойм – місць існування виду, запобігання вселення в них інших видів карасів. Створення іхтіологічних заказників. Штучне відтворення. Регулювання любительського рибальства. Боротьба з браконьєрством.

Джерела інформації:
Чернай, 1852; Маркевич, Короткий, 1954; Мовчан, Смирнов, 1983; Межжерин и др., 2009.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.,

Автор: Куліш А. В.
Фото: Куліш А. В.

ЩИПАВКА СИБІРСЬКА

Щиповка сибирская
Cobitis melanoleuca Nichols, 1925

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина В'юнові – Cobitidae

Один з більш ніж 45 видів роду і один з п'яти відомих видів у фауні України. В Україні зустрічається західний підвид щипавки сибірської – щипавка Гладкова *C. m. gladkovi* Vasil'ev et Vasil'eva, 2008.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид широко розповсюджений від східної частини Євразії, яка охоплює Далекий Схід, Північний Китай та Сибір, де зустрічається номінативний підвид C. m. melanoleuca, до північної частини басейну Каспійського моря на Сході, включаючи річкові системи Волги, Великого та Малого Узеня, а також Кубані, Єї та Дону, де поширений західний підвид – щипавка Гладкова. В Україні являється ендеміком річкової системи Сіверського Дінця, де зустрічається на всьому протязі головного русла і у більшості приток на території Харківської, Донецької та Луганської областей.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Проживає головним чином у чистій проточній воді на ділянках з помірною та повільною течією, чистим піщаним або слабко замуленим піщано-крейдяним ґрунтом на глибині 0.3-1.0 і більше.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У межах Донецької області – поширений, звичайний вид. Головним фактором зниження чисельності виявляється забрудненість водойм різного роду відходами, а також зниження їхньої проточності, що викликає зникнення типових біотопів у результаті сильного замулювання та цвітіння води.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводна та солонуватоводна малорухома осіла донна риба, яка переважно веде сутінковий спосіб життя. Тримається поодинці та невеликими групами. Удень цілком занурюється у ґрунт, де значний час знаходиться у нерухомому стані. Досягає загальної довжини 71-101 мм і ваги 2.2-6.0 г; самки помітно крупніше самців, довжина яких не перевищує 71 мм, а вага у 2-3 рази менша, ніж у самок. Нерест фітофільний, порційний, відбувається у травні-червні при температурі води вище 14-18°С. Діаметр зрілих ооцитів коливається у межах 0.84-1.14 мм. За способом живлення являється фільтруючим мікрофагом, який живиться детритом та дрібними безхребетними донної інфауни. Тривалість життя близько 3-5 років. Характерними морфологічними особливостями, що відрізняють цю щипавку від інших двох симпатричних форм роду, є присутність двох чорних вертикальних плям, розташованих одна під одною на основі хвостового плавця

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина русла Сіверського Дінця та його приток включені в охоронну зону НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні додаткові дослідження з метою виявлення локальної популяційної структури.

Джерела інформації:
Васильев, Васильева, 2008; Шандиков, Гончаров, 2008; Шандиков, Кривохижа, 2008; Денщик, 2009.

Автор: Шандиков Г. О.
Мапа: Гончаров Г. Л.
Фото: Шандиков Г. О.

В'ЮН ЗВИЧАЙНИЙ

Вьюн обыкновенный
Misgurnus fossilis (Linnaeus, 1758)

Ряд Cypriniformes – Коропоподібні
Родина Cyprinidae – Коропові

Рід налічує близько 10 видів, з яких у фауні України і Донецької області – 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Водойми Центральної і Східної Європи від басейну Луари на заході до басейну Волги на сході. На території України вид поширений у водоймах басейнів всіх річок (Дунай, Дністер, Південний і Західний Буг, Дніпро, Дон та інші). В межах Донецької області зустрічається спорадично в водоймах заплави річки Сіверський Донець, деяких її приток, а також річці Грузький Єланчик.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в річних старицях, заплавних озерах, інших невеликих водоймах зі стоячою або слабопроточною водою, сильно замуленою і зарослою водною рослинністю. Вид вибагливий до хімічного складу води. Уникає швидкої течії.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність незначна і продовжує скорочуватись. Знахідки рідкісні. Основні лімітуючі фактори: знищення типових водойм (висихання водойм за відсутністю повеней) внаслідок штучної зміни гідрологічного стану річок (будівництво гребель, регулювання витрат води в водотоках); надмірний вилов риболовами-любителями; браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводний, осілий стагнофільний вид риб. Веде донний спосіб життя. Завдяки змозі поглинати розчинений кисень крізь шкіряні покрови і кишечник (ковтаючи повітря на поверхні води), живе навіть в заморних озерцях. При погіршенні умов у водоймі (висихання, замори, промерзання до дна), а також взимку під час зимівлі занурюється в мул, де впадає в анабіоз. Досягає ваги 0,15 кг, за довжини 30 см, але, зазвичай, зустрічаються менші особини. Мирна риба, здебільшого живиться донними безхребетними (червами, личинками комах, ракоподібними тощо), інколи детритом і рослинною їжею. Для пошуку їжі використовує вуса, яких у нього 5 пар. Досягає статевої зрілості на 3-4 році. Нереститься в березні – червні за температури води 10-12°С на занурену рослинність. Абсолютна плодючість до 50 тис. ікринок. Інкубаційний період – 5-6 діб. В початковий період розвитку личинки мають зовнішні зябра. Молодь розвивається поблизу дна. Росте дуже повільно. Тримаються поодиноко або по декілька особин. Міграцій не здійснює.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Окремі місця існування входять до складу заповідного фонду області. Вид охороняється Бернською конвенцією (Додаток 3).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Визначення водойм – місць існування виду. Створення іхтіологічних заказників в місцях існування рідкісних і зникаючих стагнофільних видів риб. Штучне відтворення. Регулювання любительського рибальства. Боротьба з браконьєрством.

Джерела інформації:
Чернай, 1852; Солодовников, 1924; Короткий, Харитонова, 1958; Мовчан, 1988; Денщик, 1991; Дирипаско, 2002.
Особисті повідомлення: Павлов С.В.,

Автори: Тараненко Л.І., Куліш А.В., Погребняк О.І.
Фото: Шандиков Г. О.

СЛИЖ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Голец усатый
Barbatula barbatula (Linnaeus, 1758)

Ряд Коропоподібні – Cypriniformes
Родина Баліторові, річкові слижі – Balitoridae

Рід налічує понад 100 видів, з яких в Європі – 4, у фауні України і в Донецькій області – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

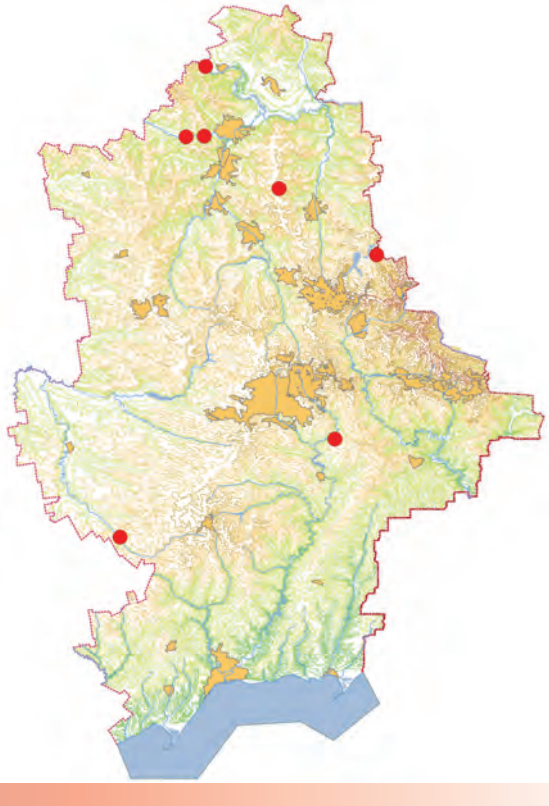
У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Достатньо поширений в річкових системах Європи: від Ірландії, Шотландії та Англії на заході до басейну ріки Урал на сході; від водойм Данії, Південної Швеції, Фінляндії, басейнів Північної Двіни та Печори на півночі до басейну Чорного моря (від Дунаю до Кубані) на півдні. В Україні більш розповсюджений у водоймах північних і західних областей. У водоймах Донецької області зустрічається спорадично: в Сіверському Дінці та частіше в його притоках (Казенний Торець, Лугань, Бахмутка), річці Мокрі Яли та верхів'ях Кальміусу.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається як в річках зі стрімкою та помірною течією, струмках, так і в озерах і навіть у ставках. Веде донний спосіб життя, нерідко занурюючись в ґрунт. Віддає перевагу ділянкам із пісочним або пісочно-галечниковим ґрунтом, але може зустрічатись і на ділянках з мулистим дном.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У Донецькій області чисельність незначна та постійно скорочується внаслідок знищення типових біотопів. Головним лімітуючим фактором є запруженість малих річок та надмірне використання їх пойм для сільськогосподарських потреб, що призводить до замулення русла і зміни гідрологічного режиму.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводна донна риба. Довжина не більше 13 см. Веде осілий малорухомий спосіб життя, тримаючись невеликих глибин. Великих міграцій не здійснює. Молодь тримається зграйками, дорослі ведуть поодинокий спосіб життя або зустрічаються невеликими зграйками. Найбільшу активність проявляє у сутінках та вночі. Вдень ховається в укриттях: заростях рослин, під камінням або занурюється в пісок. Харчується дрібними безхребетними тваринами та ікрою риб, яких розшукує за допомогою вусиків (3 пари), що розташовані на верхній щелепі та в кутах рота. Статевозрілим стає у 2–3 роки. Плодючість – 2,5–6 тис. ікринок. Нерест порційний, часто розтягнутий з квітня по червень, відбувається вночі при температурі води 9-10°С. Ікра клейка, відкладається на піщаний та кам'янистий ґрунт або на рослинність.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Не здійснювались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць найбільшого скупчення виду. Регулювання інтенсивності господарського використання заплавних ділянок річок і суворе дотримання водоохоронної зони. Створення іхтіологічних заказників для відновлення чисельності цього виду.

Джерела інформації:
Солодовников, 1927; Берг, 1949; Мовчан, 1988; Каталог коллекций, 2003.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Погребняк О. І.
Фото: Шандиков Г. О.

СОМ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Европейский обыкновенный сом
Silurus glanis Linnaeus, 1758

Ряд Сомоподібні – Siluriformes
Родина Сомові – Siluridae

Рід налічує близько10 видів, з яких один присутній у фауні України, у т. ч. в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Водойми басейнів річок Північного, Балтійського, Чорного, Азовського, Каспійського і Аральського морів. На території України вид поширений в басейнах всіх великих річок. В межах Донецької області зустрічається в басейнах Сіверського Дінця і його великих приток, а також спорадично в деяких водосховищах у басейнах Вовчої і річок Північного Приазов'я.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в корінних руслах річок, озерах, ставах і водосховищах, затоках. Віддає перевагу найбільш глибоким місцям, ямам, ділянкам з течією, на твердих або слабозамулених ґрунтах, чистих або слабозаростих водною рослинністю, зустрічаючись зазвичай там, де є якісь укриття: коряги, топляк дерев, вимоїни тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Стан популяції напружений. Основні лімітуючі фактори: скорочення типових біотопів (замулення ям, висихання і заростання річок) внаслідок змін гідрологічного стану річок; надмірний вилов риболовами-любителями молоді; браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Теплолюбна донна риба. Влітку активна в нічні часи, тоді як вдень перебуває весь час в укритті. Взимку знаходиться в стані сплячки. Має властивості щодо дихання за допомогою шкіри. Найбільший в регіоні за розмірами вид, досягає ваги 300 кг за довжини 5 м, але зазвичай зустрічаються особини вагою 3-5 кг. Хижа риба, здебільшого живиться рибою, але в раціоні можуть бути й річкові раки, жаби, невелика водоплавна птиця і водні ссавці. Досягає статевої зрілості на 3-4 році. Нереститься в травні – червні за температури води 20ºС на мілководних ділянках з помірною течією на занурену рослинність. При цьому ікра відкладається в «побудовані» самцями «гнізда». Плодючість висока. Після нересту «гніздо» зазвичай охороняється самцем. Інкубаційний період 3-3,5 доби. Молодь тримається зграями, статевозрілі поодиноко або по декілька особин. Росте досить швидко. Здійснює незначні зимувальні і нерестові міграції. Взимку плідники створюють значні скупчення на зимувальних ямах. В дельтах річок формує напівпрохідну форму, освоюючи для нагулу ділянки зі слабосолоною водою.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Розроблена технологія штучного відтворення. Окремі місця існування входять до складу заповідного фонду області. Занесений до додатку 3 Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Створення іхтіологічних заказників в місцях масової зимівлі риб на зимувальних ямах. Штучне відтворення. Регулювання любительського рибальства (дотримання промислового розміру). Боротьба з браконьєрством, особливо з підводним мисливством на зимувальних ямах.

Джерела інформації:
Чернай, 1852; Солодовников, 1930; Короткий, Харитонова, 1958; Денщик, 1994.

Автори: Тараненко Л. І., Куліш А. В., Погребняк О. І.
Фото: Шандиков Г. О.

МИНЬ РІЧКОВИЙ

Налим
Lota lota (Linnaeus, 1758)

Ряд Gadiformes – Тріскоподібні
Родина Lotidae – Миневі

Монотипічний рід.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий.
У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

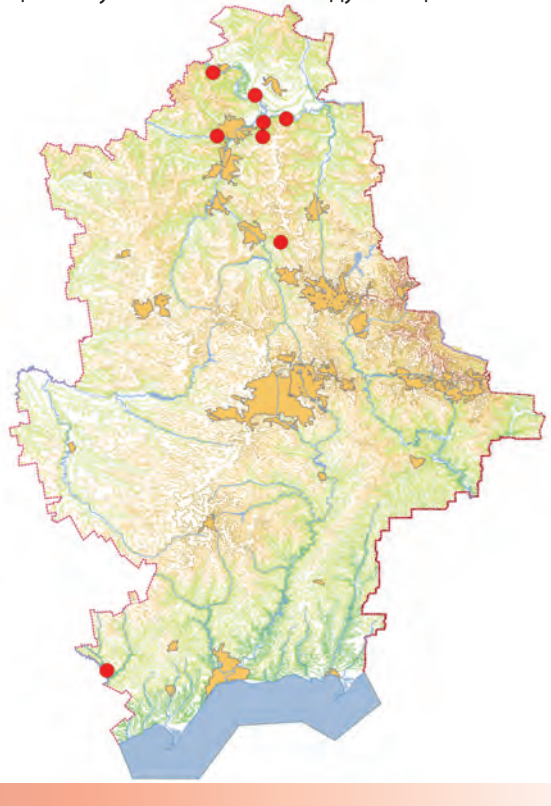
Водойми Європи, Азії і Північної Америки з півночі на південь до 450 п.ш., місцями південніше. На території України раніше був поширеним в басейнах всіх великих річок, за винятком Криму. В Донецької області зустрічається в корінному руслі річки Сіверський Донець, деяких її притоках першого і другого порядку, у північній ділянці каналу «Сіверський Донець – Донбас».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в річних біотопах з різною течією і характером донних відкладень, уникає сильно заростих і замулених ділянок. Типові місця існування – глибокі річки з чистою, проточною і холодною водою. Вид вибагливий до якості води.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

За попередніми оцінками, вид відносно поширений, але характеризується невеликою чисельністю. Фактори, що лімітують чисельність виду: знищення типових біотопів існування внаслідок їх обміління, замулення і заростання після зміни гідрологічного режиму річок (будування гребель, штучне регулювання витрат води в водотоках), забруднення води, а також браконьєрський вилов.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Єдиний прісноводний представник родини типово морських риб. Холодноводий вид. Донна риба. Активний в осінньо-зимовий період за температури 10°С і нижче. При її підвищенні весною до 15°С стає малорухливим, шукає укриття у ямах, біля джерел тощо, де й проводить все літо. В кліматичних умовах України досягає ваги до 2 кг за довжини 60 см., зазвичай, особини мають вагу 0,4-1,0 кг. Хижа риба. Живиться рибою, різними безхребетними, річковими раками, жабами тощо. Статевої зрілості набуває на 2-3-ому році життя. Нереститься взимку в січні – лютому за температури води близько 0°С на бистринах з каменистим або піщаним дном. Плодючість висока. Ікринки дрібні, мають жирову краплину, неклейкі. Інкубаційний період дуже тривалий, складає не менше 2-2,5 місяця. Молодь викльовується за температури 5°С, живиться дрібними ракоподібними. Тримається невеликими зграями. Скупчення виникають під час нересту.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Окремі місця існування входять до складу заповідного фонду області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вивчення стану популяції, умов відтворення. Створення іхтіологічних заказників. Регулювання любительського рибальства. Боротьба з браконьєрством.

Джерела інформації:
Чернай, 1852; Солодовников, 1930; Маркевич, Короткий, 1954; Короткий, Харитонова, 1958; Денщик, 1994.
Особисті повідомлення: Погребняк А.І.

Автори: Куліш А.В., Погребняк О.І.
Фото: Шандиков Г. О.

ТРИГЛА ЖОВТА

Желтая тригла
Chelidonichthys lucernus (Linnaeus, 1758)

Ряд Скорпеноподібні – Scorpaeniformes
Родина Триглові – Triglidae

Один з 9 видів роду, єдиний вид у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний. В області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Прибережні води Європи і південної частини Африки; Середземне, Адріатичне, Егейське і Мармурове моря. У Чорному морі біля берегів Кавказу, Криму, Румунії, Болгарії, у північно-західній частині. В Азовському – південна частина моря, поодинокі знахідки вздовж Північного узбережжя (біля Кривої та Білосарайської кіс).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Тримається у прибережних водах, біля дна, переважно на піщаних ґрунтах, рідше на кам'янистих. Біля Білосарайської коси був виловлений в бухті Тараній недалеко від краю коси, на піщаній глибокій (6-7 м) ділянці з абсолютно прозорою водою, при її солоності на той момент близько 13 %.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Біля берегів Донецької області дорослі риби попадаються поодинокими особинами і вкрай рідко. Принаймні, відомі випадки вилову біля Кривої коси та у Білосарайській затоці (літо 1984 р. і травень 2006 р.). До факторів, що лімітує чисельність, відноситься надмірний вилов, оскільки вид високо

цінується за смачне м'ясо і відносно великі розміри. Яскраве забарвлення в поєднанні із зазначеними якостями, а також незначна рухливість морського півня роблять його привабливою і досить легкою здобиччю підводних мисливців, що з ростом їх числа робиться чи не головним фактором зниження чисельності. Негативно впливає забруднення води і високе рекреаційне навантаження.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Спосіб життя виду в умовах Азовського моря не вивчений. Незрозуміло, розмножується він в його акваторії або ікра, яку тут знаходять, заноситься через Керченську протоку з Чорного моря. Невідомо також, чи здатний вид перезимувати в умовах льодоставу і малих глибин, або восени він йде в Чорне море, що суперечить уявленню про морського півня який веде майже осілий спосіб життя та не здійснює тривалих міграцій. У Чорному морі на зиму відходить від берегів на глибини до 60 м, ймовірно тримаючись невеликими групами, як і під час нересту, що припадає на червень-серпень. Веде придонний спосіб життя, здатний «ходити» по ґрунту за допомогою променів грудних плавців. Харчується вищими ракоподібними, бокоплавами, мідіями, крабами *Pachigrapus marmoratus*, рибою, серед якої переважають барабуля, атерин, хамса, молодь кефалі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється разом з іншими видами в акваторіях приморських заповідників, зокрема, Карадазького природного заповідника в Криму; в Донецькій області у цьому відношенні перспективна акваторія НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг виду, виявлення місць його проживання і введення спеціального режиму охорони. Необхідно заборонити його вилов всіма відомими снастями і добування підводними мисливцями.

Джерела інформації:
Световидов, 1964; Смирнов, 1986; Антоновский и др., 2001; Смірнов, Световидів, 2009, Дирипаско и др., 2011.
Особисті повідомлення: Дегтяр А. В.

Автор: Тараненко Л. І.
Фото: Діріпаско О. О.

ЙОРЖ НОСАР

Донской ёрш
Gymnocephalus acerina (Gmelin, 1789)

Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Окуневі – Percidae

Рід налічує 5 видів, з яких у сучасній фауні України 4 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

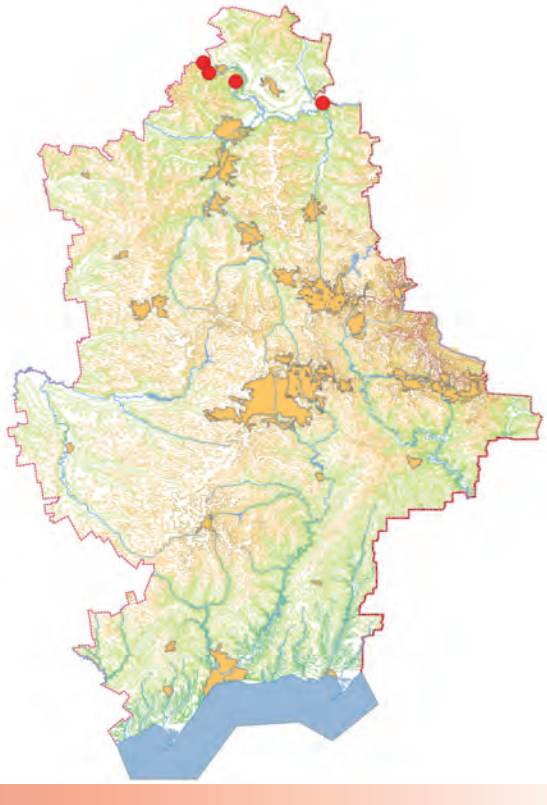
Мешкає в річкових системах північної частини басейну Чорного моря (на схід від Дунаю, за виключенням Криму), а також Дону та Кубані. У Донецькій області мешкає лише у корінному руслі Сіверського Дінця, але зазначені у науковій літературі місця зустрічей знаходяться дещо за її межами.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Головним чином водотоки, корінні русла і придаткова система великих річок, як на рівнинних, так і на гірських ділянках бажано з прохолодною, чистою, добре насиченою киснем водою, швидкою течією і ділянками глибиною до декількох метрів з хрящуватим піщаним або, рідше, кам'янистим ґрунтом.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

За попередньою оцінкою, чисельність у регіоні дуже низька. Наявна інформація лише про нерегулярний вилов поодиноких екземплярів рибалками-любителями. Правова та природнича необізнаність більшості з них призводить до втрати як самих риб, так і інформації про знахідки. На стан популяції виду також, безумовно, впливають гідротехнічне будівництво, техногенна трансформація водотоків і, як наслідок, обміління, замулення та погіршення якості води.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тривалість життя до 10 років, довжина тіла до 20 см. Придонна осіла риба, що тримається переважно невеликими зграями та найбільш активна у сутінках. Статева зрілість у віці 3-4 років при досягненні довжини близько 12 см. Нерест зграйний порційний, на ділянках з вираженою течією твердим дном, починається при досягненні водою температури близько 7°С і зазвичай триває протягом квітня-травня. Ікра клейка, плодючість до 30 тис. ікринок. Дорослі особини живляться переважно безхребетними, головним чином личинками комах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області специфічні заходи охорони не застосовувались, довготривале мешкання виду на територіях ПЗФ регіону у їх сучасних межах малоймовірне.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідно дослідити розповсюдження та оцінити чисельність виду у області, після чого розробити план дій щодо його охорони та збереження. Одночасно з цим доцільно включати руслові ділянки Сіверського Дінця до складу територій ПЗФ високого рангу (природних заповідників та національних природних парків), але з передбаченою установчими документами можливістю проведення робіт зі збереження або відновлення оселищ виду.

Джерела інформації:
Денщик, 1994; Каталог коллекций…, 2003; Мовчан, 2011; Щербуха, 2009; Eschmeyer et al., 2017; Kottelat, Freyhof, 2007.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автор: Гончаров Г. Л.
Фото: Куделін А. О.

БИЧОК-ГОНЕЦЬ

Бычок-гонец
Babka gymnotrachelus (Kessler, 1857)

Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Бичкові – Gobiidae

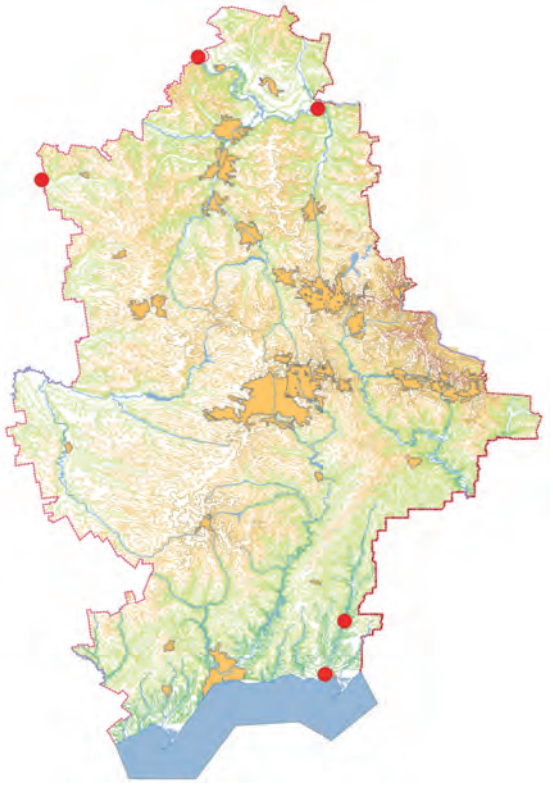
Монотиповий вид роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – неоцінений.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Річкові системи Каспійського, Азовського, Чорного та Мармурового морів, переважно у низов'ях рік, озера, водосховища, слабосолонуватоводні ділянки лиманів, гирлові частини деяких річок та оточуючі ділянки узбережжя з низькою солоністю. Інвазійний вид, поширення якого в останні десятиліття доволі інтенсивно відбувалося вверх по ріках. Подібному поширенню ареалу сприяє зареґульованість річкового стоку та відбудовані канали. У Дунаї вид розширив свій ареал до Відня в Австрії, з річкової системи Дніпра проник крізь систему каналів у верхньої течії у Західний Буг басейну Вісли, річкової системи Дону піднявся в Україні до середньої течії Сіверського Дінця у Харківській області. На узбережжі Таганрозької затоки Азовського моря поширення обмежено придельтовими ділянками Дону. Судячи за окремими знахідками на ділянках середньої та верхньої течії Сіверського Дінця, зустрічається у межах Харківської, Луганської та Донецької областей, можливо, у Міусі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Тримається непроточної, або слабопроточної води у прісноводних водоймах, або олігогалінних прибережних морських ділянок переважно з солоністю до 2-3‰ на глибинах 2-4 м. Віддає перевагу нетвердим піщаним та черепашковим ґрунтам з домішкою мулу, багатим вегетацією.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У межах Донецької області у Сіверському Дінці численність маловідома, можливо, розширюється.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прісноводна та солонуватоводна донна риба. Самці у морській частині ареалу досягають загальної довжини 162-165 мм, самки – 133 мм. У річках довжина риб менша: у Сіверському Дінці довжина досліджених особин не перевищувала 10 см. Статева зрілість наступає у віці двох років. Нерест, як мінімум, дво-порційний, можливо, моноциклічний, весняно-літній, відбувається у квітні-червні, іноді триває до серпня, при температурі води вище 12°С на мілководдях піщаних, черепашникових і кам'янистих ґрунтів. Діаметр ікринок до 3.27 мм. Кладка охороняється самцем. Абсолютна плодючість до 2 тис. ікринок. Бентофаг, основу живлення якого складають ракоподібні, поліхети, дрібні молюски, іноді ікра та молодь риб. Тривалість життя 2-5 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охоронні заходи не здійснювались.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні додаткові дослідження особливостей розповсюдження та чисельності популяцій.

Джерела інформації:
Солодовников, 1930; Берг, 1949б; Смирнов, 1986; Pinchuk et al., 2003; Kottelat, Freyhof, 2007; Шандиков, Гончаров, 2008; Дирипаско и др., 2011.
Особисті повідомлення:
Кривохижа Д. В., Гончаров Г. Л.,

Автор: Шандиков Г. О.
Мапа: Гончаров Г. Л.
Фото: Шандиков Г. О.

БИЧОК-ПУГОЛОВОК ЗІРЧАСТИЙ

Звёздчатая пуголовка
Benthophilus stellatus (Sauvage, 1874)

Ряд Окунеподібні – Perciformes
Родина Бичкові – Gobiidae

Один з 20 видів роду, і один з чотирьох відомих видів у фауні України – ендемік Азовського басейну.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

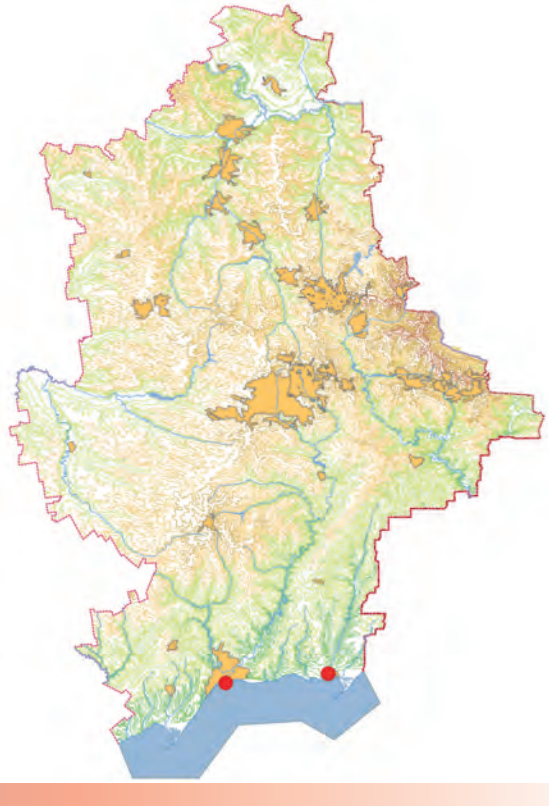
Занесений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Азовське море, включаючи лимани, гирлові частини деяких річок та низов'я Дону до Цимлянського водосховища і, ймовірно, Манича. В Україні поширений переважно вздовж західного прибережжя Азовського моря, у Керченський протоці та у Молочному лимані. В Донецькій області відомі окремі знахідки у гирловій ділянці Грузького Єланчика та в районі прибережжя Маріуполя.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

У морі тримається ділянок з солоністю до 12‰, переважно нижче 7-8‰, і зазвичай помітних глибин 4-8 м з черепашниковими (серцевидки родини Cardiidae) або піщаними ґрунтами. У річках та лиманах віддає перевагу піщано-муловим та муловим ґрунтам на глибинах більш ніж 3 м. Взимку молода генерація особин відкочовує дальше від берега на більші глибини.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Причини зниження чисельності невідомі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Солонуватоводна та прісноводна малорухома осіла донна риба. Самці досягають загальної довжини 135 мм, самки – 110 мм. Нерест порційний, відбувається у травні – червні на морському мілководді або на мілководних ділянках річок з повільною течією. Ікра відкладається, як мінімум, двома, можливо, трьома порціями на черепашник та інші тверді субстрати і охороняється самцем. Абсолютна плодючість до 2.5 тис. ікринок. Незабаром після нересту дорослі самки гинуть; самці гинуть після виведення потомства. За способом живлення являється бентофагом, основу їжі якого складають молюски, личинки комах та ракоподібні. Тривалість життя близько одного року. Від інших двох видів роду бичків-пуголовків, поширених в Азовському басейні, відрізняється головним чином комплексом таких морфологічних ознак, як положення основи другого спинного плавця, початок якого розташований на рівні вертикалі початку основи анального плавця, та наявністю трьох послідовних темно-бурих плям-перев'язок на спині, перша з яких розташована попереду першого спинного плавця.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Відомі знахідки з акваторії НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Потрібні додаткові дослідження особливостей розповсюдження та чисельності популяцій.

Джерела інформації:
Дирипаско, 2002; Boldyrev, Bogutskaya, 2007; Kottelat, Freyhof, 2007; Смірнов, 2009; Дирипаско и др., 2011.
Особисті повідомлення:
Діріпаско О. О., Кривохижа Д. В.

Автор: Шандиков Г. О.
Фото: Діріпаско О. О.

ТИП ХОРДОВІ – CHORDATA

КЛАС ЗЕМНОВОДНІ – AMPHIBIA

ТРИТОН ЗВИЧАЙНИЙ

Обыкновенный тритон
Lissotriton vulgaris (Linnaeus, 1758)

Ряд Хвостаті земноводні – Caudata
Родина Саламандрові – Salamandridae

Рід налічує 10 видів, з яких у фауні України представлено 2 види, Донецької області – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Один з найпоширеніших представників хвостатих земноводних на території континенту. Ареал простягається від найзахідніших регіонів Європи до Уралу і далі у Середню Азію. В Україні відсутній на півдні Лівобережжя та в Криму. На території Донецької області зареєстрований лише у північних її частинах вздовж р. Сіверський Донець, хоча, вірогідно, може бути знайдений і в інших частинах області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

У степовій зоні поширення пов'язане із лісовими масивами вздовж русел річок, де населяє всі зручні біотопи: вирубки, рекреаційні зони, садові ділянки, зустрічається також і у населених пунктах. Останнє часто пов'язане із обранням тритоном підвальних приміщень як місць зимівлі. Розмноження переважно відбувається у непротічних та слабопротічних водоймах, включаючи канави вздовж доріг, тимчасові калюжі тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Спеціальних досліджень з вивчення чисельності, як і вивчення лімітуючих факторів, не проводилось. Серед факторів, що впливають на чисельність, слід відмітити осушення дрібних водойм, забруднення території та нерестових водойм отрутохімікатами і стічними водами, знищення заплавних комплексів, зарегульованість стоку р. Сіверський Донець та малих річок.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Один з найдрібніших тритонів фауни України. Довжина тіла не перевищує 46 мм, з хвостом – до 110 мм. Верхня частина тулуба частіше бурого, сірого і до оливкового тонів з наявними на ній більш темними плямами неправильної форми. Нижня частина тулуба жовто-помаранчева з темними плямами. У самців в період нересту вздовж хребта розвивається добре помітний гребінь, який, на відміну від гребінчастого тритона, не переривається на рівні основи хвоста. Активність починається у кінці лютого – початку березня, коли дорослі одразу починають мігрувати у нерестові водойми. Харчуються дрібними безхребетними, а на стадії личинок – дрібними ракоподібними, комахами та іншими безхребетними. Активність зберігають до кінця вересня – середини жовтня. Відомі випадки появи неотенічних тритонів, що розмножуються, не проходячи метаморфозу і зберігаючи характерні для личинок зовнішні зябри.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатку II Бернської конвенції. Спеціальні заходи з охорони не впроваджено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування та нересту на територіях українського ареалу. Збереження місць мешкання, розмноження та шляхів, що їх з'єднують. Просвітницька робота з населенням.

Джерела інформації:
Писанец, 2007; Кузьмин, 2012;
Amphibian Species…, 2017.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автори: Тупіков А. І., Шабанов Д. А.
Фото: Пилипенко Д. В.

КУМКА ЗВИЧАЙНА

Краснобрюхая жерлянка
Bombina bombina (Linnaeus, 1761)

Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Кумкові – Bombinatoridae

Рід налічує 6 видів, з яких 2 у фауні України і 1 – Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Центральна та Східна Європа від Данії, Нымеччини та Австрії до Уралу і Північного Казахстану. На півночі сягає Фінської затоки, на півдні – Кавказьких гір. В Україні вид розповсюджений майже по всій території, крім Карпат, Криму та Приазов'я. На Донеччині зустрічається в заплаві Сіверського Дінця, в штучних водоймах, зроблених на його притоках: Нітріусі, Жеребці, Сухому, Кривому та Казенному Торцях (на південь до околиць м. Костянтинівки).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

У теплий період року тримається в заплавних природних та штучних водоймах зі стоячою або слабо-текучою водою, вкритим високою прибережною рослинністю, з невеликими глибинами (близько 0,5 м), уникає водойм з оголеними піщаними берегами. Нестатевозрілі особини зустрічаються навіть у калюжах серед заплавного лісу, на підтоплених луках та в інших тимчасових водоймах. Зимує в мулі на дні водойм або в ґрунті у різноманітних порожнинах (нори гризунів, тощо).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В невеликих болотах серед заплавної діброви або у листяних «колках» серед сосняків щільність становить до 3,5-4,0 дорослих самців на 100 м^2 площі водойм. На більших водоймах, де тварини прив'язані до прибережних мілин, бувають скупчення до 10-12 особин на 100 м^2, але розповсюджені вони нерівномірно і середня щільність їх значно менша. Найбільш значними факторами, які впливають на чисельність, є відсутність весняних повеней (остання у 2003 році) та літні засухи. Разом вони викликають зменшення кількості лісових водойм та їх раннє всихання влітку, що впливає на успішність розмноження та умови існування амфібій. Деяка кількість тварин гине під колесами транспорту під час переміщень між водоймами або при відході з/на зимівлю.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вихід амфібій із зимівлі відбувається в останні дні березня, у випадку прохолодної весни – у перші дні квітня. Перші звуки токування самців спостерігаються через 3-14 днів (04-13 квітня), шлюбні крики відмічалися у деякі роки до 30.07. Юних кумок, які закінчили метаморфоз, на ділянці «Болото Мартиненкове» спостерігали 26 липня. В більш теплих водоймах, вірогідно, розвиток личинок відбувається скоріше. Але зазвичай, цьоголітки виявляються лише у вересні, коли їх можна зустріти у калюжах на лісових дорогах. Навесні та восени тварини мігрують між водоймами та місцями зимівлі. У жовтні-листопаді вони шукають притулок на зиму.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид занесений до Додатку II Бернської конвенції. Частина популяції зосереджена в НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона заплавних водойм, контроль виконання вимог природоохоронного законодавства.

Джерела інформації:
Писанец, 2007.
Особисті повідомлення:
Загороднюк І. В., Писарєв С. М., Скубак Є. М., Чуб І. В.

Автор: Дьяков В. А.
Фото: Бронсков О. І.

РОПУХА ЗВИЧАЙНА

Серая жаба
Bufo bufo (Linnaeus, 1758)

Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Ропухові – Bufonidae

Один з 3 видів роду в фауні України, представлений номінативним підвидом, один з 2 видів в фауні області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Зустрічається на більшій частині Європи, в Росії на схід до Забайкалля, у Північно-Західній Африці. В Україні поширена на більшій частині території, крім степової зони. В Донецькій області вид знаходиться на південно-східній межі ареалу, зустрічається тільки в північних та західних районах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє головним чином ліси, рідше штучні лісонасадження і сади, як виняток може траплятись на ріллі та пасовищах. З водоймами пов'язана тільки під час розмноження.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність в межах області оціночно складає кілька тисяч особин. Чисельність окремих локальних популяцій під час нересту не перевищує 100-200 особин,

в різні роки вона може коливатись в десятки разів. Помітний вплив на чисельність надають сильні коливання температури взимку та рано навесні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Населяє ліси різного типу поблизу від водойм. Активна залежно від погодних умов з середини березня до листопада, інколи до початку грудня. В Донецькій області находячись біля південної межі свого ареалу, для нересту обирає холодні водойми з джерельним живленням, де, однак, надає перевагу мілководним затокам з густою підводною рослинністю, які пізніше добре прогріваються. Нерест відбувається в перших числах квітня при температурі води 5-8˚ і повітря 10-13˚. Пуголовки тримаються в товщі води, інколи утворюючи великі скупчення. Сховищами дорослих сірих ропух служать порожнини під коренями та стовбурами повалених дерев, пеньки, купи хмизу, листова підстилка. Активна переважно вночі. Вдень активна у дощову та похмуру погоду. Живиться головним чином безхребетними. Добре розмножується у неволі.

ПРИЙНЯТІ МІРИ ОХОРОНИ

Спеціальних заходів з охорони не розроблялось. Охороняється на території НПП «Святі Гори». Вид занесений до III Додатку Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження нерестовищ.

Джерела інформації:
Писанец, 2007.
Особисті повідомлення:
Пилипенко Д. В.

Автори: Дьяков В. А., Скубак Є. Н.
Фото: Дьяков В. А.

РОПУХА ЗЕЛЕНА

Зеленая жаба

Bufo viridis Laurenti, 1768

Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Ропухові – Bufonidae

Наразі вид відносять до роду *Bufotes* Frost, Grant, Faivovich, Bain et al., 2006, який налічує 16 видів, з яких у фауні України представлено 1. Вид є ядром групи з ди-, три- та тетраплоїдних видів, що еволюціонують шляхом поліпроїдизації та гібридизації. Систематика виду продовжує уточнюватися, але ясно, що більша частина України, включно з Донецькою областю, населена номінативним підвидом, *B. viridis viridis*. Нещодавно вид відносили до роду *Pseudepidalea*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

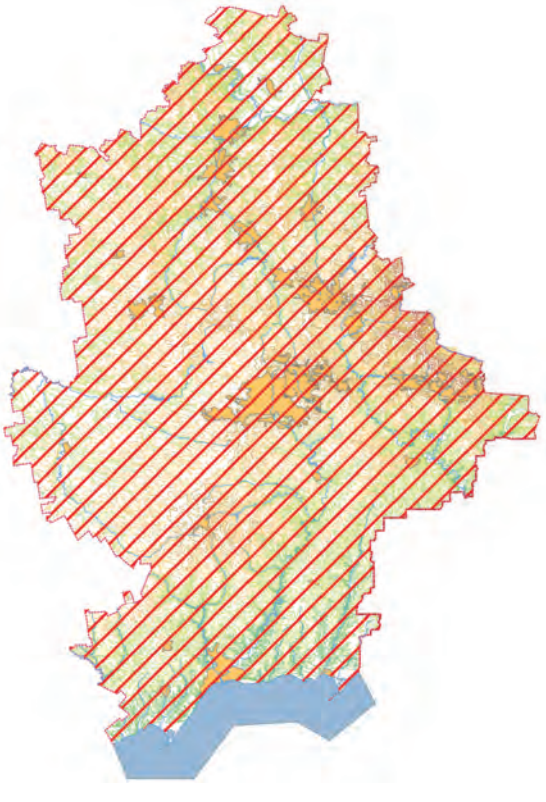
Поширена з північного сходу Франції, заходу Німеччини та півночі Італії на схід і південь до Греції, через Європу і Росію до Казахстану. На території Донецької області зустрічається повсюдно.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє відкриті біотопи. Схильний до синантропізації.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Останнім часом спостерігається загальний тренд зниження чисельності цього виду на території всієї області. На стан популяції впливає антропогенне навантаження, загибель на шляхах та стрімкий рекреаційний розвиток, як фактор часткової ізоляції або повного виключення з життєвого циклу нерестових водойм.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина тулуба може сягати 80 мм. Загальне забарвлення верхньої частини тулуба доволі мінливе за характером, але зазвичай світло-зеленого та зеленого кольору із значно темнішою за загальний фон плямистістю, з плямами різного розміру частіше округлої форми. В цілому забарвлення нагадує маскувальний халат. Нижня частина білувато-сірого кольору з однотонним забарвленням чи наявними дрібними темними плямами. На верхній частині наявні бородавки, ступінь виразності яких є індивідуальною ознакою. Зіниці горизонтальні. Добре помітна барабанна перетинка. Позаду очей ярко помітні добре виражені залози – паротиди. Активна з березня по жовтень. Нерестовий період з кінця березня-початку квітня і до середини червня. В цей час на нерестовий водоймах можуть утворювати багатосотенні групи. Стосовно харчування, то переважну кількість раціону складають дрібні безхребетні, а личинки харчуються переважно детритом та водоростями.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додаток II Бернської конвенції. Спеціальних заходів з охорони не впроваджено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування та нересту на територіях українського ареалу. Збереження місць мешкання, розмноження та шляхів, що їх з'єднують. Просвітницька робота з населенням.

Джерела інформації:
Писанец, 2007; Атемасова и др., 2008; Litvinchuk and al., 2011; Кузьмин, 2012; Amphibian Species…, 2017.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автори: Тупіков А. І., Шабанов Д. А.
Фото: Бронсков О. І.

РАХКАВКА ЗВИЧАЙНА

Обыкновенная квакша
Hyla arborea (Linnaeus, 1758)

Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Рахкавкові – Hylidae

Єдиний вид роду в фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Зустрічається на більшій частині Центральної та Західної Європи. На сході межа йде приблизно південною Литвою, Білоруссю, прикордонними зі східною Україною областями Росії. Зустрічається на більшій частині території України, окрім деяких районів степової зони на Півдні та Сході. В Донецькій області відома лише із заплави Сіверського Дінця, по якій проникає до Кремінського району Луганської області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє головним чином вологі листяні ліси різного типу, в тому числі заболочені. Нереститься у стоячих заплавних водоймах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність в області складає кілька тисяч особин, в сприятливі роки сягала в десятки разів більше. У 1998-2011 роках була звичайним та навіть чисельним видом заплавних лісів, але з 2013 року трапляються лише поодинокі знахідки. Основним

фактором, який впливає на успішність розмноження і, відповідно, на чисельність амфібій є наявність весняних повеней в заплаві Сіверського Дінця та наповненість малих водойм. Відсутність повеней протягом більш десять років призвела до катастрофічного падіння чисельності виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Активна з другої половини березня до кінця жовтня. Рахкавки тісно пов'язані з деревною рослинністю і водойми відвідують тільки у період розмноження. Нерестяться на початку квітня. При виборі місць для розмноження найчастіше віддають перевагу більш або менш відкритим ділянкам (зазвичай неподалік від деревних насаджень) зі стоячими водоймами й розвиненою водяною рослинністю. Сезон розмноження розтягнутий, і співаючих самців відзначають з початку квітня до середини-кінця червня. Добова активність сутінково-нічна. Добре лазять по вертикальних поверхнях, зокрема, стовбурах дерев. Їм властива прив'язаність до своїх територій. Живляться головним чином комахами, яких збирають з кори, листя, поверхні ґрунту. На відміну від інших амфібій, рахкавки не використовують як сховища порожнини в землі, купи хмизу, лежачі стовбури тощо, за винятком зимівлі.

ПРИЙНЯТІ МІРИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи охорони не розроблялись. Охороняється на території НПП «Святі Гори». Вид занесений до III Додатку Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона місць існування виду, особливо нерестових водойм. Відновлення природного гідробалансу Сіверського Дінця.

Джерела інформації:
Писанец, 2007.
Особисті повідомлення:
Загороднюк І. В.

Автори: Дьяков В. А., Скубак Є. Н.
Фото: Дьяков В. А.

ЖАБА ГОСТРОМОРДА

Остромордая лягушка
Rana arvalis Nilsson, 1842

Ряд Безхвості земноводні – Anura
Родина Жабові – Ranidae

Рід налічує 47 видів, з яких у фауні України мешкає 3 види, Донецької області – 1. Вид є поліморфним, але його підвидова структура ще не є усталеною.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Населяє більшу частину Європи від північно-західної Франції, Бельгії, Нідерландів, деяких районів Норвегії та простягається до Якутії й Алтаю, включаючи північні райони Казахстану, Китаю та Монголії. На території Донецької області зустрічається лише у північних її районах вздовж русла р. Сіверський Донець та на прилеглих територіях.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Пов'язані із біотопами з більш стабільно високою вологістю та непротічними водоймами (місцями нересту). На території області зустрічається у заплаві та лісових масивах вздовж р. Сіверський Донець та його притоках. Нерідко можна зустріти і у населених пунктах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Спеціальних досліджень вивчення чисельності не проводилось. На стан популяції впливає зменшення площі, кількості, а також забруднення природних нерестових водойм. На інших територіях (у Харківській області) зареєстровано зниження чисельності, пов'язане зі зменшенням та зникненням нерестових водойм.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

До водойм прив'язані лише у період нересту. Мають середні розміри тіла від 40 до 64 мм. Голова загострена. На спині наявні добре помітні дві поздовжні спинно-бокові складки. У забарвленні верхньої частини тулуба переважно світло-коричневі, буруваті тони. Нижня частина без плям. Характерним є наявність по боках голови темних смуг, які продовжуються до початку передніх кінцівок. Позаду очей добре помітна барабанна перетинка. Сезонний період активності розпочинається на початку березня і продовжується до кінця вересня. Харчуються дрібними безхребетними, у раціон личинок входять також водорості та детрит. Особливістю розмноження є використання як нерестові місця лише природних водойм.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатку II Бернської конвенції. Спеціальних заходів з охорони не впроваджено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування та нересту на територіях українського ареалу. Збереження місць мешкання, розмноження та шляхів, що їх з'єднують. Просвітницька робота серед населення.

Джерела інформації:
Писанец, 2007; Атемасова и др., 2008; Litvinchuk and al., 2011; Кузьмин, 2012; Amphibian Species…, 2017.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автори: Тупіков А. І., Шабанов Д. А.
Фото: Дьяков В. А.

ТИП ХОРДОВІ – CHORDATA

КЛАС ПЛАЗУНИ – REPTYLIA

ЧЕРЕПАХА БОЛОТЯНА

Черепаха болотная
Emys orbicularis (Linnaeus, 1758)

Ряд Черепахи – Testudines
Родина Прісноводні черепахи – Emydidae

Рід налічує 4 види, з яких у фауні України і області – один, представлений номінативним підвидом *E.o.orbicularis*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП і Європейському Червоному списку має статус близький до стану загрози зникнення (NT). У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

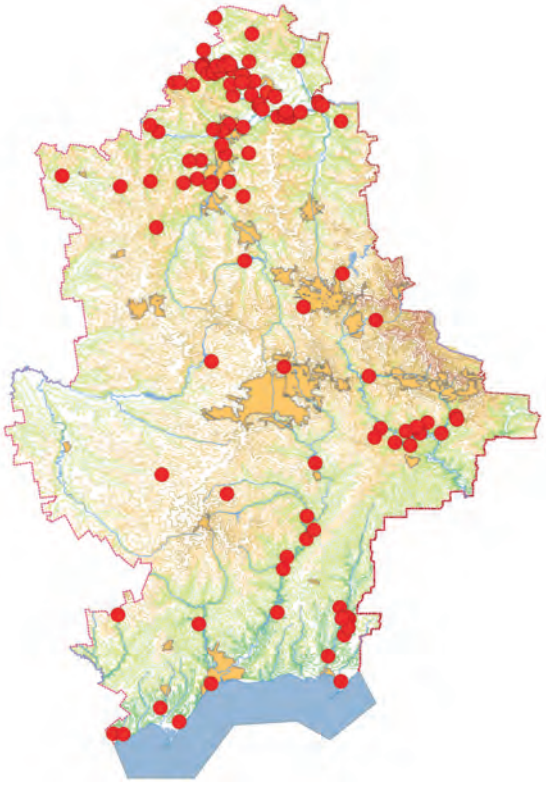
Один з найпоширеніших палеарктичних видів черепах: від Центральної та Південної Європи до західних районів Казахстану та Туркменістану. У Донецькій області поширена на всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє водойми різних типів: русла річок, притоки, стариці, озера, болота та водойми штучного походження.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність не оцінювалась, черепахи постійно спостерігаються у водоймах на території області. Основні фактори скорочення чисельності: втрата місць відкладання яєць та шляхів, що поєднують їх з водоймами внаслідок потужного розвитку рекреаційної діяльності, розбудови населених пунктів, доріг, особливо

поблизу водоймищ, суцільне заліснення піщаних та прируслових терас; загибель у сітях рибалок; кладки черепах часто гинуть внаслідок розорення ссавцями: лисицями, борсуками, уссурійськими єнотами, бродячими собаками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Довжина панциру рідко перевищує 20 см. Карапакс не дуже високий, так само, як і пластрон, має форму овалу. Забарвлення: зверху панцир майже чорний, інколи зі світлими крапками та рисочками; знизу – темний всередині з брудно-жовтими плямами. На голові та лапах плями та смуги жовтого кольору. Зимують на дні водойм та в джерелах, що не замерзають. Активні з березня по жовтень. Парування у другій половині квітня – на початку травня. Яйця, до 25 штук, відкладає зазвичай у червні, обираючи для цього відкриті біотопи з легким піщаним ґрунтом. Молодь з'являється наприкінці сезону. Звичайним є зимівля новонароджених у гнізді під землею і міграція до водойм у травні наступного року. Живуть декілька десятків років. Живлення: водні безхребетні, риб'яча ікра та невеликі риби, падло, а також водна рослинність. У дорослих черепах мало ворогів, але молоді черепахи часто стають здобиччю хижих ссавців під час міграції до водойм після вилуплення.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до списку Бернської конвенції (Додаток II). Спеціальних заходів охорони не впроваджено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування на територіях українського ареалу. Збереження місць мешкання, розмноження та шляхів, що їх з'єднують. Контроль чисельності здичавілих тварин. Просвітницька робота з населенням.

Джерела інформації:
Таращук, 1959; Kotenko, 2000; Зіненко, 2006; Fritz, 2001; Fritz et al.,2009; Rhodin et al.,2010.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Сідоров С. П.

Автори: Тупіков А. І., Зіненко О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

ВЕРЕТІЛЬНИЦЯ ЛАМКА

Веретеница ломкая
Anguis fragilis Linnaeus, 1758

Ряд Ящірки – Sauria
Родина Веретінницеві – Anguidae

Рід налічує 6 видів, у фауні України 1 вид. За даними ревізії 2010 українські популяції веретільниці відносять до виду *Anguis colchica* (Nordmann, 1840), підвид *A. c. incerta*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширена в більшій частині Східної Європи (окрім північної), на Кавказі, у Північній Туреччині та Північному Ірані. На території області поширена лише у широколистяних лісах північної її частини, розташованих вздовж басейну р. Сів. Донець та його приток.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє узлісся та зарослі чагарником галявини широколистяних та мішаних лісів. Подекуди зустрічається на вологих, вкритих густим підліском, знижених ділянках хвойного лісу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Звичайно, реєструють поодинокі особини. Навесні щільність може сягати до 10 ос./га. Факторами зниження чисельності є трансформація природних місць перебування, пряме знищення людиною через негативне ставлення як до отруйної тварини, а також через переслідування тваринами, що живляться ними: лисиці, уссурійський єнот, свійський собака, борсук та ін. Достеменно не задокументовано, але цілком вірогідно, що цей вид на південній межі поширення є особливо чутливим до вологості біотопів, яка може знижатися внаслідок гідрологічного режиму, змін клімату, господарської діяльності безпосередньо в місцях перебування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Тіло видовжене, змієподібне, без кінцівок. Загальна довжина до 50 см, з них більше половини – хвіст. Голова слабо відокремлена від тулуба, по боках має невеликі вушні отвори. Хвіст ламкий, довгий, але більшість особин втрачає його і замість нього має короткий та заокруглений регенерат. Луска гладенька, блискуча. Забарвлення: згори світло-сірого, бурого або свинцевого кольору, у молодих особин – часто з тоненькою смужкою вздовж хребта. У самців у передній частині тулуба зверху є овальні, добре помітні навесні блакитні плями. Яйцеживородна, народжує до 25 малят. Новонароджені загальною довжиною до 11 см з'являються у серпні. Активна з березня до другої половини жовтня. Живиться переважно ґрунтовими безхребетними. Неотруйна.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальних заходів охорони не впроваджено. В складі біоти охороняється в НПП «Святі Гори» та РЛП «Краматорський». Занесена до Додатку ІІІ Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування на територіях українського ареалу. Збереження великих масивів лісів, де вид трапляється. Проведення просвітницької роботи.

Джерела інформації:
Таращук, 1959; Зіненко, 2006; Gvoz˙dik et al., 2010; Курячий, Тупиков, 2009.
Особисті повідомлення: Височин М. О., Дорохов О. В., Звягін О. С., Зіненко О. І., Тараненко Л. І.

Автори: Тупіков А. І., Зіненко О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

МІДЯНКА ЗВИЧАЙНА

Обыкновенная медянка
Coronella austriaca Laurenti, 1768

Ряд Змії – Serpentes
Родина Вужеві – Colubridae

Рід налічує 2 види, з яких 1 у фауні України представлений номінативним підвидом *C.a.austriaca* Laurenti, 1768.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

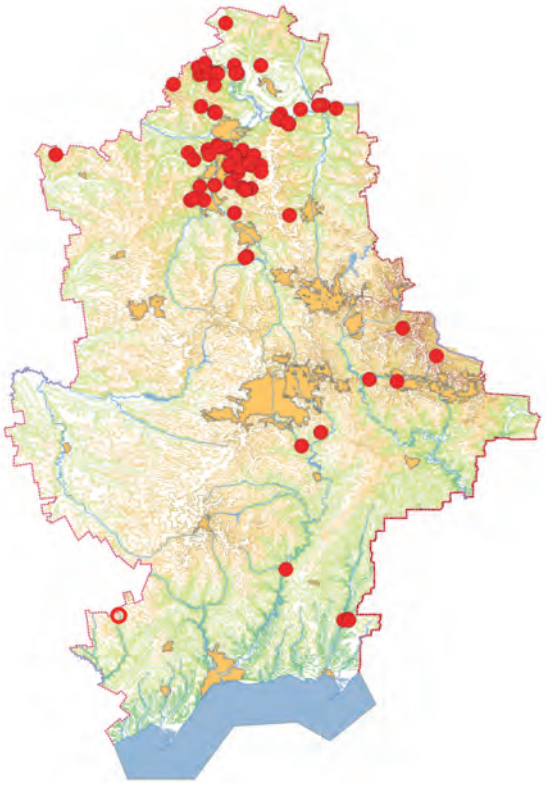
Охоплює всю територію України, більшу частину Європи, Кавказ, Західний Казахстан, північ Малої Азії та Ірану. Більша частина відомих знахідок на території Донецької області відноситься до північних та східних районів, де зустрічається зі значними розривами, на південь доходить до «Хомутовського степу». Сучасний стан популяцій на півдні та заході області невідомий.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається на узліссі листяних та соснових лісів, степових ділянках балок та схилах з розрідженою чагарниковою рослинністю. Іноді трапляється на території садових ділянок та виноградників.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Мідянку можна віднести до видів з природно низькою чисельністю, що, ймовірно, пов'язано з особливостями екології виду. Загалом, чисельність лишається стабільною, хоча і досить низькою. У північних районах області щільність популяції оцінюється від 0,2 до 1,2 ос. на 1 км маршруту, на іншій території зазвичай реєструються поодинокі екземпляри. Серед головних негативних факторів – скорочення або знищення природних місць існування, загибель на дорогах під час міграції та степові пожежі. Помітну роль може мати пряме знищення людиною, адже місцеві мешканці вважають мідянку отруйною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Змія середніх розмірів, до 70 см завдовжки. Забарвлення: верхня частина в основному сірого чи оливкового кольору; знизу – мінлива, від кремового до темного, майже чорного кольору у дорослих, яскравого мідного у молодих. У разі небезпеки може згортатися у тугий клубок та ховати голову всередину. Може проявляти незначну агресію, якщо потурбувати, але цілком безпечна для людини. Активна з кінця березня до середини жовтня. Основна здобич: ящірки та маленькі мишоподібні гризуни. Трапляються випадки канібалізму та харчування іншими видами змій. Яйцеживородна. Із зимівлі масово виходить у першій половині квітня, найбільш рання зустріч – наприкінці березня. Найпізніша зустріч – 15 жовтня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділеннях УСПЗ «Хомутовський степ» та «Крейдяна флора», НПП «Святі Гори», а також у всіх РЛП.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць перебування, з подальшим включенням їх до природно-заповідного фонду, обмеження певних видів господарської діяльності в місцях перебування виду тощо. Просвітницька робота з населенням.

Джерела інформації:
Доценко, 2003; Котенко, 1988; Сиренко, Мартынов 1998; Котенко, Кукушкін, Зіненко, 2009; Котенко, Курячий, 2009; Курячий, Тупиков, 2009.
Особисті повідомлення: Височин М. О., Дорохов О. В., Звягін О. С., Зіненко О.І., Тараненко Л.І.

Автор: Тупіков А. І.
Фото: Тупіков А. І.

ПОЛОЗ ЖОВТОЧЕРЕВИЙ

Желтобрюхий полоз
Hierophis caspius (Gmelin, 1789)

Ряд Змії – Serpentes
Родина Вужеві – Colubridae

Наразі вид відносять до роду *Dolichophis* з 4 видами, з яких 1 у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Від Балканського п-ва, через Передню та Малу Азію, Південь України та Росії до Каспію. В Україні Степова зона та цілком Крим. У Донецькій області був поширений по всій території, але зник з північних р-нів і в останні 30 років тут не зустрічався. Більш-менш стабільні популяції збереглися у середніх течіях річок Кринки, Грузького Єланчика, Кальміуса, на узбережжі Азовського моря на захід від м. Маріуполь.

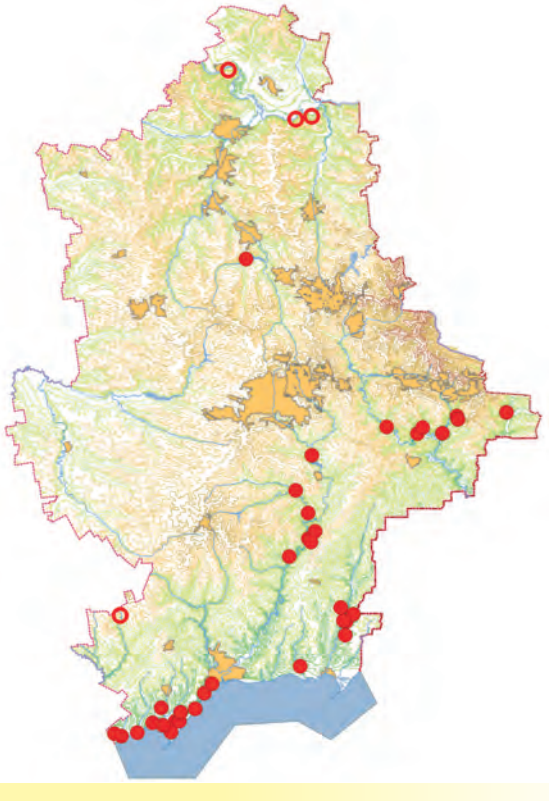
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу степовим схилам по балках та вздовж річок з виходами піщаників, гранітів та з окремими чагарниками. Зустрічається в цілинних степах, розріджених узліссях байрачних лісів, зсувних схилах до моря. Іноді зустрічається поблизу житла.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Розповсюджений дуже спорадично. На початку 80-х років чисельність в окремих місцях (балка Оболонська поблизу відділення УСПЗ «Хомутовський степ») сягала 10 особин на 1 км маршруту. Наразі чисельність не перевищує 3 ос/км (схили до Кальміуса неподалік с. Сонцево та зсуви до моря поблизу с. Мелекино), а взагалі зустрічається окремими особинами. Зниження чисельності виду пов'язане зі знищенням біотопів (розорювання, заліснення та забудова степових ділянок), загибеллю на дорогах, зменшенням кормової бази, прямим переслідуванням людиною, степовими пожежами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найбільша змія Європи. Неотруйна, однак при загрозі робить агресивні випади та може вкусити. Тіло стрункe, досягає довжини до двох метрів. Забарвлення: верхня частина жовто-оливково-бура, нижня – блідо-жовта без плямистості. Досить обережна та дуже активна змія, швидко пересувається, лазить по обривах та чагарниках. Часто переховується у купах каміння, тріщинах ґрунту, норах гризунів, звалищах с/г та побутових відходів. Парування спостерігається у другій половині квітня, а вже наприкінці червня самка відкладає від 7 до 16 шкірястих яєць завдовжки до 50 мм. Відомі групові кладки яєць з обома видами вужів. Молоді, довжиною до 30 см, з'являються у другій половині серпня – на початку вересня. Живиться гризунами, плазунами, дрібними птахами та їх яйцями.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділеннях УСПЗ, НПП «Меотида», РЛП «Донецький кряж». Входить у додаток II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування. Пошук та резервація усіх природних місць перебування, особливо місць зимівлі. Мораторій на знищення степових ділянок. Просвітницька робота з населенням.

Джерела інформації:
Таращук, 1959; Таращук, 1999; Котенко и др., 1986; Котенко, 1987; Котенко, 1998; Котенко, Курячий, 2008; Котенко, Кукушкін, 2009.
Особисті повідомлення: Сідоров С. П., Тараненко Л. І.

Автори: Бронсков О. І., Тупіков А. І., Зіненко О. І.
Фото: Бронсков О. І.

ПОЛОЗ ВІЗЕРУНКОВИЙ

Узорчатый полоз
Elaphe dione (Pallas, 1773)

Ряд Змії – Serpentes
Родина Вужеві – Colubridae

Рід налічує 10 видів, з яких 1 у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

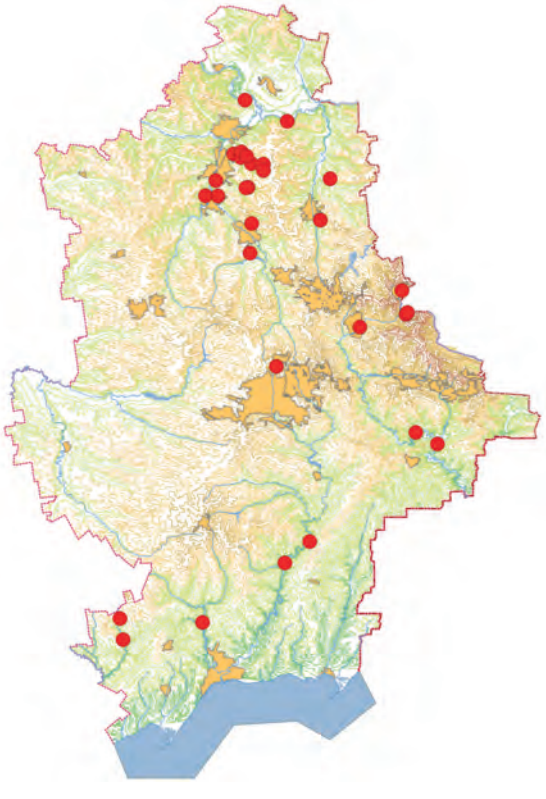
Від Лівобережної України через Південь Європейської Росії, Середню Азію та Казахстан до Примор'я, Північного Китаю та Корейського п-ва на Сході, Східного Закавказзя, Північного Ірану та Афганістану на Півдні. У Донецькій області знахідки виду, більшою мірою, приурочені до північної та східної частини, проте за історичними джерелами поодинокі знахідки відомі з усієї території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє розріджені листяні ліси, подекуди зустрічається на узліссі хвойних насаджень; степи, зарослі чагарником кам'янисті схили гір і балок, заплави річок. Також можна зустріти на території садових ділянок, виноградниках, звалищах с/г та побутових відходів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Найбільш вивчена популяція спостерігалась в околицях м. Краматорська, де на місцях зимівлі осінньо-весняні скупчення досягають локально великої щільності – на площі у 0,2 га за кілька годин можна

спостерігати до 40 активних особин, а загальна чисельність популяції, що займає площу близько 250 га, можна оцінити у більш ніж 300 дорослих особин. Дані, які узагальнюють чисельність та щільність для території всієї області, відсутні. Основні лімітуючі фактори: знищення та трансформація природних місць мешкання внаслідок господарської діяльності людини, заліснення степових територій, загибель під колесами автомобілів під час осінньо-весняних міграцій, степові пожежі та пряме знищення змій місцевим населенням.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Середнього розміру змія з довжино тіла до 1 м. Від інших відрізняється характерним «візерунком» на верхній частині голови, а також темною смугою, яка проходить від очей до шиї. Забарвлення: зверху сіруватo-бурий, вздовж тіла 4 поздовжні смуги з темними плямами у 2 ряди; знизу сіруватий з дрібними сірими або майже чорними плямами. Найбільш ранні зустрічі відносяться на кінець березня. Масовий вихід із зимівлі у I половині квітня. Парування відзначалося у II половині квітня. Відкладання яєць в кінці червня – на початку липня; молодь з'являється вже в кінці липня – на початку серпня. Найпізніша зустріч – 11 жовтня. Живиться дрібними гризунами, ящірками, дрібними птахами та їх яйцями.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у відділеннях РЛП «Краматорський», «Клебан-Бик», «Донецький кряж», «Зуївський».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування. Обмеження деяких видів господарської діяльності у природних місцях перебування, охорона місць зимівлі. Просвітницька робота з населенням.

Джерела інформації:
Курячий, Тараненко, 2002;. Власенко, Тараненко, 2003; Котенко, Кондратенко, 2005; Котенко, Курячий, 2008; Курячий, Тупиков, 2008; Тупиков, Зиненко, 2013; Тупіков, Зіненко, 2015.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Височин М. О., Зіненко О. І., Тараненко Л. І., Тімошенков В. А.

Автор: Тупіков А. І.
Фото:. Бронсков О. І.

ГАДЮКА НІКОЛЬСЬКОГО

Гадюка Никольского
Vipera nikolskii Vedmederja, Grubant et Rudaeva, 1986

Ряд Змії – Serpentes
Родина Гадюкові – Viperidae

Один з приблизно 20 видів роду, один з 3 видів роду у фауні України, і з 2 – в області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Характерна для широколистяних лісів лісостепової зони від Карпат у Східній Румунії до Волги в Росії. У Донецькій області знаходиться на південній межі поширення та зустрічається лише у північній її частині, у лісах на схилах долини та в заплаві р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє узлісся широколистяних, рідше мішаних лісів, розташованих на вододілі, високих берегах та у заплавних лісах річок. Типові місця існування: зарослі чагарником узлісся, галявини, просіки, вирубки, лісові дороги та відкриті прируслові схили із заростями кущів, у заплавній частині – вздовж поросших очеретом берегів стариць та боліт.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Звичайно, реєструють 1-10 ос./га, але під час весняних та осінніх концентрацій біля місць зимівлі досягає щільності 20-30 особин на км маршруту. Фактори, що обмежують поширення в області, є недолік придатних біотопів та клімат, втім, так само, як і для інших видів, господарча діяльність, трансформація місць перебування, їх фрагментація, загибель на дорогах, у тому числі ґрунтових, пряме переслідування призводять до зменшення чисельності.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Невелика, до 85 см змія з товстим тілом та коротким хвостом. Дорослі особини суцільно-чорні з жовтим кінчиком нижньої частини хвоста. Новонароджені – до 20 см, сірого або бурого кольору з зигзагоподібним малюнком вздовж хребта. Активний період – з першої половини березня до кінця жовтня. Живляться дрібними ссавцями, частіше мишоподібними гризунами. Парування відзначалось в кінці квітня – на початку травня. Яйцеживородна. Молоді з'являються з серпня по вересень. Отруйна, але достовірні смертельні випадки невідомі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється у НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану популяцій та інвентаризація місць існування на територіях українського ареалу з подальшим включенням їх до складу заповідних об'єктів чи обмеженням певних видів господарської діяльності. Збереження великих масивів лісів, де вид трапляється. Проведення просвітницької роботи.

Джерела інформації:
Таращук, 1959; Milto, Zinenko, 2005; Зіненко, 2006; Зіненко, Котенко, 2009; Zinenko et al., 2010.
Особисті повідомлення: Височин М. О., Дьяков В. А., Тараненко Л. І..

Автори: Тупіков А. І., Зіненко О. І.
Фото: Дьяков В. А.

ГАДЮКА СТЕПОВА

Степная гадюка
Vipera renardi (Christoph, 1861)

Ряд Змії – Serpentes
Родина Гадюкові – Viperidae

Один з приблизно 30 видів роду, один з 3 видів роду у фауні України, і з двох – в області. Представлений номінативним підвидом – *V. r. renardi* (Christoph, 1861).

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. У регіоні – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

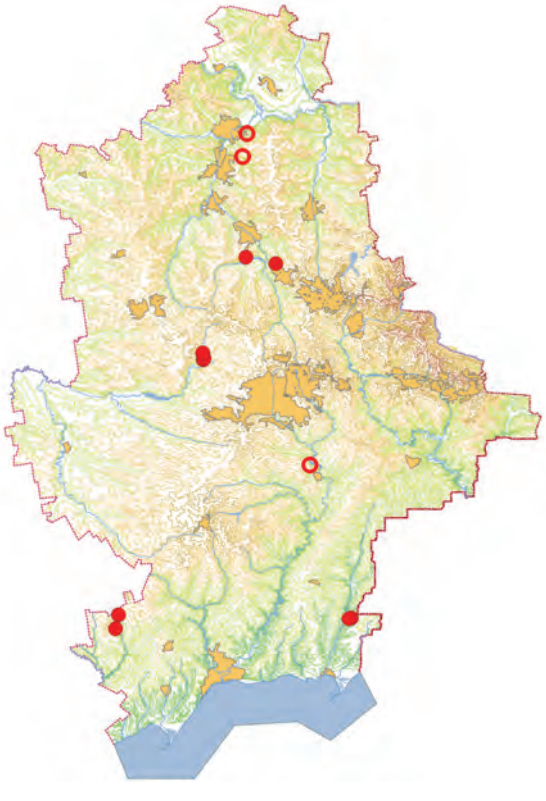
Степові райони від Болгарії, через Україну до Китаю. В Україні Степова зона, Крим, південь Лісостепу. У Донецькій області поширена на всій території, але дуже фрагментовано.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Характерна для збережених цілинних ділянок степу, з добре розвиненим травостоєм, з плямами карагани або інших дрібних чагарників; зустрічається по схилах степових пагорбів, балок, в річкових долинах з виходами скель, дуже рідко на покладах і ділянках, рослинність яких змінена випасом.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Висока чисельність відзначається тільки в заповідниках. У міжгрядовій долині в «Кам'яних Могилах» середня щільність в окремі роки досягає 8 ос/га. Однак

вона дуже нерівномірно розподілена по біотопах і має значні коливання по роках в межах 1,8 – 5,9 ос/га. Поза заповідників дуже рідкісна і можуть зустрічатися лише окремі особини. Падіння чисельності було помітно з 60-х рр. і продовжується дотепер. Основними факторами, що лімітують чисельність, є господарське освоєння земель, що призводить до знищення і фрагментації споконвічних біотопів. Негативно діє надмірний випас худоби. Гинуть змії під час сінокосіння, випалювання рослинності, під колесами автомобілів на дорогах, а також пряме знищення людиною та відлов браконьєрами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найбільш рання поява після зимової сплячки відзначена 24 лютого, восени найпізніших змій спостерігали 5 і 7 листопада. Навесні і восени ведуть денний спосіб життя, в період з травня по серпень характерні ранкові та вечірні піки активності. Притулки в норах гризунів, під густим полеглим травостоєм, а також в тріщинах і порожнинах скель. Статевозрілими стають у 3 роки. Яйцеживородні. Парування, зазвичай, у квітні. Молодь (6-10, іноді до 20) з'являється в липні – серпні. Серед харчових об'єктів відзначені дрібні гризуни, землерийки, пташенята, прудка ящірка; влітку і восени переходять на харчування сарановими. Отруйна, але випадків загибелі людей від її укусу не зафіксовано.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Внесена до Додатку II Бернської конвенції. Охороняється у відділеннях Українського степового природного заповідника – «Кам'яних Могил» і «Хомутовський степ».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідно введення мораторію на розорення цілинних степів; виявлення ділянок, заселених степовою гадюкою, з подальшим їх заповіданням; посилити контроль над діяльністю браконьєрів-торговців рідкісними плазунами.

Джерела інформації:
Пащенко, 1955; Таращук, 1959; Котенко, 1998; Котенко, Доценко, 1999; Котенко, Кукушкін, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Курячий К. В., Лагута П. А.

Автори: Сиренко В. А., Тараненко Л. І.
Фото: Бронсков О. І.

ТИП ХОРДОВІ – CHORDATA

КЛАС ПТАХИ – AVES

ГАГАРА ЧОРНОШИЯ

Чернозобая гагара
Gavia arctica (Linnaeus, 1758)

Ряд Гагароподібні – Gaviiformes
Родина Гагарові – Gaviidae

У світовій фауні 5 видів роду, на території України – 4, у Донецькій області – 2.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Колополярний вид. Арктична, субарктична і бореальна зони Європи, Азії, Півн. Америки. На зимівлі зустрічається у прибережній смузі Аральського, Каспійського, Чорного, Азовського і Середземного морів, на узбережжі Атлантичного і Тихого океанів. На території України під час весняного та осіннього прольотів може відзначатися повсюди. У невеликій кількості у межах України зимує на Чорному морі, в теплі зими зустрічається на Азовському морі, на незамерзаючих ділянках р. Прут, Серет, Тиса. У Донецькій області на зимівлі і прольоті зустрічі приурочені до узбережжя Азовського моря, Червоноосківського, Курахівського, Старобешівського вдсх. та оз. Бакай (Краснолиманський район).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Під час прольоту зустрічається по річкових долинах, з виходом на морське узбережжя, на різнотипних озерах і ставках, у глибині материка. Гніздовими біотопами на Півночі є солонуваті і прісні водойми – озера та ставки порослі надводною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Поодинокі зустрічі під час прольоту на оз. Бакай поблизу с. Іллічівка, на Старобешівському вдсх., на ставках неподалік м. Красногорівка; під час зимівлі – на узбережжі Азовського моря, поблизу м. Маріуполя та на півд. частині Червоноосківського вдсх. Загальні причини зниження чисельності – трансформація водних екосистем та бракон'єрський видобуток птахів заради «пташиного хутра».

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Крупніша за домашню качку. Дзьоб прямий. Голова і верх шиї дорослих особин попелясто-сірі, з боків шиї та на зобі поздовжні білі смужки, спина чорна з яскраво білими поперечними смугами. На горлі чорна пляма. До місць гніздування у тундрі і лісотундрі прибувають у кінці травня – початку червня. Гнізда являють собою купу відмерлої рослинності або утоптаний майданчик на березі водойми, рідко – плавуче гніздо. У кладці 1-3 яйця. Годується переважно рибою, яку видобуває пірнанням. Відліт з Півночі спостерігається у різних числах вересня. На території України і Донецької області зустрічається на весняному прольоті – у другій половині березня – початку квітня, восени пролітних птахів зустрічали у вересні, жовтні і навіть листопаді.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид включений у Додатки 2 Бернської і Боннської конвенцій. Охороняється під час прольоту та взимку у НПП «Святі Гори» і «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Посилення відповідальності за браконьєрство, застосування екологічних підходів при веденні водного господарства.

Джерела інформації:
Дементьев и др., 1951; Смогоржевський, 1979; Тараненко, 1998; Коханов, 2000.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Тараненко Л. І.

Автори: Височин М. О.
Фото: Пилипенко В. Д.

ПІРНИКОЗА МАЛА

Малая поганка
Podiceps ruficollis (Pallas, 1764)

Ряд Пірникозоподібні – Podicipediformes
Родина Пірникозові – Podicipedidae

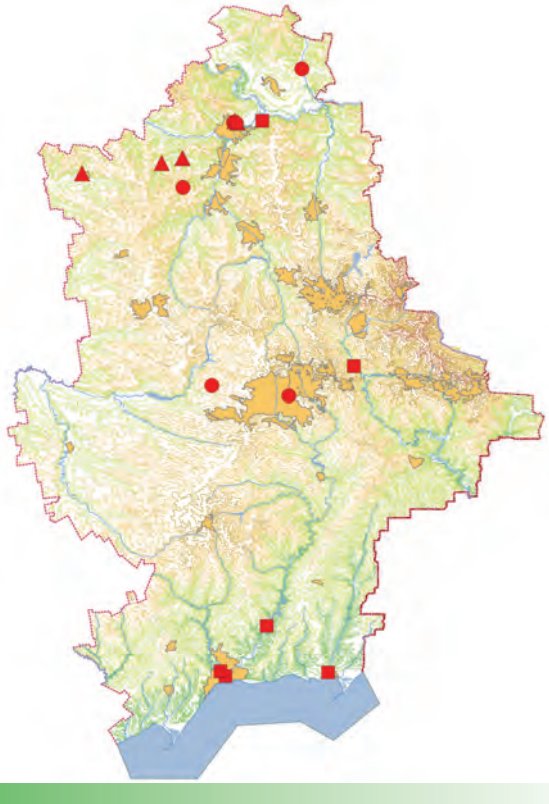
У останніх зведеннях вид відносять до роду Tachybaptus, який об'єднує 5 видів світової фауни, з них 1 зустрічається в Україні та у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Зустрічається у Пд. та Сер. Європі, Сер. та Пд. Азії, Африці, на Мадагаскарі, у Новій Гвінеї, Австралії і Тасманії. У північній частині ареалу перелітна, на півдні – осіла. В Україні гніздиться на всій території, крім Кримських та Карпатських гір, інколи зимує на узбережжях Азовського та Чорного морів, рідше зустрічається взимку на незамерзаючих водоймах решти території України. У Донецькій області на гніздуванні спостерігалася на невеличких ставках біля с. Сергіївка Слов'янського району, на Слов'янських солоних озерах, риборозплідних ставках по р. Жеребець, на ставку біля м. Красногорівка та на невеличких водоймах м. Донецька. Поодинокі зустрічі під час прольоту на водоймах рибхозу «Маячка», на «Самарських ставках»; під час зимівлі – на незамерзаючих ділянках рр. Сіверський Донець, Кальміус, Кальчик, Грузький Єданчик та на Ханженківському водосховищі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешкає на дрібних водоймах, головним чином стоячих або з повільною течією, з мулистим ґрунтом і густими заростями водних рослин. На прольоті та взимку зустрічається на різнотипних водоймах – середні річки, канали, невеликі ставки та значні за площею водосховища.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісний птах у Донецькій області. Під час прольоту та взимку регулярно спостерігаються нечисленні групи та птахи-одинаки, на гніздуванні були виявлені лише поодинокі пари. Загальні причини зниження чисельності – трансформація водних екосистем, загибель у рибацьких тенетах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найменша з пірникоз нашої країни. Верхня сторона тіла чорно-бура, махові пера бурі, з білими плямами. Вуздечка і горло чорні, передня частина шиї каштаново-руда, нижня сторона тулуба сірувато-бура, а крил – біла. Прилітає у квітні. Гніздиться парами і колоніями. Гнізда з яйцями можна зустріти на початку травня, а у кінці травня або в червні – пташенят. Гніздо плавуче, у вигляді купи відмерлої рослинності. Розташовується зазвичай далеко від берега на відкритій воді. Кладка з 2-9, частіше 4-5 яєць білого кольору, які швидко забруднюються при насиджуванні. Відліт проходить у вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид включений до 2 Додатку Бернської конвенції. Охороняється на гніздуванні у РЛП «Слов'янський курорт».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Посилення відповідальності за браконьєрський видобуток риби, застосування екологічних підходів при веденні водного господарства.

Джерела інформації:
Коханов, 2000, Молодан и др., 2010, Дьяков та ін. 2017.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Кучеренко В.

ПІРНИКОЗА ЧОРНОШИЯ

Черношейная поганка
Podiceps nigricollis C. L. Brehm, 1831

Ряд Пірникозоподібні – Podicipediformes
Родина Пірникозові – Podicipedidae

Рід налічує 8 видів, з яких 5 у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

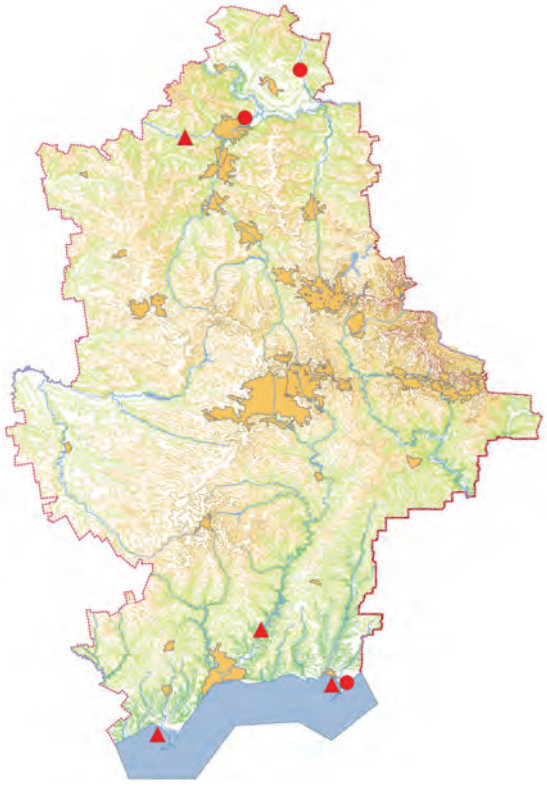
Смуга з помірним і субтропічним кліматом від Західної Європи до Північно-Східного Китаю включно, в Африці – Кенія, Танзанія, південний край континенту, в північній Америці – західні області. Україна повністю знаходиться в ареалі виду. У Донецькій області відомі 3 місця гніздування: Кривокоський лиман, Слов'янські озера та риборозплідні ставки на р. Жеребець. На прольоті зустрічається по всій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться в розріджених заростях невисокої болотної рослинності (осоки, очерети, комиші та ін.), на краю плесів, по мілководдях солоних і прісних стоячих водойм. На прольоті може зустрічатися на водоймах будь-яких типів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На території Кривокоського лиману, як і в усьому ареалі, спостерігаються сильні коливання чисельності по

роках, що залежать від гідрологічного режиму водойми. У сухі роки кількість гніздових пар не перевищує 5, а в сприятливі – досягає 70. З 2008 року, через значне падіння рівня води в лимані і обсихання мілководь, не гніздиться. На Слов'янських озерах та р. Жеребець гніздяться поодинокі пари. Можливо, гніздування на інших водоймах області. Під час міграцій на морі вздовж узбережжя, у Білосарайській та Кривокоській затоках може утворювати скупчення по декілька сотень особин.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий і пролітний вид. Типовий колоніальний птах. Дуже часто свої гнізда розташовує в колоніях мартинових (мартин звичайний, болотні крячки і т.д.). До будівництва плаваючих гнізд приступає через кілька днів після прильоту, іноді впритул до споруд мартинів. Початок відкладання яєць залежить від ходу розмноження у мартинів і, як правило, припадає на першу декаду травня. У кладці 3-4 яєць білого кольору. У міру насиджування яйця набувають коричневого відтінку. Сидять дуже щільно, а при неспокої – спочатку прикривають кладку водоростями, а тільки потім залишають гніздо. Пташенята вилуплюються через 20 днів і після обсихання останнього сім'я залишає колонію. Самостійними молоді стають майже через місяць.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Зменшення занепокоєння в гніздовий період. Відновлення зв'язку Кривокоського лиману з морем і підтримка в ньому сприятливого гідрологічного режиму. Пошук і заповідання нових місць гніздування виду.

Джерела інформації:
Маевская и др., 1989; Высочин, 2005, Молодан и др., 2010, Дьяков и др. 2017.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В., Пісарєв С. М.

Автори: Мосін Г. Г., Бронсков О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

ПІРНИКОЗА СІРОЩОКА

Серощекая поганка
Podiceps grisegena (Boddaert, 1783)

Ряд Пірникозоподібні – Podicipediformes
Родина Пірникозові – Podicipedidae

Рід налічує 8 видів, з яких 5 у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал виду роз'єднаний. *P. grisegena grisegena,* поширений переважно в помірній зоні від Нідерландів та Східної Франції до долини Обі і низин Амудар'ї. Україна знаходиться повністю в ареалі даного підвиду. P. grisegena holboellii гніздиться на сході Байкалу і в Північній Америці на схід до Південного Квебека. У Донецькій області гніздиться на Білосарайській косі і Слов'янських озерах, імовірно, на Клебан-Бикському водосховищі. Можливе знаходження на інших великих водосховищах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Поселяється на стоячих заболочених водоймах з великою кількістю надводної рослинності (очерет, осока) і відкритими плесами. На міграціях зустрічається повсюдно, включаючи морські мілководдя.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Найбільша чисельність на гніздуванні спостерігалась на Білосарайській косі, де вона становила до 40 пар щорічно. В останні роки чисельність тут суттєво змен-

шується і зараз становить декілька пар, що скоріш за все пов'язано з порушенням гідрологічного режиму і забрудненням устя р. Мокра Білосарайка стоками зі звалища побутових відходів. В інших місцях зустрічаються окремі пари. Кладки пірникози сірощокої знищуються хижаками (ворона, болотний лунь) і гинуть через занепокоєння людьми.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. Пірникози сірощокі – територіальні птахи і охороняють свою ділянку, хоча відомі випадки розрідженого колоніального гніздування. Обов'язковою умовою вибору місця для гнізда є наявність минулорічної рослинності. Якщо очерет взимку випалювався, то вони тут гніздитися не будуть. Гніздо міститься в розрідженій надводній рослинності і нижньою частиною торкається дна водойми. 4-6 яєць відкладають наприкінці квітня – початку травня. Яйця матового білого кольору, але дуже швидко вимащуються і набувають бурого окрасу. Під час тривоги непомітно сходять з гнізда і, прикривши яйця, ховаються в заростях. Насиджування триває 20-23 дні. Пташенята, що вилупились, вилазять батькам на спину, і при переміщенні по водоймі малеча або сидить у них на спині, або ховається під крила, де залишається і під час пірнання. Через місяць пташенята вже харчуються самостійно. Відлітають в жовтні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Терміново потрібне переміщення звалища побутових відходів від устя р. Мокра Білосарайка в більш небезпечне місце. Зменшення занепокоєння в гніздовий період. Пошук і охорона нових місць гніздування виду.

Джерела інформації:
Маевская и др., 1989.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В., Пісарєв С. М., Тімошенков В. А.

Автор: Мосін Г. Г.
Фото: Ралдугіна О. І.

ПЕЛІКАН РОЖЕВИЙ

Розовый пеликан

Pelecanus onocrotalus Linnaenus, 1758

Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes
Родина Пеліканові – Pelecanidae

Один з 9-ти видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. На території області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

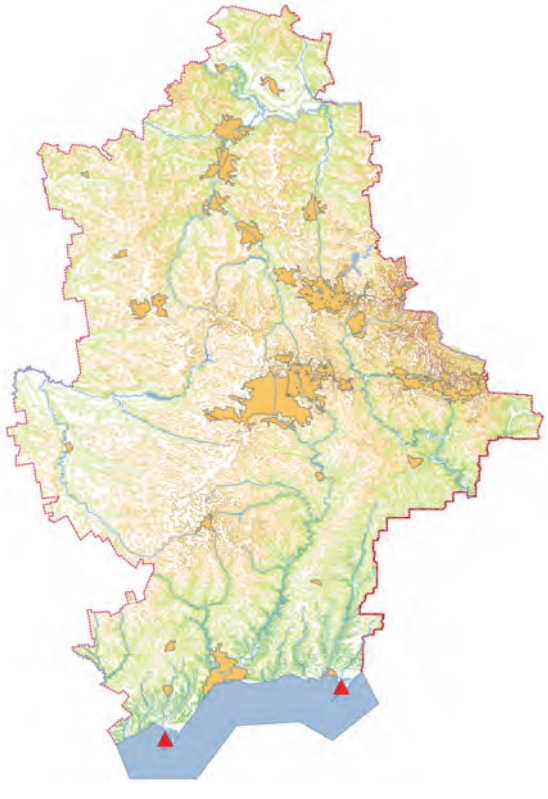
Узбережжя Чорного, Азовського, Каспійського і Аральського морів, північне узбережжя Перської затоки, озерні системи Казахстану, Монголії, Малої Азії. В Україні відновив гніздування з кінця минулого століття в гирлі Дунаю, Тендрівській затоці, на Лебедячих островах. У Донецькій області на рубежі XIX та XX століття ще гніздився на Білосарайській косі. Зараз окремі особини зустрічаються вздовж Азовського узбережжя.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Великі прісні і солонуваті водойми з чистими заводями, заростями очерету, островами. Під час сезонних міграцій зустрічається на багатих рибою відносно невеликих водоймах і морських заводях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В даний час на території Донецького Приазов'я рідкісний залітний вид. Як правило, зустрічаються поодинокі особини або невеликі зграї (до 7 особин) під час весняного прольоту або літніх кочівель. Негативно діє занепокоєння в період розмноження, знищення птахів і гнізд людиною, скорочення кількості місць, придатних для гніздування, погіршення кормової бази.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Пелікани гніздяться великими колоніями, іноді спільно з великим бакланом. Гніздо розташовують у старому очереті, на морських островах. У травні самка відкладає 2 або 3 яєць. Яйце має довжину близько 9 см (колір їх від блакитно-сірого до жовтувато-сірого). Насиджує переважно самка протягом 30 днів. Батьки годують пташенят зі шкіряного мішка під дзьобом, наполовину переваренною рибою. У віці 12-15 тижнів пташенята стають самостійними. До розмноження приступають на третій рік життя. Як правило, на місцях гніздування утворюються скупчення статевозрілих і молодих птахів, що не розмножуються, чисельністю до декількох тисяч особин. Харчуються рибою. Від кучерявого пелікана відрізняється помітним рожевим відтінком оперення і чорними кінцями крил.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій, Червоної Книги Чорного моря (український сектор моря).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Підтримання охоронного режиму у вже існуючих природоохоронних об'єктах на належному рівні, роз'яснювальна робота з місцевим населенням, рибалками та відпочиваючими.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Жмуд, 2000; Костин, Тарина, 2002; Костин, Тарина, 2004; Жмуд, 2005; Руденко, Яремченко, 2005.
Особисті повідомлення: Залевський В. Д., Молодан Г. М.

Автори: Шабанов О. В., Бронсков О. І.
Фото: Кучеренко В. Л.

ПЕЛІКАН КУЧЕРЯВИЙ

Кудрявый пеликан
Pelecanus crispus Bruch, 1832

Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes
Родина Пеліканові – Pelecanidae

Один з 9-ти видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Червоному списку МСОП має статус вразливий (VU), в ЧКУ – зникаючий. На території області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Від Греції, через узбережжя Чорного, Азовського, Каспійського і Аральського морів, до деяких озер Монголії і Синцьзяну, від північного узбережжя Перської затоки на північ до 56-ої паралелі в Західному Сибіру. В Україні відновив гніздування з 1985 року на озері Кугурлуй в Одеській області, а з 2000 року в українській дельті Дунаю. Під час кочівель і літніх міграцій невеликі зграйки до 11 особин зустрічаються на всьому Азово-Чорноморському узбережжі. В області гніздиться на Кривій косі, його можна зустріти по всьому морському узбережжі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Великі водойми багаті рибою з мілководдями і мозаїчними заростями надводної рослинності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У всій Палеарктиці загальна чисельність в 1995 році оцінювалася в 3100-4300 пар. На території Донецького Приазов'я не відзначався з початку минулого століття. Вперше з'явився на Кривій косі в 2008 році, де з травня по серпень трималося від 7 до 14 особин. У травні 2009 року на стрілці Кривої коси загніздилося 7 пар. У наступні роки чисельність гніздових птахів зростала з максимумом у 2013 році у 32 пари. У 2014-16 роках через антропогенний фактор птахи робили невдалі спроби загніздитися, а в 2017 році одна пара вдало виростила 2 пташенят. Небезпеку становлять порушення гідрологічного режиму водойм, зниження зариблення кормових угідь, пряме знищення птахів і гнізд людиною та хижаками, занепокоєння в період гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид дуже чутливий до якості середовища існування. З зимівлі повертається в кінці березня – початку квітня. Гніздиться колоніями, іноді по сусідству з рожевим пеліканом, великим бакланом, лелекоподібними і мартиновими. Гнізда з очерету облаштовує поблизу відкритої води. Вони досить великі за розмірами і розташовуються поблизу одне від одного таким чином, що вся колонія виглядає як єдина споруда. У кладці 2-3 яєць, які протягом 33-40 днів насиджує переважно самка. Дуже часто пташенята не вилуплюються. Статевозрілими стають на третьому році життя. Харчується рибою.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій, Червоної Книги Чорного моря (український сектор моря).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Підтримання охоронного режиму у вже існуючих природоохоронних об'єктах на належному рівні, роз'яснювальна робота серед місцевого населення, особливо серед рибалок. Регуляція чисельності лисиць, єнотоподібних і бродячих собак.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Жмуд, 2000; Костин, Тарина, 2002; Жмуд, 2004; Костин, Тарина, 2004; Дядичева и др., 2007; Молодан, 2012.

Автор: Молодан Г. М.
Фото: Молодан Г. М.

БАКЛАН МАЛИЙ

Малый баклан
Phalacrocorax pygmaeus (Pallas, 1773)

Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes
Родина Бакланові – Phalacrocoracidae

Один з 39 видів роду, один з 3 видів роду в фауні України і 2 – Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид розповсюджений по узбережжях та басейнах річок від пд.-сх. Центральної Європи на заході ареалу до Каспійського та Аральського морів на сході, а також від узбережжя Чорного та Азовського морів на півночі до басейнів річок Малої Азії на півдні. В Україні гніздиться в дельтах Дунаю, Дністра, Дніпра, на Лебединих островах та Сиваші. Крім того, невеликі поселення відмічені з 90-х років в плавнях низовин р. Єя (Краснодарський край) і гирлі Дону (Ростовська обл.) Може зимувати в Криму та на Дунаї. В Донецькій області – рідкісний залітний птах, переважно Приазов'я.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться в різноманітних заболочених місцевостях, на узбережжях морів та прісноводних водойм, в дельтах річок. Живиться у різноманітних водоймах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В українській частині ареалу гніздився спорадично невеликими групами, але з 1990-х рр. його чисельність зросла і в 2002 р. загалом по країні становила більше за 2100 пар. На території області зрідка зустрічаються поодинокі особини: відмічено одного баклана на Безіменній косі, групу з 9 птахів на Павлопольському водосховищі та одинокого птаха у центрі області. На стан популяції впливає деградація водно-болотних угідь, збільшення занепокоєння, загибель у знаряддях риболовного промислу під час полювання.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Гніздиться, переважно у колоніях інших лелекоподібних. На місця гніздування прилітає наприкінці березня, у кладці частіше 4-6 яєць, молоді стають на крило в середині липня, у серпні вони поступово відкочовують у напрямку місць зимівлі. Живиться дрібною рибою, водними безхребетними.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій. Зальоти відмічені на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів і зменшення антропогенного тиску в них.

Джерела інформації:
Коханов, 2003; Гринченко, 2004; Белик, Динкевич, 2004; Жмуд, 2009.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Чайка М. О.
Фото: Кучеренко В. Л.

БУГАЙ

Большая выпь
Botaurus stelaris (Linnaeus, 1758)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

В світовій фауні відомо 4 види цього роду; єдиний вид у фауні України і області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Майже вся Європа на північ до Південної Швеції і Фінляндії. Африка – Марокко, Алжир, Туніс і південь материка. Помірна смуга Азії на схід до Сахаліну, на північ до Тобольська, на південь до Малої Азії, Ірану, Південного Забайкалля. В Україні по всій території, крім гір. Донецька область цілком входить в ареал виду.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Великі водні або заболочені простори зі значними очеретяними плавнями та невисокою болотною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття був досить звичайним гніздовим птахом на півночі регіону і рідкісним гніздовим на півдні. В теперішній час бугай зустрічається по всій області, але скрізь є нечисленним, місцями рідкісним

видом. На водоймах з великою площею плавнів, таких як великі водосховища і гирла річок досить звичайний, але щільність гніздування невелика. На більш дрібних водоймах зустрічаються поодинокі пари. Низька чисельність, ймовірно, пов'язана з особливостями біології виду і пресом з боку мисливців.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Весняний приліт в кінці березня, квітні. Статева зрілість в однорічному віці. Не утворює колоніальних гніздівель. Гнізда будуються на виступаючих з води купинах серед заростей очерету або серед поодиноких чагарників, іноді закладається на сирому ґрунті драговини. Кількість яєць в кладках коливається від 3 до 5. Кладка наприкінці першої третини травня або в останніх числах цього місяця, рідко в більш ранні терміни. Насиджування триває 25-26 днів. Вилупленя відбувається в перших числах червня, а в останній третині цього місяця молоді залишають гнізда. Початок осіннього відльоту збігається з настанням осінньої негоди і похолодання і триває до настання справжніх морозів у вересні – листопаді. Зрідка поодинокі особини залишаються на зимівлю. Харчування – головним чином тваринна їжа. Птах дуже вміло маскується серед стебел очерету і при небезпеці часто затаюється.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) та Бонської конвенцій (Додаток II). Багато водойм, де гніздиться вид, знаходяться в межах заповідних об'єктів області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення всіх місць гніздування. Роз'яснювальна робота серед співробітників рибгоспів і мисливців. Моніторингові роботи.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999; Коханов, 2000; Тараненко, 2000, Дьяков и др., 2017.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Молодан Г. М.

КВАК

Кваква

Nycticorax nycticorax (Linnaeus, 1758)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

На даний час до роду відносять 2 види птахів, з яких 1 в Україні та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

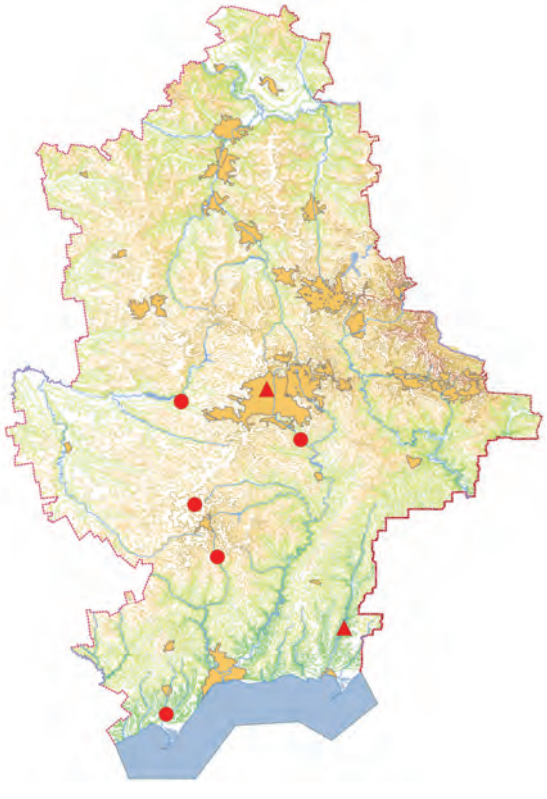
Південна і Північна Америка, Африка, за винятком Сахари. Євразія від Атлантичного на схід до Тихоокеанського узбережжя. В Україні гніздиться в лісостеповій та степовій зонах. У Донецькій області зустрічається по всій території, але гніздування відоме всього в декількох місцях.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздовими біотопами служать різні типи лісонасаджень і зарості очеретів. Годується по берегах різних водойм, у тому числі і в містах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття був рідкісним гніздовим птахом на півдні регіону і звичайним гніздовим – на півночі. Інформація про чисельність виду в середині століття практично відсутня. Наприкінці 90-х років гніздування 5-6 пар було виявлено в Великоанадольському лісі, а в 2000-і виявлені колонії в Старобешівському та близько 70 пар у Волноваському районах (зараз цих двох колоній не існує), а також кілька пар в околицях Красногорівки, 3-4 пари спорадично гніздилися в заказнику «Приазовський чапельник». Скорочення чисельності, ймовірно, пов'язане зі знищенням птахів співробітниками риборозплідних організацій та розоренням колоній, недоліком їжі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний птах. Весняний проліт починається з останньої третини березня. Головна маса пролітає в першій третині квітня. Колонії влаштовує на деревах, розташованих переважно недалеко від водойм. Іноді гніздиться спільно з іншими чаплевими в очереті. Гніздо являє собою пухку споруду з невеликих гілочок, в яке на початку травня відкладає 4-5 яєць. В останній третині травня вилуплюються пташенята, які залишають гніздо у другій половині липня. Літні кочівлі з перших чисел вересня перетворюються на помітний проліт. У харчуванні молодих і дорослих основне значення має риба і жаби. Пташенята перший час вигодовуються напівперетравленою їжею, яку відригують батьки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток II). Окремі місця гніздування виду знаходяться на охоронюваних територіях.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування виду в області, проведення моніторингових робіт, роз'яснювальна робота з працівниками рибгоспів, орендарями ставків і закріплення за ними, на законодавчому рівні, охорону таких місць.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др., 1954; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999; Коханов, 2000; Пилипенко, 2003; Пилипенко, 2006; Дьяков, Пилипенко, 2007, Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Коханов В. Д.

Автори: Бронсков О. І., Пилипенко Д. В., Тараненко Л. І.
Фото: Бронсков О. І.

ЧАПЛЯ ЖОВТА

Желтая цапля
Ardeola ralloides (Scopoli, 1769)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

Один з 6 видів роду, з яких 1 – у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Внесений до ЧКУ – рідкісній. У межах області – рідкісній.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал займає практично всю Африку (за винятком Сахари), Південну Європу, Малу та Середню Азію. В Україні поширений у Південній частині, розмножуючись, переважно, в Азово-Чорноморському регіоні, на Дніпрі. В Донецькій області випадків гніздування не зафіксовано, найближче місце – р.Молочна. Під час кочівель відмічається на узбережжі Азовського моря.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Поселяється у водно-болотних угіддях різних типів, кормиться на мілководдях, у солонуватих і прісних плавнях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність птахів, що гніздяться в Україні, сягає близько 1000 пар. В області зустрічаються дуже рідко окремі особини. До основних факторів, що лімітують

розповсюдження виду, перш за все слід віднести недолік кормової бази, знищення природних водно-болотних угідь та порушення гідробалансу існуючих. Випалювання очерету.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Від інших наших чапель відрізняється невеличкими розмірами, біло-буруватим забарвленням. На місцях гніздування з'являється у квітні-травні. Оселяється у колоніях інших чапель, улаштовуючи гнізда в очеретяних заростях або на кущах чи деревах, як правило, нижче ніж інші чаплі. У кладці 2-6 яєць, які насиджують обидва партнери. Пташенята вилуплюються через 24 доби, а гніздо залишають ще задовго до того, як навчаться літати, спритно переміщуючись серед очерету чи гілок. Статевозрілими стають на 3 рік життя, при цьому отримуючи й окрасу у вигляді довгих пір'їн на голові. До донецького Приазов'я найчастіше залітають у вересні. Живляться комахами, земноводними та дрібною рибою.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області залітає на територію НПП «Меотида». Входить до Додатку II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження існуючих водно-болотних угідь у регіоні. Обов'язкове проведення екологічних експертиз при здійсненні будь-яких будівельних чи меліоративних робіт у ВБУ. Проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення з приводу шкоди від випалювання очерету.

Джерела інформації:
Завгородний и др., 1989, Кошелев и др.,2004; Лисенко, 2009; Молодан и др., 2010.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Попенко В. М.

ЧЕПУРА ВЕЛИКА

Большая белая цапля
Egretta alba (Linnaeus, 1758)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

До роду відносять 14 видів, з яких 2 – у фауні України та Донецької області. На даний час вид відносять до роду *Ardea*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південь Європи та Азії, Австралія і Нова Зеландія, Африка на південь від Сахари, Америка від США до Аргентини. В Україні поширена на півдні країни. У Донецькій області гніздиться на Кривій і Білосарайській косах, як пролітна або кочуюча може зустрічатися на внутрішніх водоймах по всій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Як гніздовий біотоп використовує великі очеретяні зарості з плесами. Годується на прісних або солонуватих мілководдях, вздовж берегів ставків та річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На Кривокоському лимані і в гирлі річки Мокра Білосарайка почала гніздитися одиничними парами в колонії рудих чапель в 80-ті роки минулого століття. У 90-х роках чисельність складала 15-20 пар. В заказниках «Приазовський чапельник» та «Білосарайська коса» з 2005 року дотепер гніздиться від 60 до 110

пар. На Кривокоському лимані до 2005 року гніздилося від 40 до 77 пар, але потім, через обсихання лиману, зникла. В 2010 і 2011 роках на стрілці Кривої коси гніздилося 16 і 13 пар відповідно. Основні несприятливі фактори – недолік відповідних місць для гніздування через випалювання очерету, порушення гідрологічного режиму та забруднення водойм, нестаток кормової бази, хижацтво сірою вороною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий, пролітний і літаючий вид. Весняний проліт з другої половини березня до середини травня зграями до декількох десятків особин. Утворює змішані колонії з сірою і рудою чаплями. Гніздо влаштовує над водою на заломах очерету на висоті 0,5-1 м. Відкладання 3-5 яєць в середині-кінці квітня. Перші пташенята з'являються з середини травня, а ще через місяць після вилуплення останнього пташеняти виводок залишає гніздо і якийсь час тримається поблизу від нього в очеретяних заростях. Передміграційні скупчення починають утворюватися з кінця липня. Відліт у серпні-вересні. Остання зустріч – 21.11.2014 р. на Білосарайській косі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється на території НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Терміново потрібне переміщення звалища побутових відходів від устя р. Мокра Білосарайка в більш небезпечне місце. Проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення з приводу шкоди від випалювання очерету. Збереження існуючих і відповідних місць гніздування шляхом резервування. Регуляція чисельності сірої ворони.

Джерела інформації:
Завгородний и др., 1989, Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Пісарєв С. М.

Автори: Мосін Г. Г., Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

ЧЕПУРА МАЛА

Малая белая цапля
Egretta garzetta (Linnaeus, 1766)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

Один з 14 видів роду, з яких 2 – у фауні України та Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Східна, Південна і Північна Африка, Південна Європа, Центральна і Південно-Східна Азія, Австралія. В Україні гніздиться в Азово-Чорноморському регіоні. У Донецькій області зустрічається в Приазов'ї та, рідко, на внутрішніх водоймах (Стильське водосховище).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться в очеретяних заростях спільно з іншими видами чапель. Характерне для більш західних областей гніздування на деревах у нас не відзначено. Харчується на мілководдях прісних і солоних водойм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Як на Кривокоському лимані, так і в гирлі Мокрої Білосарайки до 2005 року відзначалося нерегулярне гніздування в кількості 1-2 пар. Потім випадки гніздування не зафіксовані. Щорічно на Кривій і Білосарайській

косах тримається один-два десятка літуючих особин. Одиночні особини можна побачити на внутрішніх водоймах. Негативно впливає недолік відповідних місць для гніздування і кормової бази, випалювання очерету тощо.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий і літуючий вид. Повертається із зимівель в квітні і приступає до розмноження дещо пізніше інших чапель. Гнізда облаштовують на заломах очерету на краю спільних з іншими чаплями колоній. Відкладають 4-5 яєць у травні. Кладку по черзі насиджують обоє батьків. Після вилуплення пташенята ще близько місяця тримаються в гнізді, покидають його тільки у разі небезпеки, при цьому спритно лазять по навколишньому очерету. Відлітають до місць зимівель у вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється на території НПП «Меотида». Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження існуючих і підходящих місць гніздування. Проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення з приводу шкоди від випалювання очерету.

Джерела інформації:
Завгородний и др., 1989, Молодан и др., 2010.

Автор: Мосін Г. Г.
Фото: Молодан Г. М.

ЧАПЛЯ РУДА

Рыжая цапля

Ardea purpurea Linnaeus, 1766

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Чаплеві – Ardeidae

Один з 12 видів роду, з яких 3 – у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

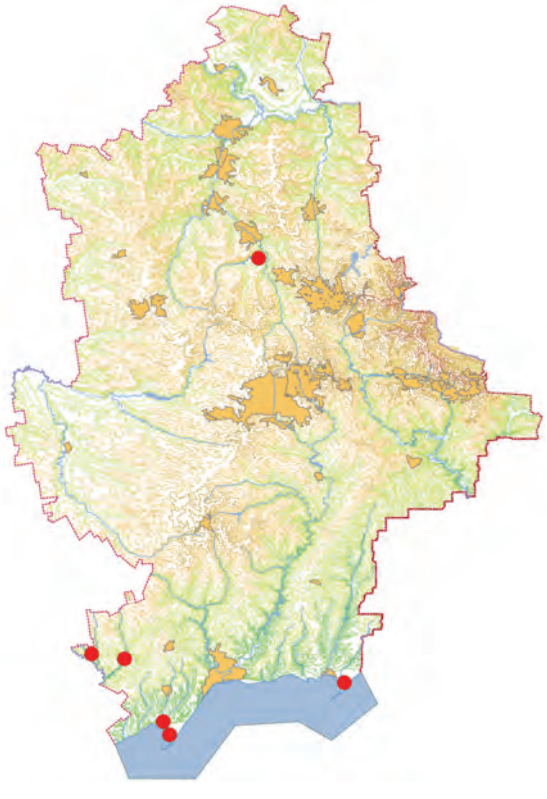
Ареал займає практично всю Африку (за винятком Сахари). У Євразії поширена смугою від Атлантичного до Тихого океану, при цьому північна межа поширення виду проходить по півдню лісової зони, а південна – по Малій Азії, Іраку, Північному Ірану. В Україні гніздиться в степовій і лісостеповій зонах. У Донецькій області основні місця гніздування на Кривій і Білосарайській косах, окремі пари або невеликі колонії зустрічаються на деяких великих внутрішніх водоймах по всій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Птах відкритих просторів. При збільшенні частки лісів чисельність різко падає. Для гніздування обирає великі важкодоступні очеретяні зарості з плесами вздовж водойм різних типів. Харчується на мілководдях, не уникаючи при цьому близькості людини.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На Білосарайській косі гніздиться з 1982, а на Кривій – з 1984 р. і з'явилася родоначальницею полівидових чаплевих колоній. Чисельність їх поступово зростала і до

2000 року склала приблизно 100 пар. Потім відбувається різке зменшення чисельності на Кривій косі, де з 2002 р. по сьогоднішній день гніздяться по 2-3 пари, за винятком 2012 року, коли тут гніздилося 9 пар. У заказнику «Приазовський чапельник» чисельність до 2010 року зберігалася на рівні 35-40 пар, але потім зникла і знову почало гніздитися з 2015 року близько 10 пар. Негативно діють недолік відповідних місць для гніздування внаслідок порушення гідрологічного режиму водойм, випалювання очерету, забруднення водойм, хижацтво сірої ворони.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий, пролітний і літуючий вид. З зимівлі повертається в кінці березня – перших числах квітня. Гніздиться як окремими парами, так і колоніями спільно з іншими чаплями. Гнізда облаштовує на заломах очерету – щороку нові. 3-5 яєць блакитного кольору відкладає на початку травня, а до червня вже з'являються перші пташенята. Основу раціону пташенят становить дрібна риба, але залежно від погодних умов року більшу частину можуть складати ящірки або навіть комахи. При неспокої пташенята відригують вміст шлунка, а коли трохи підростуть, ще й залишають гніздо, спритно лазячи по очерету. Самостійними вони стають у віці близько двох місяців.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється на території НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження існуючих і відповідних місць гніздування шляхом резервування. Проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення з приводу шкоди від випалювання очерету. Жорсткий контроль за застосуванням отрутохімікатів у сільському господарстві.

Джерела інформації:
Завгородний и др., 1989, Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В., Пісарєв С. М.

Автори: Мосін Г. Г., Бронсков О. І.
Фото: Архипов О. М.

КОСАР

Колпица

Platalea leucorodia Linnaeus, 1758

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Ібісові – Threskiornithidae

Один з 6 видів роду, єдиний вид роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна частина Євразії, Південно-Східна Африка, крім гірської місцевості і лісів. В Україні гніздиться в плавнях Дунаю, Дністра і Дніпра, на Східному Сиваші і Лебедячих островах. У Донецькій області відмічається уздовж узбережжя Азовського моря.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Прісні і солоні водойми морських узбереж з чагарниками очерету, рогозу, чагарників або дерев.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У Донецькому Приазов'ї зазвичай зустрічаються поодинокі особини, іноді невеликі групки на Кривій та Білосарайській косах з кінця квітня до вересня. Негативно діють деградація гніздових і, особливо, кормових стацій внаслідок господарської діяльності людини, випалювання очерету, пряме знищення людиною, занепокоєння в гніздовий період.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

У регіоні залітний вид. Гніздиться, як правило, у змішаних колоніях з чаплями, коровайками, іноді великим бакланом. Гніздо облаштовує на заломах очерету або на деревах. Кладка з 3-5 яєць. Насиджують і самець, і самка протягом 21-25 днів. Пташенята вилуплюються в червні і через 2 місяці починають літати. Харчується дрібними безхребетними, земноводними і їх личинками, дрібною рибою. Добуває їжу найчастіше на мілководді, при цьому занурює розширену частину дзьоба у воду і, здійснюючи коливальні рухи головою, нагадує при цьому косаря, за що і отримав свою українську назву.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в заповідниках «Дунайські плавні», Чорноморському і Кримському. Входить до Додатків II Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних місць існування, зменшення фактора занепокоєння, регулювання чисельності єнотоподібного собаки та лисиці, проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення, відпочиваючих.

Джерела інформації:
Гринченко, 2004; Костин, Тарина, 2004; Русев, 2004; Русєв, 2009.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автор: Мосін Г. Г.
Фото: Кучеренко В. Л.

КОРОВАЙКА

Каравайка
Plegadis falcinellus (Linnaeus, 1766)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Ібісові – Threskiornithidae

Один з 2-х видів роду, єдиний вид роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює Південну Європу, Південну Азію, Північну Африку, Австралію, Південну і Північну Америку. В Україні гніздиться в плавнях Дунаю, Дністра і Дніпра, на Східному Сиваші і Лебедячих островах. У Донецькій області відмічається вздовж Азовського узбережжя, особливо на Кривій та Білосарайській косах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Як гніздовий біотоп використовує важкодоступні плавні з заростями очерету, плавневі гаї. Годується на морських і внутрішніх мілководдях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Востаннє десятиліття майже щорічно відзначається з кінця березня до початку вересня на мілководних лиманах Кривої та Білосарайської кіс, як правило, невеликими зграйками від 3 до 10, рідше до 25 птахів. Відсутність достатніх за площею та якістю болотних угідь. Деградація місць існування внаслідок зарегулювання річок, господарська діяльність, випас і випалювання очерету, пряме знищення людиною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздиться змішаними колоніями спільно з іншими чаплями, малим бакланом. Гнізда облаштовує на деревах, кущах, заломах очерету в кінці квітня – травні. Кладку з 3-4 яєць насиджують обоє батьків. Виліт пташенят відбувається в кінці липня – початку серпня. Основу харчування складають личинки комах і молюски.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в природних заповідниках «Дунайські плавні», Чорноморському і Кримському. Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних місць існування, зменшення фактора занепокоєння, регулювання чисельності єнотоподібного собаки та лисиці.

Джерела інформації:
Гринченко, 2004; Костин, Тарина, 2004; Русев, 2004.

Автор: Мосін Г. Г.
Фото: Чайка М. О.

ЛЕЛЕКА БІЛИЙ

Белый аист
Ciconia ciconia (Linnaeus, 1758)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Лелекові – Ciconiidae

Один із 7-х видів роду, у фауні України та області – 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

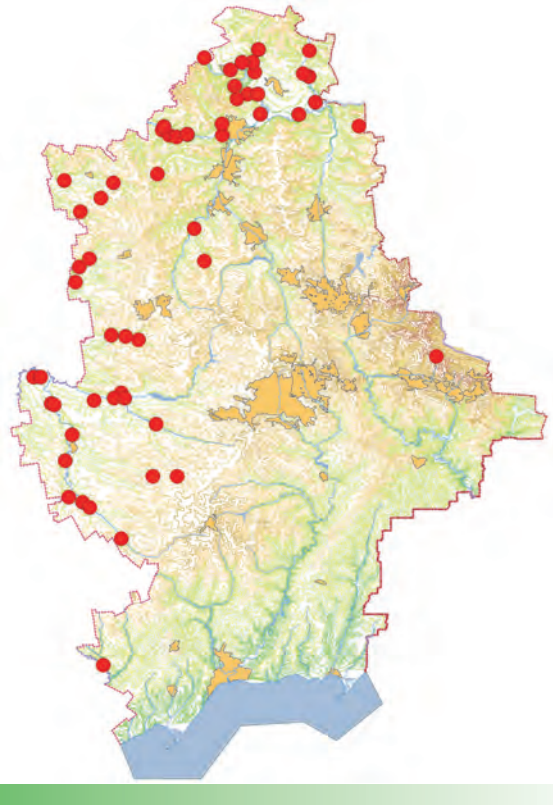
Гніздовий ареал охоплює більшу частину Європи від Піренейського п-ова до Карелії, Поволжя й Закавказзя, Північно-Західну Африку, Південно-Західну Азію від Туреччини й Ізраїлю до Ірану, частину Середньої Азії. В Україні проходить південно-східна межа ареалу – через АР Крим та південно-східні області. На початку XX ст. вид гніздився в регіоні на схід до м. Маріуполя, згодом межа ареалу відступила на захід. Протягом останніх десятиліть відбувається його відновлення і подальше розселення. Українські лелеки зимують у Південній та Східній Африці.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Синантропний вид. Гнізда переважно влаштовує в населених пунктах. Живиться у відкритих біотопах – на луках, пасовищах, полях. Необхідна наявність прісноводних водойм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться близько 40-50 тис. пар білих лелек. У Донецькій області чисельність поступово зростає, лелеки розселяються на південь і схід. У північній її частині гніздиться близько 50 пар, а у південній – близько 20. На стан популяції перш за все впливають кліматичні фактори та кормові умови конкретного року, несприятливі зміни середовища існування – осушення вологих біотопів, деградація луків та пасовищ, застосування отрутохімікатів у сільському господарстві, нестача придатних для гніздування місць. Частина особин гине від ураження струмом на опорах ЛЕП та розбивається об дроти. Іноді гнізда або птахи знищуються людиною. Пташенята можуть гинути за несприятливих погодних умов – сильних злив, пізніх заморозків, посухи.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. На місцях гніздування з'являється в березні – квітні. Гнізда розміщуються на стовпах, водонапірних баштах, деревах, будівлях. Це досить велика споруда з гілок, лоток вистилається товстим шаром сухої трави, моху, листя і т.п. Самка відкладає від 1 до 8 білих яєць, найчастіше 3-5. Насиджують їх обидва партнери близько місяця. У виводках, як правило, від 2 до 5 пташенят. Вони перебувають у гнізді близько 2 місяців і залишають його у другій половині липня – першій половині серпня. Відлітають лелеки з другої половини серпня до кінця вересня. Живляться різноманітними дрібними тваринами – комахами, земноводними, гризунами, червами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Один із найбільш популярних у народі птахів. Є постійним об'єктом різноманітних природоохоронних акцій. Включений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних місць існування, захист птахів та їх гнізд на лініях електропередачі, побудова штучних гніздівель, пропагандистська робота.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Тараненко, 1992; Грищенко, 2005; Высочин, 2005; Грищенко, Яблоновская-Грищенко, 2013.
Особисті повідомлення: Власєнко В.

Автори: Бронсков О. І., Грищенко В. М., Дьяков В. А.
Фото: Пилипенко В. Д.

ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ

Черный аист
Ciconia nigra (Linnaeus, 1758)

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes
Родина Лелекові – Ciconiidae

Один з 7-х видів роду, у фауні України та області – 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал охоплює Лісову зону Європи та Азії від Балтики до Японського моря, окрема область у Південній Африці. Зимує в Африці, на Півдні Азії. В Україні гніздиться у Лісовій зоні та окремо у горах Криму. На всій іншій території, у тому числі у Донецькій області, зустрічається під час міграцій. Частіше за все у регіоні птахів бачили на Білосарайській косі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Як гніздовий біотоп використовує ліси різних типів у важкодоступних місцях. Під час прольоту живиться у водоймах різних типів, солончаках, луках, степах та ланах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться близько 850 пар птахів. Крім того, через її територію пролітають птахи з більш північних районів. Донецька область лежить за межами

основного міграційного маршруту, але все ж таки тут зустрічаються окремі чи по декілька (максимум 9) особин, переважно під час осіннього прольоту. На стан популяції впливає знищення місць гніздування, турбування під час лісозаготівель, осушення боліт, застосування отрутохімікатів у сільському господарстві. У Донецькій області відомий випадок знищення птаха мисливцем.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Через територію області навесні птахи пролітають в квітні-травні. Гнізда розташовують на деревах в старовікових лісах поблизу боліт, луків. У кладці 2-6 білих яєць, з яких через 32-34 дні вилуплюється малеча. Залежно від умов року можуть виживати не всі пташенята. На крило вони становляться у віці близько 2 місяців, а статевозрілими стають у 3 роки. Всі відомі зустрічі під час осінньої міграції у регіоні зафіксовані у серпні. Живиться рибою, амфібіями, комахами, іноді плазунами та гризунами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

У межах області спеціально не охороняється, але частина територій, привабливих для птаха під час міграцій, розташована у НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської, Боннської та Вашингтонської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних місць існування, зменшення фактора занепокоєння, створення охоронних зон навколо гнізд, проведення роз'яснювальної роботи з робітниками лісного господарства та, особливо, з мисливцями.

Джерела інформації:
Тараненко и др., 1995; Тараненко, 2005; Мельниченко, Пилипенко, 2006; Молодан и др., 2008; Пилипенко, Дьяков, 2008; Бронсков и др., 2010; Андрющенко, Попенко, 2017; Бокотей, 2017.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Ралдугіна О. І.

КАЗАРКА ЧЕРВОНОВОЛА

Краснозобая казарка
Rufibrenta ruficollis (Pallas, 1769)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Монотипний вид монотипного роду. Наразі вид відносять до роду Branta з 6 видами.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Червоному списку МСОП має статус вразливий (VU), в Європейському Червоному списку – близький до стану загрози зникнення (NT), в ЧКУ – вразливий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал охоплює тундру і північну частину лісотундри від півострова Ямал до півострова Таймир. В Україні та Донецькій області пролітний і зимуючий вид. Основний міграційний шлях до місць зимівлі в західному Причорномор'ї лежить через Азово-Чорноморське узбережжя, але проходить дещо на південь від Донецької області з п-ва Тамань до Бердянської коси чи гирла Молочного лиману.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться на підвищених ділянках тундри недалеко від озер, річок. Під час прольоту і зимівлі зустрічається на водосховищах, лиманах, в гирлах річок, годується на полях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Незважаючи на те, що Північне Приазов'я лежить поруч з основним міграційним шляхом, під час осінньої

та весняної міграцій зустрічається дуже рідко, невеликими зграями чисельністю від 3 до 30 особин, іноді в зграях інших гусей. Ймовірно, основна частина казарок в межах Таганрозької затоки летить уздовж Російського узбережжя. Пряме знищення людиною під час осіннього полювання. Отруєння пестицидами і мінеральними добривами під час годівлі на полях.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Навесні з'являється з середини березня і окремі особини можуть зустрічатися до кінця квітня. До місць гніздування прилітає тільки в середині червня. Навіть у сприятливі роки до розмноження приступає трохи більше половини гусей. Гніздо влаштовують на пологих схилах річкових долин або берегових обривах, як правило, поблизу від гнізд хижих птахів або в колоніях мартинів. Селиться невеликими колоніями. По мірі знесення яєць самка добудовує гніздо, вистилаючи його своїм пухом. Кладку з 6-7 яєць гріє тільки самка, а самець знаходиться неподалік. Пташенята, що вилупились, протягом доби обігріваються і обсихають в гнізді, а потім слідують за самкою до найближчої водойми. До кінця серпня молоді казарки піднімаються на крило. У нас основний осінній проліт проходить в кінці жовтня, листопаді. На прольотах надовго не затримується, маючи явно транзитний характер.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Входить до Додатка II Бернської, Додатків I і II Боннської конвенцій, Додатка II CITES. Частина угідь, де казарка зупиняється на міграції, розташована на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Посилення заходів охорони в період осіннього полювання. Пропаганда та роз'яснювальна робота серед мисливців про неприпустимість винищування видів, які занесені до ЧКУ, потрібно ввести відповідне навчання для мисливців та здавання ними екзаменів.

Джерела інформації:
Лысенко, 1991, Лисенко, 2009.
Особисті повідомлення: Шабанов О. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

ГУСКА МАЛА

Пискулька
Anser erythropus (Linnaeus, 1758)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Рід включає 7 видів світової фауни, з них 4 – у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

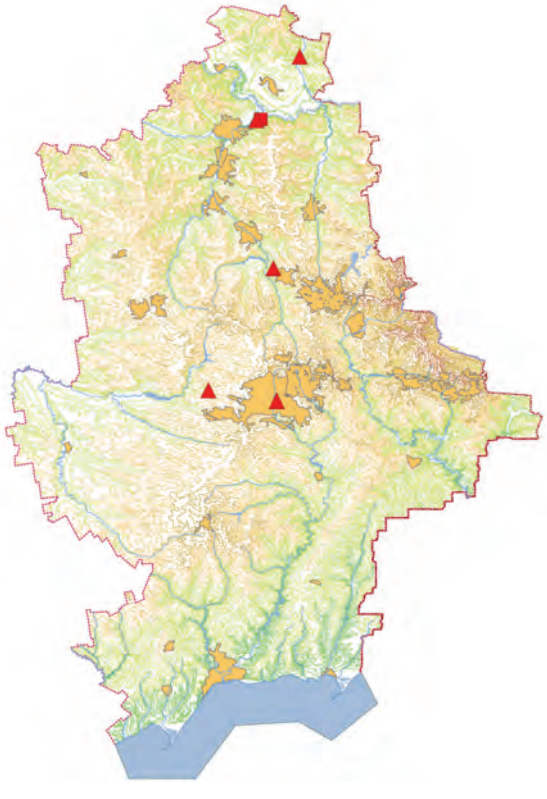
В Червоному списку МСОП має статус вразливий (VU), в Європейському Червоному списку – такий, що перебуває у небезпечному стані (EN), у ЧКУ – вразливий. В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розповсюджений на півночі Євразії у зоні тундри, лісотундри, та північної смуги лісової зони від Скандинавського півострова до Анадиру. Взимку трапляється у багатьох країнах Європи, в Єгипті, Малій Азії, в Ірані, Індії, Китаї, Кореї та Японії. В Україні під час міграцій зрідка зустрічається по всій території, регулярніше у Пн.-Зх. Приазов'ї, де обмежено може залишатися і на зимівлю. У Донецькій області нерегулярно спостерігається під час міграцій, поодинокі зустрічі на зимівлі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Місця гніздування досить різноманітні – тундра, низов'я гірських річок, гірські озера, скелясті кручі, кам'янисті розсипи. Взимку – відкриті простори, багаті кормами і з відкритим кругозором, лани, степи та морські узбережжя.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На прольоті трапляється групами до 20-30, зрідка 50-300 особин, досить часто у стаях інших гусей. На зимівлі зустрічаються поодинокі птахи. Причини зниження чисельності – деградація біотопів у місцях зимівлі, браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Птах дуже схожий на білолобу гуску, але менший за розміром. Під час польоту в очі кидається велика «гострокрилість». На весняному прольоті у Донецькій області спостерігається на початку квітня, восени – у невеликій кількості, і може затримуватись до середини грудня. Поодинокі особини залишаються зимувати на незамерзаючих водоймах області. Кладка яєць у містах гніздування спостерігається у середині червня. Пташенята з'являються у липні. Виключно рослиноїдний птах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Бернської (Додаток II) і Боннської (Додатки I і II) конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Застосування екологічних підходів при веденні водного та сільського господарства, посилення відповідальності за браконьєрський видобуток птахів.

Джерела інформації:
Тараненко, Писарев, 1996;
Коханов, 2000, Дьяков и др., 2017.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Уколов І. І.

ЛЕБІДЬ-ШИПУН

Лебедь-шипун
Cygnus olor (Gmelin, 1789)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Монотипний вид, у роді 7 видів, з яких 3 – у фауні України, 2 – Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

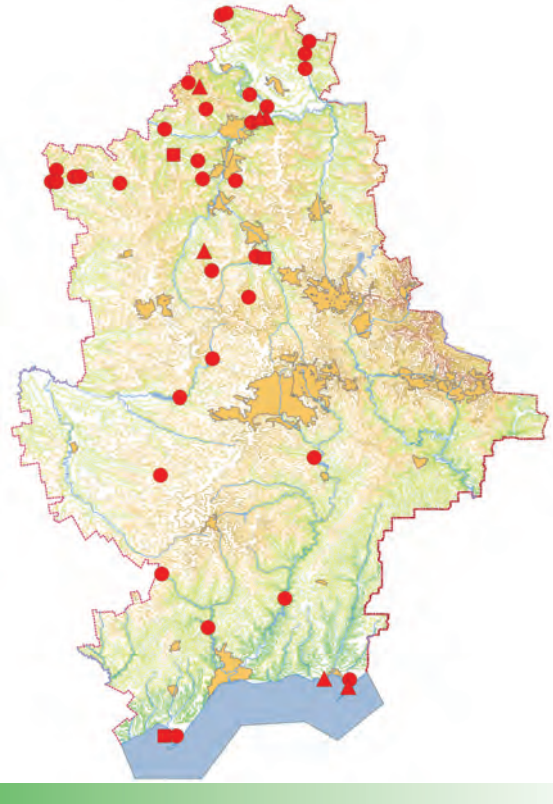
Британські острови, півд. Скандинавського півострова, Ц. Європа, М. Азія, Іран, Казахстан, Сер. Азія на схід до Ц. Азії. В Україні, як і у регіоні, спорадично поширений майже на всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться на водоймах з очеретяними заростями. Гнізда влаштовує в очереті на мілководді, на значній відстані від берегів і відкритої води. На прольоті зустрічається на різноманітних водоймах, порослих надводною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Відновлення ареалу та зростання чисельності в Україні і в Донецькій області почалося з 1980-х рр. Наразі кількість гніздових пар становить близько 150 пар. Регулярно зимує в затоці Білосарайської коси в кількості 100-250 птахів. Активний проліт спостерігається уздовж узбережжя Азовського моря. Віднов-

ленню місцевої популяції виду перешкоджають висока щільність населення, зростання рекреаційного навантаження, використання моторних плавзасобів, випалювання очерету, браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Великий птах з розмахом крил понад 2 м. Оперення біле. Молоді птахи – сірувато-бурі. Весняний проліт проходить у другій половині березня. На місцях гніздування з'являються парами. Характерні токові пози і шлюбна поведінка самця і самки. Гніздо влаштовується на завалі очерету, будує його самка. Використовується 1 рік, а на наступний поблизу будується нове. Відкладання яєць відбувається протягом квітня. Повна кладка складається з 4-9 (зазвичай 5-7) яєць. Насиджує виключно самка близько 35 днів. Після появи пташенят вся родина тримається разом. Відліт птахів спостерігається у першій третині листопада. Статевої зрілості птахи досягають в 3-5 років. Харчуються кореневищами і пагонами водних рослин. Іноді в невеликій кількості поїдає бентосних безхребетних.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Бернської (Додаток III) і Боннської (Додаток I,II) конвенцій. Місця гніздування охороняються у НПП «Святі Гори» і «Меотида», РЛП «Клебан-Бик» і «Зуєвський». Невибагливі до умов і добре розмножуються у неволі, часто утримуються в зоопарках, на водоймах великих міст. В РЛП «Краматорський» є позитивний досвід розмноження виду при напіввільному утриманні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідна охорона кожної окремої пари, створення об'єктів ПЗФ в місцях їх гніздування, посилення боротьби з браконьєрством, проведення пропаганди охорони виду серед населення

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Вальх, 1900; Вальх, 1911; Высочин, 2003; Скубак, 2003; Власенко, 2005; Дьяков и др., 2017.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Бурцев В. Ю., Пилипенко Д. В.

Автор: Тараненко Л. І., Височин М. О.
Фото: Пилипенко Д. В.

ЛЕБІДЬ-КЛИКУН

Лебедь-кликун
Cygnus cygnus (Linnaeus, 1758)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Один з 6 видів роду, один із 3 у фауні України та 2 – Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширений в лісовій зоні Євразії від Скандинавії до Камчатки, лише трохи заходячи в тундру і степ. В Україні не гніздиться з початку минулого століття, хоч іноді і зустрічається в літній час. В Донецькій області під час міграції може зустрічатися на будь-яких водоймах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться на великих відкритих озерах, старицях заростих очеретом. Лише іноді може заселяти водойми поблизу житла. На прольоті зустрічається по водоймах різних типів, а зимує на морській акваторії.
Чисельність та основні лімітуючі фактори
Чисельність пролітних і зимуючих особин в Україні сильно коливається по роках і залежить не тільки від погодних умов в Азово-Чорноморському регіоні, а й на Каспії. Основний шлях прольоту на зимівлю в

Північному Причорномор'ї проходить смугою від Північного Приазов'я до Донецька, де можна зустріти зграї по 6-80 особин. Останнім часом на зимівлі відзначений тільки в затоці Білосарайської коси, де його чисельність потроху росте і в окремі зими може триматися від 7 до 110 особин у зграях з лебедем-шипуном.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Весняний проліт починається в кінці лютого, але основна маса птахів летить у березні. До місць розмноження вони добираються в середині травня і відразу починають будувати гніздо. Воно являє собою величезну споруду до 2 м в діаметрі з очерету, моху, гілок, вистелену м'якими рослинами, пухом і пір'ям. Кладку з 4-7 яєць насиджує тільки самка протягом 35 днів, а самець у цей час активно охороняє гніздо. Молодняк приблизно в 3-місячному віці стає на крило. Осінній проліт у нас проходить з кінця жовтня по грудень, але особливо активно при різкому похолоданні. Харчуються переважно м'якими частинами водних рослин, попутно ловлячи комах, дрібних ракоподібних. Від лебедя-шипуна добре відрізняється прямою посадкою на воді, випрямленою шиєю, жовтим дзьобом з чорним кінцем. Від малого лебедя – великими розмірами і малюнком забарвлення дзьоба.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Входить до Додатка II Бернської та Додатка I і II Боннської конвенцій. Зимує у межах НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Складання коректного списку мисливських видів. Проведення роз'яснювальної роботи серед мисливців.

Джерела інформації:
Лысенко, 1991; Власенко, 2005.

Автори: Бронсков О. І., Мосін Г. Г.
Фото: Кучеренко В. Л.

ОГАР

Огарь

Tadorna ferruginea (Pallas,1764)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Рід налічує 7 видів і входить до триби земляних качок. В Україні і в Донецькій області зустрічаються 2 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Внесено до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал займає степову і пустельну зони Палеарктики від Середземного моря до Приамур'я. На Україні поширений в степовій і лісостеповій зонах. У Донецькій області на гніздуванні поширений переважно на півночі і сході регіону. У останні роки почав з'являтися у гніздовий період на півдні області.

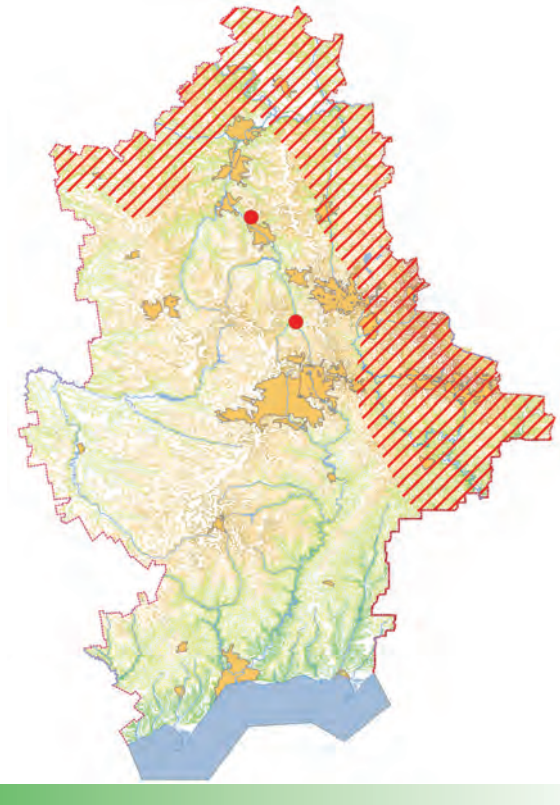
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ділянки цілинних степів та інші відкриті біотопи, за наявності у безпосередній близькості різних водойм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття був рідкісним гніздовим видом, як на півночі регіону, так і на півдні. Пізніше дані про гніздування виду відсутні. Починаючи з 1997 р., огар знову почав гніздитися в області. В даний час відомо гніздування близько 50 пар, з яких 5-8 у районі РЛП "Донецький Кряж", по парі в Костянтинівському і Ясинуватському районах, а решта – в північних районах області. Крім того, пари птахів в літній час відзначалися в Бойківському та Нікольському районах. На прольоті зустрічається рідко, на внутрішніх водоймах області та косах Приазов'я, але з ростом чисельності зростає і кількість зустріч. Негативно на чисельність виду може впливати фактор занепокоєння в гніздовий період, браконьєрство, вилучення яєць з гнізд.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Огар, або червона качка гніздовий перелітний вид. Статева зрілість настає, як правило, на другому році життя. На місця гніздування птахи прилітають вже парами. Гнізда містяться в норах тварин, в тріщинах, щілинах берегів, дуплах, відмічений випадок (невдалого) гніздування в заростях карагани на схилі степового пагорба. Кількість яєць в повній кладці зазвичай 8-12, але іноді і більше. Термін насиджування 27-29 днів, насиджує тільки самка, але, за іншими спостереженнями, в насидженні бере участь і самець. Обидві дорослі птахи залишаються при виводку до того часу, поки молоді не піднімуться на крило. Огарі, як і галагази, вельми схильні об'єднувати навколо себе пташенят з чужих виводків, яких вони відбивають, борючись з їх батьками. Об'єктами харчування служать тваринні і рослинні корми.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) та Боннської (Додаток I та II) конвенцій. Деякі з місць гніздування огара знаходяться в околицях НПП "Святі Гори" і в РЛП "Донецький Кряж".

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення нових місць гніздування огара на території Донецької області, роз'яснювальна робота з мисливцями і місцевим населенням.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Коханов, 2000; Пилипенко, Овечко, 2003; Молодан и др., 2008; Пилипенко, Дьяков, 2008; Лисенко, 2009; Скубак, 2010.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Клименко Д. В., Мащенко А. А., Савон І. І., Тімошенков В. А., Швец В. А.

Автори: Пилипенко Д. В., Власенко В. Н.
Фото: Пилипенко Д. В.

ГАЛАГАЗ

Пеганка
Tadorna tadorna (Linnaeus, 1758)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Один з 7-ми видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

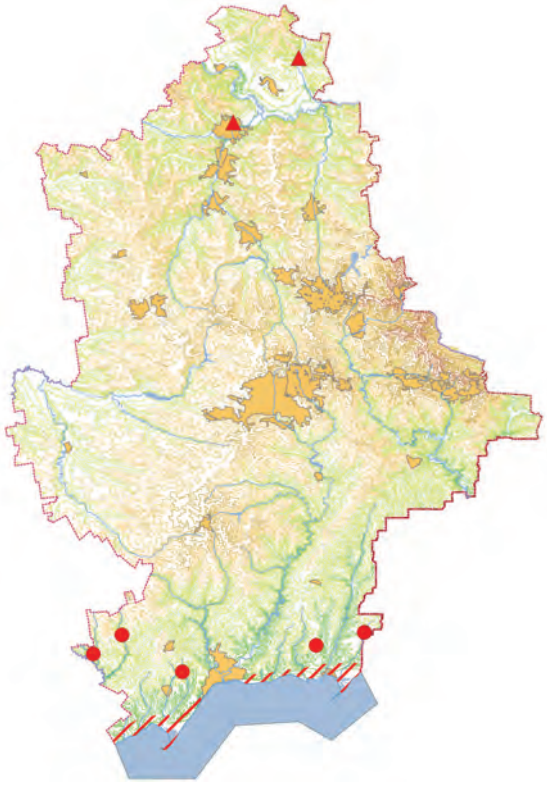
Галагаз поширений від Атлантичного океану і Західної Європи до Тихого океану. При цьому ареал його гніздування рідко заходить в лісостепову зону, а в основному захоплює степи, напівпустелі і пустелі. В Україні гніздиться по Азово-Чорноморському узбережжі, в Донецькій області – у Приазов'ї. В 2017 році вперше зареєстрована на міграції для півночі області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається по солонувато-водних озерам, наявність яких, як правило, визначає межу поширення цього виду. Перевага віддається водоймам, поблизу яких є піщані горби або кам'яні осипи з ущелинами, лисячі нори, де галагаз влаштовує свої гнізда.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У 80-ті роки минулого століття чисельність в Донецькому Приазов'ї була мінімальна, де зустрічалися окремі пари. До нового тисячоліття кількість птахів

зросла, що, ймовірно, пов'язано із занепадом сільського господарства, зменшенням числа мисливців, збільшенням чисельності лисиць. Останніми роками на Кривій косі і в її околицях гніздиться в різні роки від 18 до 25 пар, а в серпні, під час предміграційних скупчень, тут збирається близько 150 птахів. На Білосарайській косі чисельність менша та становить приблизно 10 пар. Ще близько 100 пар гніздяться по берегових обривах і на внутрішніх водоймах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий, перелітний і спорадично зимуючий вид. З місць зимівлі повертаються в лютому-березні вже розбившись на пари. Гнізда влаштовує в норах лисиць або інших тварин, порожнинах, в глиняних обривах уздовж моря, зруйнованих будівлях. При нестачі відповідних місць влаштовує відкриті гнізда, розташовуючи їх хоча б у ямках в траві. І хоча в літературі вказується тісний зв'язок виду саме з солоними водоймами, відзначені виводки на прісноводних ставках, близько 30 кілометрів від морського узбережжя. Кладку з 8-10 яєць насиджує тільки самка, яка під час годування прикриває їх пухом. Самець охороняє нору і супроводжує самку на годівлю. Пуховики з нори до водойми добираються пішки, у супроводі батьків. Тому гніздо, як правило, розташовується на відстані до 1 км від води. Для галагазів характерно об'єднання виводків (навіть різновікових) в одній групі. У теплі зими може триматися у межах області.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в НПП «Меотида». Входить до Бернської (Додаток II) и Боннської (Додатки I, II) конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виключення з числа мисливських видів. Посилення заходів охорони в період осіннього полювання та гніздування. Проведення роз'яснювальної роботи серед мисливців. Регуляція чисельності єнотоподібного собаки, відстріл бродячих собак.

Джерела інформації:
Лисенко, 1991; Молодан и др., 2010; Дьяков и др., 2017.
Особисті повідомлення: Буй Г. А., Мосін Г. Г., Шабанов О. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

НЕРОЗЕНЬ

Серая утка

Anas strepera Linnaeus, 1758

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Рід налічує 37 видів, з яких 7-8 у фауні України і 7 у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Рівнинні райони Північної Америки; у Євразії від південної Скандинавії, Голландії, Південної Великобританії, на схід до центральних районів Північно-Східного Китаю. В Україні гніздовій ареал мозаїчній, охоплює долини Дністра, Дніпра, Прип'яті, у дельті Дунаю, північне узбережжя Азовського та Чорного морів. У Донецькій області птахів можна зустріти практично по всій території, де є відповідні водойми, але місця гніздування достовірно не відомі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Різноманітні водойми: рибоводні ставки, водосховища, приморські лимани і т.д., в тому числі і в межах міст.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальноєвропейська популяція – до 96 тис. пар, за останні 30 років чисельність суттєво скоротилася. Сучасна чисельність в Україні коливається в межах 650 – 1400 пар. Різке скорочення відбулось на островах Чорноморського заповідника, по берегах більшості лиманів Азово-Чорноморського Узбережжя, а також на Поліссі. На початку XX століття на півночі регіону звичайний гніздовий птах, а на півдні рідкісний. Зараз у Донецькій області зрідка відзначаються поодинокі особини і пари на прольоті і зимівлі. Причини, що впливають негативно на поширення даного виду не з'ясовані, ймовірно, фактор занепокоєння, скорочення чисельності по всьому ареалу і потрапляння під постріл під час полювань.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Рідкісний пролітний і зимуючий вид. Не виключено гніздування окремих пар. Весняний проліт в березні-квітні. Відліт з місць гніздування та осінній проліт з кінця серпня по жовтень. Будівництво гнізда і відкладання яєць відбувається з середини квітня до першої половини травня. Насиджує самка. Кладка з 8-12 яєць. Інкубаційний період триває 24-26 діб. Пташенята з'являються в червні. Стають на крило у віці 45-50 діб. Фітофаг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток III) та Боннської конвенцій (Додаток I та II). Багато перспективних для гніздування місць входять до складу різних об'єктів природно-заповідного фонду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування, прольоту і зимівлі виду на території Донецької області, роз'яснювальна робота з мисливцями і місцевим населенням. Треба ввести навчання для мисливців і складання ними іспитів на предмет знання і вміння визначення тварин, які занесені до ЧКУ.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Коханов, 2000; Ардамацька, Горбань, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Скубак Є. М.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Пилипенко Д. В.

ЧЕРНЬ ЧЕРВОНОДЗЬОБА

Красноносый нырок
Netta rufina (Pallas, 1773)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Монотипний рід і вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Центральна та Південна Європа, Алжир та Іран. В Україні гніздиться в Азово-Чорноморському регіоні, переважно в дельті Дунаю. У Донецькій області випадки гніздування відзначені на Кривій та Білосарайській косах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для гніздування обирає густі зарості полину на островах або заломи очерету на лиманах кіс. Годуються на різних мілководдях з багатою донною рослинністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні чисельність коливається в межах 150-550 пар. На Кривій і Білосарайській косах, певно не щорічно, загальна чисельність складала 5-6 пар. З 2008 року, через значне падіння рівня води в Кривокоському лимані перестала гніздитися на Кривій косі. З

2010 року не гніздиться і на Білосарайській косі. Основна причина – порушення гідрологічного режиму водойм. Негативно впливає полювання на водоплавних птахів, занепокоєння в період гніздування. Іноді страждає від хижацтва болотного луня, сірої ворони, мартина жовтоногого.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид, що гніздиться нерегулярно. На півдні Донецької області з'являється в кінці березня – початку квітня. Навесні зустрічається, як правило, парами. У травні самка відкладає 7-9 яєць. Вилуплення пташенят на початку червня. Молоді стають льотними у віці близько 50 днів. Останні зустрічі в кінці серпня – початку вересня. У 2004 році на р. Кальміус в межах Донецька самець черні червонодзьобої тримався протягом жовтня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатка III Бернської та Додатків I і II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Встановлення причин зменшення рівня води у приморських лиманах і їх ліквідація. Посилення заходів охорони в період осіннього полювання та гніздування. Проведення роз'яснювальної роботи серед мисливців. Знищення бродячих собак і єнота уссурійського, принаймні, на заповідних територіях.

Джерела інформації:
Молодан, Кабаков, 1985; Сеник та ін., 2009; Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Пилипенко В. Д.

Автори: Бронсков О. І., Мосін Г. Г.
Фото: Кучеренко В. Л.

ЧЕРНЬ БІЛООКА

Белоглазая чернеть
Aythya nyroca (Guldenstadt, 1770)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Монотипний вид, рід включає 12 видів світової фауни, у складі фауни України та Донецької області – 4 види.

ПРИРОДООХОРОНИЙ СТАТУС

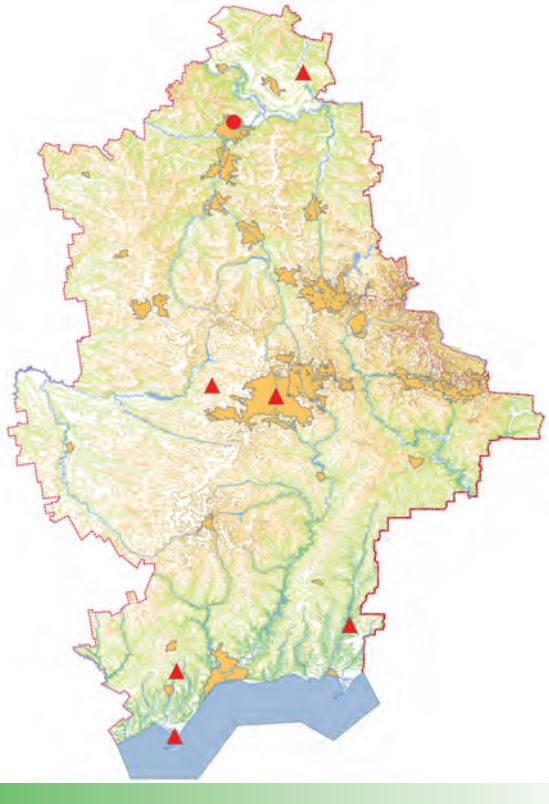
У Червоному списку МСОП має категорію близьку до стану загрози зникнення (NT), у ЧКУ – вразливий. В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розповсюджений у Пд., Сх. та Центральній Європі, Пн. Африці, Зх. і Центральній Азії. Більша частина птахів зимує у країнах Середземномор'я, у меншій кількості зустрічаються на Пд. від Пн. узбережжя Африки. В Україні гніздиться подекуди на Зх. та Пд.; під час міграцій трапляється скрізь; зимує біля морського узбережжя. В Донецькій області спостерігається на прольоті вздовж узбережжя Азовського моря, у відділенні УСПЗ «Хомутовський степ», на рр. Жеребець та Кальміус. На Слов'янських солених озерах реєструвались поодинокі випадки гніздування.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Міста гніздування – досить глибокі озера, порослі очеретяними заростями. Надає перевагу водоймам низин та особливо часто поселяється у широких заплавах північних річок, інколи зустрічається на гірських озерах, не уникає лісових водойм. Взимку вдень зустрічається на відкритих плесах озер та морських заток, годується на малих прісних водоймах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність виду по всій Україні, мабуть, не перевищує 1000 пар. На Слов'янських солених озерах відомо гніздування однієї пари. Під час міграції спостерігаються поодинокі птахи та нечисельні групи (3-5 птахів). До основних лімітуючих факторів слід віднести деградацію водно-болотних угідь, браконьєрство, незаконну рибну ловлю (птахи заплутуються у рибальських сітках), випалювання очерету.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Невелика, темно забарвлена качка. У самців рудувато-каштанова голова, біле око, темне забарвлення черева добре видно під час польоту. Весняний проліт відбувається протягом березня, восени птахів спостерігають у листопаді. Кладка відбувається у травні, інколи раніше – протягом квітня. Час вилуплення пташенят розтягнутий – з кінця червня до кінця липня. Переважно рослиноїдний птах, незначну частину раціону складають безхребетні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Внесений у Додаток III Бернської та Додатки I і II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Застосування екологічно безпечних підходів при управлінні рибним та водним господарством, посилення відповідальності за браконьєрський видобуток птахів, розроблення та здійснення освітніх програми по збереженню виду і місць його перебування.

Джерела інформації:
Сиренко и др., 1998; Коханов, 2000; Пилипенко, Дьяков, 2008; Молодан и др., 2010; Дьяков и др., 2017.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Пилипенко Д. В.

ГОГОЛЬ

Обыкновенный гоголь
Bucephala clangula (Linnaeus, 1758)

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Один з 3-х видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У регіоні – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал у лісотундрі і тайзі Євразії та Північної Америки. В Україні гніздиться у північно-західній частині та на Дніпрі. Зимує на Дніпрі і Азово-Чорноморському узбережжі. У межах Донецької області реєструється під час прольоту і зимівлі практично на всій території.

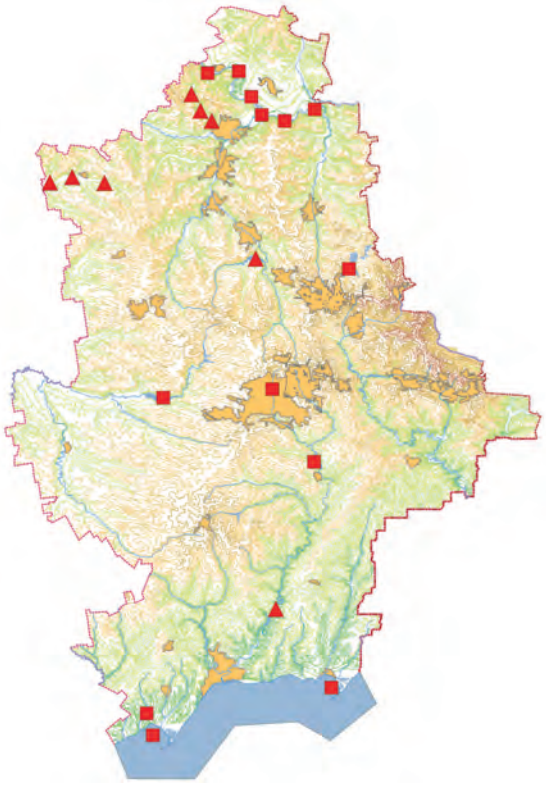
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається переважно на великих водоймах регіону, як прісноводних, так і на морському узбережжі, риборозплідних ставках, на р. Сіверський Донець.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У Європі складає 395-400 тис. особин. В Україні був численним на гніздуванні у плавнях Дніпра, але після затоплення Кінських і Базавлуцьких плавнів не трапляється. Кілька десятків пар гніздиться у Волинській та Рівненській областях, окремі пари – у заплаві середнього і нижнього Дніпра. У минулому гніздився, як в пониззі Дніпра, так і в низинах Дону і Волги і хоча відсутні літературні дані про гніздування гоголя в межах нинішньої Донецької області, можна припустити про наявність такої популяції в заплавних лісах вздовж р. Сіверський Донець і великих річок Донецького Кряжа. В теперішній час, в межах області, зустрічається під час прольотів і зимівлі невеликими зграйками і поодиноко, утворює скупчення по декілька сотень особин тільки на морській акваторії. Один раз була зустрінута самка в літній час в затоках Кривої коси. Негативно впливає вирубування старих дуплистих дерев у заплавах річок і на берегах озер, фактор занепокоєння, особливо під час полювання.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

У регіоні пролітний і зимуючий вид, перспективний для реакліматизації. Зимує на морських узбережжях і ополонках великих річок і водосховищ. У місця гніздування прилітає в кінці лютого – початку березня. Займає прісноводні водойми (озера, стариці, заплави великих річок), оточені лісами з дуплистими деревами. Пари формуються наприкінці зими. Гнізда влаштовує в дуплах дерев листяних порід, охоче займає штучні дуплянки. Кладку з 7-12 яєць відкладає з другої половини травня. Насиджує самка 28 діб. Пташенята стають на крило в кінці липня. Статевої зрілості досягає в 2 роки. Харчується личинками комах, молюсками, ракоподібними і дрібною рибою.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) та Боннської (Додаток I та II) конвенцій. Місця придатні для гніздування виду, охороняються в НПП «Святі Гори» і РЛП «Донецький Кряж», місця зимівлі і відпочинку під час міграцій, крім вищенаведених, в НПП «Меотида», РЛП «Клебан-Бик».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Роз'яснювальна робота з мисливцями, створення умови для реакліматизації виду.

Джерела інформації:
Белик, 2000; Таранеко, 2000; Молодан и др. 2008; Пилипенко, Дьяков, 2008; Лисенко, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автори: Пилипенко Д. В., Дьяков В. А.
Фото: Уколов І. І.

КРЕХ СЕРЕДНІЙ

Длинноносый крохаль
Mergus serrator Linnaeus, 1758

Ряд Гусеподібні – Anseriformes
Родина Качкові – Anatidae

Один з 5 видів роду і один з 2 видів роду у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий.
У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал займає лісотундру і лісову зону Євразії та Північної Америки. Окремі місця гніздування зареєстровані на Азово-Чорноморському узбережжі, озерах Севан і Балхаш. Може зимувати на території Південної України. У Донецькій області пролітний і зимуючий вид.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться по берегах річок і озер, на низьких островах і косах з кущами болотяної рослинності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На території області поодинокі зустрічі на морському узбережжі під час прольоту та зимівлі. Загальна чисельність гніздових пар на території Чорноморського і Кримського заповідників неухильно знижується з 1000 в 60-ті – до 400-500 пар в 90-ті роки минулого

сторіччя. У 2005 – 2009 роках в Україні гніздилось до 250 пар. Падіння чисельності гніздових пар ймовірно пов'язано з погіршенням умов гніздування і збільшенням занепокоєння. Розорення гнізд жовтоносим мартином.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Українська популяція веде осілий спосіб життя, зимуючи на Кримському півострові, в низов'ях Дунаю і Дніпра, затоках Чорного та Азовського морів. У суворі зими може відлітати на острови Греції. Розмноження триває протягом травня-липня. Кладку з 8-14 яєць відкладають в гніздо, розташоване головним чином в очереті. Молоді з'являються наприкінці червня. Часто зустрічаються об'єднані виводки по 25-30 пташенят.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території Чорноморського біосферного і Кримського природного заповідників. Входить до Додатка III Бернської та Додатку I і II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Посилення заходів охорони в період гніздування і осіннього полювання. Роз'яснювальна робота серед мисливців. Регуляція чисельності єнотоподібного і відстріл бродячих собак.

Джерела інформації:
Руденко, Яремченко, 2009.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Уколов І. І.

СКОПА

Скопа
Pandion haliaetus (Linnaeus, 1758)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Скопові – Pandionidae

Монотипний вид, що належить до монотипних роду і сімейства.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. В регіоні – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

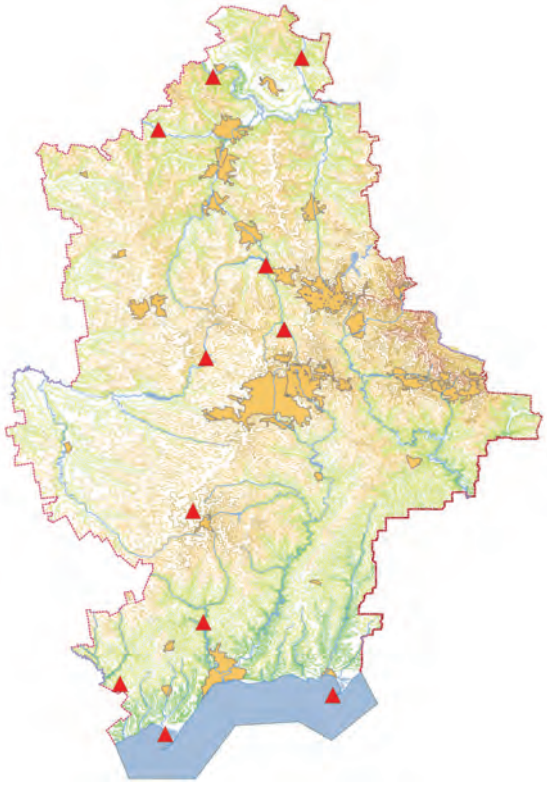
Зустрічається по всьому світу, крім Арктики і Антарктики. Вся територія України входить в гніздовий ареал виду. У Донецькій області зустрічається на водоймах по всій її території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Скопа – лісовий вид, але її проживання тісно пов'язане з водоймами. Гніздиться на деревах, іноді на землі поблизу водойм, багатих рибою. В Україні гніздилась переважно в заплавних лісах, у плавнях з окремими деревами, набагато рідше в лісах інших типів, наприклад, байрачних.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасна гніздова чисельність в Україні складає не більш 1-2 пар. На початку XX століття скопа гніздилась на півночі і заході Катеринославської губернії і в лісах по р. Сіверський Донець. У Маріупольському повіті зрідка зустрічалася на весняному і осінньому прольотах. У середині XX століття гніздилась в Теплинському лісництві. Тут було виявлено гніздо з кладкою з 3 яєць. В теперішній час в області не гніздиться. В останні десятиліття зустрічається порівняно часто на прольоті. Зрідка птиці відзначаються в літній час, переважно на півночі області. Негативно впливає фактор неспокою і вирубка старих дерев, придатних для гніздування виду, значне скорочення рибних запасів і забруднення водойм. Важливу роль зіграло знищення птахів мисливцями.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Пролітний вид. Весняний проліт на території області відмічається в квітні, осінній у жовтні. Іноді птахи зустрічаються і наприкінці весни, наприклад, зустрінуті два птаха в середині травня (14-15.05.2002) у Великоанадольському лісі. Гніздовий період починається з квітня. Відкладання яєць відбувається на початку травня. У повній кладці три, рідше два яйця. Насиджування триває 33-35 діб. Молоді залишають гніздо в кінці липня і до відльоту тримаються поблизу гнізда. Харчується рибою.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток II) та Вашингтонської конвенцій, CITES (Додаток II). Місця потенційно придатні для гніздування виду в області знаходяться на території природно-заповідного фонду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідно проведення роз'яснювальної роботи серед співробітників лісництв і мисливців. Проведення заходів з влаштування штучних гнізд у відповідних місцях.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Воинственнский, 1960; Зубец, 1975; Зубаровський, 1977; Ветров, 1993; Писарев, 1994; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999; Тараненко, 2000; Дьяков, 2000; Коханов, 2000; Пилипенко, Дьяков, 2008; Гаврись, Химин, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Домашевський С. В.

ОСОЇД

Обыкновенный осоед
Pernis apivorus (Linnaeus, 1758)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

У світовій фауні 4 види. У фауні України та Донецької області – 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює Європу, крім Крайньої Півночі; Передню Азію на схід до Астрабадської провінції Ірану; Західний Сибір до Алтаю. В Україні гніздиться в лісовій та лісостеповій зонах, а також, частково, в степовій зоні і в Криму. У Донецькій області відомо гніздування в лісах по р. Сіверський Донець і в штучних лісах Приазов'я. Під час прольоту зустрічається на всій території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться в листяних лісах (нагірні і штучні діброви), переважно поруч з полянами або просіками. Але в гніздовий період зустрічався і в змішаних і байрачних лісах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття був звичайним гніздовим видом на півночі регіону, а до його кінця став характеризуватися як нечисленний птах, що нерегулярно

гніздиться у лісах по р. Сіверський Донець. В теперішній час відомо, як мінімум, одне місце постійного, протягом останніх 10 років, гніздування виду в районі с. Богородичне Слов'янського району і ще одне, у Великоанадольському лісі, де в 2009 р. пара птахів успішно гніздилась і вивела одне пташеня. Крім того, в районі с. Райгородок та Дронівка неодноразово, протягом декількох років, відзначалися птахи в гніздовий період. Літні зустрічі були і в інших місцях. На даний момент наявна інформація дозволяє припустити гніздування 4-5 пар в Донецькій області. Практично по всій області осоїд зустрічається на прольоті. Негативно впливає зростаючий фактор занепокоєння та рубки догляду, не узгоджені з фахівцями, знищення мисливцями.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. Шлюбні ігри спостерігаються з кінця квітня, іноді пізніше. Гнізда розташовуються на висоті 14-23 м, зрідка нижче. Відкладання яєць починається в третій декаді травня. Повні кладки з 2, рідше 3-4 яєць. Насиджування триває 30-32 діб. Виліт молодих відбувається з другої половини липня до початку серпня. Пік весняного прольоту припадає на травень, а осіннього – на серпень-вересень. Харчується осоїд комахами і дрібними хребетними тваринами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I та II) і Вашингтонської конвенцій, CITES (Додаток II). Практично всі відомі та потенційні місця гніздування входять до складу ПЗФ Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування, проведення роз'яснювальної роботи серед співробітників лісництв і мисливців. Узгодження планів рубок з фахівцями.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др., 1954; Ветров, 1993; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999; Коханов, 2000; Попов, 2000; Дьяков, Пилипенко, 2007.
Особисті повідомлення: Вєтров В. В., Дьяков В. А.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Бронсков О. І.

ШУЛІКА ЧОРНИЙ

Коршун черный
Milvus migrans (Boddaert, 1783)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 2-х видів роду, який об'єднує 6 підвидів. В Україні трапляється номінативний підвид – *M. migrans migrans*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

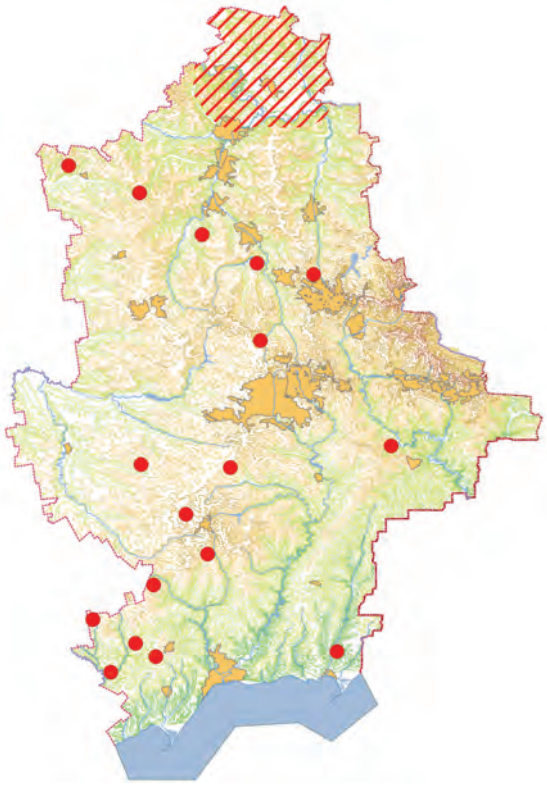
Гніздовий ареал виду охоплює велику територію, включаючи практично всю Європу, Азію, Африку та Австралію. Гніздиться практично на всій території України, за винятком Криму та високогірних районів Карпат. У Донецькій області поширений по всій території, але з різним ступенем зустрічальності.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Лісовий вид. Гніздиться в різних типах заплавних, байрачних і штучних лісів, навіть в лісосмугах. Важливою умовою існування виду є наявність неподалік водойм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться близько 2 тис. особин. На початку XX століття був звичайним гніздовим видом на півночі регіону і рідкісним гніздовим на півдні. У середині XX століття відзначався у всіх типах природних лісів. У

цей же час почав освоювати штучні ліси. На теперішній час нечисленний гніздовий вид на півночі регіону, де гніздиться переважно в заплавних лісах, але в південному напрямку чисельність падає. На Донецькому кряжі та в Приазов'ї є рідкісним гніздовим видом, що ймовірно пов'язано з дефіцитом гніздових (Приазов'я) або кормових (Донецький кряж) біотопів. Приблизна чисельність оцінюється в 50-60 пар, причому третина (близько 20 пар) з них гніздиться в долині р. Сіверський Донець. Причини зниження чисельності виду на півночі області достовірно не відомі. Негативно позначається фактор занепокоєння, браконьєрство, несанкціоновані рубки. На півдні регіону чисельність незначно збільшується, що пов'язано із зміною таксаційних характеристик лісосмуг.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. Прилітає в кінці березня або початку квітня. Найчастіше сам будує гніздо на деревах. Кладка складається з 2-3 яєць. Інкубаційний період близько 38 днів. Осіння міграція починається в серпні і до кінця вересня практично закінчується. Харчується найрізноманітнішими тваринами, від комах і до дрібних птахів і ссавців, хоча важливе місце в раціоні займає риба. Останнім часом стали відзначатися регулярно особини які підбирають падаль вздовж автомобільних доріг.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Бонської (Додаток I та II) та Вашингтонської конвенцій, CITES (Додаток II). Охороняється на багатьох заповідних територіях Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення всіх гніздових пар. Роз'яснювальна робота серед співробітників лісництв і мисливців.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др., 1954; Ветров, 1993; Тараненко, 1998; Дьяков, Пилипенко, 2007; Пилипенко, 2008; Полуда, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Сиренко В. О.

Автори: Пилипенко Д. В., Дьяков В. А.
Фото: Уколов І. І.

ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ

Полевой лунь
Circus cyaneus (Linnaeus, 1766)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 9 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний. На території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

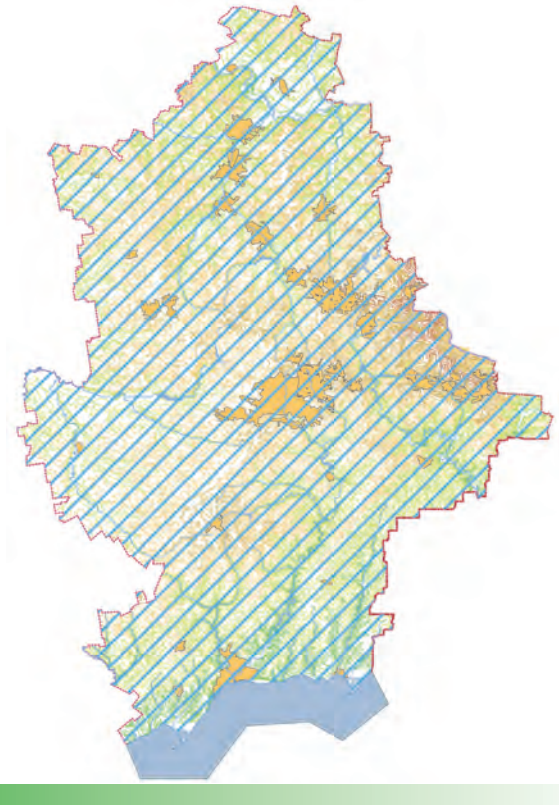
Північна Америка, Північ Європи і Азії. В Україні сучасний гніздовий ареал охоплює північно-західні області та північну частину Полісся. На решті території зустрічається під час міграцій або зимівель. У Донецькій області – пролітний і зимуючий вид всієї території. Взимку частіше зустрічається в південних районах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Птах відкритих просторів. Під час зимівлі віддає перевагу природнім біотопам, як то степові балки, заплавні луки, солончаки, але зустрічається і на ланах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться не більше 10-20 пар, головним чином у Волинському Поліссі. У Донецькій області під час міграцій нечисленний, точна чисельність зимуючих птахів невідома, ймовірно, не перевищує 100

птахів. Іноді в найбільш сприятливих кормових місцях може утворювати скупчення, як 22.01.2015 р. на солончаках Білосарайської коси, де водночас годувалося 7 птахів. Чисельність лунів, які зимують на території області, залежить не тільки від кількості доступного корму, яка, в свою чергу, обумовлена висотою снігового покриву, але і від кормових умов у більш північних регіонах. Зареєстровані випадки загибелі через зіткнення з дротами ЛЕП.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

На всій території України – перелітний птах. Весняні міграції спостерігаються в березні. На місця гніздування прилітає в середині березня – початку квітня. Гнізда будує на землі. Віддає перевагу наступним природним біотопам: великі лісові галявини, гарі, торф'яні болота і луки. В агроценозах може гніздитися на полях кормових трав. Відкладання яєць відбувається в травні-червні. У кладці 2-5 яєць. Насиджування триває близько 30 днів. Пташенята залишають гнізда з середини липня. Осіння міграція проходить у вересні-листопаді. Харчується, в основному, гризунами і дрібними птахами, рідше – ящірками та комахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області вид спеціально не охороняється. Включений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контроль за незаконним відстрілом хижих птахів під час мисливського сезону. Пропаганда охорони хижих птахів. Обмеження використання сильнодіючих отрутохімікатів у сільському господарстві. Облаштування ЛЕП середньої та високої потужності птаховідлякуючими пристроями.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Ветров, 1993; Домашевский, Горбань, 2009; Бронсков, Чайка, 2016.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Архипов О. М.

ЛУНЬ СТЕПОВИЙ

Степной лунь
Circus macrourus (S.G.Gmelin, 1771)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Рід включає 16 видів світової фауни; на території України та Донецької області зустрічається 4 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Близький до стану загрози зникнення (NT) в Червоному списку МСОП та Європейському Червоному списку, в ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

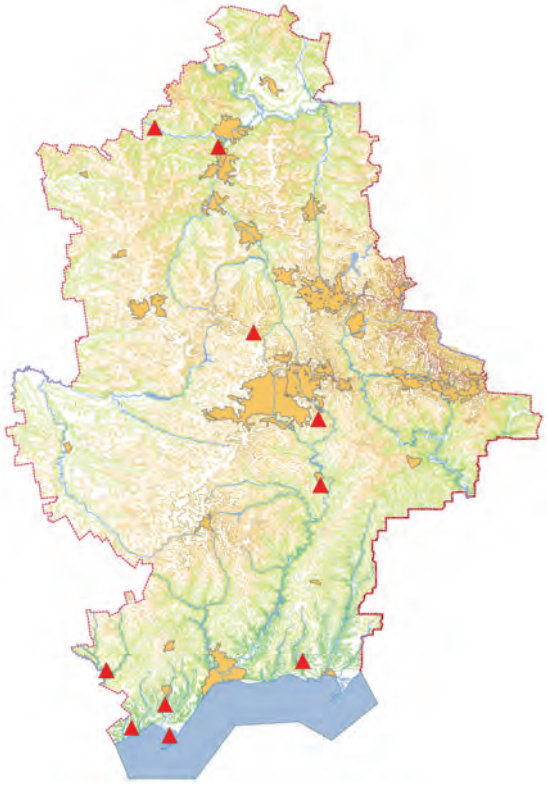
Поширений в межах Євразії на схід до Байкалу в природних зонах степів і напівпустель, частково лісостепу. Зимує в Південній Азії, в Південній і екваторіальній Африці. На сьогодні нечасто зустрічається під час прольоту на території України. Така ж ситуація і в Донецькій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє відкритий більш-менш сухий ландшафт. Віддає перевагу ділянкам цілинних або давно необроблюваних земель, суходільним лукам. На прольоті зустрічається у заплавах річок, на перелогах, солончаках, поблизу населених пунктів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На гніздуванні у Донецькій області, як і на всій території України, відсутній. На прольоті вкрай рідкісний,

зустрічається нерегулярно, трохи частіше на півдні області. Основними причинами його зникнення на території області, як і всієї України, є радикальна зміна умов середовища існування – повне розорювання степів; брак ділянок корінної зональної рослинності; неконтрольоване використання пестицидів; зростання населення і підсилення при цьому фактору занепокоєння; переслідування хижих птахів людиною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

За розмірами трохи менший за польового луня, маса дорослих птахів 250-450 г. Самки дещо більші за самців. За забарвленням самці схожі на самців польового луня, але помітно світліші, здалеку здаються чисто-білими, з чорними кінцями крил. Самок степового і польового лунів відрізнити в польових умовах майже неможливо. Зустрічі степового луня на весняному прольоті приурочені до кінця квітня – початку травня. Моногамний. Гнізда влаштовує на землі, у заростях трав'янистої рослинності. У кладці 3-5 яєць. Насиджує самка близько 30 днів. Осіння міграція на території України спостерігається у кінці серпня-вересні, іноді розтягується до жовтня. Харчується дрібними гризунами і птахами, інколи плазунами, земноводними і великими комахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Додатків II Бернської конвенції; I,II – Боннської конвенції; II – Вашингтонської конвенції (CITES).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження цілинних степових ділянок шляхом створення нових і розширення існуючих об'єктів ПЗФ, збалансоване ведення сільського господарства, посилення відповідальності за браконьєрський вилов хижих птахів.

Джерела інформації:
Коханов, 2000; Пилипенко, 2005;
Височин, 2007; Вєтров, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.,

Автори: Тараненко Л. І., Височин М. О.
Фото: Попенко В. М.

ЛУНЬ ЛУЧНИЙ

Луговой лунь

Circus pygargus (Linnaeus, 1758)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 16-ти видів роду, з яких в Україні і Донецькій області трапляються 4.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. В межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал охоплює майже всю Європу, південну половину Західного Сибіру, Північний Казахстан, Закавказзя. Райони зимівлі лунів з Європи знаходяться в екваторіальній та Південній Африці. Майже вся територія України входить до гніздового ареалу, крім Карпат та Кримських гір. Вся Донецька область входить в гніздовий ареал виду, але зустрічається досить спорадично.

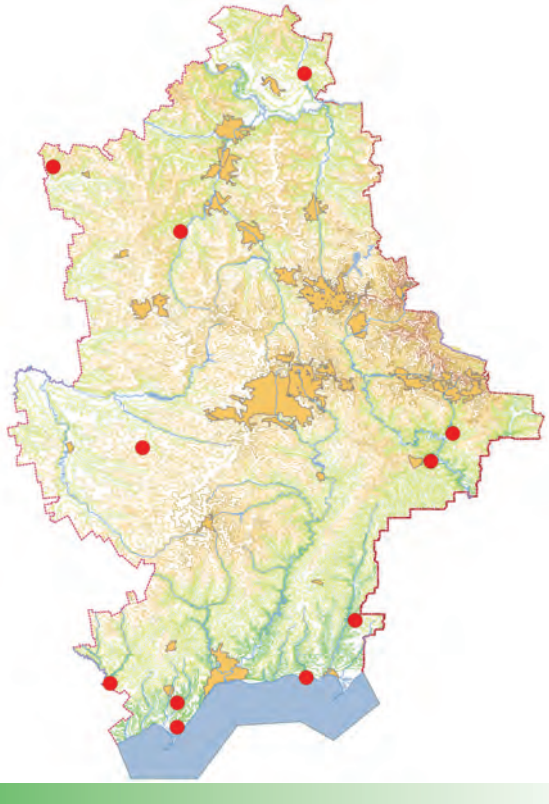
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє різноманітні безлісі біотопи. В основному це заплави річок, луки, приморські солончаки, цілинні ділянки степу, сільськогосподарські угіддя.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На території України гніздиться приблизно 2–3 тис. пар. На початку XX століття в регіоні був звичайним гніздовим видом, а до його кінця – відзначався, але дані про гніздування відсутні. Перший випадок гніздування відзначений в 2004 році в «Хомутовському степу». В даний час гніздиться або імовірно гніздиться в деяких місцях по всій області, але чисельність виду, ймовірно, не перевищує 10-20 пар. На прольоті зустрічаються окремі особини. У межах області низька чисельність обумовлена перетворенням територій, які призвели до знищення місць, придатних для гніздування, загибеллю гнізд, розташованих в сільгоспугіддях під час збирання врожаю та випасання худоби, сильним фактором занепокоєння. Ймовірне знищення кладок лисицями і бродячими собаками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. У місцях гніздування з'являється на кінці квітня – початку травня. На одній території може триматися один самець і декілька самок. Єдиний вид лунів, котрий в сприятливих умовах може утворювати розріджені колонії. Гнізда влаштовує на землі, серед високої трави, поряд з чагарниками. Кладка з 4-5 білих яєць. Насиджує самка протягом 27-40 діб (залежно від кількості яєць в кладці). Осінній проліт в серпні – вересні. Харчується комахами, амфібіями, рептиліями, дрібними птахами та ссавцями, переважно гризунами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) і Вашингтонської конвенцій, CITES (Додаток II). Деякі місця гніздування знаходяться на територіі національних і регіональних парків регіону.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування і поширення виду в регіоні. Роз'яснювальна робота серед працівників сільського господарства про охорону гнізд птахів, що гніздяться на землі в сільгоспугіддях. Включення до складу ПЗФ всіх придатних для гніздування виду територій.

Джерела інформації:
Сомов Н.Н, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Ветров, 1993; Тараненко, 1998; Коханов, 2000; Пилипенко, 2008; Полуда, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Дорохов А. В.

Автори: Пилипенко Д. В., Тімошенков В. А.
Фото: Домашевський С. В.

ЯСТРУБ КОРОТКОНОГИЙ

Европейский тювик
Accipiter brevipes (Severtzov, 1850)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один приблизно з 50 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України і області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південно-Східна Європа (Балкани, басейни річок Дону, Волги, Уралу) і Західна Азія (Мала Азія і Закавказзя). В Україні гніздиться тільки в долині р. Сіверський Донець, в основному, в межах Луганської області. Можливе гніздування окремих пар (не більше 2-3 пар) уздовж Сіверського Дінця на півночі Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Заплавні світлі мозаїчні, частіше тополеві, ліси прибережної частини ріки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У результаті багаторічних процесів, пов'язаних зі зміною гніздового ареалу, чисельність виду в кінці XX сторіччя в Україні стабілізувалася на рівні приблизно

50 пар (з них 35-40 – на території Луганської області). За останні 10-15 років намітилася тенденція до скорочення чисельності. Можливо, цьому сприяло хижацтво з боку великого яструба, який різко збільшив свою чисельність в місцях гніздування коротконогого яструба і помітно зросле в останні роки. У Донецькій області вид знаходиться на межі ареалу і особливо вразливий. Сучасна чисельність на даній території не відома, але навряд чи зараз перевищує 2-3 пари.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Прилітає в кінці квітня – на початку травня. Гнізда влаштовує в прибережній частині лісу, на деревах, в основному на висоті 8-12 м. Яйця відкладає (3-5) в середині травня. Насиджує близько місяця, в основному, самка. Пташенята залишають гнізда в липні. Статевої зрілості досягають на другому році життя. Восени відлітають, здебільшого, протягом вересня. Харчуються ящірками, рідше птахами, гризунами, великими комахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Потенційно придатні території в Донецькій області знаходяться в межах НПП «Святі Гори». Входить до Додатка II Бернської та I, II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Щорічний моніторинг гніздової популяції. Створення тимчасових мікрозаказників в місцях гніздування.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Лесничий, Ветров, 1983; Белик, Ветров, 1998; Белик, Ветров, 1999; Ветров, Милобог, 2008; Ветров, 2009.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Уколов І. І.

КАНЮК СТЕПОВИЙ

Курганник
Buteo rufinus (Cretzschmar, 1827)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 24-х видів роду, один з 3-х видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Внесений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Пд.-сх. Європа, Мала, Центральна та Пд. Азія, Закавказзя, Пн., Пд.-Сх. Африка. В Україні у лісостеповій, степовій смугах і Криму. Окремі пари гніздяться в лісовій смузі. У Донецькій області поширений переважно в північно-західній частині, хоча птахи зустрічаються і в інших частинах регіону.

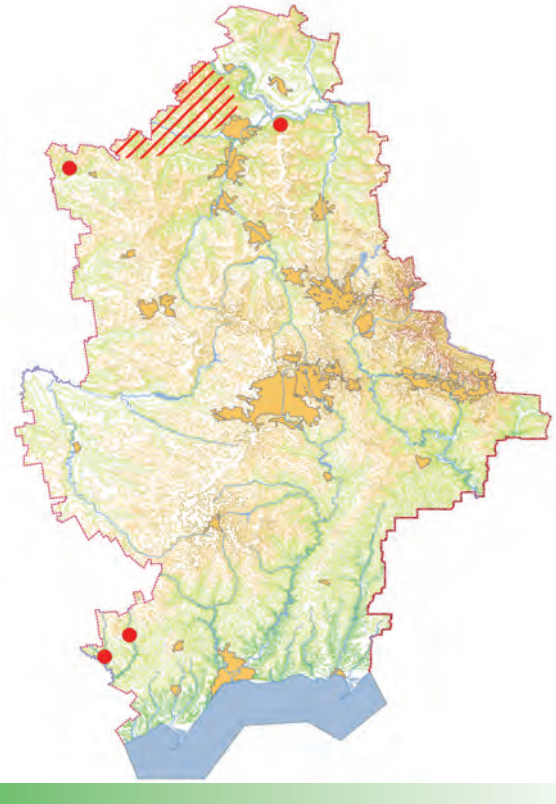
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В межах Донецької області канюк степовий гніздиться в нагірних дібровах, байрачних лісах і, ймовірно, в штучних лісонасадженнях. Полюють птахи на прилеглих до лісів степових ділянках і полях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття зустрічався в регіоні як випадково пролітний. У середині XX століття відзначався в околицях смт Красногорівка як нерегулярно літуючий вид, а в кінці – в гніздовий період відзначався в Великоанадольському лісі, але і це була літаюча особина. У теперішній час регулярно гніздиться на північному заході області і, ймовірно, в інших частинах регіону (південний захід і, можливо, північний схід області). Загальна чисельність в регіоні навряд чи перевищує 6-10 пар, але спостерігається тенденція до її зростання. Зрідка зустрічається на прольоті. Низька чисельність виду пов'язана з межею ареалу, не виключено попадання під постріл мисливців і знищення гніздових дерев при проведенні рубок догляду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. У місця гніздування прилітає в березні – на початку квітня. Гнізда розташовує на деревах і кущах на висоті 4-20 метрів переважно на краю лісів. Повна кладка з 2-5 яєць. Насиджування триває близько 40 діб. Пташенята вилітають з гнізда в кінці червня – початку липня. У невеликому числі зимує на півдні України. Харчується мишами, ховрахами, сліпцями, іноді дрібними птахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I та II) та Вашингтонської конвенцій CITES (Додаток II). Окремі місця гніздування знаходяться на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідно уточнити межі поширення виду в регіоні для більш якісної та спрямованої охорони. Проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення і мисливців.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Зубаровський, 1977; Пилипенко, 1999; Коханов, 2000; Сиренко и др., 2001; Стригунов и др., 2003; Ветров, Милобог, 2007; Пилипенко, 2008; Пилипенко, Дьяков, 2008; Стригунов, 2009; Высочин, 2010.
Особисті повідомлення: Вєтров В. В., Скубак Є. М.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Молодан Г. М.

ЗМІЄЇД

Змееяд
Circaetus gallicus (Gmelin, 1788)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний. На території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північна Африка та Євразія від Португалії до Монголії. В Україні гніздиться в Лісовій і Лісостеповій зонах, а також в горах Криму і Карпат. У степовій зоні на гніздуванні зустрічається в обмеженій кількості, частіше відзначається в період міграції. У Донецькій області під час міграцій може зустрічатися, ймовірно, на всій території області, але через свою рідкісність фіксується випадково. Достовірні зустрічі в гніздовий період і випадки гніздування відомі зі Слов'янського і Лиманського районів.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ділянки старого листяного або хвойного лісу, що межують з відкритими просторами степу або цілинними схилами річкових долин, ярів і балок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться близько 250-300 пар, переважно в Поліссі. У Донецькій області чисельність на гніздування не більше 3-5 пар. У період міграції зустрічається частіше, але точна кількість змієїдів, що у нас пролітають, невідома. Основна причина рідкості в особливостях біології виду. Обмежена кількість великих лісових масивів, великих ділянок цілинних степів і заболочених луків на більшій частині території області також лімітує поширення змієїда в нашому регіоні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. На місцях гніздування з'являється вже в березні. Гніздиться в високостовбурних ділянках хвойного і широколистяного лісу. Гнізда будує на вершинах старих дерев. Відкладання яєць починається в кінці квітня – початку травня. У кладці завжди 1 яйце. Насиджування триває близько 48 днів. Пташеня знаходиться в гнізді приблизно 2,5 місяця і починає літати в другій половині липня. Харчується переважно рептиліями, частіше зміями. Іноді ловить амфібій і дрібних ссавців. Покидає місця гніздування вже у вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид включено до Додатку II Бернської та Боннської конвенцій. На території Донецької області охороняється в НПП "Святі Гори".

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контроль за незаконним відстрілом, особливо під час осінніх полювань. Пропаганда охорони хижих птахів. Збереження старовікових ділянок лісів. Створення охоронних зон навколо гнізд.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Дьяков, 2000; Дьяков, Пилипенко, 2007; Пилипенко, Дьяков, 2008; Домашевський, Письменний, 2009.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Уколов І. І.

ОРЕЛ-КАРЛИК

Орел-карлик
Hieraaetus pennatus (Gmelin, 1788)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Рід включає 5 видів. На території України зустрічається тільки один вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Зустрічається в Африці, Євразії та Австралії. В Україні зустрічається практично по всій території. У Донецькій області гніздиться на більшій частині, крім найпівденніших, безлісих районів.

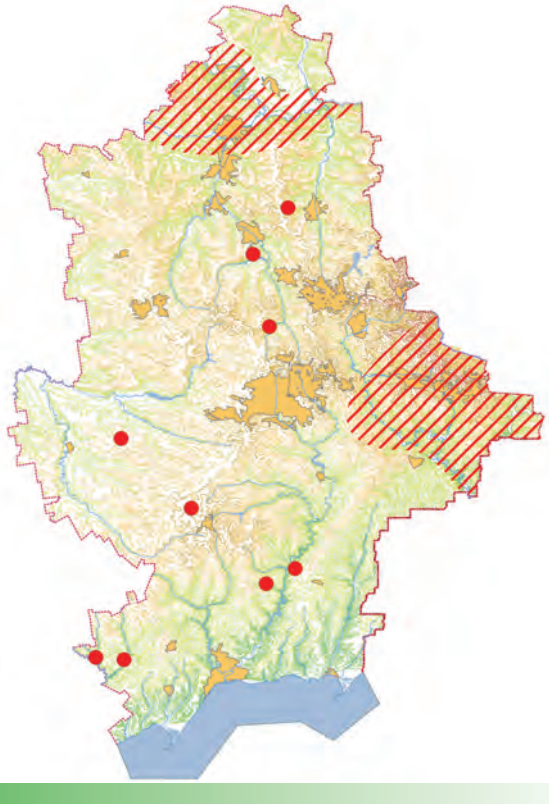
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Найчастіше поселяється в лісах поблизу значних відкритих просторів, тому поширений переважно в лісостеповій зоні, в байрачних та прирічкових лісах степової зони і в гірських лісах. У Донецькій області гніздиться в заплавних, нагірних та байрачних лісах, а також у деяких старих штучних дібровах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття гніздився по всій Катеринославській губернії, хоча на півдні, в Маріупольському повіті і не відзначався. Наприкінці XX століття був нечисленним гніздовим видом лісів заплави Сіверського Дінця та Донецького кряжу, в решті частини області відзначався на прольоті. В теперішній час цей вид орлів найбільш широко поширений в Донецькій області. Його гніздування відомо практично для всієї долини р. Сіверський Донець, в байрачних лісах центральної, східної і південно-східної частини області. Починаючи з 2003 р. почав гніздитися в штучних лісах Приазов'я. В останні роки вид розширив гніздовий ареал і імовірно його чисельність в області можна оцінити в 40-50 пар. Негативно може впливати фактор занепокоєння в місцях гніздування, знищення великих дерев при рубках, браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. У місцях гніздування з'являється в середині березня. Часто займає гнізда інших птахів. Відкладання яєць відбувається наприкінці квітня – початку травня. У повній кладці частіше два яйця, іноді одне або три. Молоді залишають гніздо в кінці липня. Відліт починається в середині серпня. Весняний проліт спостерігається в квітні, осінній – у серпні – вересні. Харчуються орли-карлики дрібними ссавцями і птахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I та II) та Вашингтонської конвенцій, CITES (Додаток II). Більшість місць, де орел-карлик гніздиться, входять до складу різних об'єктів ПЗФ Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед мисливців та працівників лісництв про необхідність збереження дерев з гніздами хижих птахів, недопустимість знищення хижих птахів під час полювання.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Зубаровський, 1977; Ветров, 1993; Тараненко, 1998; Дьяков, 2000; Коханов, 2000; Попов, 2000; Дьяков, Пилипенко, 2007; Пилипенко, 2008; Пилипенко, Дьяков, 2008; Вєтров, Милобог, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Вєтров В. В., Швец В. А.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Пилипенко Д. В.

ОРЕЛ СТЕПОВИЙ

Степной орёл
Aquila rapax (Temminck, 1828)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 9 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. На території Донецької області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Степова зона Євразії. В Україні в недалекому минулому був широко поширений в Степовій зоні. Зараз зрідка зустрічається в період міграції і зимівлі на півдні, і сході країни. У Донецькій області – дуже рідкісний зальотний вид. Зустрічатися, ймовірно, може на всій території області, але, зважаючи на виняткову рідкісність, фіксується вкрай нерегулярно. Відома зустріч в околицях м. Донецька. Найближчі місця гніздування зараз розташовані в Ростовській області. Росії, причому ареал виду та його чисельність там останнім часом сильно скоротилися. Відомі випадки неодноразових спостережень степових орлів у Луганській обл. і в Криму. Крім того, з огляду на труднощі визначення виду, його також можуть плутати з іншими більш звичайними у нас орлами, подібними з ним за розміром, наприклад, могильником або підорликами.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Агроценози, степові балки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздився в більшості районів степової зони до кінця XIX – початку XX ст., причому місцями був дуже звичайний. Пізніше, в основному через скорочення площі цілинних степів, ареал виду сильно скоротився і до 1950-х рр. перестав гніздитися в ряді областей України, а в 1960-70-х рр. зовсім зник на гніздуванні. Останні відомі факти гніздування відзначені на початку 1980-х рр. в БЗ "Асканія-Нова". З огляду на значну частку ховрахів в харчуванні орла, ймовірно, чималу роль в падінні його чисельності зіграло повсюдне скорочення, аж до повного зникнення, колоній цього в минулому масового гризуна. Відомо також чимало фактів загибелі степових орлів на прольоті від браконьєрських пострілів і від ураження струмом на опорах ліній електропередачі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

На місцях гніздування з'являється вже в березні. Поселяється серед цілинних степів, або в великих степових балках серед агроценозів. Гнізда будує на землі, старих скиртах, рідше на деревах, чагарниках або опорах ЛЕП. Відкладання яєць починається в кінці березня – початку квітня. У кладці 1-2, рідко 3 яйця. Насиджування триває приблизно 45 днів. Пташенята залишають гнізда в другій половині липня. Харчується переважно ховрахами і іншими дрібними ссавцями, рідше птахами і падлом. Покидає місця гніздування вже у вересні. Даних про міграцію на території України надзвичайно мало.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Додатків II CITES, Бернської та Боннської конвенцій. На території Донецької області вид спеціально не охороняється.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контроль за незаконним відстрілом. Пропаганда охорони хижих птахів.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Коханов, 2000; Белик, 2003; Домашевский, 2009; Бескаравайный, 2012.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Домашевський С. В.

ПІДОРЛИК ВЕЛИКИЙ

Большой подорлик
Aquila clanga Pallas, 1811

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 9 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний. На території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Лісова і Лісостепова зони Європи від Балкан і Угорщини до Уралу. В Азії поширений в Лісостеповій зоні на схід до Примор'я і Північно-Східного Китаю. В Україні з середини XX ст. ареал сильно зменшився, відступивши на північ. Зараз на гніздуванні реєструється тільки в Поліссі. Іноді поодинокі птахи відмічаються в зимовий період в Азово-Чорноморському регіоні. На решті території зустрічається в обмеженій кількості лише в період міграції. У Донецькій області – дуже рідкісний пролітний вид. Зустрічається, ймовірно, на всій території області, але зважаючи на виняткову рідкісність фіксується вкрай нерегулярно. Достовірні зустрічі відомі з Мангушського, Лиманського і Слов'янського районів, а також околиць м. Донецька.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Під час міграції намагається дотримуватися долин річок і значних лісових масивів. Але може зустрічатися і над агроценозами і степовими балками.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться не більше 10-20 пар, переважно, в північно-західних областях. У Донецькій області, як і на решті території країни, в період міграцій відзначаються птахи північних популяцій. Їх чисельність невідома, але, з огляду на рідкісність виду, навряд чи перевищує кілька десятків птахів. Частина даних у літературі про реєстрації виду можуть бути недостовірними через складність визначення виду, якого часто плутають з більш типовими на прольоті орлами – підорликом малим і могильником.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Пролітний вид. На місцях гніздування з'являється вже в березні-початку квітня. Гніздиться на високостовбурних ділянках змішаних або широколистяних лісів. Гнізда будує на старих деревах, у важкодоступних ділянках лісу поблизу відкритих заплавних вологих біотопів. Відкладання яєць починається в кінці березня – початку квітня. У кладці 2 яйця. Насиджування триває 42-44 доби. Пташенята (найчастіше один) полишають гнізда на початку серпня. Харчується амфібіями, рептиліями, птахами, дрібними і середніми за розмірами ссавцями. Покидає місця гніздування вже у вересні, але частина птахів в дуже обмеженій кількості може зустрічатися в приморських районах, у тому числі і Донецької області, аж до зими.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області вид спеціально не охороняється. Включений до Додатків II Бернської конвенції і CITES, а також в Додаток I Боннської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Недопущення незаконного відстрілу, у тому числі під час осіннього полювання. Пропаганда охорони хижих птахів.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Коханов, 2000; Пилипенко, Дьяков, 2008; Домашевський, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Кучеренко В. Л.

ПІДОРЛИК МАЛИЙ

Малый подорлик

Aquila pomarina C. L. Brehm, 1831

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 9-ти видів роду; один з 5-ти видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. В регіоні – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал складається з трьох частин, розташованих у Європі, Малій та Південній Азії. В Україні поширений на всій правобережній частині (окрім південних степів), у північній, північно-східній та центральній частинах Лівобережжя. У Донецькій області до недавнього часу, вид не відзначався, проте в останні роки став зустрічатися, в тому числі і в гніздовий період в північно-західній і південно-західній частинах області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє листяні і змішані ліси, переважно в південній частині лісової і частково лісостепової зон. Частіше ніж великий підорлик гніздиться в вододільних, порівняно сухих лісах, не уникає сусідства значних відкритих площ. В умовах Донецької області відзначався в нагірних і штучних дібровах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Інформація про зустрічі виду в регіоні в минулому відсутня. Зараз у Донецькій області є два місця, де вид

зустрічався неодноразово в гніздовий період. На початку травня 2003 р. і 2009 р., протягом декількох днів відзначали пару і одиночних птахів на околиці однієї з нагірних дібров на північному заході області, а влітку 2003, 2005 і 2011 рр. поодинокі птахи відзначалися в долині р. Каратиш на південному заході регіону. Крім того, літуючі особини відзначені в Костянтинівському районі, а також не виключені зустрічі під час прольоту. Таким чином існує ймовірність гніздування виду на території області, але точні відомості поки відсутні. Негативно на чисельність виду можуть впливати проведення рубок і фактор занепокоєння, недолік кормової бази.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Літуючий, можливо, гніздовий перелітний вид. З'являється на гніздових ділянках в кінці березня – першій декаді квітня. У середині квітня починаються шлюбні ігри. Яйця відкладають найчастіше в першу декаду травня. У повній кладці 1-2 яйця. Тривалість насиджування не менше 43 діб. Виліт молодих птахів відбувається в серпні. Відліт починається з вересня і триває до середини жовтня. Осінній проліт у вересні – жовтні. Малий підорлик харчується різними тваринами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I та II) та Вашингтонської конвенцій, CITES (Додаток II). Місця зустрічей малого підорлика на території Донецької області входять до складу ПЗФ або планується їх включення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідно уточнення характеру перебування виду в межах області та проводити відповідні заходи охорони.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Зубаровський, 1977; Пилипенко, Дьяков, 2008; Домашевський, Стригунов, 2009.
Особисті повідомлення: Вєтров В. В., Суханова О. Г.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Архипов О. М.

МОГИЛЬНИК

Могильник
Aquila heliaca Savigny, 1809

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 9 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП має статус вразливий (VU), у ЧКУ – рідкісний. На території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна Європа, Північна Африка і Азія від Казахстану до Забайкалля. В Україні поширений у лісостеповій та степовій зонах, гірському Криму. У Донецькій області – в соснових борах на терасі р. Сіверський Донець в межах Краснолиманського та Слов'янського районів, а також в агроценозах Олександрівського району.

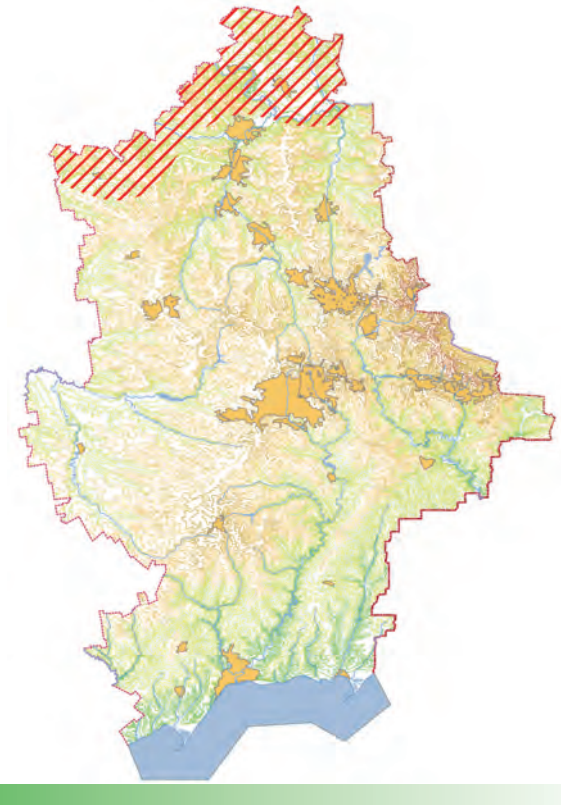
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Старі високостовбурні сосняки, які межують з відкритими просторами, лісосмуги серед агроценозів, степові балки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться не менше 100 пар, головним чином на сході і в Криму. У Донецькій області чисельність, ймовірно, не перевищує 10 пар, з них 5-7 пар мешкають в соснових борах уздовж Сіверського Дінця та 2-3 пари в агроценозах Олександрівського та Слов'янського районів. Недолік місць існування і кормової бази, незаконне вилучення з природи, браконьєрство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

На всій території України, крім Криму, – перелітний птах. На місця гніздування прилітає в середині березня – початку квітня. Гнізда будує на вершинах старих сосен, здебільшого, на узліссі. У агроценозах може гніздитися в старих лісосмугах і в групах старих дерев. Гнізда і пари, як правило, постійні. Відкладання яєць починається в середині квітня. У кладці 1-3 яйця. Насиджування триває 43-45 днів. Пташенята залишають гнізда, переважно, в кінці липня. Харчується птахами середньої величини, а також ховрахами і сліпаками.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області вид спеціально не охороняється. Включений до Додатку II Бернської та I, II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заборона на вирубку старого лісу в місцях гніздування. Охорона гнізд шляхом створення тимчасових заказників в місцях гніздування. Пояснювальна робота серед мисливців.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Ветров, 1996; Ветров, Милобог, 2008, а; Ветров, Милобог, 2008, б; Вєтров, 2009; Ветров, Милобог, 2010.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Пилипенко Д. В.

БЕРКУТ

Беркут
Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 9 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. На території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

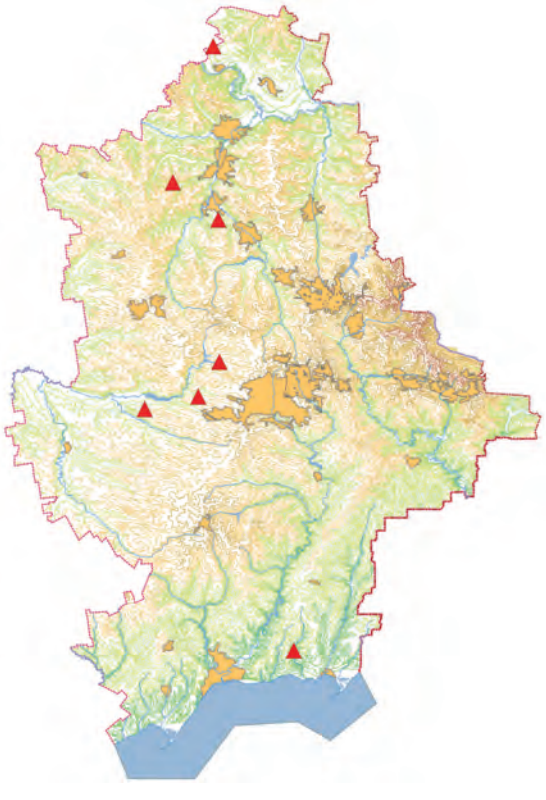
Північна Америка та Євразія. В Україні гніздиться в високогірних районах Карпат. На решті території зустрічається повсюдно в обмеженій кількості в період міграції і зимівлі. У Донецькій області зустрічається, ймовірно, на всій території області, але зважаючи на виняткову рідкісність, фіксується вкрай нерегулярно. Достовірні зустрічі і випадки відстрілу (відлову) відомі з Мар'їнського, Новоазовського, Ясинуватського, Костянтинівського та Слов'янського районів, околиць м. Донецька.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Агроценози, степові балки, ймовірно, старі високостовбурні сосняки, які межують з відкритими просторами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться не більше 10-15 пар в Карпатсь-

кому регіоні. На решті території країни дуже рідкісний вид осінньо-зимового періоду, де зустрічаються, ймовірно, птахи північних популяцій, що гніздяться в Росії, Білорусі, Скандинавських країнах. У Донецькій області чисельність в зимовий період, ймовірно, не перевищує 10 птахів, причому, ця кількість не постійна по роках і залежить від погодних умов конкретної зими та наявності доступного корму.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

На місцях гніздування з'являється вже в лютому. Гніздиться в високостовбурних ділянках хвойного і широколистяного лісів. Гнізда будує на вершинах старих дерев, у важкодоступних ділянках лісу. Гнізда і пари, як правило, постійні. Відкладання яєць починається в кінці березня – початку квітня. У кладці 1-2 яйця. Насиджування триває 43-45 днів. Пташенята (найчастіше один) залишають гнізда в другій половині липня. Харчується птахами і ссавцями середньої величини, а також падлом, яке займає значне місце в раціоні в зимовий період. Покидає місця гніздування вже у вересні, але, певно, далеких кочівель в цей час не робить, про що також свідчать зустрічі птахів в нашому регіоні не раніше другої половини осені.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області вид спеціально не охороняється. Занесений до Додатка II Бернської та I, II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контроль за незаконним відстрілом, особливо під час зимових полювань на хутрового звіра. Пропаганда охорони хижих птахів, роз'яснювальна робота з мисливцями.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Коханов, 2003; Тараненко, 2005; Высочин, 2007; Домашевский, Годованец, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Бронсков О. І.

ОРЛАН-БІЛОХВІСТ

Орлан-белохвост
Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Один з 8-ми видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України і єдиний у фауні області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

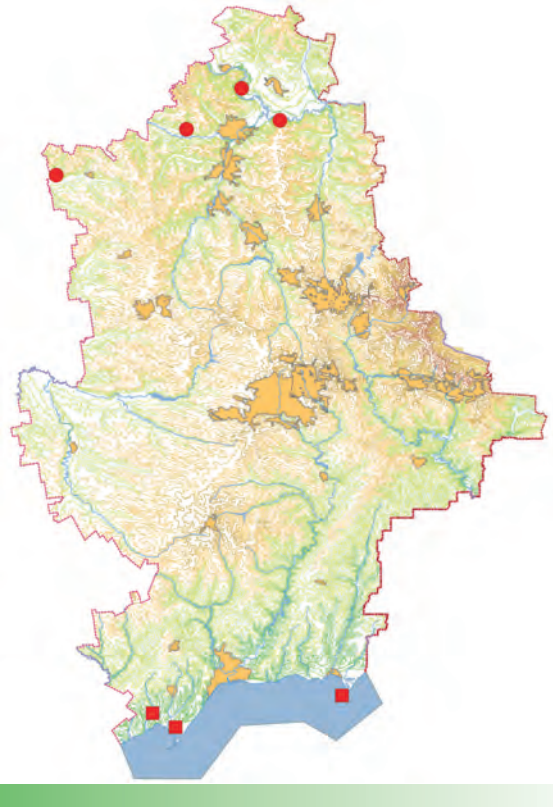
Ареал виду охоплює більшу частину Північної Євразії, вклинюючись в Північну Африку. Вся територія України лежить у межах ареалу виду. На території Донецької області орлан-білохвіст гніздиться в лісах по річках Сіверський Донець і Самара та їх притоках. В негніздовий час його можна зустріти по всій території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться переважно в стиглих лісах, решту часу птахи дотримуються великих водойм, заплав річок і узбережжя Азовського моря, де вони і полюють.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття орлан-білохвіст був звичайним видом лісів середньої течії р. Сіверський Донець. У 80-х роках XX століття вид почав знову освоювати ліси по цій річці, а наприкінці 90-х в Донецькій області було знайдено перше гніздо. На теперішній час

на території області відомо чотири житлових гнізда. Ймовірно, в межах області, судячи з опитувальних даних, існує ще одна-дві гніздові пари. Крім того, на прилеглих територіях Луганської та Харківської областей гніздиться, щонайменше, по одній парі, птахи з яких часто реєструються і в Донецькій області. На зимівлі реєструються скупчення до 26 особин. Чинниками загрози є: лісогосподарська діяльність, браконьєрство, рекреаційне навантаження поблизу водойм, збіднення кормової бази, забруднення довкілля.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

У місцях гніздування птахи з'являються зазвичай в середині лютого. Пара птахів іноді має на гніздовій ділянці два гнізда або більше, розташованих недалеко. Вони влаштовуються на вершинах великих дерев, на висоті 20-30 м. Розмножуватися птахи починають у трирічному віці. Відкладання яєць відбувається в кінці лютого – початку березня. Повна кладка зазвичай складається з двох яєць, але буває і одне або три. Насиджування триває не менш ніж 35 діб. Пташенята залишають гніздо у другій половині липня. Харчується орлан різноманітними тваринами: рибою, птахами, невеликими ссавцями і падлом.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I та II) та Вашингтонської (Додаток I) конвенцій. Практично всі ліси, де гніздиться орлан-білохвіст в Донецькій області, входять до складу НПП "Святі Гори".

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення всіх гнізд. Контроль кількості відвідувачів в місцях гніздування. Роз'яснювальна робота серед співробітників лісництв, рибхозів і мисливців. Узгодження всіх рубок з науково-технічною радою національного парку.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Зубаровський, 1977; Белик и др., 1993; Попов, 2000; Молодан и др. 2008; Пилипенко, Дьяков 2008; Гаврилюк, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Резнік О.

Автори: Дьяков В. А., Пилипенко Д. В.
Фото: Пилипенко Д.В.

СТЕРВ'ЯТНИК

Стервятник
Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Яструбові – Accipitridae

Монотиповий рід.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. На території Донецької області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна частина Європи, Південно-Західна Азія та Африка. В Україні гніздився до другої половини XX ст. в гірському Криму та на скелястих берегах Дністра. Зараз зустрічається тільки як рідкісний зальотний вид деяких областей, в тому числі і там, де раніше гніздився. У Донецькій області – як рідкісний зальотний вид. Зважаючи на виняткову рідкісність, фіксується вкрай нерегулярно.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Як і будь-який зальотний вид в Донецькій області може зустрічатися повсюдно, в тому числі і над населеними пунктами. Навесні 2010 р відзначений на скотомогильнику птахофабрики у с. Розівка в Шахтарському р-ні. Тут 30 квітня браконьєрами було вбито старого самця. У 2013 р в цьому місці знову відзначали одинокого стерв'ятника.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Причини зникнення в Україні невідомі. Можливо це

пов'язано із загальною ситуацією в північних частинах ареалу виду. Ймовірно, негативну роль зіграло зменшення кормової бази і збільшення антропогенного пресу в місцях гніздування. В останні роки почастішали випадки реєстрації птахів у місцях колишнього гніздування, що передбачає можливе відновлення гніздового ареалу в країні в майбутньому. У Донецькій області, як і в багатьох областях України, у віддалених від місць гніздування можуть зустрічатися лише поодинокі зальотні птахи.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний вид. На місцях гніздування з'являється вже в березні. Поселяється в гірських скелястих біотопах, рідше – на рівнинах по скелястих берегах річок. Гнізда влаштовує в нішах скель. Відкладання яєць починається в березні – квітні. У кладці найчастіше 2 яйця. Пташенята з'являються в червні і полишають гнізда в липні-серпні. Харчується падлом та іншими органічними залишками. Рідше ловить дрібних тварин. Відлітає на місця зимівель в листопаді. За даними супутникового мічення, молодий стерв'ятник з Болгарії на третій рік життя під час літніх кочівель в 2014 р. пролетів через північні райони Донецької області з боку Дніпропетровщини в бік Луганської обл. Цікаво, що цей птах за п'ять місяців, стартувавши в травні з місць зимівлі в Судані і повернувшись туди ж, пролетів не менше 20000 км. При цьому він обігнув з півночі Чорне море, пролетівши через 5 областей Степової зони України із заходу на схід.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області вид спеціально не охороняється.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИ РОДНИХ УМОВАХ

Контроль за незаконним відстрілом хижих птахів. Пропаганда охорони хижих птахів.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Бескаравайный и др., 2009; Бураков, Ветров, 2010; Гаврилюк, 2015.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Домашевський С. В.

БАЛАБАН

Балобан
Falco cherrug Gray, 1834

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Соколові – Falconidae

Один з близько 40 видів роду у світовій фауні, з них 8 – у фауні України і 7 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП має статус такий, що знаходиться під загрозою зникнення (EN), у Європейському Червоному списку – вразливий (VU), у ЧКУ – вразливий. На території Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

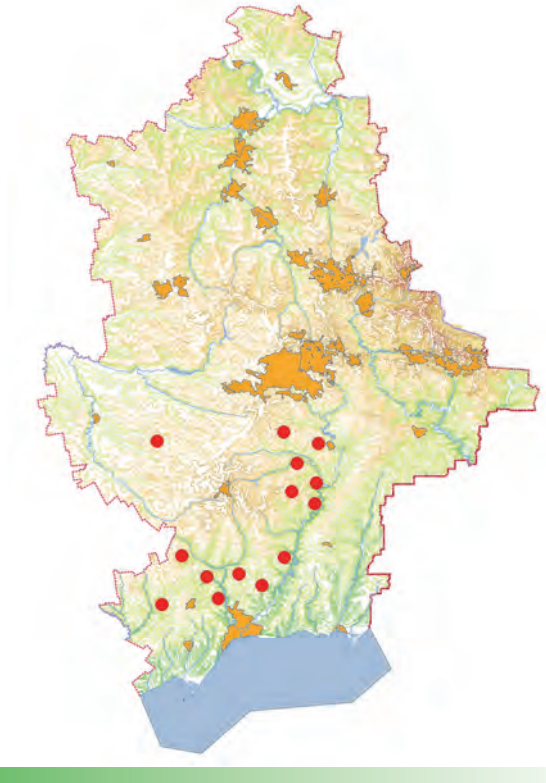
Південна частина Центральної та Східної Європи, Південна Азія від Казахстану до Забайкалля на півночі і від Малої Азії до Східного Китаю на півдні (в основному в межах степової та лісостепової зон, а також напівпустель і передгір'їв). В Україні гніздиться в лісостеповій та степовій зонах, частково – в гірському Криму. У Донецькій області знайдено на півдні і південному заході, де зараз проходить східна межа поширення української популяції виду.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Агроценози, степові балки. Всі відомі пари гніздяться на опорах ліній електропередачі.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Ще в середині XX століття був досить звичайним видом багатьох областей України, потім чисельність

сильно впала. До початку 1990-х рр. в Україні гніздилось близько 150 пар, причому для Донецької області в той час був невідомий. В останні два десятиріччя чисельність в Україні зросла приблизно в 2 рази. Цьому сприяв перехід основної частини популяції до гніздування на опори ЛЕП. У Донецькій області зараз гніздиться, ймовірно, близько 20-25 пар. В даний час різке зменшення кормової бази (ховрахів) і помітно зрослий нелегальний вилов і вилучення пташенят з гнізд з метою вивезення до країн Арабського Сходу істотно перешкоджають успішному відновленню чисельності виду та його колишнього ареалу в країні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

В Україні гніздиться на опорах ЛЕП і дуже рідко – на деревах, в Криму – також на приморських обривах і скелях. Перелітний птах на більшій частині України. Для Донецької області зимівлі не відомі, хоча окремі птахи можуть зустрічатися і в зимовий час на півдні території. На місця гніздування прилітає в кінці лютого – початку березня. Пари постійні. Самі птахи, як і всі соколи, гнізд не будують, а займають старі гнізда воронів. До відкладання яєць приступають на початку квітня. У повній кладці 2-5 яєць. Пташенята вилітають з гнізд в червні. Харчуються, в основному, ховрахами і грачами, поблизу колоній яких найчастіше і поселяються.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області спеціально не охороняється. Включений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

У місцях гніздування необхідно створювати тимчасові заказники. Для збільшення гніздової бази на опорах ЛЕП доцільна установка штучних гніздових платформ-ящиків, особливо на опорах, де немає гнізд ворона – постачальника гніздової бази для балабана в природних умовах.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Милобог, 2009; Милобог и др., 2010; Milobog, Vetrov, 2010.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Андрющенко Ю. А.

САПСАН

Сапсан
Falco peregrinus Tunstall, 1771

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Соколові – Falconidae

Рід налічує близько 40 видів світової фауни; в Україні зустрічається 8 видів, на території Донецької області – 7.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Населяє майже всі материки, за винятком Антарктиди, і більшість островів Світового океану. Відсутній у більшій частині Пд. Америки. В Українських Карпатах гніздиться номінативний підвид, в гірському Криму – кавказький підвид. На решті території України, зокрема в Донецькій області, під час прольоту і зимівлі, зустрічається тундровий підвид.

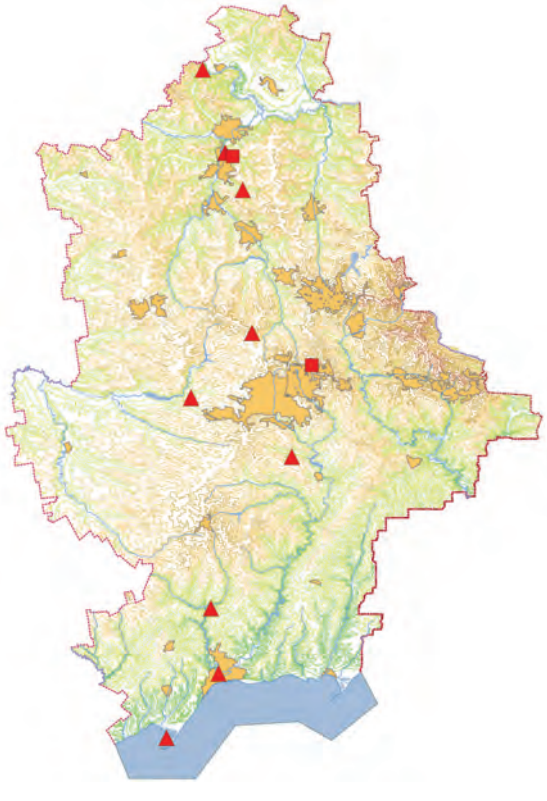
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешкає у старих лісових масивах в заплавах річок, у відкритих місцевостях з пагорбистим рельєфом. Гніздиться у старих гніздах круків, у нішах крейдяних скель і глинистих обривів. Під час міграції і зимівлі віддає перевагу великим містам.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття сапсан гніздився у старих лісах на півночі Донецької області. Сьогодні на гніздуванні не зустрічається, досить рідкісний на прольоті, ще більш рідкісний на зимівлі. У гніздовий період, ймовірно, залітних сапсанів зустрічали на території НПП «Святі Гори» і РЛП «Краматорський». Зменшення чисельності пов'язують із застосуванням ДДТ, як інсектициду, легалізованим відстрілом хижих птахів у 50-60 рр. XX ст., вилученням з природи для продажу в країни Близького Сходу, Центральної і Південної Азії.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Досить великий птах. Від кречета та балабана відрізняється темно-сизою з великими чорними «вусами» головою. Крім цього, на внутрішній частині крил немає виразного контрасту між криючим і маховим пір'ям. На гніздових ділянках з'являється у кінці лютого – березні. У кладці 2-4 яйця. Насиджує самка. Статевозрілими стають на 3 році життя. Взимку і під час міграції зустрічається у великих містах, при цьому ночує на висотних будівлях, техногенних об'єктах. Особливості міської забудови використовує під час полювання для проведення раптових нападів на голубів і граків. Спеціалізований орнітофаг. Харчується птахами середніх розмірів (кулики, голуби, граки), яких добуває переважно в польоті.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатків II Бернської і Боннської конвенцій, Додатку I Вашингтонської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

У зв'язку з тим, що сапсан має певну комерційну цінність, необхідно виявлення і недопущення фактів вилучення птахів з природи під час міграції, їх контрабандної продажі за кордон, посилення відповідальності за браконьєрський видобуток хижих птахів.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Вальх, 1900; Аверин, 1910;
Дьяков, Пилипенко, 2007; Прокопєнко та ін., 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Дорохов О. В., Сиса О. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Уколов І. І.

ПІДСОКОЛИК ВЕЛИКИЙ

Чеглок

Falco subbuteo Linnaeus, 1758

Ряд Соколоподібні – Falconiforme
Родина Соколові – Falconidae

Один з близько 40 видів роду у світовій фауні, з них 8 – у фауні України і 7 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

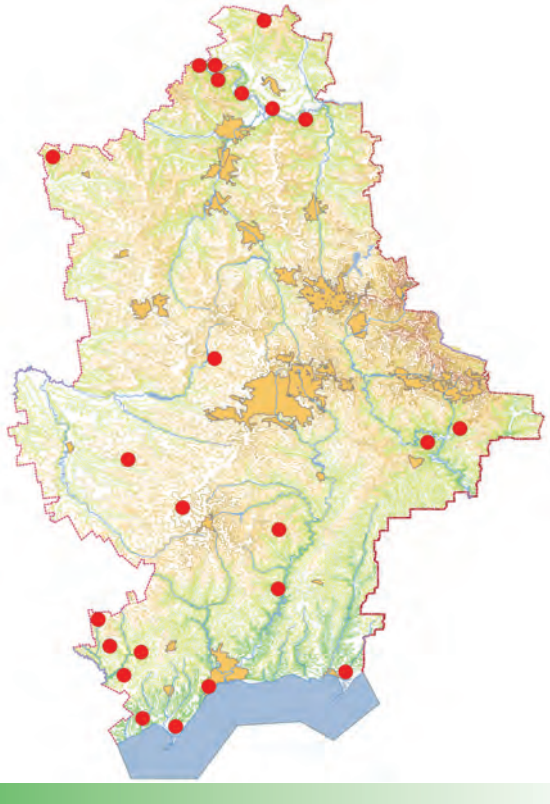
Помірна смуга Азії, Європи і Північної Африки. На південь до Малої Азії, Ірану, Гімалаїв, в Південно-Східній Азії майже до тропіків. Північна межа співпадає приблизно з кордоном високостовбурного лісу і тільки місцями досягає полярного кола. В Україні гніздиться на всій території, крім Криму. У Донецькій області зустрічається по всій її території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Різні типи листяних і змішаних лісів, як природних, так і штучних, що перемежовуються з відкритими просторами, лісосмуги. Так само гніздиться на опорах ЛЕП серед полів і степових ділянок. Нетрів і старих лісів, як правило, уникає.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття був звичайним, але нечисленним гніздовим видом в регіоні. Ймовірно, вже в цей період почав освоювати штучні ліси. У середині

століття гніздився в байрачних і заплавних лісах, а також у деяких старих штучних лісах. Наприклад, в Великонадольському лісі в цей період гніздилось до 10 пар. В теперішній час вид зустрічається по всій області, але гніздиться спорадично. Орієнтовно чисельність гніздових пар можна оцінити в 80-100 пар. Порівняно невелика чисельність виду, швидше за все, пояснюється дефіцитом гнізд, оскільки підсоколик великий, гніздиться в чужих будівлях, та особливостями біології.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. Навесні з'являється з початку квітня. Гніздові ділянки постійні і може бути, що кожна пара на одній ділянці має кілька (два-три) послідовно займаних гнізда. Своїх гнізд підсоколик великий, мабуть, не будує, а користуються головним чином будівлями воронових (ворон, сорок, круків) або інших хижих птахів. Кладка відбувається наприкінці травня – початку червня. Число яєць у кладці зазвичай 2-4, зрідка 5 і навіть 6. Тривалість насиджування – 28 днів. У місячному віці пташенята виходять з гнізда і починають перепурхувати. Відліт відбувається у вересні. Харчується комахами, птахами і дрібними ссавцями.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток II), Вашингтонської CITES (Додаток II) конвенцій. Багато місць гніздування знаходяться на території природно-заповідного фонду Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування, роз'яснювальна робота серед населення.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий, Лисецкий, Капралова, 1954; Ветров, 1993; Тараненко, 1998; Пилипенко, 2003; Дьяков, Пилипенко, 2007; Пилипенко, 2008.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Уколов І. І.

ПІДСОКОЛИК МАЛИЙ

Дербник

Falco columbarius Linnaeus, 1758

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Соколові – Falconidae

Рід налічує близько 40 видів світової фауни; в Україні зустрічається 8 видів, на території Донецької області – 7.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

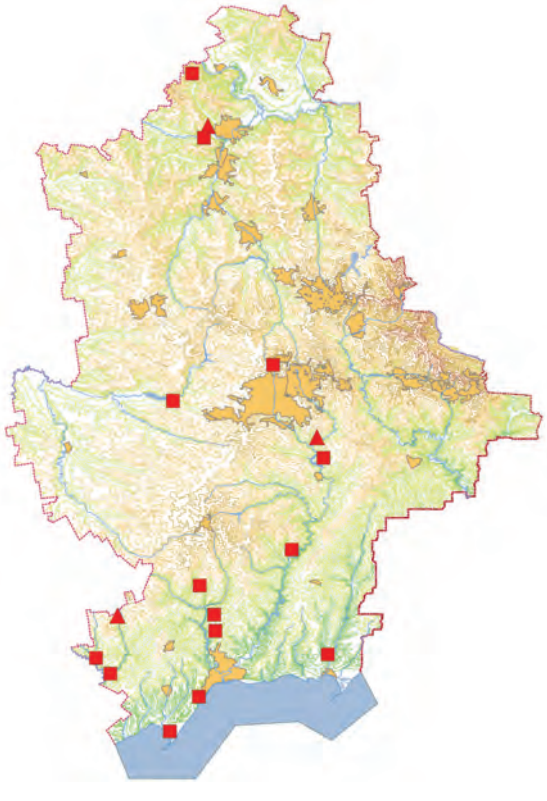
Пн. Америка, Європа, Азія, крім Крайнього Півдня, Мала Азія і Передсередземномор'є, частина Пн. Африки. Україна та Донецька область лежать за межами гніздового ареалу підсоколика малого, але під час міграції та взимку він зустрічається на всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Взимку і під час прольоту зустрічається у найрізноманітніших відкритих ландшафтах і в угіддях, де деревна рослинність межує з відкритими місцевостями. Перебуває на гніздуванні у тундрі, лісотундрі, ділянках тайги, що межують з моховими болотами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Досить рідко, але регулярно зустрічається на прольоті та взимку. Чисельність виду у межах області встановити неможливо, оскільки підсоколики у цей період постійно пересуваються і їх кількість у межах території дуже залежна від погодних умов. Імовірно, на зимівлі більш чисельний в південних районах

області. У місцях гніздування зниження чисельності виду відбувається через рубки, пожежі, хижацтво сірої ворони і яструба великого. Мають місце факти нелегального вилову підсоколика малого з метою перепродажу. Основна небезпека для виду на території Донецької області пов'язана з незаконним відстрілом хижих птахів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Трохи менший за галку. Верх тіла й голова сизі, низ тіла світлувато-рудий з поздовжніми плямами. У самки спина бура, з поперечно розташованим іржавчасто-бурим малюнком, черевце – охристе з бурими видовженими мітками, хвіст смугастий з темним кінцем. На місцях гніздування у північних широтах з'являється у травні. Гнізда влаштовує на землі, на скелях та на деревах. Кількість пташенят у виводку – 3-5. На території Донецької області зустрічається з жовтня по березень. Основним раціоном підсоколика малого є дрібні птахи, іноді ссавці. Здобич бере головним чином «у наліт», рідше із землі. Основний спосіб полювання – низький бриючий політ серед чагарників, характерні раптові повороти.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений у Додатки 2 Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій. На зимівлі охороняється в НПП «Святі Гори» та «Меотида», РЛП «Краматорський», філії УСПЗ «Кальміуський».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Для збереження виду у природі необхідно посилити відповідальність за браконьєрське здобування хижих птахів, охороняти дрібних горобиних, як кормову базу підсоколика малого, не допускати видобуток живих соколоподібних та їх контрабандний продаж за кордон.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Зубаровський, 1977; Шидловський, Лисачук, 2007; Ляпустин, 2008; Карякин, Николенко, 2009; Шаблявичюс, 2010.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Шельвінський В. І.

КІБЧИК

Кобчик
Falco vespertinus Linnaeus, 1766

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Соколові – Falconidae

Рід налічує близько 40 видів світової фауни; в Україні зустрічається 8 видів, на території Донецької області – 7.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП та Європейському Червоному списку має статус близький до стану загрози зникнення (NT). У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

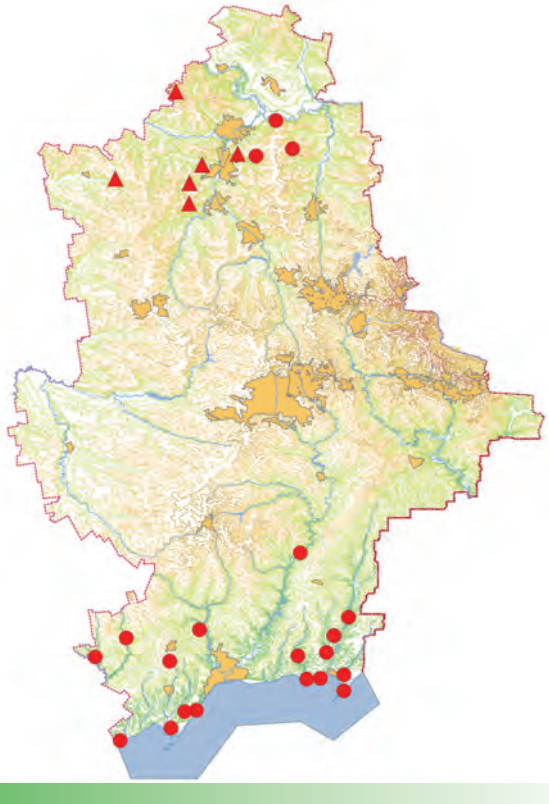
Східна та Центральна Європа, Північний Казахстан, Сибір до Алтаю. Зимує в Африці. В Україні поширений у Степовій зоні, незначна частина популяції мешкає у Лісостепу. Гніздиться на всій території Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається по річкових долинах, степах, агроценозах у місцях скупчення дерев і чагарників. Під час прольоту зупиняється у відкритих місцеперебуваннях – сільськогосподарські поля, поклади, відпочиває у лісосмугах, на проводах ЛЕП вздовж доріг.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Раніше був широко поширеним і чисельним видом птахів Донецької області. У 1930-і рр. існували колоніальні поселення у Велико-Анадольському лісі та у лісосмугах Маріупольської станції (гніздилось понад 100 пар). З 1950-х рр. спостерігається загальне

зменшення кількості птахів і зникнення його з відомих місць гніздування. У наш час чисельність кібчика в області оцінюється у 250-300 пар, при цьому більшість популяції знаходиться у приморських р-нах, а у центральних та північних – зустрічаються окремі пари. Основними чинниками, що впливають на скорочення чисельності виду, є розорення степів, використання інсектицидів, які діють також на теплокровних, скорочення кормової бази, відстріл воронових і розорення їх гнізд, які кібчик використовує як місця гніздування, хижацтво яструба великого.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Весняний проліт у Донецькій області відбувається у другій половині квітня – перших числах травня. На гніздових ділянках птахи з'являються у першій – другій декадах травня. Найчастіше займає гніздові споруди сорок та інших воронових. Нерідко влаштовує колоніальні поселення, поселяючись у старих чи діючих колоніях граків. Пташенят у виводках 3-4. Осінній проліт, більш масовий, ніж навесні, відбувається у середині вересня, іноді тягнеться до початку жовтня. Восени зустрічаються зграї кібчиків у десятки, чи навіть, сотні птахів. Переважно ентомофаг, хоча іноді харчується мишоподібними гризунами і плазунами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений у Додатки 2 Бернської, Боннської та Вашингтонської конвенцій. Велика популяція кібчика охороняється в НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Внесення до ЧКУ зі статусом «рідкісний». Суворий контроль за використанням інсектицидів та заборона особливо токсичних препаратів. Охорона воронових птахів, як основних постачальників гніздових будівель для кібчика, створення об'єктів ПЗФ в місцях масового гніздування виду.

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Пилипенко, 2003; Молодан и др., 2010; Высочин, 2011; Милобог, Ветров, 2012; Бронскова, 2013;, Высочин, 2013.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Соломашенко Ю. В.

Автори: Височин М. О., Чайка М. О.
Фото: Попенко В. М.

БОРИВІТЕР СТЕПОВИЙ

Степная пустельга
Falco naumanni Fleischer, 1818

Ряд Соколоподібні – Falconiformes
Родина Соколові – Falconidae

Один з близько 40 видів роду у світовій фауні, з них 8 – у фауні України і 7 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС.
Включений до ЧКУ – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ.
Півд. Європи від Піренейського півострова, Півн.-Зах. Африка, острови Середземного моря, Півд. України, Росії, М. Азія, Закавказзя, Казахстан, Сер. і Центр. Азія. Раніше в Україні – степова і лісостепова смуга, на сьогодні тільки Крим. У Донецькій області до 2000-х рр. гніздився у філії УСПЗ «Крейдяна флора».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ.
Віддає перевагу відкритим місцевостям степового і пустельного характеру, з горбистим рельєфом, зустрічається на крейдяних, глинистих обривах, виступах скель, спорудах людини в степу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ.
На рубежі XX ст. в колишньому Маріупольському повіті на осінньому прольоті дослідники спостерігали великі зграї. До 1930-х рр. степовий боривітер зали-

шався звичайним на узбережжі Азовського моря та в південній частині Донецької області, зустрічався у басейні Сіверського Дінця; зазначалося колоніальне гніздування виду. Загальний спад чисельності і значне скорочення ареалу припало на 1930-ті, а потім на 1960-ті рр. У філії УСПЗ «Крейдяна флора» гніздилися у різні роки від 2 до 5 пар, з 1990-х рр. гніздування стало нерегулярним. Негативний вплив мали розорювання цілини, відстріл хижих птахів, широке застосування пестицидів. Спостерігали переслідування птахів пугачем, мали місце факти вилучення пташенят людиною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ.
Самці боривітра степового відрізняються від самців боривітра звичайного сірим кольором частини другорядних махових, відсутністю будь-яких «вусів» і темних плям на спині і верхній частині крил. Надійною ознакою є світлий (іноді білий) колір кігтів. Гніздовий перелітний птах. З'являється на місцях гніздування у кінці березня – квітні. Відкладання яєць у кінці квітня – початку травня. Гнізда влаштовує у норах, розпадках скель і обривів. У кладці 4-5 яєць. Пташенята вилітають у липні. Відліт наприкінці серпня-вересні. Харчується переважно комахами, дрібними гризунами, птахами і плазунами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ.
Включений до Додатків II Бернської, Боннської та Вашингтонської конвенцій. Вид перебував на гніздуванні на території філії «Крейдяна флора» УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.
Проведення біотехничних заходів із залучення до гніздування. Охорона наявних цілинних степових ділянок шляхом створення об'єктів ПЗФ, впровадження на них заходів спеціально розробленого «Національного плану дій зі збереження боривітра степового в Україні».

Джерела інформації:
Зубаровський, 1977; Писарев и др., 1998; Кінда, 2000; Тараненко, 2005; Стригунов та ін., 2009

Автори: Височин М. О. Тараненко Л. І.
Фото: Уколов І. І.

ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ

Серый журавль
Grus grus (Linnaeus, 1758)

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Журавлеві – Gruidae

Рід налічує 10 видів, з яких 1 у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний, у межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Лісова та Лісостепова зони Євразії, подекуди заходячи у Степову по долинах рік. В Україні гніздиться на Поліссі і по заболочених долинах річок в лівобережних Лісостепу і Степу. Під час сезонних міграцій зустрічається по всій території країни. У Донецькій області регулярно гніздиться в заплаві Сіверського Дінця, тут же утворює передміграційні скупчення. Пролітні зграї можна спостерігати на всій території області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Основними гніздовими стаціями журавля на Сіверському Дінці є заболочені чорновільшаникові ліси в заплаві річки і в замкнутих пониженнях на піщаній терасі. Нерідко гніздиться на відкритих осокових і очеретяних болотах, які примикають до вільшаників.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В даний час в межах Донецької області гніздиться від 10 до 14 пар. Чисельність залишається стабільною протягом останніх двадцяти років, а її коливання пов'язані зі змінами ступеня зволоження заплави в різні роки. У передміграційний період тут спостерігаються скупчення до 40-45 особин. Антропогенна трансформація ландшафтів, особливо меліорація боліт і вирубка заплавних лісів. Незаконний відстріл під час міграцій та на зимівлі. Фактор занепокоєння в період гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Великий перелітний птах. Весняний проліт спостерігається в березні – квітні, в місцях гніздування журавлі з'являються на початку березня, залежно від терміну настання весни. Утворює постійні пари. Гнізда з гілок вільхи, стебел і листя осоки та інших болотних рослин, розміщують на купинах, сухих острівцях, підвищеннях ґрунту біля стовбурів чорної вільхи, іноді споруджують масивне гніздо прямо серед залитої луки. Повна кладка складається з 2 яєць, значно рідше з 1. Насиджують обоє батьків 28-31 день. Пташенята виводкових типу, але залишаються в гнізді 3-4 доби, на крило піднімаються у віці 65-70 днів. Після підйому на крило птахи починають більш широко переміщатися в пошуках корму і утворювати скупчення. Статевої зрілості досягають в 4-6-річному віці. Відлітають з місць гніздування вже на початку вересня, але осінній проліт триває до середини жовтня. Харчуються переважно рослинною їжею, нерідко зеленню і насінням зернових культур, гороху, що залишилися на полях, картоплею, але можуть поїдати різних безхребетних і дрібних хребетних тварин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений у додатки Бернської та Боннської конвенцій. Відомі місця гніздування охороняються на території НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення всіх гнізд і недопущення занепокоєння в місцях гніздування в квітні-червні.

Джерела інформації:
Птицы СССР…, 1987; Белик, Ветров, 1990; Коханов, 2000.
Особисті повідомлення: Скубак Є. М.

Автори: Тараненко Л. І., Дьяков. В. А.
Фото: Архипов О. М.

ЖУРАВЕЛЬ СТЕПОВИЙ

Журавль-красавка
Anthropoides virgo Linnaeus, 1758

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Журавлеві – Gruidae

Рід налічує 2 види, з яких 1 у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий, у межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північно-Західна Африка, Євразія від України та Туреччини до Забайкалля та північного-сходу Китаю; зимує на північному-сході Африки та Південній Азії. В Україні ареал охоплює південь лівобережного степу, а в Донецькій області – південну частину: достовірно від межі із Запорізькою обл. до долини Кальміуса, а можливо до межі з Росією.

МІСЦЯ МЕШКАННЯ

Степи (в т.ч. пасовища) та сільськогосподарські поля переважно з горбистим рельєфом і пригнобленою трав'янистою рослинністю, часто на кам'янистих, піщаних і солонцюватих ґрунтах, у степовій, напівпустельній та пустельній зонах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку 2000-х років в Україні у гніздовий період нараховувалося близько 600-700 особин, з яких гніздилося 200-250 пар, але за останні 15-20 років чисельність і ареал суттєво скоротилися. Вірогідно

тепер щорічно гніздиться не більше 160 пар, з яких у Донецькій області приблизно 10-15 пар. Чинники зменшення чисельності: втрата біотопів (заростання ланів та пасовищ високим щільним травостоєм); зменшення кількості місць для водопою; знищення гнізд під час випасання худоби та оброблення ланів; розлякування птахів (гинуть залишені яйця та пташенята); зростання кількості здичавілих собак; вилучення з природи кладок та виводків; військові дії на сході області.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Весняна міграція триває з першої декади березня до кінця квітня. Моногамний. Гніздиться окремими парами. Гніздо на землі. Насиджують яйця та водять пташенят обидва партнери. Відкладання яєць відбувається з другої декади квітня до першої декади червня включно. У кладці 1-2 яйця (зрідка 3). Підйом на крило у віці 42-49 діб. Статева зрілість з 3 року життя. Тривалість життя – до 30 років. Восени відлітає в останній декаді серпня – другій декаді вересня, інколи затримується до початку жовтня. Живиться безхребетними (переважно великими комахами – жуками, клопами, прямокрилими), вегетативними частинами трав`янистих рослин, їх квітами та зернами. Живиться, збираючи з ґрунту та рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Бернської, Боннської та Вашингтонської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації територій, придатних для гніздування виду; проведення заходів з розрідження на них травостою (березень – початок квітня); резервація всіх збережених ділянок степу придатних для гніздування даного виду; знищення здичавілих собак; запобігання вилученню кладок та виводків; створення охоронних територій в місцях гніздування виду.

Джерела інформації:
Андрющенко и др., 1999; Андрющенко, 2009; Андрющенко, 2011; Витер, 2011; Андрющенко и др., 2013; Андрющенко, 2015.
Особисті повідомлення: Сіренко В. О.

Автор: Андрющенко Ю. О.
Фото: Уколов І. І.

ПОГОНИЧ МАЛИЙ

Малый погоныш
Porzana parva (Scopoli, 1769)

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Пастушкові – Rallidae

Світова фауна включає 6 видів роду, з яких 3 – у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

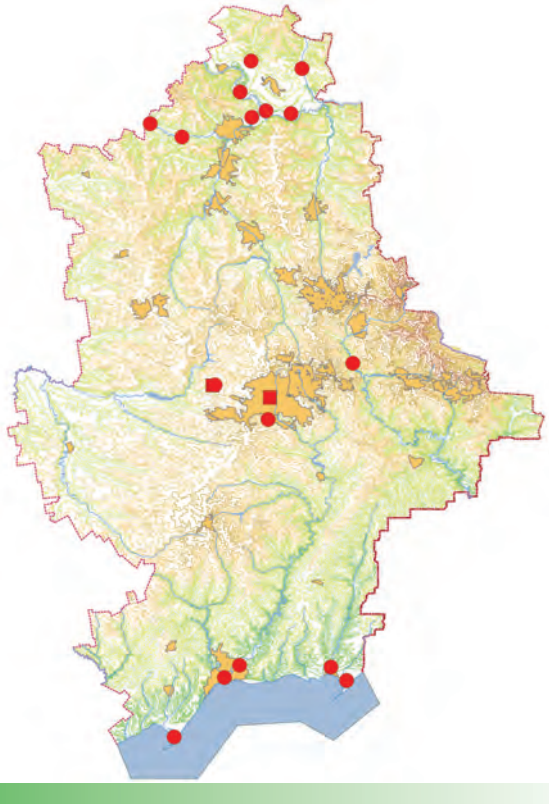
У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розповсюджений у Зх. Палеарктиці – Зх. Європа до Пн. Німеччини та Прибалтики, Сх. Європа, Пд. Урал, Пн. та Сх. Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Зх. частині пустелі Такла-Макан. Зимує у Пн. та Пн.-Сх. Африці, Пн. Ірані, Сх. Оману, Пакистані. Вся територія України входить до складу гніздового ареалу. В Донецькій області спостерігається під час міграції і на гніздуванні майже на всій території. Зрідка залишається зимувати на незамерзаючих водоймах області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться серед заростей очерету, осоки, верболозу, по берегах прісних озер, ставків, лиманів і річкових заток, по канавах і річках зі слабкою течією. За таких обставин мешкає серед відкритого ландшафту, серед затоплених вільхових гаїв, на лісових водоймах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У зв'язку з відомою потаємністю виду, даних щодо його чисельності у Донецькій області немає. У сусідній Харківській області щільність населення погонича малого дорівнює щільності деркача і становить 1,5 ос./км^2 гніздопридатних біотопів. По всьому ареалу виду загрожують деградація і руйнування водно-болотних угідь, стрімка зміна гідрологічного режиму, спричинена низкою факторів, у тому числі розвитком гідроелектроенергетики, інтенсивним збором або випалюванням очерету тощо.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Невеликий птах, розміром трохи менший за шпака. Забарвлення на відстані коричневе, зблизька видні характерні смуги по боках тіла. Активні зранку і ввечері. Ведуть потаємний спосіб життя, рідко з'являються на відкритій місцевості. Навесні прилітають на місця гніздування у середині квітня. Осінній відліт спостерігається у вересні – жовтні. Гнізда з яйцями можна знаходити протягом травня. Кладка складає 6-9 яєць. Пухові пташенята виводяться у червні. Дорослі птахи живляться переважно безхребетними, насіння водних рослин складає незначну частину раціону.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Погонич малий охороняється Бернською (Додаток II) та Боннською (Додаток II) конвенціями, Директивою ЄС про охорону диких птахів (Додаток I). Частина місць його гніздування знаходиться у межах територій природно-заповідного фонду Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Для збереження виду необхідно раціональне ведення сільського господарства на вологих луках, збереження та відновлення водно-болотних угідь (боліт, малих річок, тощо), регулювання полювання та недопущення випалів очерету, знищення водно-болотних угідь під час меліорації.

Джерела інформації:
Кістяківський, 1957; Тараненко, 1998; Коханов, 2000; Коханов, 2003; Ручкин, Ручкина, 2007.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Кучеренко В. Л.

ДЕРКАЧ

Коростель

Crex crex (Linnaeus, 1758)

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Пастушкові – Rallidae

Рід включає в себе 2 види світової фауни, 1 вид представлений у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

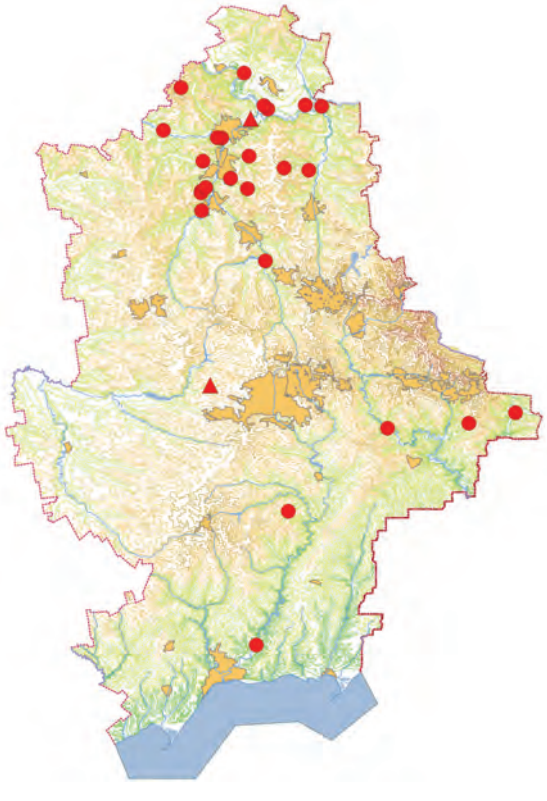
У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Розповсюджений по всій Європі, за виключенням Іспанії, Греції, значної частини Британських островів, Італії, країн Скандинавії. Гніздовий ареал охоплює середню полосу Росії, Пд. Сибір, Кавказ, Пн. Казахстан, Киргизстан, Зх.-Пн. частину Монголії. Місця зимівлі розташовані у Пн. та Сх. Африці. В Україні гніздиться по всій території, крім високогір'я та деяких приморських районів. В Донецькій області зустрічається повсюди, де є оптимальні умови для існування.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Сирі луки, порослі густою травою, іноді чагарниками, поля сільськогосподарських культур, вирубки. Гніздяться також серед густих терників по берегах річок, у вільхових гаях, рідше на городах і покинутих садках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність невідома, натомість у північній частині області більш чисельний, ніж на півдні. До основних погроз слід віднести втрату середовища існування через зміни у землекористуванні сіножатей (розорювання) та пасовищ (зменшення або припинення пасовищного навантаження, що призводить до розвитку на луках дерев та чагарників), будівництво гребель та затоплення луків. Серед загроз потрібно навести загибель пташенят через механізоване косіння луків.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Невеличкий птах, трішки більший за дрозда. Вдається побачити, як деркач вилітає з трави з-під ніг. Політ повільний, помітно, як незграбно бовтаються ноги в повітрі. На місця гніздування у Донецькій області дорослі птахи прилітають у другій половині квітня – на початку травня. Кладки, що складаються з 6-12 яєць, з'являються у кінці травня – на початку червня, але бувають кладки і в липні. Пухові пташенята спостерігаються у червні. Живляться переважно комахами та наземними безхребетними, в незначній кількості поїдають насіння лучних рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений в Додаток II Боннської конвенції, Додаток II Бернської конвенції та Додаток I Директиви ЄС про охорону диких птахів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Моніторинг стану довкілля, регулювання сінокосіння, охорона та відновлення місць існування, проведення природоохоронної пропаганди серед користувачів сінокосів, мисливців.

Джерела інформації:
Кістяківський, 1957; Коханов, 2000.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автори: Височин М. О.
Фото: Кучеренко В. Л.

ДРОХВА

Дрофа

Otis tarda Linnaeus, 1758

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Дрохвові – Otididae

Монотиповий рід.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП має категорію вразливий (VU), у ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

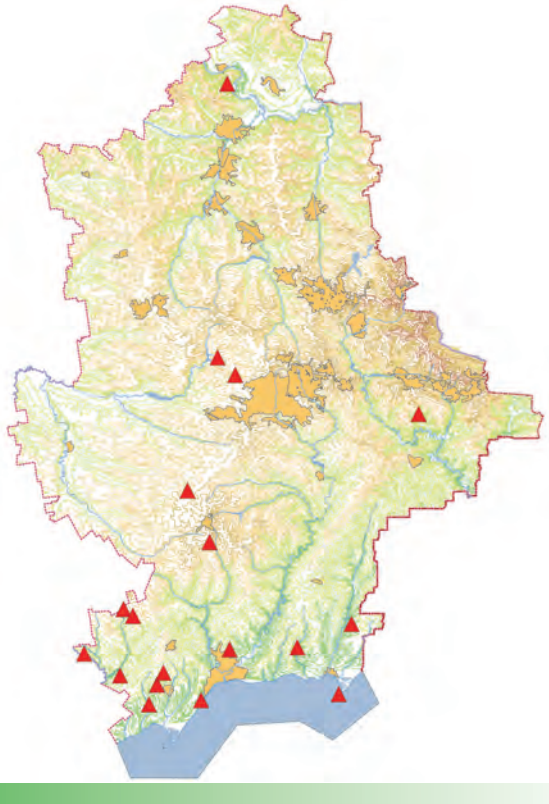
Гніздовий ареал дуже фрагментований і простягається від Португалії до Китаю, від Німеччини та південного Уралу до Ірану. У західній Європі осілий, інші популяції зимують на півдні Європи та Азії. В Україні гніздиться у степовій зоні, а зимує у Сухостеповій. В Донецькій області очевидно не гніздиться, але мігрує через неї на зимівлю з Поволжя, переважно, у південній частині. У малосніжні зими частина птахів залишається зимувати у донецькому Приазов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Цілинні степи, перелоги та с/г поля з середньовисоким розрідженим травостоєм. Під час міграцій та на зимівлях полюбляє поля озимої пшениці та рапсу, а також зі стернею кукурудзи, соняшнику та сої.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Розмір української популяції становить приблизно 600 особин, з яких гніздиться не більше 230 самиць, а зимуючих птахів – приблизно 3000 особин. Чисельність навіть мігруючих птахів постійно зменшується,

що пов'язано зі зменшенням заволзької популяції, через браконьєрство та загибель від зіткнення із дротами ЛЕП. Причиною зникнення дрохви на гніздуванні є непридатність для гніздування с/г полів внаслідок щільної висадки лісосмуг, нищення гнізд технікою під час обробки ланів, розорення кладок і виводків людиною, хижацтва з боку здичавілих собак та вранових.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний і осілий птах. Весною через Донецьку область мігрує у березні, подекуди зупиняється для живлення і відпочинку. Гніздо на землі. Відкладання яєць: квітень – початок червня. У кладці 1-3 яйця. Можливі повторні кладки. Насиджують яйця та водять пташенят виключно самиці. Насиджування триває близько місяця, а ще через 35-45 днів пташенята стають на крило. Статевозрілими стають у віці 3 роки. Осіння міграція у жовтні-грудні. Деякі птахи залишаються на зимівлю, але після утворення снігового покриву відкочовують на захід. Живляться рослинною їжею, в гніздовий період ще й безхребетними та дрібними плазунами та ссавцями, а взимку – мишами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Додатків II Вашингтонської та Бернської конвенцій, Додатків I та II Директиви ЄС про охорону диких птахів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природного середовища існування птахів; зменшення непокоєння у місцях гніздування та зимівлі; унеможливлення браконьєрського полювання, зокрема, посилення відповідальності за вилучення яєць, пташенят та відстріл дорослих птахів; популяризація охорони виду серед с/г землекористувачів, органів місцевого самоврядування, мисливців та учителів; облаштування ЛЕП птаховідлякуючими пристроями.

Джерела інформації:
Тараненко, 2002; Молодан и др., 2008;
Пилипенко, Дьяков, 2008; Андрющенко, 2009.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А., Іванов Б. Ю., Пожидаєва С. І., Тімошенков В. А., Чернишов А. І., Шабанов О. В.

Автори: Бронсков О. І., Андрющенко Ю.О.
Фото: Пилипенко Д. В.

ХОХІТВА

Стрепет

Tetrax tetrax (Linnaeus, 1758)

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes
Родина Дрохвові – Otididae

Єдиний представник роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

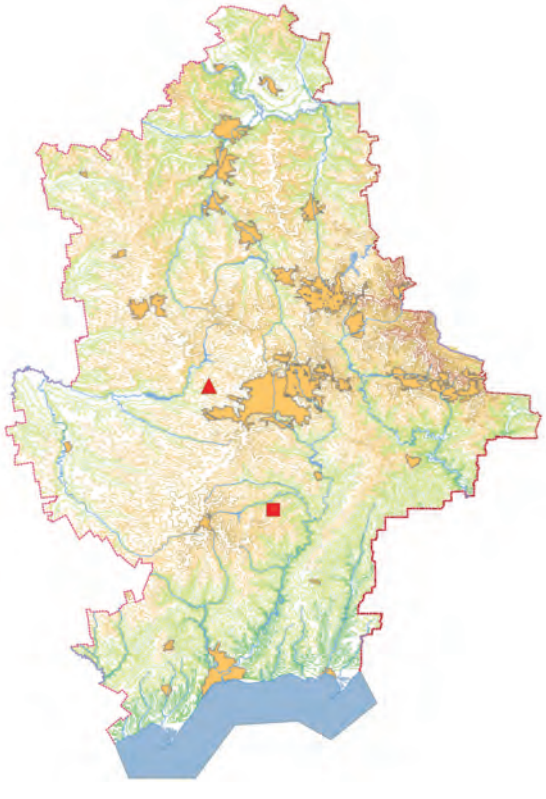
У Червоному списку МСОП має категорію близький до стану загрози зникнення, у Європейському Червоному списку – вразливий. Вид внесений до ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – зникаючий.

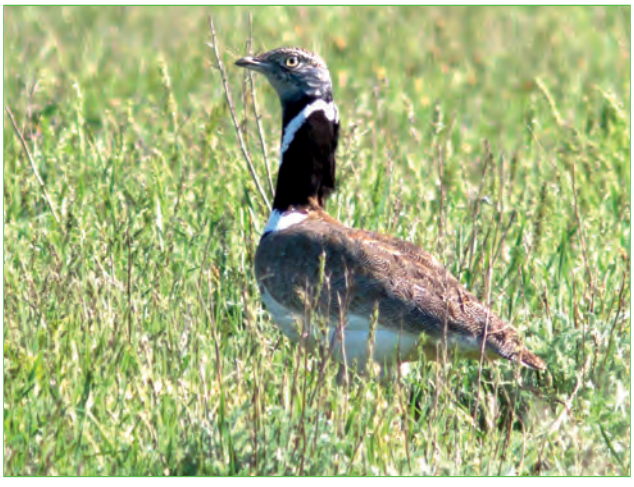
АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Сучасний гніздовий ареал – розірваний. Зберігся в Іспанії, Португалії, Франції, Марокко, на Сардинії, у Сх. Італії, в Малій Азії, в Середній Азії, на Кавказі, у Південній Росії, в Криму. Частина популяцій осіла, інші зимують від Пн-Зх Африки до Ц. Азії. В Україні єдиним місцем, де достеменно гніздиться хохітва, є Керченський півострів. У Донецькій області спостерігається на півдні під час прольоту та взимку.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Трав'янисті цілинні степи або давно неорані землі, зарослі степовою рослинністю, рідше поросли ефемерами піщані ділянки або сухі луки. На прольоті відвідує культурний ландшафт, часто годується на луках та оранці.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На території України гніздиться не більше 10 пар, в зимовий період чисельність складає 70-80 особин. В Донецькій області нерегулярно мігрує і зимує до двох десятків птахів. Загальною причиною зниження чисельності було перетворення степових ділянок у місця ведення інтенсивного сільського господарства (інтенсивний випас худоби, розорювання цілини). Це призвело до руйнування оселищ хохітви. Використання пестицидів знизило доступність їжі. Певна кількість птахів гине від ураження струмом електричного току на небезпечних для птахів лініях електропередач.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найменша серед наших дрохвових, вагою до 1 кг. Під час розмноження зустрічаються одинаками і парами, а ранньою весною, восени і взимку – невеликими групами і великими зграями. У польоті самці призводять крилами своєрідний мелодійний свист. На землі досить швидко бігають. Характерна шлюбна поведінка після прильоту на місця гніздування. Гніздо будує самка, яке являє просту ямку. У кладці буває 3-4 яйця, рідше більше – до 11. Свіжі кладки зустрічаються у травні, іноді в кінці квітня. Пташенята з'являються в кінці травня – червні. Хохітви живляться майже виключно тваринною їжею, лише взимку переходять на рослинну.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений до Додатку II Вашингтонської конвенції, Додатку II Бернської конвенції та Додатку II Директиви ЄС про охорону диких птахів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження середовища існування, облаштування ліній електропередач безпечним для птахів обладнанням, посилення відповідальності за браконьєрський виловив птахів.

Джерела інформації:
Тараненко, 2005.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Пилипенко Д. В.

ЛЕЖЕНЬ

Авдотка

Burhinus oedicnemus (Linnaeus, 1758)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Лежневі – Burhinidae

Один з 8-ми видів роду; єдиний вид роду в фауні України. Деякі дослідники відносять вид до ряду Журавлеподібних.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – неоцінений. В межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширена в Європі на північ до Голландії, Німеччини, північних і центральних частин Польщі. Знайдена в південній Англії і в південній Швеції. На південь до Середземного моря. На Україні гніздиться, можливо, на більшій частині території, достовірно – в сухостеповій зоні, а на півночі – вздовж великих річок. У Донецькій області зустрічається уздовж невеликих річок Приазов'я.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Лежень – птах відкритих просторів – пусток і пустель. Поселяється в пісках барханного типу, горбистому і рідше солонцюватому степу, в глинистому степу і пісках. У Донецькій області лежень зустрічається по нерозораних ділянках петрофітного степу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття лежень в області відзначався як гніздовий птах на півночі (піщані степи вздовж р. Сів.

Донець) і на півдні регіону (в Маріупольському повіті, в глухому степу серед виходів граніту). До 70-х років минулого століття гніздився на Кривій і Білосарайській косах і в заплаві р. Сіверський Донець в районі кордону Луганської та Донецької областей. В теперішній час гніздиться тільки на території відділення «Половецький степ" НПП "Меотида", де вперше спостерігався в другій половині червня 2001 р. і було виявлено дві пари. У 2003 тут вдалося в гніздовий період виявити одну пару, але в серпні, в цьому ж районі, була зустрінута зграя з 9 птахів, що дозволило нам припустити гніздування 2-3 пар. Негативно впливає, швидше за все, фактор занепокоєння, освоєння і зміна гніздових біотопів і т.д.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. Весняний приліт спостерігається в квітні, осінній відліт в першій половині жовтня. Гніздиться в травні – на початку червня. Гніздо являє собою невелику ямку в землі, оточену маленькими камінцями, частинами сухих стебел і корінням трав'янистих рослин. У кладці 1-2 яйця. Інкубаційний період – 27-30 днів. Пташенята піднімаються на крило у віці 42-49 діб. Статевої зрілості досягає в 3-річному віці. Тривалість життя до – 30 років. Харчується переважно комахами, іноді дрібними хребетними тваринами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) та Боннської конвенцій (Додаток II). Всі відомі в цей час місця гніздування лежня знаходяться на території відділення "Половецький степ" НПП "Меотида".

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування. Роз'яснювальна робота серед місцевого населення.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Чернічко, 1994; Сиренко и др., 2001; Молодан и др., 2008; Андрющенко, 2009.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Кучеренко В. Л.

ПІСОЧНИК ВЕЛИКИЙ

Галстучник
Charadrius hiaticula Linnaeus, 1758

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Сивкові – Charadriidae

Рід налічує 31 вид, з яких 5 – у фауні України і 3 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Узбережжя північних морів від Гренландії до Чукотки. Імовірне гніздування в Середземномор'ї. В Україні гніздиться по кордону з Білорусією з 1995 року. У межах області під час міграцій частіше зустрічається на узбережжі Азовського моря, але відзначений і у внутрішніх регіонах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Береги прісних і солоних водойм з поодинокою рослинністю або без неї, віддаючи перевагу відкритим піскам. Під час міграцій зустрічається по берегах водойм, частіше солоноводних.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні протягом останніх років відомо про гніздування 9-14 пар. Звичайний під час літньо-осінніх

кочівель. Як правило зустрічаються поодинокі птахи, але іноді в місцях, багатих кормом, утворюються скупчення до 100 особин.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. На прольоті з'являється, як правило, у квітні, але в теплі роки вже і в березні. Гніздиться в травні-червні, влаштовуючи гнізда на пляжах, пасовищах з рідкісною рослинністю, технічних водоймах. У кладці 4 яйця. Пташенята, як і у інших куликів виводкового типу. Окремі мігруючі особини з'являються вже на початку літа. Найбільші зграї було відмічено у вересні-серпні. Основу харчування складають дрібні комахи. Від пісочника малого відрізняється наявністю білої поздовжньої смуги на крилі, чорним обідком навколо очей, помаранчевими ногами і підставою дзьоба.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Місця міграційних зупинок та годування охороняються на території НПП «Меотида». Включений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виключення зі списку мисливських видів і проведення роз'яснювальної роботи серед мисливців.

Джерела інформації:
Молодан, Пожидаева, 1989; Коханов, 2005; Шидловський, 2009.

Автори: Бронсков О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

ПІСОЧНИК МАЛИЙ

Малый зуек
Charadrius dubius Scopoli, 1786

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Сивкові – Charadriidae

Рід налічує 31 вид, з яких 5 у фауні України і 3 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північна Африка і практично вся Євразія, за винятком північного сходу. У Донецькій області гніздиться по узбережжю Азовського моря і на Славкурорті. У відповідних умовах може зустрічатися по всій області, зокрема, зазначено гніздування в долині р. Бичок і на ставках в околицях міст Красногорівка та Костянтинівка.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться по піщаних і кам'янистих берегах як солоних, так і прісних водойм, на косах, островах і мілинах, воліючи ділянки, позбавлені рослинності або дуже слабо зарослі.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Найбільша чисельність на стрілці Кривої коси, де в окремі роки може розмножуватися до 20 пар. Досить чисельний на Білосарайській косі. На території орнітологічного заказника «Приозерний» в різні роки відзначено 8-10 пар. Не менш 2 пар гніздиться в заплаві р. Бичок. На інших територіях розмножуються окремі пари. Чисельність стримується руйнуванням гнізд бродячими і єнотовидними собаками, лисицями, врановими; кладки і пташенята пропадають при неспокої відпочивальниками та рибалками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Гніздиться окремими парами на досить великій відстані один від одного. Гніздо являє собою невелику лунку в піску або ракушняку, для вистилання якого птахи можуть принести тільки кілька раковин молюсків або камінчиків. У кладці як правило 4 яйця. Колір шкаралупи настільки зливається з оточенням, що виявити їх дуже складно. Дорослі птахи активно відводять загрозу від гнізда, привертаючи увагу до себе. Пташенята після висихання стають дуже активними і при небезпеці ховаються, зачаївшись серед мізерної рослинності або просто в невеликій ямці в піску. Інстинкт затаювання у пташенят виражений настільки добре, що іноді навіть батькам складно змусити їх перейти в інше місце. Льотними молоді птахи стають приблизно на 28 день. Період гніздування у пісочників розтягнутий, що пов'язано з частою загибеллю кладок і повторним гніздуванням. Від дуже схожого пісочника великого відрізняється меншими розмірами, наявністю жовтого кільця навколо очей.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида», орнітологічному заказнику «Приозерний». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Підтримання заповідних режимів на охоронюваних територіях на належному рівні. Заборона випасу худоби в місцях гніздування. Проведення роз'яснювальної роботи серед відпочиваючих і рибалок.

Джерела інформації:
Молодан, Пожидаева, 1989; Коханов, 2000; Тараненко, Валержан, 2003; Скубак, 2010.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Бронсков О. І.

ПІСОЧНИК МОРСЬКИЙ

Морской зуек
Charadrius alexandrinus Linnaeus, 1758

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Сивкові – Charadriidae

Рід налічує 31 вид, з яких 5 – у фауні України і 3 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. На території області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює теплі і помірно-теплі зони на всіх материках, крім Антарктиди, переважно уздовж морів та солоних водойм. В Україні гніздиться на узбережжі Чорного та Азовського морів. У Донецькій області поширений на Кривий і Білосарайської косах, зареєстрований влітку на Слов'янських озерах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Улюблені місця гніздування морського пісочника – солончаки по берегах солоних і солонуватих водойм з поодинокою низькорослою рослинністю, що чергується з відкритими ділянками. При нестачі оптимальних стацій може гніздитися на піщано-черепашкових пляжах і косах, позбавлених рослин повністю.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

До середини 80-х років минулого століття був звичайним гніздовим птахом Азово-Чорноморського регіону. Наприкінці 60-х років на окремих ділянках Кривої коси його щільність становила 250-300 пар/

км^2, зменшившись до кінця 80-х років до 3-5 пар саме на тій площі. До 2010 року на стрілці Кривої коси і Єланчанському поді гніздилося близько 10-15 пар, а зараз – всього 3-4 пари. На Білосарайській косі, залежно від гідрологічного режиму року, може гніздитися 3-4 пари. Деградація природних гніздових стацій в результаті порушення гідрологічного режиму водойм. Загибель кладок при сильних штормах. Випас худоби на солончаках. Збільшення чисельності природних ворогів: сіра ворона, грак, єнот уссурійський і бродячі собаки та кішки.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний птах. Перші особини з'являються в кінці березня – початку квітня. Початок масового гніздування припадає на кінець квітня. Гніздо у вигляді округлого поглиблення розташовується, як правило, під прикриттям невеликої рослини в ямці від слідів корів, людини і т.д. При використанні як гніздової стації піщаних пляжів, для маскування гнізда часто влаштовує поблизу викинутих морем гілок, пучків трави та інших предметів. У кладці 2-4 яйця, які по черзі насиджують обоє батьків. Дуже часто перші кладки гинуть з різних причин, і тоді слідує повторна. Пташенята вилуплюються через 24 дні і після обсихання відразу залишають гніздо. Відліт на зимівлю відбувається в серпні – вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида», орнітологічному заказнику «Приозерний». Занесений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Відновлення природного зв'язку Кривокоського лиману з морем. Обмеження випасу корів на солончаках в період гніздування виду. Регуляція чисельності сірої ворони та лисиці, відстріл бродячих собак і єнота уссурійського

Джерела інформації:
Черничко, 1988; Молодан, Пожидаева, 1989; Корзюков, Панченко, 2009.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

КУЛИК-ДОВГОНІГ

Ходулочник
Himantopus himantopus (Linnaeus, 1758)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Чоботареві – Recurvirostridae

Представник монотипного роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

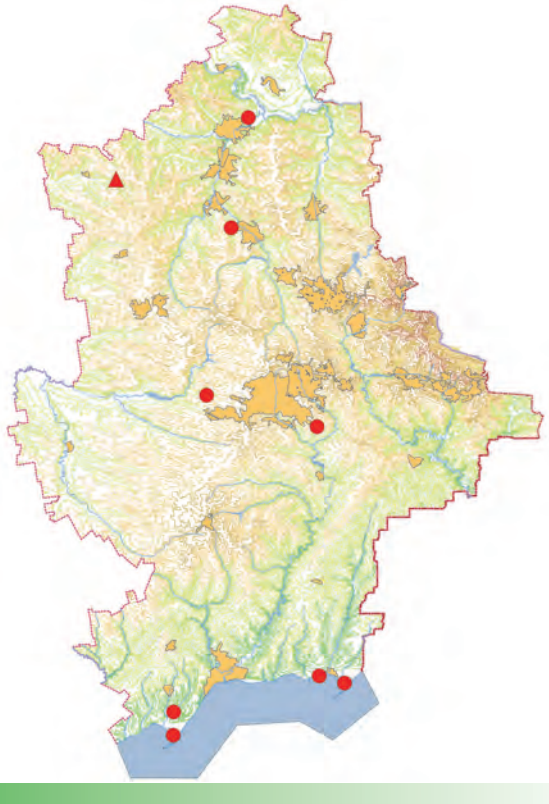
Південні частини Північної Америки, Європи та Азії, Південна Америка, Африка та Австралія. В Україні гніздиться вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів, може використовувати окремі водойми з підходящими біотопами у Степовій зоні. У Донецькій області основні колонії розташовані на узбережжі Азовського моря, випадки гніздування відзначені на деяких водоймах по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться на мілководдях прісних і солонуватих водойм, по берегах і в плавнях з невисокою рослинністю вздовж озер, лиманів, риборозплідних ставків.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку минулого століття був звичайним гніздовим птахом Азово-Чорноморського регіону. До 1970 року в усьому Північному Приазов'ї єдина постійна колонія залишилася на Кривій косі, де гніздилось 10 пар. Завдяки вжитим охоронним заходам у 80-ті

роки минулого століття вид поширився по території області. На Кривій косі в 1977 році гніздилось вже 70, а в 1987 – 180 пар, потім відбувся спад і стабілізація чисельності на рівні 30-60 пар. У новоутвореному постійному поселенні на Слов'янських озерах у 1985-93 роки розмножувалися від 8 до 42 пар, а в 2001 році – близько 80. Недолік відповідних місць гніздування. Витоптування гнізд великою рогатою худобою. Розорення кладок сірою вороною, бродячими собаками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Перші з'являються з початку квітня. Гніздиться, як правило, розрідженими колоніями, часто спільно з іншими сивкоподібними. На сухих ділянках гніздо являє собою лунку, вистелену невеликою кількістю рослинних залишків, на мілководді ж – це конструкція висотою до 25 см. У прибережних районах перші кладки з кінця квітня. У кладці, найчастіше, 4 яйця, але при недоліку місця для гніздування 2-3 самки можуть нести яйця в одне гніздо. Насиджують обоє батька протягом 23-24 днів. Птахи проявляють колективну турботу про потомство, що виражається в утворенні «ясел» з 2-3 виводків, обігріванні чужих пташенят. Льотними пташенята стають на 30-35 день. Літні кочівлі плавно переходять в міграцію і до вересня всі птахи покидають райони гніздування.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в НПП «Меотида», РЛП «Слов'янський курорт». Занесений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних біоценозів відповідних для гніздування виду. Створення об'єктів ПЗФ на місцях постійного гніздування. Заборона випасу худоби на колоніях під час розмноження. Регуляція чисельності сірої ворони і відстріл бродячих собак.

Джерела інформації:
Алфераки С.Н., 1910; Караваев, 1982; Молодан, 1988; Молодан, Пожидаева, 1989; Молодан, 1994; Писарев, Корсун, 1994; Коханов, 2000; Тараненко, Валержан, 2003; Власенко, 2005; Коханов, 2005.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І., Пилипенко Д. В.
Фото: Молодан Г. М.

ЧОБОТАР

Шилоклювка
Recurvirostra avosetta Linnaeus, 1758

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Чоботареві – Recurvirostridae

Представник монотипного роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісній. У Донецькій області – рідкісній.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

У Євразії смуга від Атлантичного узбережжя до Забайкалля і середньої течії Хуанхе. Африка, за винятком Сахари і тропічних лісів. В Україні гніздиться по Азово-Чорноморському узбережжю, окремі локальні поселення – в Українському Передкарпатті. У Донецькій області гніздиться на Кривій і Білосарайській косах, одиничний випадок гніздування зафіксований близько п. Райгородок.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для гніздування воліє використовувати плоскі острови з невисокою мозаїчною рослинністю та піщано-мулистим пляжем. Для годівлі використовує мулисті мілководдя, переважно з солоною або солонуватою водою.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У Донецькому Приазов'ї на початку 70-х років минулого століття гніздилось до 400 пар. До кінця 80-х загальна чисельність скоротилася до 17 пар. В даний час гніздування на Білосарайській косі носить нерегулярний характер, а на Кривій косі і Єланчанських ба-

каях в різні роки гніздиться від 20 до 70 пар. Поблизу п. Райгородок в 1990 році відмічено гніздування 1 пари. Пара птахів була зустрінута на Слов'янських озерах у травні 2003 року. Нестача місць, придатних для гніздування. Великий відсоток загибелі кладок і пташенят від хижаків (бродячі собаки, лисиці, єнот уссурійський). Частина кладок затоплюється при підйомі води. Витоптування яєць великою рогатою худобою.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

З місць зимівель повертаються з початку березня до середини квітня і практично відразу приступають до розмноження. Гніздиться невеликими колоніями, іноді спільно з іншими сивкоподібними. Залежно від зволоження ґрунту, гніздо може представляти собою від невеликої лунки до масивні будови з сухих рослинних залишків. У повній кладці, як правило, 4 яйця грушоподібної форми, які по черзі насиджують обидва партнери протягом 25-30 днів. У цей час батьки активно охороняють свою територію, виявляючи агресію як до пернатих, так і наземних хижаків. У разі загибелі яєць можливі повторні кладки. Після обсихання пташенята готові до самостійного харчування, а до 30-денного віку повністю оперяються і стають на крило. Покидає місця гніздування вже у вересні і лише окремі особини можуть зустрічатися в листопаді.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в НПП «Меотида». Занесений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів, придатних для гніздування виду. Недопущення випасу худоби та іншого занепокоєння в період гніздування. Регуляція чисельності лисиці, знищення єнота уссурійського та бродячих собак. Розробка та впровадження на практиці будівництва штучних островів для гніздування в підходящих стаціях.

Джерела інформації:
Бучко, Скильский, 1999; Молодан, Пожидаева, 1989; Писарев, Корсун, 1994.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автор: Молодан Г. М.
Фото: Молодан Г. М.

КУЛИК-СОРОКА

Кулик-сорока
Haematopus ostralegus Linnaeus, 1758

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Куликосорокові – Haematopodidae

Представник монотипного роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Євразія, океанічні узбережжя Південної Африки, Південної та Північної Америки, Австралія. В Україні гніздиться по узбережжю Чорного та Азовського морів, в долині Дніпра до гирла Прип'яті. У Донецькій області відзначено на Кривій і Білосарайській косах. Під час міграцій може зустрічатися по всій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу піщано-черепашниковим косам і островам з рідкою рослинністю або без неї. Під час літніх кочівель годується на мілководних солончаках, на пляжах по урізу води.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Перші випадки гніздування відзначені в кінці 80-х років минулого століття на Білосарайській косі, де в даний час гніздиться спорадично. На Кривій косі почав регулярно гніздитися з кінця 90-х років і в останні роки стабільно виводять пташенят 3-7 пар. Під час предміграційних кочівель почав дещо збільшувати чисельність. У серпні-вересні на обох косах зустрічаються зграйки по 20-30 особин. Нестача місць гніздування. Занепокоєння в період розмноження. Загибель кладок в результаті сильних штормових вітрів. Розорення гнізд бродячими і єнотоподібними собаками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний вид. На місцях гніздування з'являється в кінці березня – початку квітня. У теплі роки до розмноження приступає з середини квітня, іноді тільки в другій половині травня. Гніздиться окремими парами. Гніздо – невелика ямка в піску на ділянках, як правило, позбавлених рослин. Зі збільшенням чисельності почав влаштовувати гнізда і серед досить високої рослинності. У кладці 4 яйця. Дуже часто гнізда змиваються штормами і тоді можлива повторна кладка. Яйця насиджують обоє батьків протягом 26-27 днів. Пташенята виводкового типу і відразу після обсихання залишають гніздо. В кінці липня – серпні утворює невеликі скупчення з дорослих і молодих птахів. До місць зимівлі відлітає в кінці серпня – вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Занесений до Додатка III Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів і зменшення антропогенного преса в них. Принаймні, на час гніздування виду необхідно утворювати охоронні зони. Регуляція чисельності єнотоподібного і відстріл бродячих собак.

Джерела інформації:
Молодан, Пожидаева, 1989; Коханов, 2005; Скубак, 2005; Гаврись, 2009.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

КОЛОВОДНИК СТАВКОВИЙ

Поручейник

Tringa stagnatilis (Bechstein, 1803)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Один з 10 видів роду, один з 6 видів роду в фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Гніздовий ареал охоплює степову і лісостепову зони Євразії від Румунії та Угорщини до Примор'я. В Україні південна межа проходить по узбережжю Чорного моря. В даний час більшість української популяції гніздиться в лісостеповій зоні Лівобережжя. У Донецькій області зустрічається на прольоті і під час літніх кочівель на узбережжі Азовського моря, на Слов'янських озерах, зрідка на інших водоймах області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться на заболочених ділянках заплав річок і степових водойм. На прольоті зустрічається на мілководдях прісних і солоних водойм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Під час міграцій тримається, як правило, одиночними особинами, іноді в зграях інших куликів. Насамперед на чисельність вплинуло зарегулювання стоку більшості річок і інтенсивне господарське використання заплавних територій. На даній стадії істотний вплив робить знищення під час полювання.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Навесні на прольоті зустрічається в кінці березня – квітні. Літні кочівлі починаються з кінця липня. Останні птахи зустрінуті в середині вересня. Гніздиться по долинах річок, болотах, влаштовуючи гнізда на околицях водойм, луках. У кладці, як правило, 4 яйця, які насиджують обоє батьків. Пташенята з'являються в червні. Харчується переважно комахами і дрібними молюсками. Від інших коловодників відрізняється стрункім тілом, довгими ногами і тонким дзьобом, загальним світло-сірим забарвленням оперення. Ноги і дзьоб темні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений в Додаток II Бернської та Додатки I і II Боннської конвенцій. Частина угідь, де коловодник зупиняється на міграції, розташована на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вивчення біології виду в Україні та розробка рекомендацій щодо його охорони. Пропаганда та роз'яснювальна робота серед мисливців про неприпустимість винищування видів, які занесені до ЧКУ. Можливо потрібно ввести відповідне навчання для мисливців та здавання ними іспитів.

Джерела інформації:
Молодан, Пожидаева, 1989;
Коханов, 2005; Скубак, 2005; Гаврись, 2009.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Кучеренко В. Л.

БАРАНЕЦЬ МАЛИЙ

Гаршнеп

Lymnocryptes minimus (Brunnich, 1764)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Єдиний представник роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений у зоні тундри і в північній частині тайги від Швеції до гирла Колими. Зимує в основному числі в Зх. Європі. Взимку відомий в країнах Північної та Центральної Африки. В Азії зимує на Аравійському п-ві, в Іраці, Афганістані, Туркменістані, Індії, Бангладеш, Бірмі, В'єтнамі, на Пд. Китаю. В Україні мігрує на всій території, інколи трапляється взимку на півдні країни. В Донецькій області нерегулярно зустрічається під час міграції.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гнізда розташовує у сухих місцях серед відкритих, малотрав'янистих плесів, мулистих берегів озер, серед боліт, порослих хвощем, осокою або очеретом. Поза сезоном розмноження зустрічається як на прісних, так і на солонуватих водоймах, демонструючи перевагу перемежованим мулистим мілинам з купинами рослинності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

За оцінками, чисельність світового населення баранця малого становить більше 1 млн. птахів. Європейське населення оцінюється в 20000-45000 пар. В Україні оцінку чисельності мігруючих особин встановити неможливо. У Донецькій області зустрічається на прольоті нерегулярно і поодинокими особинами. Виду загрожує втрата і деградація водно-болотних угідь шляхом заліснення, видобутку торфу і дренажу для інтенсифікації сільського господарства. Він також страждає від отруєння свинцем в результаті попадання свинцю у водно-болотні угіддя. Серйозну загрозу становить неконтрольоване полювання.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Біологія виду вивчена недостатньо. Розміром як жайворонок, дзьоб більш короткий, ніж у баранця звичайного. Мовчазний, скритний птах, що зустрічається, переважно, поодиноко. Веде сутінковий і нічний спосіб життя. Весняний проліт спостерігається в квітні. Осінній проліт проходить у вересні – жовтні. На місцях гніздування, в середині червня, з'являються кладки, як правило з 4 яєць. Харчується дрібними безхребетними, а також частинами рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Баранець малий охороняється Бернською (Додаток III) та Боннською (Додаток II) конвенціями, Директивою ЄС про охорону диких птахів (Додаток I).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона водно-болотних угідь, використання екологічно безпечних методів при веденні сільського та водного господарства, регулювання полювання та недопущення браконьєрського видобутку водно-болотних птахів.

Джерела інформації:
Коханов, 2000.
Особисті повідомлення: Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Аскар Исабеков
http://birds.kz/v2taxon.php?s=230&l=en

БАРАНЕЦЬ ВЕЛИКИЙ

Дупель
Gallinago media (Latham, 1787)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Один з 20 видів у світовій фауні; один з 2-х видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХРОННИЙ СТАТУС

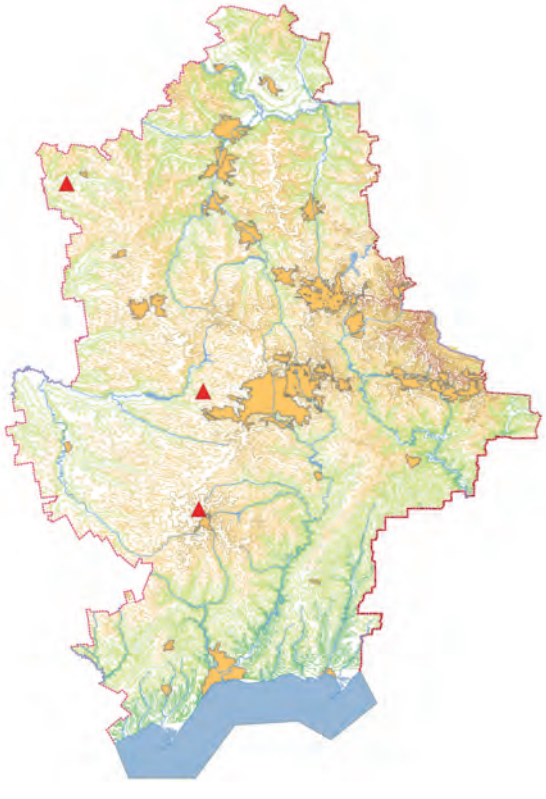
У Червоному списку МСОП має категорію такий, що близький до стану загрози зникнення (NT), у ЧКУ – зникаючий. У регіоні – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Євразія від Скандинавії й Данії до долини Єнісею на схід. Зимує в Африці на пд. від Сахари. В Україні за останні 100 років ареал відсунувся далеко на північ. Вид перестав гніздитися в Харківській, Полтавській, Львівській, Тернопільській та Вінницькій обл. Зараз майже вся популяція сконцентрована на Поліссі в долинах рр. Дніпро, Десна та Прип'ять. Достовірно гніздиться в Київській, Чернігівській, Сумській, Житомирській, Волинській, Рівненській та Черкаській обл. У Донецькій області відзначався на прольоті біля Красногорівки, а раніше в Маріупольському повіті.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Оселяється на вологих заболочених заплавних луках та на верхових болотах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність в Україні становить 500–700 пар. Наприкінці XIX початку XX століття в регіоні зустрічався на прольоті. В останні роки в Донецькій області зустрічаються поодинокі птиці на осінньому прольоті. Причини зміни чисельності: деградація місць мешкання, осушувальна меліорація, створення водосховищ, браконьєрство, надмірне сінокосіння та випасання худоби, мисливство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Пролітний птах. До міст гніздування прилітає з початку квітня до початку травня. Перед початком гніздування відбувається групове або одиничне токування самців. Відкладання яєць з початку травня до початку червня залежно від строків весняної повені. У повній кладці 4 яйця. Насиджування триває 22–27 днів. Осіння міграція із початку серпня до середини жовтня. Зимує переважно у Східній і Південно-Східній Африці, а також в Палестині та Месопотамії. Живиться наземними комахами, личинками комах, що живуть у ґрунті, дощовими черв'яками.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно Бернської (Додаток II) і Боннської конвенцій (Додаток II). Багато територій придатних для виду на прольоті входять до складу об'єктів ПЗФ Донецької області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охорона місць, придатних для проживання виду. Роз'яснювальна робота серед мисливців та працівників сільськогосподарських підприємств. Треба ввести навчання для мисливців і складання ними іспитів на предмет знання і вміння визначення тварин, що занесені до ЧКУ.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Коханов, 2000; Гаврись, 2009.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Уколов І. І.

КУЛЬОН ВЕЛИКИЙ

Большой кроншнеп
Numenius arquata (Linnaeus, 1758)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Один з 12 видів роду, один з 3 видів роду у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП має категорію близький до стану загрози зникнення (NT), у Європейському Червоному списку – вразливий (VU), у ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Помірна зона Євразії від Британських островів до Забайкалля. Україна повністю лежить в ареалі виду. У Донецькій області гніздився на початку минулого століття, нині зустрічається під час прольоту на всій території, піщаних косах і островах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться на відкритих мохових болотах поблизу від водойм, на півдні – на солончаках, покритих рослинністю. На прольоті зустрічається на мілководдях прісних і солонуватих водойм, вологих солончаках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Під час міграцій на території області, як правило, відзначаються поодинокі особини. Дещо вище концентрація птахів в Приазов'ї, де на косах відзначаються зграйки до 20 особин. Існує тенденція до зниження кількості зустрічей і чисельності особин у зграях. За останні п'ять років найбільша зграя, що була зустрінута на Білосарайській косі, налічувала всього 6 птахів. Причини зниження чисельності – знищення місць гніздування, внаслідок рекреаційного та господарського використання прибережної зони, зарегулювання стоку більшості річок, осушення боліт, пряме знищення птахів під час полювання, занепокоєння в гніздовий період.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Весняний проліт проходить з кінця березня до початку травня. Гніздитися починає в травні, відкладаючи 4 яйця в гніздо у вигляді невеликої ямки, вистеленої сухою травою. Кладку насиджують і самець, і самка протягом 28-30 днів. Літні кочівлі, які починаються, як тільки молоді птахи стануть на крило, поступово переходять в міграцію. Восени зграйки можуть затримуватись деякий час на одному місці. Остання особина відзначена наприкінці грудня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Місця міграційних зупинок та годування охороняються на території НПП «Меотида». Занесений до Додатку III Бернської та Додатків I і II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів і зменшення антропогенного пресу в них. Пропаганда та роз'яснювальна робота серед мисливців про неприпустимість винищування видів, які занесені до ЧКУ.

Джерела інформації:
Молодан, Пожидаева, 1989; Коханов, 2000; Черничко, 2009, Молодан и др., 2010.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Кучеренко В. Л.

КУЛЬОН СЕРЕДНІЙ

Средний кроншнеп

Numenius phaeopus (Linnaeus, 1758)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Баранцеві – Scolopacidae

Один з 12 видів роду, один з 3 видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Лісова зона Євразії, Північної Америки. В Україні гніздився в 19 столітті, зараз зустрічається на прольоті, в основному на Азово-Чорноморському узбережжі, переважно в західній його частині.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мохові болота і долини річок, порослі чагарником. На прольоті зустрічається на піщаних косах і островах, мілководдях і солончаках на узбережжі Азовського моря.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісний птах. Наразі на прольоті зустрічається частіше ніж кульон великий, але все ж таки це поодинокі особини або групки до 10 особин. Знищення під час осіннього полювання. Занепокоєння відпочиваючими. Знищення природних приморських біоценозів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Пролітний вид. Навесні може зустрічатися в березні-травні, восени – вересні-листопаді. Тримається, як правило, поодинці, інколи з іншими куликами. Невеликий кулик із загнутим донизу дзьобом. На голові характерний малюнок з поздовжніх темних і світлих смуг. Хвіст з поперечними темними смугами. Все оперення рябе.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатка III Бернської та Додатку I і II Боннської конвенцій. Місця міграційних зупинок та годування охороняються на території НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів і зменшення антропогенного преса в них. Роз'яснювальна робота серед мисливців. Складання списку мисливських видів України.

Джерела інформації:
Молодан, Пожидаева, 1989; Дядічева, 2009; Молодан и др., 2010

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Кучеренко В. Л.

ДЕРИХВІСТ ЛУЧНИЙ

Луговая тиркушка
Glareola pratincola (Linnaeus, 1766)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Дерихвостові – Glareolidae

Рід налічує 7 видів. Один з двох видів роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Африка, Південно-Західна та Середня Азія, Південна Європа. В Україні спорадично гніздиться вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів. У Донецькій області гніздування зазначено на Кривій косі, Еланчанских бакаях.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для гніздування вибирає ділянки з поодинокою низькорослою рослинністю або без неї по берегах солоних і прісних водойм. Віддає перевагу солончакам і площі, що звільнилися від води після весняних розливів. Іноді використовує агроценози і цілинні ділянки степів. Може гніздитися на відстані до 3 км від водойм. Годується на різних типах відкритих просторів, як у повітрі, так і збираючи комах із землі.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Гніздитися в Донецькій області розпочала наприкінці 50-х років минулого століття на Кривій косі. Чисельність не стабільна і різко коливається по роках.

Свого піку вона досягла у 1983 році, коли склала 124 пари, після чого почала знижуватися. У 1990 році з Кривої коси перейшла на Еланчанські бакаї, де було зареєстровано 98 пар. Останнім часом тут гніздиться залежно від гідрологічних умов року від 2 до 30 пар. Деградація природних місць гніздування. Порушення гідрологічного режиму водойм. Велика загибель яєць в результаті витоптування худобою і хижацтва з боку сірої ворони і бродячих собак.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний вид. На місцях гніздування перші особини з'являються в кінці квітня. Гніздиться колоніально, часто спільно зі степовим дерихвостом, морським пісочником, малими крячками та ін. Початок і місце гніздування, як і кількість птахів, залежать від конкретних локальних умов, але все ж деяка частина птахів з року в рік зупиняється на тій самій ділянці. Гніздо являє собою поглиблення в ґрунті з невеликою кількістю підстилки із шматочків трави, раковин молюсків. Відкладання 1-5 яєць відбувається з середини травня, але через великий відсоток загибелі, гнізда зі свіжими кладками зустрічаються до середини липня. Насиджують обоє батьків протягом 21 дня. Пташенята кілька днів залишаються в гнізді, покидаючи його на час небезпеки, а в тижневому віці починають самостійно харчуватися. Після того, як пташенята навчаться літати, вони спільно з дорослими птахами деякий час кочують по Приазов'ю і відлітають на зимівлю в серпні – на початку вересня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Занесений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних біоценозів придатних для гніздування виду. Виявлення та охорона нових місць гніздування. Регуляція чисельності сірої ворони та бродячих собак.

Джерела інформації:
Молодан, 1988 а; Молодан , 1994 а;
Молодан, Пожидаева, 1989; Молодан и др., 2010.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

ДЕРИХВІСТ СТЕПОВИЙ

Степная тиркушка
Glareola nordmanni Nordmann, 1842

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Дерихвостові – Glareolidae

Рід налічує 7 видів. Один з двох видів роду в фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Червоній книзі МСОП має статус, близький до стану загрози зникнення (NT), у Європейському Червоному списку – вразливий (VU), у ЧКУ – зникаючий. У Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Степова зона в Євразії від пониззя Дніпра до верхів'їв Обі на сході. В Україні зальоти відзначені навіть на півдні лісової зони. Останнім часом гніздиться, головним чином, на узбережжі Чорного та Азовського морів. У Донецькій області гніздування зазначалося на Кривій косі, Єланчанських бакаях, по долинах річок Кальміус, Грузський і Мокрий Єланчики.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу сухим відкритим ландшафтам з мізерною рослинністю, у тому числі цілинні степові ділянки і агроценози, іноді віддалені на відстань до 10 км від водойм. В останні роки зустрічається спільно з луговим дерихвостом на солончаках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Найдавніший вид степової України, який ще в 19 столітті зустрічався тисячними зграями. З розвитком

сільського господарства та рекреаційного навантаження його чисельність і ареал неухильно скорочувалися і до 80-тих років минулого століття він зник з більшості традиційних місць гніздування, а в середині 80-х – практично повністю. У ці роки на Білосарайській косі відзначено кілька невдалих спроб розмноження, після чого вид там більше не зустрічався. На Кривій косі на початку 70-х років гніздилось 40-50 пар, а в 80-х нерегулярно 1-3 пари. Останній випадок гніздування степового дерихвоста в Донецькій області зареєстрований на Єланчанських бакаях, де в 1990 році було відзначено 32 птаха. Деградація споконвічних місць гніздування внаслідок господарської діяльності людини. Випас худоби в період насиджування яєць. Розорення кладок бродячими собаками та кішками, сірою вороною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний вид. На місцях гніздування перші особини з'являються в кінці квітня. Утворює колонії, нерідко спільно з луговим дерихвостом та ін. Терміни початку гніздування залежать від гідрологічних умов року. Гніздо у вигляді невеликої ямки, в котру відкладається близько 3 яєць Насиджують обоє батьків протягом 21 дня. Під час небезпеки дорослий птах відволікає, розставивши крила і задерши хвоста, за що і получив своє ім'я. Пташенята кілька днів залишаються в гнізді, а в тижневому віці починають самостійно харчуватися. Відлітають на зимівлю в серпні – на початку вересня.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних біоценозів придатних для гніздування виду. Виявлення та охорона нових місць гніздування. Регуляція чисельності сірої ворони, бродячих собак.

Джерела інформації:
Молодан, 1988; Молодан , 1994;
Молодан, Пожидаева, 1989; Молодан и др., 2010.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І.
Фото: Уколов І. І.

МАРТИН КАСПІЙСЬКИЙ

Черноголовый хохотун
Larus ichthyaetus Pallas, 1773

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 44 видів роду, з яких 12 – у фауні України та 9 – в Донецькій області. В останніх зведеннях відносять до роду *Ichthyaetus* з 6 видами.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. На території області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Степова зона від пониззя Дніпра до улоговини Великих озер в Монголії. В Україні постійні колонії існують на Лебедячих островах, Сиваші і Кривій косі. Спорадичне гніздування зазначено в Чорноморському заповіднику, на островах Дніпровського водосховища.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Коси і острови, як правило, на солоних або солонуватих водоймах. Для гніздування вибирає кілька піднесених піщано-черепашкових ділянок з рідкісною мозаїчною рослинністю або без неї. Годується як на морських мілководдях, так і на полях і степових ділянках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Вперше почав гніздитися на Кривокоському лимані в 1983 році в кількості 17 пар. Потім, після перерви, нова колонія була виявлена на стрілці Кривої коси в

1991 році. Після створення РЛП «Меотида» та організації суворої охорони місць гніздування виду чисельність гніздових птахів поступово збільшується з 73 пар в 2000 році до 2889 – у 2010. В останні роки кількість стабілізувалася на відмітці близько 2500 пар. Це найбільша колонія мартина каспійського в західній частині ареалу. З природних факторів найбільше значення має змивання гнізд штормами, а так само хижацтво з боку мартина жовтоногого, бродячих і єнотовидних собак. З антропогенних – занепокоєння в період насиджування яєць, знищення місць проживання.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний, частково зимуючий вид. На місцях гніздування перші птахи з'являються вже із середини лютого. Розмножуватись починає з встановленням теплої погоди. Колонія формується від центру, де відстань між гніздами складає всього 30-40 см до країв. Вона компактна і відособлена. Інші види мартинових можуть розташовуватися тільки за її межами. Гнізда різної конфігурації: від невеликої ямки в піску до масивної конструкції з різних видів рослин. Відкладання яєць в різних гніздах і вилуплення пташенят відбувається дружно. Коли молодь підростає, утворюються «ясла». Батьки годують пташенят рибою і комахами. Відліт на зимівлю відбувається відносно рано. Вже до середини серпня основна маса птахів відкочовує на схід, але в теплі зими до сотні птахів можуть залишитися зимувати в Північному Приазов'ї.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території НПП «Меотида». Занесений до Додатка III Бернської та Додатка II Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Регуляція чисельності єнотоподібного і бродячих собак. Охоронні заходи, спрямовані на зменшення рекреаційного пресу та недопущення занепокоєння птахів людьми, особливо в період насиджування яєць.

Джерела інформації:
Костин, 1988; Мосин и др., 1989; Сіохін , Дядічева, 2009; Молодан и др., 2010; Gill, Donsker, 2017.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

МАРТИН СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ

Черноголовая чайка
Larus melanocephalus Temminck, 1820

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 44 видів роду, з яких 12 – у фауні України та 9 – в Донецькій області. В останніх зведеннях відносять до роду Ichthyaetus з 6 видами.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Узбережжя і острови Егейського, Чорного і Азовського морів. У Донецькій області зустрічається уздовж берегів Азовського моря, гніздиться тільки на стрілці Кривої коси. У нашій області вид знаходиться на північно-східній межі ареалу.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для гніздування вибирає злегка піднесені острови і краї кіс з невисокою рідкісною рослинністю на морському узбережжі, прісних і солоних озерах і лиманах. Годується переважно на сільськогосподарських полях, в цілинних приморських степах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Основна маса Азово-Чорноморської популяції мартина середземноморського розмножується на островах і косах Тендрівської затоки, де може гніздитися більше 300 тисяч пар водночас. У Донецькій області вперше гніздування відзначено в 1987 році, коли 4 гнізда були

виявлені на стрілці Кривої коси серед колонії крячка рябодзьобого. У 2000 р. колонія з 800 пар розташувалася на острові Єланчанського поду, проте вона була змита під час сильного шторму. У 2009-10 рр. на стрілці Кривої коси гніздилось 10 і 24 пари відповідно. Чисельність може лімітувати знищенням гнізд під час штормів, занепокоєнням під час гніздування, хижацтвом з боку мартина жовтоногого, сірої ворони, єнотовидного і бродячих собак.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид, що нерегулярно гніздиться і літує. На місцях гніздування з'являється в кінці березня – початку квітня і до початку травня птиці тримаються в літоральній зоні і прибережних степах на годуванні. У нас воліють гніздитися у великих колоніях крячка рябодзьобого, розташовуючись скупчено на краю колонії. Гнізда із залишків водоростей і коренів очерету являють собою досить велику і рихлу споруду. Відкладання 2-4 яєць доводиться на 1-2 декаду травня, а на початку червня вже вилуплюються пташенята, які розвиваються досить швидко і за 30-35 днів стають на крило. На відміну від інших мартинових основну частку в харчуванні чорноголової чайки складають комахи (жук-кузька, мавританська черепашка та ін.), яких вона добуває на полях і в степах. У морі вона може в невеликій кількості добувати дрібних риб і ракоподібних. Залишають місця гніздування в серпні-вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

В останні роки випадки гніздування почастішали, що, ймовірно, пов'язано з посиленням охорони місць гніздування на території НПП «Меотида» і збільшенням тут на гніздуванні крячка рябодзьобого.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Дотримання режиму суворої заповідності під час гніздового сезону на стрілці Кривої коси і Єланчанських бакаях, контроль за використанням інсектицидів на ланах.

Джерела інформації:
Букреев и др., 1986; Ардамацкая, 1988; Мосин и др., 1989; Молодан и др., 2010; Gill, Donsker, 2017.

Автори: Бронсков О. І., Мосін Г. Г.
Фото: Молодан Г. М.

МАРТИН ЗВИЧАЙНИЙ

Озерная чайка
Larus ridibundus Linnaeus, 1766

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 44 видів роду, з яких 12 – у фауні України та 9 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Євразія, крім Крайньої Півночі. Південна межа проходить по північних узбережжях Середземного і Чорного морів, Закавказзю, Сирдар'ї, провінції Хейлунцзян. Україна повністю входить до ареалу виду, проте в приморській зоні (на межі ареалу) гніздиться тільки на Кривій косі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

У північних районах гніздиться на озерних системах з постійним рівнем води. На півдні України – в дельтових системах великих річок. У нас вибирає морські лимани з рідкісними заростями бульбокомишу і відкритими плесами. Харчується на різних водоймах, полях, звалищах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зменшення чисельності та розміру колоній відбувається з півночі на південь. Для півдня ареалу характерні невеликі колонії до 50-100 пар. На Кривокоському лимані чисельність гніздових птахів дуже сильно

залежить від гідрологічного режиму року і до 2007 року становила від 120 до 700 гнізд в 2-5 субколоніях. Починаючи з 2008 року, відбувається обміління лиману, і кількість гнізд зменшується до 20, а в 2009 році – до 4. В наступні роки звичайні мартини тут більше не гніздилися. Була спроба гніздування на Єланчанських бакаях, але невдала. Причина – зміна гідрологічного режиму лиману викликана, ймовірно, глобальними процесами. Протягом всіх місяців, окрім зимових, на узбережжі Азовського моря тримається багато птахів, що не розмножуються або мігруючих. Поодинокі птахи і невеличкі зграйки зустрічаються на водоймах по всій області.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Зимує в межах регіону не щорічно і в невеликих кількостях, з'являючись на місцях гніздування в лютому-березні. До розмноження приступає досить рано, до середини-кінця квітня. Залежно від чисельності, може утворювати від 2 до 5 субколоній, розташованих за декілька сотень метрів один від одного. Гнізда влаштовує або плаваючі або на кореневих залишках очерету і бульбокомишу. До інших чайкових в цей період відноситься агресивно, однак допускає гніздування у своїй колонії чорношийого і великого норців, які влаштовують свої гнізда по периметру колонії. У кладці 2-3 яйця. Пташенята вилуплюються в кінці травня і обсохнувши, здатні при неспокої залишати гніздо. В негніздовий період озерні чайки не бояться людини і зустрічаються на водоймах, у населених пунктах, на звалищах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Відновлення зв'язку між Кривокоським лиманом і морем, заборона будівництва нових гребель на р. Мокрій та відновлення її гідробалансу.

Джерела інформації:
Щеголев, 1988; Мосин и др., 1989; Молодан и др., 2010.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

МАРТИН ТОНКОДЗЬОБИЙ

Морской голубок
Larus genei Breme, 1840

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 44 видів роду, з яких 12 – у фауні України та 9 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Узбережжя і острови Середземного, Каспійського, Чорного та Азовського морів, Перської затоки, північне узбережжя Аравійського моря на схід до долини Інду. Рідко зустрічається далеко від морських узбереж як у відкритому морі, так і вглиб континентів. В Україні гніздиться в Азово-Чорноморському регіоні по косах і островах, у Донецькій області – на Кривій і Білосарайській косах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для розмноження вибирає піщано-черепашникові ділянки берега моря, серед заростей катрана, у змішаних колоніях з іншими мартиновими.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

До кінця 80-х років минулого століття відзначався як літуючий вид. Вперше в 1987 році на стрілці Кривої коси загніздилися 100 пар. Потім ще гніздилися в 1988 р. – 150, в 2003 р. – 1 пара, в 2009 р. – 4 пари, а в 2012 р. – 12 пар. Також відзначено випадок гніздування 4 пар

на Білосарайській косі в 1987 та 50 пар – у 2017 році. Випадки масового гніздування виду на Кривій косі збігалися з регресією його чисельності на споконвічних місцях в Азово-Чорноморському регіоні. Літом і восени близько кількох сотень птахів можуть триматися на узбережжі, віддаючи перевагу затоці Білосарайської коси.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид, що спорадично гніздиться і літує на нашому узбережжі. Оскільки в регіоні гніздяться птахи, потурбовані в основних місцях розмноження, то й з'являються вони тут дещо пізніше. Як правило, це відбувається в квітні, а приступають до розмноження на початку травня. Гніздиться тільки колоніально, розташовуючи гнізда дуже близько один від одного та, як правило, в колоніях крячка рябодзьобого. На початку яйцекладки це невелика конструкція з декількох гілочок водоростей, сухих травинок, молюсків, яка в процесі відкладання і насиджування яєць постійно добудовується. У повній кладці, як правило, 3 яйця, які насиджують обоє батьків. Пташенята вилуплюються через 3,5 тижня і дуже швидко розвиваються, стаючи льотними у віці 25-30 днів. Після того, як пташенята покинуть гніздо, вони тримаються спільно, утворюючи так звані «ясла». Харчується переважно на мілководдях дрібною рибою, не нехтуючи ракоподібними й комахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території НПП «Меотида». Входить до Додатка II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Дотримання режиму суворої заповідності під час гніздового сезону на стрілці Кривої коси та інших місцях гніздування. Регуляція чисельності бродячих та єнотовидних собак, лис, сірих ворон.

Джерела інформації:
Букреев и др., 1986; Ардамацкая, 1988; Мосин и др., 1989; Молодан и др., 2010.

Автори: Бронсков О. І., Мосін Г. Г.
Фото: Молодан Г. М.

КРЯЧОК ЧОРНИЙ

Крачка черная
Chlidonias niger (Linnaeus, 1758)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 4 видів роду, один з 3 видів – у фауні України та Донецької області. Представлений номінативним підвидом *Ch. n. niger.*

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Поширений в Північній Америці, в Євразії від Атлантичного узбережжя на схід до Мінусинської котловини. На північ до південної Скандинавії, Ладозького озера, районів Пермі, Тюмені, Омська. На південь до Середземного моря, за винятком Апеннін та Балкан; до Сирії, Вірменії, північного узбережжя Каспію, низов'їв Амудар'ї, рік Чу та Ілі, озера Зайсан. В Україні гніздиться спорадично на внутрішніх водоймах по всій території, за винятком гір. В області зустрічається переважно в басейні Сіверського Дінця та в Приазов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться колоніями на мілководних водоймах з густою надводною рослинністю та, бажано, відкритими берегами. Активно заселяє ставки рибгоспів. Годується над відкритими ділянками суші або над водоймами. Прольотних та літуючих птахів можна зустріти на будь-яких водоймах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Гніздиться спорадично, невеликими колоніями (10-40 пар). Місця розташування колоній та їх чисельність дуже стрімко змінюються в широкому діапазоні. Гніздування відмічено на водоймах в заплаві Сіверського Дінця, на Оскольському водосховищі, на ставках рибгоспів. Загальна чисельність на території області складає кілька десятків особин. На стан колоній впливає гідрологічний стан водойм.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Прилітає в Україну в кінці квітня – на початку травня. Гніздиться колоніями на заломах очерету, куги, рогозу. Часто колонії спільні з іншими видами болотних крячків, пірникозами. Гніздо будує із фрагментів навколоводної рослинності. Розташоване гніздо серед води, лоток майже завжди вогкий. Кладка з 2-4 (звичайно, 3) жовтувато-зелених з бурими плямами яєць. Відкладає яйця на початку червня і пізніше. Насиджує 14-17 діб. Пташенята лишаються у гнізді близько двох тижнів, стають на крило у віці 4 тижнів. Відліт на зимівлю в кінці серпня – на початку вересня. Живиться комахами, дрібною рибою, земноводними та водними безхребетними.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид занесений до додатків II Бернської та Боннської конвенцій. Спеціальні заходи охорони не проводилися. Частина колоній розташована в межах об'єктів ПЗФ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Підтримання стабільного гідрологічного режиму водойм, де гніздяться крячки.

Джерела інформації:
Коханов, 1998; Тараненко, 1998, Тараненко, 2000; Гудина, 2008; Дьяков и др., 2017а.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Скубак Є. М.

Автор: Дьяков В. А.
Фото: Попенко В. М.

КРЯЧОК БІЛОКРИЛИЙ

Белокрылая крачка
Chlidonias leucopterus (Temminck, 1815)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 4 видів роду, один з 3 видів у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Євразія від Балкан на схід до Примор'я. На північ до Естонії, Псковської області, Омська, районів Барабинська, Барнаула; на сході Сибіру до 66-ї паралелі, в Примор'ї до 52-ї паралелі. На південь до Болгарії, Малої Азії, Месопотамії, північного узбережжя Каспію, Устюрту, Алаколю, північно-західної Монголії, озера Ханка. В Україні гніздиться спорадично на внутрішніх водоймах по всій території за винятком гір та Закарпаття. В області гніздиться в басейні Сіверського Дінця, під час кочівель зустрічається по всій території, але переважно в Приазов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться невеликими колоніями на степових озерах або інших водоймах з відкритими берегами. Надає перевагу мілководним водоймам. Кочові особини та зграйки зустрічаються біля водойм будь-якого типу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність птахів, які гніздяться в Донецькій області, нижча за чорного крячка та не перевищує кількох десятків особин. Місця розташування колоній та їх чисельність дуже стрімко змінюються в широкому діапазоні. В окремі роки може зовсім не гніздитися, потім з'являється знов. На стан колоній може впливати порушення гідрологічного режиму водойм. Під час літніх кочівель на узбережжі Азовського моря може утворювати скупчення по декілька тисяч особин.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Прилітає в Україну на початку травня. Гніздиться невеликими колоніями, інколи поодинці. Часто колонії спільні з іншими видами болотних крячків, пірникозами. Гніздо, частіше за все плавуче, будує із фрагментів навколоводної рослинності. Кладка з 2-4 (звичайно 3) вохристих або буруватих яєць з темними крапинками та плямами різного розміру та рясності. Відкладає яйця на початку червня і пізніше. Молоді птахи вилітають в кінці липня-серпні. Відлітають на зимівлю в кінці серпня – на початку вересня. Живиться переважно різними безхребетними. На відміну від чорного крячка частіше ловить комах у повітрі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид занесений до додатків II Бернської та Боннської конвенцій. Спеціальні заходи охорони не проводилися. Частина колоній розташована в межах об'єктів ПЗФ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Підтримання стабільного гідрологічного режиму водойм, де гніздяться крячки. Охорона виду сильно ускладнюється непостійністю колоній. Поза часом гніздування спеціальної охорони не потребує.

Джерела інформації:
Коханов, 1998; Сиренко, Мартынов, 1998; Тараненко, 1998, Тараненко, 2000; Гудина, 2008; Дьяков и др., 2017а.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Скубак Є. М.

Автор: Дьяков В. А.
Фото: Молодан Г. М.

КРЯЧОК БІЛОЩОКИЙ

Белощекая крачка
Chlidonias hybrida (Pallas, 1811)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з 4 видів роду, один з 3 видів роду у фауні України та Донецької області. Представлений номінативним підвидом *S. a. albifrons*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширена в Африці, Австралії та на ряді прилеглих островів. У Євразії від південної Франції до Примор'я, підіймаючись на півночі до південної Польщі, долини Уралу, південного Байкалу, а на півдні до північного узбережжя Аравійського моря, Індостану, на південному сході континенту до океанічного узбережжя. В Україні з'явилася на гніздуванні тільки з другої половини минулого століття і сильно розселилася в кінці його, з'явившись в відповідних місцях на всій її території. В області може гніздитися скрізь, але спорадично.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздовий біотоп – заболочені ділянки прісних і слабо солених водойм і річок, мілководдя з розрідженій надводної та плаваючою рослинністю, плесами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧИ ФАКТОРИ

До кінця 80-х років минулого століття відзначалася

в Північному Приазов'ї як рідкісний залітний вид. У 1987 році вперше загніздилася в Донецькій області на Кривокоському лимані в кількості 11 пар, а в 2000 р, приблизно на тому ж місці – близько 50 пар. Крім того відмічені випадок гніздування на Донецькому кряжі. Так у 1998 році на ставку в 3 км на південний захід від Донецька була виявлена колонія із 16 гнізд. В 2013 році ще одна колонія з, приблизно, 40 гнізд була виявлена на риборозплідних ставках по р. Жеребець в Лиманському р-ні, а у 2016 р. – там же колонія з 35 гнізд. Практично щорічно реєструються декілька літуючих особин на водоймах по всій області. Чисельність обмежується наявністю відповідних умов гніздування і біологією виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид, що спорадично гніздиться. До розмноження приступають до кінця травня. Як правило, в області утворює невеликі непостійні колонії, які утворюють 5-50 пар птахів, часто з іншими крячками роду та пірникозами. Гнізда влаштовують серед плаваючого листя водних рослин, серед невисокої надводної рослинності на поверхні води з водоростей, залишків рослин. Кладка складається з 2-3 блакитних яєць з бурими плямами, які насиджують обоє батьків. Літаючі молоді зустрічаються в липні-серпні. Харчується дрібною рибою, комахами. Від інших болотних крячок добре відрізняється загальним більш світлим забарвленням і добре помітними на чорному тлі білими щоками і горлом, голосом.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Підтримання стабільного гідрологічного режиму водойм, де гніздяться крячки.

Джерела інформації:
Букреев и др., 1986; Мосин и др., 1989; Кинда, Потапов, 1998; Коханов, 1998; Скубак, 2005; Дьяков и др., 2017а.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А., Пилипенко Д. В.

Автори: Мосин Г. Г., Бронсков О. І.
Фото: Попенко В. М.

КРЯЧОК КАСПІЙСЬКИЙ

Чеграва
Hydroprogne caspia (Pallas, 1770)

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Монотипний вид монотипного роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює майже всі материки, окрім Південної Америки й Антарктиди, але поширена спорадично. Гніздиться у Причорномор'ї на островах Тендрівської затоки, Лебедячих островах та в Приазов'ї на Сиваші. У Донецькій області частіше відзначається в приморських біоценозах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Крячок каспійський віддає перевагу дрібним солоним, рідше, прісним, багатим рибою водоймам великою протяжністю з рівнинними, позбавленими рослинності, островами. Харчується на мілководді.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття крячок каспійський відзначався в Маріупольському повіті як рідкісний залітний вид в травні та серпні. Останнім часом відзначається в літній час (червень-серпень) в Приазов'ї трохи частіше. У травні 2004 року була невдала спроба загніздитися

на території Єланчанських бакаїв (3 пари). Іноді птахи залітають всередину материкової частини по річках. У червні 2001 р. пара птахів зустрінута в середній течії р. Каратиш на Федорівському водосховищі, більш ніж в 30 км від узбережжя. Впливає занепокоєння в період гніздування. Багато кладок гине в результаті сильних штормових вітрів і хижацтва з боку мартина жовтоногого.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

В області рідкісній залітній птах. Перелітний вид, гніздиться невеликими колоніями. Гніздо являє собою ямку, викладену декількома соломинками або кісточками. Сидячі на яйцях птахи дуже полохливі. У кладці 3-4 яйця. Кладку насиджують самець і самка від 22 до 24 днів. Час виведення пташенят припадає на кінець травня – червень. Пташенята стають на крило на 30-32 день з моменту появи на світ. Харчується дрібною рибою, іноді водяними безхребетними, яких видобуває, пірнаючи зльоту. Кормові ділянки можуть перебувати на відстані 25-30 км від місць гніздування. Інколи в їжу йдуть пташині яйця, а іноді й дорослі дрібні птахи.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в Кримському природному заповіднику і Чорноморському біосферному заповіднику, занесена до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій, Червоної книги Чорного моря в 3-х охоронних категоріях.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів і зменшення антропогенного пресу в них, регуляція чисельності бродячих та єнотовидних собак, лис, сірих ворон.

Джерела інформації:
Тарина, 1989; Сіохін, Дядічева, 2009; Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автори: Шабанов О. В., Буй Г. А.
Фото: Домашевський С. В.

КРЯЧОК МАЛИЙ

Малая крачка
Sterna albifrons Pallas, 1764

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes
Родина Мартинові – Laridae

Один з більш 10 видів роду, один з 3 видів роду в фауні України і області. В останніх зведеннях відносять до роду Sternula з 7 видами.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до Червоної книги України – рідкісний. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений в Північній Америці, Західній і Північній Африці, більшій частині Євразії. Україна повністю знаходиться в ареалі виду. У Донецькій області гніздиться на Кривій і Білосарайській косах, Слов'янських озерах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для гніздування використовує повністю позбавлені рослинності піщано-черепашникові пляжі і ділянки солончаків на узбережжі, косах і островах. Годується на різних типах внутрішніх водойм, віддаючи перевагу відкритим мілководдям лиманів і заток з прозорою водою.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

До початку 80-х років минулого сторіччя на Кривій і Білосарайській косах гніздилося до 1600 пар, а на початку 90-х – їх чисельність скоротилася до 600-700 на Кривій і 20-100 пар на Білосарайській косах. В останні роки на

стрілці Кривої коси і Єланчанскому поді гніздиться до 200 пар, а на Білосарайській – після перерви з 2016 р. гніздиться близько 50 пар. У 2001-2002 рр. на Слов'янських озерах гніздилось до 10 пар цих крячків. Деградація місць придатних для гніздування внаслідок порушення гідрологічного режиму і забруднення водойм. Загибель яєць і пташенят через занепокоєння відпочиваючими і витоптування худобою. Хижацтво з боку сірої ворони, бродячих і єнотовидних собак, лисиць.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найдрібніший з усіх видів крячків. Прилітають вони з середини квітня і приступають до розмноження дещо пізніше інших видів мартинових – наприкінці травня. Гніздяться невеликими колоніями з 20-70 пар, іноді з іншими сивкоподібними. Гніздо являє собою невелику ямку в ґрунті. У кладці, як правило, 3 яйця, які протягом 20-22 діб насиджують обоє батьків. Відразу після вилуплення пташенята мають високу активність і при небезпеці прагнуть покинути гніздо і сховатися під найближчим укриттям, а після вилуплення всіх пташенят – весь виводок залишає гніздо і більше не повертається в нього. До липня основна маса пташенят починає літати. У разі загибелі першої кладки – можливі повторні. Малі крячки залишають місця гніздування, не утворюючи великих скупчень вже у вересні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється в НПП «Меотида» і РЛП «Слов'янський курорт». Занесена до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних приморських біоценозів і зменшення антропогенного пресу в них. Відновлення природного зв'язку між Кривокоським лиманом і морем. Регулювання чисельності сірої ворони, лисиці, єнотовидного собаки і відстріл бродячих собак.

Джерела інформації:
Лысенко, 1988; Мосин и др., 1989; Васильков, 1999; Тараненко, Валержан, 2003; Richard and etc., 2006; Гнатина и др., 2009; Молодан и др., 2010.
Личные сообщения: Пилипенко Д. В.

Автори: Молодан Г. М., Бронсков О. І., Буй Г. А.
Фото: Молодан Г. М.

ГОЛУБ-СИНЯК

Клинтух
Columba oenas Linnaeus, 1758

Ряд Голубоподібні – Columbiformes
Родина Голубові – Columbidae

Один із 51-го виду роду; один із 3-х видів роду у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Внесений до ЧКУ – вразливий. В регіоні – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

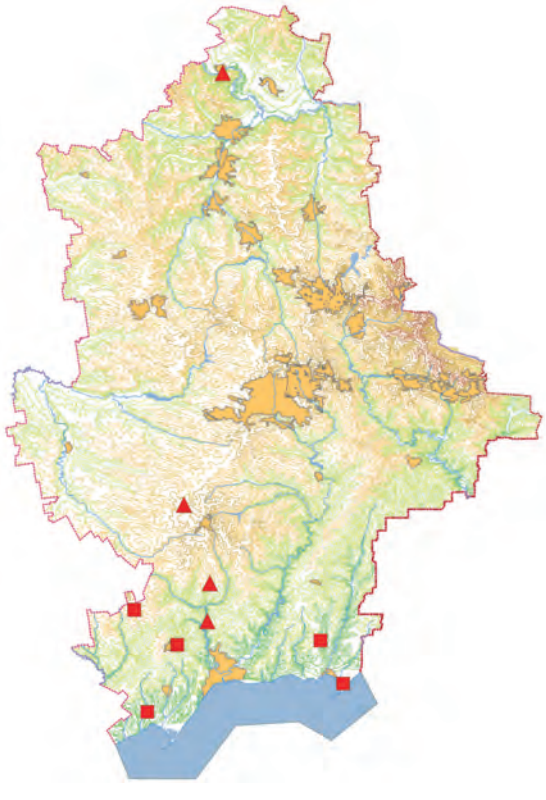
Північний захід Африки, Євразія від атлантичного узбережжя до Центрального та Південного Сибіру (в межах Лісової та Лісостепової зон). В Україні – Карпати, Полісся, частково Лісостеп, гірський Крим і, можливо, заплава Дунаю. Зимує на пд. ареалу, в Криму, Присивашші, Приазов'ї, в тому числі на півдні Донецької області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в лісах різного типу. Перевагу надає старим листяним і мішаним. Обирає ділянки з великою кількістю дерев з широкими дуплами поряд з відкритими місцями. Виявлено гніздування на опорах ЛЕП. Під час міграцій та зимівлях тримається переважно на ділянках, вкритих лісом.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність на гніздуванні в країні не більше 8–12 тис. пар, чисельність зимуючих – 500–1500 ос. На початку XX сторіччя синяк гніздився в Харківській та Єкатеринославській губерніях, проте на півдні та сході останньої спорадично. В середині минулого сторіччя гніздився в лісах на півночі степової зони, в тому числі в Донецькій області. В останні роки гніздування тут не виявлено, але фіксувалися зустрічі в період розмноження. Зимує в Приазов'ї, де відмічаються зграї від 3 до 120 птахів. Основні чинники зниження чисельності: зменшення площ старих лісів, вирубування дуплистих дерев, фактор непокою, отруєння хімікатами на полях. Під час міграцій, вірогідно, мисливство.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Пролітний та зимуючий птах. У помірно холодні зими трапляється майже по всій країні. Прилітає на місця розмноження у березні-квітні. Гніздиться окремими парами. Для гнізд використовує дупла, інколи борті і порожнини в опорах ЛЕП. За один сезон може бути два виводки. У кладці 2 яйця. Насиджують обидва птахи, 16-18 днів. Пташенята залишають гніздо через 25-28 днів. Осінній відліт у вересні – жовтні. Синяки об'єднуються в осінні зграї, частіше по 10–20 ос. Живиться насінням диких і культурних злаків, бобових, гречкових на полях, узбіччях доріг, порубах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток III). Значна частина лісових угідь, де зустрічалися синяки, знаходиться на територіях ПЗФ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження великих дерев з дуплами, розвішування штучних гніздівель, роз'яснювальна робота серед мисливців, організація заказників у місцях можливого гніздування.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др., 1954; Воинственский, 1960; Будниченко, 1965; Пилипенко, 1999; Книш и др., 2009; Ветров, 2010.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Вєтров В. В.

Автори: Дьяков В. А., Пилипенко Д. В.
Фото: Бокотей А. А.

ПУГАЧ

Филин

Bubo bubo (Linnaeus, 1758)

Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Один з 13 видів роду; єдиний вид роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – рідкісний. На території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

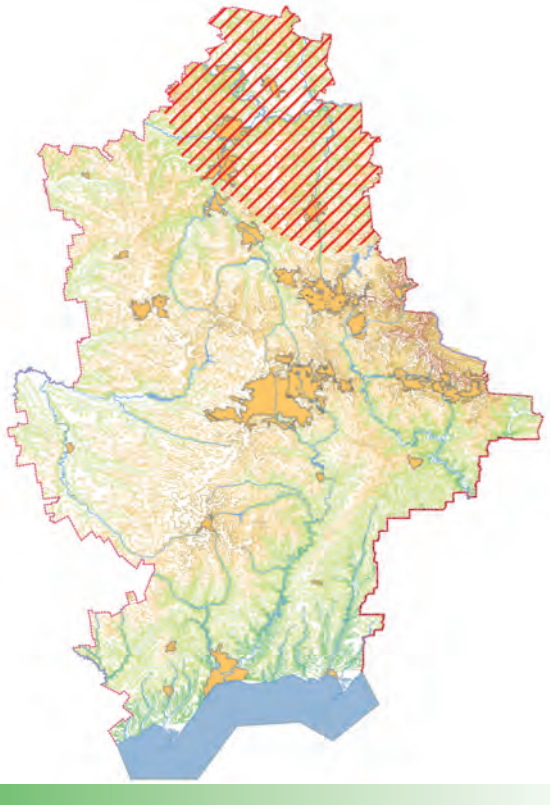
Велика частина Євразії та Північної Африки. В Україні ареал розірваний: частина птахів мешкає на півночі і заході, а частина – на сході країни. У Донецькій області – в північних районах, переважно, в межах Слов'янського і Бахмутського районів.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Яружно-балкові системи річок, які межують з відкритими просторами, степові балки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні гніздиться не менше 200 пар, причому більша частина – на сході. У Донецькій області чисельність, ймовірно, не перевищує 5-7 пар. На стан популяції негативно діє знищення природних умов гніздування, зменшення кормової бази, застосування отрутохімікатів, які діють на теплокровних, незаконна добича птахів. Крім того, тут проходить межа ареалу.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде осілий спосіб життя, здійснюючи невеликі кочівлі в зимовий період. Токування спостерігається в кінці зими. Гнізда влаштовує на землі під кореневищами дерев або кущів на схилах крутих урвищ і ярів, або в нішах крейдяних і глиняних уступів урвищ. До відкладання яєць приступає протягом березня, рідше в кінці лютого. Пташенята з'являються в гніздах з початку квітня. Пари, як правило, постійні. У кладці 2-5 яєць. Насиджування триває близько 33-35 днів. Пташенята залишають гніздові ділянки, в основному, на початку липня. Спектр харчування дуже різноманітний, переважають птахи, дрібні гризуни і їжаки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області вид охороняється в Національному природному парку «Святі Гори» і в РЛП «Краматорський». Включений до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Дотримання режиму тиші в гніздовий період в місцях гніздування. Просвітницька робота серед мисливців та місцевого населення, контроль незаконного відстрілу в мисливський сезон.

Джерела інформації:
Дьяков, 2000; Попов, 2000; Ветров, Кондратенко, 2002; Ветров, 2003.

Автор: Вєтров В. В.
Фото: Мосін Г. Г.

СОВА БОЛОТЯНА

Болотная сова

Asio flammeus (Pontoppidan, 1763)

Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Один з 4-х видів роду; один з 2-х видів роду у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид – космополіт. Ареал охоплює Європу, Сибір, Далекий Схід, Малу Азію, Монголію, Північний Китай, Північно-Західну і Південну Африку, Мадагаскар, Північну і Південну Америку. Поширена спорадично. Дуже рідкісний вид у фауні області, але у відповідних умовах може гніздитися по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степові, лісові та тундрові болота. Відкриті простори. В умовах Донецької та Луганської областей – вологі ділянки понижень в заплавах малих річок і високотравний степ, що не коситься і поріс чагарниками, солончакові луки.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

До 1991 року нерегулярно по 1-2 пари гніздилася в УСПЗ у відділеннях «Кам'яні могили» і «Хомутовський степ». Потім зникла і відновила гніздування в 2004 р. в «Хомутовському степу», де пара сов гніздилася на

абсолютно-заповідні ділянці. У 2009 році на Кривокоському лимані, Єланчанських бакаях і Безіменній косі успішно вивели потомство 5 пар. Можливе розмноження і в інших місцях області. Деяке збільшення чисельності відбувається у роки піків чисельності гризунів. Під час зимівлі регулярно відзначається в невеликій кількості по всій території області. На стан популяції виду впливають розорювання степових балок, інтенсивна експлуатація заплав річок, сінокосіння, випас худоби, городництво, забудова та рекреація. Гнізда і кладки страждають від випалювання трави у весняний період.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Єдиний вид наших сов, що гніздиться у відкритих просторах на землі. Гніздо серед густої трави, під кущем. Кладка складається з 3-8 яєць. Насиджування триває 24-28 днів. Пташенята залишають гніздо на 12-17 день і тримаються неподалік у траві, де їх годують батьки. Дорослі птахи активно охороняють гніздо, нападаючи на загрозу. Полює не тільки вночі, але і вдень. Сідає зазвичай на землю або на горизонтальну гілку дуже низько над землею. Взимку під час днювань любить відпочивати під навісами, утвореними куртинами ковили.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в Українському степовому природному заповіднику та НПП «Меотида». Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення місць гніздування і виключення в таких місцях антропогенних факторів. Суворе дотримання законодавства охорони малих річок, припинення оранки заплав і знищення боліт. Недопущення експлуатації пасовищних земель сільських рад іншими користувачами, що не несуть відповідальності за їх збереження. Проводити роз'яснювальну роботу серед мисливців

Джерела інформації:
Дементьев и др., 1948; Сиренко, Мартынов, 1998; Скубак, 2005.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А., Пилипенко Д. В., Сиренко В. О.

Автори: Тимошенков В. А., Бронсков О. І.
Фото: Молодан Г. М.

СОВКА

Сплюшка

Otus scops (Linnaeus, 1758)

Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Рід налічує 40 видів, єдиний вид роду в фауні України, представлений номінативним підвидом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. На території області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

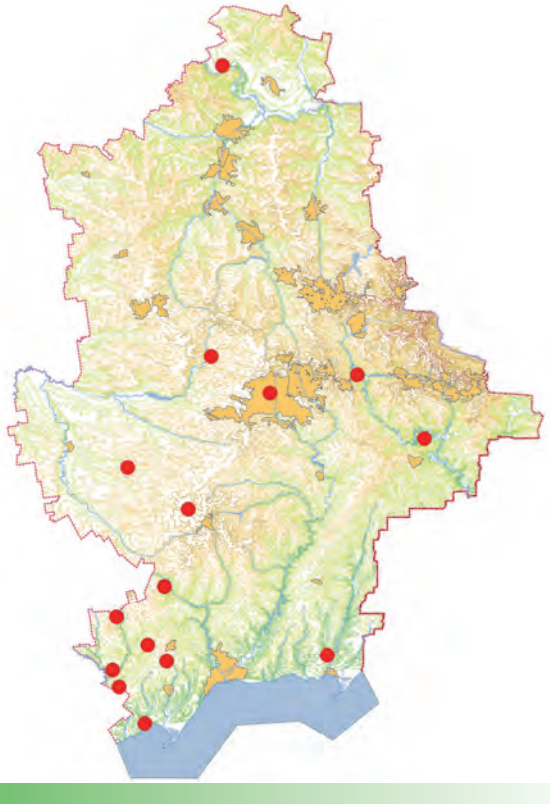
Пд. и Центральна Європа, Пн. Африка, Центральна Азія. Зимує в Екваторіальній Африці. В Україні на гніздуванні у Степовій зоні та подекуди заходить в Лісостеп. У Донецькій області розповсюджена по всій території, але на півночі зустрічається спорадично і нерегулярно.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Різноманітні типи листяних лісів, але уникає суцільних лісових масивів, в яких зустрічається поруч з населеними пунктами та іншими безлісими ділянками. А також групи та окремо стоячі дерева вздовж степових річок, сади та населені пункти.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність в Україні оцінена в 2-4 тис. пар. На початку XX століття вид зустрічався по всьому регіону, але в Приазов'ї нерегулярно, де чисельність почала помітно зростати з появою штучних лісів. В 1937-

38 рр. у Великоанадольському лісі налічувалося 10-15 пар, а в 1955 їх було 45-50. В теперішній час гніздиться по штучних лісах і навіть невеликих куртинах дерев вздовж річок в Приазов'ї, де в сприятливих умовах з однієї точки можна чути 2-3 самців. Нечисленна в байрачних лісах кряжу. На півночі області зустрічається рідше, де в Святогірську за більш ніж десятирічні спостереження зустрінута всього один раз в тополевніках вздовж р. Сіверський Донець. Чинники загрози достеменно не вивчені, найвірогідніше – зменшення площ старих лісів з дуплистими деревами, хижацтво куниці кам'яної, конкуренція сови вухатої.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий, перелітний вид. На місцях гніздування з'являється з кінця березня – до початку травня. Моногамний. Гніздиться в дуплах дерев, у старих гніздах сороки, штучних гніздівлях, норах. Кладка з 3–6 білих яєць. Період відкладання з третьої декади травня до початку липня. Насиджування 21-29 днів. Пташенята залишаються в гнізді до трьох тижнів. Починають літати через 30-33 дні. На півдні України осіння міграція відбувається в кінці вересня. Живиться переважно комахами, рідше (в холодну погоду) гризунами і дрібними птахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II), Боннської (Додаток I та II) і Вашингтонської конвенцій (Додаток II). Охороняється в багатьох об'єктах природно-заповідного фонду області.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Потребує збереження стиглих насаджень і дуплистих дерев, вивчення екології та контролю стану популяцій, виявлення та охорони місць гніздування, приваблювання у штучні гніздівлі.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Вальх, 1911; Боровиков, 1907; Волчанецкий и др., 1954; Будниченко, 1965; Тараненко, 1998; Пилипенко, 2003; Дьяков, Пилипенко, 2007; Башта, Архипов, 2009.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автори: Тараненко Л. І., Пилипенко В. Д.
Фото: Архипов О. М.

СИЧ ХАТНІЙ

Домовый сыч
Athene noctua (Scopoli, 1769)

Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Єдиний з чотирьох видів роду в фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

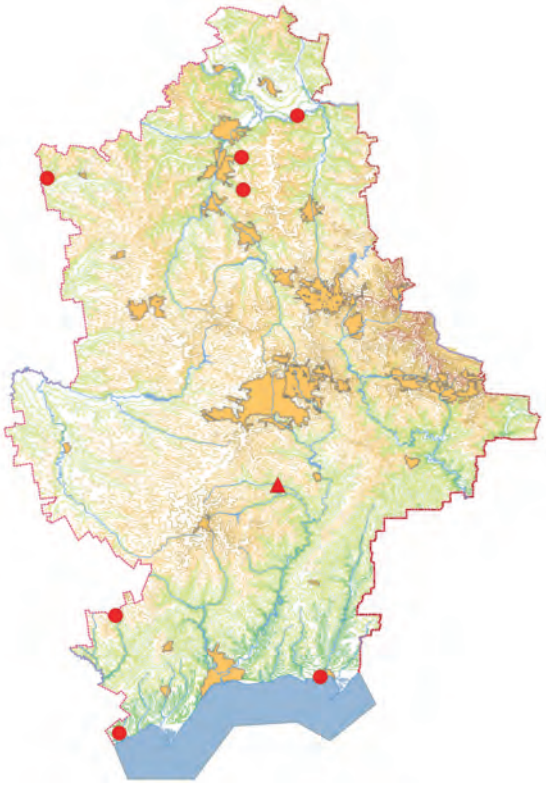
Помірна полоса Європи, наскрізь Малу Азію, Іран, Середню і Центральну Азію, південь Сибіру до Тихоокеанського узбережжя. Поширення виду співпадає із засушливою зоною Палеарктики (степи, пустелі, гори, частково лісостеп), але в Центр. і Зах. Європі заходить в область лісів, що пов'язано з поширенням польових ландшафтів. На території області зустрічається скрізь, але спорадично.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Агроландшафти, околиці населених пунктів, покинуті кар'єри та ферми, скальні виходи, глинясті та крейдяні яри з крутими схилами.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Луганській обл. вид став рідкісним, в Дніпровській – дуже рідкісним. В Донецькій обл. він перестав гніздитися у берегових обривах Азовського моря, де раніше був звичайним, що, можливо, зв'язано з великою кількістю відпочиваючих і будівельними роботами. Знизилася його чисельність і в агропольових ландшафтах, де розміри полів стали більшими, а окремих будівель

стало менше. В наступний час він більше йде у великі міста, де на околицях є покинуті будівлі, але сучасна забудова його не влаштовує. В літературі зустрічаються відомості про загибель сичів в від голоду сурові зими з малою кількістю мишей. Серед ворогів – більш крупні види сов, у тому числі і пугач, куниці, свійські кішки.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий птах. Невеличка сова зі щільною статурою, за розмірами з дрозда, без пір'ястих вушок на голові. Загальний тон оперення світло – бурий з білуватими плямами. Рогівка жовта, кігті – чорні. Веде нічний спосіб життя, але може з'являтися ввечері, ще при світлі. Сідають зазвичай на землю, стовпи, стіни розвалин та інші узвишшя. Коли птах занепокоєний, він робить характерні «нахили». Політ хвилеподібний, як у дятлів. Гнізда влаштовує в норах, пустотах стін покинутих будівель, під дахами господарських споруд. Наприкінці квітня – початку травня відкладає 4-7 білих яєць, насиджування триває 27-28 діб, ще через місяць малі покидають гніздо. До раціону входять миші, крупні комахи, іноді птахи, ящірки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється у відділеннях УСПЗ «Крейдяна флора», «Кам'яні могили» та інших об'єктах ПЗФ. Занесений в Додаток II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне виявлення і захист місць гніздування і птахів, проведення роз'яснювальної роботи, принаймні серед сільського населення, в якого панує упередженість проти цього виду. Заборона використання сильнодіючих отрутохімікатів. Для його привернення слід розвішувати штучні гніздівлі.

Джерела інформації:
Сиренко, Мартынов, 1998; Денщик, Сулик, 2000; Белик и др., 2003; Кузменко, 2003; Булахов и др., 2008.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Височин М. О.

Автор: Тараненко Л. І.
Фото: Бронсков О. І.

СИПУХА

Сипуха
Tyto alba (Skopoli, 1769)

Ряд Совоподібні – Strigiformes
Родина Совові – Strigidae

Рід налічує 9 видів, єдиний вид роду у фауні України та області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. На території області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал виду охоплює Європу (крім Північної та Східної), Південну Азію, Північну і Південну Америку, Африку, Австралію. До недавнього часу відомий тільки в Західній і Центральній Україні. На даний момент відомі зустрічі на півдні Запорізької та Донецької областей.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Горища в старих будинках і господарських будівлях, які не використовуються, дупла старих дерев.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні оцінюється до 30 гніздових пар. Постійно падає. У більшості місць, де вид гніздився раніше, гніздування вже не відзначається. Раніше ніколи не відзначалася на узбережжі Азовського моря. Але на початку тисячоліття зустрінута в Запорізькій області поблизу

села Чорноземне Мелітопольського р-ну. Крім того 08.11.2005 р. в селі Самсонове Тельманівського р-ну Донецької області було знайдено ослабленого птаха, якого після лікування було відпущено на волю. Це єдина зустріч виду в регіоні. Вид тут знаходиться на межі ареалу. Впливає недолік місць існування, особливо старих дуплистих дерев, холодні зимові умови, використання отрутохімікатів проти мишоподібних.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Осілий вид. Проміж гніздового періоду кочує на невеликі відстані. Шлюбний період починається в березні. Наприкінці квітня самка відкладає 4-8 яєць і насиджує їх 32-34 дні. Молоді залишають гніздо на 35-45 день після вилуплення. Основна їжа сипухи – мишоподібні гризуни. У роки піків їх чисельності сови можуть робити 2 кладки. Харчується також іншими дрібними ссавцями, птахами і земноводними. Полює тільки вночі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Додатків II Бернської і Вашінгтонської конвенцій, CITES. Практичні заходи охорони не здійснювалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Потребує збереження стиглих насаджень і дуплистих дерев, приваблювання в штучні гніздівлі. Обмеження використання сильнодіючих отрутохімікатів.

Джерела інформації:
Кошелев, Белашков, 2002; Бокотей, Башта, 2009.

Автор: Тімошенков В. А.
Фото: Вєтров В. В.

СИВОРАКША

Сизоворонка

Coracias garrulus Linnaeus, 1758

Ряд Ракшеподібні – Coraciiformes
Родина Сиворакшеві – Coraciidae

Рід налічує 8 видів; єдиний вид роду у фауні України, представлений номінативним підвидом. У Донецькій області раніше існували птахи двох екологічних груп – дендрофіли і склерофіли.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Степова, лісостепова та південь лісової зони Євразії від Піренеїв на схід до Західного Алтаю. Північно-західна Африка. До 1970-х рр. гніздився по всій території України. Зараз став дуже рідкісним або зник у більшості районів Полісся та Лісостепу. В Донецькій області постійно гніздиться у відділені УСПЗ «Крейдяна флора» і вздовж узбережжя Азовського моря. Спорадично відмічається і в інших місцях регіону.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

По морському узбережжю гніздиться в глиняних обривах, всередині області в кар'єрах і на крейдяних схилах. Дендрофільна частина популяції гніздилась переважно в дуплах дерев у лісах різних типів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загальна чисельність в Україні орієнтовно становить 4-5 тис. пар і зберігає загальну тенденцію до зниження. Наприкінці XIX – початку XX століть звичайний гніздовий птах всього регіону, причому більша частина птахів відносилася до дуплогніздників. У середині століття відзначалася на гніздуванні практично у всіх типах лісів регіону, включаючи штучні ліси Приазов'я. На теперішній час, як дуплогніздник в Донецькій області, ймовірно, зникла і залишилися тільки птахи, які гніздяться у норах. Щільність гніздування на морському узбережжі становить 0,5-1 пара на 1 км берегових обривів. Загальна чисельність виду навряд чи перевищує дві сотні пар. Причини зміни чисельності: знищення місць гніздування, зростання неспокою в час розмноження, імовірне хижацтво зі сторони великого яструба та інших хижаків. Причини зникнення дендрофільної форми невідомі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. У місця гніздування прилітає в кінці квітня – початку травня. Гнізда влаштовує в норах і дуплах. Гніздиться окремими парами або невеликими колоніями. Кладка складається з 3-6 яєць. Насиджує самець і самка протягом 18-19 днів. Пташенята залишають гніздо у віці 26-28 діб. Осінній відліт – в серпні-вересні. Харчується комахами та дрібними хребетними.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включена до Додатків II Бернської та Боннської конвенцій. У Донецькій області охороняється у відділенні УСПЗ «Крейдяна флора» та НПП «Меотида».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження існуючих місць гніздування, обмеження і контроль над застосуванням інсектицидів.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др., 1954; Волчанецкий и др., 1970; Тараненко, 1998; Коханов, 2000; Гаврись, 2009; Витер, 2011.

Автори: Тараненко Л. І., Пилипенко Д. В., Бронсков О. І.
Фото: Архипов О. М.

ДЯТЕЛ МАЛИЙ

Малый дятел

Dendrocopos minor (Linnaeus, 1758)

Ряд Дятлоподібні – Piciformes
Родина Дятлові – Picidae

Рід налічує 20 видів, з яких у фауні України – 5, в Донецькій області – 4.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

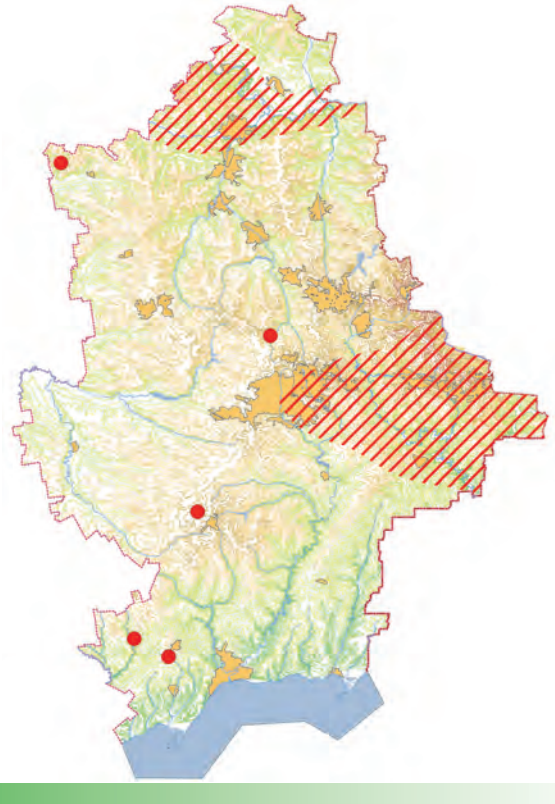
Північний захід Африки, в Євразії від Атлантики до Пацифіки в межах Лісової та Лісостепової зон, частково півночі Степової зони. В Україні розповсюджений в тих самих природних зонах, крім Карпат. В Донецькій області зустрічається майже у всіх великих лісових масивах, в тому числі по річках Каратиш та Кринка.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

В період гніздування тримається заплавних та байрачних дібров, старих листяних лісів штучного походження, інколи садів і парків, де існують старі, дуплясті, ушкоджені стовбуровою гниллю дерева. Уникає монокультур сосни звичайної, але під час кочівель може бути зустрінутим в лісах різних типів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На півночі теперішньої Донецької області на початку XX століття був звичайним осілим птахом, на півдні вид не був відмічений. В середині минулого сторіччя

був знайдений на гніздуванні майже во всіх типах лісів в басейні Сіверського Дінця та на Донецькому Кряжі. У 90-х роках з'явився в штучних лісових масивах Приазов'я. Найбільша щільність населення виявлена в дібровах в заплаві р. Сіверський Донець – 5,14 пар/км^2. В байрачних лісах до 3,75 пар/км^2. В старих штучних (переважно дубово-ясенових) лісах – 3,24 пар/км^2, в деякі роки у Великоанадольському лісі щільність сягала 6,14 пар/км^2. В долинних лісах на Донецькому Кряжі вона складає – 2,1 пар/км^2, а в молодих штучних насадженнях – 0,31 пар/км^2. Чисельність може значно коливатися по роках, що залежить, вірогідно, від кліматичних факторів. На неї також впливають рубки деревостанів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найменший представник ряду в фауні Європи розміром з польового горобця. Осілий вид, в кочівлях беруть участь, головним чином, молоді птахи. Гніздо влаштовує в дуплах, які видовбує в деревах з м'якою, ушкодженою деревиною на відстані від 0,5 до 10 м від землі, частіше за 1-2 м. В кладці 5-9 яєць, виліт молодих буває в червні. Живлення малого дятла складається виключно з комах, яких він здобуває з-під кори, з тонких гілок, збирає на бруньках і пагонах, значну частку у годуванні пташенят займає тля.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток II). Значна частина місць гніздування знаходиться на територіях ПЗФ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні спеціальні менеджмент-плани для підтримки в лісах ділянок з високим відсотком старих дерев як на заповідних, так і на незаповідних територіях.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий, Лисецкий, Капралова, 1954; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999; Коханов, 2000; Пилипенко, 2003; Пилипенко, 2006; Дьяков, Пилипенко, 2007.

Автори: Пилипенко Д. В., Дьяков В. А.
Фото: Пилипенко Д. В.

ЛАСТІВКА БЕРЕГОВА

Береговая ласточка
Riparia riparia (Linnaeus, 1758)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Ластівкові – Hirundinidae

Рід включає 7 видів, на території України і Донецької області зустрічається 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

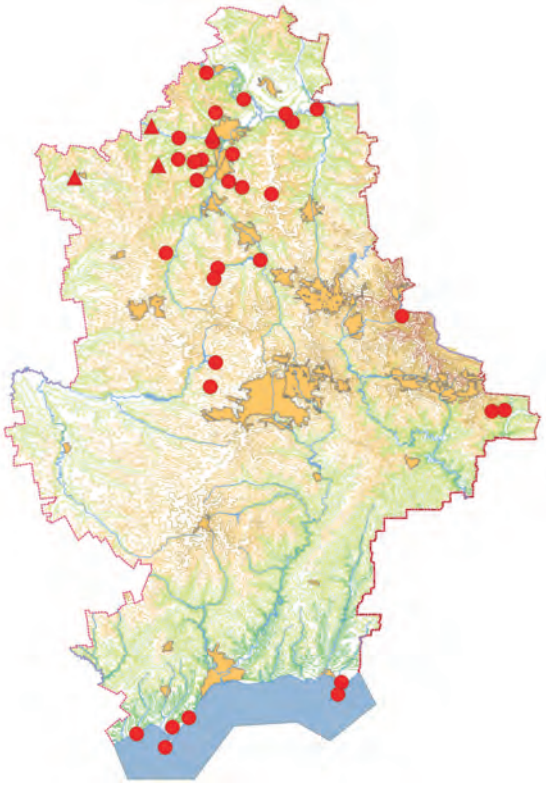
В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Типовий транспалеаркт. В Євразії розповсюджений від Британських островів до Анадиру. Північна межа ареалу йде практично вздовж полярного кола, південна межа проходить по північних районах Сирії, Ірану, Афганістану, Пакистану, Монголії та Китаю, охоплює острови Хокайдо і Сахалін, а також Камчатський п-в. В Америці гніздиться від півночі Аляски і Квебека до Каліфорнії і Техасу, Центральної Алабами і Віргінії. Зимівля Євразійської популяції охоплює країни Ц. і Сх. Африки, Індокитай, Малайзію і Філіппіни; американські берегові ластівки зимують у Бразилії, Перу та Аргентині. В Україні гніздиться на всій території, крім гір, також повсюди трапляється під час міграцій.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Оселяється колоніями по берегах річок або інших водойм, схилах ярів та балок, старих піщаних або глинистих кар'єрах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Європейська популяція налічує до 8 млн. пар. На території України, як і в Донецькій області, досить звичайний птах, але чисельність скорочується. Місця гніздування як правило ефемерні, і можуть бути втрачені в результаті господарської діяльності людини (боротьба з повенями та ерозією на річках). У минулому посухи в районах зимівлі приводили до великомасштабних скорочень чисельності популяції в Західній Європі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Від інших ластівок нашої фауни відрізняється сірувато-бурим забарвленням верху і бруднувато-білим низу з характерною темною поперечною смугою на грудях. На весняному прольоті спостерігається у кінці квітня – на початку травня. Оселяється колоніями, в яких може бути до кількох тисяч нірок. Довжина нори нерідко сягає 1,5 м. За літо найчастіше буває одна кладка з 4-6 білих яєць. Через 2 тижні вилуплюються пташенята, які через 3 тижні вже можуть літати. У передміграційний період на ночівлю можуть збиратися по декілька десятків тисяч особин. Осіння міграція відбувається у вересні. Живляться дрібними комахами, яких ловлять, літаючи у повітрі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Включений в Додаток II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Потрібно взяти під охорону великі колонії, оголосивши їх об'єктами природно-заповідного фонду України. Скорочення використання пестицидів матиме позитивний вплив на зростання чисельності виду.

Джерела інформації:
Тараненко, 1994; Скубак, 2003; Тараненко, 2005; Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Тараненко Л. І.

Автор: Височин М. О.
Фото: Архипов О. М.

ЖАЙВОРОНОК МАЛИЙ

Малый жаворонок
Calandrella cinerea (Gmelin, 1789)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Жайворонкові – Alaudidae

Рід налічує 10 видів, з яких 2 у фауні України та Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Північна, Східна і Південна Африка. Степи і напівпустелі від Піренейського півострова до північно-східної Монголії. В Україні поширений до лісової зони. В Донецькій області – у відповідних умовах поширений по всій території, але дуже спорадично.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу сухому петрофітному степу з досить високою, але розрідженою рослинністю, полиновій напівпустелі і солончакам. Зустрічається на полях зернових, переважно озимих, з плямами голого ґрунту. Навесні відзначався на полях кукурудзи і соняшника. Уникає близькості деревної рослинності.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дослідники початку минулого століття відзначають малого жайворонка як звичайного птаха нашого регіону. Ймовірно, його чисельність значно зменшилася з оранкою степів і з масовою посадкою лісосмуг. Наприкінці 80-х – початку 90-х років популяція жайворонків піддалася глибокій депресії і до теперішнього часу відомі лише окремі випадки гніздування даного виду в області. Негативно діють недолік природних гніздових стацій, лісосмуги. При гніздуванні на полях страждає від обробок і отрутохімікатів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. З'являється в місцях гніздування на початку квітня. Самець співає свою приємну, але одноманітну пісню в повітрі, рідше на землі. У сезоні, як правило, 2 кладки, що складаються з 2-5 яєць. Насиджують обоє батьків. Пташенята у віці 9-10 днів, ще не вміючи літати, вже можуть залишати гніздо. Харчуються насінням трав і комахами. У вересні птахи збираються в зграйки і відлітають на зимівлю. Найменший з наших жайворонків. На відміну від інших видів, на грудях помітні дві невеликі темні плями.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Іноді гніздиться у відділеннях УСПЗ «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили». Входить до Додатка III Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Накладення ембарго на розорювання залишків цілинних степів, недопущення застосування сильно токсичних інсектицидів, що роблять негативний вплив на теплокровних.

Джерела інформації:
Алфераки, 1911; Вальх, 1911; Портенко, 1954; Сиренко, Мартынов, 1998; Белик, 2000.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

ЖАЙВОРОНОК СТЕПОВИЙ

Степной жаворонок
Melanocorypha calandra (Linnaeus, 1766)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Жайворонкові – Alaudidae

У роді відомо 6 видів, з яких в Україні і Донецькій області – 3.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

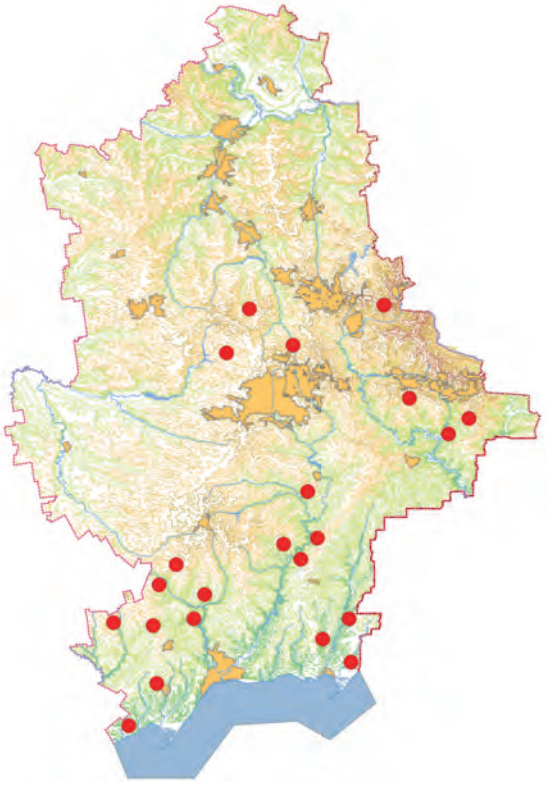
Північно-Західна Африка. Від Піренейського півострова вуузькою смугою по південній Європі до Каспію і ще пара ділянок на схід від нього. В Україні – Степна і, частково, Лісостепова зони. Донецька область повністю розташована в ареалі виду, але зустрічається він спорадично, більш часто на Донецькому Кряжі і в Приазов'ї.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Перевагу віддає петрофітним ділянкам, порослим досить високим степовим злакам і різнотрав'ям, але може гніздитися і на полях озимини, а, в особливості, багаторічних трав. Тяжіє до вододілів, рівних степів і селиться взагалі в місцях лежачих вище гніздів'я польового жайворонка. Уникає близькості лісосмуг, чистих полинових степів, солончаків, пісків.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття був звичайним гніздовим птахом регіону, а на півдні – дуже численним. В результаті масової оранки цілини і посадки лісосмуг до середини століття став рідкісним, а після глибокої депресії виду в 80-х роках – зник практично повністю. Починаючи з кінця минулого століття чисельність виду стала відновлюватися, але ще не досягла навіть до рівня 70-х років. В даний час його щільність на Донецькому Кряжі і в Приазов`ї може сягати 12 пар/км2 на степах і 8 пар/км^2 – на люцернових полях, при цьому селиться локалітетами і навіть на сусідніх ділянках може бути відсутній повністю. Чисельність обмежується відсутністю відповідних біотопів. Багато кладок і птахів гине на полях під час весняних обробок і від застосування отрутохімікатів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид, частково зимує. Найбільший з наших жайворонків. Спів і токовий політ з початку березня до кінця червня, місцями і до середини липня. Повні кладки можна зустріти з середини квітня до середини червня. Гніздо в ямці під кущем трави, добре маскується і затьмарюється. У кладці буває 4-5 яєць. Висиджує самка протягом 16 днів, а вигодовують обоє батьків у гнізді близько 10 днів. Пташенята, які щойно залишили гніздо зустрічаються з початку травня до кінця липня. Наприкінці липня з'являються порядні кочові зграї, що годуються по степах разом з іншими жайворонками. Влітку тваринна їжа становить 90% раціону. Восени, зі зникненням комах, жайворонок переходить на рослинні корми.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Входить до Додатків II Бернської і Боннської конвенцій. Охороняється на території УПСЗ, НПП «Меотида», РЛП «Донецький кряж» и ряду степових заказників.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження цілинних степових біотопів. Суворий контроль над застосуванням отрутохімікатів, особливо в період гніздування птахів.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Алфераки, 1910; Вальх, 1911; Тараненко, 1998; Белик, 2000.

Автори: Бронсков О. І., Пилипенко Д. В.
Фото: Пилипенко Д. В.

ПЛИСКА ЧОРНОГОЛОВА

Черноголовая трясогузка
Motacilla feldegg Michahelles, 1830

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Плискові – Motacillidae

Рід налічує 13 видів, з яких 5 – у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Євразія, від Балканського півострова включно, до Тарбагатая. На північ до Чорноморського узбережжя, Кавказу. На південь – південне узбережжя Малої Азії, Північний Ірак, Південний Афганістан. Ареал в Донецькій області займає смугу узбережжя Азовського моря шириною до 20-30 км, поширюючись на північ по долинах малих річок. Під час прольоту зустрічається на північ до Донецька-Шахтарська.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздовий та кормовий біотопи – вологі і заболочені луки на косах, приморській терасі, по долинах річок і струмків. Улюблене місце гніздування – ділянки солончаків, порослі прибережницею солончаковою і підтоплені водою.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В сприятливих стаціях щільність на гніздуванні може сягати 3-5 пар/га. У останній час площа гніздування і чисельність виду зменшуються, що пов'язано зі зменшенням площі угідь, придатних для гніздування, порушенням гідрологічного режиму водойм, конкурентними відносинами з жовтоголовою трясогузкою (M. citreola), яка з'явилася у регіоні наприкінці минулого століття і є більш сильною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Прилітає з місць зимівлі в квітні і потім ще 2-3 тижні вибирає підходяще місце. Самці активно охороняють ділянку. Гніздо влаштовують у товщі прибережниці або в ямці під дерниною трави. Лоток ретельно вистилають пір'ям і шерстю. Кладку з 5-6 білих яєць з густими коричневими цятками насиджують обоє батьків, але переважно самка. Пташенята вилуплюються в кінці травня – початку червня і протягом 12-14 днів перебувають у гнізді, а потім ще 2 тижні їх догодовують батьки. Від інших трясогузок відрізняється наявністю у самця чорної шапочки на голові. У місцях спільного гніздування з жовтою трясогузкою (M. flava) можуть утворювати сумісні пари.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Резервація всіх збережених ділянок узбережжя, придатних для гніздування даного виду. Регуляція чисельності сірої ворони.

Джерела інформації:
Бронсков и др., 1989; Молодан и др., 2010.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Бронсков О. І.

СОРОКОПУД СІРИЙ

Серый сорокопут
Lanius excubitor Linnaeus, 1758

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Сорокопудові – Laniidae

Рід налічує 31 вид, з яких 4 – у фауні України і 3 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

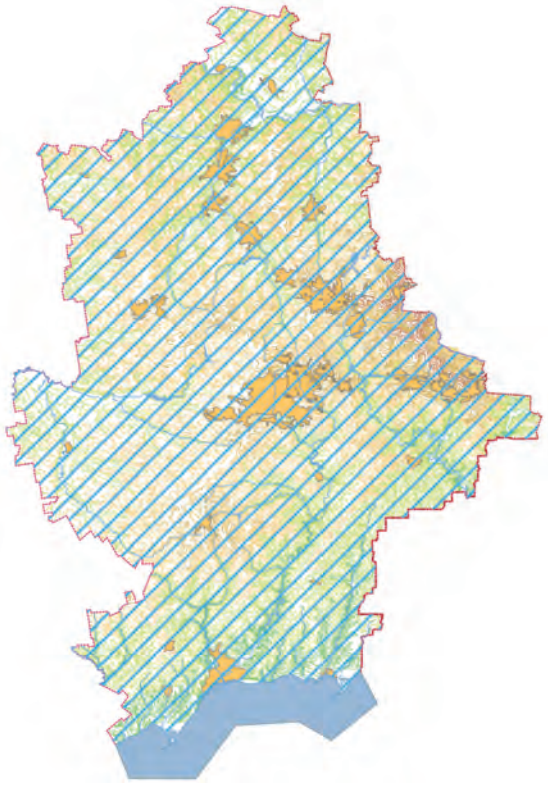
Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Розповсюджений майже по всій Європі та прилеглих районах Азії, в Північній Африці (окрім Сахари). В Україні гніздиться в Лісовій зоні, переважно у Волинському Поліссі. Під час зимівлі зустрічається по всій території, у тому числі й у Донецькій області. Крім характерних для всієї України підвидів *L. exc. excubitor* та *L. exc. homeyeri*, на території регіону іноді відмічається *L. exc. sibiricus*.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Для розмноження віддає перевагу болотам, лукам, полянам серед лісу з чагарниками. Під час зимівлі зустрічається переважно серед відкритих просторів з окремими чагарниками, у долинах річок, по краю лісосмуг.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні розмножується до 1000 пар. Під час зимівлі зустрічається рідко, окремими особинами. Чисельність залежить від конкретних умов зими. Природно рідкісний вид. При годуванні на ланах може страждати від отрутохімікатів, нестачі їжі (мишовидних гризунів).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Зимовий птах. Це найкрупніший з наших сорокопудів. З'являється на місцях зимівлі наприкінці жовтня – на початку листопада. Тримається всю зиму на улюблених місцях, активно охороняючи їх від представників свого виду. Харчується дрібними хребетними, крупними комахами, на яких полює вистежуючи їх з присадка, для котрого використовує окремі дерева чи кущі, дроти ліній електропередачі тощо. Відлітає до місць розмноження до кінця березня. На території області розмножується інший вид сорокопудів – чорнолобий (L. minor), який дуже схожий за забарвленням, але має чорний лоб і трохи менший за розмірами, та якого (особливо його пташенят) часто плутають із сірим.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи не приймалися. Деякі пари розмножуються на території об'єктів ПЗФ. Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Обмеження застосування взагалі та недопущення застосування сильно токсичних інсектицидів, що роблять негативний вплив на теплокровних.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Алфераки, 1911; Вальх, 1911; Сиренко, Мартынов, 1998; Скубак, 2005; Пилипенко, Дьяков, 2008; Полуда, 2009; Андрющенко и др., 2013; Бронсков, Чайка, 2016.
Особисті повідомлення: Височин М. О., Пилипенко Д. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Архипов О. М.

ШПАК РОЖЕВИЙ

Розовый скворец
Sturnus roseus (Linnaeus, 1758)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Шпакові – Sturnidae

Наразі вид відносять до монотипового роду *Pastor* Temminck, 1815.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

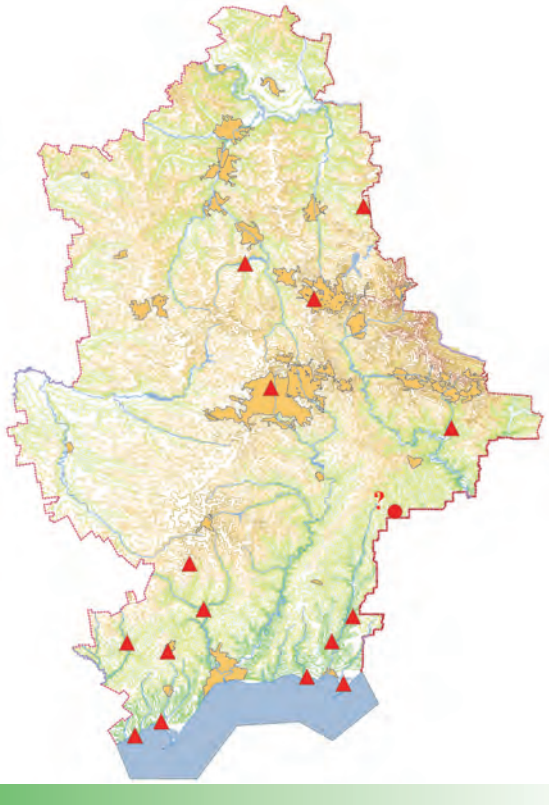
Гніздовий ареал простягається у Євразії від Піренеїв до Тянь-Шаню та від Уралу до Пакистану, але він дуже фрагментований і на багатьох ділянках гніздиться спонтанно. В Україні зустрічається переважно у південних районах, але випадки гніздування зареєстровані навіть у північних. В Донецькій області щорічно зустрічається повз узбережжя Азовського моря, в окремі роки – по всій території.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Птах відкритих просторів – степів, пустель та напівпустель. Гнізда влаштовує колоніями серед скель у тріщинах вапняку, під стріхами кошар, покинутих будівель.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Міграції виду та його спорадичне гніздування відмічалося для всієї області ще на початку минулого століття. По мірі освоєння території та зменшення площі степових ділянок регулярність гніздівлі та чисельність прольотних птахів зменшувалася. Наразі тільки вздовж

узбережжя моря майже кожен рік фіксуються зграйки по декілька десятків птахів. В окремі роки зростання чисельності мігруючих птахів має вибуховий характер, як у 2002 році, коли всього за пів доби 1 червня поблизу с. Юріївки було зафіксовано близько 10 тис. птахів, які окремими зграями пересувалися у східному напрямку. В деякі роки (1995, 2002, 2008) шпаки під час весняних міграцій з'являються й у північних районах області.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Рідкісний вид, що може спорадично гніздитися та регулярно мігрує у межах області. Випадки раптового гніздування шпаків у різних районах більшість фахівців пов'язує з піками чисельності саранових, які складають основу живлення птахів та вигодовування пташенят. Вірогідно, що і випадки масової міграції виду спостерігаються у роки кризи саранових у місцях традиційного гніздування, внаслідок чого птахи вимушені шукати більше корму. В області вони, як правило з'являються наприкінці травня і швидко зникають, лише окремі особини можуть затримуватися до кінця червня. Під час міграцій вони харчуються різноманітними комахами, дозріваючими плодами черешні та часто тримаються в зграях разом із шпаками звичайними. Гнізда влаштовують, подібно до горобців, під стріхами будівель чи якихось порожнинах в стінах. Відкладання яєць відбувається в середині червня, а до середини липня вони вже залишають гнізда.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Спеціальні заходи не приймалися. Внесений до Додатку II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження цілинних степових ділянок. Обмеження застосування взагалі та недопущення застосування сильно токсичних інсектицидів, що роблять негативний вплив на теплокровних.

Джерела інформації:
Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Тараненко, Пилипенко, 2003; Редінов, 2006.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Уколов І. І.

МУХОЛОВКА СТРОКАТА

Мухоловка-пеструшка
Ficedula hypoleuca (Pallas, 1764)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Мухоловкові – Muscicapidae

У світовій фауні рід налічує 28 видів, у фауні України та області – 3 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

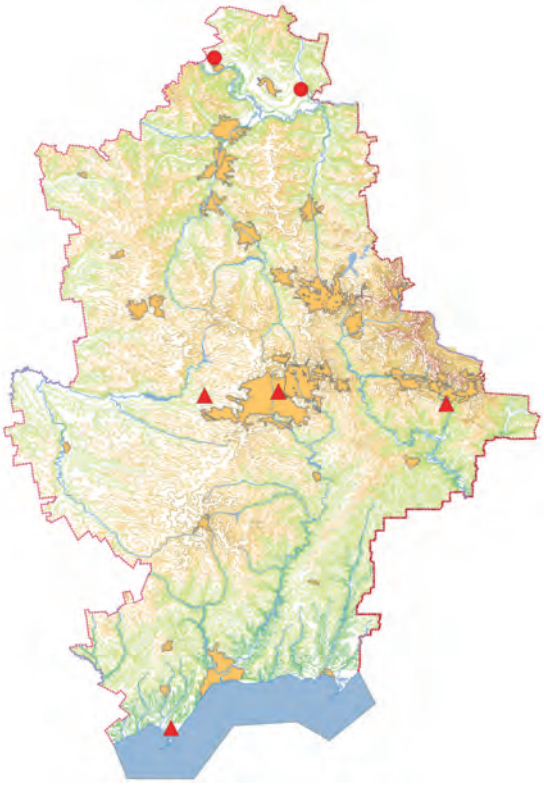
Північно-Західна Африка, Західна Євразія на схід до долини Єнісею. В Україні гніздиться в Лісовій, Лісостеповій та на півночі Степової зони, мігрує по всій території. У межах Донецької області нерегулярно гніздиться в долині р. Сіверський Донець, на прольоті можна зустріти по всій території (Білосарайська коса, околиці м. Тореза, м. Донецьк, околиці м. Красногорівки).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Зустрічається в різноманітних типах лісів. Гніздиться в борах і заплавних лісах долини р. Сіверський Донець. На прольоті зустрічається в байрачних і штучних лісах, а також лісосмугах та інших типах лісонасаджень на всій території області.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття в регіоні була рідкісною прольотною, в тому числі і в північній, лісовій частині, де

могла і випадково гніздитися. Останнім часом рідко зустрічається на весняному прольоті й іноді на осінньому, не щорічно гніздиться в лісах долини р. Сіверський Донець. У сприятливі роки щільність населення виду в борах становила 3 пари / км ^{2}, в заплавних лісах 0,6 пар / км ^{2}. Низька чисельність на прольоті і нерегулярність гніздування пов'язані з розташуванням території регіону на кордоні гніздового ареалу виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний птах. Прилітають в другій половині квітня. Для своїх гнізд займають укриття, що залишилися від інших птахів – природні дупла, старі дупла великого строкатого дятла (рідше малого строкатого та інших дятлів). Охоче займають штучні гнізда невеликих розмірів найрізноманітнішої форми. Гніздова ділянка мухоловки дуже мала. Птахи можуть гніздитися на відстані 10-12 м одна від одної. В кладці найчастіше 6 яєць. У мухоловки строкатої, як правило, одна кладка за літо, зрідка буває дві. Насиджування в середньому триває 12-14 днів. Пташенята з'являються в кінці травня, першій декаді червня. Виліт молодих відбувається в кінці червня – початку липня. Харчується в основному комахами і тільки при нестатку тваринних кормів птахи клюють ягоди і, як виняток, їдять навіть насіння рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) і Боннської конвенцій (Додаток II). Відомі місця гніздування виду в Донецькій області, знаходяться в межах НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні збереження старих лісових біотопів з дуплистими деревами та проведення моніторингових робіт.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др., 1954; Тараненко, 1998; ; Коханов, 2000; Дьяков, Пилипенко, 2007.

Автор: Дьяков В. А., Пилипенко Д. В.
Фото: Уколов І. І.

МУХОЛОВКА МАЛА

Малая мухоловка
Ficedula parva (Bechstein, 1794)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Мухоловкові – Muscicapidae

У світовій фауні рід налічує 28 видів, у фауні України та області – 3 види.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал виду великий і складається з декількох розрізнених частин: він займає всю середню частину Європи до Уралу, Кавказ і області південніше Каспійського моря, широку смугу Сибіру від Уралу до Тихого океану і, нарешті, Північно-Західні Гімалаї. В Україні зустрічається в Лісовій, Лісостеповій і на півночі Степової зони. У Донецькій області, відносно регулярно гніздиться в лісах долини р. Сіверський Донець, у Приазов'ї і, ймовірно, на Донецькому Кряжі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ліси різних типів. Регулярно гніздиться в заплавних дібровах, вільшаниках на півночі області і деяких старих штучних дібровах. У роки з високою чисельністю зустрічається ширше, в тому числі і в нагірних дібровах і байрачних лісах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття мала мухоловка гніздилась на півночі регіону, а з середини – як новий вид виявлена

в деяких старих штучних насадженнях. В теперішній час мала мухоловка залишається рідкісним гніздовим видом в регіоні. Регулярно гніздиться у Великоанадольському лісі і в лісах середньої течії р. Сіверський Донець. Її чисельність і поширення в межах області схильне до сильних коливань. Наприклад, в 2004 р. був сплеск чисельності малої мухоловки, і вона була виявлена і в інших лісах області. Щільність виду може коливатися в широких межах від 0,57 пар/км^2 до 5,9 пар/км^2. Порівняно низька чисельність виду пов'язана з південною межею ареалу і, відповідно, нестабільною чисельністю.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний птах. Початок весняного прольоту в кінці березня, валовий проліт в першій половині квітня, окремі особини затримуються до початку травня. На місця гніздування прилітають у квітні-травні. Гніздяться в кінці травня-червні. Гнізда поміщають на деревах, а також на пнях, у природних і видовбаних іншими птахами дуплах, полудуплах, за стовбуровою порослю, відсталою корою і т.п. Повну кладку можна знайти в першій половині червня, вона складається з 4-7, найчастіше 5-6 яєць. Тривалість інкубації 12-13 днів. Пташенята – в червні. Осінній відліт – на початку – середині вересня. Харчується як тваринними, так і рослинними кормами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) і Бонської конвенцій (Додаток II). Багато лісів, де вид виявлений на гніздуванні і прольоті входять до складу об'єктів природно-заповідного фонду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження лісових біоценозів.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий, Лисецкий, Капралова, 1954; Тараненко, 1998; Коханов, 2000; Пилипенко, 2003; Пилипенко, 2006; Дьяков, Пилипенко, 2007.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Пилипенко Д. В.

КАМ'ЯНКА ЛИСА

Каменка-плешанка
Oenanthe pleshanka (Lepechin, 1770)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Мухоловкові – Muscicapidae

Рід налічує 22 види, з яких 5 – у фауні України і 3 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

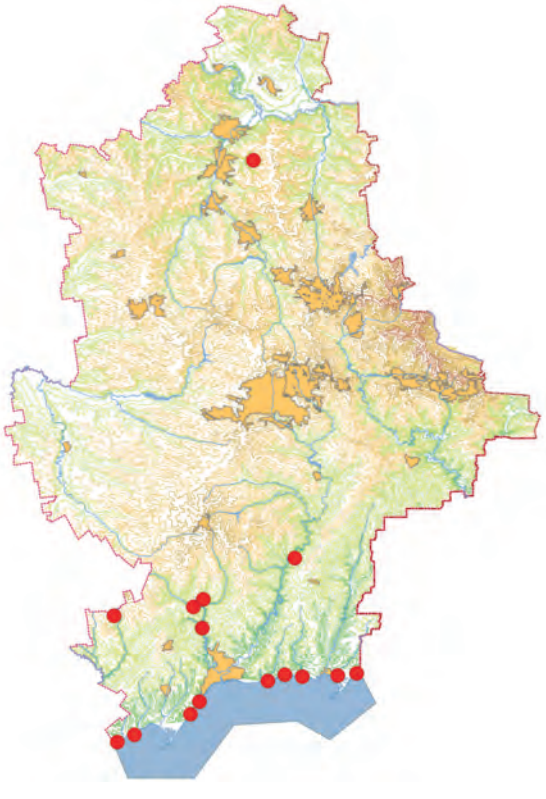
Зони степів і пустель від Південно-Східної Румунії до Північно-Східного Китаю. В Україні північна межа проходить по північно-західному Причорномор'ю та, піднімаючись до долини Сіверського Дінця, йде до Дону. Південна межа проходить по Чорноморському узбережжю до Кавказу, включаючи Крим.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Рівних просторів уникає, вважаючи за краще яри, кам'янисті схили, обривисті береги річок та до моря, нагромадження каміння.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Найбільша щільність в глиняних обривистих берегах Азовського моря, де вона може досягати 3,3 пар на 1 км обриву (околиці п. Урзуф). Щорічно 3-4 пари гніздиться в заповіднику «Кам'яні могили». Декілька пар

розмножуються на гранітних урвищах в середній течії Кальміуса. Відомо про гніздування близько п. Білокузьминівка. На решті території області зустрічається вкрай рідко окремими парами. Низька чисельність, за наявності відповідних місць для гніздування по всій області, найімовірніше, обумовлена як природними факторами – північно-західна межа ареалу, так і антропогенними – знищення біотопів гніздування, турбування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. У місцях гніздування з'являється в кінці березня – на початку квітня. Самці займають територію і, охороняючи її, часто виконують свою приємну пісню, сидячи на узвишші або підлітаючи невисоко в повітря. Гніздо розташовують у тріщинах, ущелинах між камінням, у норах, іноді на глибині до 1 м. Воно являє собою пухку споруду з листя злаків, рослинних волокон і вистелене шерстю і пір'ям. У кладці 4-6 яєць блідо-блакитного кольору, які насиджують обоє батьків. Перших молодих, що покинули гніздо, можна зустріти на початку червня. Відлітають у вересні. Від інших кам'янок самці відрізняються контрастним чорно-білим опереннням. Самки трохи темніші птахів інших видів.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида», у відділенні УСПЗ «Кам'яні Могили». Вид занесений до Додатка II Бернської та Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Резервація всіх збережених ділянок, придатних для гніздування даного виду.

Джерела інформації:
Бронсков и др., 1989; Сиренко, Мартынов, 1998; Витер, 2011; Суханова и др., 2013
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В., Скубак Е. Н., Суханова О. Г.

Автори: Бронсков О. І., Тараненко Л. І.
Фото: Уколов І. І.

КАМ'ЯНКА ПОПЕЛЯСТА

Каменка-плясунья
Oenanthe isabellina (Temminck, 1829)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Мухоловкові – Muscicapidae

У світовій фауні рід налічує 22 види.
У фауні України – 5 видів, Донецькій області – 3.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

В межах регіону – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Євразія від західного узбережжя Чорного моря, західного узбережжя Малої Азії і східного узбережжя Середземного моря на сході до Великого Хінгану. В Україні переважно у Степовій зоні. Вся територія Донецької області входить в гніздовий ареал виду, але поширена нерівномірно.

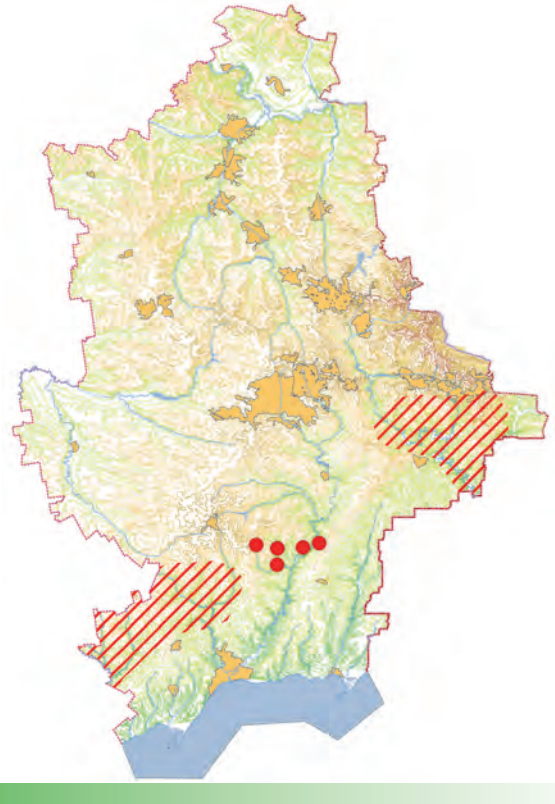
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться виключно на степових ділянках при наявності нір малого ховраха, великого тушканчика і степового бабака. Найчастіше такі ділянки розташовуються уздовж русел степових річок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття тільки в одній з праць Б. С. Вальха є вказівка на випадкове гніздування цього виду на сході губернії, хоча інші автори, які працювали тут в той період часу, її не відзначали. Розселення виду в Україні (Крим), у західному напрямку, почалося з 1960 року. На початку 80-х вже гніздилась на південному заході регіону. Зараз найбільша чисельність спостерігається на Донецькому кряжі та в західній частині Приазов'я. У найбільш сприятливих біотопах її щільність досягає 46 пар /км^2, така висока чисельність була виявлена на одній з ділянок «Половецького степу» (відділення НПП «Меотида»), хоча зазвичай щільність значно нижча – до 15 пар/км ^{2}, часто зустрічаються поодинокі пари. Негативний вплив на чисельність виду надає знищення місць існування, в першу чергу розробка гранітних виходів у степу, а також зменшення чисельності ховраха та великого тушканчика, нори яких птах використовує для гніздування.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний птах. Весняний приліт в березні-квітні. До будівництва гнізда приступає незабаром після прильоту. Місцями селиться досить густо, утворюючи подобу колонії. Влаштовується гніздо, зазвичай, в кинутих норах гризунів (ховрахів, тушканчиків, бабаків), а також в тріщинах глинистих берегів, ярів і глибоко в проміжках між каменями. У кладці 4-6 яєць. Насиджує, очевидно, виключно самка протягом 15 днів. З гнізда молоді виходять ще не вміючи літати. Осінній відліт – в серпні, а осінній проліт триває до другої половини вересня. Комахоїдний птах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток II). Деякі з місць гніздування входять до складу НПП і РЛП регіону.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення всіх місць гніздування, моніторингові роботи, введення до складу ПЗФ (з лімітуванням пасовищного навантаження) всіх цілинних ділянок.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Алфераки, 1911; Вальх, 1911; Портенко, 1954; Панченко, 1976; The EBCC Atlas..., 1997; Тараненко и др., 1998; Коханов, 2000.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Уколов І. І.

ГОРИХВІСТКА ЗВИЧАЙНА

Обыкновенная горихвостка
Phoenicurus phoenicurus (Linnaeus, 1758)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Мухоловкові – Muscicapidae

Рід налічує 11 видів, з яких 2 в Україні і області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Європа і західні частини Азії, Північно-Західна Африка. В Україні гніздиться практично на всій території, крім південних і південно-східних районів Степової зони. У Донецькій області з розвитком степового лісорозведення межа гніздового ареалу зсунулася на південь. Починаючи з кінця 60-х, почала гніздитися у Великоанадольському лісі. Наразі зустрічається по всій території, від долини р. Сіверський Донець до узбережжя Азовського моря.

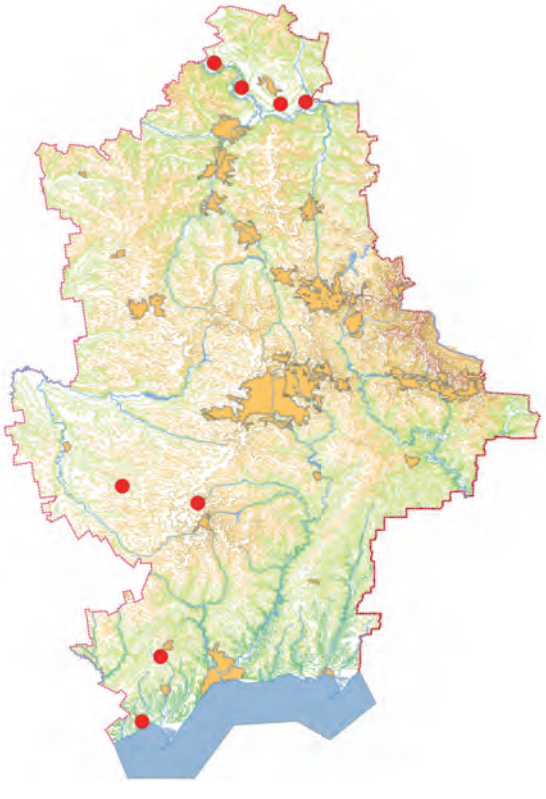
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Різноманітні ліси. Зустрічається в листяних і змішаних лісах, як природних так і штучних, вважаючи за краще листяні колки в борах і діброви, які примикають до населених пунктів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Зустрічається по всій території області, але дуже фрагментарно і в невеликій кількості. Найбільша її щільність у змішаних насадженнях, тут вона в середньому становить 1,85 пар/км^2, порівняно велика щільність, виду в Великонадольском лісі – 1,67 пар/км^2, хоча в середньому по штучних лісах вона становить 0,19 пар/км^2. В інших типах лісів цей вид зустрічається рідше, віддаючи перевагу гніздуванню в лісах, але поруч з населеними пунктами. Низька чисельність, ймовірно, пояснюється особливостями біології, відсутністю достатньої кількості дуплистих дерев і, можливо, конкуренцією з іншими дуплами гніздниками.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. На місця гніздування прилітає в другій половині квітня – початку травня. Гніздиться окремими парами, іноді досить далеко одна від іншої. Для будівлі гнізд використовуються всілякі дупла, порожнечі і виїмки в стовбурах листяних і хвойних дерев. Дуже часто горихвістка влаштовує своє гніздо в будовах, охоче заселяє штучні гнізда. У повній кладці 6-7 яєць, іноді 5, 8 і, навіть, 9. На рік дві кладки. Насиджування починається після того, як відкладена вся кладка, насиджує переважно самка, протягом 12-17, зазвичай же 13-14 днів, вигодовують обоє батьків, пташенята перебувають у гнізді 12-14 днів. Харчується головним чином комахами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської (Додаток II) і Боннської конвенцій (Додаток II). Багато з відомих місць гніздування виду в Донецькій області, знаходяться в межах різних об'єктів ПЗФ, таких, як НПП «Святі Гори», заказник «Великоанадольський», пам'ятник природи «Соснові культури» та інші.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження старих лісів, проведення моніторингових робіт і проведення біотехнічних заходів, спрямованих на залучення виду в ліси.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий и др. 1954; Будниченко, 1965; Лисецкий, Гисцов, 1969; Тараненко, 1998; Пилипенко, 2003; Дьяков, Пилипенко, 2007, Пилипенко, 2012.

Автори: Пилипенко Д. В., Тараненко Л. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

СИНИЦЯ ДОВГОХВОСТА

Длиннохвостая синица
Aegithalos caudatus (Linnaeus, 1758)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Довгохвостосиницеві – Aegithalidae

В родині відомо 3 роди з 8 видами; в Україні – 1 вид.

ПРИРОДООХРОННИЙ СТАТУС

В межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

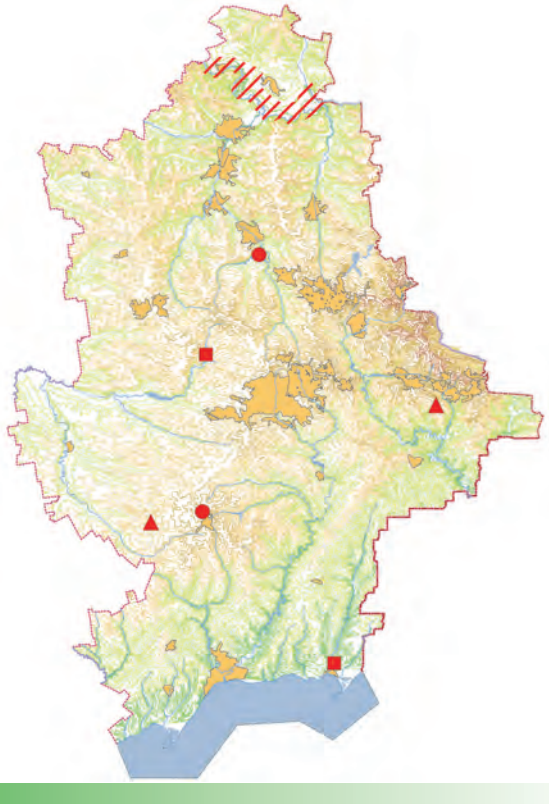
Вид широко поширений на території всієї помірної та південної частини Європи, в Малій Азії, практично у всій лісовій зоні Азії, на Сахаліні і в Японії. В Україні гніздиться в Лісовій, Лісостеповій і півночі Степової зон, а також в Криму. У Донецькій області поширена переважно в долині Сіверського Дінця, але окремі місця гніздування знаходяться в Приазов'ї. Під час осінньо-зимових кочівель групки птахів відзначені в деревних насадженнях по всій області, в тому числі і в містах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Гніздиться в різних типах заплавних лісів, штучних листяних лісах, воліючи заболочені ділянки, вільшаники, листяні колки серед борів. Імовірно гніздиться в байрачних лісах Донецького кряжа.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття відзначалася як гніздовий птах півночі регіону, а в середині століття ще й у Волновась-

кому р-ні (Великоанадольський ліс). В даний час в межах області більш рівномірно і регулярно гніздиться в лісах долини р. Сіверський Донець. Тут її щільність становить у заплавних дібровах – 2,86 пар/км^2, змішаних лісах – 1,56 пар/км^2. У штучних лісах гніздяться поодинокі пари. В негніздовий час окремі зграйки можна зустріти по всій області. Низька чисельність визначається південним кордоном ареалу виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Осілий птах, що здійснює нерегулярні кочівлі. Період розмноження починається з кінця березня – початку квітня. Гніздо найчастіше поміщається на узліссі або в рідкісному старому лісі з густим підліском, зазвичай на листяному дереві. Воно являє собою кулясту споруду, майстерно сплетену з рослинних волокон і оброблену лишайником. Кладка складається з 10-12 (рідше 14) яєць, яку насиджує тільки самка протягом 12-13 днів. Пташенята залишаються в гнізді 15-16 днів, протягом яких їх годують обоє батьків. Молоді вилітають наприкінці травня – першій половині червня. Виводки довгохвостих синиць в кінці літа кочують невеликими «сімейними» групками по 10-12 птахів, після чого вливаються в змішані синичі зграї. Довгохвоста синиця – типово комахоїдний птах, і рослинні елементи в її їжі потрапляють вкрай рідко.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток III). Відомі місця гніздування виду в Донецькій області, знаходяться в межах НПП «Святі Гори», РЛП «Клебан-Бик», заказника «Великоанадольський ліс».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження природних лісових біотопів та проведення моніторингових робіт в них.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Волчанецкий, 1950; Волчанецкий, Лисецкий, Капралова, 1954; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999; Дьяков, Пилипенко, 2007; Пилипенко, 2010.

Автори: Бронсков О. І., Дьяков В. А., Пилипенко Д. В.
Фото: Уколов І. І.

РЕМЕЗ

Ремез
Remiz pendulinus (Linnaeus, 1758)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Синицеві —Paridae

Рід налічує 4 види, з яких 1 – у фауні України і Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

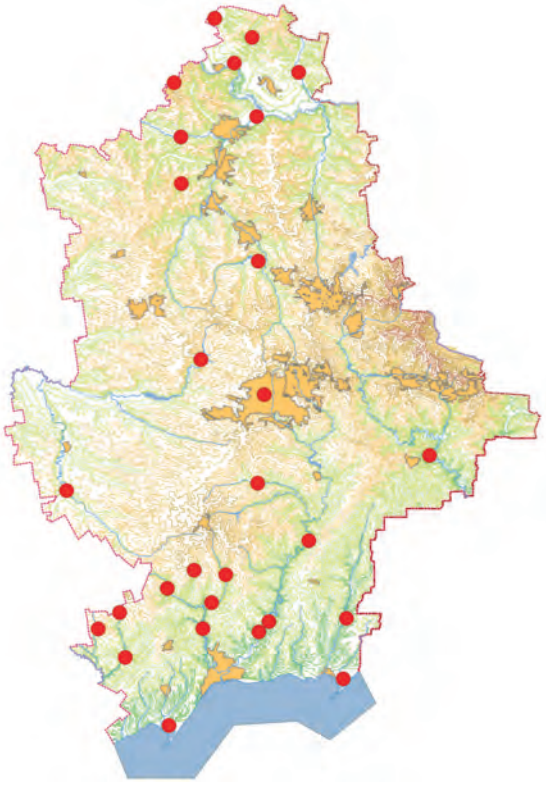
Смуга з помірним і субтропічним кліматом від Піренейського п-ва до долини Сунгарі на Сході. На північ поширений до південної Швеції і на південь – до південного узбережжя Малої Азії. Україна і область повністю розташовані в ареалі виду.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Селиться в лісонасадженнях вздовж водойм різного типу, вважаючи за краще стоячі (ставки, стариці) у відкритих ландшафтах з наявністю очерету, рогозу. Може гніздитися в парках на територіях населених пунктів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У Донецькій області завжди був рідкісним. В даний час у південній частині області чисельність по степових річках, за наявності деревної рослинності, складає 1-2 пари на кілометр русла. На 7 км берегової лінії

Клебан-Бикського водосховища відзначено 15 гнізд. До основних факторів належать: природна рідкісність виду; розорювання водоохоронної зони вздовж струмків і річок; знищення деревної рослинності.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. Прилітає в кінці березня – початку квітня. До будівництва гнізда самець приступає наприкінці квітня і будує його близько 2 тижнів. На вигляд воно схоже до рукавиці, підвішені до кінця гілок верби, тополі або інших дерев, звисаючих над водою, або над сушею, але тоді значно вище від землі. Стінки гнізда у вигляді повсті, зробленої з пуху верб, очерету, рогозу. Щороку будує нове гніздо, іноді використовуючи будівельний матеріал зі старого. Кладка з 4-10 білих яєць в середині травня. Насиджує, ймовірно, одна самка протягом 10-14 днів. Пташенята в гнізді перебувають 2-3 тижні. Протягом року, як правило, робить дві кладки. Ремез видає себе, часто волаючи, високим жалібним свистом. Харчується комахами, павуками, насінням рослин, особливо тростини. Відлітає в кінці вересня-жовтні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

У Донецькій області охороняється у багатьох об'єктах ПЗФ. Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Суворе дотримання водоохоронних зон малих річок.

Джерела інформації:
Бронсков и др., 1989; Портенко, 1954; Сиренко, Мартинов, 1998; Молодан и др., 2010; Пилипенко и др., 2012; Суханова, 2013.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А., Пилипенко Д. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Пилипенко Д. В.

СИНИЦЯ ЧОРНА

Московка

Parus ater Linnaeus, 1758

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Синицеві – Paridae

Наразі вид відносять до роду *Periparus* Selys-Longchamps, 1884 з 6 видами, з яких в фауні України – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Хвойні ліси Європи та Азії від Атлантичного узбережжя на заході до узбережжя Охотського моря, Камчатки, Сахаліну і Курильських островів на сході. В Україні гніздиться в Лісовій і, частково, Лісостеповій зонах, а також в гірському Криму. У Донецькій області гніздиться тільки в змішаних лісах долини р. Сіверського Дінця. У період зимових кочівель зустрічається по всій області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

У гніздовий період у хвойних і змішаних лісах, хоча може гніздитися і на кордоні з заплавними. В осінньо-зимовий період зустрічається і в інших типах лісів, в тому числі і в штучних дібровах Приазов'я, хоча і тут дотримується хвойних посадок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На початку XX століття на півночі регіону була звичайною пролітною і рідко зимуючою, а на півдні рідкісною пролітною і зимуючою. У середині століття зрідка відзначалася в зимовий час, а з кінця сторіччя стала відзначатися трохи частіше, поки в 2002 р. не було встановлено її гніздування в лісах долини р. Сіверський Донець. Щільність гніздових птахів у змішаних лісах в середньому становить близько 2 пар/км^2. У зимовий час зустрічається переважно в змішаних зграях з іншими синицями, поступаючись їм у чисельності. Низька чисельність визначається південним кордоном ареалу виду.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий осілий і, ймовірно, частково кочівний птах. Період розмноження починається в кінці березня, початку квітня. Гніздо в більшості випадків поміщається в дуплі, часто дуже невисоко над землею. Нерідко гнізда поміщаються в гнилих пнях, іноді навіть між коріннями, нижче поверхні землі. У більшій частині ареалу, мабуть, буває дві кладки в сезоні. Перша кладка в кінці квітня – початку травня, друга – у червні. Яєць буває від 7 до 11 в першій кладці і від 6 до 9 у другій. Насиджує яйця тільки самка впродовж 14-16 днів. Пташенята залишаються в гнізді 16-17 днів, протягом яких їх годують обидва батьки, переважно комахами. Восени і, особливо, взимку значну частину їх раціону складає насіння (головним чином хвойних порід).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток III). Відомі місця гніздування виду в Донецькій області знаходяться в межах НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження лісових біотопів та проведення моніторингових робіт.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Будниченко, 1965; Дьяков, 2000; Пилипенко, Дьяков, 2005; Пилипенко и др., 2007.

Автори: Пилипенко Д. В., Дьяков В. А.
Фото: Бронсков О. І.

ЧЕЧЕВИЦЯ

Обыкновенная чечевица
Carpodacus erythrinus (Pallas, 1770)

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина В`юркові – Fringillidae

Відомо 21 вид роду, з яких один – в Україні і області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Східна Європа, Сибір, Середня і Центральна Азія. В Україні зустрічається в Лісовій та Лісостеповій зонах, а також в північній частині Степової та гірському Криму. У Донецькій області зустрічається практично скрізь, крім приморської смуги.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Головним чином вологі луки з групами чагарників і з окремими деревами, а також різноманітні типи лісів, як листяні, так і змішані, вважаючи за краще в даних випадках узлісся, галявини й інші поєднання лісу і відкритих ділянок.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Наприкінці XIX століття вид був досить звичайним на півночі, а для півдня взагалі не вказувався. З другої половини XX століття почав відзначатися і на півдні, в штучних лісах Приазов'я. В останні роки зустрічається переважно на півночі області в заплаві р. Сів. Донець, а на півдні поширена спорадично, в окремих штучних лісах. Найбільша щільність відзначається

в молодих не зімкнутих лісонасадженнях Приазов'я, до 4 пар/км^2. У старих штучних лісах до 0,5 пар/км ^{2}. Досить висока щільність в окремі роки в заплавних лісах (3 пари/км^2), але найбільш стабільна чисельність на луках у заплаві р. Сів. Донець. Низька чисельність, ймовірно, пояснюється південним кордоном ареалу

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гніздовий перелітний вид. Терміни прильоту – з кінця квітня і до другої декади травня. Моногамні птахи, але відомий випадок, коли при одному самцеві було дві самки з двома кладками. Майже зараз же по прильоту розбиваються на пари і приступають до будівлі гнізд. Гнізда влаштовує в густому гіллі чагарників або невисоких дерев на висоті близько 2-2,5 м над землею. У будівлі гнізда бере участь тільки самка. Виводить пташенят один раз у сезон. Кладка з 4 -5 яєць в перших числах червня. Висиджування триває 13-14 днів. Під час насиджування яєць самкою самець постійно знаходиться поблизу від гнізда і багато співає. Пташенята вигодовуються самцем, який годує також і самку; вони залишаються в гніздах близько двох тижнів. Виліт молодих з гнізда відбувається у другій половині липня, на початку серпня. Харчується різним насінням трав'янистих і деревних рослин, ягодами і незначною кількістю комах.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Підлягає охороні відповідно до Бернської конвенції (Додаток II). Багато з відомих місць гніздування виду в Донецькій області, знаходяться в межах різних об'єктів ПЗФ, таких як НПП «Святі Гори» і заказник «Великоанадольський».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження лісових біотопів та проведення моніторингових робіт.

Джерела інформації:
Сомов, 1897; Боровиков, 1907; Вальх, 1911; Таращук, 1953; Волчанецкий и др., 1954; Будниченко, 1965; Тараненко, 1998; Пилипенко, 1999;; Тараненко, 2000; Дьяков, Пилипенко, 2007.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І.

Автор: Пилипенко Д. В.
Фото: Пилипенко Д. В.

ВІВСЯНКА ЧОРНОГОЛОВА

Черноголовая овсянка
Emberiza melanocephala Scopoli, 1769

Ряд Горобцеподібні – Passeriformes
Родина Вівсянкові – Emberizidae

Рід налічує 37 видів, з яких 12 у фауні України і 6 – Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включена до ЧКУ – рідкісна. У межах області – рідкісна.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна Європа від Апеннінського п-ва до пониззя Волги. Велика частина Малої Азії від Південно-Східного узбережжя Середземного моря до Південного Ірану і східних схилів гір Загрос. В даний час в Україні ареал охоплює Східний Крим, Північне Приазов'я, Луганську область.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Степи з порізаним рельєфом, густою мозаїчною трав'янистою рослинністю і окремими кущами та деревами. Може гніздитися на змінених ділянках з рудеральною рослинністю і в розріджених лісосмугах вздовж полів і доріг.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На узбережжі Азовського моря споконвіків існує північно-приазовська популяція цього виду, яка до 2006 року налічувала близько ста гніздових пар. Потім відбулася експансія птахів, ймовірно, з північно-кавказької популяції і їх чисельність різко збільшилася

приблизно в 2 рази. Крім того, відбувається поступове розширення ареалу на північний захід і вона відмічається на гніздуванні спочатку біля с. Роздольного, а потім – Амвросіївки. Зараз чисельність в області становить до 1 тис. пар. У 2014 році пролітні самці були зустрінуті навіть неподалік Клебан-Бикського водосховища. На чисельність птахів, в першу чергу, негативно впливає знищення природних місць гніздування і рекреація. Частина кладок розоряються бродячими собаками і воронами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Перелітний птах. На місцях гніздування з'являється в середині травня. В сприятливих умовах можуть утворювати невеликі скупчення. Один виводок в сезон, але у разі загибелі можлива повторна кладка. Гнізда будують в кінці травня – початку червня на невеликих кущах або на пучках високої трави (спаржа, віка) при цьому, не прикріплюючи їх до гілок, а використовуючи рослини тільки як опору. У кладці 5-6 світло-блакитних яєць з глибинними і поверхневими коричневими цятками, які згущуються до тупого кінця. Характерні для інших вівсянок завитки і смужки в забарвленні яєць відсутні. Пташенята вилуплюються на 14 день, а на 8-10 день вони залишають гніздо. У будівництві гнізда, висиджуванні яєць і вигодовуванні пташенят бере участь тільки самка, тоді як самець зайнятий охороною гніздової ділянки. Можлива полігамія. Відлітає до місць зимівлі в липні-серпні.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Меотида». Входить до Додатка II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Проведення інвентаризації на території українського ареалу. Резервація всіх збережених ділянок степу, придатних для гніздування даного виду.

Джерела інформації:
Костин, 1983; Кинда, Гринченко, 2002; Бронсков, 2008; Кінда, Бронсков, 2009, Мошкина, 2013; Суханова и др., 2013.
Особисті повідомлення: Суханова О. Г., Шабанов О. В., Чопенко О.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Пилипенко В. Д.

ТИП ХОРДОВІ – CHORDATA

КЛАС ССАВЦІ – MAMMALIA

ХОВРАХ КРАПЧАСТИЙ

Крапчатый суслик
Spermophilus suslicus (Guldenstaedt, 1770)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Вивіркові – Sciuridae

Один з близько 40 видів роду, один з 4-х видів роду в фауні України і 2-х – в області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

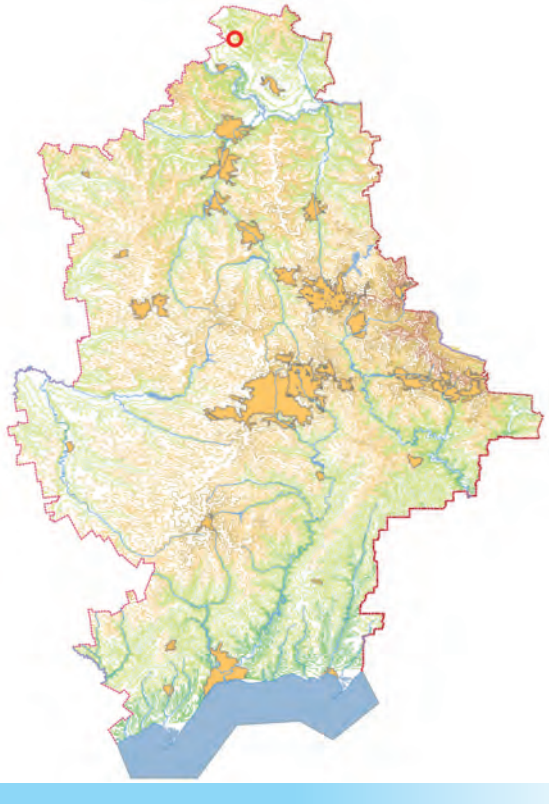
У Червоному списку МСОП має статус близький до стану загрози зникнення (NT), у ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – зниклий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Переважно Лісостепова і, частково, Степова зони від Дніпра на схід до Волги. Північна границя йде по рр. Десна та Ока, а південна – по рр. Ворскла та Сіверській Донець до Луганська, від якого прямує до Волги південніше Саратова. На території Донецької області ареал виду охоплює лише Лиманський район на лівому березі р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє цілинні ділянки, балки, незаймані пустища, пасовища, луки. Агроценозів уникає, може зустрічатись на межах полів та обочинах доріг.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сучасні колонії на території області невідомі, можливо, вид повністю тут зник. Остання відома колонія припинила своє існування в 2011 р. Раніше був чисельним на всій території свого ареалу та вважався шкідником сільського господарства. Головні чинники скорочення чисельності – спочатку суцільне розорювання степів, потім деградація скотарства. В минулому сторіччі проводились масштабні винищувальні заходи. Велику загрозу в теперішній час становить ізоляція популяцій.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Осілий, колоніальний звір. Живе в норах з вертикальними та похилими виходами. На зиму впадає в сплячку, яка триває з серпня-початку вересня до кінця березня-квітня. Харчується травою та насінням, інколи вживає у їжу великих комах. Раз на рік в квітні самиця народжує від 3 до 8 малят. Вагітність триває близько 3 тижнів. Статевозрілість настає на другому році життя. Може утворювати неплодючі гібриди з ховрахом малим.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид занесений до Додатку II Бернської конвенції як вид, що потребує особливої охорони. Реальні міри по охороні цього виду фактично відсутні, раніше вважався шкідником сільського господарства.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННІ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Перш за все потрібно провести обстеження території, придатної для існування виду з метою виявлення колоній цього виду у межах Донеччини та взяти їх під охорону. Проведення роз'яснювальної роботи серед місцевого населення.

Джерела інформації:
Загороднюк, Федорченко, 1995; Межжерін, 2009.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автор: Скубак Є. М.
Фото: Сапельников С. Ф.

ХОВРАХ МАЛИЙ

Малый суслик
Spermophilus pygmaeus (Pallas, 1778)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Вивіркові – Sciuridae

Один з близько 4 видів роду, один з 4-х видів роду в фауні України і 2 – Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Від пониззя Дніпра, включаючи Крим, до Бетпак-Далі на сході. На північ до Дніпра, Ворскли, Сіверського Дінця, Самари та Уралу. У Донецькій області відсутній тільки північніше р.Сіверський Донець.

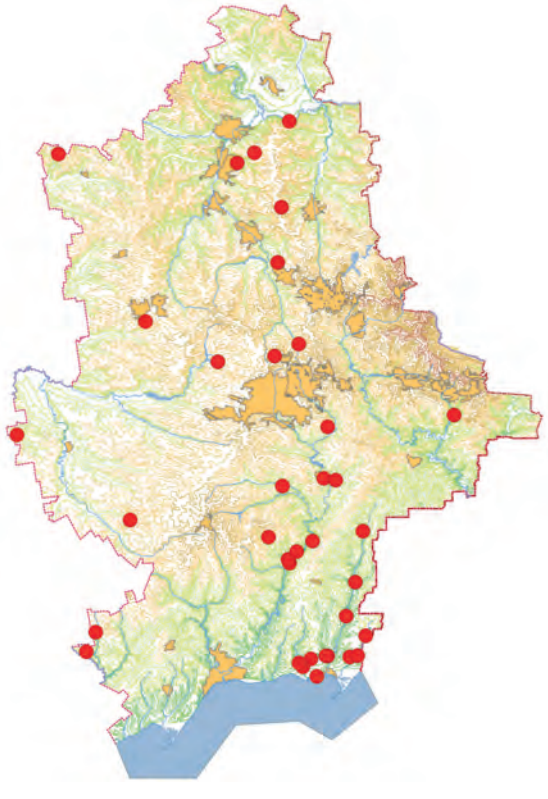
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Ділянки різнотравно-ковилового степу з розрідженою рослинністю і полинові напівпустелі. Зараз колонії збереглися по схилах яружно-балкової системи, на вигонах, поблизу кошар на стоянках худоби. На схилах долини р. Кальміус розташовуються на граніт-них відслоненнях з різними фракціями щебеню.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

У першій половині XX століття малий ховрах в Донецькій області, як і практично у всьому своєму ареалі, був численним і вважався злісним шкідником сільського господарства. У результаті вжитих заходів боротьби (знищення хімічними методами, виливання та ін.), а особливо через оранку цілинних степів, степове лісорозведення, його чисельність була настільки підірвана, що до кінця 80-х років минулого сторіччя ховрах став рідкісним і епізодично поширеним видом гризунів. Спад сільськогосподарського виробництва в 90-ті роки відбився позитивно на всіх природних комплексах і, зокрема, на стан популяцій малого ховраха. До 2007 року його чисельність зросла у Донецькій області приблизно до 80 тис. особин. Однак, ймовірно, внаслідок дуже несприятливих умов зимівлі, близько 2010 року стався стрімкий спад чисельності у всіх без виключення колоніях і під час обстеження декількох з них в 2012-13 рр. були відмічені лише окремі особини.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

У малого ховраха добре виражена колоніальність, але при цьому кожен живе в окремій норі. Постійні нори можуть досягати 2 м глибини і більше 4 м довжини. При будівлі нори на поверхню виноситься багато ґрунту і утворюються ховраховини. Для ховраха малого характерна зимова сплячка, яка триває 5-8 місяців і, як правило, з жовтня по березень. Після сплячки звірята виходять на поверхню, прорив прямий вертикальний хід – «веснянку» і відразу приступають до розмноження. Вагітність триває близько трьох тижнів і вже до середини травня молоді виходять на поверхню, а ще через 10-14 днів можуть відділятися. Під час сильної літньої посухи можуть впадати в заціпеніння, яке може переходити в зимову сплячку.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Заходи охорони не приймалися.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Організація об'єктів ПЗФ на всіх відомих колоніях ховраха. Мораторій на розорювання степів та висадку лісу на цілинних ділянках. Роз'яснювальна робота серед населення.

Джерела інформації:
Громов, Ербаева, 1995; Дулицкий и др., 2002; Тимошенков, 2004; Тимошенков, 2005;Загороднюк, Кондратенко, 2006; Тимошенков, 2006; Тараненко и др., 2008; Бронсков, Тимошенков, 2010.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В., Шабанов О. В.

Автори: Бронсков О. І., Тімошенков В. А.
Фото: Чайка М. О.

ВОВЧОК ЛІСОВИЙ

Лесная соня
Dryomys nitedula (Pallas, 1779)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Вовчкові – Gliridae

Один з трьох видів роду *Dryomys*, єдиний вид роду у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

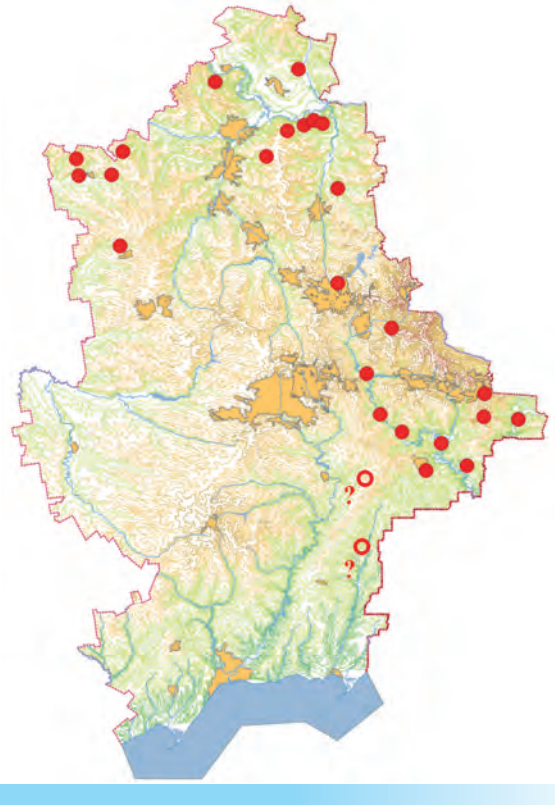
В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

В Євразії ареал виду простягається від Швеції до Північної Італії на заході та Алтаю, Саян і Тянь-Шаню на сході. Мала Азія, Іран, Афганістан. Україна в цілому і Донецька область повністю розташовані в ареалі виду.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Широколистяні ліси і лісостеп. Віддає перевагу старовіковим і стиглим ділянкам лісу з великою кількістю дупластих дерев та густим підліском, рідше зустрічається в садах та лісосмугах. На території області населяє переважно нагірні кленово-липові діброви (Теплинський, Краснопільський та Маяцький ліси) і байрачні липові діброви Донецького кряжу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Вид з невисокою природною чисельністю. В місцях існування його відносна чисельність при відловах гризунів пастками складає 0,01–0,13 %. Негативні фактори – руйнування місць існування виду, зокрема й вирубка старовікових дупластих дерев, безпритульні коти.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде утаємничений, сутінковий і переважно деревний спосіб життя. Притулками служать в основному дупла дерев, гнізда іноді будує також в кронах дерев. На зиму впадає у сплячку, звичайно, в норах серед коренів дерев. Живиться комахами, насінням та плодами дерев; принагідно ласує пташиними яйцями. Розмноження раз на рік, у виводку від 3 до 7 дитинчат.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений до Додатку III до Бернської конвенції. Охороняється на території НПП «Святі Гори» та, ймовірно, РЛП «Клебан-Бик».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природного середовища мешкання виду.

Джерела інформації:
Безродный, 1991; Загороднюк, 2006; Тараненко та ін., 2008; Batsaikhan et al., 2016.
Особисті повідомлення: Грянова Л.

Автори: Загороднюк І. В., Мельниченко Б. Г.
Фото: Книш М. П.

МИШІВКА ШТРАНДА

Мышовка Штранда
Sicista strandi (Formosov, 1931)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Мишівкові – Sicistidae

Рід *Sicista* налічує 13 видів, у фауні України – 4 види, в Донецькій обл. – 2. Наразі вид має назву «мишівка донська» і представляє родину Sicistidae Allen, 1901, більше відомий як «мишівка темна», а до 2000 року – як «мишівка лісова», у ЧКУ (2009) названий «мишівка Штранда» і віднесений до родини Sminthidae.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

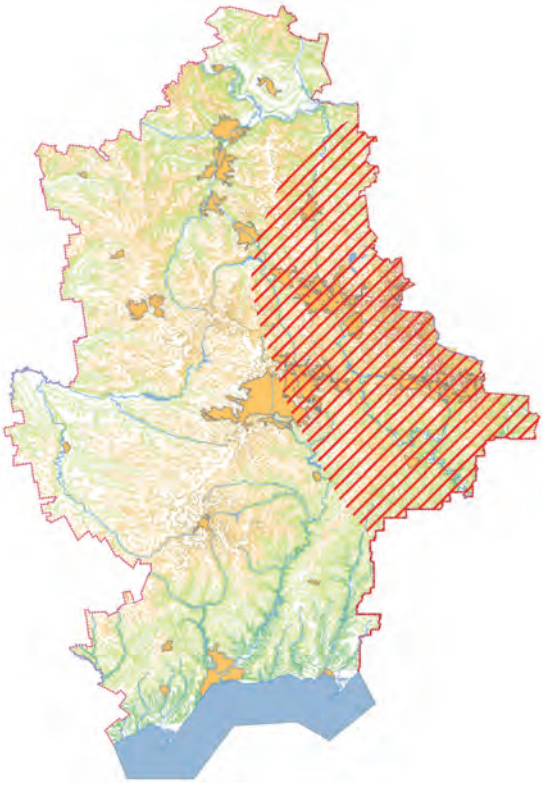
Східна Європа на схід від Дніпра до Волги, на південь до Підкавказзя. В Україні тільки в межах Луганщини, проте напевно є і в суміжних Харківщині й Донеччині, включаючи область північного (байрачного) степу на Донецькому Кряжі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Луко-степові угруповання, узлісся байрачних лісів, чагарниковий степ, схили ярів. Найчастіше відмічений серед заростей степових чагарників і розріджених байраках біля цілинного степу.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність дуже мала по всьому ареалу, і з роками зменшується. Стабільні популяції (за межами Донеччини) відомі тільки біля ділянок цілинного степу, зокрема у Проваллі, де частка виду складає 1–1,3 % від усіх мікромамалій. Чисельність залежна від рясноти комах, умов зимівлі та пресу хижаків і є стабільною тільки у віргільних місцезнаходженнях. Негативними факторами є руйнація біотопів і їх фрагментація, прес хижаків (включно бродячих котів), надмірний випас.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Норовий гризун з виразною сезонною активністю: найвища активність і репродукція відбуваються протягом травня-серпня, з жовтня до квітня знаходиться у стані зимової сплячки. Характерна комахоїдність, з виразною перевагою прямокрилих та метеликів, живиться також насінням трав і чагарників. Добре лазить по гілках степових чагарників і чагарничків, активний переважно у сутінковий час. Нерідко поселяється в норах інших гризунів. Розмноження звичайно раз на рік, у приплоді 4–6 малят.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Всі найвірогідніші райони поселення виду є під охороною (РЛП «Донецький кряж», «Клебан-Бик»). Формальною охороною забезпечений і на інших можливих територіях його перебування, що входять до ПЗФ області. Включений у Додаток II до Бернської конвенції (у складі *S. betulina s. l.*).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вид потребує спеціальних додаткових заходів охорони, у т.ч. моніторингу його популяцій з метою виявлення і охорони нових локальних популяцій, насамперед на Донецькому кряжі. Необхідною є не лише охорона потенційних місцезнаходжень виду (байраки і степові балки), але й достатній рівень впливу копитних для запобігання резерватогенних сукцесій.

Джерела інформації:
Соколов та ін., 1989; Баскевич, Опарин, 2000; Загороднюк, Кондратенко, 2000; Загороднюк, 2007; Загороднюк, Кондратенко, 2009.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Власов А. О.

МИШІВКА СТЕПОВА

Степная мышовка
Sicista subtilis (Pallas, 1773)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Мишовкові – Sicistidae

Рід нараховує 13 видів, в фауні України представлений 4 видами. В фауні Донецької області зареєстровано 1надвид *Sicista subtilis* (Pallas, 1773), який зараз підрозділяють на два «малих види»: мишівка темна *Sicista severtzovi* Ognev, 1935 й південна *Sicista loriger* (Nathusius, 1840).

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Європейському Червоному списку має статус близький до стану загрози зникнення (NT), у ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Південна лісостеп і степи від Угорщини і Придністров'я до Алакольської улоговини і Південно-З ахідного Прибайкалля. На території області межі ареалу не встановлені. Місця знахідок – відділення УСПЗ «Кам'яні Могили», «Хомутовський степ» та «Крейдяна флора».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Злаково-різнотравні та злаково-полинові степи, перелоги, заплавні луки. Оптимумом проживання є цілинні степи, які не піддані господарському використанню.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність завжди була низькою та продовжує скорочуватися. У 1986 р. у відділені УСПЗ «Кам'яні Могили» становила 0,9 особин на 100 пастко-діб (7,8% від чисельності відловлених гризунів), а у 1999 р. – 1особина на 100 пастко-діб. У відділені того ж заповідника «Хомутовський степ» з 1996 до 2006 рік, якщо брати загалом весняні і осінні відлови, то було відловлено2 екземпляри на 2200 пастко-діб. Єдиний екземпляр був спійманий навесні 1993 р. на пасовищі з різнотравно-типчаково-ковиловою рослинністю, який межує з ділянкою відділення «Крейдяна флора» УСПЗ на правому березі р. Сіверський Донець. Відмічалися вони й у пелетках пугача, зібраних коло гнізда в заповіднику «Крейдяна флора». Основні лімітуючі фактори: знищення осередків існування – цілинних степів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде приховане сутінково-нічне життя. Харчується насінням трав'янистих рослин та комахами. Розмноження починається у травні, й влітку самка приносить один виводок з 2-7 дитинчат. У вересні – жовтні впадає у зимову сплячку, пробуджується в березні – квітні. Реєструється здебільшого навесні та інколи восени (в фенологічні періоди найвищої активності) в роки підйому чисельності дрібних ссавців – зазвичай раз на декілька років. Кращі результати дає вивчення на стаціонарах, де проводяться регулярні і неперервні дослідження. Саме тому, на нашу думку, всі випадки реєстрації пов'язані із заповідними об'єктами.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території УСПЗ. Занесений у Додаток II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.

Виявлення та збереження місць існування виду. Збільшення площ степових заповідників, створення нових, особливо охоронюваних природних територій.

Джерела інформації:
Літопис…1972-2005; Сиренко, Мартынов, 1998; Тимошенков, 2008; Загороднюк, Селюніна, 2009; Загороднюк, Ємельянов, 2012.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автори: Тімошенков В. А.
Фото: Бусел В. А.

ТУШКАНЧИК ВЕЛИКИЙ

Большой тушканчик
Allactaga jaculus (Pallas, 1778)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Тушканові – Allactagidae

Один з 12 видів роду, єдиний у фауні України та області. В останніх зведеннях йде під назвою тушкан великий *A. major* (Kerr, 1792).

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Європейському Червоному списку має статус близький до стану загрози зникнення (NT), у ЧКУ – рідкісний. В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

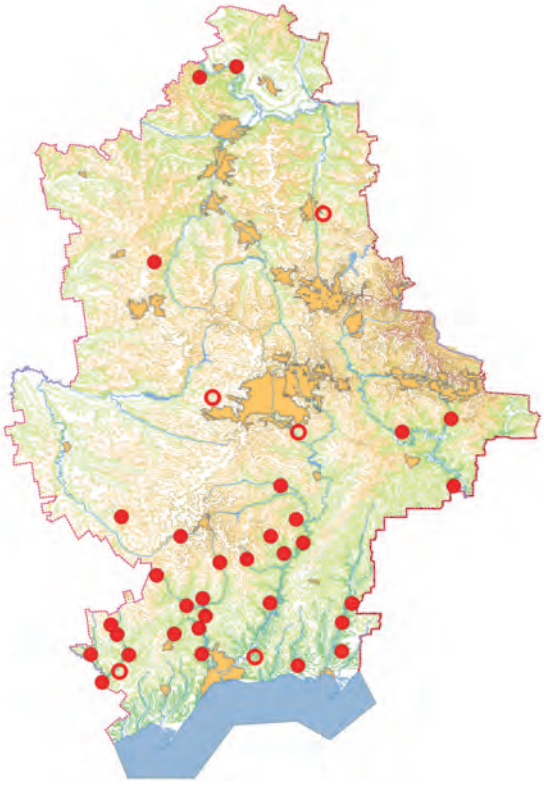
Населяє південь Лісостепової, Степову та зону напівпустель Південно-Східної Європи, Казахстану і Західного Сибіру. В Україні на Лівобережжі та у південній частині Правобережжя. На Донеччині ареал дуже фрагментований, більшість тварин зустрічається на Приазовській височині та Донецькому кряжі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Живе виключно у цілинному степу. Віддає перевагу ділянкам зі збитою худобою рослинністю із щільним ґрунтом, петрофітним степам по яружно-балкових системах і щебенистих схилах пагорбів.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже рідкісна тварина. На ділянках, де тушкан зустрічається, більш висока щільність спостерігається на пасовищах (до 1,8 ос/га), в той час як у тих місцях, де випас припинено, щільність не перевищує 0,8 ос/га. Знищення природних місць існування виду: розорення степів, насадження лісових культур на степових схилах, припинення випасу худоби на пасовищах, внаслідок чого виростає рудеральна рослинність.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Найбільший представник родини. Вага дорослих особин нерідко перевищує 400 грамів. Типовий норнік, який веде прихований одиночний нічний спосіб життя. На індивідуальній ділянці риє нори двох типів: 1-2 постійних і кілька тимчасових (захисних). Нори легко визначаються по вхідному отвору овальної форми. Основу харчування земляного зайця складають зелені частини рослин, цибулини, насіння й комахи. У місцях свого проживання він використовує як корм практично всі види трав'янистої рослинності, які там виростають. Деяка перевага віддається цибулинам гусячого лука, соковитим прикореневим частинам і насінню злаків, особливо пирію. З систематичними нічними заморозками впадає в зимову сплячку, прокидається наприкінці березня – початку квітня. Відразу після виходу починається гін, проте сезон розмноження сильно розтягнутий. Самка приносить один виводок на рік, величина якого від 2 до 8 дитинчат, зазвичай 3-4.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид охороняється на територіях НПП «Меотида», РЛП «Донецький кряж», у деяких заказниках.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Введення мораторію на розорення та інше знищення цілинних степів, підтримка раціонально обґрунтованого випасу худоби, на ділянках, де мешкає тушкан.

Джерела інформації:
Громов, Ербаева, 1995; Мельниченко, 2002; Мельниченко, Пилипенко, 2006; Тимошенков, 2006; Загороднюк, Коробченко, 2008; Селюнина, 2008; Тараненко и др., 2008; Загороднюк, Ємельянов, 2012; Тимошенков, Бронсков, 2015.
Особисті повідомлення: Дьяков В. А.

Автори: Бронсков О. І.
Фото: Котелевський Є.

ХОМ'ЯЧОК СІРИЙ

Серый хомячок
Cricetulus migratorius (Pallas, 1773)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Хом'якові – Cricetidae

Рід налічує 6 видів, з яких у фауні України – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – недостатньо відомий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

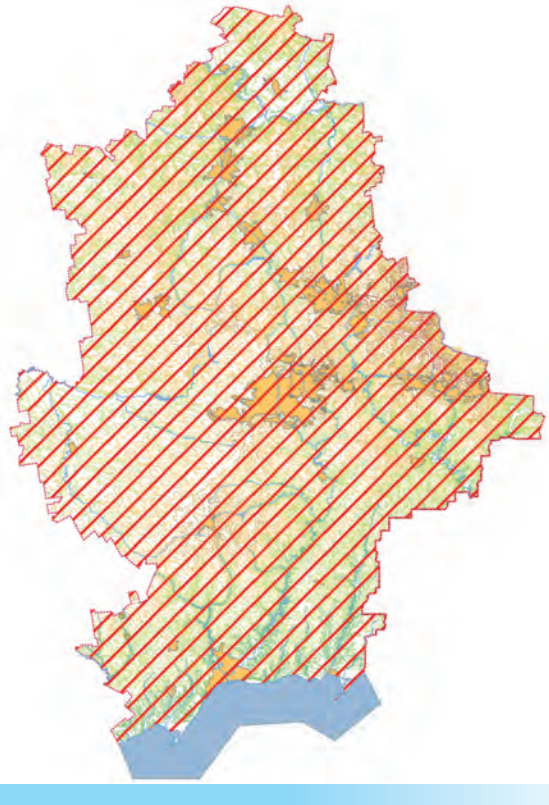
Поширений в Євразії в Лісостеповій, Степовій та Напівпустельній зонах від Балкан та Малої Азії до Західного Китаю. Донецька область розташована повністю в ареалі виду. На відміну від інших рідкісних ссавців, зустрічається більш – менш рівномірно по всьому регіону, але невпинно зменшує своє поширення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Воліє до цілинних степів, пасовищ, але може поселятися в агроценозах, лісосмугах і, навіть, у штучних лісах. Іноді живе по сусідству з людиною.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В минулому доволі звичайний вид степів і шкідник полів. Ще наприкінці минулого століття він вважався звичайним на території області, а вже через 10 років – рідкісним. На початку століття його відносна чисельність

складала у середньому близько 1 % від усіх дрібних ссавців. На чисельність перш за все вплинуло знищення степових біотопів, фрагментація ареалу, пряме знищення гризунів в агроценозах людиною, зокрема, й шляхом розкладання отрути.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде поодинокий, сутінковий спосіб життя. Мешкає у нескладних норах, які риє сам. На зиму створює запаси їжі, тому що у справжню сплячку не впадає, а просто становиться менш активним. Самиці у період розмноження можуть створювати невеликі літні запаси корму. За сезон може розмножуватися до 3 разів. У виводку по 5-7 (до 10) малят. Стають статевозрілими через декілька місяців і вже на перший рік можуть брати участь у розмноженні. Живиться переважно рослинною їжею, інколи споживає дрібних тварин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Деякі місця зустрічей розташовані у межах об'єктів ПЗФ різного рівня.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних степових комплексів, пошук та виявлення поселень виду з метою створення нових об'єктів ПЗФ. Контроль за застосуванням отрутохімікатів.

Джерела інформації:
Абеленцев, Рудишин, 1960; Сиренко, Мартынов, 1998; Кондратенко и др., 2003; Мельниченко, Пилипенко, 2006; Загороднюк, 2007; Межжерін, 2009.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Eray Şimşek
http://dogalhayat.org/property/cuce-avurtlak/

ХОМ'ЯК ЗВИЧАЙНИЙ

Обыкновенный хомяк
Cricetus cricetus (Linnaeus, 1758)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Хом'якові – Cricetidae

Єдиний вид роду *Cricetus*.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – неоцінений. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

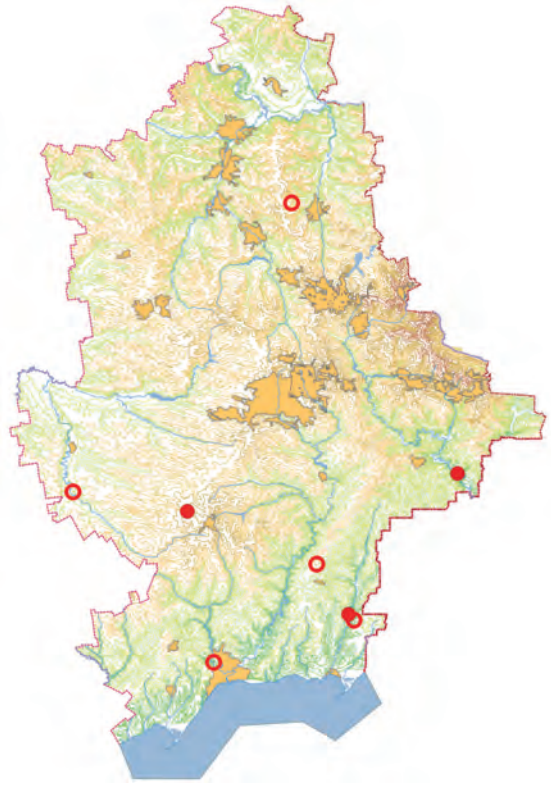
Поширений в степовій та лісостеповій природних зонах від Центральної Європи до Західного Китаю. В Україні відомий ареал охоплює більшість природних комплексів, окрім Полісся і Карпат, проте в останні 20 років східний і північний сегменти ареалу суттєво скоротилися. Знахідки на Донеччині – тільки давні. Можливо, вид в області зник.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Лісостеп, луки та злаково-різнотравні степи. У лісову зону заходить по лучних угрупованнях та агроценозах. На півдні країни часто поселяється у приміських паркових зонах, садах, городах, пасовищах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В минулому доволі звичайний у Приазов'ї, проте останні однозначні реєстрації стосуються лише минулого століття (зокрема, у Волноваському районі 1989 р., у Хомутовському степу до 1995 р.). Факторами загроз є пряме знищення гризунів в агроценозах людиною, зокрема й шляхом розкладання отрути, знищення лучно-степових комплексів, фрагментація поселень.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Норовий вид з сутінково-нічною активністю, зимосплячий. Поселяється у власних глибоких норах, нерідко формує компактні поселення, подібні до колоніальних. Живиться переважно рослинними кормами (зелена маса, насіння), проте часто споживає і тваринні корми (комах, дрібних хребетних), на зиму робить запаси, інколи обсягом до 10-16 кг. Розмноження на початку літа, у виводку близько 10 малюків.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Занесений у Додаток II до Бернської конвенції. Перебував під охороною на заповідних ділянках Українського степового природного заповідника, проте цього виявилося недостатньо.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних комплексів, пошук та виявлення поселень виду з метою створення заказників, відновлення популяцій шляхом реінтродукції тварин з інших місць.

Джерела інформації:
Писарева, 1955а–б; Громов, Ербаева, 1995; Загороднюк, 2006; Загороднюк, Коробченко, 2008; Тараненко та ін., 2008.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Товпінець М. М.

СТРОКАТКА СТЕПОВА

Степная пеструшка
Lagurus lagurus Pallas, 1773

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Щурові – Arvicolidae

Єдиний вид роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Лісостеп, степи і північні напівпустелі Старого Світу, від Придніпров'я на заході до Приалтайських і Приєнісейських степів на сході, в Хакасії ізольовано. В Україні й області реєструвався в Міловському районі Луганської області у відділенні Луганського степового заповідника «Стрільцівський степ», в Новоазовському районі Донецької області на території відділення Українського степового природного заповідника «Хомутовський степ», в Маріупольському лісництві.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє злаково-різнотравно-ковилові, ковилово-типчакові і білополинні степи. Охоче селиться на ріллі, покладах, вигонах, по краях доріг і насипів залізничного полотна.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

На території Донецької області вкрай рідкісний вид. Останні відмічені зустрічі виду – 1994 р. південно-східна околиця Великоанадольського лісу; у 1995 зустрічався в «Хомутовському степу»; в 1997р. наводився як рідкісний вид Хомутовського степу та Кам'яних Могил. В 1949 році, по за даними Черкащенка Н. І. на території Маріупольського лісництва в лісосмугах доля Lagurus lagurus в пелетках вухатої сови досягала 3.1%. На стан популяції впливає катастрофічне зменшення площ степових ділянок під пасовищами через розорювання степів та катастрофічне зменшення чисельності худоби на пасовищах по всій країні.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Активний в різні часи доби. Нори влаштовані дещо складніше, ніж у полівок, які мешкають в схожих місцях. Взимку живе під снігом в наземних гніздах. Менше за інших видів полівок виявляє потребу у вологому кормі; віддає перевагу вузьколистим злакам, полину; в посушливих умовах поїдає також бульби і цибулини, а іноді в продукти тваринного походження (саранові). Зимові запаси не характерні. У сприятливі роки приносить до 6 виводків в середньому по 5-6 дитинчат, а прибулі самки – 1-2 виводки. Чисельність змінюється по роках більш різко, ніж у інших дрібних щурових, і в ряді випадків виявити присутність виду після завершення спалаху масового розмноження вдається лише за наявності їх залишків в пелетках хижих птахів. У роки підвищеної чисельності здійснює кочівлі.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території УСПЗ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природного середовища мешкання виду. Збереження традиційного природокористування в степовій зоні – пасовищного скотарства.

Джерела інформації:
Черкащенко, 1949; Виноградов , Громов, 1984; Марочкина, Тимошенков, 1990; Сиренко, Мартынов, 1998; Кондратенко и др., 2001; Загороднюк, Коробченко, 2008.
Особисті повідомлення: Загороднюк І. В.

Автор: Тімошенков В. А.
Фото: Milan Korinek
https://www.biolib.cz/en/taxonimage/id323861/

СЛІПАЧОК ЗВИЧАЙНИЙ

Обыкновенная слепушонка
Ellobius talpinus (Pallas, 1770)

Ряд Мишоподібні – Muriformes
Родина Щурові – Arvicolidae

Рід налічує 5 видів, з яких у фауні України – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

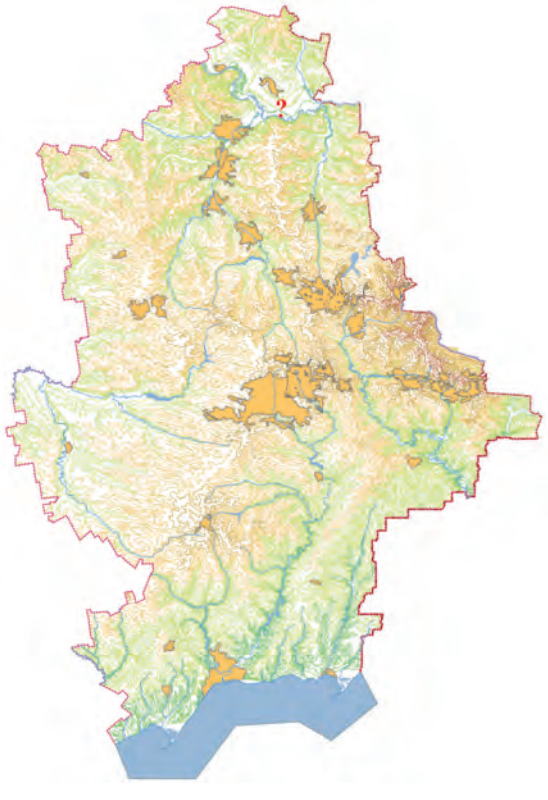
Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширений в Степовій зоні Євразії від Придніпров'я до передгір'їв Алтаю. В Україні суттєво скоротив ареал на Лівобережжі й наразі відомі локалітети поширення виду на Правобережжі, переважно в Херсонській області, в Криму та Придонцов'ї на Луганщині. В Донецькій області не виявлений, але вважаючи на скритний образ життя і спроможність виживання виду на невеликих ізольованих ділянках, цілком можливе його знаходження на пісковій терасі р. Сіверський Донець.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Типовий представник цілинних степів та напівпустель. На Сході України воліє до псамофітних степів на аренах Сіверського Дінця, в Криму та Придніпров'ї живе на глинистих ґрунтах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Досить поширений вид у центральній та східній частині свого ареалу, на заході, у тому числі в Україні, за останнє століття стрімко скорочує своє поширення та чисельність. На це впливає розорення степів, степове лісорозведення, зрошуване землеробство. На даний час до приведених чинників додається фрагментованність ареалу. Відомі випадки вдалого полювання на сліпачків бродячими котами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Гризун невеликих розмірів, який пристосований до підземного риючого способу життя. Живиться переважно рослинною їжею, як підземними, так і надземними частинами рослин, але на поверхні показується дуже рідко. Живе сім'ями, при цьому колонія поступово переміщується на нове місце. Розмножується влітку 3–4 рази на рік, у виводку 2–5 дитинчат. Типова зимова сплячка для цього виду не характерна, проте взимку активність сліпачка помітно знижується.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Деякі місця зустрічей в Україні розташовані у межах об'єктів ПЗФ, зокрема, у відділенні ЛПЗ «Трьохізбенський степ». Можливі місця знахідок на Донеччині знаходяться в НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження природних степових комплексів, пошук та виявлення поселень виду з метою створення там об'єктів ПЗФ. Заборона лісорозведення на степових ділянках, у тому числі піскових. Знищення бродячих котів.

Джерела інформації:
Кондратенко и др., 2003; Загороднюк, Коробченко, 2008; Русин и др., 2008; Коробченко, Кондратенко, 2009; Русин, 2011; Rusin at al., 2015.
Особисті повідомлення: Загороднюк І. В.

Автор: Бронсков О. І.
Фото: Русін М. Ю.

ЇЖАК ВУХАТИЙ

Ушастый ёж
Hemiechinus auritus (Gmelin, 1770)

Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Їжакові – Erinaceidae

Єдиний з 2 видів роду *Hemiechinus*, єдиний у фауні України. Раніше відносили до роду *Erinaceus* (Їжак), проте наразі окремність роду *Hemiechinus* (Їжачок) є загальновизнаною. У сучасних зведеннях має назву їжачок вухатий.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Поширений в зоні степів та напівпустель центральних та південних частин Палеарктики. В Україні знаходяться найбільш західні місцезнаходження виду (схід Луганщини та південний схід Донеччини). Фактичні знахідки на Донеччині відомі з долини р. Грузький Єланчик та на схід від нього, в районі природного заповідника «Хомутовський степ» та в окол. Новоазовська, а також на Кривій косі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Поселяється переважно в долинах степових річок, по ругах, на піщано-ракушнякових косах, в заростях чагарників. Мешкає в норах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Україні загалом знахідки дуже рідкісні, проте раніше був звичайнішим (до 1970–90-х рр. в місцях оселення відмічали при кожному обліку). Негативними факторами є скорочення природних місцезнаходжень (зокрема й степових ценозів), прес хижаків та подальше поширення в регіоні їжаків білочеревих *Erinaceus roumanicus*.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде сутінково-нічний спосіб життя. Солітарний вид, що полює на маршрутах, за ніч проходить 5-9 км. Живиться переважно комахами, проте також споживає при нагоді молюсків, дрібних хребетних, ягоди та насіння рослин. Сховищами є нори, які здатний рити сам, проте нерідко займає покинуті нори інших норових ссавців (лис, бабаків тощо). Впадає в зимову сплячку, яка триває з листопада до березня, приплід у травні-липні, по 3-8 малят.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Раніше був під охороною відділень Українського степового природного заповідника, проте наразі місцезнаходження невідомі і, відповідно, цільові охоронні заходи не проводяться.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Першочерговими заходами є пошук і картування поселень, інтродукція виду в межі степових заповідників, розведення у звіринцях з метою подальшого випуску у природу, створення нових степових заповідних ділянок в місцях бажаної інтродукції.

Джерела інформації:
Абелєнцев, Підоплічко, 1956; Загороднюк та ін., 1999; Кондратенко, Джос, 2004; Сиренко, Мартынов, 1998; Загороднюк, Коробченко, 2008; Тараненко та ін., 2008; Шевченко, 2008.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Milan Korinek
https://www.biolib.cz/en/image/id109497/

ХОХУЛЯ РУСЬКА

Русская выхухоль
Desmana moschata (Linnaeus, 1758)

Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Кротові – Talpidae

Рід налічує 1 вид, присутній у фауні України і (до 1995 р.) Донецької області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП має категорію вразливий (VU). Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах Донецької області – зниклий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В РЕГІОНІ

Сучасний ареал обмежений басейнами Волги, Дону і Уралу (вторинно – басейном Десни). В Україні був відомий з Дінця (до ~1995 р.) та Дніпра (до ~1940 р.). Знахідки на Дінці пов'язані переважно із заплавними озерами комплексу «Старого Дінця»).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Характерними для виду є заплавні водойми, зокрема затоки і стариці, з повільною течією і стабільним рівнем води. Важливим є регулярний зв'язок водойм з рікою, особливо в час весняних повеней, висока їхня продуктивність, стійкі гідрорежим і льодостав, без стрибків рівня води, пересихання влітку і промерзання взимку.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду згасала упродовж всього часу освоєння людиною долини Дінця. У 1934–1954 рр. чисельність в Кремінському хохулевому господарстві становила 1,5-3 тис. ос.; у 1970-1980 рр. вся донецька популяція не перевищувала 100-150 ос., після 1995 р. відомі лише окремі неоднозначні вказівки. Фактором зникнення виду стала господарська діяльність: зарегулювання стоку, розвиток рибальства (у т.ч. ставні тенета), рекреаційне освоєння заплави, порушення берегів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Поселяється на берегах заплавних озер, де влаштовує нори, звичайно з підводним ходом. Активний протягом всього року, розмноження сезонне. Протягом року буває до двох приплодів по 2-4 дитинчат. Здатний до тривалого перебування під водою. Живиться різноманітними водними тваринами, у т.ч. дрібною рибою, молюсками і бентосними безхребетними, споживає кореневища підводних рослин.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Вид включений у Додаток II до Бернської конвенції. Вважається забезпеченим охороною, проте жодне з формальних рішень не є дієвим, оскільки продовжується дія всіх без винятку факторів загроз, що і призвели до його імовірного зникнення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.

Необхідна реінтродукція виду в заплавні озера лівобережжя Дінця (зокрема, біля устя Жеребця до устя Красної), проте її успіх залежатиме, насамперед, від відновлення нормального гідрорежиму та від припинення будь-яких риболовецьких промислів.

Джерела інформації:
Селезньов, 1936; Мигулін, 1938; Абелєнцев та ін., 1956; Барабаш-Никифоров, 1968; Хахин, Иванов, 1990; Крижанівський, 1994; Назырова, 2001; Байдак, 2002; Загороднюк, 2002.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Klaus Rudloff
https://www.biolib.cz/en/image/id185837/

КРІТ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Европейский крот
Talpa europaea Linnaeus, 1758

Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Кротові – Talpidae

До роду належать 8 видів, з яких в Україні один.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Зустрічається в Європі на північ до Південної Швеції, на південь до Іспанії, Італії, Сицилії та Північної Греції, на захід до Британії, на схід до Уралу, Західного і Середнього Сибіру, Алтаю і Саян. Південна межа в загальному збігається з ізолінією, відповідної 500 мм опадів на рік. В Україні зустрічається по всій Лісовій та Лісостеповій зонах, заходячи в степову зону по долинах річок. В межах Донецької області існує дві популяції. Одна, природна, в заплавних лісах долини р. Сіверський Донець і друга, штучна, у Великоанадольському лісі.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Віддає перевагу зволоженим, але не заболоченим, ґрунтам з високим рівнем ґрунтових вод. Природна популяція населяє переважно заплавні широколистяні ліси, заходячи по балках в нагірні діброви. Штучно створена популяція займає частину лісу, де зустрічаються найрізноманітніші поєднання деревно-чагарникових порід.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В минулому кріт був досить звичайним в північній частині Донецької області, про що свідчать дані заготівлі шкурок (0,48% від загальної заготівлі по Україні в період з 1947 по 1956 рр.). Про стан в кінці XX століття даних немає і тільки у 1999 р. цей вид був знову виявлений в заплаві р. Сіверський Донець на ділянці від с. Ярова до с. Щурового. На теперішній час його щільність складає 19-20 особин/км, в деяких місцях до 60-80 особин/км. В Великоанадольському лісі кріт був випущений в 1953 р. в кількості 101 особини. В теперішній час його щільність тут коливається від 16 до 48 звірків на км маршруту. Негативно на чисельність виду можуть впливати кліматичні особливості і використання хімічних препаратів при боротьбі зі шкідниками сільського і лісового господарства.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Прокладає складні системи поверхневих ходів у ґрунті і лісовій підстилці, з'єднані глибинними переходами. Про присутність крота свідчать купки землі (кротовини), які він викидає назовні при ритті ходів, вхідні отвори, а також піднесений ґрунт уздовж поверхневих тунелів. Основною їжею служать дощові хробаки, комахи та їх личинки. Парування відбувається навесні. Тривалість вагітності близько 40 днів. Молоді (в середньому 5-7 і до 9 у виводку) народжуються в кінці травня – початку червня, приблизно через місяць стають самостійними і розселяються.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Частина місць поширення виду розташована в НПП «Святі Гори» і в заказнику «Великоанадольський»

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження місць перебування виду в природному стані.

Джерела інформації:
Сокур, 1960; Соколов, 1973; Мельниченко и др, 2002; Кондратенко и др, 2005.

Автори: Пилипенко Д. В., Скубак Є. М.
Фото: Дьяков В. А.

РЯСОНІЖКА ВЕЛИКА

Обыкновенная кутора
Neomys fodiens (Pennant, 1771)

Ряд Мідицеподібні – Soriciformes
Родина Мідицеві – Soricidae

Один з 3 видів палеарктичного роду *Neomys* Kaup, 1829, один з 2 видів у фауні України.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

На території області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Лісова зона Європи та Північної Азії. В Україні широко поширений у Лісостепу та суміжних частинах Полісся та північного Степу. На території Донецької області є рідкісним спорадично поширеним видом, відомим лише за кількома знахідками в заплавних комплексах Сіверського Дінця та Міуса. Відмічений також 2004 р. на р. Нагольна.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

На території області – мешканець прирічкових частин листяних заплавних лісів, де зареєстрований по берегах водойм, густо порослих чагарниками та сильно захаращених хмизом.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В басейнах Сіверського Дінця та Міуса лише спорадичні зустрічі, проте дані не повні, оскільки оцінки чисельності ускладнені потаємним способом життя. Обмежувальним фактором є антропогенні зміни середовища, зокрема й трансформація берегів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Живе на суходолі, проте добре пристосований до підводного полювання, у зв'язку з чим добре пірнає. Хутро не намокає. Живиться ракоподібними (надто бокоплавами), молюсками, анелідами, комахами та їхніми личинками, дрібними рибами, їжу споживає на суходолі. Взимку мігрує до водойм (чи їхніх частин), які не замерзають, або на болітця та виходи джерел. Гнізда з сухої рослинності влаштовує в норах та інших підземних порожнинах. Розмноження в теплу пору року.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

В області охороняється на територіях ПЗФ, зокрема в заплаві Дінця (НПП «Святі Гори»). Вид включено у Додаток II Бернської конвенції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.

Збереження природних місцезнаходжень та оселищ цього виду, створення нових гідрологічних та загальнозоологічних заказників на великих і малих річках.

Джерела інформації:
Огнев, 1928; Абелєнцев та ін., 1956; Гуреев, 1979; Загороднюк, Кондратенко, 2002; Тараненко та ін., 2008; Загороднюк, Коробченко, 2008; Скубак, 2016.
Особисті повідомлення: Грянова Л. І., Кондратенко О. В.

Автори: Загороднюк І. В., Мельниченко Б. Г.
Фото: Rudmer Zwerver
https://www.ecnc.org/publications/freenatureimages/

НІЧНИЦЯ НАТТЕРЕРА

Ночница Наттерера
*Myotis nattereri (*Kuhl, 1817)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Один з 10 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Вид занесений до ЧКУ – вразливий. У межах області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

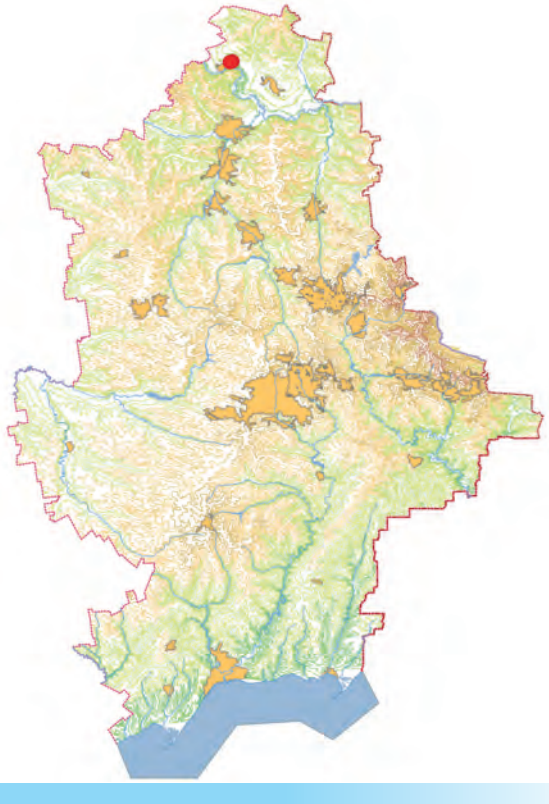
Західна частина Палеарктики від Західної Європи та Середземномор'я до Кавказу, Близького Сходу та Уралу. В Україні – спорадично поширена по більшій частині території. В Донецькій області відома тільки одна знахідка в с. Ярова, на території НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Лісовий вид. В Донецькій області зустрічається тільки в заплаві р. Сіверський Донець.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність виду в межах області невідома. В сусідніх районах Харківської області на Ізюмській луці доволі звичайний вид, що складає 10% населення кажанів в урочищі Яремівське за 15 км від місця знахідки в Донецькій області. Після сумлінного пошуку більше не виявлений. На чисельність виду негативно впливає мала площа придатних місць існування в області, вирубка дерев з дуплами.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Населяє листяні, змішані та навіть хвойні ліси. Як сховища використовує дупла, інколи горища, підземелля. Осілий вид, зимує в підземеллях. Розмножується раз на рік, одне дитинча народжується в червні. Максимальна зареєстрована тривалість життя не менше 21,5 року. Живиться комахами, павуками. Може збирати здобич з поверхонь. Полює, літаючи вздовж узлісь, просік, над поверхнею водойм.

ПРИЙНЯТІ МІРИ ОХОРОНИ

Охороняється на території НПП «Святі Гори». Вид занесений до Додатків II Бернської і Боннської конвенцій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження дерев з дуплами, особливо поблизу водойм. Запобігання порубкам в чорновільшаниках.

Джерела інформації:
Годлевська та ін., 2001; Влащенко, 2006; Скубак, 2008; Тищенко, 2009; Влащенко, Гукасова, 2010.

Автор: Скубак Є. М.
Фото: Годлевська О. В.

НІЧНИЦЯ СТАВКОВА

Ночница прудовая
Myotis dasycneme (Boie, 1825)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід налічує понад 100 видів, з яких 10 – у фауні України і 5 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

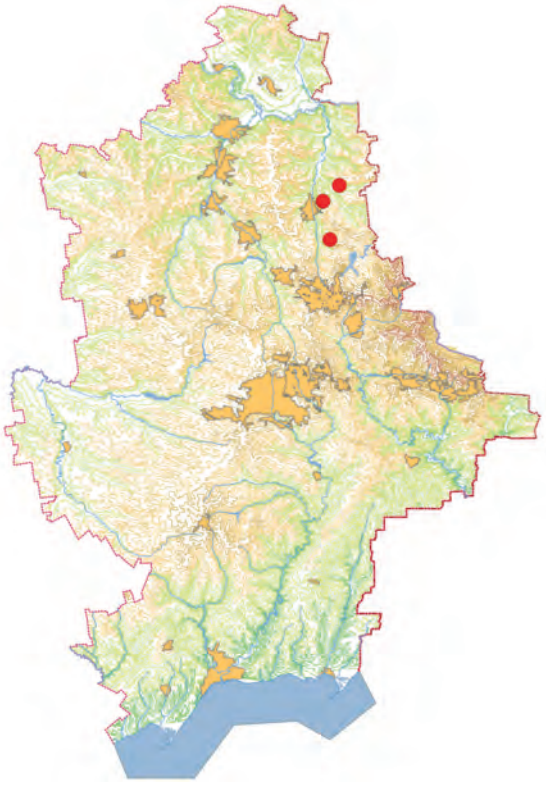
У Червоній книзі МСОП має статус близький до стану загрози зникнення (NT). Включений до ЧКУ – зникаючий. У межах Донецької області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює смугу від південного узбережжя Північного моря до долини Єнісею, північна границя 600, південна – 50–440 північної широти. До ареалу входить більша частина України (за виключенням Криму та південно-східних територій), проте його поширення є дуже фрагментованим. На Донеччині вид виявлено в декількох пунктах на півночі області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Вид пов'язаний з рівнинними водоймами. Влітку використовує сховища на горищах, за обшивкою стін, оселяється також у дуплах та підземеллях. Зимує виключно у підземеллях (печерах, гірських виробках тощо).

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Майже повсюдно низька. Лімітуючіми факторами є непокоєння у сховищах, руйнування сховищ.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Самиці утворюють виводкові колонії до кількох десятків особин. Самиця народжує 1 маля один раз на рік, у червні. Починають літати у віці 4–5 тижнів. Самці та ялові самиці зазвичай оселяються окремо від виводкових колоній. Парування починається у вересні і триває протягом осені, також – у зимових сховищах. Очевидно, є факультативним мігрантом (для Західної Європи відомі сезонні переміщення на відстань до 300 км). Полює зазвичай над поверхнею води. Живиться навколоводними комахами. До трофічного списку входять представники двокрилих (мотилі, комарі), також волохокрильці, жуки та лускокрилі. Живуть, в середньому, до 10 років (максимальна зафіксована тривалість життя – 19,5 року).

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Знаходиться під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II). В рамках Бернської конвенції розроблено спеціальний план дій щодо збереження виду.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Надання охоронного статусу та безпосередня охорона сховищ, як надземних, так і підземних; поширення та популяризація інформації щодо кажанів та необхідності їх охорони серед населення.

Джерела інформації:
Абелєнцев, Попов, 1956; Limpens et al., 2000; Годлевская, Гхазали, 2009.

Автор: Годлевська О. В.
Фото: Годлевська О. В.

НІЧНИЦЯ БРАНДТА

Ночница Брандта
Myotis brandtii (Eversmann, 1845)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід *Myotis* налічує понад 100 видів, з яких 10 – у фауні України, 5 – у Донецькій області. У давніх працях розглядали у складі *M. mystacinus* (s. l.). У сучасних зведеннях має назву нічниця північна.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – рідкісний. В Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Від Центральної та Північної Європи до Уралу і далі на схід. В Україні – західні області, Полісся, на сході – у Харківській, Луганській та на півночі Донецької області. Вид також знайдено у Криму. Більшість реєстрацій представлено одиночними особинами. Поширення на Донеччині, скоріш за все, обмежене тільки північчю області; воно пов'язано з лісами (у т. ч. із заплавними), і тому, ймовірно, саме цього виду стосуються всі давні реєстрації «*M. mystacinus*» (s. l.).

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Влітку оселяється у сховищах деревинного типу (у дуплах, за відсталою корою), у підземеллях, інколи у надземних частинах будівель. Зимовими сховищами є підземелля (печери, гірські виробки), можливо, й глибокі скельні тріщини.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В межах України чисельність майже повсюдно низька. Факторами загрози є скорочення площі старовікових лісів, вирубка дупластих дерев, непокоєння у сховищах, зокрема й у будівлях.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Влітку формує материнські колонії (10–50 особин). Самиця народжує раз на рік одне маля (у червні). Є факультативним мігрантом (у Західній Європі задокументовано переміщення на 270 км). Полює у замкнутому та напівзамкнутому просторі (під пологом лісу, на галявинах тощо), може збирати здобич з поверхонь. Раціон включає метеликів, двокрилих, павуків. Максимальна тривалість життя – 41 рік.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Відомі місцезнаходження виду (зокрема, місця зимівлі в старих гірських виробках в окол. Бахмута) формально забезпечені охороною через обмеження їх відвідування людьми. Перебуває під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження сховищ виду, як надземних, так і підземних. Поширення інформації про кажанів і необхідність їх збереження серед населення.

Джерела інформації:
Влащенко, 2006; Годлевская, Гказали, 2009; Zagorodniuk, Korobchenko, 2009.

Автори: Годлевська О. В., Загороднюк І. В.
Фото: Годлевська О. В.

НІЧНИЦЯ СТЕПОВА

Степная ночница
Myotis aurascens Kuzyakin, 1935

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід *Myotis* налічує 95 видів, у фауні України до 12 видів, в Донецькій обл. – 5. Вид часто розглядають як підвид *M. mystacinus*; подібний до *M. brandtii*. У Червоній книзі України (2009) фігурує вид *Myotis mystacinus*, у складі якого на той час розглядали нічницю степову, проте наразі всіма визнано її видову окремішність (вид *Myotis mystacinus* sensu stricto на Донеччині відсутній).

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

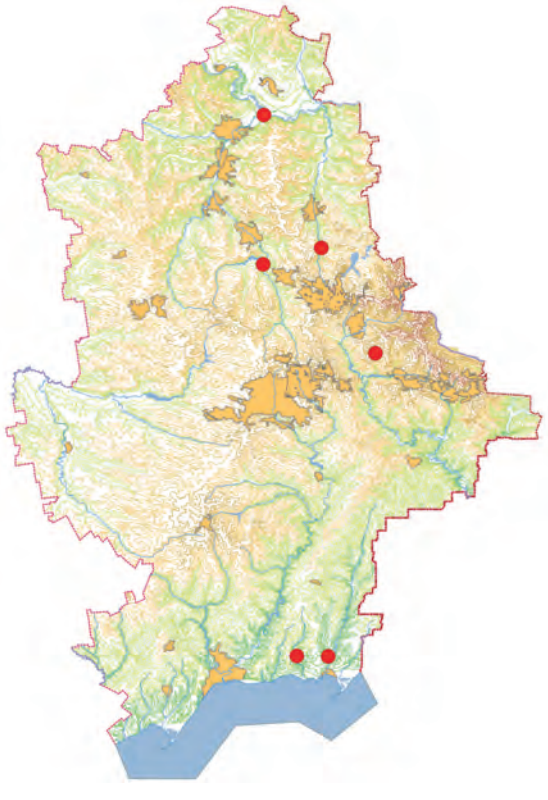
Включений до ЧКУ (у складі *M. mystacinus*) – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює більшу частину Європи на схід до Сибіру, Тібету та Монголії. В Україні тільки на півдні, переважно у приморських регіонах. З Донеччини відомий переважно з Приазов'я та Сіверського Дінця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Загалом рідкісний вид, частка якого серед кажанів при обліках і в колекціях складає не більше 23 % з виразною тенденцією до зменшення кількості знахідок у часі. Вид реєструють регулярно, але лише за поодинокими знахідками. Зимові скупчення або виводкові колонії з території області не описані. Негативними факторами є руйнація природних місцезнаходжень і турбування на місцях зимівлі.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загалом рідкісний вид, частка якого серед кажанів при обліках і в колекціях складає не більше 2–3% з виразною тенденцією до зменшення кількості знахідок у часі. Вид реєструють регулярно, але лише за поодинокими знахідками. Зимові скупчення або виводкові колонії з території області не описані. Негативними факторами є руйнація природних місцезнаходжень і турбування на місцях зимівлі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Формує переважно розріджені популяції з солітарних особин і невеликі (по 2–10 особин) скупчення тільки в час розмноження (виводкові колонії) та зимівлі. Самці завжди живуть усамітнено. Має сутінково-нічну активність, полює часто маршрутним способом. Політ швидкий і маневрений, часто низько над землею. Об'єкти полювання – літаючі комахи. Осілий, зимує у підземних сховищах. Парування восени або під час зимівлі, материнські колонії – у теплих сховищах (щілини відслонень, підвіконня), у приплоді 1 маля.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Формально охороняється в усіх відомих місцях існування виду (РЛП «Клебан-Бик», «Донецький Кряж» та НПП «Меотида»). Включений у Додаток II до Бернської конвенції (у складі *M. mystacinus*) та угоди EUROBATs.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вид суттєво залежить від рівня охорони місць оселення, зокрема й берегових урвищ. Важливим є популяризація знань про кажанів, збереження вікових деревостанів та дуплистих дерев, охорона місць зимівлі (зокрема, всіх типів відслонень і підземель).

Джерела інформації:
Стрелков, 1983; Загороднюк, 1999; Benda, Tsytsulina, 2000; Загороднюк, Годлевская, 2001; Загороднюк та ін., 2002б; Денщик, Лесняк, 2005; Vlaschenko, Naglov, 2005; Годлевская, Гхазали, 2009; Бронсков, 2017.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Бронсков О. І.

НІЧНИЦЯ ВОДЯНА

Ночница водяная
Myotis daubentonii (Kuhl, 1817)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід налічує понад 100 видів, з яких 10 – у фауні України, і 5 – у Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Практично вся територія Європи, за винятком її найбільш північних регіонів, Кавказ. В Україні поширений на більшій частині території, за винятком Криму та деяких ділянок південного сходу Степової зони. Зокрема, вид відсутній або рідкісний на території півдня Донецької області.

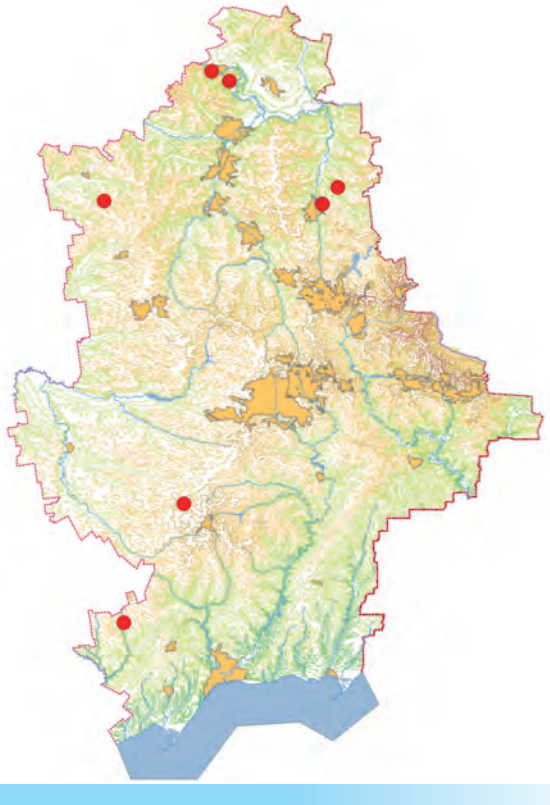
МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Літніми сховищами виду є дупла дерев, різні частини будівель, підземелля. Як зимові сховища використовує виключно підземелля: природні печери, каменеломні, підземні господарські та фортифікаційні споруди тощо.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Імовірно є досить чисельним на півночі Донецької області. Лімітуючими факторами є руйнування сховищ (що включає скорочення площі старовікових лісів та вирубки дуплястих дерев), непокоєння у сховищах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Навесні в дуплах, у надземних частинах будівель самки утворюють виводкові колонії, до декількох десятків особин. Народження малят – раз на рік, у червні-липні. У виводку – одне маля. Здатними літати молоді стають на 3–4 тиждень життя. Самці в цей час зазвичай оселяються окремо, інколи утворюючи холостяцькі колонії чисельністю у декілька десятків особин. Парування – кінець літа – осінь. Осілий вид, що місцями здійснює локальні міграції. Полює переважно над різноманітними водоймами, збираючи здобич з поверхні води (звідси й назва виду). Об'єктами живлення є, в основному, різноманітні водні та навколоводні види комах: двокрилі, лускокрилі, жуки, волохокрильців тощо. Максимальна зареєстрована тривалість життя – 28 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На Донеччині охороняється на території обласних об'єктів ПЗФ (НПП «Святі Гори», Великоанадольський лісовий заказник, НПП «Меотида» тощо). Знаходиться під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заходи охорони мають включати збереження та заповідання сховищ; поширення інформації серед населення щодо вразливості та необхідності охорони рукокрилих та їх сховищ.

Джерела інформації:
Абелєнцев, Попов, 1956; Петрушенко та ін., 2002; Годлевская, Гказали, 2009; Годлевская, 2010.

Автор: Годлевська О. В.
Фото: Годлевська О. В.

ВУХАНЬ ЗВИЧАЙНИЙ

Бурый ушан
Plecotus auritus (Linnaeus, 1758)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід *Plecotus* налічує 8 видів, у фауні України – 2 види, в Донецькій обл. – 1. У Червоній книзі України (2009) вид фігурує під назвою «вухань звичайний», що є назвою надвиду, зі складу якого його виокремили, натомість вид *Plecotus auritus s. str*. за сучасними зведеннями, має назву «вухань бурий».

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює бореальні угруповання Середньої і Північної Європи на схід до Японії, на південь до Балкан і Кавказу. В Україні – в межах лісової та лісостепової смуг, по мереживу урбоценозів проникає далеко на південь. На Донеччині переважно відомий з долини Дінця, проте напевно присутній також по байрачних лісах Кряжу.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Пов'язаний з лісовими масивами, річковими долинами, байраками, міськими парками. У малозаліснених районах тяжіє до крейдяних або мергельних відслонень в ярах. Тяжіє до урболандшафту, зокрема, до влаштування сховищ в господарських спорудах, як в літній, так і зимовий час: підвіконні щілини, горища, карнизи.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Загалом чисельний в лісовій смузі вид, в регіоні – рідкісний, відомий лише за кількома реєстраціями в басейні Дінця, з тенденцією до збільшення кількості реєстрацій на сході України у часі завдяки виразній синантропізації виду (дачних селищ, паркових зон). Серед факторів загроз – знищення дуплистих і фаутних дерев у лісостанах і паркових зонах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде переважно усамітнений спосіб життя, скупчення бувають тільки при формуванні материнських колоній і у місцях зимівлі. Веде сутінково-нічну активність, політ повільний, «важкий». Полює на комах, часто бере здобич з субстрату, з характерним зависанням і скануванням поверхні (дерева, кущі, стіни будівель тощо). Осілий, влітку звичайно оселяється в дуплах дерев (самиці) або під відслоненнями кори (самці і холості самиці). В материнських колоніях буває до 15 особин, у приплоді 1 маля.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Знаходиться під охороною у низці ПЗТ уздовж Дінця, зокрема, в НПП «Святі Гори» та на інших територіях (РЛП «Клебан-Бик», «Донецький Кряж»). Включений у Додаток II до Бернської конвенції та угоду EUROBATs.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вид не потребує спеціальних заходів охорони. Важливим є популяризація знань про кажанів, збереження вікових деревостанів та дуплистих дерев, охорона потенційних місць зимівлі (зокрема, всіх типів відслонень).

Джерела інформації:
Загороднюк, Ткач, 1996; Кондратенко, 1998; Загороднюк, 2001; Загороднюк, Годлевская, 2001; Zagorodniuk, 2001; Петрушенко та ін., 2002; Загороднюк, Коробченко, 2008; Загороднюк, Ємельянов, 2012; Ребров, 2014.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Загороднюк І. В.

ВЕЧІРНИЦЯ МАЛА

Малая вечерница
Nyctalus leisleri (Kuhl, 1817)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

У роді 8 видів, з яких 3 – у фауні України, 2 види зареєстровано в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ –рідкісний. На Донеччині – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Спорадично поширений на території всієї Європи, за виключенням Скандинавського півострова та деяких інших північних територій. Територія України цілком входить до ареалу виду, хоча тут він також поширений спорадично. В степовій зоні – виявлений в період міграцій та (або) в інтразональних лісових масивах, зокрема у заплавних лісах великих річок. Для Донецької області відомий за однією реєстрацією в НПП «Святі Гори».

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Типовий дендрофіл, пов'язаний у своєму поширенні зі старовіковими та малопорушеними лісами. Влітку оселяється у сховищах деревинного типу (дупла, за відсталою корою, дуплянки), віддаючи перевагу дуплам у старих дубах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В області є, вочевидь, малочисельним. Основним Лімітуючім фактором є скорочення площі старовікових лісів.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Материнські колонії нараховують до декількох десятків дорослих самиць. Інколи у сховищах виводкових колоній зустрічаються особини інших видів. Народження малят відбувається раз на рік, у червні. У виводку одне-два дитинчати. Самці оселяються окремо від виводкових колоній. Парування – наприкінці літа та у першій половині осені. Мігруючий вид (відомі сезонні переміщення на відстань у понад 1500 км.). Зимові знахідки на території України відсутні, хоча пізньо-осінні та ранньо-весняні знахідки в Криму дозволяють припустити зимівлю виду на території півострова. Полює на відкритому просторі. Перелік об'єктів живлення включає різні види лускокрилих, двокрилих та жуків. Максимальна зареєстрована тривалість життя – 11 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Святі Гори». Знаходиться під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження стиглих та старовікових лісних масивів, окремих дуплястих дерев. Поширення інформації про рукокрилих та необхідність їх збереження серед населення.

Джерела інформації:
Абелєнцев, Попов, 1956; Петрушенко та ін.; 2002. Влащенко, 2009.

Автор: Годлевська О. В.
Фото: Годлевська О. В.

ВЕЧІРНИЦЯ РУДА

Рыжая вечерница
Nyctalus noctula (Schreber, 1774)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

У роді 8 видів, з яких 3 – у фауні України, 2 види зареєстровано в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Більша частина Європи, за виключенням північних та деяких південних регіонів, Кавказ, Урал, Гімалаї. Україна повністю входить до зони поширення виду.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Влітку оселяється переважно у сховищах деревинного типу (дупла, морозобійні тріщини), рідше – у будівлях. Відомі сховища зимувальних колоній в Україні представлені різними порожнинами у багатоповерхових будівлях; відомо й декілька зимових знахідок колоній у дуплах дерев.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Влітку вид є досить чисельним у заплавних лісах Сіверського Дінця та на деяких заліснених територіях області. На певних ділянках (напр., у найбільш південних районах області) вид влітку відсутній або реєструється зрідка. Лімітуючими факторами є вирубка дуплястих дерев, турбування у сховищах, руйнування сховищ у будівлях.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Виводкові колонії нараховують від декількох до сотні дорослих самиць. Самиця приводить одного-двох малят раз на рік, на початку – у середині червня. Літніми молоді стають на 5-й тиждень життя. Самці у період народження та росту малят оселяються окремо від самиць, одиночно або колоніями до декількох десятків особин. Парування починається у серпні, триває восени (у тому числі під час міграцій) та взимку (у зимових сховищах). До недавнього часу на північному сході свого ареалу проявляв себе як мігрант – відомі значні за відстанню сезонні переміщення (до 1600 км). Проте останнім часом відбувається розширення зимувальної області виду. Скоріш за все, вся територія Донецької області входить до зони зимівлі виду. Відомі з території України зимові скупчення виду – переважно у будівлях – нараховують до декількох сотень особин кожне. На полювання вилітає у сутінках, до або відразу після заходу сонця – звідси й інша назва – вечірниця дозірна. Полює на відкритому просторі. Раціон живлення включає різноманітні види комах (двокрилих, жуків, лускокрилих тощо). Максимальна зареєстрована тривалість життя – 12 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На Донеччині охороняється на території заповідних об'єктів (НПП «Святі Гори», Великоанадольський лісовий заказник, НПП «Меотида» тощо). Перебуває під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження стиглих та старовікових ділянок лісів. Збереження відомих сховищ, у тому числі в будівлях. Поширення інформації щодо необхідності збереження рукокрилих та їх сховищ серед населення.

Джерела інформації:
Загороднюк, Годлевська, 2001; Петрушенко та ін., 2002; Скубак, 2008; Годлевська, 2010; Годлевская, 2012; Прилуцкая, Влащенко, 2013

Автор: Годлевська О. В.
Фото: Годлевська О. В.

НЕТОПИР СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ

Средиземноморский нетопырь
Pipistrellus kuhlii (Kuhl, 1817)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

У роді –31 вид, з яких 4 – у фауні України та Донецькій області. В останніх зведеннях має назву нетопир білосмугий.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

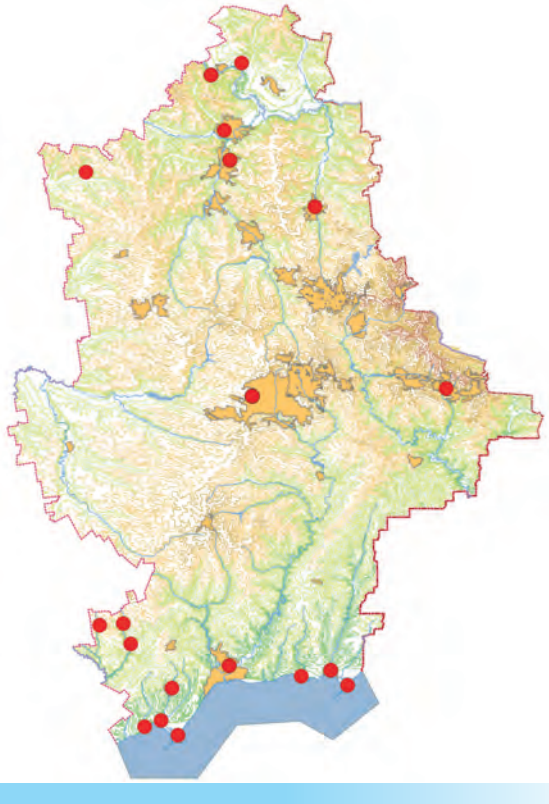
Включений до ЧКУ – вразливий. У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал динамічний. Раніше на території України був відомий тільки з Криму. За останні декілька десятиріч суттєво розширив свій ареал, заселивши всю Україну, у тому числі всю Донеччину.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Звичайний мешканець населених пунктів, хоча зустрічається й поза ними. Сховищами, як влітку, так і взимку, слугують різноманітні порожнини у надземних частинах будівель (нерідко залітає всередину будинків). В інших частинах ареалу відомі сховища у скельних тріщинах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В останні десятиріччя зазнала суттєвих змін. З ряду рідкісних видів кажанів України, присутніх на території Донеччини, цей нетопир став одним з найбільш звичайних в області.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Материнські колонії нараховують до декількох десятків дорослих самиць. Народження малят відбувається раз на рік – у кінці травня – середині червня. У виводку – одне-два дитинчати. Самці оселяються окремо від виводкових колоній. Парування починається у серпні та триває восени. Вид осілий в регіонах свого стабільного поширення. Нерідко можна спостерігати полювання біля вуличних ліхтарів. Раціон живлення включає різноманітні види малорозмірних комах: перетинчастокрилих, двокрилих, одноденок, волохокрильців, жуків тощо. Максимальна зареєстрована тривалість життя – 8 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території заповідних територій області (напр., у національних парках «Святі Гори» та «Меотида»). Знаходиться під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідне збереження сховищ виду. Вкрай важливим є поширення серед населення інформації щодо необхідності збереження кажанів та їх сховищ, особливо у зв'язку з частим сусідством цього виду з людиною.

Джерела інформації:
Волох, 2002; Загороднюк, Коробченко, 2008; Скубак, 2008; Годлевська, 2010; Годлевская, 2012; Прилуцкая, Влащенко, 2013; Годлевська, 2015.
Особисті повідомлення: Височин М. О., Мельниченко Б. Р.

Автори: Годлевська О. В., Загороднюк І. В.
Фото: Годлевська О. В.

НЕТОПИР НАТУЗІУСА

Нетопырь лесной
Pipistrellus nathusii (Keyserling & Blasius, 1839)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

У роді – 31 вид, з яких 4 – у фауні України і 4 – в Донецькій області. У останніх зведеннях іде під назвою нетопир лісовий.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Європа (від Франції та Британії на заході), Кавказ до Заволжя та Передуралля. Україна, загалом, повністю входить до ареалу виду. Однак у степовій зоні вид зустрічається на територіях інтразональних лісових, лісопаркових масивів або ж на прольоті. У Донецькій області вид зареєстровано у заплаві Сіверського Дінця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Влітку оселяється у надземних сховищах: дуплах, за відсталою корою, дуплянках, за обшивкою стін дерев'яних будинків тощо. На зимівлі виявлений у надземних порожнинах будівель, також у дуплах дерев та скельних тріщинах.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Наявних даних для оцінки чисельності на території області недостатньо. Можна припускати, що він влітку є досить чисельним у районі заплави Сіверського Дінця. Через степові райони області також може проходити міграційний шлях тварин з північних регіонів. Негативний вплив на чисельність виду чинить, в першу чергу, руйнування сховищ (включаючи рубки дуплястих дерев та нищення сховищ у будинках).

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Материнські колонії можуть нараховувати до сотень дорослих самиць. Народження молодих – раз на рік, у кінці травня – на початку червня. У виводку – одне-два дитинчати. Може утворювати мішані колонії з іншими видами (нетопирем пігмеєм, вечірницею рудою, нічницями). Парування починається у серпні, триває восени (у тому числі під час міграцій). Вид належить до мігрантів (відомі переміщення на відстань у понад 1900 км). Зимові знахідки на території України відомі тільки із Закарпаття, проте зимівля можлива й у південних регіонах. Зазвичай полює на узліссях, лісових просіках, над водоймами. Раціон живлення складається з різних видів малорозмірних літаючих комах (двокрилих, сітчастокрилих тощо). Максимальна зареєстрована тривалість життя – 14 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

У межах області охороняється на території НПП «Святі Гори». Знаходиться під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Охоронні заходи мають включати: збереження потенційних та існуючих сховищ у деревах, збереження сховищ у будівлях, поширення інформації про рукокрилих та необхідність їх збереження серед населення.

Джерела інформації:
Абелєнцев, Попов, 1956; Загороднюк та ін., 2002; Петрушенко та ін., 2002; Скубак, 2008; Годлевська, 2010; Загороднюк, Ємельянов, 2012.

Автор: Годлевська О. В.
Фото: Годлевська О. В.

НЕТОПИР-КАРЛИК

Нетопырь-карлик
Pipistrellus pipistrellus (Schreber, 1774)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід *Pipistrellus* налічує 31 вид, у фауні України – 4 види, в Донецькій обл. – 3. Вид у Червоній книзі України (2009) помилково названо «нетопир звичайний», позаяк «нетопиром-карликом» названо суміжний вид – *Pipistrellus pygmaeus*, також відомий у складі фауни Донеччини і описаний у наступному нарисі.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – неоцінений. У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал подібний до двійника, *P. pygmaeus*, проте загалом вид є південним і рівнинним. В Україні достовірні знахідки відомі тільки з півдня. Згадки з Донеччини можуть стосуватися роду *Pipistrellus* в цілому або пари двійників *P. pipistrellus* + *P. pygmaeus*. Зустрічі у центрі області можуть належати як нетопиру карлику, так і нетопиру пігмею. Для виду характерна диференціація ареалу на «виводкову» (північ) і «холосту» (південь) частини.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Загалом по всьому ареалу є виразним синантропом, пов'язаним з людськими оселями в час існування материнських колоній. Всі повідомлення про знахідки і місця існування виду в регіоні пов'язані з надвидом в цілому, і можуть стосуватися *P. pygmaeus* або й *P. kuhlii*.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Достовірних даних про чисельність немає. З урахуванням давніх описів «звичайних нетопирів» цей вид є одним зі звичайних по всьому регіону. Дані щодо присутності і чисельності можуть бути завищені за рахунок помилкових визначень суміжних видів. Головною загрозою для виду є руйнація місць влаштування колоній.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Загалом для виду характерний колоніальний спосіб життя, і тільки самці і холості особини є самітниками. Характерні сезонні міграції (відсутній з вересня до квітня) і диференціація ареалу на «виводкову» і «холосту» частини, у зв'язку з чим Донеччина, найімовірніше, входить до «холостої» частини ареалу. Полює в темряві, в повітрі, на дрібних літаючих комах, звичайно на узліссях, біля забудови і паркових зон. Схильний до синантропії. У приплоді 1 маля.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється по всій мережі ПЗФ в межах відомого ареалу (через неоднозначність видової ідентифікації зразків з Донеччини питання забезпеченості охороною поки відкрите). Включений у Додаток III до Бернської конвенції та угоди EUROBATs.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Вид не потребує спеціальних заходів охорони. Важливими заходами є популяризація знань про кажанів як можливих сусідів людини у різноманітних господарських будівлях (зокрема, в лісових будинках і на дачах).

Джерела інформації:
Абелєнцев та ін., 1956; Загороднюк, Негода, 2001; Загороднюк та ін., 2002; Петрушенко та ін., 2002; Денщик, Лесняк, 2005; Загороднюк, 2005; Загороднюк, Коробченко, 2008.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Загороднюк І. В.

НЕТОПИР-ПІГМЕЙ

Нетопырь-пигмей
Pipistrellus pygmaeus (Leach, 1825)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід *Pipistrellus* налічує 31 вид, у фауні України – 4 види, в Донецькій обл. – 3 (у т.ч. його вид-двійник *P. pipistrellus*). Вид у Червоній книзі України (2009) помилково названо «нетопир-карлик», що є назвою суміжного виду – *Pipistrellus pipistrellus*, зі складу якого його виокремлено.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Ареал охоплює периферійні частини ареалу *P. pipistrellus* в колишньому широкому його розумінні, від Британії до Дону (можливо, й далі на схід) і від Скандинавії до Балкан і Кавказу. В Україні поширений переважно у північній і східній її частинах, на Донеччині – достовірно тільки в долині Дінця (імовірно, поширений ширше). Зустрічі у центрі області можуть належати як нетопиру, карлику, так і нетопиру-пігмею.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Переважно лісовкриті та одночасно освоєні людиною райони, найчастіше в річкових долинах. Літні сховища влаштовує у покинутих або малозадіяних будівлях (лісові будинки, дачі, водонапірні башти), місця полювання – переважно природні місцезнаходження.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Вид формує потужні (сотні особин) виводкові колонії, розподілені у просторі дуже нерівномірно. У місцях потенційного існування (річкові долини, дачні селища) виявляється регулярно, під час більшості обліків, і тому вид може бути віднесений до звичайних. Виводкові колонії з території Донеччини не описано, проте вони напевно існують. Прямих загроз вид не має, якщо не руйнуються місця влаштування виводкових колоній.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Вид з виразною схильністю до формування великих виводкових колоній і солітарними самцями. Характерні сезонні міграції, в регіоні вид перебуває тільки в період з травня до серпня. Має сутінково-нічну активність. Полює на дрібних комах в польоті, звичайно, на узліссях і великих галявинах, біля забудови і паркових зон, озер і річок. При виборі сховищ, зокрема, для влаштування виводкових колоній, схильний до синантропії. У приплоді буває 1–2 маля.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Перебуває під охороною у низці ПЗТ уздовж Дінця, зокрема в НПП «Святі Гори». Включений у Додаток III до Бернської конвенції та угоди EUROBATs.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Бережливе ставлення до синантропних поселень кажанів. Виразна синантропність при влаштуванні материнських колоній засвідчує можливість виду співіснувати з людиною. Важливими неспеціальними заходами є популяризація знань про кажанів як можливих сусідів людини у різноманітних господарських будівлях.

Джерела інформації:
Mayer, Helversen, 2001; Загороднюк та ін., 2002; Петрушенко та ін., 2002; Hulva et al., 2004; Загороднюк, 2005; Загороднюк, Коробченко, 2008.

Автор: Загороднюк І. В.
Фото: Загороднюк І. В.

ЛИЛИК ДВОКОЛІРНИЙ

Двухцветный кожан
Vespertilio murinus Linnaeus, 1758

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід налічує 2 види, у фауні України та Донецької області – 1 вид.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

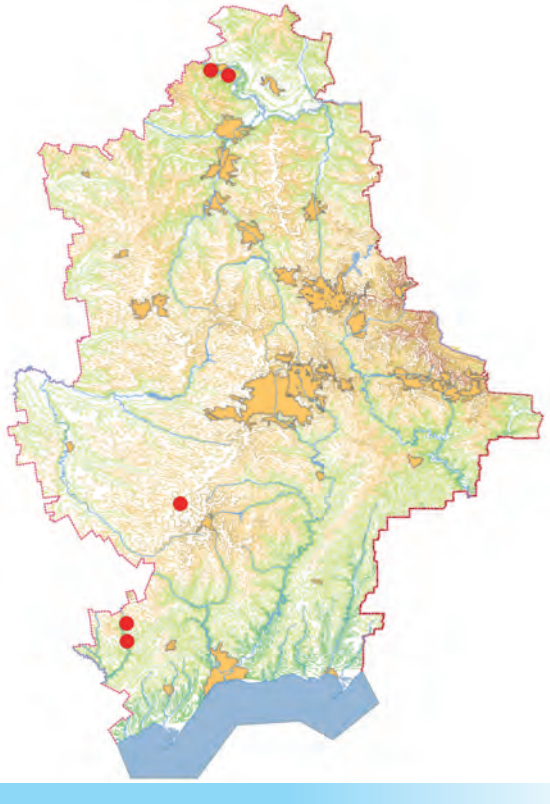
Включений до ЧКУ – вразливий. У межах Донецької області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Середня та Східна Європа, Кавказ, Передня та Центральна Азія, Південний Сибір, Монголія та Північний Китай, до Далекого Сходу. Україна повністю входить до ареалу виду. Для Донеччини відомо лише декілька реєстрацій, але, ймовірно, вид в області має ширше розповсюдження, яке потребує подальшого вивчення.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Влітку оселяється у різноманітних порожнинах у надземних частинах будівель та у деревах, відомі знахідки й у скельних тріщинах. Зимує у надземних сховищах у порожнинах багатоповерхових будівель, у скельних тріщинах та, зрідка, у підземеллях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В межах області, імовірно, невисока. Лімітуючими факторами, як і для інших видів, є руйнування сховищ, включаючи вирубування дуплястих дерев, та турбування у сховищах.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Виводкові колонії можуть включати до декількох десятків дорослих самиць. Народження молодих – раз на рік, у червні. У виводку зазвичай два дитинчати. Самці оселяються окремо від материнських колоній. Період парування – восени та на початку зимівлі. У цей період біля багатоповерхівок або скель можна чути характерну шлюбну «пісню» самців – ритмічне цикання, чутне без детектора. Донедавна вид проявляв себе як облігатний мігрант на дальні відстані (найбільш відома міграційна відстань – майже 1800 км). Останніми роками з'явилися докази розширення зони зимівлі виду, до якої, ймовірно, входить й територія Донеччини. Полює, зазвичай, на відкритому просторі. До раціону живлення входять різні види двокрилих, волохокрильців, жуків, лускокрилих, рівнокрилих, сітчастокрилих. Максимальна зареєстрована тривалість життя – 12 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На території Донецької області охороняється в НПП «Святі Гори». Має охоронний статус згідно з підписаними Україною Угоді EUROBATS; Бернською конвенції (Додаток II), Боннською конвенцією (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Заходи охорони мають включати збереження сховищ виду. Вкрай важливим є популяризація відомостей про рукокрилих серед населення, особливо у зв'язку з оселенням цього виду в будівлях.

Джерела інформації:
Загороднюк та ін., 2002; Годлевская, 2010.

Автори: Годлевська О. В., Загороднюк І. В.
Фото: Годлевська О. В.

КАЖАН ПІЗНІЙ

Кожан поздний
Eptesicus serotinus (Schreber, 1774)

Ряд Лиликоподібні – Vespertilioniformes
Родина Лиликові – Vespertilionidae

Рід налічує 23 види, у фауні України – 2 види, в Донецькій області – 1.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Включений до ЧКУ – вразливий. У межах області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

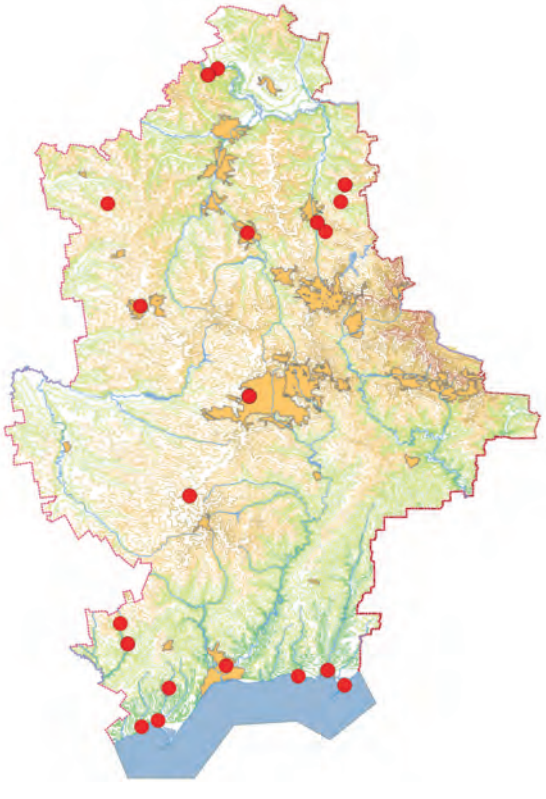
Деякі території Північно-Західної Африки, вся територія Європи (за виключенням регіонів північніше 50–55° пв. ш. Близький Схід, Середня Азія, до Китаю. Вид поширений на всій території України.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Мешканець більшості ландшафтів України, у тому числі урбанізованих. Влітку оселяється переважно у надземних частинах будівель, рідше – у підземеллях та у деревах. Зимує в порожнинах надземних будівель, у тріщинах скель та підземеллях.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В Донецькій області, як і в інших областях України, вочевидь, зустрічається повсюдно. Лімітуючими факторами є непокоєння у сховищах, руйнування сховищ.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Виводкові колонії можуть нараховувати до декількох сотень особин, які розміщуються у надземних частинах будівель. Народження молодих – раз на рік, у середині червня. Самиця приводить одне дитинча. Літними молоді стають на четвертий-п'ятий тиждень життя. Самці у період народження та росту малят оселяються, в основному, окремо від самиць, одиночно або невеликими колоніями. Парування – восени. Осілий вид. Полює в умовах відкритого та напівзакритого простору. Список об'єктів живлення включає представників 216–300 видів безхребетних: двокрилих, метеликів, твердокрилих, прямокрилих тощо. Раціон варіює як сезонно, так і географічно. Максимальна зареєстрована тривалість життя – 24 роки.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

На Донеччині охороняється на території обласних об'єктів ПЗФ (зокрема, в НПП «Святі Гори», Великоанадольському лісовому заказнику, НПП «Меотида» тощо). Знаходиться під охороною Угоди EUROBATS; Бернської конвенції (Додаток II), Боннської конвенції (Додаток II).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Збереження сховищ. Поширення інформації щодо необхідності збереження рукокрилих та їх сховищ серед населення.

Джерела інформації:
Тищенко, 1999; Загороднюк та ін., 2002; Петрушенко та ін., 2002; Годлевская, Гхазали, 2009; Годлевская, 2010; Годлевская, 2012; Прилуцкая, Влащенко, 2013; Годлевська, 2015.
Особисті повідомлення: Пилипенко Д. В., Мельниченко Б. Р.

Автор: Годлевська О. В.
Фото: Годлевська О. В.

ГОРНОСТАЙ

Горностай
Mustela erminea Linnaeus, 1758

Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Мустелові – Mustelidae

Один з 20-и видів роду, один з 6 видів роду в фауні України, один з 5 видів в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС.
Вид занесений до Червоної книги України – неоцінений, в Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Вид поширений на більшій частині Європи, в Сибіру, Середній Азії, Монголії, Китаю та в Північній Америці. В Україні зустрічається всюди, окрім Криму. В Донецькій області спорадично зустрічається по всій території, найбільш звичайний в заплаві Сіверського Дінця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ.
Місця існування досить різноманітні. Частіш за все зустрічається в долинах річок, в лісах та заростях кущів. Віддає перевагу зволоженим ділянкам з високим травостоєм.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
В заплаві Сіверського Дінця мешкає 10-20 особин горностаю. За літературними даними, щільність населення в заплаві складає 1-1,5 особини на 1000 га. В Донецькій та Луганській областях чисельність оцінюється у 500-600 особин. Залежної від кормової бази чисельність може зазнавати значних коливань. На чисельність виду негативно впливає деградація місць існування, зменшення кормової бази, перш за все водяної нориці.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ.
Осілий вид. Активний переважно вночі. Майже всеїдний. Живиться дрібними гризунами (нориці, миші, ховрахи, пацюки, ондатри), хоча також їсть птахів, амфібій, рептилій, риб та рослинну їжу. Робить схованки харчів. Як сховища використовує і нори (власні та зайняті у гризунів), і різні пустоти, купи каміння, хмизу, дупла тощо. Шлюбний період на початку літа. Вагітність триває 9-10 місяців, в тому числі латентна стадія більше 7 місяців. Малюки з'являються у квітні-травні, у виводках від 3 до 18 малюків, частіше – 7-9. Весняна линька триває з березня по травень, осіння – з вересня по листопад.

ПРИЙНЯТІ МІРИ ОХОРОНИ.
Добре розмножується в неволі, але в Україні не розводиться. Вид включено до додатку III Бернської конвенції. Охороняється у НПП «Святі Гори» та деяких інших заповідних об'єктах.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.
Збереження місць перебування виду.

Джерела інформації:
Бобринский и др., 1965; Каталог…, 1981; Сиренко, Мартынов, 1998; Колесников, Кондратенко, 2006; Бронсков, 2008; Загороднюк, Коробченко, 2008; Волох, 2009; Літопис …, 2010.

Автор: Скубак Є. М.
Фото: Бронсков О. І.

ТХІР ЛІСОВИЙ

Лесной хорек
Mustela putorius Linnaeus, 1758

Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Мустелові – Mustelidae

Один з 20-и видів роду, один з 6 видів роду в фауні України, один з 5 видів роду в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС.
Вид занесений до ЧКУ – неоцінений. В Донецькій області – рідкісний.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ
Вид поширений по всій Європі, окрім північних районів. На сході ареал сягає Уральського хребта. В Україні зустрічається всюди, окрім Криму. В Донецькій області спорадично зустрічається по всій території, найбільш звичайний в заплаві Сіверського Дінця.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ
Зустрічається в заплавних лісах, заростях чагарників, в населених пунктах, не уникає навіть великих міст.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ
В межах національного природного парку «Святі Гори» в заплаві Сіверського Дінця та в нагірних дібровах правого берега ріки мешкає 20-30 особин тхора. Щільність населення в оптимальних біотопах не перевищує 1,2-2 особини/1000 га. Звіру шкодить

антропогенна трансформація ландшафтів, зменшення кормової бази, пряме винищення людиною.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ
Осілий вид. Активний переважно вночі. Майже всеїдний. Живиться дрібними ссавцями, птахами, земноводними, плазунами, рибою. Може вживати рослинний корм. Як сховище використовує як нори, так і різні пустоти, дупла тощо. В населених пунктах поселяється на горищах, в покинутих спорудах. Парування відбувається в лютому-квітні, вагітність триває 40-42 доби. Малята народжуються в травні-червні, у виводку від 2 до 12 малюків, частіше – 4-8. У віці 2-3 місяці щенята вже повністю самостійні, проте виводки розпадаються лише пізно восени. Статевозрілими стають у віці 10-12 місяців. Весняна линька триває з квітня по травень, осіння – з вересня по листопад.

ПРИЙНЯТІ МІРИ ОХОРОНИ.
Вид включено до додатку III Бернської конвенції. Найбільш збережені місця мешкання знаходяться в НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.
Збереження місць перебування виду, роз'яснювальна робота серед місцевого населення.

Джерела інформації:
Бобринский и др., 1965; Каталог, 1981; Тимошенков, 2004; Тимошенков, Кондратенко, 2006; Ружіленко, 2009; Літопис …, 2010.

Автор: Скубак Є. М.
Фото: Saxifraga-Martin Mollet

ТХІР СТЕПОВИЙ

Степной хорек
Mustela eversmanii Lesson, 1827

Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Мустелові – Mustelidae

Один з 13 видів роду, один з 6 видів роду в фауні України і з 5 – в Донецькій області.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Занесений до ЧКУ – зникаючий. В Донецькій області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Степова зона від Південно-Східної Європи до Забайкалля і Далекого Сходу, Кавказ і Середня Азія, Південно-Східна Україна. На території області переважно в Приазов'ї, але може зустрічатися скрізь.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Відкриті степові ландшафти з невисокою рослинністю і щільними ґрунтами, пасовища, яружно-балкові системи, піщані коси, посіви багаторічних культур.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Сильно впала в 90-х роках минулого століття. В місцях останніх достовірних зустрічей виду на території області були зустрінуті поодинокі особини. На стан популяції тхору перш за все вплинуло знищення місць існування виду – природних арідних систем. Як необхідний фактор існування виду на сході України є наявність випасання худоби. Наразі в області залишилося тільки 10.5% пасовищ – місць, де степовий тхір може існувати. Крім того, необхідна присутність ховрахів, тушканчиків, хом'яка звичайного, які не тільки являються кормовими об'єктами тхора, але й забезпечують його норами. На нашу думку, ситуація в останні роки набагато погіршилася у зв'язку з катастрофічним падінням чисельності ховрахів в області.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Степовий хижак. Для житла зазвичай використовує нори степових гризунів, зрідка риє нори сам. Виводкові житла з 3-6 входами діаметром 6-10 см. Гніздова камера без підстилки, на глибині 1-1,5 м. Полює як вночі, так і вдень. За добу може проходити близько 4-7 км. Харчується дрібними гризунами, в основному ховрахами малими, яких ловить на поверхні землі або душить в глибині нори. Поїдає дрібних птахів, їх яйця і пташенят, плазунів, земноводних і комах. Парування в лютому – березні. Вагітність – 36-38 днів, у виводку зазвичай 7-8 дитинчат.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Формально охороняється на території УСПЗ, НПП «Меотида» та РЛП «Донецький Кряж». Занесений до Додатку II Бернської конвенції. Насправді ці території ніякого відношення до охорони цього виду не мають.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Виявлення та охорона місць існування. Підтримка традиційного використання степових ділянок і повернення степових ділянок, що не були своєчасно зарезервовані в попередній стан (рекультивація, тощо) до пасовищних оборотів. Всіляка підтримка пасовищного скотарства на рівні держави, та штучне відновлення на цих ділянках популяцій ховрахів та тхора.

Джерела інформації:
Бобринский и др., 1965; Абеленцев, 1968; Сиренко, Мартынов, 1998; Тимошенков, 2005; Загороднюк, Коробченко, 2008; Волох, 2009.
Особисті повідомлення: Бочко В. В., Бронсков О. І., Колесников М.

Автор: Тімошенков В. А.
Фото: Маврін І. Б.
http://www.nature.chita.ru/Animals/Mammals/mustela_eversmanni.htm

ПЕРЕГУЗНЯ

Перевязка

Vormela peregusna (Guldenstadt, 1770)

Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Мустелові – Mustelidae

Єдиний сучасний вид палеоарктичного роду.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП і Європейському Червоному списку має статус вразливий (VU), у ЧКУ – рідкісний. На Донеччині – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Балканський півострів, степові області України, Нижнього Дону і Волги, Калмикії і Північного Кавказу, напівпустелі і пустелі Середньої і Центральної Азії до Західної Монголії та Китаю. Донецька область повністю в ареалі виду. Частіше зустрічається у південній частині області.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Існування перегузня тісно пов'язане з відкритими сухими просторами. У європейській частині ареалу вона живе в цілинних степах і на старих покладах, в степах з чагарниками глоду і терну, долинах річок, на пасовищах, вздовж польових доріг, на околицях сіл і міст, на городніх ділянках.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Дуже низька. Реєструється тільки в роки наступні за піком чисельності мишоподібних гризунів. У заповіднику Хомутовський степ відзначалася в 1998, 2000 і 2002 роках. В околицях заповідника існує стабільна група, яка регулярно розмножується. Трапляються поодинокі особини, що говорить про балансування виду на крайній нижній межі чисельності. В останні роки почала зустрічатися дещо частіше. Основні лімітуючі фактори – розорювання цілини, зникнення ховрахів та сліпаків. Часто гине на автошляхах і на подвір'ях.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Активна, як і більшість степових тварин, в сутінки. Поселяється в норах гризунів, власних практично не риє. Вагітність триває 57-60 днів, у виводку 3-8, в середньому 4-5 дитинчат. Полює на степових гризунів переважно в їх підземних сховищах, розоряє пташині гнізда. У харчуванні виду також присутні плазуни, земноводні і безхребетні. Вживання у їжу різних тваринних та рослинних кормів робить можливим її виживання на супутніх кормах, коли немає основних.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Охороняється на території УСПЗ, НПП «Меотида» та РЛП «Донецький Кряж». Охорона на заповідних та інших особливо охоронюваних територіях має сенс. Внесений до Додатку II Бернської конвенції

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ.

Виявлення та збереження придатних місць існування. Визначення факторів загрози та зменшення їх дії. Роз'яснювальна робота серед місцевого населення.

Джерела інформації:
Бобринский и др., 1965; Абеленцев, 1968; Волох, Рокитянский, 1986; Волох, 2009; Сиренко, Мартынов, 1998; Сиренко и др., 2015а; Сіренко и др., 2015б.
Особисті повідомлення: Бочко В. В., Бронсков О. І., Загороднюк І. В., Колесников М., Надворний Є., Подкомірний О.

Автор: Тімошенков В. А.
Фото: Пилипенко Д. В.

ВИДРА РІЧКОВА

Речная выдра

Lutra lutra (Linnaeus, 1758)

Ряд Псоподібні – Caniformes
Родина Мустелові – Mustelidae

Єдиний вид роду в фауні України, представлений номінативним підвидом.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

У Червоному списку МСОП та Європейському Червоному списку має статус близький до стану загрози зникнення (NT), у ЧКУ – неоцінений. У Донецькій області – вразливий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Видра поширена в Євразії, крім Крайньої Півночі, найбільш посушливих регіонів Центральної Азії) та в Північно-Західній Африці. Населяє Лісову зону та Лісостеп, в степу та пустелях виключно в заплавах великих рік. В багатьох частинах ареалу винищена. В Донецькій області мешкає по узбережжям р. Сіверський Донець, його притоки р. Жеребець, зустрічається на Карлівському водосховищу та іншим штучним водоймам в Ясинуватському районі, також в Александрівському і Добропільському районах.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Населяє узбережжя різних водойм, надаючи перевагу рікам із залісненими берегами або з заростями очерету.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

В заплавах річок Сіверський Донець та Жеребець зараз живе 14-18 особин видри. Чисельність протягом

останніх 10 років коливається незначно. В Ясинуватському районі в 2000-2006 роках декілька раз знайдено сліди поодиноких тварин, в двох випадках відмічені випадки загибелі молодих особин. За даними опиту в Александрівському районі постійно мешкають декілька особин на рибогосподарських водоймах на річці Самара. В матеріалах статистичної звітності мисливських господарств (2-ТП «Охота») в Добропільському районі вказано 9 особин. В умовах антропогенного ландшафту та, особливо, через велику кількість транспорту, що рухається вночі, багато молодих тварин гине. Крім того мають місце випадки браконьєрської здобичі тварин.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Веде напівводяний спосіб життя, дуже добре пірнає та плаває. Активна переважно в сутінках та вночі. Живиться, головним чином, рибою. Взимку тримається біля ріки, на якій навіть при великих морозах залишаються ополонки, влітку – розселюється на чисельні заплавні водойми, які мало відвідуються людиною. В пошуках здобичі робить багатокілометрові мандрівки. Здобич з'їдає на кризі біля ополонки або на березі, залишаючи при цьому рештки здобичі, частіш за все це ікра та черевні плавці. Нори влаштовує в крутому березі ріки, вихід з нори знаходиться, як правило, під водою, займає також нори бобрів. Здатність до розмноження наступає в 2-3-річному віці, у виводку до 4 малюків, частіше – 2.

ПРИЙНЯТІ МІРИ ОХОРОНИ

Вид включено до додатків Бернської та Вашингтонської конвенцій. Найбільш збережені місця мешкання знаходяться в НПП «Святі Гори».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Контроль дотримання режиму водоохоронних зон водойм. Боротьба з браконьєрством. Створення територій ПЗФ в басейні р. Вовча.

Джерела інформації:
Каталог…, 1981; Літопис…, 2001-03, 2010; Волох, Роженко, 2009.
Особисті повідомлення: Іванов Б. Ю., Первак О. Ю., Пилипенко Д. В., Шерстюк І. Н.

Автори: Дьяков В. А., Скубак Є. М.
Фото: Соколов О. Ю.

МОРСЬКА СВИНЯ, АЗОВКА

Морская свинья, азовка.
Phocoena phocoena (Linnaeus, 1758)

Ряд Китоподібні – Balaeniformes
Родина Фоценові – Phocoenidae

Один з 4-х видів роду, єдиний вид китоподібних в Азовському морі, представлений підвидом *Ph. ph. relicta* Abel, 1905.

ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС

Ендемічний підвид у Червоному списку МСОП має статус такий, що перебуває під загрозою зникнення (EN), у Європейському Червоному списку – вразливий (VU), у ЧКУ – вразливий. На території області – зникаючий.

АРЕАЛ ВИДУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ У РЕГІОНІ

Вид поширений у північній частини Атлантичного та Тихому океанах, заходить до Середземного та Мармурового морів. Підвид трапляється в Азовському, Чорному, Мармуровому та Егейському морях, заходить до рік Дон, Дніпро, Південний Буг та Дунай. Щорічно восени масово мігрує з Азовського моря до Чорного Керченською протокою, а навесні повертається до місць розмноження.

МІСЦЯ ІСНУВАННЯ

Майже вся акваторія Азовського моря, переважно на банках. У Таганрозькій затоці додержується переважно південного берега до гирла Дону, де в основному харчується.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЛІМІТУЮЧІ ФАКТОРИ

Чисельність нестабільна. В Азовському морі чисельність складає близько п'яти тисяч особин і має тенденцію до скорочення. У прибережній частині Донецької області наявність дельфінів фіксується тільки у мертвому стані, окремими особинами. На теперішній час основним ЛІМІТУЮЧІм фактором є загибель у рибальських сітках (в Азовському морі – бракон'єрських), а також епізоотії, зміни чисельності і шляхів міграцій риб – кормових об'єктів, загибель внаслідок кригоставу в Азовському морі.

ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ

Азовка – найменший дельфін у Азово-Чорноморському басейні. Довжина дорослих особин досягає 1,2-1,6 метра при вазі 30-70 кг. Самиці трохи крупніші за самців. Від інших чорноморських китоподібних відрізняється короткою головою із закругленою мордою, низьким трикутним спинним плавцем. Живиться придонною (бички) та пелагічною (хамса, атерина) рибою, а також креветками та іншими безхребетними. Денний раціон складає 3-5 кг. За їжею можуть пірнати на глибину 50-75 метрів, затримуючись під водою до 6 хвилин і розганяючись до 22 км/год. Самиці по досягненні 3-4-х років майже кожного року приносять одне дитинча, в Азовському морі найчастіше – у липні. Малюк переважно народжується хвостом уперед і будь-що повинен піднятися на поверхню для першого подиху. Довжина новонародженого – 60-86 см при вазі 3-8 кг. Вони щонайменше 4 місяці живляться молоком матері, яка вприскує його малюку під великим тиском. Тривалість життя складає до 23 років, в Азовському морі у середньому 6-8 років.

ПРИЙНЯТІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ

Входить до Додатків II Боннської та Бернської конвенцій, охороняється угодою ACCOBAMS.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВИДУ У ПРИРОДНИХ УМОВАХ

Необхідні боротьба з браконьєрським виловом, зокрема, осетрових і камбали-калкана, придання статусу морських охороняємих районів місцям міграцій і нагулу лактуючих самок під час сезонів розмноження та міграцій.

Джерела інформації:
Клейненберг 1956; Биркун, Кривохижин 1996; Gol'din, 2004; Vishnyakova, K., Gol'din, P. 2015; Вишнякова, 2017.
Особисті повідомлення: Бронсков О. І., Буй Г. А , Шаповалов А.

Автори: Шам В. А., Гольдін П. Є.
Фото: Гольдін П. Є.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про Червону книгу України

{ Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 805-VI (805-17) від 25.12.2008, ВВР, 2009, № 19, ст.259
№ 5072-VI (5072-17) від 05.07.2012, ВВР, 2013, № 28, ст.304
№ 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012, ВВР, 2013, № 46, ст.640 –
зміни набирають чинності з 18.11.2012, крім положень, які стосуються передачі повноважень від територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям, органам виконавчої влади Автономної Республіки Крим, які набирають чинності з 18.05.2013 – див. пункт 1 розділу II Закону
№ 5456-VI від 16.10.2012 № 323-VIII (323-19) від 09.04.2015, ВВР, 2015, №25, ст.195
№ 1829-VIII (1829-19) від 07.02.2017, ВВР, 2017, № 11, ст.99
№ 2059-VIII (2059-19) від 23.05.2017, ВВР, 2017, № 29, ст.315 }

{ У тексті Закону: слова «спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів» в усіх відмінках замінено словами «центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища» у відповідному відмінку; слова «державні органи» в усіх відмінках замінено словами «органи державної влади» у відповідному відмінку згідно із Законом № 805-VI (805-17) від 25.12.2008 }

Р о з д і л I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство про Червону книгу України

Відносини, пов'язані з веденням Червоної книги України, охороною, використанням та відтворенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, регулюються законами України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1264-12), "Про тваринний світ" (2894-14), "Про рослинний світ" (591-14), "Про природно-заповідний фонд України" (2456-12), "Про захист тварин від жорстокого поводження" (3447-15), цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

{ Стаття 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 805-VI (805-17) від 25.12.2008 }

Стаття 2. Завдання законодавства про Червону книгу України

Завданням законодавства про Червону книгу України є регулювання суспільних відносин у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, з метою попередження зникнення таких видів із природи, забезпечення збереження їх генофонду.

Стаття 3. Поняття Червоної книги України

Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про

сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і відтворення.

Червона книга України є основою для розроблення та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї.

Стаття 4. Об'єкти Червоної книги України

Об'єктами Червоної книги України є рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, які постійно або тимчасово перебувають (зростають) у природних чи штучно створених умовах у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони.

{ Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 5072-VI (5072-17) від 05.07.2012 }

До Червоної книги України (рослинний світ) включаються рослини, гриби, водорості та непатогенні мікроорганізми, що не належать до тваринного світу.

{ Статтю 4 доповнено частиною другою згідно із Законом № 5072-VI (5072-17) від 05.07.2012 }

Стаття 5. Об'єкти Червоної книги України як природні ресурси загальнодержавного значення

Об'єкти Червоної книги України належать до природних ресурсів загальнодержавного значення і підлягають особливій охороні на всій території України, у межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони.

У передбаченому законом порядку права власників об'єктів Червоної книги України можуть бути обмежені в інтересах охорони цих об'єктів, навколишнього природного середовища та захисту прав громадян.

Стаття 6. Право державної і комунальної власності на об'єкти Червоної книги України

Об'єкти Червоної книги України, які утримуються (зберігаються) підприємствами, установами та організаціями державної або комунальної форми власності, є об'єктами права відповідно державної або комунальної власності.

Стаття 7. Право приватної власності на об'єкти Червоної книги України

Об'єкти Червоної книги України, надані відповідно до закону з дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, у приватну власність, розведені (отримані) у штучних умовах від законно набутих у приватну власність об'єктів Червоної книги України, а також ввезені в Україну з-за кордону або набуті в Україні в осіб, які мають право приватної власності на ці об'єкти, є приватною власністю юридичних або фізичних осіб.

{ Частина перша статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Законність набуття у приватну власність об'єктів Червоної книги України повинна бути підтверджена відповідними документами.

Р о з д і л II

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ УПРАВЛІННЯ, РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ І ТАКИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ЗАГРОЗОЮ ЗНИКНЕННЯ, ВИДІВ ТВАРИННОГО І РОСЛИННОГО СВІТУ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Стаття 8. Державне управління, регулювання та контроль у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України

Державне управління, регулювання та контроль у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, здійснюють Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, інші уповноважені на це органи виконавчої влади відповідно до їх повноважень.

{ Частина перша статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 805-VI (805-17) від 25.12.2008, № 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Органам місцевого самоврядування законами України можуть бути надані окремі повноваження органів виконавчої влади у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України.

Стаття 8-1. Державний нагляд (контроль) у сфері використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України

Державний нагляд (контроль) у сфері використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

{ Закон доповнено статтею 8-1 згідно із Законом № 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Стаття 9. Повноваження органів державної влади що здійснюють управління, регулювання та контроль у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України

Повноваження органів державної влади, що здійснюють управління, регулювання та контроль у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою

зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, визначаються законами України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1264-12), "Про тваринний світ" (2894-14), "Про рослинний світ" (591-14), "Про природно-заповідний фонд України" (2456-12), "Про захист тварин від жорстокого поводження" (3447-15), цим та іншими законами.

{ Стаття 9 із змінами, внесеними згідно із Законом № 805-VI
(805-17) від 25.12.2008 }

Р о з д і л III

ОХОРОНА ТА ВІДТВОРЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Стаття 10. Охорона та відтворення об'єктів Червоної книги України

Охорона та відтворення об'єктів Червоної книги України – це комплекс організаційних, правових, економічних, наукових, інших заходів, спрямованих на забезпечення збереження, охорони та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу.

Стаття 11. Забезпечення охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України

Охорона та відтворення об’єктів Червоної книги України забезпечуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, що є суб’єктами використання тваринного і рослинного світу, власниками об’єктів Червоної книги України, власниками та користувачами земельних ділянок, у межах яких перебувають рідкісні і такі, що знаходяться під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України.

{ Частина перша статті 11 в редакції Закону № 323-VIII (323-19) від 09.04.2015 }

Охорона об'єктів Червоної книги України забезпечується шляхом:

- установлення особливого правового режиму охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, заборони їх використання (добування та збирання) в господарських та військових цілях; { Абзац другий частини другої статті 11 в редакції Закону № 805-VI (805-17) від 25.12.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом № 323-VIII (323-19) від 09.04.2015 };
- урахування вимог щодо їх охорони під час розроблення нормативно-правових актів;
- систематичної роботи з виявлення місць їх перебування (зростання), проведення постійного спостереження (моніторингу) за станом їх популяцій;
- пріоритетного створення заповідників, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також екологічної мережі на територіях, де перебувають (зростають) об'єкти Червоної книги України, та на шляхах міграції рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу;
- творення центрів та "банків" для збереження генофонду зазначених об'єктів;
- розведення їх у спеціально створених умовах (зоологічних парках, розплідниках, ботанічних садах, дендрологічних парках тощо);
- урахування спеціальних вимог щодо охорони об'єктів Червоної книги України під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розроблення проектної та проектно-планувальної документації, здійснення оцінки впливу на довкілля. { Абзац восьмий частини другої статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2059-VIII (2059-19) від 23.05.2017 }

Відтворення об'єктів Червоної книги України забезпечується шляхом:

- сприяння природному відновленню популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, інтродукції та реінтродукції таких видів у природні умови, де вони перебували (зростали);
- утримання і розведення у штучно створених умовах.

Охорона та відтворення об'єктів Червоної книги України забезпечуються також шляхом:

- здійснення необхідних наукових досліджень з метою розроблення наукових засад їх охорони та відтворення;
- установлення підвищеної адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження об'єктів Червоної книги України, заподіяння шкоди середовищу їх перебування (зростання);
- проведення освітньої та виховної роботи серед населення;
- здійснення інших заходів відповідно до законодавства.

Перебування (зростання) на певній території рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, є підставою для оголошення її об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення.

Для забезпечення вирішення транскордонних та інших проблем охорони і відтворення об'єктів Червоної книги України здійснюється міжнародне співробітництво в цій сфері шляхом укладання і виконання відповідних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, організації біосферних заповідників, створення на територіях, суміжних з іншими державами, міждержавних заповідників, національних парків, заказників та інших територій і об'єктів природно-заповідного фонду, проведення спільних наукових досліджень, обміну їх результатами.

Види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів і Європейського Червоного списку, які перебувають (зростають) у природних умовах у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, можуть заноситися до Червоної книги України або їм може надаватися інший особливий статус відповідно до законодавства.

Р о з д і л IV
ВЕДЕННЯ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Стаття 12. Державний облік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, та відомості про них

Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, підлягають державному обліку в порядку (z2031-12), що визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

{ Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Про кожний рідкісний і такий, що перебуває під загрозою зникнення, вид тваринного і рослинного світу, занесений до Червоної книги України, зазначаються такі відомості: назва (українською та латинською мовами), місце у системі класифікації тваринного і рослинного світу, категорія, наукове значення, поширення та чисельність (у тому числі за межами України) і причини їх зміни, місця перебування (зростання), загальна характеристика, заходи з охорони, вимоги щодо режиму збереження популяцій, відомості про розмноження або розведення в спеціально створених умовах, джерела відповідної інформації тощо. Щодо кожного виду тваринного і рослинного світу, занесеного до Червоної книги України, складається картосхема поширення, а також виготовляються його фотографії (малюнки).

Форма подання відомостей в офіційному виданні Червоної книги України визначається Національною комісією з питань Червоної книги України.

Відповідні відомості про зміст Червоної книги України, стан занесених до неї видів тваринного і рослинного світу підлягають широкому оприлюдненню, в тому числі через засоби масової інформації, доведенню до відома підприємств, навчальних закладів, наукових, виховних та інших установ і організацій.

Не допускається оприлюднення відомостей про точне місце перебування (зростання) об'єктів Червоної книги України та інших відомостей про них, якщо це може призвести до погіршення умов охорони та відтворення цих об'єктів.

Кабінет Міністрів України забезпечує офіційне видання та розповсюдження Червоної книги України не рідше одного разу на 10 років.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища забезпечує оперативне доведення до відома заінтересованих органів державної влади, громадських організацій та громадян відомостей про зміни у переліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, вжиття відповідних заходів щодо збирання та узагальнення отриманої науковими та іншими установами, підприємствами, організаціями і громадянами інформації про поширення, чисельність, стан об'єктів Червоної книги України, а також про факти їх знищення, пошкодження, загибелі чи захворювання тощо.

{ Частина сьома статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Стаття 13. Категорії видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України

Залежно від стану та ступеня загрози зникнення видів тваринного і рослинного світу, що заносяться

до Червоної книги України, вони поділяються на такі категорії:

зниклі – види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про наявність їх у природі чи спеціально створених умовах;

зниклі в природі – види, які зникли в природі, але збереглися у спеціально створених умовах;

зникаючі – види, які перебувають під загрозою зникнення у природних умовах і збереження яких є малоймовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

вразливі - види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

рідкісні - види, популяції яких невеликі і на даний час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

неоцінені - види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

недостатньо відомі - види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної і достовірної інформації.

Національною комісією з питань Червоної книги України можуть бути внесені пропозиції про встановлення й інших категорій видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України.

Стаття 14. Визначення видів тваринного і рослинного світу для занесення до Червоної книги України

Підставою для занесення видів тваринного і рослинного світу до Червоної книги України є наявність достовірних даних про чисельність популяцій та їх динаміку, поширення і зміни умов існування, що підтверджують необхідність вжиття особливих термінових заходів для їх збереження та охорони.

До Червоної книги України в першу чергу заносяться реліктові та ендемічні види, види, що знаходяться на межі ареалу, види, що мають особливу наукову цінність, а також види, поширення яких швидко зменшується внаслідок господарської діяльності людини.

Пропозиції про занесення до Червоної книги України видів тваринного або рослинного світу можуть вносити відповідні науково-дослідні установи, державні і громадські організації, окремі фахівці, вчені. Ці пропозиції мають містити наукове обгрунтування необхідності занесення виду тваринного чи рослинного світу до Червоної книги України, відомості про його поширення, заходи, необхідні для збереження та відтворення у природних чи штучно створених умовах.

Аналіз та узагальнення пропозицій щодо занесення видів тваринного і рослинного світу до Червоної книги України здійснюються Національною комісією з питань Червоної книги України.

Рішення про занесення видів тваринного і рослинного світу до Червоної книги України приймається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, за поданням Національної комісії з питань Червоної книги України.

{ Частина п'ята статті 14 в редакції Закону N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Стаття 15. Організація ведення Червоної книги України

Ведення Червоної книги України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

{ Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Методичне забезпечення ведення Червоної книги України здійснюється на основі використання відомостей, які містяться в кадастрах тваринного і рослинного світу, природно-заповідного фонду, літописах природи заповідників та національних природних парків, а також в інших науково-технічних інформаційних матеріалах.

Наукове забезпечення ведення Червоної книги України, підготовку пропозицій про занесення до Червоної книги України та про виключення з неї рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, організацію наукових досліджень, розроблення заходів щодо збереження і охорони таких видів та контроль за їх виконанням, координацію відповідної діяльності органів державної влади та громадських організацій здійснює Національна комісія з питань Червоної книги України, яка створюється Національною академією наук України.

{ Частина третя статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

До складу Національної комісії з питань Червоної книги України включаються провідні вчені Національної академії наук України, інших наукових установ, фахівці центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, центрального

органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, інших органів виконавчої влади відповідно до їх повноважень і громадських організацій, статутами яких передбачена діяльність в охороні видів тваринного та/або рослинного світу.

{ Частина четверта статті 15 в редакції Закону N 805-VI (805-17) від 25.12.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Персональний склад Національної комісії з питань Червоної книги України та Положення про неї затверджуються Національною академією наук України.

{ Частина п'ята статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Матеріально-технічне забезпечення діяльності Національної комісії з питань Червоної книги України здійснюється Національною академією наук України.

{ Частина шоста статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Стаття 16. Виключення видів тваринного і рослинного світу з Червоної книги України

Види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, які внаслідок вжитих природоохоронних заходів на підставі результатів наукових досліджень визнані такими, що знаходяться поза загрозою зникнення, підлягають виключенню з Червоної книги України. Пропозиції про їх виключення з Червоної книги України розглядаються в тому ж порядку, що і при занесенні видів тваринного і рослинного світу до Червоної книги України.

Стаття 17. Фінансування ведення Червоної книги України та заходів щодо збереження, охорони та відтворення видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї

Ведення Червоної книги України фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України.

Заходи щодо збереження, охорони та відтворення видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших коштів відповідно до статті 42 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1264-12).

Р о з д і л V
УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Стаття 18. Основні вимоги щодо використання об'єктів Червоної книги України

Основні вимоги щодо використання об'єктів Червоної книги України встановлюються цим Законом, законами України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1264-12), "Про тваринний світ" (2894-14), "Про рослинний світ" (591-14), "Про природно-заповідний фонд України" (2456-12), "Про захист тварин від жорстокого поводження" (3447-15), іншими нормативно-правовими актами.

{ Стаття 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 805-VI (805-17) від 25.12.2008 }

Стаття 19. Умови спеціального використання об'єктів Червоної книги України

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України здійснюється у виняткових випадках лише у наукових і селекційних цілях, у тому числі для розмноження, розселення і розведення у штучно створених умовах, а також для відтворення популяцій за дозволом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, на підставі рішень Національної комісії з питань Червоної книги України, прийнятих відповідно до її повноважень.

{ Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України з метою отримання прибутку забороняється. { Статтю 15 доповнено частиною згідно із Законом N 805-VI (805-17) від 25.12.2008 }

Порядок видачі та форма дозволів на спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

{ Частина третя статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5456-VI (5456-17) від 16.10.2012 }

Р о з д і л VI
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ І ТАКИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ЗАГРОЗОЮ ЗНИКНЕННЯ, ВИДІВ ТВАРИННОГО І РОСЛИННОГО СВІТУ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Стаття 20. Відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України

Відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, несуть особи, винні у:

погіршенні, знищенні середовища перебування (зростання) видів тваринного та рослинного світу, занесених до Червоної книги України; { Абзац другий частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1829-VIII (1829-19) від 07.02.2017 }

незаконному, в тому числі з порушенням вимог виданих дозволів, використанні об'єктів Червоної книги України або їх знищенні;

порушенні умов утримання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, в ботанічних садах, дендрологічних та зоологічних парках, інших штучно створених умовах, що призвело до їх загибелі, каліцтва (пошкодження);

невиконанні законних вимог посадових осіб органів державної влади, що здійснюють управління, регулювання та контроль у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України;

вчиненні інших дій, що завдали шкоди тваринам і рослинам, види яких занесені до Червоної книги України.

За порушення законодавства у сфері охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, особи притягаються до відповідальності згідно з законом.

Шкода, завдана незаконним добуванням, знищенням або пошкодженням видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, погіршенням середовища їх перебування (зростання), відшкодовується відповідно до закону.

Розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання) (1030-2012-п) та методика її розрахунку встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Р о з д і л VII
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ І ТАКИХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД ЗАГРОЗОЮ ЗНИКНЕННЯ, ВИДІВ ТВАРИННОГО І РОСЛИННОГО СВІТУ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Стаття 21. Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що містяться у цьому Законі, то застосовуються правила міжнародного договору.

Україна бере участь у міжнародному співробітництві з питань охорони, використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу.

Р о з д і л VIII
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:

підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів у відповідність із цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

відповідно до компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

3. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 року № 2750-XII (2750-12) "Про Червону книгу України" (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 52, ст. 686).

Президент України Л.КУЧМА м. Київ, 7 лютого 2002 року № 3055-III

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Абелєнцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М. Загальна характеристика ссавців. Комахоїдні, кажани. – Київ: Наукова думка, 1956. – 448 с. – (Фауна України; Том 1, вип. 1).

Абелєнцев В. І., Попов Б. М. Ряд рукокрилі, або кажани – Chiroptera / Фауна України. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – том 1: Ссавці, вип. 1. – С. 229–446.

Абеленцев В. І., Рудишин М. П. До екології сірого хом'ячка на Україні // Наук. зап. науково-природознавчого музею АН УРСР. – Київ, 1960 – 8: – С. 104-118.

Аверин В. Г. Рыбы Харьковской губернии // Охота и риболовство. – 1923. – № 1.

Аверин В. Г. К орнитологии Харьковской губернии // Тр. об-ва испытат. природы при Харьков. ун-те. – 1910. – Т.43 (1909). – С. 243-293.

Алиев Х. А., Гусейнзаде Г. А., Алиев А. В. К познанию фауны пчелиных семейства Halictidae (Hymenoptera: Apoidea) Апшеронского полуострова // Кавказский энтомол. бюллетень – 2005. – 1(2) – С.153-157.

Алиев Х. А, Прощалыкин М. Ю., Магеррамов М. М., Гусейнзаде Г. А.. К познанию пчел рода Andrena Fabricius, 1775 (Hymenoptera: Apoidea: Andrenidae) Азербайджана // Кавказский ентомологический бюллетень. – Том 13. – Вып. 1. – Ростов-на-Дону 2017. – С. 99-109.

Алфераки С. Н. Птицы Восточного Приазовья // Орнитологический вестник. – 1910. – №1. – С.11-35.

Амолин А. В. Аннотированный список ос-сколий (Hymenoptera: Scoliidae) Донецкой области / А. В. Амолин // Проблемы экологии и охраны природы техногенного региона: межвед. сб. науч. работ. – Донецк : ДонНУ, 2005. – Вып. 5. – С. 79-83.

Амолин А. В. Некоторые особенности фауны и гнездовой биологии жалоносных перепончатокрылых (Hymenoptera: Aculeata) отделения Украинского степного природного заповедника «Хомутовская степь» // Экология и фауна юго-востока Украины / Под ред. Н. Н. Ярошенко. – Донецк: ДонНУ, 2005. – Вып. 5. – С. 34-36.

Амолин А. В. Гнездостроящие пчелы трибы Anthidiini (Hymenoptera: Megachilidae) юго-востока Украины. Межведомственный сборник научных работ. Проблемы экологии и охраны природы техногенного региона. Фауна, экология и охрана животного мира., Вып. 8, Донецк, ДонНУ, 2008. – С. 96-103.

Амолин А .В . Эколого – фаунистический обзор ос подсемейства Eumeninae (Hymenoptera: Vespidae) Юго – Восточной Украины / А . В . Амолин. – Донецк: ДонНУ, 2009.

Амолин А. В. Фауна ос-сколий (Hymenoptera, Scoliidae) Украины. Материалы XIV съезда Русского энтомологического общества, Санкт – Петербург, Галаника, 2012. – С. 17.

Амолин А. В. Находки некоторых редких видов пчел и ос (Hymenoptera, Vespomorpha) на юго-востоке Украины // Донецкий национальный университет. Донецк, Украина. Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах. Ecology of terrestrial invertebrates Екологія наземних безхребетних экология наземных беспозвоночных. VIII Міжнародна наукова конференція. Україна, Дніпропетровськ, ДНУ, 21–23.12.2015 р. – Дніпропетровськ: Лира, 2015. – С. 145-147.

Амолин А. В. Находки некоторых редких видов ос (Hymenoptera: Bethylidae, Sapygidae, Scoliidae, Tiphiidae, Mutillidae, Pompilidae, Vespidae, Sphecidae, Crabronidae) на территории Донецкой и Луганской областей. Проблемы экологии и охраны природы техногенного региона. – 2016. – № 1–2. с. 25-33.

Амолин А. В. Особенности фауны жалоносных перепончатокрылых (Hymenoptera: Vespomorpha) Северного Приазовья // Охрана, восстановление и изучение степных экосистем в XXI веке: Материалы Международной научно–практической конференции, посвященной 90-летию со дня основания заповедника «Хомутовская степь». – Донецк: Издательство «Ноулидж», Донецкое отделение. – 2016. – С. 148-149.

Амолин А. В., Ярошенко Н. Н. К фауне пчел (Hymenoptera, Apoidea) Донецко-Макеевской городской агломерации // Тез. докл. наук. конф. Донецького нац. ун-ту за підсумками наук.-дослід. роботи за період 1999-2000 рр. (секція біол. наук). – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 3-5.

Ангелов П. Coleoptera, Curculionidae, Brachyderinae, Tanymecinae, Cleoninae, Curculioninae, Myorrhininae // Фауна на България. – София, 1978. – Т. 7, ч. II. – С. 234

Андрющенко Ю. А. Красавка на сельскохозяйственных землях в Украине // Журавли Евразии (биология, распространение, миграции, управление).- М., 2011.- Вып.4.- С.476-483.

Андрющенко Ю. А. Ревизия ареала азово-черноморской популяции красавки / Журавли Евразии (биология, распространение, разведение). Под ред. Е. И. Ильяшенко, С. В. Винтер. – Вып. 5. – Москва – Нижний Цасучей, 2015. – С.153-167.

Андрющенко Ю. А., Ветров В. В., Дьяков В. А., Попенко В. М. Новые данные о некоторых птицах Донецкой и Луганской областей / Бранта: Сборник трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. Вып.16.- Мелитополь: Бранта, 2013.- С.115-119.

Андрющенко Ю. А., Винтер С. В., Стадниченко И. С., Тараненко Л.И. Предварительные сведения о распространении и численности журавля-красавки в Украине / Журавли Украины // Под ред. Горлова П. И. – Мелитополь, 1999.- С.10-15.

Андрющенко Ю. О. Лежень // Червона книга України. Тваринний світ/ за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– с. 446.

Андрющенко Ю. О. Степовий журавель // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А.Акімова.- К.: Глобалконсалтинг, 2009.- С.443.

Андрющенко Ю. О., Попенко В. М. Чорний лелека на півдні лівобережної України // Наукові записки Державного природознавчого музею. – 2017. – № 33. – С. 11–22.

Анотований список українських наукових назв птахів фауни України / Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей. – Київ ; Львів, 2000. – 44 с.

Ардамацкая Т. Б. Морской голубок // Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные. – Киев: Наук. думка, 1988. – С. 50-56.

Ардамацкая Т. Б. Черноголовая чайка // Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные. – Киев: Наук. думка, 1988. – С.43-50.

Ардамацька Т. Б., Горбань І. М. Нерозень // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 410.

Арзанов Ю.Г. Обзор долгоносиков рода Brachycerus Olivier (Coleoptera: Brachyceridae) европейской части России, Кавказа и сопредельных стран // Кавказский энтомол. бюллетень. – 2005. – Т. 1, № 1. – С. 65–80.

Арнольди К. В., Арнольди Л. В. О некоторых реликтовых элементах в колеоптерофауне области среднего течения р. Северского Донца // Доклады АН СССР. – 1938. – № 21 (7). – С. 354– 356.

Арнольди Л.В., Заславский В.А., Тер-Минасян М.Е. Сем. Curculionidae Долгоносики // Определитель насекомых европейской части СССР: В 5 т. Т. II. Жесткокрылые и веерокрылые. М.; Л., 1965. С. 485–621.

Атемасова Т. А., Влащенко А. С., Зиненко А. И., Токарский В. А., Шабанов Д. А., Шандиков Г. А. Учебно-полевая практика по зоологии позвоночных. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2008. – 180 с.

Байдак О. Огляд біології хохулі // Хохуля (Desmana moschata) в басейні Сіверського Дінця. – Київ, 2002. – С. 12–15. – (Праці Теріологічної школи; Вип. 4).

Баркалов А. В., Попов Г. В. О номенклатуре Eumerus tauricus (Diptera, Syrphidae) // Вестник зоологии – 2000. – 34(4–5) – С. 115–118.

Бартенев А. Ф. Обзор видов жуков-усачей (Coleoptera: Cerambycidae) фауны Украины // Вісті Харківського ентомологічного товариства. – 2003 (2004). – 11, № 1-2. – С. 24-43.

Бартенев А. Ф. Жуки-усачи Левобережной Украины и Крыма. – Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2009. – 418 с.

Баскевич М. И., Опарин М. Л. О новой находке мышовки Штранда *Sicista strandi* (Rodentia, Dipodoidea), уточняющей северо-восточную границу распространения вида // Зоологический журнал. – 2000. – Том 79, № 9. – С. 1133–1136.

Барабаш-Никифоров И. И. Русская выхухоль. – Воронеж: Центрально-Черноземное книжное изд-во, 1968. – 63 с.

Башта А.-Т. В., Архипов О. М. Совка // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 465.

Безродный С. В. Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине // Вестник зоологии. – 1991. – № 3. – С. 45–50.

Белик В. П., Ветров В. В., Нечаев Б. А. Орлан-белохвост в бассейне Северского Донца // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца" (26-28 января 1993 г.). – Донецк: ДонГУ, 1993. – С. 40-42;

Белик В. П. Некоторые особенности формирования летнего населения жаворонков в лугово-степных ландшафтах юго-восточной Европы // Беркут. – 2000. – №9 – В.1-2. – С.86-101.

Белик В. П., Ветров В.В. Серый журавль в бассейне Северского Донца. // Редкие, малочисленные и малоизученные птицы Северного Кавказа. Мат-лы науч.-практ. конф.- Ставрополь, 1990. – С.12-18.

Белик В. П., Ветров В. В. Европейский тювик на территории СНГ. Сообщение I. Распределение и численность // Бранта. – 1998. – Вып. 1. – С. 24–36.

Белик В. П., Ветров В. В. Европейский тювик на территории СНГ. Сообщение II. Биология и перспектива охраны // Бранта. – 1999. – Вып. 2. – С. 7–25.

Белінг Д. Риби рр. Берди й Обитічної. / Д. Белінг, К. Гіммельрейх // Доп. АН УРСР. Київ. – 1940. – № 10.— С. 3–6.

Берг Л. С. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. – Ч. 1. 4-е издание. – М. – Л.: Издательство АН СССР, 1948. – 466 с.

Берг Л. С. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. – Ч. 2. 4-е издание. – М. – Л.: Издательство АН СССР, 1949. – 925 с.

Берлов Э. Я., Кабаков О. Н. Platycerus caraboides (Linnaeus, 1758) https://www.zin.ru/Animalia/ Coleoptera/ rus/ lucan12.htm

Биология лесных птиц и зверей. М., "Высшая школа", 1975. – 384 с.

Биркун А. А. мл., Кривохижин С. В. Звери Черного моря. Симферополь, «Таврия», 1996г-96 с.

Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. – М., «Просвещение», 1965. – С. 267-270.

Богуцкая Н. Г., Насека А. М. Каталог бесчелюстных и рыб пресных и солоноватых вод России с номенклатурными и таксономическими комментариями. / М.: Товарищество научных изданий КМК. 2004. – 389с.

Бокотей А. А. Дослідження та охорона чорного лелеки *Ciconia nigra* L. в Україні: 2005-2016 роки // Наукові записки Державного природознавчого музею. – 2017. – № 33. – С. 3–10.

Бокотей А. А.,. Башта А.-Т. В Сипуха // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 470.

Болтачов О. Р. Шемая азовська // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 322.

Боровиков Г. А. Материалы для орнитологиии Екатеринославской губернии // Сб. студ. биол. кружка при имп. Новороссийс. ун-те. – Одесса, 1907. – № 2. – 145 с.

Бригадиренко В.В. Основи систематики комах: Навч.посіб. – Д.: РВВ ДНУ, 2003. – 204 с.

Бронсков А. Встреча горностая (*Mustela erminea*) на Донецком кряже // Раритетна теріофауна та її охорона. – Луганськ, 2008.— С. 262–263. – (Праці Теріологічної школи; Вип. 9).

Бронсков О. І. Вівсянка чорноголова, *Emberiza melanocephala* Scop., у Північному Приазов'ї за останні двадцять років // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 26-28.

Бронсков О. Знахідка нічниці степової (*Myotis aurascens* Kuzyakin, 1935) на південному сході України // Праці Теріологічної Школи. – Київ, 2017. – Том 15. – С. 154-155.

Бронсков А. И., Молодан Г.Н., Говядов А.В. Гнездящиеся воробьиные птицы естественных приморских биоценозов Донецкой области // Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира: Тезисы докладов. Часть III (Уфа, 1989). – Уфа: Башкирское книжное из-во, 1989. – С.26-28.

Бронсков А., Мосин Г., Бронскова М. Учеты птиц на Белосарайской косе // Бюл. РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга. Август 2009 г. – 2010. – Вып. 5. – С. 20.

Бронсков А. И., Тимошенков В. А. Распространение и численность суслика малого (*Spermophilus pygmaeus*) в Донецкой области // Праці Теріологічної школи. – 2010. – Т. 10. – С. 107–114.

Бронсков О. І., Чайка М. О. Зимова орнітофауна Північного Приазов'я // Troglodytes. Праці Західноукраїнського орнітологічного товариства. – 2016. – № 7. – С. 35–45.

Бронскова М. А. К фауне и пространственной структуре населения птиц Северного Приазовья в послегнездовой период // Проблеми екології та охорони природи техногенного регіону. – 2013. – Т. 13, Вип. 1. – С. 74–86.

Брустило Е. В., Мартынов В. В. Материалы к познанию ос-блестянок (Hymenoptera, Chrysididae) Восточной Украины // Живые объекты в условиях антропогенного пресса. Материалы X Международной научно-практической экологической конференции, г. Белгород, 15-18 сентября 2008. – Белгород: ИПЦ «Политерра», 2008а. – С. 33-34.

Брустило Е. В., Мартынов В. В. Осы-блестянки (Hymenoptera, Chrysididae) заповедника "Каменные могилы" // Охорона навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів. Зб. доповідей VII Міжнар.наук. конф. Тез.доп. – Донецьк: ДонНТУ, ДонНУ, 2008. – Т. 2. – С. 4–5.

Брустило Е. В., Мартынов В. В. Предварительные данные к познанию ос-блестянок (Hymenoptera, Chrysididae) Восточной Украины // Известия Харьков. энтомол. общества. – 2009. – Т. XVII, вып. 1-2. – С. 38-61.

Будниченко А. С. Птицы искусственных лесонасаждений // Ученые записки Тамбовского гос. Пед. Ун-та, Вып. XXII. – Воронеж.: Изд – во Воронежского ун-та, 1965. – С. 5-285.

Букреев С. А., Молодан Г. Н., Залевский В. Д. К современному состоянию фауны чайковых птиц в Северо-Восточном Приазовье // Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира: Тезисы докладов. М: 1986. – С. 240.

Бучко В. В., Скильский И.В. Новое место гнездования шилоклювки в регионе Украинских Карпат // Беркут. – 1999. – №11 – В.2. – С. 232-233.

Вальх Б. С. Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии // Тр. об-ва естествоиспытат. прир. Харьковск. ун-та. – Харьков, 1900. – Т. 34. – 90 с.

Вальх Б. С. Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии. Перечень птиц, найденных в губернии с 1892 по 1910 г. // Орнитологический вестник. – Харьков,1911. – №3-4. – С. 243-271.

Васильков И.А. Экология гнездования малой крачки в Северо-Западном Причерноморье // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 1999. – Вып. 2. – С.26-38.

Ветров В. В. Состав и распределение хищных птиц бассейна Северского Донца // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца" (26-28 января 1993 г.). – Донецк: ДонГУ, 1993. – С. 33-38.

Ветров В. В. Современное состояние могильника (Aquila heliaca) в Украине // Пр. Укр. орнітол. товариства. – 1996. – Т. I. – С. 45–49.

Ветров В. В. Новые гнездящиеся птицы Луганской области и новые гнездовые адаптации // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 11: Материалы 15 научной конференции Рабочей группы по птицам Северского Донца, посвященной памяти И. А. Кривицкого. – Донецк: ДонНУ, 2010. – С. 74-76.

Вєтров В. В. Лунь степовий // Червона книга України. Тваринний світ / За ред І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 421.

Вєтров В. В. Могильник // Червона книга України. Тваринний світ / За ред І. А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 436.

Вєтров В. В. Яструб коротконогий // Червона книга України. Тваринний світ / За ред І. А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 423.

Ветров В. В., Милобог Ю. В. Новые данные о распространении курганника (*Buteo rufinus*) на востоке Украины// Птицы бассейна Северского Донца. Вып.10: Материалы 13-14 совещаний Рабочей группы "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 2007. – С. 109-110.

Ветров В. В., Милобог Ю. В. Распределение орла-могильника в степной зоне Украины // Пернатые хищники и их охрана. – 2008, а. – №14. – С. 28–30.

Ветров В. В., Милобог Ю. В. Распространение могильника (Aquila heliaca Sav.) в Степной зоне Украины // Новітні дослідження соколоподібних та сов. Матер. III Міжнар. наук. конф. «Хижі птахи України», м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р. – Кривий Ріг, 2008, б. – С. 51–54.

Ветров В. В., Милобог Ю. В. Современное состояние европейского тювика в Украине // Изучение и охрана хищных птиц Северной Евразии: Матер. V междунар. конф. по хищным птицам Северной Евразии (Иваново, 4–7 февраля 2008 г.). – Иваново: Иван. гос. ун-т, 2008, в. – С. 210–211.

Вєтров В. В., Милобог Ю. В. Орел-карлик. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 426.

Ветров В. В., Милобог Ю. В. Новые данные о распространении и численности могильника на востоке Украины // Орнитология в Северной Евразии. Мат. XIII международной орнитологической конференции Северной Евразии, 30 апреля-6 мая. – Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2010. – С. 82.

Витер С. Г. Орнитикомплексы степных и поименных местообитаний долины реки Кальмиус // Русский орнитологический журнал. – 2011. – №20 (672). – С.1383-1399.

Вишнякова К. А. Морська свиня (*Phocoena phocoena*) в Азовському морі і північно-східній частині Чорного моря: популяционная морфологія і демографія / Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.08 – зоологія. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України. – Київ 2017.

Власенко В. Н. К изучению птиц долины реки Самары // Птицы бассейна Северского Донца. Материалы 11-12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». –Донецк, 2005. – Вып. 9 – С. 118-119.

Власенко В. И., Тараненко Л. И. Узорчатый полоз (*Elaphe dione*) на территории Донецкой области // II наук. конф. аспірантів та студентів «Охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів» / Зб. доп. – Донецьк, 2003. – Т.2. – С. 37–38.

Влащенко А. Сучасний стан вечірниці малої (Chiroptera) на території Харківської області // Вісник Львівського ун-ту. Серія біологічна. – 2009. – Вип. 51. – С. 145-156.

Воинственнский М. А. Птицы степной полосы Европейской части СССР. – К., Изд-во АНУССР, 1960. – 287 с.

Воловник С.В. Видовой состав и распространение клеонин (Coleoptera, Curculionidae, Cleoninae) степной зоны УССР // Вестник зоологии. – 1984. – Т. 13, № 6. – С. 39–43.

Воловник С.В. О яйцекладке у долгоносиков-стеблеедов рода Lixus (Coleoptera, Curculionidae) // Зоологический журнал. – 1994. – Т. 73, вып. 12. – С. 49.

Волох А. М. Особенности формирования приазовской части ареала средиземноморского нетопыря Pipistrellus kuhlii // Вестник зоологии. – 2002. – Том 36, No 1. – С. 101-104.

Волох А. Екологічне регулювання чисельності лося у південній частині України // Вісник Львівського Університету. Серія біологічна. – Вип. 30. – Львів, 2002. – С. 49-54.

Волчанецкий И. Б., Лисецкий А. С., Капралова Н. И. К орнитофауне лесов бассейна Северского Донца // Тр. НИИБ и биол. фак-та Хар.ГУ. – Т. 20. – Харьков, 1954. – С. 33-45.

Волчанецкий И. Б., Лисецкий А. С., Холупяк Ю. К. О формировании фауны птиц искусственных насаждений юга Украины за период с 1936 по 1967 г./Вестник зоологии, № 1, 1970. – С. 39-47.

Высочин М. О. К изучению орнитофауны долины Сухого Торца // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 7: Материалы 7-10 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Харьков, 2003. – С. 32-33.

Высочин М. О. О редких видах птиц долины Сухого Торца // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 9: Материалы 11-12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Донецк, 2005. – С.119.

Высочин М. О. К изучению фауны хищных птиц Славянского района // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 10: Материалы 13-14 совещаний Рабочей Группы «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца» (13-15 сентября 1995 г.). – Харьков, 2007. – С. 29-35.

Высочин М. О. Новые наблюдения курганника в Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 11: Материалы 15 научной конференции Рабочей группы по птицам Северского Донца, посвященной памяти И. А. Кривицкого. – Донецк: ДонНУ, 2010. – С. 192-194.

Высочин М. О. Новые данные о гнездовой экологии и распространении некоторых видов дневных хищных птиц (Falconiformes) в Донецкой области // Экология птиц: виды, сообщества, взаимосвязи. Тр. научн. конф., посвящ. 150-летию со дня рождения Николая Николаевича Сомова (1861-1923). 1-4 дек. 2011 г., г. Харьков, Украина. В 2 х кн. Кн. 2. Под ред. М.В. Баника, А.А. Атемасова, О.А. Брезгуновой. – Харьков, 2011. – С. 106-119.

Высочин М. О. Материалы к инвентаризации фауны дневных хищных птиц (FALCONIIFORMES) на территориях природно-заповедного фонда Донецкой области // Праці Держ. Нікіт. ботан. саду. – 2013. – Т.135. – С. 164-172.

Высочин М.О. и др. По страницам Красной книги г.Краматорска (Животный мир) // Справочник–путеводитель. – г. Краматорск, 2010. – 104 с.

Гаврилюк М. Н. Орлан-білохвіст // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 432.

Гаврись Г. Г. Баранець великий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 453.

Гаврись Г. Г. Коловодник ставковий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 452.

Гаврись Г. Г. Кулик-сорока // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 451.

Гаврись Г. Г. Сиворакша // Червона книга України. Тваринний світ/ за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 471.

Гаврись Г. Г., Химин М.В. Скопа // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 417.

Гнатина О.С., Сеник М.А., Горбань І.М., Дзюбенко Н.В. Крячок малий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 461.

Годлевская Е. В. Рукокрылые / Г.Н. Молодан, С.А. Приходько, С.В. Третьяков и др. Ландшафты, растительный покров и животный мир регионального ландшафтного парка "Меотида". – Донецк: Изд-во "Ноулидж", 2010. – С.84-87.

Годлевская Е. В. Результаты работы контакт-центра по рукокрылым (Украина) // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Биология, химия». – 2012. – Том 25 (64), No 4. – С. 12–20.

Годлевська Л. Результати роботи київського контакт-центру з рукокрилих у 2012–2015 роках // Праці теріологічної школи. – 2015. – Т. 13. – С. 11–19.

Годлевская Е. В., Гхазали М. А. Новые находки рукокрылых на территории Донецкой области // Вестник зоологии. – 2009. – Т. 43, No 5. – С. 470.

Голіцинський В., Про деяких залітних птахів Маріупольського району // Збірник праць зоологічного музею. Вип. №20. – К., 1937. – С. 157-158.

Горб С. Н., Павлюк Р. С., Спурис З.Д. Бабки (Odonata) України: фауністичний огляд// «Вестник зоологии». – 2000.- №15.

Горбунов П. Ю., Ольшванг В. Н. Жуки Среднего Урала: Справочник-определитель. – Екатеринбург: «Сократ», 2008. – С. 289.

Гринченко А.Б. История и динамика колониальных поселений аистообразных птиц в восточных районах Крыма в связи с антропогенной сукцессией Восточного Сиваша и Присивашья // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2004. – Вып. 7. – С.61-81.

Громов И. М., Ербаева М. А. Млекопитающие фауны России и сопредельных территорий. Зайцеобразные, грызуны. – С-Петербург: Наука, 1995. – 641 с.

Губин А. И. Род *Carabus* (Coleoptera, Carabidae) // Ландшафты, растительный покров и животный мир регионального ландшафтного парка «Меотида»: монографія. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – С. 125.

Гудина А.Н. Редкие и малоизученные птицы Восточной Украины. Т. 2. Charadriiformes – Piciformes. В 3-х томах. Запорожье: Днепровский металлург. 2008. – с.125-134.

Гураль-Сверлова Н.В. Обзор наземных моллюсков рода Helicopsis (Hygromiidae) Донецкой возвышенности и прилегающих территорий с описанием новых видов // Ruthenica. – 2010. – Т. 20, № 1. – С. 13-26.

Гураль-Сверлова Н.В. Предварительные результаты анатомического исследования моллюсков рода Helicopsis (Hygromiidae) Крыма и Причерноморской низменности // Ruthenica. – 2012. – Т. 22, № 1. – С. 15-34.

Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.І. Визначник наземних молюсків України. – Львів, 2012. – 216 с.

Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Спангенберг Е. П. Птицы Советского Союза. Т. 1. М., "Сов. наука", 1951. – С. 353-361.

Дементьев Г. П., Мекленбурцев Р. Н., Судиловская А. М., Спангенберг Е. П. Птицы Советского Союза. Т. II. – М.:

Советская наука, 1951. – 480 с.

Денщик В. А. Современное состояние фауны рыб бассейна среднего течения Северского Донца: автореф. диссерт. на соискание научной степени канд. биол. наук: спец. 03.00.087 – «Зоологія». – Киев, 1994. – 24 с.

Денщик В. А. Фауна рыб бассейна среднего течения Северского Донца. – К.: Институт зоологии имени И. И. Шмальгаузена. Национальная академия наук Украины, 1994. – 39 с.

Денщик В. А. Состояние фауны рыб как показатель общей экологической обстановки Донбасса и прилежащих территорий // Вестник экологии. – 1996. – № 1-2. – С. 27-37.

Денщик В. А., Лесняк Л. І. Сучасний стан фауни хребетних регіонального ландшафтного парку «Клебак-Бик» // Ковила вздовж води. Нариси до літопису природи РЛП «Клебан-Бик». – Луганськ: СПД Рєзніков В. С., 2005. – С. 73–84.

Дерипаско О. А, Изергин Л. В, Яновский Э. Г, Демьяненко К. В. Определитель рыб Азовского моря. / Бердянск. 2001. – 107 с.

Дирипаско О. А. Анализ состава ихтиофауны малых рек Северного Приазовья в связи с геоморфологическими особенностями их бассейнов // Гидробиологический журнал. – 2002. –Т.38, №3. – С. 52–58.

Дирипаско О. А., Изергин Л.В., Демьяненко К.В. Рыбы Азовского моря / под ред. Н.Г. Богуцкая. – Бердянск: Изд-во ООО «НПК »Интер-М", г. Запорожье, – 2011. – 288 с.

Дневные бабочки (Hesperioidea и Papilionoidea, Lepidoptera) Восточной Европы. CD определитель, база данных и пакет программ «Lysandra». – Минск, Киев, М.: 2005.

Домашевський С. В., Стригунов В. І. Підорлик малий. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 429.

Дорохова Г. И., Мартынова О. М. Отряд Mecoptera – скорпионовые мухи // Определитель насекомых европейской части СССР. – Л.: Наука, 1987. – Т. 4, ч. 6. – С. 97–106.

Доценко И. Б. Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. – Киев: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. – 86 с.

Дублянский Н. Вырезубы в Северском Донце и Осколе // Природа и охота. – 1886. – Июль. – С. 1–13.

Дулицкий А. И., Товпинец Н. Н., Евстафьев И. Л. Большой тушканчик (Allactaga major) и малый суслик (Spermophilus pygmaeus) – обитатели открытых пространств Крыма // Вісник Луганського університету – Луганськ, 2002 – № 1(45). – С. 43–52.

Дядічева О.А. Кульон середній // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 456.

Дьяков В. А. Дополнения к списку орнитофауны национального природного парка "Святые Горы" и редкие виды птиц обитающие на его территории // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 6-7: Материалы 6 и 7 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Донецк, 2000. – С. 28-30.

Дьяков В. А., Пилипенко Д. В. Орнитологические наблюдения в окрестностях г. Святогорска // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 10: Материалы 13-14 совещаний Рабочей Группы «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца» (13-15 сентября 1995 г.). – Харьков, 2007. – С. 44-51.

Дяків Х.І., Мартинов О.В. Перша знахідка Capnia bifrons (Newman, 1839) (PLECOPTERA: CAPNIIDAE) на території Лівобережної України//Український ентомологічний журнал, 1 (8), 2014. – С.10-14.

Егоров Л.В. Новые данные об ONCONOTUS LAXMANNI (PALLAS, 1771) (ORTHOPTERA, TETTIGONIIDAE) с территории Чувашии//Научные труды государственного природного заповедника «Присурский». Т.23. – 2010. – С.97-98.

Ефремова З. А. К изучению фауны шмелей (Hymenoptera, Apidae: Bombus и Psithyrus) Крыма // XII съезд Русского энтомологического общества (С.-Петербург, 19–24 августа 2002 г.): тезисы докладов – 2002. – С. 118–119. 11. 12. Казенас В.Л. Роющие осы (Hymenoptera, Sphecidae) юго-восточного Казахстана // Труды ВЭО, 1972. – Т. 55. – С. 93–186.

Єрмоленко В.М. Льодовичник Вествуда // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – К.: Укр. енцикл., 1994 и. – С. 457.

Жмуд М. Е. Изменение статуса пеликанов в Северном Причерноморье на рубеже тысячелетий // Бранта: Сб. науч. тр. Азово-Черноморской орнитологической станции. – Мелитополь–Симферополь, 2000. – С. 112–116.

Жмуд М. Е. Кудрявый пеликан (*Pelecanus crispus* Bruch.) на юге Украины Бранта. // Бранта: Сб. науч. тр. Азово-Черноморской орнитологической станции. – Симферополь, 2004. – Вып. 7. – С. 158–166.

Жмуд М.Е. Розовый пеликан (*Pelecanus onocrotalus* Linnaeus) на юге Украины // Бранта. – Симферополь, 2005.

Завгородний В. А., Молодан Г. Н., Чернышев А. И. Голенастые птицы северного побережья Азовского моря // Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира: Тезисы докладов. Часть III (Уфа, 1989). – Уфа: Башкирское книжное из-во, 1989. – С.86-87.

Загороднюк І. Помилкові вказівки виду Myotis mystacinus з території Україні // Вестник зоологии. – 1999. – Том 33, № 3. – С. 110.

Загороднюк І. Вухані та широковухи: Plecotus та Barbastella // Міграційний статус кажанів в Україні. – Київ,

2001. – С. 53–56. – (Novitates Theriologicae; Pars 6).

Загороднюк І. Аналіз даних і пропозиції до Плану дій // Хохуля (Desmana moschata) в басейні Сіверського Дінця. – Київ, 2002. – С. 46–51. – (Праці Теріологічної школи; Вип. 4).

Загороднюк І. Біогеографія криптичних видів ссавців Східної Європи // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія. – 2005. – Вип. 17. – С. 5–27.

Загороднюк І. Ссавці східних областей України: склад та історичні зміни фауни // Теріофауна сходу України. – Луганськ, 2006. – С. 216–259. – (Праці Теріологічної Школи; Вип. 7).

Загороднюк І. Аловиди гризунів групи Sicista «betulina»: просторові взаємини з огляду на концепцію лімітувальної схожості // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Біологія. Екологія. – 2007. – Вип. 15, том 1. – С. 45–53.

Загороднюк І. Дрібні ссавці заповідника "Кам'яні Могили": аналіз складу фауни та історичних змін угруповань // Вісник Львів. ун-ту – Серія біологічна. – 2007. – Вип. 44. – С. 71-79

Загороднюк І., Годлевська Л. Кажани в колекціях зоологічних музеїв України: фенологічний огляд даних // Міграційний статус кажанів в Україні. – Київ: Укр. теріологічне тов-во, 2001. – С. 122-156. (Novitates Theriologicae. Pars 6).

Загороднюк І., Годлевська Л., Тищенко В., Петрушенко Я. Кажани України та суміжних країн: керівництво для польових досліджень. – Київ, 2002. – 110 с. – (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 3).

Загороднюк І. В., Кондратенко О. В. Sicista severtzovi та близькі до неї форми гризунів в Україні: цитогенетичний та біогеографічний аналіз // Вестник зоологии. – 2000. – Suppl. 15. – С. 101–107.

Загороднюк І., Кондратенко О. Сучасне поширення і стан популяцій ховрахів (Spermophilus) на сході України // Теріофауна сходу України / За ред. І. Загороднюка. – Луганськ, 2006. – С. 211–214. – (Праці Теріологічної Школи. Вип. 7).

Загороднюк І. В., Кондратенко О. В. Мишівка Штранда. *Sicista strandi* Formosov, 1931 // Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І. А. Акімова. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 528.

Загороднюк І., Коробченко М. Раритетна теріофауна східної України: її склад і поширення рідкісних видів // Раритетна теріофауна та її охорона. – Луганськ, 2008. – С. 107–156. – (Праці Теріологічної школи; Вип. 9).

Загороднюк І., Негода В. Нетопири: Pipistrellus та Hypsugo // Міграційний статус кажанів в Україні. – Київ, 2001. – С. 65–72. – (Novitates Theriologicae; Pars 6).

Загороднюк І. В., Петрушенко Я. В., Кондратенко О. В., Пилипенко Д. В. Видовий склад кажанів Національного природного парку «Святі Гори» (східна Україна) // Вестник зоологии. – 2002. – Том 36, No 6. – С. 60.

Загороднюк И. В., Федорченко А. А. Аллопатрические виды грызунов группы *Spermophilus suslicus* (Mammalia) // Вестник зоологии. – 1995. – Том 29, № 5–6. – С. 49–58.

Зайцев Д. В. Матеріали до фавни жуків-скрипунів (Coleoptera, Cerambycidae) на Харківщині // Труди Фізично-Математичного Відділу Всеукраїнської Академії Наук. – 1929. – Т. XIII, вип. 1. – С. 121–139.

Захаренко А.В., Кривохатский В.А. Сетчатокрылые (Neuroptera) европейской части бывшего СССР // Изв. Харьков. энтомол. об-ва. – 1993. – Т. 1. – Вып. 2. – С. 34–83.

Зіненко О. І. Плазуни лівобережного лісостепу України (поширення, морфологія, таксономія, біологія, екологія) / Дис. канд. біол. наук. – К.: Ін-т зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України, 2006. – 227 с.

Зіненко О. І., Котенко Т.І. Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 396.

Зубаровський В. М. Фауна України. Т. 5. Птахи. Вип. 2. Хижі птахи – К.: Наук. думка, 1977. – 332 с.

Зубец Т. Г. Встречи на тропе. Донецк. 1975. – 96 с.

Зуяков А.И. Экология поликсены (Zerynthia polyxena) и перспективы сохранения вида в РЛП «Краматорский» // Динаміка біорізноманіття. - Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – С.84-85.

Иванов С.П., Филатов М.А., Фатерыга А.В. Новые сведения об экологии пчел рода Xylocopa (Hymenoptera: Apidae: Xylocopinae) в Крыму // Заповедники Крыма: Заповедное дело. Биоразнообразие. Экообразование. Матлы III науч. конф. Ч. II. Зоология беспозвоночных. Зоология позвоночных. Экология. – Симферополь, 2005. – С. 17–23.

Кабаков О.Н. Пластинчатоусые жуки подсемейства Scarabaeinae (Insecta: Coleoptera: Scarabaeidae) фауны России и сопредельных стран / Москва: Товарищество научных изданий КМК, 2006. – 374 с.

Казенас В. Л. Роющие осы Казахстана и Средней Азии. – Алма-Ата, 1978. – 172 с.

Казенас В. Л. Фауна и биология роющих ос (Hymenoptera, Sphecidae) Казахстана и Средней Азии. – Алматы: КазгосИНТИ, 2001. – 334 с.

Казенас В.Л. Байжанов М.Х. Перспективы использования роющих ос рода Bembix F. (Hymenoptera: Crabronidae) для контроля численности слепней в Южном Казахстане // Материалы Международной научной конференции «Животный мир Казахстана и сопредельных территорий», посвященной 80-летию Института зоологии Республики Казахстан 22-23 ноября 2012 г. – Алматы: «Нур-Принт», 2012. - С. 110-112.

Караваев А. А. Гнездящиеся кулики Кривой косы (Азовское море) // Орнитология – 1982 – Вып. 17. – С. 166.

Карташев Н. Н. Систематика птиц. Учеб. пособие для ун-тов. М., "Высш. школа", 1974. – 342 с.

Карякин И. В., Николенко Э. Г. Дербник в Алтае-Саянском регионе, Россия // Пернатые хищники и их охрана (Raptor Conservation). Рабочий бюллетень о пернатих хищниках Восточной Европы и Северной Азии (The Newsletter of the raptors of the East Europe and North Asia). – 2009. – №17. – С. 98-120.

Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН. Круглоротые и рыбы / Мовчан Ю. В., Манило Л. Г., Смирнов А. И., Щербуха А. Я. – К: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. – 342 с.

Каталог млекопитающих СССР. / Под ред. И.М. Громова и Г.И. Барановой. – Л., «Наука», 1981. – 456 с.

Каталог чешуекрылых (Lepidoptera) России. Под ред. С. Ю. Синёва. – СПб.; М.: Товарищество научных изданий КМК, 2008. – 424 с.

Кінда В. В. Національний план дій зі збереження боривітра степового (Falco naumanni) в Україні // Нац. плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 144–156.

Кінда В. В., Бронсков О. І. Вівсянка чорноголова // Червона книга України. Тваринний світ/ за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 448.

Кинда В. В., Гринченко А. Б. Черноголовая овсянка в Крыму: современный ареал, численность, черты биологии // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2002. – Вып. 5. – С.7-14.

Кинда В. В., Потапов О. В. Белощекая крачка в Украине: история расселения, численность и размещение // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 1998 – Вып. 1. – С.37-51.

Кириков С. В. Изменения животного мира в природных зонах СССР (XIII – XIX вв.), степная зона и лесостепь. М., Изд-во АН СССР, 1959. – 176 с.

Клейненберг С. Е. Млекопитающие Черного и Азовского морей. Опыт биолого – промыслового исследования. – Москва: Из-во Академии наук СССР, 1956г.

Книш М. П., Костюшин В. А., Фесенко Г.В. Голуб-синяк // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 462.

Колесник А. Н., Старко Н. В., Фоменко А. В. Фауна круглоротых и рыб участка реки Северский Донец в пределах Змиевского района Харьковской области // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: біологія. – Вип. 5. – № 768. – 2007. – С. 94–98.

Колесников М., Кондратенко А. Современное состояние популяций редких хищных млекопитающих семейства Mustelidae на юго-востоке Украины // Теріофауна сходу України. – Луганск, 2006. – С. 55–62.

Колосов А. М., Лавров Н. П. Обогащение промысловой фауны СССР. – М., изд-во "Лесная промышленность", 1968. – 256 с.

Кондратенко А. Фауна рукокрылых Луганской области // Європейська ніч кажанів '98 в Україні. – Київ, 1998. – С. 139–145. – (Праці Теріологічної Школи; Вип. 1).

Кондратенко О., Пилипенко Д., Дяков В. Особливості росповсюдження крота європейського в долині середньої течії р. Сіверський Донець // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія. – Вип. 17. – Ужгород, 2005. – С. 165-168.

Кондратенко О. В., Кузнєцов В. Л., Золотухіна С. І. Хом'ячок, строкатка та сліпачок (Rodentia, Mammalia) у Донецько-Донських та Донецько-Приазовських степах // Заповідна справа в Україні. – 2003. – Том 9, випуск 2. – С. 30–33.

Коновалова И.Б. Фауна шмелей (Hymenoptera, Apidae, Bombus) Западного региона Украины: изменения в ее структуре и в распространении отдельных видов // Иссл. по перепончатокрылым насекомым / Сб. научн. работ. – М.: Товарищество научн. изданий КМК, 2007. – 136–144.

Корзюков А. І. Кулик-довгоніг // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 449.

Корзюков А. І., Панченко П. С. Пісочник морський // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 448.

Корнелио М. П. Школьный атлас-определитель бабочек. – М.: Просвещение, 1986. – 256 с.

Корнюшин А.В. О видовом составе пресноводных двустворчатых моллюсков Украины и стратегии их охраны // Вестн. зоологии. – 2002. – Т. 36, № 1. – С. 9-23.

Коробченко М. А., Кондратенко О. В. Сліпачок звичайний *Ellobius talpinus* (Pallas, 1770) // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 536.

Короткий И. И., Харитонова Н. Н. Современное состояние рыбного хозяйства реки Сев. Донец и перспективы его развития // Труды научно-исследовательского института рыбного хозяйства УАСХН. – № 11. – К., 1958. – С. 231–250.

Коршунов Ю. П. Определители по флоре и фауне России // Булавоусые чешуекрылые Северной Азии. Выпуск 4. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2002. – С. 151. – ISBN 5-87317-115-7.

Костин С. Ю. Черноголовый хохотун // Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные. – Киев: Наук. думка, 1988. – С.33-38.

Костин С. Ю., Тарина Н. А. Редкие птицы заповедника «Лебяжьи острова» и прилегающих территорий // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2002. – Вып. 5. – С.113-128.

Костин С. Ю., Тарина Н. А. Распределение и биология размножения веслоногих и голенастых птиц на Лебяжьих островах и сопредельных территориях // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2004. – Вып. 7. – С.82-110.

Костин Ю. В. Птицы Крыма. – Москва: Изд-во «Наука», 1983. – 240 с.

Котенко А. Г., Вобленко О.С. Лярра анафемська Larra anathema (Rossi, 1790) // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 242.

Котенко А. Г., Вобленко О. С. Стизоїд тризубий Stizoides tridentatus (Fabricius, 1775) // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 245.

Котенко А. Г., Вобленко О.С., Шоренко К.І. Сфекс рудуватий Sphex funerarius (Gussakovskij, 1934) // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 241.

Котенко Т. И. Охрана амфибий и рептилий в заповедниках Украины // Амфибии и рептилии заповедных территорий / Сб. науч. тр. – М., 1987. – С. 60–80.

Котенко Т. И., Вакаренко В. И., Сиренко В. А. Новые данные о желтобрюхом полозе на Украине // Вестник зоологии. – 1986. – Т.20, №6. – С. 37-43.

Котенко Т. И., Кондратенко А. В. О распространении узорчатого полоза, *Elaphe dione* (Reptilia, Colubridae) в Украине // Вестник зоологии. – 2005 – Т. 39 №2. – С. 46.

Котенко Т. І., Кукушкін О. В. Полоз жовточеревий, каспійський // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 391.

Котенко Т. І., Кукушкін О. В., Зіненко О. І. Мідянка звичайна // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 390.

Котенко Т. І. Курячий К. В. Знахідки у Донецькій області видів плазунів, запропонованих до включення у третє видання Червоної книги України // Знахідки тварин Червоної книги України / Відп. редактор А. В. Костюшин. – К., 2008. – С. 152.

Котенко Т. І., Курячий К. В. Полоз візерунковий / Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 392.

Коханов В. Д. Огнездовании белощекой крачки Chlidonias hybrida близ Донецка (юго-восточная Украина) // Русский орнитологический журнал. Экспресс-выпуск. – 1998. – №37. – С.21-22.

Коханов В. Д. К итогам полувекового изучения орнитофауны окрестностей Красногоровки близ Донецка // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 6-7: Материалы 6 и 7 конференции «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Донецк, 2000. – С. 40-48.

Коханов В. Д. Новые сведения по орнитофауне Красногоровки (близ Донецка)// // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 8: Материалы 7-10 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 2003. – С. 38-40.

Коханов В. Д. Сроки миграции и численность куликов в окрестностях Красногоровки близ Донецка в весеннее-летний сезон 2002 г. // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 9: Материалы 11-12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Донецк, 2005. – С. 37-43.

Коханов В. Д. Ходулочник *Himantopus himantopus* (L.) близ западного пригорода Донецка // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 9: Материалы 11-12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Донецк, 2005. – С. 116-118.

Кочет В. М. Видовий склад фауни риб р. Самара на сучасному етапі існування іхтіоценозу // Вісник Дніпропетровського університету. Біологія, екологія. – 2006. – № 1(14) – С. 90-95.

Кошелев А. И., Белашков И. Д., Первый залет сипухи (*Tyto alba alba)* на Мелитопольщину зимой 2002 г. // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2002. – Вып. 5. – С.146-149.

Кошелев А. И., Кошелев В. А., Пересадько Л. В. Динамика видового состава и численности гнездящихся цапель (Ardeidae) в Северо-Западном Приазовье (1988-2004 гг.) // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2004. – Вып. 7. – С. 111-130.

Красная книга Волгоградской области. Т. 1 : Животные. Волгоград, 2004. – 172 с.

Красная книга Воронежской области: в 2 т. Т. 2: Животные. / Правительство Воронеж. обл.; Упр. по экол. и природопользованию Воронеж. обл.; Воронеж. гос. ун-т.; [науч. ред. О. П. Негробов]. – Воронеж: МОДЭК, 2011. – 424 с.

Красная книга города Москвы (издание второе, переработанное и дополненное) / Департамент природопользования и охраны окружающей среды города Москвы; Экологический фонд развития городской среды «Экогород». Отв. ред.: Б.Л.Самойлов, Г.В. Морозова. – М., изд-во. 2011. – 928 с., илл.

Красная книга Краснодарского края (животные) / Адм. Краснодар. края: [науч. ред. А. С. Замотайлов]. – Изд. 2-е. – Краснодар: Центр развития ПТР Краснодар. края, 2007. – 504 с.

Красная книга Московской области (издание второе, дополненное и переработанное) / Отв. ред. Т.И. Варлы-

гина, В.А. Зубакин, Н.А. Соболев. – М.: Т-во научных изданий КМК, 2008. – 828 с.

Красная книга Нижегородской области. Том 1. Животные. 2-е изд., перераб. и доп. – Нижний Новгород: ДЕКОМ, 2014. – 448 с.

Красная книга Оренбургской области. Животные и растения / Администрация Оренбургской области. Госкомитет по охране окружающей среды Оренбургской области. Институт степи Уральского отделения Российской Академии наук. Оренбургский государственный педагогический университет. Оренбургский государственный университет. Редакторы Л. Г. Евдокимова, Е. Г. Байдакова. – Оренбург: «Оренбургское книжное издательство», 1998. – 176 с. – ISBN 5-88788-029-5

Красная книга Республики Крым. Животные/Отв. ред.: д.б.н., проф. С.П. Иванов и к.б.н. А.В. Фатерыга. Министерство экологии и природных ресурсов Республики Крым. - Симферополь, ООО ИТ «АРИАЛ», 2015. - 440 с., цв.илл.

Красная книга Ростовской области: В 2 т. / Администрация Ростовской области, Комитет но охране окружающей среды и природных ресурсов. – Ростов н/Д: Малыш, 2004. – Т. 1: Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения животные / Отв. ред. В. А. Миноранский; авт.-сост. Ю. Г. Арзанов [и др.]. – 363 с. – 500 экз. – ISBN 5-8456-0102-9.

Красная книга Самарской области Т.2. Редкие виды животных/Под Ред.чл.-корр. РАН Г.С. Розенберга и проф. С.В. Саксонова. – Тольятти: ИЭВБ РАН; «Кассандра», 2009. – 332 с.

Красная книга СССР: Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений. Том 1 / Главная ред. коллегия: А. М. Бородин, А. Г. Банников, В. Е. Соколов и др. – 2-е изд. – М.: Лесная промышленность, 1984. – 392 с.

Красная книга Тамбовской области: Животные / О.Н. Артаев, Е.А. Ганжа, В.В. Глушков и др. – Тамбов: ООО «Издательсьво Юлис», 2012. -352 с.

Кривохижин С., Біркун О. мол. Дельфіни і сміття в територіальних водах України. Наукова оцінка чисельності чорноморських китоподібних та забрудненості 12-мильної зони Чорного моря вздовж узбережжя України // «Жива Україна», екологічний журнал. – № 7-8; 2003р. –С. 5-6.

Кривошеина М. Г. К биологии сирфид рода Mallota (Diptera, Syrphidae) с описанием личинок 6 видов // Зоологический журнал. – 2002. – том 81, №7. – С. 811-824.

Кузнецов С. Ю. Журчалки рода Pelecocera Mg. (Diptera, Syrphidae) фауны Палеарктики // Latvijas Entomologs. – Rīga: Zinātne, 1989. – Laid 32. – С. 80–85.

Крыжановский О.Л. Фауна СССР. Жесткокрылые. Т. I, вып. 2. Жуки подотряда Adephaga (часть 1). - Л., Изд. АН СССР, 1983. - 341 с.

Крижанівський В. І. Хохуля звичайна // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ: Українська енциклопедія, 1994. – С. 373.

Кузьмин С. Л. Земноводные бывшего СССР. Изд. 2, перераб. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. – 370 с.

Курзенко Н. В. Одиночные складчатокрылые осы семейства Eumenidae (Hymenoptera,Vespoidea) фауны СССР. 1. Подсемейства Raphiglossinae и Discoeliinae // Зоологический журнал. – 1978. —Т. 62, № 6. – С. 867–871.

Курзенко Н.В. Одиночные складчатокрылые осы семейства Eumenidae фауны СССР / Дисс. канд. биол. наук. – Владивосток, 1978 б. – 339 с.

Куриленко В. Е., Вервес Ю. Г. Земноводные и пресмыкающие фауны Украины: Справочник-определитель (Учебное пособие) – К.: Генеза, 1998. – 208с.

Курячий К. В., Тупиков А. И. Новые данные об узорчатом полозе (Elaphe dione Pallas, 1773) в Донецкой области // Проблеми екології та охорони природи техногенного регіону: міжвідомчий збірник наукових праць / відп. ред. С.В. Беспалова. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – вип. 8. – С. 104–109.

Курячий К.В. Дыбка степная // По страницам Красной книги г.Краматорска (Животный мир). Справочник-путеводитель. – Краматорск, 2010. – С.15-16.

Курячий К. В., Тупиков А. И. Новые данные о медянке (Coronella austriaca Laurenti, 1768) в Донецкой области // "Фундаментальні та прикладні дослідження в біології" (м. Донецьк, Україна, 2009) – С. 202-203.

Лебедєв А. Г. До пізнання фауни й екології комах-запилювачів квіткових рослин. Бджоли Київщини // Зб. пр. сект. екології наземн. тварин / Досл. Інст. зоолог. і біолог. Всеукр. АН. – 1933. – Ч. 1. – С. 13–50.

Лебедев В. Д, Спановская В. Д, Савваитова К. А, Соколов Л. И, Цепкин Е. А; Рыбы СССР. Москва, «Мысль», 1969г. – 447с.

Леженина И. П. Журчалки (Diptera, Syrphidae) лесостепной и степной зон Левобережной Украины // Двукрылые фауны ССС. и их роль в экосистемах. 3-й Всесоюз. симпозиум диптерологов (Белая Церковь, 15–17 сент., 1982): материалы. – Л., 1984. – Ч. 2. – С. 68–70.

Леженина И. П. Изменение сирфидофауны Левобережной Украины за последние 100 лет // Двукрылые насекомые: систематика, морфология, экология. 4-й Всес. диптер. симп. (Алма-Ата, 17–19 сентября 1986 г.): доклады. – Л.: Зоол. ин-т АН СССР, 1987. – С. 66–68.

Леженіна І. П. Мухи-дзюрчалки (Diptera, Syrphidae) заповідника «Хомутівський степ» // IV з'їзд Українського ентомол. товариства. Тез. доп. – Харків, 1992. – С. 88–89.

Леженина И. П. Мухи-Журчалки (Diptera, Syrphie) Левобережной Украины // Известия Харьковского энтомологического общества. – 1 (1);1993. – С. 59-65.

Леонтьева О.В., Кривопалова С.А. Комплексы жужелиц (Coleoptera, Carabidae) склоновых метообитаний северо-востока Самарской области // Изв-тия Самарского науч. Центра Росс. Акад наук, №2, 1999. – С.193-200.

Лесничий В. В., Ветров В. В. К распространению некоторых видов хищных птиц на севере и юго-востоке Украины // Экология хищных птиц. – М,: Наука, 1983. – С.124-125.

Лисенко В. І. Гоголь // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 413.

Лисенко В. І., Казарка червоновола // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 406.

Лисенко В. І. Огар // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 409.

Лисенко В. І. Чапля жовта // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 402.

Лисецкий А. С., Гисцов А. П. Новые птицы Великоанадольского леса // Изучение ресурсов наземных позвоночных фауны Украины. – Киев, "Наук. думка", 1969. – С. 61-64.

Литус И. Е. Акклиматизация диких животных. – К., Урожай, 1986. – 192 с.

Лихарев И.М. Клаузилииды (Clausiliidae) // Фауна СССР. Т. 3, вып. 4. Нов. сер. № 83. – М.-Л.: Наука, 1962. – 317 с.

Літопис природи НПП "Святі Гори", т.12. Рукопис. – Святогірськ, 2010.

Лопатин И. К. (2011). [A review of Palaearctic species of the genus Cryptocephalus Geoffroy, 1762 (Coleoptera, Chrysomelidae). I. Subgenus Asionus Lopatin, 1988]. // Евроазиатский энтомол. журнал. – 10(3). –С. 289–327.

Лысенко В. И. Фауна Украины. Т. 5. Птицы. Вып. 3. Гусеобразные . – Киев, "Наук. думка", 1991. – 208 с.

Лысенко В. И. Малая крачка / Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные. – Киев: Наук. думка, 1988. – С. 68-71.

Лысенко В. И. Фауна Украины. Птицы. Гусеобразные. – Киев: Наук. думка, 1991. – Т. 5, Вып. 3. – 208 с.

Львовский А. Л., Моргун Д. В. – Булавоусые чешуекрылые Восточной Европы (Определители по флоре и фауне России), М.: КМК, 2007.

Ляпустин С. Н. Контрабанда редких хищных птиц на Дальнем Востоке – угроза их существованию // Пернатые хищники и их охрана (Raptor Conservation). Рабочий бюллетень о пернатых хищниках Восточной Европы и Северной Азии (The Newsletter of the raptors of the East Europe and North Asia). – 2008. – №14. – С. 32-38.

Магеррамов, Х.А. Алиев, А.Б. Байрамов М.М. Таксономический спектр пчелиных (HYMENOPTERA: APOIDEA) Нахчыванской автономной республики Азербайджана // Вестник Алтайского государственного аграрного университета, №12 (134), 2015. – С.77-85.

Маевская Ю. Е., Молодан Г. Н., Завгородний В. А., Мосин Г. Г. Территориальное распределение и численность поганкообразных приморских районов Юго-Востока Украины // Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира: Тезисы докладов. Часть III (Уфа, 1989). – Уфа: Башкирское книжное из-во, 1989. – С.149-150.

Мариковская Т.П. Новые данные по биологии некоторых видов колониальных пчелиных (Hymenoptera, Medachilidae) Юго-Востока Казахстана // Энтомол. обозр. – 1968. – Т. 47, № 4. – С. 796–805.

Маркевич О. П., Короткий Й. І. Визначник прісноводних риб УРСР. – К.: Радянська школа, 1954. – 220 с.

Мартынов А. В. Обзор поденок (Insecta, Ephemeroptera) Харьковской области (Украина) / Природничий альманах. Біологічні науки. Зб. наук. пр. – Херсон, ПП Вишемирський, 2011. Вип. 16. С. 72-92.

Мартинов О. В. Одноденки (Insecta, Ephemeroptera) Східної України (фауна, систематика, морфологічні та екологічні особливості) / На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.24 . ентомологія. Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. – Київ, 2013.

Мартынов А. В. Поденки (Ephemeroptera) ритральной и кренальной зон водотоков Донецкой возвышенной физико-географической области (Восточная Украина): видовой состав, экологические особенности // Кавказский энтомол. Бюллетень. – Том 10, Вып.1. – Ростов-на-Дону, 2014. – С. 3– 18.

Мартинов О. В., Годунько Р.Й. Одноденки (Insecta: Ephemeroptera) Донецької області // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія. – 2010. – Вип. 28. – С. 115 -120.

Мартынов А. В., Мартынов В. В. Особенности биологии Lestes macrostigma (Odonata: Lestidae) на территории юго-востока Украины // Известия Харьковского энтомологического общества. – 2008а. – Т.15(1-2) – С. 185-192.

Мартынов А. В., Мартынов В. В. Стрекозы (Insecta, Odonata) заповедника «Каменные Могилы»// Природничий альманах. Біологічні науки, випуск 10. Збірник наукових праць /- Херсон, ПП Вишемирський, 2008б. – С.67-82.

Мартынов В. В. Эколого-фаунистический обзор пластинчатоусых жуков (Coleoptera, Scarabaeoidea) Юго-Восточной Украины // Известия Харьковского энтомологического общества. – 1997. – Т. V, вып. 1. – С. 22–73.

Мартынов В. В. Семейство Sphingidae – Бражники // Ландшафты, растительный покров и животный мир

регионального ландшафтного парка «Меотида»: монографія. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – С. 148–149.

Мартынов В. В. Контрольный список пластинчастоусых жуков (Coleoptera: Scarabaeoidea) фауны Украины. Известия Харьковского энтомологического общества. – 2012. – Т. XX, вип. 2. – С. 11–44.

Мартынов В. В., Никулина Т. В. Стрекозы (Insecta, Odonata) заповедника «Хомутовская степь» (Донецкая область) // Nature Conservation Research. Заповедная наука. – 2017а. – 2(2). – С. 47–54.

Мартынов В. В., Никулина Т. В. Заметки о некоторых редких и исчезающих видах беспозвоночных заповедника «Хомутовская степь» // Природное наследие России: сб.науч.ст Междунар.науч.конф., посвящ. 100-летию национального заповедного дела и Году экологии в России (г.Пенза, 23-25 мая 2017 г.)/под ред. д-ра биол. Наук, проф. Л.А. Новиковой. – Пенза: Изд-во ПГУ, 2017б. – С. 237-239.

Мартынов В. В., Никулина Т. В., Губин А. И. Роль природоохранных территорий Донбасса в сохранении «краснокнижных» жесткокрылых (COLEOPTERA) // Устойчивое функционирование и развитие сети особо охраняемых природных территорий в современных условиях: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, г. Смоленск 26-27 апреля 2017 г. – Смоленск: Издательство Маджента, 2017. – С.51-55.

Мартынов Вч. В., Плющ И. Г. Новые находки редких и малоизвестных видов булавоусых чешуекрылых (LEPIDOPTERA: RHOPALOCERA) на территории Украины // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія, Випуск 35, 2013. – С.63-72.

Мартынова Е. В. Хризидиды (HYMENOPTERA, CHRYSIDIDAE) Восточной Украины (видовой состав, морфологические и экологические особенности) / Диссертация на соискание научной степени кандидата биологических наук. На правах рукописи. – Винница. 2016 – 333 с.

Медведев С. И. К систематике и биологии венгерской бронзовки Potosia hungarica Hrbst. (Coleoptera, Scarabaeidae) и близких к ней видов // Энтомологическое обозрение. – 1947. – Т. 29. №3-4. – С. 125-138.

Медведев С. И. Жесткокрылые. Т. 10. Вып. 1: Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсемейство Melolonthinae. Часть 1 (Хрущи). / Фауна СССР. Новая серия. – №46. – ЗИН АН СССР. Москва-Ленинград. Издательство АН СССР, 1951. – 513 с.

Медведев С. И. Жесткокрылые. Т. 10. Вып. 4: Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсемейство Euchirinae, Dynastinae, Glaphyrinae, Trichiinae / Фауна СССР. Новая серия. №74. Москва-Ленинград. Издательство АН СССР, 1960. – 339 с.

Медведев С. И. Жесткокрылые. Т. 10. Вып. 5: Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсемейство Cetoniinae, Valginae. ЗИН АН СССР / Фауна СССР. Новая серия. – №90. – Москва-Ленинград: Наука, 1964. – 376 с.

Медведев Л.Н., Шапиро Д.С. Сем. Chrysomelidae – листоеды // Определитель насекомых Европейской части СССР. – М.; Л.: Наука, 1965 – Ч. 2 – С. 419-451.

Межжерин С. В., Кокодий С. В., Кулиш А. В., Федоренко Л. В. Структура гибридов *Carassius auratus* s. Lato X *C carassius* (Ciprinidae) в поселениях карасей бассейна Днепра и Северского Донца // Доповіді Національної академії наук України. – №6. – 2009. – С. 191–197.

Межжерин С. В., Лисецкий И. Л. Естественная гибридизация серебряного (Carassius auratus) и золотого (*Carassius carassius*) карасей: эволюционный феномен или поглощение одного вида другим?// Доп. НАН України. – 2004. – № 9. – С. 162–166.

Мельниченко Б., Пилипенко Д. Фауна млекопитающих и птиц Федоровского лесничества и его окрестностей // Теріофауна сходу України Праці Теріологічної Школи. – Луганськ: 2006. – С. 301–308.

Мельниченко Б. Г., Пилипенко Д. В., Ширяев С. В. Результаты акклиматизации пятнистого оленя (Cervus nippon) в Великоанадольском лесу // Вісник Луганського державного педагогічного університету. – № 1 (45). – Луганськ, 2002. – С. 226-229.

Мельниченко Б., Пилипенко Д., Ширяєв С. Чисельність та росподіл крота звичайного у Великоанадольському лісовому масиві // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – Вип. 30. – Львів, 2002. – С. 70-75.

Милобог Ю. В. Балабан // Червона книга України. Тваринний світ / За ред І. А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 436.

Мигулін О. О. Звірі УРСР (матеріали до фауни). – Київ: Видавництво АН УРСР, 1938. – 426 с.

Милобог Ю. В., Ветров В. В. Оценка состояния популяции кобчика в Украине // Хищные птицы в динамической среде третьего тысячелетия: Тр. VI Междунар. конф. по соколообразным и совам Северной Евразии, г. Кривой Рог, 27–30 сентября 2012 г. – Кривой Рог: Изд. ФЛП Чернявский Д.А., 2012. – С. 197-205.

Милобог Ю. В., Ветров В. В., Стригунов В. И., Белик В. П. Балобан (Falco cherrug Gray) в Украине и на сопредельных территориях // Бранта: Сб. научн. тр. Азово-Черноморской орнитол. станции. – 2010. – Вып. 13. – С. 135–159.

Мовчан Ю. В. До характеристики різноманіття іхтіофауни прісноводних водойм України (таксономічний склад, розподіл по річкових басейнах, сучасний стан) // Збірник праць зоологічного музею. – № 37. – К., 2005. – С. 70–82.

Мовчан Ю. В. Риби України (таксономія, номенклатура, зауваження) // Збірник праць Зоологічного музею, – 2008–2009, – № 40 – С. 47-86.

Мовчан Ю. В. Білуга звичайна // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 315.

Мовчан Ю. В. Вирезуб причорноморський // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 319.

Мовчан Ю. В. Мінога українська // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. С. – 309.

Мовчан Ю. В. Осетер російський // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 313.

Мовчан Ю. В. Севрюга звичайна // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 314.

Мовчан Ю. В. Риби України. Визначник-довідник – К: «Золоті ворота», 2011. – 444с.

Молодан Г. Н. Луговая тиркушка // Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные / Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. – Киев: Наук. думка, 1988. – С.111-117.

Молодан Г. Н. Ходулочник // Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные / Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. – Киев: Наук. думка, 1988. – С.87-90.

Молодан Г. М. Дерихвіст лучний // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – К.: "Українська енциклопедія" ім. Бажана, 1994. – С.353.

Молодан Г. М. Ходуличник // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – К.: "Українська енциклопедія" ім. Бажана, 1994. – С.347.

Молодан Г. М. Чоботар // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 450.

Молодан Г. Н. О гнездовании пеликана кудрявого в Донецком Приазовье // Національний екологічний форум «Екологія промислового регіону». 23-24 травня 2012. –Донецьк: 2012 – Том 2 – С. 101.

Молодан Г. Н., Бронсков А. И., Мосин Г. Г. Птицы // Ландшафты, растительный покров и животный мир регионального ландшафтного парка «Меотида»: монографія. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – С. 88–107.

Молодан Г. Н., Кабаков А. Н. Совместное гнездование красноносого нырка и сороки // Вестник зоологии – 1985. – №1. – С. 80-81.

Молодан Г. М., Тараненко Л. І., Бронсков О. І., Пилипенко Д. В., Мосін Г. Г., Шабанов О. В., Буй Г. А. Знахідки в РЛП "Меотиді" та на прилеглих територіях видів птахів Червоної книги України // Знахідки тварин Червоної книги України. – Київ, 2008. – С. 219-222.

Молодан Г. Н., Пожидаева С. И. Материалы к кадастру птиц Донецкой области: кулики // Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира: Тезисы докладов. Часть III (Уфа, 1989). – Уфа: Башкирское книжное из-во, 1989. – С.170-171.

Мосин Г. Г., Молодан Г. Н., Голубова Е. Ю. Кадастровая характеристика чайковых птиц северо-восточного Приазовья // Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира: Тезисы докладов. Часть III (Уфа, 1989). – Уфа: Башкирское книжное из-во, 1989. – С.173-174.

Мошкина А. Ю. Черноголовая овсянка (Emberiza melanocephala Scopoli, 1769) в Амвросиевском районе Донецкой области // Биология: от молекулы до биосферы. Материалы VIII Международной конференции молодых ученых. – Харьков, 2013. – С. 251-252.

Назырова Р. И. Эколого-географический анализ ареала русской выхухоли (Desmana moschata L.) в связи с ее охраной // Бюллетень Московского общества испытателей природы. Отдел биол. – 2001. – Том 106, Вып. 6. – С. 14–24.

Некрутенко Ю. П., Чиколовець В.В. Денні метелики України. – Київ: Видавництво Раєвського, 2005. – 232 с. – (Природа України). – ISBN 966-7016-17-X. (укр.).

Никольская М. Н. Надсем. Chryspoidoidea // Определитель насекомых европейской части СССР. – Т. 3, ч. 1. – Л: Наука, 1978. – С. 58-71.

Определитель насекомых европейской части СССР (в пяти томах). Т.I. Низшие, древнекрылые, с неполным превращением / Под общ. ред. чл.-корр. АН СССР Г.Я. Бей-Биенко.- М.-Л., изд-во «Наука», 1964. – 937 с.

Определитель насекомых европейской части СССР (в пяти томах). Том 2: жесткокрылые и веерокрылые / Под общ. ред. чл.-корр. АН СССР Г.Я. Бей-Биенко.- М.-Л., изд-во «Наука», 1965. – 668 с.

Определитель насекомых европейской части СССР. Т. III. Перепончатокрылые. Первая часть. // Под общ. ред. Г.С. Медведева. – Л.: «Наука», 1978. – 584 с.

Осичнюк Г. З.. Бджоли-андреніди // Фауна України. Бджолині – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 12, вип. 5. – 159 с.

Осычнюк А. З., Панфилов Д. В., Пономарева А. А. Надсем. Apoidea – пчелиные. В кН // Определитель насекомых европейской части СССР. Том III. Перепончатокрылые. Первая часть. – Ленинград, Наука, 1978. – 279–519. (Определители по фауне СССР, издаваемые Зоологическим институтом АН СССР)

Панченко С. Г. О новых находках каменки-плясуньи (*Oenanthe isabellina* Temm.) на Украине // Вестник зоологии. – 1976. – №6– С.24-27.

Парникоза И. Ю., Годлевская Е. В., Шевченко М. С., Иноземцева Д. Н. Охранные категории Фауны Украины / Под ред. Загороднюка И. В. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2005. – 60 с.

Паули А. Атлас европейских пчел: род Halictus, подрод Halictus. – Проект STEP, Atlas Hymenoptera, Mons, Gembloux. – 2011.

Пекло А. М. Мухоловки фауны СССР. – К., 1987. – 180 с.

Перелік видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Донецької області / Офіційний вісник України від 20.10.2017 – 2017. – № 82. – стор. 201. – стаття 2525, код акту 87614/2017.

Петрушенко Я. В., Годлевська О. В., Загороднюк І. В. Дослідження населення кажанів в заплаві Сіверського Дінця // Вісник Луганського державного педагогічного університету. Біологічні науки. – 2002. – № 1 (45). – С. 121–124.

Пилипенко Д. В. Орнитофауна заказника "Великоанадольская лесная дача" // Екологічні аспекти охорони птахів (Матеріали VII наради орнітологів Західної України присвяченої памяті Володимира Дзєдушицького). – Львів, 1999. – С. 67-69.

Пилипенко Д. В. О гнездовании чеглока в лесополосе // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 7-10 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 2003. – Вып. 8. – С. 113.

Пилипенко Д. В. Орнитофауна заказника «Азовская дача» области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 7-10 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 2003. – Вып. 8. – С. 33-36.

Пилипенко Д. В. Встреча на пролете степного луня и курганника в центральной части Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 11 и 12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Донецк, 2005. – Вып. 9. – С. 128.

Пилипенко Д. В. К изучению орнитофауны байрачных лесов Донецкой области // Охорона навколищнього середовища та раціональне використання природних ресурсів: Збірка доповідей V Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів. – Донецьк: ДонНТУ, ДонНУ, 2006. – Т.2. – С. 20-21.

Пилипенко Д. В. Дневные хищные птицы искусственных лесов юга Донецкой области: исторический обзор и современное состояние // Новітні дослідження соколоподібних та сов: Матеріали III Міжнародної конференції «Хижі птахи України», м. Кривий Ріг, 24-25 жовтня 2008 р. – Кривий Ріг, 2008. – с. 300-306.

Пилипенко Д. В. Гнездование длиннохвостой синицы (*Aegithalos caudatus*) в искусственных лесах Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 15 научной конференции Рабочей группы по птицам Северского Донца, посвященной памяти И. А. Кривицкого. – Донецк: ДонНУ, 2010. – Вып. 11. – С. 265-266.

Пилипенко Д. В. Гнездящиеся птицы пойменных лесов Донецкой области // Проблеми екології та охорони природи техногенного регіону. – 2012. – Т. 12. – С. 143-153.

Пилипенко Д. В., Дьяков В. А. Московка в Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 11 и 12 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца" – Донецк, 2005. – Вып. 9. – С. 104-107.

Пилипенко Д. В., Дьяков В. А. Спостереження в Донецькій області деяких видів птахів з Червоної книги України // Знахідки тварин Червоної книги України. – К., 2008. – С. 264-273.

Пилипенко Д. В., Дьяков В. А., Власенко В. Н. Новые данные о московке в Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 13-14 совещаний Рабочей группы "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 2007. – Вып.10. – С. 44-51.

Пилипенко Д. В., Овечко П. А. Находки огаря, Tadorna ferruginea, в Донецкой области (Восточная Украина) // Вестник зоологии. – Киев, 2003. – № 2. – С. 60.

Писанец Е. М. Амфибии Украины (справочник-определитель земноводных Украины и сопредельных территорий). – Киев: Зоологический музей ННПМ НАН Украины, 2007. – 312 с.

Писарев С. Н., Корсун Д. А. Новые гнездящиеся виды куликов Донецкого Придонцовья // Матеріали 1-ї конференції молодих орнітологів України (Луцьк, 4-6 березня 1994 р.) – Черновцы, 1994. – С.47-49.

Писарев С. Н., Надворный Е. С., Дорохов А. В., Назаренко Ю. Н., Высочин М. О. Материалы о новых и редких видах птиц Донецкого Придонцовья // Мат-ли III конф. молодих орнітологів України. – Чернівці, 1998. – С. 117-120.

Писарев С. Н., Сикорский И. А., Корсун Д. А. и др. О новых и редких птицах Донецкого Придонцовья // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 2-й конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 1994. – Вып. 2. – С. 10-11.

Плавильщиков Н. Н. Жуки-дровосеки (Cerambycidae) // Фауна СССР. Насекомые жесткокрылые. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1936. – Т. 21. – Ч. 1. – 612 с.

Плющ И. Г. Новые сведения о редких и малоизвестных видах булавоусых чешуекрылых (Lepidoptera, Rhopalocera) фауны УСС. // Экология и таксономия насекомых Украины. Сб. научн. тр. – Киев–Одесса: Головное издательство изд. объед. «Вища школа», 1989. – Вып. 3. – С.100–105.

Плющ И. Г., Ботман Р. В. Первая современная находка редкой в Украине голубянки Aricia anteros (Lepidoptera, Lycaenidae) // Вестник зоологии. – 2006. – Вып. 40. – № 5. – С. 444.

Плющ І. Г. Красик веселий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – Київ: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 196.

Плющ И. Г., Моргун Д. В., Довгайло К. Е., Рубин Н. И., Солодовников И. А. Дневные бабочки (Hesperioidea и Papilionoidea, Lepidoptera) Восточной Европы. CD определитель, база данных и пакет программ «Lysandra». – Минск, Киев, Москва, 2005.

Подушка С. Б. Вырезуб. Библиографический указатель работ с аннотациями. «Ихтиосфера». Аквариум отечественных вод. – Периодическое издание. – 2008.

Полуда А.М. Лунь лучний // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 422.

Полуда А. М. Сорокопуд сірий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 477.

Полуда А. М. Шуліка чорний // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 419.

По страницам Красной книги г.Краматорска (Животный мир) // Справочник–путеводитель. – г.Краматорск, 2010. – 104 с.

Попов В. В. Зоогеографический характер палеарктических представителей рода Xylocopa Latr. (Hymenoptera, Apoidea) и их распределение по мелиттофильной растительности // Изв. АН СССР. – Серия: Биология. – 1947. – Т. 1. – С. 29–52.

Попов В. В. Пчелиные подрода Megalosmia Schied. (Hymenoptera, Megachilidae) // Тр. Зоол. ин-та АН СССР. – 1962. – Т. 18. – С. 155–162.

Попов В. В., Пономарева А. А. О фауне Xylocopini (Hymenoptera, Apoidea) Советского Союза // Энтомол. обозр. – 1961. – Т. 15, № 2. – С. 393–404.

Попов Г. В. К фауне журчалок (Diptera, Syrphidae) сосновых посадок // III Республиканская студенческая научная конференция «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов». (Донецк, 20–22 апреля 1993 г.): Тезисы докладов. – Донецк: Донецкий политехнический институт, 1993. – 171.

Попов Г. В. Фауна мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Донецкой области // Известия Харьковского энтомологического общества. – 1994. – 2(2). – С. 42–82.

Попов Г. В. 1997 К фауне Syrphidae (Diptera) Донецкой области. Известия Харьковского энтомологического общества, 5(2): с. 39.

Попов Г. В. О западной границе ареала Helophilus continuus Loew, 1854 (Diptera, Syrphidae) // Место и роль двухкрылых насекомых в экосистемах: Сборник научных трудов. VI Всероссийский диптерологический симпозиум, посвящённый 100-летию со дня рождения А. А. Штакельберга (Санкт-Петербург, 21–25 апреля 1997 г.). – Санкт-Петербург: Зоологический институт РАН, 1997 б. – С. 104–105.

Попов Г. В. Состояние изученности мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Крыма // Известия Харьковского энтомологического общества. – 1997. – В. 5(2). – С. 29–38.

Попов Г. В. К изученности мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Крыма // V з'їзд Українського ентомологічного товариства (Харків, 7–11 вересня 1998 р.): Тези доповідей. – Київ; Ніжин: Українське ентомологічне товариство; «Наука-Сервіс», 1998 – С. 132.

Попов Г. В. Новые данные по фауне мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Крыма // Известия Харьковского энтомологического общества. – 1998 б. – 6(2). – С. 57–69.

Попов Г. В. Отряд Diptera – Мухи. Семейство Syrphidae – Журчалки (Сирфиды) // (Списки видов биоты, рекомендуемых для включения в Красную книгу Крыма) / В: Корженевский В. В., Ена Ан. В., Костин С. Ю. (сост.), Вопросы развития Крыма. Научно-практический дискуссионно-аналитический сборник. (Материалы к Красной книге Крыма). (Списки видов биоты, рекомендуемых для включения в Красную книгу Крыма). – Симферополь: Таврия-плюс, 1999. – Выпуск 13. – С. 135.

Попов Г. В. Новый синоним *Merodon tricinctus* (Diptera, Syrphidae) // Вестник зоологии. – 2000. – 34(3). – С. 99–102.

Попов Г. В. Фаунистическое разнообразие мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Крыма // Геоэкологические и биоэкологические проблемы Северного Причерноморья: Материалы международной научно-практической конференции (Тирасполь, 28–30 марта 2001 г.). – Тирасполь, 2001. – С. 225–226.

Попов Г. В. Мухи-журчалки (Diptera, Syrphidae): индикаторные виды и "Красная книга" // Відновлення порушених природних екосистем: Матеріали Першої міжнародної наукової конференції (Донецьк, 24–27 вересня 2002 р.). – Донецьк: Донецький ботанічний сад НАН України; «Лебідь», 2002. – С. 332–335.

Попов Г. В. Мухи-дзюрчалки (Diptera, Syrphidae) Кримського півострова (фауна, ареали, біотопічний розподіл, охорона) / Автореф. дис. ... канд. біол. наук: 03.00.08 (зоологія) – Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України. – Київ, 2003 а. С. 1–20.

Попов Г. В., Коваленко В. М. 2002. Вредители интродуцированных растений защищённого грунта в Донецком ботаническом саду НАН Украины. Промышленная ботаника, 2: 241–245.

Попов Г. В., Коваленко В. М., Коваленко Г. А. Интегрированная защита фитобиоты в Донецком ботаническом саду НАН Украины // Донбас–2020: охорона довкілля та екологічна безпека: Збірка доповідей науково-практичної конференції (Донецьк, 21–22 листопада 2001 р.). – Донецьк, 2001. – Т. 2. – С. 69–71.

Попов Г. В., Усова З. В. К охране сирфид в Донецкой области // IV Всеукраинская студенческая научная конференция «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов» (Донецк, 19–21 апреля 1994 г.): Тезисы докладов. – Донецк: Донецкий государственный технический университет, 1994. – С. 192.

Попов Г. В., Усова З. В. К зоогеографической характеристике мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Крыма // Праці наукової конференції Донецького національного університету за підсумками науково-дослідної роботи за період 1999–2000 рр. (Секція біологічних наук) (Донецьк, 18–20 квітня 2001 р.). – Донецьк: Донецький національний університет, 2001 а. – С. 13–15.

Попов Г. В., Усова З. В. О жизненных формах сирфид (Diptera: Syrphidae) Крыма // Біорізноманіття природних і техногенних біотопів України: Тези доповідей Всеукраїнської конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Донецьк, 19–22 листопада 2001 р.). – Донецьк: 2001 б, – Ч. 2. – С. 157–159.

Попов Г. В., Усова З. В., Абалёшева Ю. В. К фауне мух-журчалок (Diptera: Syrphidae) пойм Юго-Востока Украины // Известия Харьковского энтомологического общества. – 2002. – 9(1–2). – С. 171–184.

Попов С. В. К изучению орнитофауны сосновых лесов в среднем течении Северского Донца // Птицы бассейна Северского Донца. Материалы 6 и 7 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 36-38.

Попов С. В. О новых и редких птицах долины Северского Донца в его среднем течении // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 6 и 7 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 38-40.

Портенко Л.А Птицы СССР. Часть III. – Москва, Из-во АН СССР, 1954 – 254 с.

Прилуцкая А. С., Влащенко А. С. Материалы по распространению рукокрылых, по итогам работы контакт-центра в Харькове (2008–2013 гг.) // Біологічні системи. – 2013. – Т. 5, вип. 4. – С. 532–537.

Прокопенко Е.В., Мартынов В.В. Особенности биологии каракурта LATRODECTUS TREDECIMGUTTATUS (P. ROSSI, 1790) (ARANEI, THERIDIIDAE) в Северном Приазовье // Бюл. Моск. о-ва испытателей природы. Отд.Биол. - 2013. - Т.118. Вып.5. – с.12-22.

Прокопєнко С. П., Вєтров В. В., Милобог Ю. В. Сапсан // Червона книга України. Тваринний світ / За ред І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 437.

Промысловые рыбы СССР / Под редакцией Л. С. Берга. – М.: Пищепромиздат, 1949. – 788 с.

Прощалыкин М. Ю., Астафурова Ю. В., Осычнюк А. З. Таксоны пчёл (Hymenoptera: Apoidea, Apiformes), описанные из Крыма, Северного Кавказа, европейской части России и Урала. Часть II. Семейства Andrenidae и Megachilidae // Дальневосточный энтомолог. – 2017. – N 328. – С. 1-34.

Прощалыкин, Ю. В. Астафурова М. Ю. Пчелы-галиктиды (Hymenoptera, Apoidea, Halictidae) Украины: фауна и зональное распространение // Чтения памяти Алексея Ивановича Куренцова. – 2012 – вып. XXIII. – С. 93-112.

Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Л.: Наука, 1987. – С.266-279.

Пулавский В. В. Надсемейство Sphecoidea // Определитель насекомых европейской части СССР. – Л.: Наука, 1978. – Т. 3, ч. 4. – С. 173–278.

Пучков А. В. Обзор жужелиц рода Carabus L. (Coleoptera, Carabidae) фауны Украины // Вестник зоологии. – 2008. – Вып. 43, № 3. – С. 209–219.

Радченко А. Г. *Tapinoma kinburni* Karaw. (Hymenoptera, Formicidae) – эндемичный вид фауны Украины // Зоологический журнал. – 1983. – Т. 62, вып. 12. – С. 1904–1907.

Радченко В. Г. Биология пчелиных юго-восточной Украины / Дис. канд. биол. наук: 03.00.09. – К., 1982. – 359 с.

Радченко В. Г. Гнездование трех видов пчел-антофорин (Hymenoptera, Anthophoridae) на юго-востоке Украины // Тр. Зоол. ин-таАН СССР. – Ленинград, 1984. – Т. 128. —С. 82–85.

Радченко В. Г. *Megachile bicoloriventris* Mocs. – новый для фауны СССР вид и особенности его гнездования // Фауна и биоценотические связи насекомых Украины. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 61–65.

Радченко В. Г. Гнездование мохноногой пчелы Dasypoda braccata на юго-востоке Украины // Энтомологическое обозрение. – 1987. – Т. 66, №2. – С. 299–301.

Радченко А. Г. Особенности использования кормового участка и взаимоотношение с другими видами муравьев у Tapinoma kinburni Karaw. (Hymenoptera, Formicidae) // Вестник зоологии. – 1989. – №. 3. – С. 47–52.

Радченко В. Г. Биология шмелиной семьи. – Киев: Ин-т зоол. АН УССР, 1989. – 55 с.

Радченко В. Г., Песенко Ю. А. Биология пчел. – СПб: Зоол. инст. РАН, 1994. – 350 с.

Ребров С. Кажани роду вухань (Plecotus) у Луганській області // Біологічні студії. – 2014. – Том 8, № 2. – С. 141–148.

Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Киев, "Наук. думка", 1988. – 256 с.

Редкие насекомые / С.А. Мирзоян, И.Д. Батиашвили, В.Н. Грамма и др.; под ред. С.А. Мирзояна. – М.: Лесн. пром-сть, 1982. – 165 с., ил.

Рихтер В. А. Сем. Asilidae – Ктыри // Определитель насекомых европейской части СССР. – Л.: Наука, 1969. – Т. 5, ч. 1. – С. 504–531.

Різун В.Б., Коновалова І.Б., Яницький Т.П. Рідкісні і зникаючі види комах України в ентомологічних колекціях Державного природознавчого музею. – Львів, 2000. – 71 с.

Ромасенко Л. П. Пчелы-мегахилиды (Apoidea, Megachilidae) «Каменных могил» // Тр. филиала УСПЗ «Каменные могилы» (Юбилейный сб.). – К.: Фитосоциоцентр, 1998. – Вып. 1. – С. 104-110.

Ромасенко Л. П. Пчелы-мегахилиды (Apoidea, Megachilidae) Украинского государственного степного заповедника (Хомутовская степь, Каменные могилы). – К.: Ин-т зоологии АН УССР, 1990. – 64 с.

Руденко А. Г., Яремченко О. А. Динамика численности и распределение скоплений розового пеликана на Тендровском и Ягорлыцком заливах Черноморского биосферного заповедника // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2005. – Вып. 8. – С.16-26.

Руденко А. Г., Яремченко О. А. Крех середній // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 416.

Русев И. Т. Видовой состав и численность веслоногих и голенастых птиц в дельте Днестра // Бранта: сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. – 2004. – Вып. 7. – С.23-52.

Русєв І. Т. Косар // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 403.

Русин М. Ю. *Ellobius talpinus* Pallas (Rodentia: Cricetidae) в Украине: распространение, численность и охрана // Природничий альманах. Серія: Біологічні науки. – 2011. – Вип. 16 – С. 121-137.

Русин М. Ю., Синева Н. В., Колесников М. А. О состоянии популяцій слепушонки обыкновенной, *Ellobius talpinus* (Rodentia, Cricetidae), на востоке Украины // Вестник зоологии. – 2008. – Том 42, № 3. – С. 275–279.

Сабанеев Л. П. Жизнь и ловля пресноводных рыб. – К.: Урожай, 1994. – 608 с.

Савченко Е. Н. Матеріали до фауни УРСР. Пластинчатовусі жуки (Coleoptera, Scarabaeidae). – Київ: Видавництво АН УРСР, 1938. – 208 с.

Савченко Е. Н. Сем. Tipulidae – долгоножки // Опр. насекомых европейской части СССР. – Л.: Наука 1967. – Т. 5, ч. 1. – С. 59–86.

Савченко Е. 0Н. Комары-долгоножки семейства Tipulidae: Подсем. Tipulinae (окончание) и Flabelliferinae – Фауна СССР. Насекомые двукрылые. – Л.: Наука, 1973. – Т. 2, ч. 5. – 282 с.

Садуло А. М. К орнитофауне Велико-Анадольского леса // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы конференции «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца» 26-28 января 1993 г. – Донецк: ДонГУ, 1993. – С. 74-76.

Селезньов М. Ю. Поширення вихухолі на Україні та матеріали до її біології // Збірник праць Зоологічного музею. – Київ, 1936. – № 17. – С. 25–36.

Селюнина З. Влияние интенсивности природопользования на состояние популяций тушканчиков на юге Украины // Раритетна теріофауна та її охорона. – Луганськ, 2008. – 239–242. – (Праці Теріологічної школи; Вип. 9).

Сеник М. А., Гнатина О. С., Горбань І. М. Чернь червонодзьоба / Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 411.

Сергеев А. С., Гапонов С. П. К экологии мух-большеголовок (diptera, conopidae) центрального черноземья // Состояние и проблемы екосистем среднерусской лісостепи: Труды биологического учебно-научного центра «Веневитиново» Воронежского государственного университета. – Воронеж, 2008. – В. XXI. – С. 126-129.

Сергеев М. Е. Семейство Chrysomelidae – Жуки-листоеды // Ландшафты, растительный покров и животный мир регионального ландшафтного парка «Меотида»: монографія. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – С. 133–139.

Сидоровский С.А. Фауна Anostraca, Notostraca и Conchostraca Харьковской области // Вісник Дніпропетровського університету. Біологія. Екологія. – 2012. – Т.2, №20. – С. 76–79.

Сидоровский С.А. Каталог ракообразных (Arthropoda: Crustacea) Харьковской области, Украина // Амурский зоологический журнал. – 2014. – Т.6, №3. – С. 247–252.

Сідоровський С.А. Щітні господарі калюж // Universitates – 2015. – С. 76-77.

Сиренко В. А., Ганыч С. Р., Похвалитов Е. Г., Евко С. Г. Состав, территориальное распределение и численность гнездящихся видов птиц регионального ландшафтного парка "Половецкая степь" // Охорона довкілля та екологічна безпека: Збірка доповідей науково-практичної конференції. – Донецьк, 2001. – Т. 3. – С. 88-93.

Сиренко В. А., Мартынов В. В. Фауна наземных позвоночных Украинского степного природного заповедника (пресмыкающиеся, птицы, млекопитающие. Аннотированный список видов) // Тр. филиала Укр. степного природного заповедника "Каменные могилы". – К.: Фитосоциоцентр. – 1998. – Вып. 1. – С. 63-82.

Сіохін В. Д., Дядічева О. А. Крячок каспійський // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 400.

Сіохін В. Д., Дядічева О. А. Мартин каспійський // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 459.

Скубак Е. Н. К изучению птиц Константиновского района // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы

7–10 конференции «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Харьков, 2003. – Вып. 7. – С. 36 – 37.

Скубак Е. Н. Новые данные о птицах Константиновского района Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 11-12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Донецк, 2005. – Вып. 9. – С. 118-119.

Скубак Е. Гибель рукокрылых на автодорогах в НПП «Святые Горы» // Раритетна теріофауна та її охорона. – Луганськ, 2008. – С. 274–275. – (Праці Теріологічної школи. Випуск 9.)

Скубак Е. Н. Гнездование огаря в окрестностях г. Константиновка // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 15 научной конференции Рабочей группы по птицам бассейна Северского Донца, посвященной памяти И.А.Кривицкого. – Донецк: ДонНУ, 2010. – Вып. 11. – С. 243-244.

Скубак Є. М. Динаміка впливу автошляхів на популяції наземних хребетних НПП «Святі гори» // Збереження біологічного і ландшафтного різноманіття України : Матеріали наук.-практ. конф. 7–8 липня 2016 р. / За ред. В. А. Дьякова. – Святогірськ, 2016. – С. 250–256.

Скуфьин К. В., Булли А. Ф. Фауна мух-сирфид области среднего течения Северского Донца // Природа малых охраняемых территорий. – Воронеж, 1987. – С. 118–123.

Смірнов А. І., Световидів А. Н. Тригла жовта, Морський півень жовтий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 347.

Смогоржевський Л. О. Фауна України. Т. 5. Птахи. Вип. 1. Гагари, норці, трубконосі, веслоногі, голінасті, фламінго. – К.: Наук. думка, 1979. – 183 с.

Сова Ю. Ф., Ботман Р. В, Мартынов В. В. Отряд Lepidoptera – Чешуекрылые // Ландшафты, растительный покров и животный мир регионального ландшафтного парка «Меотида»: монографія. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – С. 142 – 147.

Соколов В. Е. Систематика млекопитающих. Учеб. пособие для университетов. М., "Высшая школа", 1973. – С. 125-127.

Соколов В. Е. Систематика млекопитающих (китообразные, хищные, ластоногие, трубкозубые, хоботные, даманы, сирены, парнокопытные, мозоленогие, напарнокопытные). Учебн. пособие. – М., "Высш. школа", 1979. – 528 с.

Соколов В. Е., Баскевич М. И., Ковальская Ю. М. О видовой самостоятельности мышовки Штранда (Rodentia: Dipodidae) // Зоологический журнал. – 1989. – Том 68, вып. 10. – С. 95–106.

Сокур І. Т., Ссавці фауни України та їх господарське значення. – К., "Радянська школа", 1960. – 211 с.

Солодовников С. В. Риби, зібрані Донецькою Науковою Експедицією (р. 1927) // Труди Донецької Наукової Експедиції / За редакцією М.М. Фадєєва. – Харків: Пролетарий, 1930. – №1. – 82 с.

Сомов Н. Н. Орнитологическая фауна Харьковской губернии.– Харьков: тип. А. Дарре, 1897. – 680 с.

Стадниченко А.П. Перлівницеві, кулькові (Unionidae, Cycladidae) // Фауна України. Т. 29. Молюски. Вип. 9. – Київ: Наукова думка, 1984. – 384 с.

Стадниченко А.П. Прудовиковообразные (пузырчиковые, витушковые, катушковые) // Фауна Украины. Т. 29. Моллюски. Вып. 4. – К.: Наукова думка, 1990. – 292 с.

Степаненко О. В., Попов Г. В. К биологии преимагинальных стадий Merodon nigritarsis Rondani, 1845 (Diptera, Syrphidae). Известия Харьковского энтомологического общества, 5(2): 40–43. Присный А.В. Мирмекофауна Белгородской области, Россия // Евразийский энтомол. журнал. – 1997. – Т. 2, № 2. – С. 125–134.

Степанян Л. С. Конспект орнитологической фауны СССР – М.: «Наука», 1990. – 728с.

Стрелков П. П. Места находок *Myotis brandti* Eversmann, 1845 и *Myotis mystacinus* Kuhl, 1819 (Chiroptera, Vespertilionidae) по материалам музеев СССР // Фауна, систематика и биология млекопитающих. – Ленинград, 1983. – С. 38–42.

Стриганова Б. Р., Захаров А. А. Пятиязычный словарь названий животных: Насекомые (латинский-русский-английский-немецкий-французский) // Под ред. д-ра биол. наук, проф. Б. Р. Стригановой. – М.: РУССО, 2000. – С. 233, 267.

Стригунов В. И., Милобог Ю. В., Ветров В. В. К вопросу о распространении и численности курганника (Buteo rufinus) в Украине // Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции. 2003. – Вып. 6. – С. 59-66.

Стригунов В. І. Канюк степовий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– с. 424.

Стригунов В. І., Вєтров В. В., Милобог Ю. В. Боривітер степовий // Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 438.

Тараненко Л. И. К характеристике орниофауны национального природного парка "Святые Горы" // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 4 и 5 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – Харьков, 1998. – Вып. 4-5. – С. 3-12.

Тараненко Л. И. Перспективный для охраны птиц участок на южном берегу Краснооскольского водохранилища // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 6 и 7 конференции "Изучение и охрана птиц бассейна

Северского Донца". – Донецк, 2000. – Вып. 6-7. – С. 15-17.

Тараненко Л. И. К характеристике ситуации с дрофой в Донецкой области // Материалы Международной научно-практической конференции. Харьков, 24-28 октября 2001 г. – Харьков-Мартовая, 2002. – С. 29–39.

Тараненко Л. И. Встречи редких краснокнижных видов птиц в Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 11 и 12 конференций "Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца". – 2005. –Т. 9. – С. 122-124.

Тараненко Л. И. Гнездование степной пустельги (Falco naumanni Fleisch.) в «Меловой флоре» возобновилось // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 11 и 12 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – 2005. – Вып. 9. – С. 44-47.

Тараненко Л. И., Валержан В. В. Орнитологический заказник «Приозерный» в черте г. Славянска // Птицы бассейна Северского Донца. Вып. 8: Материалы 7-10 конференций «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца». – Харьков, 2003. – С. 27-32.

Тараненко Л. И., Комаров И. Ф., Иванов К. Г. Черный аист в Донецкой области // Проблеми вивчення та охорони птахів. – Львів-Чернівці, 1995. – С. 130-131.

Тараненко Л., Мельниченко Б., Пилипенко Д., Дьяков В. Раритетные виды наземных млекопитающих Донецкой области: современное состояние и перспективы охраны // Раритетна теріофауна та її охорона / За ред. І. Загороднюка. – Луганськ 2008. – С. 187–198. – (Праці Теріологічної Школи. Вип. 9).

Тараненко Л. И., Писарев С. Н., Комаров И. Ф., Мартынов В. В., Иванов К. Г., Сикорский И. А., Катранжи Г. Н. К характеристике ситуации с Anserinae в Донецкой области // Птицы бассейна Северского Донца: Материалы 3-й конференции «Изучение и охрана птиц бассейна Северского Донца» (13-15 сентября 1995 г.). – Харьков, 1996. – Вып. 3. – С. 44–52.

Тараненко Л. И., Садуло А. М., Прасол А. Г. Дополнение к списку птиц Донецкой области // Бранта: Сборник научных трудов Азово-Черноморской орнитологической станции.– Мелитополь: Бранта, 1998. – Вып.№1. – С. 124.

Таращук В. И. Птицы полезащитных насаждений степной зоны УССР и возможности использования их для борьбы с вредителями. – Киев.: Изд – во АН УССР, 1953. – 124 с.

Таращук С. В. Земноводні та плазуни // Фауна України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – Т.7 – 247 с.

Таращук С. В. Жовтобрюх – Coluber caspius // Земноводні та плазуни України під охороною Бернської конвенції / Під ред. І.В. Загороднюка. – К., 1999. – С. 63-64.

Тарина И. А. Птицы Лебяжьих островов // На птичьих островах / Ардамацкая Т.Б., Жмуд М.Е. и др. – К.:Урожай, 1989. – С.82-83.

Тер-Минасян М.Е. Жуки-долгоносики подсемейства Cleoninae фауны СССР. Цветожилы и стеблееды (триба Lixini). – Л.: Наука, 1967. – С. 140.

Тилли А.С. Обзор фауны жужелиц (Carabidae) Самарской области/А.С.Тилли//Самарская Лука. Бюллетень. №2-91. – Самара, 1991. – с. 176-196.

Тимошенков В. А. Чёрный хорь и перевязка в заповеднике Хомутовская степь // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Биология, Химия. – Симферополь, 2004. – Том 17 (56), № 2. – С. 198–202.

Тимошенков В. А. Перспективы существования колоний малого суслика в отделении Хомутовская степь Украинского степного природного заповедника // Суслики Евразии (роды *Spermophilus, Spermophilopsis*): Мат-лы рос. науч. конф. (16–17 ноября 2005 г., г. Москва). – Москва: КМК, 2005. – С. 108–110.

Тимошенков В. Редкие наземные млекопитающие заповедника Хомутовская степь в условиях антропогенного пресса // Фауна в антропогенному середовищі / За ред. І. Загороднюка. – Луганськ, 2006. – С. 240–244. – (Праці Теріологічної школи. Вип. 8).

Тимошенков В. А., Бронсков А. И. Тушканчик большой (*Allactaga major*) в Северном Приазовье (Украина): распространение и численность // Праці Теріологічної школи. – 2015. – С. 49–56. (Праці Теріологічної Школи. Вип 13).

Тимошенков В., Кондратенко А. Исследование фауны млекопитающих в заповеднике «Хомутовская степь» // Теріофауна сходу України. – Луганск, 2006. – С. 33–37.

Титар В. М. Моделирование и прогнозирование распространения и динамики видового состава Libellulidae (Insecta: Odonata) Украины в условиях глобальных изменений климата // Від заповідання до збалансованого природокористування: Матеріали Міжнародної наукової конференції (20-22 березня 2013 р., м.Донеьцк). – Донецький національний університет. – Донецьк, 2013. – С. 165-166.

Тищенко В. Лилик пізній – *Eptesicus serotinus* // Ссавці України під охороною Бернської конвенції. – Київ, 1999. – С. 81-90. (Праці Теріологічної Школи, Вип. 2).

Тобиас В. И. Надсем. Scolioidea // Определитель насекомых европейской части СССР. – Москва–Ленинград: Наука, 1978. – Том 3, Часть 1, – С. 47–56. (Определители по фауне СССР, издаваемые Зоологическим институтом Академии наук СССР (119)).

Тобиас В. И., Курзенко Н.В. Надсем. *Vespoidea* – Складчатокрылые осы (сем. *Eumenidae*) // Определитель насе-

комых европейской части СССР. – Л: Наука. 1978. – Т. 3, ч. 1. – С. 147-173.

Тупиков А. И., Зиненко А. И. Оценка численности популяции узорчатого полоза *Elaphe dione* Pallas, 1773 // Труды Госуд. Никит. ботан. Сада. – 2013. – Т. 135. – С. 168–174.

Уваєва О.І. Молюски підродини Planorbinae України. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2007. – 228 с.

Уваева А., Гураль Р. Особенности распространения и экология моллюсков семейства Planorbidae (Gastropoda, Pulmonata) Украины // Ruthenica. – 2008. – Т. 18, № 2. – С. 25-38.

Фатерыга А. В. Крымские виды одиночных складчатокрылых ос (Hymenoptera: Vespidae: Masarinae, Eumeninae), рекомендуемые для внесения в Красную книгу Украины // Рідкісні та зникаючи види комах і концепції Червоної книгі України. – К., 2005. – С. 118–121.

Фатерыга А. В., Ландшафтное распределение одиночных складчатокрылых ос подсемейства Eumeninae (Hymenoptera: Vespidae) Крыма // Труды Русского энтомологического общества. – С.-Петербург, 2010. – Т. 81 (2): –С. 74–82.

Фатерыга А. В., Шоренко К. И. Осы-сколии (Hymenoptera: Scoliidae) фауны Крыма // Українська ентомофауністика. – 2012. – 3 (2). – С. 11-20.

Фатерыга А. В., Амолин А. В. Гнездование и биология *Jucancistrocerus caspicus* (Hymenoptera, Vespidae, Eumeninae) // Зоологический журнал. – 2013. – Т. 92, № 8. – С. 935-940.

Фатерыга А. В., Иванов С. П. Биология гнездования осы *Katamenes flavigularis* (Hymenoptera, Vespidae) в Крыму // Vestnik zoologii. – 2009. – № 43(4). – С. 321–330.

Фатерыга А. В., Иванов С. П. «Краснокнижные» виды складчатокрылых ос (Hymenoptera, Vespidae) на карте крыма // Охрана природы. Экосистемы, их оптимизация и охрана. – 2010. – Вып. 3. – С. 180–192.

Фатерига О. В., Іванов С. П., Жидков В. Ю. Бджоли-мегахіліди (Hymenoptera, Megachilidae) національного природного парку "Чарівна гавань" // Заповідна справа. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2014. – (1)20. – С. 83-87.

Фатерыга А. В., Шоренко К. И. Осы-сколии (Hymenoptera: Scoliidae) фауны Крыма // Українська ентомофауністика. – 2012. – Т.3,№2. – С. 11–20.

Фауна України. Риби. – Т. 8. – Вип. 1. – Ч. 2. / Мовчан Ю. В., Смірнов А. І. – К.: Наукова думка, 1981.

Фауна України. Риби. – Т. 8. – Вип. 2. – Ч. 2. / Мовчан Ю. В., Смірнов А. І. – К.: Наукова думка, 1983.

Фауна України. Риби. – Т. 8. – Вип. 3. / Мовчан Ю. В. – К.: Наукова думка, 1988.

Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. – Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ, 2010. – 80 с.

Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Птахи фауни України: польовий визначник. – К., 2002. – 416 с.

Филатов М.А. К фауне пчел (Hymenoptera, Apoidea) Опукского природного заповедника // Тр. Никитск. ботан. сада. – 2006. – Т. 126. – С. 110–117.

Хахин Г. В., Иванов А. А. Выхухоль. – Москва: Агропромиздат, 1990. – 191 с.

Шевченко С. Їжак вухатий (Hemiechinus auritus) в Україні: огляд // Раритетна теріофауна та її охорона. – Луганськ, 2008. – С. 250–258. (Праці Теріологічної школи; Вип. 9).

Червона книга Дніпропетровської області (Тваринний світ) / Під ред. О. Є. Пахомова— Дніпропетровськ: ТОВ «Новий Друк», 2011. – 488 с.

Червона книга України. Тваринний світ. – Київ: Українська енциклопедія, 1994. – 464 с.

Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– 600 с.

Червона книга Харківської області. Тваринний світ / За ред. Г. О. Шандикова, Т. А. Атемасової – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 472 с.

Чернай А. Фауна Харьковской губернии и прилежащих к ней мест. – Харьков: Университетская тип., 1852. – Вып. 1.

Черничко Р. М. Кульон великий // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 455.

Чернічко Й. І. Лежень // Червона книга України. Тваринний світ / Редкол.: М.М. Щербак (відп. ред.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1994. – С. 345.

Черфас Б. И. Рыбоводство в естественных водоемах. – Москва. «Пищепромиздат». 1950. – 527с.

Шаблявичюс Б. Гнездование дербника *Falco columbarius* в восточной Литве // Русский орнитологический журнал. – 2010. – Том 19, Экспресс-выпуск 546. – С. 158-159.

Шам В. А., Молодан Г. Н. Рыбы // Ландшафты, растительный покров и животный мир регионального ландшафтного парка «Меотида»: монографія. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2010. – С. 111-121.

Шандиков Г. А. Особенности распространения и биологии размножения украинской миноги Eudontomyzon mariae (Berg, 1931) в басейне Северского Донца восточной Украины // Сучасні проблеми теоретичної та практичної іхтіології: Матеріали V Міжнародної іхтіологічної науково-практичної конференції. – Чернівці: Книги-XXI, 2012. – С. 258-262.

Шандиков Г. А., Гончаров Г. Л. Редкие виды рыб бассейна Северского Донца Северо-восточной Украины // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Серія:біологія. – 2008. – Вип.8. – №814. – С. 65–90.

Шелюжко Л. А. Матеріали до лепідоптерофауни Київщини // Тр. зоол. музею. – Київський держ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 1941. – С. 69–71.

Шешурак П. М., Вобленко О. С. До вивчення поширення комах, занесених до Червоної книги України, Європейського Червоного списку та Червоної книги МСОП // Наук. зап. Ніжинського держ. пед. ін-ту ім. М.В. Гоголя. – 1996 [1997]. – Т. XVI, вип. 1. – С. 43–46.

Шидловський І., Лисачук Т. Причини загибелі хижих птахів в Україні // Вісник Львівського ун-ту. Серія біологічна. – 2007. – Вип. 45. – С. 139-147.

Шидловський І. В. Пісочник великий / Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– С. 447.

Шилейко А.А. Наземные моллюски подотряда Pupillina фауны СССР (Gastropoda, Pulmonata, Geophila) // Фауна СССР. Моллюски. Т. 3, вып. 6. Нов. сер. № 130. – Л.: Наука, 1984. – 399 с.

Шоренко К.И. К фауне роющих ос (Hymenoptera: Ampulicidae, Sphecidae, Crabronidae) Крымского полуострова. - Кавказский энтомол. бюллетень 1(2), 2005. – С.161-170.

Шоренко К. И. Коновалов С.В. Новые данные о роющих осах (Hymenoptera: Ampulicidae Sphecidae, Crabronidae) фауны Украины [Электронный ресурс] / К. И. Шоренко, С. В. Коновалов // Укр. ентомофауністика. – 2010. – Т. 1, вип. 2. – С. 9–32.

Шохин И. В. Материалы к фауне пластинчатоусых жуков (Coleoptera, Scarabaeoidea) Южной России // Кавказский энтомологический бюллетень. – 2007. – Т. 3, вып. 2. – С. 105–185.

Штейнберг Д. М. Сем. Сколии (Scoliidae) // Фауна СССР. Новая серия, № 84. Насекомые перепончатокрылые. – Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1962. – Т. 13. – 186 с.

Щеголев И. В. Озерная чайка // Колониальные гидрофильные птицы юга Украины: Ржанкообразные / Сиохин В.Д., Черничко И.И., Ардамацкая Т.Б. и др. – Киев: Наук. думка, 1988. – С.38-43.

Щербуха А. Зберегти живе срібло Азовського та Чорного морів. Риби – претенденти до Червоної книги України // «Жива Україна» екологічний журнал. – 2003. – № 7-8. – С. 14-15.

Щербуха А. Я. Йорж носар // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – Київ, 2009 .- С. 356.

Юнаков Н. Н. Новые данные по фауне и систематике долгоносиков (Coleoptera, Curculionidae) Украины и сопредельных территорий. // Изв. Харьковского энтомол. общ. Т. 6. Вып. 1. , 1998. - С. 41–46.

Юнаков Н. Н. К познанию короткохоботных долгоносиков (Coleoptera: Curculionidae: Entiminae) Украины // Изв. Харьков. энтомол. об-ва. – 1999. – Т. VII, вып. 1. – С. 9–16.

Юнусов Т. М Підрід Chlorandrena, Orandrena, Lepidandrena, Poecilandrena, Ulandrena, Nobandrena, Truncandrena, Melittoides, Charitandrena, Scitandrena, Melanapis, Plastandrena / Вісник Запорізького національного університету, Біологічні науки. – Запоріжжя, 2015. – № 1. – С. 63-76.

Alonso-Zarazaga M. A., Lyal C. H. C. A world catalogue of families and genera of Curculionoidea (Insecta: Coleoptera) (Excepting Scolytidae and Platypodidae). – London, 1999. – P. 62.

Andrej Gogala, Bee Fauna of Slovenia: Checklist of Species (Hymenoptera: Apoidea) SCOPOLIA No 42, pp. 1-79, Oct. 1999.

Andrew Grace, Introductory Biogeography to Bees of the Eastern Mediterranean and Near East Copyright (2010) Andrew Grace. Bexhill Museum. Sussex. United Kingdom. First Edition, 2010, 285 p.

Amphibian Species of the World 6.0, http://research.amnh.org/vz/herpetology/amphibia/

Appendix A. Species of Synhalonia & Eucera (Eucerini) collected in Iris spp. (unless stated otherwise) in Israel, identified by C. O'Toole, Hope entomological.

Batsaikhan N., Kryštufek B., Amori G., Yigit N. Dryomys nitedula // The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T6858A115084761. – 2016. – https://goo.gl/aPuJiU

Benda P., Tsytsulina K. Taxonomic revision of Myotis mystacinus group (Mammalia, Chiroptera) in the western Palearctic // Acta Societatis Zoologicae Bohemicae. – 2000. – Vol. 64, N 4. – P. 331–398.

Canan Hazir, Nevin Keskin, Erwin Scheuchl. Andrena (Hymenoptera, Andrenidae, Andreninae) from Turkey ournal of Hymenoptera Research 38: p. 59-133 (12 Jun 2014).

Catalogue of Palaearctic Coleoptera Volume 3. Scarabaeoidea, Scirtoidea, Dascilloidea, Buprestoidea and Byrrhoidea. Revised and updated edition. Edited by by I. Löbl, D. Löbl. Leiden, Boston: Brile. 2016. 975 p.

Crabronidae) Крымского полуострова //Кавказский энтомол. бюлл. – 2005. —1 (2). – С. 61–170.

Denis Michez & Connal Eardley Monographic revision of the bee genus Melitta Kirby 1802 (Hymenoptera: Apoidea: Melittidae) (2007) France (N.S.), 43:4, 379-440.

Eschmeyer, W. N., Fricke R., Van der Laan R. (eds). Catalog of fishes: genera, species, references. [Електронний ресурс]. 2017. Режим доступу http://researcharchive.calacademy.org/research/ichthyology/catalog /fishcatmain.asp

Fabre J.-H. 1899. Le Sisyphe. – L'instinct de la paternité. Souvenirs entomologiques (sixième série). Études sur

l'instincts et les mœurs des insectes. Paris, librairie Delagrave. P. 1-14.

Fremuth J. Die mitteleuropäischen Arten der Gattung Barypeithes Duval // Annotationes Zoologicae et Botanicae. – 1971. – № 65. – P. 1–30.

Freyhof J., Brooks E. European Red List of Freshwater Fishes. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – 62 p.

Fritz U. Emys orbicularis (Linnaeus, 1758) – Europäische Sumpfschildkröte // Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas. – Band 3/IIIA: Schildkröten (Testudines) I (Bataguridae, Testudinidae, Emydidae)/ U. Fritz (ed.). – Wiebelsheim. : AULA-Verlag, 2001. – P. 343-515.

Fritz, U., Ayaz, D., Hundsdörfer, A.K., Kotenko, T., Wink, M., Tok, C.V., Buschbom, J. (2009): Mitochondrial diversity of European pond turtles (Emys orbicularis) in Anatolia and the Ponto-Caspian region: multiple old refuges, hotspot of extant diversification and critically endangered endemics. Organisms Diversity & Evolution 9: 100-114.

Gill, F & D Donsker (Eds). 2017. IOC World Bird List (v 7.3). doi : 10.14344/IOC.ML.7.3.

Gol'din, P. E. Growth and body size of the harbor porpoise Phocoena phocoena (Cetacea, Phocoenidae) in the the Sea of Azov and the Black Sea // Vestnik Zoologii. – 2004.– 38(4). – C. 59-73.

Gusenleitner F.& Schwarz M., Zur Morphologie verschiedener von F. Morawitz beschriebener Andrena-Arten (Hymenoptera: Apidae: Andreninae) Entomofauna ZEITSCHRIFT FÜR ENTOMOLOGIE Band 22, Heft 7: 93-196, Ansfelden, 30. April 2001.

Gvozˇdik, V., Jandzik, D., Lymberakis, P., Jablonski, D., Moravec, J., 2010. Slow worm, Anguis fragilis (Reptilia: Anguidae) as a species complex: genetic structure reveals deep divergences. Mol. Phylogenet. Evol. – P. 55, 460–472.

IUCN Red List [Електронний ресурс]. 2017 – Режим доступу: www.iucnredlist.org

Hikmet ÖZBEK, Distribution data on the family Melittidae (Hymenoptera) of Turkey with considerations about their importance as pollinators, Turkish Journal of Zoology, (2014) 38, p. 444-459.

Hulva P., Horacek I., Strelkov P. P., Benda P. Molecular architecture of Pipistrellus pipistrellus / Pipistrellus pygmaeus complex (Chiroptera: Vespertilionidae): further cryptic species and Mediterranean origin of the divergence // Molecular Phylogenetics and Evolution. – 2004. – P. 1023–1035.

Kotenko, T.I. (2000): The European pond terrapin (Emys orbicularis) in the steppe zone of Ukraine. In: Die Europäische Sumpfschildkröte, p. 87-106. Hödl, W., Rössler, M., Eds, Land Oberösterreich, OÖ, Landesmuseum, Linz.

Kottelat M. Freyhof J. Handbook of European freshwater fishes. – Cornol: Publications Kottelat, 2007. – XIII.– 646 p.

Lambret, P., Cohez, D., & Janczak A., 2009. Lestes macrostigma (Eversmann, 1836) en Camargue et en Crau (Département des Bouches-du-Rhône) (Odonata, Zygoptera, Lestidae). Martinia, 25, 51–65 + Erratum. Martinia, 25, 115.

Limpens H., Lina P., Hutson H. Action plan for the conservation of the pond bat (Myotis dasycneme) in Europe. – 2000. – 50 p.

Litvinchuk S. N., Mazepa G. O., Pasynkova R. A., Saidov A., Satorov T., Chikin Yu. A., Shabanov D. A., Crottini A., Borkin L. J., Rosanov J. M., Stöck M. Influence of environmental conditions on the distribution of Central Asian green toads with three ploidy levels // Journal of Zoological Systematics and Evolutionary Research, 2011, Volume 49, Issue 3, pages 233–239.

Martynov A. V. The Life Cycles of Mayflies (Insecta: Ephemeroptera) of the Eastern Ukraine. Second Report//Proceedings of the National Museum of Natural History. 2016, vol. 14.

Martynov A. V. The life cycles of mayflies of the Eastern Ukraine. Subfamily Baetinae (Ephemeroptera, Baetidae) / A.V. Martynov // Vestnik zoologii. – 2013. – Vol. 47, № 1. – P.

Martynov A. V. The Odonata fauna of the basin of the river Severskyi Donets in its middle current (Eastern Ukraine)// International Dragonfly Fund – Report 31. – 2010. – p.1-41.

Mayer F., von Helversen O. Sympatric distribution of two cryptic bat species across Europe // Biological Journal of the Linnean Society. – 2001. – Vol. 74, Is. 3. – P. 365–374.

Mazur M. The distribution and ecology of weevils (Coleoptera: Nemonychidae, Attelabidae, Apio nidae, Curculionidae) in western Ukraine // Acta zoologica cracoviensia. – 2002. – Vol. 45, № 3. – P. 213–244.

Michez Д., Ньєто, А. & Pauly, A. 2013. Nomiapis bispinosa . Червоний список МСОП які перебувають під загрозою зникнення 2013: e.T13339763A13340250.

Milobog Yuriy, Vetrov Vitaliy. Saker Falcon (Falco cherrug) in Ukraine and adjacent areas // Sharing the results of the life06 nat/h/000096 "Conservation of The Falco cherrug in the Carpathian Basin" project – Bükk National Park Directorate Eger, Hungary 16-18 September 2010.

Milto K. D., Zinenko O. I. Distribution and morphological variability of Vipera berus in Eastern Europe // Herpetologia Petropolitana / Eds. Ananjeva N., Tsinenko O. – St. Petersburg, 2005. – P. 64–73.

Omias borysthenicus Korotyaev, 1991 -- Оміас дніпровський (Омиас днепровский) (PDF Download Available). Available from:

Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V. A checklist of the spider fauna (Araneae) of the "Svyati Gory" National Nature Park (Ukraine, Donetsk Region) // Arthropoda Selecta. 2008. Vol. 16 (2007). № 3. P. 177–189.

Polchaninova N.Yu., Prokopenko E.V. Catalogue of the spiders (Arachnida, Aranei) of the Left-Bank Ukraine. Ar-

thropoda Selecta. Supplement No. 2. Moscow: KMK Scientific Press. – 2013. -268 p.

Polchaninova N. Yu., Prokopenko E. V. Catalogue of the spiders (Arachnida, Aranei) of the Left-Bank Ukraine. Addendum 1. 2013-2016. /K.G. Mikhailov (resp. ed.). Arthropoda Selecta. Supplement No, 4, Moscow: KMK Scientific Press. 2017. 115 p.

Popov G. V. 2001. What and where are Merodon feeding? First International Workshop on the Syrphidae (Staatliches Museum für Naturkunde, Stuttgart, 6–8.VII.2001). Stuttgart: 28–29. 18.

Popov G. V. 2010. Merodon alexandri spec. nov. – a new species of hoverfly (Diptera: Syrphidae) from the northern Black Sea Region [Merodon alexandri spec. nov. – eine neue Schwebfliegen-Art (Diptera: Syrphidae) aus der nördlichen Schwarzmeer-Region]: Studia dipterologica 16 (2009) Heft ½. 133–151.

Renaud C. B. Lampreys of the world. An annotated and illustrated catalogue of lamprey species known to date. – Rome, FAO, 2011. – 109 p.

Richard C. Banks, Carla Cicero, Jon L. Dunn, Andrew W. Kratter, Pamela C. Rasmussen, J. V. RemsenJr., James D. Rising and Douglas F. Stotz. Forty-seventh supplement to the American Ornithologists' Union Check-list of North American Birds // The Auk, 2006, vol. 123, no. 3. pg(s) 926–936

Rusin, M., Rashevska, H., Milobog, Y., Strigunov, V. Rediscovery of the Northern Mole Vole, Ellobius talpinus (Rodentia, Cricetidae), at the Western Bank of the Dnipro River, Ukraine // Vestnik zoologii. – 2015. – 49(3) – P. 261–266.

Samad Khaghaninia, Yasemin Güler and Fatih Dikmen, NEW RECORDS FOR THE BEE FAUNA OF IRAN (HYMENOPTERA: APOIDEA); Zoology in the Middle East, 2013 Vol. 59, No. 4, p. 319–325.

Samad Khaghaninia, Yasemin Güler and Fatih Dikmen. New records for the bee fauna of Iran (Hymenoptera: Apoidea), Zoology in the Middle East, 2013 Vol. 59, No. 4, 319–325.

SORG, M.& W. STENMANS Die Faltenwespe *Pterocheilus phaleratus* (Panzer, 1797) in Nordrhein-Westfalen. Mitteilungen aus dem Entomologischen Vereins Krefeld Vol. 1 (2009), p. 1–4.

SORG, M.& W. STENMANS. Entomologischer Verein Krefeld Die Faltenwespe Pterocheilus phaleratus (PANZER, 1797) in Nordrhein-Westfalen. Mitteilungen aus dem Entomologischen Vereins Krefeld Vol. 1 (2009), pp. 1–4 c.

The IUCN Red List of Threatened Species/http://www.iucnredlist.org/.

The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. – London, 1997. – C. 532.

Tomozei, Б. 2014. Andrena osychniukae . Червоний список МСОП які перебувають під загрозою зникнення 2014: e.T19198813A21312055.

Una nueva subespecie de pterocheilus phaleratus (Panzer 1797) (HYMENOPTERA : VESPOIDEA : EUMENINAE) de la península ibérica Bol. S.E.A., nº 32 (2003) : 9 – 1.

Vishnyakova, K., Gol'din, P. 2015. Seasonality of strandings and bycatch of harbour porpoises in the Sea of Azov: the effects of fisheries, weather conditions and life history. ICES Journal of Marine Science 72(3): 981–991.

Vlaschenko A., Naglov A. A marl open pit as a unit place of bats (Chiroptera) inhabiting // Вестник зоологии. – 2005. – Том 39, № 2. – С. 94.

Ylldirim E., Gusenleitner J. The present situation of the Vespidae-fauna (Hymenoptera, Aculeata) of Turkey. Linzer biol. Beitr. 33/1. 217-221, 29.6.2001 (https://www.zobodat.at/pdf/LBB_0033_1_0217-0221.pdf).

Yunakov N. N., Dedyukhin S. V., Filimonov R. V. Towards the survey of Entiminae weevils (Coleoptera: Curculionidae) of Russia: species occurring in the Volga and Ural Regions // Russian Entomological Journal. – 2012. – № 21 (1). – P. 57–72.

Zagorodniuk I. Species of the genus Plecotus in the Crimea and neighbouring areas in the Northern Black Sea Region // Woloszyn B. W. (ed.). Proceedings of the VIIIth ERBS. – Krakow: PLATAN Publ. House, 2001. – Vol. 2: Distribution, ecology, paleontology and systematics of bats. – P. 159–173.

Zagorodniuk I., Korobchenko M. Myotis brandtii (Mammalia) in Eastern Ukraine // Vestnik zoologii. – 2009. – Vol. 43, N 2. – P. 140.

Zinenko O., Ţurcanu V., Strugariu A. Distribution and morphological variation of Vipera berus nikolskii Vedmederja, Grubant et Rudaeva, 1986 in Western Ukraine. The Republic of Moldova and Romania. – Amphibia-Reptilia. – 2010. – No 13. – P. 51–67.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ТВАРИН

Агатівка широка 27
Агропус двокольоровий 108
Амелес Хелдриха 72
Амобатес оперезаний 201
Андрена білоплямиста 178
Андрена витончена 179
Андрена золотонога 172
Андрена колоніальна 175
Андрена Осичнюк 176
Андрена степова 173
Андрена чорно-біла 174
Андрена шершава 177
Антофора Єршова 199
Аргіопа лобата 46
Атіпус мураліс 41
Атіпус піцеус 42
Афелохірус літній 76
Бабка перев'язана 68
Баетіс мутікус 56
Баклан малий 275
Балабан 314
Баранець великий 335
Баранець малий 334
Баріпейтес Лебедєва 97
Бембікс середземноморський 166
Беркут 311
Бистрянка російська 237
Бичок-гонець 251
Бичок-пуголовок зірчастий 252
Білизна 242
Білоноска болотна 69
Білуга звичайна 230
Бобирець звичайний 233
Боривітер степовий 319
Бражник вічковий 121
Бражник дубовий 117
Бражник мертва голова 116
Бражник прозерпіна 120
Бражник скабіозовий 119
Бражник хорватський 118
Брахіцерус зморшкуватий 109
Бренівка стіктікус 216
Бронзівка велика зелена 92
Бронзівка мармурова 90
Бронзівка угорська 91
Бугай 276
Ведмедиця плямиста Маннергейма 149
Ведмедиця червонокрапкова 148
Веретільниця ламка 262
Веснянка (цвікнія) дволика 62
Вечірниця мала 394
Вечірниця руда 395
Видра річкова 406
Вирезуб причорноморський 235
Вівсянка чорноголова 372
Вовчок лісовий 376
Вусач дубовий малий 98
Вусач земляний хрестоносець 102
Вусач мускусний 100
Вусач-тесляр 99
Вусач червонокрил Келлера 101
Вухань звичайний 393
В'юн звичайний 245
В'язь 234
Гагара чорношия 269
Гадюка Нікольського 266
Гадюка степова 267
Галагаз 291
Галікт відроджений 181
Галікт шершавий 180
Гедихрум благородний 156
Гоголь 295
Головчак мозаїчний 128
Головчак Сида 129
Голуб-синяк 349
Гольян звичайний 239
Гоплітіс рудий 198
Гоплітіс стебловий 188
Горихвістка звичайна 367
Горностай 402
Горошинка сплющена 25
Гуска мала 287
Дазипода шаровидна 195
Дазипода шипоносна 194
Далманія окантована 223
Дерихвіст лучний 338
Дерихвіст степовий 339
Деркач 323
Джміль вірменський 208
Джміль глинистий 207
Джміль лезус 209
Джміль моховий 205

Джміль оперезаний 211
Джміль пахучий 206
Джміль червонуватий 210
Дибка степова 75
Дисцелія зональна 161
Дозорець-імператор 67
Доломедес плантаріус 49
Доломедес фімбріатус 48
Дорос сітчастий 221
Дрохва 324
Дятел малий 356
Евилеус воронячий 183
Евментри крапковий 162
Евцера (Довговуса бджола) оксамитова 200
Ейзенія Гордєєва 21
Епітека двоплямиста 66
Ерезус колларі 43
Жаба гостроморда 259
Жайворонок малий 358
Жайворонок степовий 359
Жовтюх шапранець 127
Жук-олень 93
Жук-самітник 89
Журавель сірий 320
Журавель степовий 321
Зегрис Евфема 124
Змієїд 305
Зодаріон тоні 50
Зубарик Олександра 220
Зубарик чорнолапий 219
Йорж носар 250
Їжак вухатий 384
Іктерантідіум широкий 187
Ірис плямистокрилий 73
Кажан пізній 401
Казарка червоновола 286
Камптопеум Фрізе 180
Кам'янка лиса 365
Кам'янка попеляста 366
Канюк степовий 304
Каптурниця сріблясta 145
Каракурт 45
Карась звичайний 243
Катаменес половинчастий 164
Квак 277
Кібчик 318
Клеон сіміле 57
Клепець 240
Клімена 142
Колет носатий 191
Коловодник ставковий 333
Комарівка італійська 112
Коровайка 283
Косар 282
Котушка гладенька 37
Котушка зігнута 36
Котушка Росмеслера 35
Красик веселий 114
Красотіл пахучий 81
Красуня діва 64
Крех середній 296
Кріт європейський 386
Крячок білокрилий 345
Крячок білощокий 346
Крячок каспійський 347
Крячок малий 348
Крячок чорний 344
Ксилокопа звичайна 203
Ксилокопа фіолетова 204
Ктенофора прикрашена 213
Ктир велетенський 215
Ктир шершнеподібний 214
Кулик-довгоніг 330
Кулик-сорока 332
Кульон великий 336
Кульон середній 337
Кумка звичайна 255
Лаксманів севчук 74
Ласіоглосум реберчатобокий 184
Ластівка берегова 357
Лебідь-кликун 289
Лебідь-шипун 288
Лежень 326
Лелека білий 284
Лелека чорний 285
Лилик двоколірний 400
Листоїд чорнотілковий 107
Ліксус катрановий 111
Лунь лучний 302
Лунь польовий 300
Лунь степовий 301
Лютка великовічкова 63
Люцина 140
Лярра анафемська 167
Льодовичник Вествуда 113
Макропіс Фрівалдського 196

Малота євроазійська 218
Мантіспа лобата 78
Мантіспа штирійська (звичайна) 79
Мартин звичайний 342
Мартин каспійський 340
Мартин середземноморський 341
Мартин тонкодзьобий 343
Махаон 126
Мегахіла Жіро 197
Меліта будська 192
Мелітта Ванковича 193
Мелітурга булавовуса 171
Мереживниця російська 134
Минь річковий 248
Мишівка степова 378
Мишівка Штранда 377
Мідянка звичайна 263
Мікромата зелена 51
Мінога українська 225
Мнемозина 123
Могильник 310
Морська свиня, Азовка 407
Мухоловка звичайна 54
Мухоловка мала 364
Мухоловка строката 363
Нерозень 292
Нетопир карлик 398
Нетопир Натузіуса 397
Нетопир пігмей 399
Нетопир середземноморський 396
Нічниця Брандта 390
Нічниця водяна 392
Нічниця Наттерера 388
Нічниця ставкова 389
Нічниця степова 391
Номада пекторальна 202
Огар 290
Одноденка (Ефемера) звичайна 60
Оксамитниця Аретуса 132
Оміас дніпровський 96
Орел степовий 307
Орел-карлик 306
Орлан-білохвіст 312
Осетер російський 228
Осміл жовтоголовий 77
Осмія андреноподібна 190
Осмія двокольорова 188
Осоїд 298
П'явка медична 21
Павук-сріблянка 47
Паралептофлебія субмаргіната 58
Парнопес великий 154
Пелекоцера широколоба 217
Пелікан кучерявий 274
Пелікан рожевий 273
Перегузня 405
Підорлик великий 308
Підорлик малий 309
Підсоколик великий 316
Підсоколик малий 317
Підуст волзький 236
Пірникоза мала 270
Пірникоза сірощока 272
Пірникоза чорношия 271
Пісочник великий 327
Пісочник малий 328
Пісочник морський 329
Пістряк чорний 94
Платеумаріс браката 103
Плиска чорноголова 360
Погонич малий 322
Подалірій 125
Поліксена 122
Полоз візерунковий 265
Полоз жовточеревий 264
Псарус черевастий 222
Псевдапіс двошиповий 186
Птерохеілус прикрашений 163
Пугач 350
Равлик блискучий малий 29
Равлик блискучий покреслений 33
Равлик дисковидний звичайний 32
Равлик замкнений блискучий 31
Равлик моховий тризубий 34
Равлик степовий Мартинова 30
Равлик степовий оманливий 28
Рахкавка звичайна 258
Ремез 369
Річковий вугор європейський 231
Рогачик жужелицеподібний 85
Ропуха звичайна 256
Ропуха зелена 257
Рябець Авринія 130
Рябець великий, Матурна 131
Рясоніжка велика 387
Сапіга-полохрум 150

Сапсан 315
Сатир залізний 141
Сатурнія велика 115
Севрюга звичайна 229
Селадонія щільноопушена 185
Серрателла вогняна 59
Сиворакша 355
Синець 241
Синиця довгохвоста 368
Синиця чорна 370
Синявець алькон 136
Синявець антерос 137
Синявець аріон 135
Синявець бавій 139
Синявець Вікрама 134
Синявець римнус 138
Сипуха 354
Сич хатній 353
Сізіф Шеффера 86
Сінема глобозум 52
Сколія фуциформіс 152
Сколія шестикрапкова 151
Сколія-гігант 153
Скопа 297
Скритоголов восьмиплямистий 104
Скритоголов сосновий 105
Слиж європейський 246
Сліпачок звичайний 383
Сова болотяна 351
Совка 352
Совка розкішна 146
Совка сокиркова 147
Сом європейський 247
Сорокопуд сірий 361
Стафілін волохатий 88
Стерв'ятник 313
Стерлядь прісноводна 227
Стизоїд тризубий 168
Стильбум синій 155
Стрілка гарна 65
Стрічкарка блакитна 144
Стрічкарка орденська малинова 143
Строкатка степова 382
Сфекс жовтокрилий 169
Сфекс рудуватий 170
Тапінома кінбурнська 212
Тафоксенус великий 80
Тонкочеревець Фонсколомба 71
Тонкочеревець чорний 70
Тригла жовта 249
Тритон звичайний 254
Турун бесарабський 83
Турун угорський 82
Турун чудовий 84
Тушканчик великий 379
Тхір лісовий 403
Тхір степовий 404
Улоборус Валкенера 44
Ховрах крапчастий 374
Ховрах малий 375
Хом'як звичайний 381
Хом'ячок сірий 380
Хохітва 325
Хохуля руська 385
Хризис блискучий 160
Хризис хороший 158
Хризис компарата 159
Хризис Цеттерштедта 157
Хрізохарес азіатський 106
Хрущ мучнистий 87
Хрущик-лисичка 95
Ценіс луктуоза 61
Цератофій багаторогий 110
Чапля жовта 278
Чапля руда 281
Чепура велика 279
Чепура мала 280
Черепаха болотяна 261
Чернь білоока 294
Чернь червонодзьоба 293
Чечевиця 371
Чоботар 331
Шемая азовська 238
Шпак рожевий 362
Шуліка чорний 299
Щипавка сибирська 244
Щитень весняний 39
Юканцістроцерус каспійський 165
Ялець Данилевського 232
Яструб коротконогий 303

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ТВАРИН

Accipiter brevipes 303
Acherontia atropos 116
Acipenser gueldenstaedtii 228
Acipenser ruthenus 227
Acipenser stellatus 229
Aegithalos caudatos 368
Aegopinella minor 29
Alainites muticus (Baeticus muticus) 56
Alburnoides rossicus 237
Alburnus leobergi 238
Allactaga jaculus 379
Ameles heldreichi 72
Ammobates (Ammobates) vinctus 201
Anas strepera 292
Anax imperator 67
Andrena (Andrena) nycthemera 174
Andrena (Didonia) stepposa 173
Andrena (Euandrena) asperula 177
Andrena (Euandrena) chrysopus 172
Andrena (Euandrena) colonialis 175
Andrena (Melandrena) albopunctata 178
Andrena (Scitandrena) scita 179
Andrena (Ulandrena) osychniukae 176
Anguilla anguilla 231
Anguis fragilis 262
Anser erythropus 287
Anthophora (Pyganthophora) erschowi 199
Anthropoides virgo 321
Aphelocheirus aestivalis 76
Aquila chrysaëtos 311
Aquila clanga 308
Aquila heliaca 310
Aquila pomarina 309
Aquila rapax 307
Ardea purpurea 281
Ardeola ralloides 278
Aricia anteros 137
Arethusana arethusa 132
Argiope lobata 46
Argopus bicolor 108
Argyroneta aquatica 47
Aromia moschata 100
Asilus crabroniformis 214
Asio flammeus 351
Aspius aspius 242
Athene noctua 353
Atypus muralis 41
Atypus piceus 42
Aythya nyroca 294
Babka gymnotrachelus 251
Ballerus ballerus 241
Ballerus sapa 240
Barbatula barbatula 246
Barypeithes lebedevi 97
Bembix olivacea 166
Benthophilus stellatus 252
Bittacus italicus 112
Bombina bombina 255
Bombus (Megabombus) argillaceus 207
Bombus (Subterraneobombus) fragrans 206
Bombus (Thoracobombus) zonatus 211
Bombus (Thoracobombus) armeniacus 208
Bombus (Thoracobombus) laesus 209
Bombus (Bombus) muscorum 205
Bombus (Megabombus) ruderatus 210
Bombylius sticticus 216
Boreus westwoodi 213
Botaurus stellaris 276
Brachycerus sinuatus 109
Bubo bubo 350
Bucephala clangula 295
Bufo bufo 256
Bufo viridis 257
Burhinus oedicnemus 326
Buteo rufinus 304
Caenis luctuosa 61
Calandrella cinerea 358
Calopteryx virgo 64
Calosoma sycophanta 81
Camptopoeum friesei 180
Capnia bifrons 62
Carabus excellens 83
Carabus (Tomocarabus) bessarabicus 83
Carabus (Pachystus) hungaricus 82
Carassius carassius 243
Carpodacus erythrinus 371
Catocala fraxini 144
Catocala sponsa 143
Cerambyx scopolii 98
Ceratophyus polyceros 110
Charadrius alexandrinus 329
Charadrius dubius 328
Charadrius hiaticula 327
Chelidonichthys lucernus 249

Chelis maculosa mannerheimi 149
Chioneosoma (Chionotrogus) pulvereum 87
Chlidonias hybrida 346
Chlidonias leucopterus 345
Chlidonias niger 344
Chondrostoma variabile 236
Chrysis comparata 159
Chrysis fulgida 160
Chrysis pulchella 158
Chrysis zetterstedti 157
Chrysochares asiaticus 106
Ciconia ciconia 284
Ciconia nigra 285
Circaetus gallicus 305
Circus cyaneus 300
Circus macrourus 301
Circus pygargus 302
Cloeon simile 57
Cobitis melanoleuca 244
Cochlicopa nitens 27
Cochlodina laminata 31
Coenagrion scitulum 65
Colias myrmidone 127
Colletes nasutus 191
Colpa sexmaculata 151
Columba oenas 349
Coracias garrulus 355
Coronella austriaca 263
Crex crex 323
Cricetulus migratorius 380
Cricetus cricetus 381
Cryptocephalus octomaculatus 104
Cryptocephalus pini 105
Ctenophora festiva 213
Cucullia argentina 145
Cygnus cygnus 289
Cygnus olor 288
Dalmannia marginata 223
Dasypoda (Megadasypoda) braccata 195
Dasypoda (Megadasypoda) spinigera 194
Dendrocopos minor 356
Desmana moschata 385
Discoelius zonalis 161
Discus ruderatus 32
Dolomedes fimbriatus 48
Dolomedes plantarius 49
Dorcadion equestre 102
Doros profuges 221
Dryomys nitedula 376
Egretta alba 279
Egretta garzetta 280
Eisenia gordejeffi 21
Elaphe dione 265
Ellobius talpinus 383
Emberiza melanocephala 372
Emus hirtus 88
Emys orbicularis 260
Ephemera vulgata 60
Epitheca bimaculata 66
Eptesicus serotinus 401
Eresus kollari 43
Ergates faber 99
Esperarge climene 142
Eucera (Synhalonia) velutina 200
Eudontomyzon mariae 225
Eumenes tripunctatus 162
Euphydryas aurinia 130
Euphydryas maturna 131
Evylaeus *(Truncevylaeus) corvinus* 183
Falco cherrug 314
Falco columbarius 317
Falco naumanni 319
Falco peregrinus 315
Falco subbuteo 316
Falco vespertinus 318
Ficedula hypoleuca 363
Ficedula parva 364
Gallinago media 335
Gavia arctica 269
Glareola nordmanni 339
Glareola pratincola 338
Gnorimus variabilis 94
Grus grus 320
Gymnocephalus acerina 250
Gyraulus acronicus 36
Gyraulus laevis 37
Gyraulus rossmaessleri 35
Haemotopus ostralegus 332
Haliaeetus albicilla 312
Halictus (Hexataenites) resurgens 182
Halictus (Mucoreohalictus) mucoreus 185
Halictus (Tytthalictus) asperulus 181
Hamearis lucina 140
Hedychrum nobile 156
Helicopsis dejecta 28
Helicopsis martynovi 30
Hemaris croatica 118
Hemaris tityus 119
Hemiechinus auritus 384
Hieraaetus pennatus 306

Hierophis caspius 264
Himantopus himantopus 330
Hipparchia statilinus 141
Hirudo medicinalis 23
Hoplitis (Alcidamea) caularis 188
Hoplitis (Megalosmia) fulva 198
Huso huso 230
Hydroprogne caspia 347
Hyla arborea 258
Icteranthidium laterale 187
Iphiclides podalirius 125
Iris polystictica 73
Jucancistrocerus caspicus 165
Katamenes dimidiatus 164
Lagurus lagurus 382
Lanius excubitor 361
Larra anathema 167
Larus genei 343
Larus ichthyaetus 340
Larus melanocephalus 341
Larus ridibundus 342
Lasioglossum (Ebmeria) costulatum 184
Latrodectus tredecimguttatus 45
Lepidurus apus 39
Lestes macrostigma 63
Leuciscus danilewskii 232
Leuciscus idus 234
Leucorrhinia pectoralis 69
Lissotriton vulgaris 254
Lixus canescens 111
Lota lota 248
Lucanus cervus cervus 93
Lutra lutra 406
Lymnocryptes minimus 334
Macropis (Macropis) frivaldskyi 196
Mallota eurasiatica 218
Mantispa lobata 78
Mantispa styriaca 79
Marumba quercus 117
Megachile (Xanthosarus) giraudi 197
Megascolia maculata 153
Melanargia russiae 133
Melanocorypha calandra 359
Melitta (*Cilissa*) *budensis* 192
Melitta (*Cilissa*) *wankowiczi* 193
Melitturga clavicornis 171
Mergus serrator 296
Merodon alexandri 220
Merodon nigritarsis 219
Micrommata virescens 51
Milvus migrans 299
Misgurnus fossilis 245
Motacilla feldegg 360
Muschampia tessellum 128
Mustela erminea 402
Mustela eversmanii 404
Mustela putorius 403
Myotis aurascens 391
Myotis brandtii 390
Myotis dasycneme 389
Myotis daubentonii 392
Myotis nattereri 388
Neolycaena rhymnus 138
Neomys fodiens 387
Neophron percnopterus 313
Nesovitrea hammonis 33
Netta rufina 293
Nomada pectoralis 202
Numenius arquata 336
Numenius phaeopus 337
Nyctalus leisleri 394
Nyctalus noctula 395
Nycticorax nycticorax 277
Oenanthe isabellina 366
Oenanthe pleshanka 365
Omias borysthenicus 96
Onconotus laxmanni 74
Osmia (Erythrosmia) andrenoides 190
Osmia (Neosmia) bicolor 189
Osmoderma coriarium 89
Osmylus fulvicephalus 77
Otis tarda 324
Otus scops 352
Pandion haliaetus 297
Papilio machaon 126
Paraleptophlebia submarginata 58
Parnassius mnemosyne 123
Parnopes grandior 154
Parus ater 370
Pelecanus crispus 274
Pelecanus onocrotalus 273
Pelecocera latifrons 217
Periphanes delphinii 147
Pernis apivorus 298
Petroleuciscus borysthenicus 233
Phalacrocorax pygmaeus 275
Phengaris arion 135
Phengaris alcon 136
Phocoena phocoena 407
Phoenicurus phoenicurus 367

Phoxinus phoxinus 239
Pipistrellus kuhlii 396
Pipistrellus nathusii 397
Pipistrellus pipistrellus 398
Pipistrellus pygmaeus 399
Pisidium personatum 25
Platalea leucorodia 282
Plateumaris bracata 103
Platycerus caraboides 85
Plecotus auritus 393
Plegadis falcinellus 283
Podiceps grisegena 272
Podiceps nigricollis 271
Podiceps ruficollis 270
Polochrum repandum 150
Porzana parva 322
Proserpinus proserpina 120
Protaetia (Phylhelena) hungarica 91
Protaetia (Locola) marmorata 90
Protaetia (Cetonischema) speciosissima 92
Psarus abdominalis 222
Pseudapis (Nomiapis) bispinosa 186
Pseudophilotes bavius 139
Pseudophilotes vicrama 134
Pterocheilus phaleratus 163
Pupilla triplicata 34
Purpuricenus kaehleri 101
Pygopleurus vulpes 95
Pyrgus sidae 129
Rana arvalis 259
Recurvrostra avosetta 331
Remiz pendulinus 369
Riparia riparia 357
Rufibrenta ruficollis 286
Rutilis frisii 235
Saga pedo 75
Satanas gigas 215
Saturnia pyri 115
Scolia fuciformis 152
Scutigera coleoptrata 54
Serratella ignita 59
Sicista strandi 377
Sicista subtilis 378
Silurus glanis 247
Sisyphus schaefferi 86
Smerinthus ocellata 121
Spermophilus pygmaeus 345
Spermophilus suslicus 374
Sphex flavipennis 169
Sphex funerarius 170
Staurophora celsia 146
Sterna albifrons 348
Stilbum cyanurum 155
Stizoides tridentatus 168
Sturnus roseus 362
Sympetrum danae 70
Sympetrum fonscolombii 71
Sympetrum pedemontanum 68
Synema globosum 52
Tadorna ferruginea 290
Tadorna tadorna 291
Talpa europaea 386
Taphoxenus gigas 80
Tapinoma kinburni 212
Tetrax tetrax 325
Timarcha tenebricosa 107
Tyto alba 354
Tringa stagnatilis 333
Uloborus walckenaerius 44
Utetheisa pulchella 148
Vespertilio murinus 400
Vipera nikolskii 266
Vipera renardi 267
Vormela peregusna 405
Xylocopa (Xylocopa) valga 203
Xylocopa (Xylocopa) violacea 204
Zegris eupheme 124
Zerynthia polyxena 122
Zodarion thoni 50
Zwicknia bifrons 62
Zygaena laeta 114

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК РОСІЙСЬКИХ НАЗВ ТВАРИН

Авдотка 326
Агатовка широкая 27
Амобатес опоясанный 201
Андрена белопятнистая 178
Андрена золотоногая 172
Андрена изящная 179
Андрена колониальная 175
Андрена Осичнюк 176
Андрена степная 173
Андрена чёрно-белая 174
Андрена шершавая 177
Антофора Ершова 199
Аргиопа дольчатая 46
Атипус муралис 41
Бабка двупятнистая 66
Балобан 314
Барипейтес Лебедева 97
Бархатница аретуза 132
Бархатница русская 133
Белоглазая чернеть 294
Белоглазка 240
Белокрылая крачка 345
Белощекая крачка 346
Белуга 230
Белый аист 284
Бембокс средиземноморский 166
Береговая ласточка 357
Беркут 311
Бетис мутикус 56
Биттак итальянский 112
Бобырец калинка 233
Богомол пятнистокрылый 73
Богомольчик Гельдрейха 72
Болотная сова 351
Большая белая цапля 279
Большая выпь 276
Большой кроншнеп 336
Большой подорлик 308
Большой тушканчик 379
Бомбия стиктиковая 216
Бражник глазчатый 121
Бражник дубовый 117
Бражник мёртвая голова 116
Бражник прозерпина 120
Бражник скабиозовый 119
Бронзовка гладкая 92
Бронзовка венгерская 91
Бронзовка мраморная 90
Бурый ушан 393
Быстрянка русская 237
Бычок-гонец 251
Веретеница ломкая 262
Веснянка короткохвостая двулобая 62
Волнистый брахицерус 109
Восковик-пестряк изменчивый 94
Вырезуб 235
Вьюн обыкновенный 245
Гадюка Никольского 266
Галикт возрожденный 181
Галикт шероховатий 189
Галстучник 327
Гаршнеп 334
Гедихрум благородный 156
Голец усатый 246
Голубянка алькон 136
Голубянка антерос 137
Голубянка арион 135
Голубянка Бавий 139
Голубянка Викрама 134
Голубянка римнус 138
Гоплитис рыжий 198
Гоплитис стебельчатый 188
Горностай 402
Горошинка сплющенная 25
Дазипода (мохноногая пчела) шипоносная 194
Дазипода шаровидная 195
Далмания окаймлёная 233
Двухцветный кожан 400
Дербник 317
Дисцелия зональная 161
Длинноносый крохаль 296
Длиннохвостая синица 368
Дозорщик-император 67
Домовый сыч 353
Донской ёрш 250
Дорос сетчатый 221
Дрофа 324
Дупель 335
Дыбка степная 75
Европейский крот 386
Европейский обыкновенный сом 247
Европейский тювик 303

Елец Данилевского 232
Желтая тригла 249
Желтая цапля 278
Желтобрюхий полоз 264
Желтушка ракитниковая 127
Жужелица бессарабская 83
Жужелица венгерская 82
Жужелица выдающаяся 84
Жук-олень 93
Журавль-красавка 321
Звездчатая пуголовка 252
Зегрис Евфема 124
Зеленая жаба 257
Змееяд 305
Зодарион тони 50
Зубарик Александра 220
Зубарик чернолапый 219
Иктерантидиум широкий 187
Каменка-плешанка 365
Каменка-плясунья 366
Камптопеум Фризе 180
Капюшонница серебристая 145
Каравайка 283
Каракурт 45
Катаменес степной 164
Катушка гладкая 37
Катушка Россмесслера 35
Катушка изогнутая 36
Кваква 277
Клеон симиле 57
Клинтух 349
Кобчик 318
Кожан поздний 401
Коллет носатый 191
Колпица 282
Коростель 323
Коршун чёрный 299
Крапчатый суслик 374
Краснобрюхая жерлянка 255
Краснозобая казарка 286
Краснокрыл Келлера 101
Красноногая радужница 103
Красноносый нырок 293
Красотел пахучий 81
Красотка-девушка 64
Крачка черная 344
Ксилокопа фиолетовая 204
Ктенофора украшенная 213
Ктырь гигантский 215
Ктырь шершневидный 214
Кудрявый пеликан 274
Кулик-сорока 332
Курганник 304
Ласиоглосум реберчатобокий 184
Лебедь-кликун 289
Лебедь-шипун 288
Ледничник Вествуда 113
Лента орденская малиновая 143
Ленточница голубая 144
Лесная соня 376
Лесной хорек 403
Ликсус катрановый 111
Листоед азиатский 106
Листоед двухцветный 108
Луговая тиркушка 338
Луговой лунь 302
Лютка крупноглазковая 63
Люцина 140
Лярра анафемская 167
Макропис Фривальдского 196
Малая белая цапля 280
Малая вечерница 394
Малая крачка 348
Малая мухоловка 364
Малая поганка 270
Малота евроазийская 218
Малый баклан 275
Малый дятел 356
Малый жаворонок 358
Малый зуек 328
Малый погоныш 322
Малый подорлик 309
Малый суслик 375
Мантиспа обыкновенная 79
Мантиспа скорлупчатая 78
Махаон 126
Мегахила Жиро 197
Медведица красноточечная 148
Медведица пятнистая Маннергейма 149
Мелитта будская 192
Мелитта Ванковича 193
Мелитурга булавоусая 171
Микромата зеленоватая 51
Мнемозина 123
Могильник 310
Морская свинья, азовка 407

Морской голубок 343
Морской зуек 329
Московка 370
Мухоловка обыкновенная 54
Мухоловка-пеструшка 363
Мышовка Штранда 377
Налим 248
Нетопырь лесной 397
Нетопырь-пигмей 399
Нетопырь-карлик 398
Номада пекторальная 202
Ночница Брандта 390
Ночница водяная 392
Ночница Наттерера 388
Ночница прудовая 389
Обыкновенная горихвостка 367
Обыкновенная квакша 258
Обыкновенная кутора 387
Обыкновенная медянка 263
Обыкновенная слепушонка 383
Обыкновенная чечевица 371
Обыкновенный гоголь 295
Обыкновенный жерех 242
Обыкновенный карась 243
Обыкновенный осоед 298
Обыкновенный тритон 254
Обыкновенный хомяк 381
Огарь 290
Озерная чайка 342
Омиас днепровский 96
Орел-карлик 306
Орлан-белохвост 312
Оса складчатокрылая украшенная 163
Осмил желтоголовый 77
Осмия андреноподобная 190
Осмия двуцветная 189
Остромордая лягушка 259
Отшельник обыкновенный 89
Охотник каёмчатый 48
Охотник полосатый 49
Павлиноглазка грушевая 115
Паралептофлебия субмаргината 58
Парнопес крупный 154
Паук-землекоп 42
Паук-серебрянка 47
Пеганка 291
Пелекоцера широколобая 217
Перевязка 405
Пестрянка лета 114
Пискулька 287
Пиявка медицинская 23
Плавт летний 76
Подалирий 125
Подёнка красновато-коричневая 59
Подёнка обыкновенная 60
Подуст волжский 236
Полевой лунь 300
Поликсена 122
Поручейник 333
Псарус брюхастый 222
Псевдапис двухшиповий 186
Пчела-плотник 203
Ремез 369
Речная выдра 406
Речной гольян 239
Речной угорь 231
Рогачик синий 85
Розовый пеликан 273
Розовый скворец 362
Русская выхухоль 385
Русский осетр 228
Рыжая вечерница 395
Рыжая цапля 281
Сапига-полохрум 150
Сапсан 315
Сатир железный 141
Сатир Климена 142
Севрюга 229
Севчук Лаксманна 74
Селадония плотноопушенная 185
Серая жаба 256
Серая утка 292
Серощекая поганка 272
Серый журавль 320
Серый сорокопут 361
Серый хомячок 380
Сжатобрюх перевязанный 68
Сжатобрюх Фонсколомба 71
Сжатобрюх чёрный 70
Сизиф Шеффера 86
Сизоворонка 355
Синема шаровидная 52
Синец 241
Сипуха 354
Сколия фуциформис 152
Сколия шеститочечная 151

Сколия-гигант 153
Скопа 297
Скрытоглав восьмиточечный 104
Скрытоглав жёлтый сосновый 105
Совка роскошная 146
Совка шпорниковая 147
Сплюшка 352
Средиземноморский нетопырь 396
Средний кроншнеп 337
Стафилин мохнатый 88
Степная гадюка 267
Степная мышовка 378
Степная ночница 391
Степная пеструшка 382
Степная пустельга 319
Степная тиркушка 339
Степной жаворонок 359
Степной лунь 301
Степной орел 307
Степной хорек 404
Стервятник 313
Стерлядь 227
Стизоид трёхзубый 168
Стильбум зеленоватый 155
Стрекоза болотная 69
Стрелка красивая 65
Стрепет 325
Сфекс жёлтокрылый 169
Сфекс рыжеватый 170
Тапинома кинбурнская 212
Тафоксенус гигантский 80
Тимарха чернотелкообразная 107
Толстоголовка мозаичная 128
Толстоголовка сида 129
Узорчатый полоз 265
Украинская минога 225
Улитка блестящая исчерченная 33
Улитка блестящая малая 29
Улитка дисковая обыкновенная 32
Улитка запертая блестящая 31
Улитка моховая трехзубая 34
Улитка степная Мартынова 30
Улитка степная обманчивая 28
Улоборус Валкенера 44
Усач земляной крестоносец 102
Усач малый дубовый 98
Усач мускусный 100
Усач-плотник 99
Ушастый ёж 384
Филин 350
Ходулочник 330
Хризис блестящий 160
Хризискомпарата 159
Хризис хорошенький 158
Хризис Цеттерштедта 157
Хрущ белоопыленный 87
Хрущик-лисичка 95
Ценис луктуоза 61
Цератофий многорогий 110
Чеглок 316
Чеграва 347
Черепаха болотная 261
Черноголовая овсянка 372
Черноголовая трясогузка 360
Черноголовая чайка 41
Черноголовый хохотун 340
Чернозобая гагара 271
Черношейная поганка 271
Черный аист 285
Шашечница Авриния 130
Шашечница матурна 131
Шемая азовская 238
Шилоклювка 331
Шмелевидка кроатская 118
Шмель армянский 208
Шмель глинистый 207
Шмель красноватый 210
Шмель лезус 209
Шмель моховой 205
Шмель опоясанный 211
Шмель пахучий 206
Щиповка сибирская 244
Щитень весенний 39
Эвилеус вороний 183
Эвмен трёхточечный 162
Эйзения Гордеева 21
Эрезусчёрный 43
Эуцера шероховатая 200
Юканцисроцерус каспийский 165
Язь 234

Науково-інформаційний довідник

ЧЕРВОНА КНИГА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ТВАРИННИЙ СВІТ

Загальна редакція:
В.Д. Залевського (безхребетні), О. І. Бронскова (хребетні)

Комп'ютерна верстка та дизайн: Альона Марущак

Оригінал-макет погоджений рішенням науково-технічної ради
департаменту екології та природних ресурсів Донецької облдержадміністрації
(протокол від 18.10.2017)

Папір крейдований. Формат 60х84⅛
Гарнітура Arial. Друк офсетний. Ум. друк. арк.32.
Наклад 1000 прим.

ПрАТ «Вінницька обласна друкарня»
Реєстраційне свідоцтво ДК 4971 від 31.08.2015 р.
21100, м. Вінниця, вул. Київська, 4
тел.: (0432) 67-10-53, 67-10-54
VOD2000@i.ua